

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

**Збірник наукових статей за матеріалами
II Харківських міжнародно-правових читань,
присвячених пам'яті професорів
М. В. Яновського і В.С. Семенова**

У двох частинах
Частина 1

(Харків, 21 листопада 2016 року)

Харків
2016

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. В. Самощенко – декан міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

В. В. Федосєєв – завідувач спеціальної кафедри № 1 Інституту підготовки юридичних кадрів для органів СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

І. П. Ліпко – завідувач кафедри іноземних мов № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат філологічних наук, доцент;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент.

Матеріали друкуються в авторській редакції

Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за А 43 матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 21 листоп. 2016 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х., 2016. – Ч. 1. – 494 с.

ISBN 978-966-2740-84-4

ISBN 978-966-2740-83-7 (ч. 1)

До збірника увійшли наукові статті правознавців, викладачів, наукових співробітників, студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, інших провідних вищих навчальних закладів і наукових установ України, які розглядають актуальні питання розвитку міжнародного і європейського права на сучасному етапі.

Для студентів, аспірантів та викладачів юридичних навчальних закладів.

УДК 341

ББК 67.5

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Національна академія правових наук України, 2016

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2016

ISBN 978-966-2740-84-4

ISBN 978-966-2740-83-7 (ч. 1)

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники і гості конференції!

Дозвольте привітати вас з початком роботи II Харківських міжнародно-правових читань, присвячених пам'яті видатних українських правників-міжнародників М. В. Яновського і В. С. Семенова, які завдяки нашим спільним зусиллям перетворюються на добру традицію правників-міжнародників.

Наша конференція – це один з багатьох наукових заходів з нагоди відзначення Всеукраїнського тижня прав людини, який проводиться і в стінах Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Цей Тиждень – добра нагода нагадати про постійну потребу в удосконаленні міжнародних, регіональних і вітчизняних механізмів захисту прав людини, а також засвідчити відданість системі цінностей, на яких побудований Європейський Союз, до якого прагне вступити Україна.

Проведення Всеукраїнського тижня права свідчить, що права та свободи людини є основоположними і потребують захисту і поваги. Міжнародне співробітництво у сфері заохочення та захисту прав людини є одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики України. У цій галузі наша держава активно співпрацює з правозахисними органами ООН, а також Радою Європи та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі. Метою такої співпраці є участь у вдосконаленні міжнародних стандартів і механізмів у сфері прав людини, впровадження цих стандартів у національне законодавство. Невипадково, що значна частина доповідей, яка заявлена в програмі конференції, так чи інакше присвячена саме проблемі удосконалення міжнародно-правового забезпечення прав людини.

Про актуальність і практичну значущість конференції і проблем, які на ній будуть обговорюватися, свідчить той факт, що в роботі конференції приймає участь біля 200 правників і молодих науковців, які зібралися в цьому залі та які подали свої наукові статті з найбільш важливих проблем міжнародного права до оргкомітету конференції.

Особливо хотілось би наголосити на тому, що Харківські міжнародно-правові читання викликають дедалі більший інтерес серед студентів, що засвідчує високий рівень їх правосвідомості, активну громадянську позицію, прагнення робити перші кроки на шляху перетворення України у дійсно цивілізовану європейську державу, в якій людина, її права і свободи визнаються найвищою соціальною цінністю.

Шановні колеги! Ми всі розуміємо, що сьогодні з наукою тісно пов'язана доля нашої Батьківщини, її роль і місце в світі. Сучасне життя виявляється

жорстким до країн, які неспроможні конкурувати на рівних: не здатні демонструвати нові знання, стимулювати інноваційні процеси в економіці, створювати і впроваджувати результати тяжкої наукової справи в реальне життя, добиваючись максимально високих показників розвитку.

Вітчизняна наука впродовж тривало часу була скутою у публічній демонстрації своїх здобутків, їх ролі у забезпеченні життєдіяльності держави і суспільства. Мабуть прийшов час позбавитися цієї сором'язливості і вголос заявити про себе, про своє місце і роль у забезпеченні суспільного розвитку, зробити науку по-справжньому популярною, а служіння їй – престижним. Тільки так ми зможемо залучити талановиту молодь до сфери науки, без чого у відомих своїми досягненнями наукових шкіл і традицій не буде майбутнього.

Переконаний, що наукові заходи, які проходять в рамках Тижня прав людини по всій Україні, сприятимуть поширенню наукової інформації, плідному і неформальному спілкуванню наукової спільноти з творчою молоддю. Саме молоді властиве прагнення до знань, адже кому як не їй йти шляхом пізнання. Наукові заходи, до яких активно залучається молодь, гуртують молодь – це свято науки для студентів, аспірантів, молодих вчених.

Численні заходи, які проводяться в рамках Тижня прав людини, дають молоді можливість неформально поспілкуватися з видатними науковцями, безпосередньо поставити їм питання, пізнати багато нового, долучитися до таємниць науки, висловити свої позиції з найбільш актуальних наукових проблем.

Переконаний, що завдяки роботі нашої конференції присутні та ті, хто ознайомиться з її матеріалами, сформують власне уявлення про роль міжнародного права у забезпеченні прав людини не з чуток і оповідей, а завдяки аналізу міжнародно-правових і європейських механізмів захисту прав людини.

Бажаю учасникам конференції творчих успіхів, здобутків на ниві служіння науці, суспільству і держави.

*Проректор з наукової роботи
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор
А. П. Гетьман*

ТРАНСФОРМАЦИЯ И ОТСЫЛКА КАК СПОСОБЫ НАЦИОНАЛЬНО – ПРАВОВОЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ: МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ И СИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Проблема имплементации международно – правовых обязательств государств в рамках их национальных правопорядков всегда привлекала зарубежную [1–24], а также советскую [25–31] и современную украинскую науку [32–59]. Процесс ассоциации с ЕС [60–62], а также конституционная реформа [63–69] с новой силой актуализировали дискуссии в сфере соотношения правовых систем. В этой связи представляется уместным уделить внимание существенным характеристикам различных способов имплементации с учетом последних достижений методологии права.

Целью статьи является применение методологии правовой морфологии и правовой системологии к изучению юридической природы трансформации и отсылки как способов имплементации международно – правовых обязательств в рамках национальных правопорядков.

Выяснение природы различных способов национально – правовой имплементации международных обязательств сталкивается, в первую очередь, с проблемой классификации. Так, в литературе часто выделяют рецепцию в отдельный вид (способ) национально – правовой имплементации международных обязательств наряду с трансформацией (иное наименование – инкорпорация) и отсылкой [70, с. 66–69; 71, с. 34; 72, с. 275, 276].

Морфологический и системологический правовой анализ [73, с. 125–142] позволяет усомниться в обоснованности подобной дифференциации. Если между отсылкой и трансформацией (инкорпорацией) имеются принципиальные отличия в самой сути процесса имплементации [74], то разграничение трансформации (инкорпорации) и рецепции представляется не столь очевидным по следующим основаниям.

Во-первых, природу трансформационного (инкорпорационного) механизма составляет процесс преобразования нормативной международно-правовой формы в нормативную национально – правовую форму. Законодатель берет международно-правовую норму в качестве образца для создания

¹ Доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

по её «образу и подобию» нормы национального права. Рецепция тут ничем не отличается от трансформации (инкорпорации), так как результат обязательно оформляется в виде национально – правового акта. При отсылке международно – правовая форма полностью сохраняется в рамках национального правопорядка.

Во-вторых, при трансформации (инкорпорации) преобразуется также нормативное содержание, приспособляемое под потребности конкретной национально – правовой системы. При рецепции подобное преобразование минимально, но оно всё же имеет место. Например, при официальном переводе на государственный язык происходят определенные изменения первоначального текста, что потенциально может привести к лексико – грамматическим и семантическим (смысловым) ошибкам [75, с. 81–105; 76, с. 191–231; 77, с. 205–222]. Достаточно указать на ситуацию с официальным переводом на украинский язык текста Конвенции по правам человека и основополагающим свободам 1950 года.

Даже в случае рецепции международно-правового акта, не требующего перевода, само оформление национально-правового акта вынуждает законодателя сокращать и добавлять соответствующие реквизиты в тексте. Например, при рецепции текстов Пактов по правам человека 1966 года законодатель, как минимум, не включил в текст Конституции Украины наименование Пактов, их преамбулы, окончательные положения, подписи сторон, изменил нумерацию статей и др.

В случае оформления рецепции в виде приложения к национально – правовому акту (например, к закону о ратификации), когда сохраняются почти все атрибуты международно-правового акта, само по себе приложение юридически ничтожно без самого национально – правового акта, неотъемлемой частью которого оно и является. Следовательно, даже по объему имплементационный национально – правовой акт превосходит рецепируемый международно-правовой акт. При этом возможно включение дополнительных положений, оказывающих существенное влияние на дальнейшую судьбу международно-правовых обязательств в рамках национального правопорядка (например, оговорка при ратификации).

Таким образом, даже при рецепции возможно не точное отражение в национально – правовом акте оригинального текста международно-правового акта, что является общим признаком для всех случаев трансформации (инкорпорации). При отсылке подобное в принципе невозможно.

Как представляется, рецепция является лишь одним из возможных результатов трансформации (инкорпорации), когда разночтения между содер-

жанием международно – правового обязательства и содержанием имплементационного национально – правового акта являются минимальными. Однако это ещё не означает наиболее оптимального уровня согласования правовых систем. Например, при рецепции несамоисполнимого международного договора. Наиболее оптимальным будет такой уровень согласования, когда субъекты национального права будут без проблем понимать и применять на практике имплементационный национально – правовой акт. Подобный результат трансформации (инкорпорации) вполне может быть обозначен как оптимизация.

Оптимизация (от лат. *optimus* – наилучший) – это изменение содержания оригинальной нормы международного права в тексте национально – правового акта с целью получения наилучших результатов её национально – правовой имплементации с учетом уникальных особенностей данного национального правопорядка. В результате оптимизации происходит национально – правовая модификация содержания нормы международного права путем перефразирования, замены или перестановки элементов исходного текста, его конкретизация, уточнение, толкование, добавление нового содержания, смыслового развития и др.

В случае искажения законодателем сути и содержания международно – правового обязательства, вплоть до своей противоположности, подобный результат трансформации можно обозначить как дисторсия.

Дисторсия (от лат. *distorsio* – искажение, искривление) – это изменение содержания оригинальной нормы международного права в тексте национально – правового акта в сторону его ухудшения, искажения, деформации в результате некачественной национально – правовой трансформации. Степень дисторсии колеблется от незначительного (частичного) несоответствия до полного извращения (фальсифицирования) первоначального смысла оригинальной нормы международного права.

При этом рецепция, оптимизация и дисторсия не являются отдельными способами имплементации, а составляют лишь возможный результат единого процесса трансформации как показатель различного уровня согласования правовых систем. Эти уровни плавно перетекают один в другой, представляя из себя «диапазон возможностей» законодателя с юридико-технической точки зрения, а не принципиально различные виды (способы) имплементации.

Например, если кроме дословного воспроизведения содержания нормы международного права законодатель добавляет собственный текст, то рецепция начинает плавно переходить в оптимизацию или дисторсию.

Таким образом, морфологический и системный анализ позволяет дифференцировать с юридико – технической точки зрения лишь два вида (способа) национально – правовой имплементации международных обязательств – трансформацию (инкорпорацию) и отсылку. При трансформации у законодателя имеются широчайшие возможности для наилучшего согласования уникальных особенностей отечественной национально – правовой системы со своими международно-правовыми обязательствами. К сожалению, при трансформации законодатель также не застрахован от ошибки или сознательного искажения смысла и содержания соответствующих международно-правовых обязательств. Всё это актуализирует проблему контроля со стороны экспертного сообщества за надлежащим функционированием имплементационного механизма.

Вторая методологическая проблема при выяснении природы различных способов национально – правовой имплементации международных обязательств касается самой возможности прямого действия норм международного права в рамках национальных правопорядков [78–80].

В доктрине существует два подхода к решению данной проблемы. Сторонники трансформации не допускают самой возможности прямого действия норм международного права в национальном правопорядке. В соответствии с этим подходом все бес исключения нормы международного права, перед национально – правовым применением, подлежат обязательной трансформации в нормы национального права. При этом отсылка квалифицируется как одна из разновидностей трансформации, хотя, с точки зрения правовой морфологии, никакой трансформации тут не наблюдается, а содержание и форма применяемого в национальном правопорядке источника международного права остаются неизменными. В практическом плане подобный «узко трансформационный» подход может вызвать проблемы с добросовестным выполнением международных обязательств в случае некачественной трансформации (дисторсии), а также при отсутствии трансформации как таковой.

Для решения данной проблемы был предложен более широкий «имплементационный» подход, допускающий прямое применение в национальном правопорядке норм международного права с помощью отсылки. Проблемой практического плана тут выступают, во – первых, несомоисполнимые международные договоры [81–84], а во – вторых – отсутствие официальной публикации на государственном языке текстов международно-правовых актов.

Безусловно, в случае несомоисполнимого международного договора потребуется в обязательном порядке национально – правовая имплементация

путем трансформации. Тут возникает необходимость в правовой межсистемной *трансмиссии* – передаче прав и обязанностей, возложенных международным договором на государство, как на субсистемный национальный уровень компетентным государственным органам и должностным лицам, так и на общесистемный национальный уровень физическим и юридическим лицам, находящимся в пределах юрисдикции данного государства.

Относительно официальной публикации текстов международно-правовых актов возможны различные подходы.

Так, в соответствии с Постановлением Пленума Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел № 13 от 19 декабря 2014 года (далее – Пленум ВССУ) [85] отсутствие официальной публикации на украинском языке не является препятствием для прямого применения международного договора. Суд может использовать официальный текст договора на любом иностранном языке (п. 6, абз. 2). При этом Пленум ВССУ однозначно относит международные правозащитные договоры к самоисполнимым международным договорам (п. 14, абз. 3).

Всё это находится в полном соответствии с принципом добросовестного выполнения международных обязательств (ст. 2, п. 2 Устава ООН, ст. 26 Венской конвенции о праве международных договоров 1969 г., ст. 15 Закона Украины о международных договорах Украины), который предусматривает не только формальное, но и по существу выполнение своих международно-правовых обязательств [86, с. 34–40; 87–97].

Добросовестность (происходит от : «добрый» + «совесть») означает честность, правдивость, точность, скрупулезность, тщательность, пунктуальность, аккуратность, старательность в выполнении своих обязательств [98–100]. Как представляется, принцип добросовестности предполагает, что государство желает честно выполнять свои международно-правовые обязательства в полном объеме даже в тех случаях, когда по каким-либо техническим причинам во внутреннем праве четко не определен конкретный способ имплементации. В этом случае применяется такой способ национально – правовой имплементации как *презюмируемая* (подразумеваемая, молчаливая) отсылка к самоисполнимому международно-правовому акту.

Однако на пути прямого применения подобных договоров относительно граждан Украины может возникнуть серьезное препятствие – отсутствие официальной публикации в соответствии с ч. 2 ст. 57 Конституции Украины. Пленум ВССУ считает, что при отсутствии официальной публикации международный правозащитный договор не подлежит применению судами в отношении граждан Украины (п. 7, абз. 2).

В этом случае имплементационный механизм оказывается заблокированным из – за бездействия самого государства. Например, когда публикуется Закон о ратификации международного договора без текста самого международного договора. Достаточно вспомнить, что Конвенция о защите прав человека и основополагающих свобод 1950 г. была ратифицирована Верховной Радой Украины 17 июля 1997 г., Закон о ратификации опубликован 24 июля 1997 г., а первый (некачественный) официальный перевод самой Конвенции был опубликован лишь 16 апреля 1998 г.

В соответствии со ст. 27 Венской конвенции о праве международных договоров 1969 г., участник не может ссылаться на положения своего внутреннего права в качестве оправдания для невыполнения им договора. Представляется, что тем более государство не может ссылаться на собственное ненадлежащее (недобросовестное) поведение для оправдания невыполнения своих международно – правовых обязательств.

Причем, иностранных граждан и лиц без гражданства, при буквальном толковании ст. 57 Конституции Украины, эта проблема не касается. Получается, суд обязан защищать не доведенные до сведения населения международные права иностранцев, но откажет в защите тех же самых прав гражданам Украины. В этом случае нарушается не только универсальный, общепризнанный и общеобязательный принцип добросовестного исполнения международных обязательств, но и принцип международной защиты прав человека.

Представляется, что статьи 3, 8, 22 и 55 Конституции Украины, в согласии с универсальными принципами международного права, со всей очевидностью требуют судебной защиты прав и свобод граждан Украины, закрепленных в действующих самоисполнимых международных договорах Украины, даже в случае противоправного бездействия государства и, как его последствия, – отсутствия официальной публикации.

При этом следует учитывать определённую условность понимания прямого действия норм международного права в национальном правопорядке. Прямое (непосредственное, директное) применение самоисполнимого международного договора осуществляется при посредничестве отсылочной нормы национального права, которая определяет место источника международного права в системе источников национального права. С точки зрения правовой морфологии отсылочная норма охватывает своей национально – правовой формой источник международного права и включает его, таким образом, в систему национального права. Источник международного права легализуется в национальном правопорядке на уровне и в пределах того

источника национального права, который содержит межсистемную отсылочную норму. В этой ситуации национально – правовая форма выступает основной (материнской) по отношению к международно-правовой форме, легализуемой в национальном правовом порядке в качестве подчиненной субформы. Безусловно, субформа не может выйти за рамки основной формы и функционирует лишь в её пределах.

Как представляется, о действительно прямом действии норм международного права в национальном правовом порядке возможно говорить в тех случаях, когда в рамках института международно-правовой ответственности государство – правонарушитель лишается защитной функции суверенного правового лица и нормы, например, международного уголовного права или права международной безопасности (оформленные, например, в виде резолюций Совета Безопасности ООН) непосредственно оказывают регулирующее воздействие на общественные отношения, которые в обычных условиях относятся исключительно к внутренней компетенции государств. Защитная функция персонативной правовой формы не распространяется на международно-противоправные деяния. Однако данная проблематика требует своего отдельного персоналогического исследования в рамках права международной ответственности.

Литература:

1. Abraham R. Droit international, droit communautaire et droit français. – Paris : Hachette, 1989. – 223 p.
2. Aspects of Incorporation of the European Convention of Human Rights into Domestic Law. Ed. by J. P. Gardner. – London : British Institute of International and Comparative Law and the British Institute of Human Rights, 1993. – XXI, 119 p.
3. Basic Concepts of Public International Law : Monism & Dualism. Ed. by Marko Novakovic. – Belgrade : Faculty of Law, University of Belgrade, Institute of Comparative Law, Institute of International Politics and Economics, 2013. – 1046 p.
4. Björvinsson D. T. The Intersection of International Law and Domestic Law : A Theoretical and Practical Analysis. – Cheltenham, UK : Edward Elgar Publishing, 2015. – VIII, 191 p.
5. Bogdan M. Application of Public International Law by Swedish Courts // Nordic Journal of International Law. – 1994. – Vol. 63. – P. 3–16.
6. Bradley C. A. International Law in the U. S. Legal System. – New York, NY : Oxford University Press, 2013. – XVII, 371 p.
7. Cassese A. Modern Constitutions and International Law // *Recueil des cours.* – 1985 – III. – T. 192. – P. 331–476.

8. Conforti B. Notes on the Relationship between International Law and National Law // *International law FORUM du droit international*. – 2001. – Vol. 3. – P. 18–24.
9. Hostert J. Droit international et droit interne dans la Convention de Vienne sur le droit des traités du 23 mai 1969 // *Annuaire français de droit international*. – 1969. – N 15. – P. 92–121.
10. *International Law and Domestic Legal Systems: Incorporation, Transformation, and Persuasion* / Edited by Dinah Shelton. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 2011. – 752 p.
11. *International law in the U. S. Supreme Court : continuity and change*. Ed. by David L. Sloss, Michael D. Ramsey, William S. Dodge. – Cambridge; New York : Cambridge University Press, 2011. – XXXVI, 618 p.
12. Kelsen H. Les rapports de système entre le droit interne et le droit international public // *Recueil des cours*. – 1926. – T. 14. – P. 227–332.
13. Kulovesi K. International Relations in the New Constitution of Finland // *Nordic Journal of International Law*. – 2000. – Vol. 69. – P. 513–522.
14. *New Perspectives on the Divide Between National and International Law*. Ed. by J. E. Nijman, A. Nollkaemper. – N. Y.: Oxford University Press, 2007. – XX, 380 p.
15. Rogers J. M. *International Law and United States Law*. – Aldershot, Hants, England ; Brookfield, Vt. : Ashgate / Dartmouth, 1999. – VIII, 254 p.
16. *The Globalized Rule of Law : Relationships between International and Domestic Law*. Ed. by Oonagh E. Fitzgerald. – Toronto : Irwin Law, 2006. – XIII, 660 p.
17. Triepel C. H. Les rapports entre le droit interne et le droit international // *Recueil des cours*. – 1923. – T. I. – P. 73–122.
18. Weill S. *The Role of National Courts in Applying International Humanitarian Law*. – Oxford, United Kingdom : Oxford University Press, 2014. – XVIII, 221 p.
19. Барбук А. В. Соотношение международного и внутр.-государственного права : теоретические аспекты // *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. – 2005. – № 1. – С. 3–12.
20. Лукашук И. И. Конституции государств и международное право. – М. : Спарк, 1998. – 124 с.
21. Лукашук И. И. *Международное право в судах государств*. – СПб. : СКФ «Россия – Нева», 1993. – 302 с.
22. Марочкин С. Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации. – Тюмень : Изд – во Тюменского госуниверситета, 1998. – 352 с.
23. Осминин Б. И. Заключение и имплементация международных договоров и внутригосударственное право. – М. : Инфотропик Медиа, 2010. – 383 с.
24. Павлова Л. В. Имплементация норм международного права во внутригосударственное право. – Минск : БГУ, 2001. – 147 с.
25. Блищенко И. П. *Международное и внутригосударственное право*. – М. : Госюриздат, 1960. – 238 с.

26. Буткевич В. Г. Соотношение внутригосударственного и международного права. – К. : Вища школа, 1981. – 311 с.
27. Бычковский А. П. Согласование норм международного и внутригосударственного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. – К., 1986. – 201 с.
28. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права. – К. : Вища школа, 1980. – 318 с.
29. Игнатенко Г. В. Взаимодействие внутригосударственного и международного права. – Свердловск : Изд – во УрГУ, 1981. – 59 с.
30. Миронов Н. В. Советское законодательство и международное право. – М. : Международные отношения, 1968. – 197 с.
31. Мюллерсон Р. А. Соотношение международного и национального права. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 136 с.
32. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України : монографія. – К. : Юстиніан, 2013. – 607, [16] с.
33. Баймуратов М. О. Актуальні проблеми національної імплементації Україною норм міжнародного права // Юридична Україна. – 2003. – № 1. – С. 33–36.
34. Блажиевська М. В. Імплементація норм міжнародного морського права : правова теорія і практика України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2005. – 223 с.
35. Буроменський М. В. Українська доктрина співвідношення міжнародного і національного права // Правова доктрина України : У 5 т. / Нац. акад. прав. наук України; ред. кол. В. Я. Тацій та ін. – Х. : Право, 2013. – Т. 2: Публічно – правова доктрина України. – С.632–662.
36. Буткевич О. В. Джерела міжнародного права в Конституції України : історія і сучасність // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 17–31.
37. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. – К. : Юстиніан, 2006. – 672 с.
38. Вінгловська О. І. Імплементація міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2000. – 216 с.
39. Войченко С. В. Договори Ради Європи в кримінально – правовій сфері та їх імплементація в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – Одеса, 2010. – 20 с.
40. Волошин Ю. О. Концепція «трансформації» як засіб реалізації норм міжнародного права у національному правопорядку держав : змістовна та видо-

ва характеристика // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 272–275.

41. Галецька Н. Б. Форми імплементації міжнародних договорів європейськими державами : порівняльно – правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Львів, 2015. – 204 с.

42. Драчов О. В. Імплементація міжнародних зобов'язань в правовій системі Польщі та України (порівняльний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2013. – 20 с.

43. Євінтов В. Пряме застосування міжнародних стандартів прав людини (коментар до статті 9 Конституції України) // Українське право. – 1998. – № 1. – С. 26–30.

44. Іванченко О. М. Співвідношення норм міжнародного і національного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Одеса, 2011. – 23 с.

45. Івашенко О. Р. Міжнародне право у національному правопорядку європейських держав та застосування міжнародного права національними судами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2014. – 21 с.

46. Кияниця І. П. Імплементація норм міжнародного права в правовій системі ФРН : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2004. – 187 с.

47. Красникова А. В. Імплементация международно – правовых норм в национальное законодательство государств : учеб. пособие. – Херсон : ОЛДИ – ПЛЮС, 2014. – 191 с.

48. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичні аспекти) : монографія. – К. : Ін – т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.

49. Мартиненко П. Ф. Міжнародне право і українська Конституція // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 126–155.

50. Мережко О. О. Співвідношення міжнародного і національного права // Юстиніан. – 2009. – № 2. – С. 82–88.

51. Механізм гармонізації законодавства України з європейським та міжнародним правом : наук. доп. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Ін – т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 107 с.

52. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом : матеріали наук. – практ. конф., жовтень, 1998 р. / за ред. В. Ф. Опришко. – К. : Ін – т законодавства Верховної Ради України, 1998. – 446 с.

53. Рабінович П. М., Раданович Н. М. Європейська конвенція з прав людини : проблеми національної імплементації. – Львів : Астрон, 2002. – 164 с.

54. Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве / отв. ред. В. Н. Денисов, В. И. Евинтов. – К. : Наукова думка, 1992. – 244 с.

55. Сергієнко Н. М. Застосування норм міжнародного права органами конституційної юрисдикції (європейський досвід) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2004. – 227 с.

56. Тарасов О. В. Міжнародно-правові наслідки застосування ч. 1 ст. 151 Конституції України // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 34. – С. 35–40.
57. Тихомирова Г. Є. Взаємодія міжнародного і внутрішнього права в теорії та практиці Республіки Греція : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – К., 2013. – 20 с.
58. Шутак І. Техніко – юридичні методи узгодження національного і міжнародного права // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2009. – № 1. – С. 91–100.
59. Ярмакі В. Х. Міжнародне гуманітарне право, що застосовується в період збройних конфліктів та імплементація його Україною : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – Харків, 2003. – 19 с.
60. Анакіна Т. М. Адаптація законодавства України до *acquis* ЄС у світлі Угоди про асоціацію : основні проблеми та шляхи удосконалення // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семєнова, Харків 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 157–163.
61. Муравйов В. І. Питання імплементації права ЄС у внутрішньому правопорядку України // Ідея порівняльного міжнародного права : *pro et contra* : Збірник наукових праць на честь іноземного члена НАН України та НАПрН України Уільяма Елліотта Батлера / За ред. Ю. С. Шемшученка, О. В. Кресіна ; упор. О. В. Кресін, І. М. Ситар. – К. ; Львів : Ліга – прес, 2015. – С. 427–443.
62. Муравйов В. І. Правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // Віче. – 2015. – № 8. – С. 10–15.
63. Буткевич В. Г. Конституція України : проблеми вироблення нового проекту // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 12–28.
64. Буткевич О. В. Конституційна реформа і проблеми міжнародної договірної практики України // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 42–50.
65. Задорожній О. В. Конституційна реформа і міжнародне право // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 29–41.
66. Кориневич А. О. Конституційна реформа: деякі актуальні питання // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 76–78.
67. Савчин М. В. Європейські рамки конституційної реформи // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 61–69.
68. Савчук К. О. Шляхи вдосконалення конституційно – правового регулювання застосування норм міжнародного права у внутрішньому правопорядку України // Український часопис міжнародного права. – 2014. – № 3. – С. 70–75.
69. Тарасов О. В. Співвідношення правових систем у контексті конституційної реформи : деякі питання методології // Український часопис міжнародного права. – 2015. – Спецвипуск : Міжнародне право і Конституція України. – С. 7–11.

70. Буроменський М. В. Взаємодія міжнародного та внутрішнього права // Міжнародне право : навч. посіб. / за ред. М. В. Буроменського. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 59–79.

71. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. – К. : Знання, 2000. – 284 с.

72. Шпакович О. М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав – членів : теорія і практика : монографія. – К. : Видавничо – поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 415 с.

73. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права : проблеми сучасної теорії : монографія. – Х. : Право, 2014. – 512 с.

74. Соловійов О. В. Відсилка та трансформація як основні юридичні інструменти національної імплементації норм міжнародного права // Держава і право. – 2010. – Вип. 47. – С. 72–77.

75. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : учебное пособие. – Изд. 3 – е, стереотипное. – М. : Едиториал УРСС, 2005. – 160 с.

76. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). – М. : Междунар. отношения, 1975. – 240 с.

77. Валева Н. Г. Теория перевода : культурно – когнитивный и коммуникативно – функциональный аспекты : монография. – М. : РУДН, 2010. – 245 с.

78. Барбук А. В. Непосредственное применение международных договоров в национальной правовой системе // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2006. – № 4. – С. 3–8.

79. Зыбайло А. И. Проблемы прямого действия общепризнанных норм международного права о правах и свободах человека в Республике Беларусь // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 1. – С. 16–21.

80. Мяснянкин В. Н. Проблемы прямого применения международного права в Российской Федерации : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. – М., 2007. – 25 с.

81. Zhaojie Li. Effects of Treaties in Domestic Law : Practice of the People's Republic of China // Dalhousie Law Journal. – 1993. – N 16. – P. 62–97.

82. Verhoeven Joe. La Notion d'«Applicabilite Directe» du Droit International // Revue Belge de Droit International. – 1980. – N 15. – P. 243–264.

83. Taxil B. Les critères de l'applicabilité directe des traités internationaux aux États – Unis et en France // Revue internationale de droit compare. – 2007. – Vol. 59. – N 1. – P. 157–176.

84. Buergethal Th. *Self – executing and Non – self – executing Treaties in National and International Law* // *Recueil des cours*. – 1992 – IV. – T. 235. – P. 303–400.

85. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя : Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду

цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 року №13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_zh_2014_rik.html

86. Лукашук И. И. Современное право международных договоров. Т. 2. Действие международных договоров : в 2 т. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 496 с.

87. Каламкарян Р. А. Принцип добросовестности в современном международном праве. – М. : Наука, 1991. – 188 с.

88. Zoller E. La bonne foi en droit international public / Elisabeth Zoller. – Paris : A. Pedone, 1977. – XXVI, 392 p.

89. Cot J. – P. La bonne foi et la conclusion des traites / Jean – Pierre Cot // *Revue belge de droit international*. – 1968. – Vol. 4. – P. 140–159.

90. D’Amato A. Good Faith / Anthony D’Amato // *Encyclopedia of Public International Law*. – Vol. 7 / Ed. R. Bernhardt. – Amsterdam : Elsevier Science Publishers B. V., 1984. – P. 107–109.

91. Kolb R. La bonne foi en droit international public / Robert Kolb // *Revue belge de droit international*. – 1998. – Vol. 34. – P. 661–732.

92. Kolb R. Principles as sources of international law : (with special reference to good faith) / Robert Kolb // *Netherlands International Law Review*. – 2006. – Vol. 53, no. 1. – P. 1–36.

93. O’Connor J. F. Good Faith in International Law / Joseph F. O’Connor. – Aldershot : Dartmouth Publishing Company, 1991. – 148 p.

94. Verdross A. La bonne foi comme fondement du droit international public / Alfred Verdross // *Revue hellénique de droit international*. – 1952. – Vol. 5. – P. 17–21.

95. Virally M. Good Faith in Public International Law / M. Virally // *American Journal of International Law*. – 1983. – Vol. 77. – P.130–134.

96. White G. The Principle of Good Faith / G. White // *The United Nations and the Principles of International Law. Essays in Honour of Michael Akehurst / Ed. V. Lowe and C. Warbrick*. – London ; New York : Routledge, 1994. – P. 230–255.

97. Ziegler A. R. Good Faith as a General Principle of (International) Law / A. R. Ziegler, J. Baumgartner // *Good Faith and International Economic Law / Ed. A. D. Mitchell, M. Sornarajah, T. Voon*. – Oxford : Oxford University Press, 2015. – P. 9–36.

98. Исмаилов А. Ю. Человек добросовестный : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.13 / Исмаилов Анвар Юрьевич. – Челябинск : [б. и.], 2011. – 148 с.

99. Сорокина Е. А. Категория добросовестности в западной традиции права : историко – теоретический аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сорокина Елена Александровна. – М. : [б. и.], 2009. – 180 с.

100. Дождев Д. В. Добрая совесть (bona fides) как принцип правового общения // *Проблемы ценностного подхода в праве : традиции и обновление*. – М. : Изд – во ИГП РАН, 1996. – С. 29–40.

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКИХ СУДАХ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

В Україні все частіше відзначають позитивну динаміку кількісних показників застосування судами практики ЄСПЛ. В цьому національна практика показує узгодженість із загальноєвропейськими тенденціями. Наприклад, з початку 2000 – х років у Франції після тривалого періоду стриманого ставлення до Конвенції (з посиланням на узгодженість національного права з конвенційними стандартами) відбувається хоча і поступове але суттєве збільшення кількості судових рішень з посиланням на практику ЄС: вже в 2008 році майже 13% рішень апеляційних адміністративних судів містили посилання на Конвенцію та практику ЄСПЛ). Аналогічні процеси відбуваються і в інших країнах, хоча і в різних проявах та з різною інтенсивністю [1, с. 129].

В останні роки показники застосування Конвенції та практики ЄСПЛ українськими суддями зростають². Збільшується не лише кількість судових рішень з такими посиланнями але й кількість суддів, що використовують практику ЄСПЛ. Зростає обґрунтованість та релевантність таких посилань – все частішими стають випадки посилання на практику ЄСПЛ а не лише на загальні положення Конвенції. Дослідження зафіксувало кілька випадків, коли в справах із практично ідентичним предметом і аналогічними суб'єктами судді змінювали свою позицію після ознайомлення з правовими позиціями ЄСПЛ (принципового значення не має те, що стало підставою – власна ініціатива чи висловлення позиції/рекомендації вищого суду). Наприклад, рішення одного із місцевих судів у однотипних та масових в певний період справах щодо невиконання стипендії пільговим категоріям студентів зазнали суттєвої зміни після залучення позицій ЄСПЛ у Рішенні у Справі Кечко проти України (*Kechko v. Ukraine*) від 08.11.2005 р.

Але при цьому виникає необхідність оцінки того, чи відбувається перехід кількості в якість, і саме в ту, яку очікують. Актуальність проблем, що

¹ Доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

² Емпіричні дані, що наведені далі, базуються на результатах аналізу судових рішень українських судів з використанням Єдиного державного реєстру судових рішень за період з 1 січня 2013 р. по 1 листопада 2016 р. (<http://www.reyestr.court.gov.ua>).

мають бути розглянуті, підтверджується *наростання критичного ставлення вищих судових інстанцій до практики звичайних судів* щодо застосування практики ЄСПЛ [2; 3; 4, с. 12, 13]. Найчастіше така критична позиція проявляється у справах, що стосуються: а) повернення майна (перш за все, земельних ділянок) у державну чи комунальну власність у результаті порушень закону при передачі такого майна у приватну власність; б) конфіскації майна як адміністративного стягнення за порушення, зокрема, митних правил. В таких справах застосування практики ЄСПЛ визнається помилковим і стає основою для скасування вищими судами відповідних судових рішень.

Аналіз масиву судових рішень з посиланням на Конвенцію дозволяє визначити перелік типових недоліків національної практики, які можна визнавати індикаторами актуалізації певних теоретичних аспектів судової імплементації Конвенції.

1) Залишається досить високим рівень декларативних, формальних посилань на Конвенцію, а також посилань, де сумнівною є наявність зв'язку Конвенції та предмету судового розгляду. *Декларативність посилання на Конвенцію та практику ЄСПЛ* має багато проявів та особливостей. Найчастіше вона означає просте «*прагнення судді бути сучасним і підтвердити прихильність до європейського права*» або є проявом формального виконання вказівок вищих судів про необхідність застосування Конвенції. Наприклад, суддя апеляційного загального суду за останні два роки в 40 рішеннях посилається на Конвенцію. Однак посилання є стандартним та текстуально незмінним протягом всього періоду і зводиться до фрази «*...використання передбаченого ст.6 Конвенції права на справедливий суд та права на доступ до суду...*», що вживається в різних текстуальних контекстах. Щодо таких рішень виникає риторичне запитання щодо можливості взагалі розглядати такі рішення як «застосування Конвенції».

Змістом декларативного посилання найчастіше є спроба формулювання певного правового принципу чи загального положення, що може бути виправданим, зважаючи на наявність у національному законі випадків відсилання до загальних принципів права чи певної галузі права. В цій ситуації знаходить прояв більш загальна проблема: звернення до Конвенції відбувається в площині «міжнародно-правового плюралізму», тобто за наявності кількох однопредметних міжнародних договорів вибір Конвенції має бути органічним та раціональним [5; 6].

Слід пам'ятати, що сам ЄСПЛ ніколи не підкреслював своєї винятковості. Так, у Рішенні у справі Банкович та інші проти Бельгії та інших держав від 12 грудня 2001 р. ЄСПЛ зазначив необхідність «приймати до уваги всі

норми міжнародного права. та тлумачити Конвенцію у гармонії з іншими інструментами міжнародного права» [7].

2) Нечіткими є уявлення суддів про *суб'єктний склад судових спорів*, щодо яких може бути застосовано ті чи інші положення Конвенції. Прикладом може бути масова практика в спорах за участю виключно державних органів (чи органів місцевого самоврядування), коли суди посилаються на конвенційні положення при вирішенні питань щодо зменшення розміру судового збору. Загалом, позиція суддів щодо можливості застосування практики ЄСПЛ у випадках спору між виключно державними суб'єктами залишається неоднозначною.

3) Рідкісними є ситуації, коли посилання на практику ЄСПЛ є результатом *самостійного та обумовленого обставинами конкретної справи вибору судді* а не використанням чи то правової позиції вищого суду, чи то рішень своїх колег. Відсутність позиції вищих судів щодо можливості застосування практики ЄСПЛ при постійному «нагадуванні про необхідність посилання на Конвенцію» мотивує суддів на декларативне чи формальне посилання на Конвенцію та практику ЄСПЛ. І все ж таки окремі судді прагнуть застосовувати Конвенцію творчо та продуктивно.

Досить часто «шаблонне чи стандартне» посилання суддів на практику ЄСПЛ відбувається без розуміння контексту, в якому таке посилання українських суддів було зроблено первісно, що стає підставою для абсолютизації чи універсалізації правової позиції ЄСПЛ в конкретному рішенні. Цим фактично знищується імплементаційний ефект «кращих практик національних судів».

Рішення у конкретних справах чи правові позиції вищих судів є найбільш очевидним джерелом шаблонів, які використовують українські судді. Однак, існує проблема «тиражування» не зовсім коректних зразків застосування вищими судами практики ЄСПЛ. Наприклад, в кількох рішеннях судів першої інстанції було використано помилкове тлумачення Вищим Господарським судом України (далі – ВГСУ) позиції ЄСПЛ у Рішенні у справі «Терем ЛТД, Чететкін та ОліуспротиУкраїни» від 18.10.2005 р. Всупереч змісту цього рішення, де ЄСПЛ вказав на неможливість при виконанні судового рішення посилатись на відсутність бюджетного фінансування, ВГСУ цей підхід було застосовано до ситуації невиконання *договірних зобов'язань* у відносинах суб'єктів господарювання державної форми власності. У цьому рішенні ВГСУ вийшов за межі позиції ЄСПЛ, що не робило помилковим по суті його рішення у справі але позбавляло релевантності посилання на конкретне рішення ЄСПЛ.

Поширеність стандартів та шаблонів не означає необхідності їх усунення. Навпаки, *практика потребує вироблення таких шаблонів аргументації на основі рішень ЄСПЛ для певних стандартних ситуацій*, щодо яких національне законодавство може виявитись або недостатнім або «недостатньо конкретним». Наприклад, відсутність у національному кримінальному процесуальному законодавстві визначення понять «обгрунтована підозра» чи «поза розумним сумнівом» може бути заповнена відповідними тлумаченнями ЄСПЛ [8].

Ситуації «шаблонних посилань» показують, що судді у більшості випадків не враховують (або просто не знають) існування «джерела правових позицій ЄСПЛ», тобто його рішення, де відповідна позиція була визначена і на яке ЄСПЛ в подальшому посилається. Як наслідок, в багатьох рішеннях українських суддів посилання зроблено на «вторинні рішення», де лише застосовано загальний підхід, який було визначено в інших рішеннях (і посилання на них відсутні). Це могло б бути зрозумілим і до певної міри виправданим у випадках, коли посилання зроблено на українські рішення. Однак, судді «знаходять» архаїчні рішення з іншого правового контексту, які навряд чи є зрозумілими для звичайних українських юристів. Існує досить значний масив українських рішень, в яких ЄСПЛ вироблено певні усталені правові позиції, які хоча і базуються на попередніх рішеннях ЄСПЛ, однак вони враховують специфічний український контекст. В багатьох рішеннях українських суддів, які аналізувались, такі «українські прецеденти» не враховуються і вони обмежуються формальними посиланнями на будь-які рішення (хоча формально і релевантні предмету), без урахування наявності усталених оцінок українського закону та практики. Слід звернути увагу на особливий статус «українських рішень», які фактично є елементом *заходів загального характеру*, що мають бути імplementовані національними судами [9]. Зміна судової практики в багатьох випадках є більш оперативним та ефективним засобом усунення проблем в правовій системі (заповнювати прогалини, усувати колізії, тощо). Практичні наслідки цього теоретичного висновку полягають у можливості визначення критеріїв «відбору прецедентів» у випадку наявності певної множини однопредметних рішень. Суддя має керуватись саме такими змістовними критеріями і робити раціональний вибір замість використання шаблонів чи наявних доступних матеріалів.

4) Проблемаю є «надмірність посилання», навіть в тих випадках, коли посилання є доречним та сумісним з предметом розгляду. В рішенні наводяться посилання на однотипні рішення, які фактично дублюють певну правову позицію. В таких випадках до половини тексту мотивувальної час-

тини складають хаотичні цитати із рішень ЄСПЛ, що наводяться (відбираються) за незрозумілими критеріями і в такому ж нераціональному порядку наводяться у тексті.

Ця проблема в значній мірі обумовлена відсутністю чітких теоретичних моделей критеріїв та алгоритмів *ідентифікації правових позицій (прецеденту) ЄСПЛ*, що адаптовані до особливостей українського судочинства. Такі критерії можна знайти у практиці ЄСПЛ через врахування вказівок на необхідність: врахування динаміки його тлумачень; порівняння базових та наступних рішень; визнання можливості використання певного положення не автоматично а лише за наявності певних умов; наявності посилання самого Суду на такі усталені підходи тощо.

5) Досить помітною проблемою стає *маніпулятивне застосування* практики ЄСПЛ. Із збільшенням частоти використання суддями рішень ЄСПЛ буде збільшуватись і масштаб цієї проблеми. Її сутність не обов'язково означає винесення незаконного чи сумнівного рішення (наприклад, з корупційним підтекстом). Загалом це практика використання позицій (і тексту) рішення ЄСПЛ у спосіб, що відповідає не його змісту і обставинам справи а *«потребам судді»* щодо обрuntuвання власного рішення або його «належного декорування». Форми маніпуляцій із рішенням ЄСПЛ можуть бути різними. Від складних ситуацій «концептуального застосування практики ЄСПЛ» (Рішення у справах «Стретч проти Об'єднаного Королівства», «Булвес АД проти Болгарії» та інші – детальніше див. [2; 3; 4, с. 12, 13]) в рішеннях національних судів щодо резонансних земельних спорів, в податкових чи митних спорах до простого виривання тих чи інших пунктів із рішення ЄСПЛ і замовчування інших положень, що робить сумнівною саму можливість застосування цього рішення у конкретній справі, навіть безвідносно до можливих висновків суду на його основі. Прикладом останнього може бути рішення слідчого судді одного з місцевих судів у справі щодо запобіжних заходів (взяття під варту). Посилаючись на п.33 Рішення у справі Москаленко проти України (2010 рік) суддя звертає увагу на існування обставини, які названі у Рішенні і які він тлумачитись як аргументи на користь продовження тримання під вартою. Разом з тим, Рішення ЄСПЛ стосувалось ситуації «первинного взяття під варту». Більше того, в наступному пункті цього рішення було сказано, що «з плином часу ці обставини втрачають значення».

Фактично маніпулятивним використанням практики ЄСПЛ є підміна аналізу обставин конкретної справи посиланням на певні загальні висновки / принципи у рішеннях ЄСПЛ. Наприклад, в багатьох рішеннях українських

суддів щодо відводу чи самовідводу судді відсутня аргументація, яка базується на фактах і правових оцінках, а наводиться (із загальним посиланням на «практику ЄСПЛ») лише загальний принцип неупередженості судді.

Позиції ЄСПЛ часто стають основою для досить «казуїстичних формул» виправдання помилкових чи недостатньо обґрунтованих правових позицій рішення українського суду. Наприклад, в рішенні апеляційного суду використовується наступне формулювання – *«позиція місцевого суду узгоджується з висновками ЄСПЛ в рішеннях»* (далі наводиться перелік із 5 рішень – О. С.), який в аналогічних ситуаціях не визнає порушення статті Конвенції). Однак при цьому: а) відсутнє обґрунтування того, що випадок є подібним; б) не розкривається зміст позиції ЄСПЛ в названих рішеннях; в) рішення, на які дається посилання, мають суттєво різний предмет і загальний контекст. Очевидно, таке застосування Конвенції створює підстави для сумнівів у обґрунтованості рішення загалом. В багатьох випадках судді застосовують наступну формулу обґрунтування висновків чи позицій суду – *«відповідно до усталеної практики ЄСПЛ»* – далі йде певне змістовне твердження щодо обставин конкретної справи. Однак, така формула є надто відповідальною і зобов'язує суддю навести докази цього – щонайменше шляхом посилання на конкретні рішення або хоча б чітким формулюванням позицій ЄСПЛ.

7) Проблемою є відсутність чіткого розрізнення «правових позицій ЄСПЛ («прецеденту»)» та «мотивації/аргументів ЄСПЛ у конкретній справі» Наприклад, оперуючи аргументом *«в Рішенні X проти певної країни ЄСПЛ робить висновок, що судовий збір не є обмеженням доступу до суду»* суддя повинен чітко розуміти, що цей висновок зроблено у контексті певної справи і він не може автоматично переноситись у будь – яку ситуацію, що є предметом розгляду національним судом.

Показовим є те, що в теоретичних публікаціях суддів Верховного Суду України проблема застосування практики ЄСПЛ розглядається без її локалізації у площині традиційної для міжнародного права дискусії про правову природу рішень ЄСПЛ і без використання відповідної термінології (прецедент; правова позиція; ratio decidendi; тощо). Наприклад, Я. Романюк пропонує «прагматичну теоретичну модель»: *«рішення ЄСПЛ у своїй основі – це висновок, що міститься у мотивувальній частині рішення, набір обов'язкових та необов'язкових тверджень»* [4, с. 8]. Така конструкція є досить зручною для практики. Слід враховувати її умовність. Рішення ЄСПЛ завжди є індивідуальним і всі правові аргументи (правові позиції),

що в певному контексті є обов'язковими в інших умовах можуть бути лише додатковим способом тлумачення. Тобто, є обмеження прецедентності Рішення і закладені вони у самому предметі судового розгляду. Дослідники неодноразово звертали увагу на особливість розгляду справ за статтею 8 Конвенції, де визначалось місце проживання дитини. Рішення у таких справах залежить від специфічних обставин справи і через це мають значення лише для сторін. Суд не зобов'язаний приймати до уваги такі Рішення при розгляді наступних справ [8]. Фактично ЄСПЛ презюмує унікальність Рішення і для спростування цієї суто технічної (внутрішньої) презумпції звертається до всієї практики певної предметності. Лише у такий спосіб стає можливим формулювання тверджень, що можуть виконувати функції прецеденту них при застосуванні Конвенції як ЄСПЛ так і національними судами.

8) Потребує додаткового з'ясування доцільність використання практики ЄСПЛ у випадках, коли національний закон дає чітку та однозначну позицію. Наприклад, пункт 1 частини 4 статті 155 КАС дозволяє судді залишати заяву без розгляду у випадку повторної неявки позивача. В рішеннях українських судів масово наводиться додаткова аргументація (зокрема, з посиланням на іспанські справи кінця 80 – х років). Аналогічні ситуації часто виникають у кримінальному судочинстві.

Аналіз практики українських судів засвідчує необхідність розгляду проблем використання Конвенції та практики ЄСПЛ з позицій загальної теорії судової імплементації міжнародного права, що має створити теоретичне підґрунтя для вирішення численних проблем практичного судового правозастосування. Ключовим стає питання самовиконуваності /безпосереднього застосування правових позицій (прецедентів) ЄСПЛ, що має, перш за все, надати відповідь на питання про умови доцільності та необхідності для цього. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних та цивільних справ № 13 від 19 грудня 2014 р. «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» робить акцент переважно на колізійній стороні застосування міжнародних договорів [10]. Щодо Конвенції необхідність її застосування національними судами обумовлюється потребами посилення національних механізмів захисту прав людини [11]. Важливим практичним кроком для подолання виявлених недоліків має стати підготовка спеціальної Постанови Верховного суду щодо застосування практики ЄСПЛ національними судами.

Література:

1. A Europe of Rights: The Impact of ECHR on National Legal Systems / ed. by H. Keller and A. Stone Sweet. – Oxford: OUP, 2008–650 p.
2. Постанова Верховного Суду України від 5 жовтня 2016 р. №3–604rc16 [Електронний ресурс] // Верховний Суд України : оф. веб – портал. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003).
3. Постанова Верховного Суду України від 16 грудня 2015 р. №6–2510цс15 [Електронний ресурс] // Верховний Суд України : оф. веб – портал. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003E3C46](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1DD577F3125FE4F0C2257F2B003E3C46).
4. Право власності: європейський досвід та українські реалії: Збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції (м. Київ 22–23 жовтня 2015 р.). – К.: ВАІТЕ, 2015. – 324 с.
5. Deference in the International Courts and Tribunals. Standarts of Review and Margin of Appreciation / Ed . by L. Gruzschincki and W. Werner. – Oxford.: Oxford University Press, 2014. – 460 p
6. Bosphorus Hava Yollari Turizm v. Ireland, ECHRA pp. No. 45036/98 (June 30 2005). Режим доступу <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=3666597&skin=hudoc-en&action=request>.
7. Grabenwarter C. European Convention on Human Rights. Commentary – L.: Hart Publishing, 2014. – 600 p.
8. Shaping Rights in the ECHR: The Role of the European Court of Human Rights in determining the scope of Human Rights / Ed . by E. Brems and J. Gerards. – L.: Cambridge University Press, 2013. – 370 p.
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. №3477 – IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : оф. веб – портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
10. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду кримінальних та цивільних справ №13 від 19 грудня 2014 р. «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : оф. веб – портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/34>
11. Reforming the European Convention on Human Rights. Interlaken, Izmir, Brighton and beyond. A compilation of instruments and texts relating to ongoing reform of ECHR. – Strasbourg: 2014. – 523 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.int/Documents/Compilation_ENG.pdf

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПОГЛИБЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Після здобуття Україною незалежності основні зусилля держави були спрямовані у внутрішній сфері на здійсненні економічних і політичних реформ, а у сфері зовнішніх зносин – набутті членства у Раді Європи, ЄС і НАТО. Реформування армії і органів безпеки не відносилося до пріоритетів державної політики. Аналіз практичних досягнень за період 1991–2013 рр. свідчить, що в більшості випадків йшлося про імітацію реформ, а в окремих випадках і про злочинних характер дій державної влади.

Агресія Росії виявила кризовий стан національної системи безпеки і оборони, її неготовність самостійно забезпечити суверенітет і територіальну цілісність держави. Ефективність сучасної системи забезпечення оборони і безпеки України значною мірою спирається на санкційний механізм щодо Росії з боку США і ЄС, а також посередництво Франції і Німеччини у Нормандському форматі. Однак, подальше збереження цього механізму з боку ЄС є проблематичним.

23 грудня 2014 р. Верховна Рада ухвалила рішення про відмову від позаблокового статусу, що відкрило Україні шлях для більш тісної співпраці у військово-політичній сфері з ЄС і НАТО. Однак, в об'єднаній Європі не завершено процес створення ефективної системи безпеки і оборони, що здатна відстоювати інтереси таких найменш захищених країн-сусідів Союзу як Грузія, Молдова, Україна. За цих умов, зважаючи на проблематичність отримання у найближчий перспективі членство в ЄС і НАТО, а також враховуючи тенденцію щодо поступового зниження солідарності держав-членів ЄС з Україною (ініціювання Нідерландами скасування санкцій стосовно Росії, намагання вилучити з Угоди про асоціацію пункту про співпрацю між Україною і ЄС в оборонній сфері), наша держава має шукати новий формат відносин з ЄС або окремим державам-членам ЄС і НАТО у військово-політичній сфері, який сприяв би посиленню її безпеки і оборони, що відповідає положенням Стратегії сталого розвитку «Україна –2010» (вектор безпеки) [16].

Один з можливих форматів такого співробітництва озвучив колишній

¹ Д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

керівник СБ України І. Смешко, запропонувавши реалізацію проекту «Міжмор'я». В українському політикумі ідею створення такого військово-політичного об'єднання підтримують спікер Верховної Ради України А. Парубій [13], экс-президент України Л. Кучма, директор Національного інституту стратегічних досліджень В. Горбулін [5], засновник і перший командир добровольчого полку «Азов» А. Білецький. Однак сучасними вітчизняними науковцями ця проблема ретельно не досліджувалася (після здобуття незалежності основну увагу було зосереджено на розробці питань, пов'язаних із визначенням умов і перспектив вступу України до ЄС і НАТО), внаслідок чого висновки, які формулюються у вітчизняних публікаціях з означеної проблематики, є недостатньо аргументованими, оскільки не спираються на комплексне дослідження проблеми. Як наслідок, відсутні належним чином обгрунтовані оцінки цього проекту.

На відміну від українських науковців зарубіжні політики і експерти сприймають означений проект достатньо серйозно. Особлива увага вказаному проекту приділяється в Польщі, де на заміну концепції «двоколіїсності» приходиться ідея створення військово-політичного об'єднання «Міжмор'я» («Intermarium»), яка отримала підтримку президентів Л. Качинського і А. Дуди (після обрання Президентом А. Дуда заявив, що Польща більше не хоче бути «буферною зоною», а дійсно стати східним крилом НАТО).

Підтримка проекту Польщею може бути обумовлена насамперед її занепокоєнням висловлюваннями А. Меркель, яка заявила, що «Нашою спільною справою повинно стати повернення Німеччини до керівництва Європою» [10, с. 25]. Також слід брати до уваги той факт, що ідея міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського стосовно відмови, а насправді – корегування Ягеллонської ідеї («доктрини Гедройца-Мерошевського»), яка була висловлена ним у 2009 р., отримала дружній опір польського політикуму, оскільки це призведе не лише до послаблення позицій України і Литви, але й самої Польщі, яка перетвориться на провінціальну державу на околиці ЄС і буде позбавлена можливості проводити власну східну політику [10, с. 192–193]).

Прихильниками Балто-Чорноморського альянсу також були перший прем'єр-міністр Литви К. Прунскене і один з лідерів Білоруського Народного Фронту З. Позняк, який висунув ідею створення Балто-Чорноморського союзу як буферного міжнародного утворення без військових баз НАТО і Росії. «Білоруська група розвитку» за дорученням Президента Білорусії О. Лукашенко в 2010 р. підготувала доповідь «Беларусь-2018: к регіональному лидерству на основе суверенного развития страны», в якому обгрунтувала необхідність створення зони економічної та політичної

співпраці країн колишнього Великого князівства Литовського та Речі Посполитої.

Проект «Міжмор'я» підтримують також аналітики США, зокрема Дж. Фрідман [19; 20]. Натомість німецькі експерти (наприклад, А. Умланд [17; 18]) ставляться до проекту скептично, зважаючи на можливість перетворення Польщі на регіонального лідера, що може обмежити вплив Німеччини в ЄС і в східноєвропейському регіоні, а тому не відповідає її національним інтересам. Ця аргументація не позбавлена сенсу, адже, як зазначає О. А. Ірхін, утворення під егідою Польщі військово-політичного регіонального союзу дозволить їй набрати критичну геополітичну масу, що автоматично надасть Польщі статус регіональної держав і дозволить на якісно новому рівні взаємодіяти не лише з Францією і Німеччиною всередині ЄС, але й з Росією [8].

Разом з тим було б помилково стверджувати, що «Міжмор'я» – це чужий (переважно польський) геополітичний проект. Насправді, можливість поглиблення військово-політичного співробітництва країн Балто-Чорноморського регіону шляхом створення конфедеративного об'єднання, спрямованого на захист від агресії з боку Росії (а певною мірою і з боку Німеччини), на рівні ідеї в 1918–1934 рр. піднімалася як зарубіжними (Ю. Пілсудський – проект Міжмор'я; К. Маннергейм і Р. Холсті – Балтійський союз; З. Мейеровіц – Балто-Чорноморський союз [1]; Ю. Мерошевський – доктрина ULB [9]; В. Сікорський – Польсько-Чехословацька конфедерація), так і українськими (М. Грушевський – Балтійсько-Чорноморський альянс [6]; С. Рудницький – Балто-Понтійська федерація [15]; Ю. Липа – Чорноморсько-Балтійська федерація) громадськими і державними діячами. Щоправда слід зазначити, що ідеї вказаних авторів можуть бути лише відправною точкою для проекту створення військово-політичного об'єднання, оскільки сучасні умови (насамперед, членство Польщі, країн Балтії, Болгарії і Румунії в ЄС і НАТО, а також фактично союзницькі відносини між Білорусією і Росією) для військово-політичної інтеграції відрізняються від умов початку ХХ ст.

Перша світова війна внесла кардинальні зміни у розподіл сил на міжнародній арені. Створення нових незалежних держав у результаті розпаду Австро-Угорської, Германської, Османської і насамперед Російської імперій стало найвищим проявом націоналізму, який попри те не заперечував ідей інтеграції [12, с. 149]. Ця закономірність певною мірою пояснюється тим тиском, який після провалу сподівань на повернення Росії у стан союзних держав країни Антанти справляли на колишні складові Російської імперії,

а нині – незалежні держави. Так, влітку 1918 р. Франція звернулася до Данії, Норвегії, Швеції, Фінляндії, Естонії, Литви, Латвії і Польщі із закликом об'єднатися в рамках міждержавного союзу [2]. Слід зазначити, що особливу роль у такому чи подібних міждержавних утвореннях Париж (а нині – США) відводив Варшаві, оскільки незалежна і міцна Польща повинна була стати бар'єром (буфером) між Росією і Центральноєвропейськими державами. Пізніше Франція за підтримки Швеції лобювала проект створення Прибалтійської ліги [21, с. 149; 3, с. 181]. Однак вказані ініціативи не відповідали геополітичним інтересам Великої Британії, до сфери впливу якої входили Латвія, Литва і Естонія, які за планами Лондона, мали утворити конфедерацію зі Швецією, Данією і Норвегією [21, с. 147–148].

Інтеграційний процес у військово-політичній сфері був важливим напрямом зовнішньої політики держав Балтійського регіону в 1920-х рр. Так, 17 червня 1919 р. під час роботи мирної конференції Естонія висунула ідею створення Балтійського союзу. Ця ідея була позитивно сприйнята Латвією і Фінляндією. У серпні 1919 р. глава уряду Фінляндії К. Маннергейм та міністр закордонних справ Р. Холсті виступили з ініціативою створення Балтійського союзу для захисту від імперської агресії. Вказана ініціатива отримала підтримку також з боку міністра закордонних справ Латвії З. Мейєровіца, що надавало ініціативі Маннергейма-Холсті шансу на реалізацію.

Програвши президентські вибори 25 липня 1919 р., К. Маннергейм залишає Фінляндію. Р. Холсті спробував розвинути інтеграційну ініціативу, заявивши, що Фінляндія готова сприяти підключенню до інтеграційного процесу інших народів колишньої Російської імперії, але в цілому позиція нового уряду Фінляндії з приводу створення Балто-Чорноморського союзу виявилася досить пасивною.

Усвідомлення міністром закордонних справ Латвії З. Мейєвіцем необхідності тісного політичного об'єднання країн Балтії з метою захисту від німецького та російського реваншизму спонукали його до підтримки ідеї Маннергейма-Холсті стосовно створення Балтійського союзу (Балтійської ліги).

Боротьба прибалтійських держав за першість в регіоні (перша половина 1919 р.) змінилася у другій половині року пошуком компромісів в межах проведення регіональних міждержавних конференцій.

Перша регіональна конференція відбулася 10–12 вересня 1919 р. у Ризі за участю прем'єр-міністрів і міністрів закордонних справ Естонії і Латвії, на якій було закладено підвалини для розробки договірної бази стосовно організації союзу прибалтійських країн, а також проекту створення єдиного

антирадянського фронту. Делегації Литви і Фінляндії не змогли взяти участь у роботі конференції через проблеми зі своєчасним прибуттям.

До роботи наступної конференції у м. Тарту (5 жовтня 1919 р.) приєдналась фінська делегація.

Під час роботи конференції З. Мейеровіц ініціював скликання конференції щодо укладання латвійсько-литовського військового союзу. 10–12 грудня 1919 р. під час конференції у Каунасі голова латвійської делегації З. Мейеровіц переконував делегації Литви і Естонії в тому, що державами-засновницями союзу мають стати Естонія, Латвія й Литва, яким належатиме право в подальшому самостійно вирішувати питання розширення членства об'єднання. Слід зазначити, що членство Польщі в союзі розглядалося Латвією і Естонією переважно з позиції визнання де-юре незалежності прибалтійських країн Заходом.

Британський уряд підтримував військово-політичну інтеграцію Балтійських країн. 19 грудня 1919 р. британський військовий представник сер А. Берт запропонував головнокомандувачу литовської армії запровадити практику регулярних зустрічей військових керівників для обговорення питань військово-політичного характеру для консолідація їх сил і більш тісного співробітництва в сфері оборони. 6 січня 1920 р. було проведено таємну конференцію військового керівництва країн Балтії, під час якої було укладено угоди щодо обміну військовою інформацією, проведення періодичних зустрічей і вироблення пропозицій щодо воєнного союзу, зміст якого повинні були конкретизувати керівники держав і урядів.

Польща приєдналася до інтеграційного процесу під час роботи конференції у Гельсінкі 15–22 січня 1920 р. Однак долучення Польщі до роботи конференції не посилило інтеграційний процес, а навпаки ознаменувало початок його кінця. Саме під час роботи Гельсінської конференції її учасники продемонструвала існуючу роз'єднаність внаслідок відмінності геополітичних інтересів. Так, представники Естонії заявили, що вони готові підписати мирний договір з Радянською Росією; Польща оголосила, що готова визнати де-юре усі країни Балтії за винятком Литви; литовці воліли укладення військового союзу виключно між Естонією, Латвією і Литвою, тоді як естонці надавали перевагу військовому альянсу п'яти держав, включаючи Фінляндію і Польщу; Фінляндія прагнула отримати територію Східної Карелії, тоді як інші країни, що вже задовольнили свої територіальні претензії, не були готові відновити повномасштабну війну з Росією. Надання національним егоїстичним інтересам переваги щодо спільних інтеграційних цілей значною мірою пояснювалося відчуттям зниженням для всіх учасників

конференції гостроти небезпеки інтервенції з боку Росії (протягом 1920 р. чотири держави-учасниці конференції уклали мирні договори з Росією).

Попри існуючі розбіжності З. Мейеровіц був оптимістично налаштований щодо майбутнього Балто-Чорноморського союзу, висловивши надію, що Рига стане географічним центром Балтійської Антанти.

Наступну конференцію було проведено 6 березня 1920 р. у Варшаві. До участі в ній Польща вперше запросила Румунію, але в той же час не надіслала запрошення Литві. Польська делегація 9, 12 і 13 березня 1920 р. запропонувала Латвії приєднатися до військового союзу проти Росії, Німеччини та Литви, а також забезпечити вільний доступ Польщі до латвійських гаваней і використання латвійських залізниць аби «гарантувати» більш швидке надання польської військової допомоги Латвії. Ці пропозиції були категорично відкинуті латвійськими представниками, а 22 березня 1920 р. головнокомандувач латвійської армії генерал Я. Балодіс поінформував Польщу про готовність латвійської армії захистити суверенітет держави.

У цій ситуації З. Мейеровіц запропонував естонській і фінській делегаціям провести таємну конференцію з литовцями в Ризі, але не зустрів підтримки з боку фінів, які відтоді розглядають конференцію не як регіональну, як конференцію з приводу створення «санітарного кордону» між Росією, що заражена «бацилами більшовизму», і рештою Європи.

Наступну конференцію було заплановано провести в Ризі 15 березня 1920 р., але вона не відбулася через литовсько-польські протиріччя. З. Мейеровіц, який не полишав сподівання долучити до проекту створення Балтійського союзу всі країни Балтії, Польщу і, якщо вдасться, скандинавські країни (цей проект, за виключенням членства Польщі, нагадував проект, розроблений О. Тиніссоном (A. Tönnisson)) у в 1917 р.). Наприкінці червня З. Мейеровіц розпочав підготовку до конференції в Ризі, яка мала пройти 20 липня 1920 р., але через неврегульованість територіальних спорів була перенесена на 6 серпня 1920 р. Територіальні суперечки Балтійських держав були врегульовані завдяки посередництву представників Британії сера С. Дж. Таллентса і проф. Д. У. Сімсона.

В період підготовки до конференції продовжувало обговорюватися питання щодо формату можливого інтеграційного об'єднання. Розглядалася можливість створення або великої федерації або союзу скандинавських країн, Фінляндії, країн Балтії та Польщі, або федерації скандинавських країн і країн Балтії та Фінляндії, або союзу Фінляндії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі і плюс або мінус Румунії та України, або федерації Фінляндії, Естонії, Латвії та Литви, або союзу Естонії, Латвії та Литви, або естонсько-латиської Антанти.

Найрезультативнішою виявилася Булдурська (II Ризька) конференція, яка тривала з 6 серпня по 6 вересня 1920 р. У роботі конференції планувалася участь скандинавських країн, але вони не направили свої делегації (країни Скандинавії розглядали самостійність Прибалтійських країн і Польщі як тимчасове явище), що означало виключення їх принаймні на певний час з числа учасників Союзу. Делегації України (це стало можливим завдяки зміні геополітичних пріоритетів голови Української Народної Республіки С. Петлюри) і Білорусії прибули без запрошення. Якщо повноваження делегації УНР було підтверджено і вона приступила до роботи 20 серпня, то білоруська делегація так і не приступила до роботи через небажання учасників конференції зайвий раз дратувати Росію. Румунську делегацію також не було запрошено до участі в конференції. Приєднання до інтеграційного проекту України дало підстави для трансформації Балтійської ліги у Балто-Чорноморський союз, а також створювало передумови для залучення до об'єднання Азербайджану та Грузії, що раніше входили до «Спільки поневолених Росією народів».

Успіх Булдурської конференції обумовлений внесенням у порядок денний розгляд програми, розробленої З. Мейєровіцом. Програма містила понад 100 конкретних питань, зокрема питання про створення оборонного союзу, інтеграцію економічних систем, формування спільної банківської та монетарної системи, ухвалення політичної конвенції про взаємну підтримку та спільну зовнішню політику, забезпечення вільного шляху від Балтійського до Чорного морів та ін.

Учасникам конференції вдалося досягнути згоди і підготувати Політичну конвенцію, підписану 31 серпня 1920 р., а також низку інших конвенцій (в сфері поштових, телеграфних, телефонних і залізничних зв'язків; боротьби з контрабандою; конвенція про громадянські права) і постанов, які мали набути чинності після ратифікації кожною з держав-учасниць до 15 грудня 1920 р. У ст. 10 Політичної конвенції зазначалося, якщо до 15 грудня 1920 р. одна з держав, що брала участь у Конференції не ратифікує цей Договір, останній все ж набере чинності між інших державами-учасниками. Однак для тих держав, які не ратифікували договір, буде можливість приєднатися до нього пізніше, за згодою інших держав, які підписали Договір.

Політична конвенція складалася з десяти статей, а також зауважень польських, українських і литовських представників. Конвенція декларувала намір держав-учасниць визнати одна одну де-юре; вирішувати територіальні питання мирним шляхом (арбітраж Ліги Націй); не допускати діяльності політичних угруповань, що ведуть ворожу політику щодо будь-якої з держав-учасниць;

не укласти договори з іншими державами, що не відповідають інтересам союзу чи направлені проти когось із держав-учасниць; невідкладно розробити оборонну військову конвенцію; забезпечити права національних меншин; забезпечити вільний шлях від Чорного до Балтійського моря [4].

Однак держави-учасниці так і не змогли до кінця роботи конференції досягнути згоди і підписати військову конвенцію, оскільки Литва відмовилася підписати військову конвенцію з Польщею, яка перебувала в стані війни з Радянською Росією, з якою Литва підписала мирний договір. Протягом роботи конференції також не вдалося вирішити суперечку Польщі і Литви з приводу Вільно, а також спонукати Литву визнати Україну (Варшавський договір між УНР і Польщею від 21 квітня 1920 р. став суттєвою перешкодою для зближення України з Литвою).

Те, що Політична конвенція та інші конвенції, які були напрацьовані під час Булдурської конференції, не будуть ратифіковані остаточно стало зрозуміло, коли Польща за підтримки Франції повернулася до курсу на побудову «Другої Речі Посполитої»: 9 жовтня 1920 р. вона розпочала війну проти Литви та окупувала Вільнюс з околицями. 12 жовтня Польща уклала перемир'я з Росією, а 18 березня 1921 р. підписала з РРСФР Ризький мирний договір, яким вони оформили поділ України між собою.

21 січня 1921 р. міністр закордонних справ Німеччини У. Саймон офіційно охарактеризував країни Балтії як небажаний бар'єр між Німеччиною і Росією. З. Мейєровіц у відповідь 8 лютого 1921 р. заявив, що країни Балтії прагнуть стати економічним мостом, а не бар'єр між Німеччиною і Росією, їх порти відкриті для всіх країн. Він зазначив, що Латвія рішуче заперечує проти включення Литви до складу Польщі, а також наголосив на необхідності союзу між країнами Балтії та Фінляндії.

24 лютого 1924 р. представник Польщі В. Каменецький (пол. Witold Kamieniecki) запропонував провести ще одну конференцію для створення блоку п'яти держав. У відповідь З. Мейєровіц вказав на три умови для успішного проведення конференції в Таллінні: по-перше, всі держави-учасниці повинні бути визнані в світі, по-друге, конвенції, прийняті на попередніх конференціях Балтійських країн повинні бути або ратифіковані, або відхилені, по-третє, всі суперечки між державами-учасниками повинні бути врегульовані до скликання конференції. Міністр закордонних справ Литви Ю. Пуріцкіс, який намагався вирішити конфлікт Литви з Польщею, під час візиту до Таллінна запропонував союз між трьома країнами Балтії, побудований на спільних економічних і дипломатичних принципах. Під час литовсько-латвійської конференції в Ризі 2–7 травні 1921 р. З. Мейєровіца

пообіцяв підтримати Балтійський альянс, але після врегулювання польсько-литовського конфлікту. Естонці не бажали псувати відносини з Польщею, однак, і намагався уникнути союзу з Литвою.

Починаючи з липня 1921 р. Фінляндія, Польща, Естонія та Латвія провели вісім конференцій міністрів закордонних справ, які закінчилися безрезультатно. У цій ситуації Естонія і Латвія обрали курс на самостійне формування оборонного союзу, що завершилося підписанням договору 1 листопада 1923 р.

Під час Гельсінської та Женевської конференцій (січень та вересень 1925 р.) держави-учасниці підсумували здобутки п'ятирічного намагання створити Балтійський Союз і у підсумку визнали необхідність відмовитися «від старої ідеї».

Підводячи підсумок розгляду інтеграційних ініціатив у військово-політичній сфері країн Балтії і Скандинавії в 1920-ті роки, слід зазначити, що провал ідеї створення Балтійського Союзу обумовлений, по-перше, протиріччями Великої Британії й Франції у питанні складу альянсу та їх боротьба за вплив у Прибалтиці; по-друге, укладення Естонією, Литвою й Латвією мирних договорів із Радянською Росією; по-третє, відсутністю єдності й навіть деякою мірою протистоянням між прибалтійськими країнами; по-четверте, позицією Польщі, яка прагнула до відновлення Речі Посполитої в рамках проекту «Міжмор'я».

Література:

1. Anderson E. Toward the Baltic Union: The Initial Phase // *Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*. Vol. 14, No.1. Spring 1968.
2. Арумязь Х. За кулисами «Балтийского союза» (из истории внешней политики буржуазной Эстонии 1920–1925 гг.). Таллинн, 1966.
3. Ачканазі Б. О. Ставлення до «принципу національностей» у політичних колах Франції (1918–1919 рр.) // *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2000. №9.
4. Головченко В., Матвієнко В., Солдатенко В. *Дипломатична історія України (кінець XIX – перша чверть XX століття)* : навчальний посібник для студ. вищих навч. закладів. К. : Київський університет, 2011. 476 с.
5. Горбулин В. 2017-й : продолжение следует... // *Зеркало недели*. 02.07.2016
6. Грушевський М. На порозі Нової України: Гадки і мрії. К. : Наукова думка, 1991. 128 с.
7. Duda: stwórzmy blok od Bałtyku po Adriatyk i Morze Czarne // *Kresy.pl*. – 05.08.2015.

8. Ирхин А. А. Постсоветское пространство: конкуренция интеграционных проектов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusprostranstvo.com/article/view/9>
9. Мерошевский Ю. «Польский комплекс» России и территория УЛБ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.inosmi.ru/stories/05/08/08/3450/221519.html>
10. Мир 2020: российская и центрально-восточноевропейская перспективы / науч. рук. В. Г. Барановский. М. : ИМЭМО РАН, 2010. 195 с.
11. Михайло Грушевський і Західна Україна: Доповіді і повідомлення наук. конф. 26–28.10.1994. Львів, 1995. 350 с.
12. Надтока О. О. Балто-Чорноморський союз: історична ретроспектива і політична перспектива // Наукові записки. Т. 22. Ч. I. 2003. С. 148–157.
13. Парубий предложил создать балто-черноморский союз // ЛІГА Бізнес Інформ. – 21.05.2016.
14. Почас К. Я. Прибалтийские государства и Польша в антисоветских планах английского и французского империализма 1921–1929 гг.: автореф. ... дис. док. ист.наук : спец.: 07.00.02. Рига, 1987. 43 с.
15. Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. Львів : Світ, 1998. 416 с.
16. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», затверджена указом Президента України від 12 січня 2015 року №5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
17. Umland A. Die Idee des Intermariums: Ein mittelosteuropäischer Pakt gegen russischen Neoimperialismus [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iwm.at/transit/transit-online/die-idee-des-intermariums-ein-mittelosteuropaischer-pakt-gegen-russischen-neoimperialismus/>
18. Умланд А. Як вирішити українську проблему безпеки. Києву потрібне «Міжмор'я» – блок країн, розташованих між Балтійським та Чорним морями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/umland/jak-virishiti-ukrajinsku-problemu-bezpeki-109695.html>
19. Фридман Дж. Геополитическое путешествие. Часть 6: Украина, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bbs-news.info/RU/opinion/geopolitichna-podorozh-chastina-6-ukrayina-stratfor-ssha/>,
20. Фридман Дж. Новое сдерживание России. Американская стратегия после Украины: от Эстонии до Азербайджана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conjuncture.ru/stratfor-29-03-2014/>
21. Штейнберг В. А. Латвия во внешнеполитическом противоборстве Советской России и держав Запада 1917–1920. Рига: Зинатне, 1979. 171 с.

REMISE EN QUESTION DE L'UNIVERSALITÉ DES DROITS DE L'HOMME ET ÉMERGENCE DU RELATIVISME CULTUREL

René Cassin : «Il y a quelque chose dans chaque homme qui est universel»

En tant qu'acteur du monde associatif et humanitaire, je ne peux que constater la remise en question de l'universalité des droits de l'homme et de l'idéal démocratique, une remise en question qui porte sur la symbolique et les références du discours des acteurs non – gouvernementaux. Cette dernière est formalisée de manière officielle aujourd'hui par plusieurs déclarations qui délimitent l'espace et la portée de notions jugées universelles à la suite du cataclysme de la seconde guerre mondiale, elle est le symptôme d'un rejet populaire d'un système de valeurs sur lequel repose le droit international.

Introduction :

Aujourd'hui, un nombre croissant d'ONG travaille à la promotion des Droits de l'Homme et à leurs respects à travers le monde. Le travail de ces acteurs non – gouvernementaux sur le terrain est confronté à une grande diversité de situations, nées de contextes culturels différents.

La légitimité des actions menées par ces structures non – gouvernementales et le bien fondé même des valeurs prônées et défendues par ces dernières sont questionnés, loin de faire l'unanimité au sein des communautés et des populations auprès desquelles les actions sont conduites. Plus globalement, l'opinion publique en général se montre de plus en plus méfiante quant aux actions menées et aux justifications qui sous tendent à la mise en place des interventions humanitaires.

L'essayiste J. C. Guillebaut soulève le problème de la manière suivante :

« Toutes nos certitudes égalitaristes, laïques, progressistes, individualistes, raisonnable, critiques, ne seraient – elles pas le dernier avatar d'une domination occidentale et judéo chrétienne réinventée ? En souhaitant refonder ces principes pour mieux les affirmer et les universaliser, ne reconstituons – nous pas, sous couvert de bonne volonté, une sorte de néocolonialisme ? »

Cette pensée qui se propage dans l'opinion publique doit amener les acteurs non – gouvernementaux à s'interroger sur leur manière de se définir, la portée symbolique du discours qui précèdent à toute action et leur rapport à l'autre.

ONG et symbolique du discours

Les valeurs qui sont portées et défendues par un grand nombre d'acteurs du monde associatif sur la scène internationale sont le résultat d'un long processus

¹ Директор ГО «Французський альянс» у м. Харкові, магістр політичних наук.

historique. L'omniprésence aujourd'hui des ONG occidentales qui accaparent la grande majorité des financements disponibles et le devant de la scène médiatique, tant et si bien qu'il n'est pas nécessaire de préciser l'origine des ONG lorsqu'on les mentionne dans les médias, met en avant les liens qui unissent l'émergence et la consolidation du secteur non – gouvernemental et l'histoire de l'Europe et de l'Occident.

En parcourant l'histoire de l'Europe, on ne peut que constater l'ambiguïté qui existe entre la défense des valeurs humanistes et une certaine conception de la suprématie occidentale : une dualité contradictoire qui a été à l'œuvre tout au long de l'histoire, entre propagation de la civilisation européenne et expansion de sa puissance militaire et politique.

Cette relation étroite est un élément à prendre en compte dans l'analyse de la suspicion grandissante à l'égard des acteurs non – gouvernementaux, qui apparaît aussi bien au sein des communautés et des populations auprès desquelles interviennent grands nombre d'ONG internationales (dont les sièges sont en Europe ou aux Etats – Unis, cœur de cette notion qui recouvre une réalité changeante qu'est l'Occident), que dans l'opinion publique en général.

Nous pouvons prendre l'exemple des jésuites au XVII et XVIIIème siècle, qui tandis que la conquête occidentale s'accélère, véhiculent les valeurs des lumières, ils se font vecteurs, diffuseurs de valeurs modernes humanistes, alors que l'esclavage se propage pour atteindre une ampleur inégalée même à l'époque de la Rome antique. On peut aussi citer les arguments apportés en France, à la colonisation justifiée par la mission civilisatrice de la république. Et les exemples sont pléthores, dans l'histoire de l'Europe et de l'Occident.

L'Europe qui se considère comme détentrice des valeurs humanistes qu'elle se doit de véhiculer à travers le monde ne pourra cependant éviter que les logiques nationalistes présentes pendant la première moitié du XXème siècle donnent naissance à deux guerres mondiales qui ravageront le continent. Les logiques meurtrières à l'œuvre provoqueront, selon les estimations de certains historiens tels que Serge Bernstein et Pierre Milza, pour la deuxième guerre mondiale, plus de 60 millions de victimes, soit 2,5% de la population mondiale de cette époque. De ce terrible constat, naîtra en 1945 l'Organisation des Nations Unies, fondée pour remplacer la Société des Nations qui s'était avérée incapable d'empêcher la 2ème guerre mondiale. L'Assemblée Générale des Nations Unies, adoptera le 10 décembre 1948 à Paris, la résolution 217, qui précise les Droits fondamentaux de l'Homme. Un texte sans portée juridique, mais avec une forte portée symbolique, encore omniprésente dans le discours des acteurs non – gouvernementaux.

La Déclaration Universelle des Droits de l'Homme :

La Déclaration Universelle des Droits de l'Homme : DUDH a été rédigée par un Comité de rédaction composé de 9 personnes : venues des Etats Unis, de la Chine, du Liban, du Royaume Uni, du Canada, de l'URSS, du Chili, de l'Australie, de la France. Elle puise sa substance dans la théorie du droit naturel basée sur la nature humaine et sa finalité.

A la racine des valeurs fondant l'universalité des droits de l'homme, Hannah Arendt disait que c'est « l'idée d'humanité qui constitue la seule idée régulatrice en terme de droit international ».

Gérard Fellous, ancien secrétaire général de la Commission nationale consultative des droits de l'homme, explique que *cette prise en compte de l'homme comme « mesure de toutes choses » trouve ses racines philosophiques dans la conscience universelle, et appartient en héritage indivis à toutes les civilisations et toutes les religions. L'affirmation des droits de l'homme vaut partout et pour tous, ou elle ne vaut rien. Elle implique en effet « la dignité inhérente à tous les membres de la famille humaine », sans distinction de race, de sexe, de langue ou de religion.*

Mais la question se pose de savoir si ces droits innés seraient des « droits naturels inviolables et en quelque sorte sacrés, ou simplement des droits relatifs encadrés par la loi. In fine, peut – on opposer le particularisme des situations et des cultures à l'universalité des valeurs ?

La Déclaration universelle des droits de l'homme a répondu, il y a plus de 60 ans à ce dilemme : cette déclaration qui n'a pas de valeur juridique contraignante consacre toutefois les droits de l'homme comme des droits égaux et inaliénables, qui doivent être protégés par un régime de droit.

La Déclaration universelle appartient à chacun des êtres humains. Elle n'appartient pas aux Etats ou aux cultures, mais elle les oblige. Elle reste, hier comme demain, « l'idéal commun à atteindre par tous les peuples et toutes les nations », comme l'a voulu René Cassin (l'un des rédacteurs de la déclaration).

Pourtant la Haut – commissaire pour les droits de l'homme des Nations unies, Madame Louise Arbour qui s'exprimait à la fin de son mandat en 2008 relevait que :

« Le principe même d'universalité des droits de l'homme est clairement remis en cause dans certains milieux », ajoutant : « Aujourd'hui les Etats ne semblent pas faire preuve de la même volonté que celle qui les animait au lendemain de la Seconde guerre mondiale pour affirmer fortement l'universalité de nos droits et de nos libertés ».

Le texte de la Déclaration Universelle des Droits de l'Homme signée en 1948, sert encore et toujours de référence. Pourtant aujourd'hui, dans les actions menées au nom des Droits de l'Homme et pour la défense de ces derniers, la question de l'Universalité de ces droits est de plus en plus critiquée, considéré comme un simple outil de la propagation de valeurs occidentales, d'un néocolonialisme qui

a remplacé la conquête territoriale par la conquête des esprits pour asseoir la domination occidentale.

La remise en question de l'éthnocentrisme européen et occidental dans la perception globale de notre rapport au monde, et de notre rapport à l'autre ne date pas d'hier.

La Conférence de Bandung, en 1955 est l'occasion de dénoncer l'eurocentrisme et de faire le constat du déclin de l'occident, victime de son complexe de supériorité morale.

Frantz Fanon, psychiatre et essayiste écrira dans son ouvrage de référence *Les Damnés de la Terre* : « La violence avec laquelle s'est affirmée la suprématie des valeurs blanches, l'agressivité qui a imprégné la confrontation victorieuse de ces valeurs avec les modes de vie et de pensée de colonisés font que, par un juste retour des choses, le colonisé ricane quand on indique devant lui ces valeurs ».

Les critiques de la DUDH sont nombreuses, elles reposent en partie sur le choix effectué de placer au centre la liberté individuelle face à d'autres valeurs telles que la solidarité ou les libertés collectives.

La DUDH a donné naissance à d'autres textes qui du fait d'être géographiquement précisée atténue la dimension universelle de la DUDH :

En 1969 : est signée la convention américaine relative aux droits de l'homme

En 1986 : entre en vigueur la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples (ratifié par 25 états), elle tient à tenir compte des particularités historiques d'un continent. Cette charte appelée Charte de Banjul appelle les Chefs d'Etat à tenir compte « des vertus de leurs traditions historiques et des valeurs de civilisation africaine » pour mener leurs réflexions sur la conception des droits de l'homme. Cette précision relève – t – elle d'un désir de faire passer les droits collectifs hérités de traditions propres, avant les droits individuels ?

En 1990 : Au Caire, est ratifié par 57 états la Déclaration des Droits de l'Homme en Islam. Cette dernière proclame à l'article 25 que « la Charia est l'unique référence pour l'explication ou l'interprétation de l'un des articles contenus dans la présente Déclaration ». Soulignons que son article 22 stipule que « tout homme a le droit d'exprimer librement son opinion pourvu qu'elle ne soit pas en contradiction avec les principes de la Charia(...) Il est prohibé d'utiliser ou d'exploiter (l'information) pour porter atteinte au sacré et à la dignité des prophètes... ». En 2004, la Charte arabe des Droits de l'Homme définit par exemple l'égalité entre hommes et femmes avec les limites de la Charia islamique et des lois divines.

En réponse à ces redéfinitions, ou délimitations de la portée universelle des droits de l'Homme, Joseph Yacoub politologue parle de l'universalisme inachevé

de la DUDH. La prolifération de nouveaux textes, traités, chartes, montre la nécessité d'élargir le droit universel à la diversité des cultures, pour ne pas être cantonné ou être perçu comme cantonné à l'ethno centrisme occidental.

Par exemple la Chine oppose la vision confucéenne qui met l'Homme au centre de son enseignement ou bien encore les paysans sans terre, les zapatistes, les Indiens d'Equateur développent la notion du Buen Vivir (notion qui vient de l'expression quechua *Sumak Kawsay* qui fait référence à la relation qui existe entre l'homme et la terre, qui correspond à une recherche d'équilibre entre la nature et la satisfaction des besoins nécessaires : prendre seulement le nécessaire pour durer).

Serge Latouche, professeur émérite, parle d'universalisme cannibale de l'occident qui dévore l'autre sans tenir compte des différences. Serge Latouche développe le concept de « pluriversalisme » un dialogue interculturel pour amener à un véritable dialogue, à un échange égalitaire car toute culture aspire à la dignité humaine sous des formes différentes.

La diversité culturelle a pourtant longtemps été perçue, dans un premier mouvement, comme un frein au développement, à la paix, à la démocratie. Mais le virage a été amorcé et la déclaration universelle de l'UNESCO sur la diversité culturelle signée en 2001 qui juxtapose les termes : universelle et diversité, dans l'intitulé même de cette déclaration. Signée au lendemain des événements du 11 septembre, elle réaffirme la conviction des signataires que le dialogue interculturel est un gage pour la paix et rejette les théories du conflit entre les cultures et les civilisations. (C'est une réponse forte, en particulier dans ce contexte post – attentat, aux défenseurs de la théorie du choc des civilisations, théorie qui fait référence à un article et un ouvrage de Samuel Huntington publié en 1993. Pour Samuel Huntington, après l'effondrement de l'URSS et du bloc communiste, les relations internationales ne se feront plus sur des clivages idéologiques mais sur des oppositions culturelles, civilisationnelles, en donnant une place de premier plan au substrat religieux. Les critiques de cette théorie ont été nombreuses, Pascal Boniface la définit comme réductrice et simplificatrice.

L'idée mise en avant est donc de promouvoir un dialogue interculturel pour une meilleure compréhension de l'universalité et ce afin d'être en mesure d'identifier des pratiques qui sous couvert d'être qualifiées de pratiques culturelles porteraient atteinte à l'intégrité de l'individu et seraient par conséquent contraires aux droits fondamentaux, aux droits de l'homme.

En 2007, est signée la Déclaration de Fribourg qui met en avant les liens entre diversité des droits culturels et droits de l'Homme, questionnant l'universalité des droits de l'homme dans une démarche plus exigeante : prenant en compte des blessures identitaires, des humiliations collectives et un sentiment de mépris ressenti et de violation identitaire par certaines communautés ou groupes.

Car c'est entre autre dans ce sentiment d'humiliation historique comme l'a décrit Bertrand Badie, dans son ouvrage *Le temps des humiliés*, paru en 2014, que le relativisme culturel va puiser une partie de son argumentaire. C'est sur le manque de considération, ou le sentiment d'un manque de considération de la part de certaines communautés, d'un rabaissement subi, que le discours du relativisme culturel s'est aussi construit, comme une remise en cause du système international et par conséquent du système de valeurs véhiculées par ce dernier.

Le « relativisme culturel » est un concept né de l'anthropologie, qui a fait l'objet de longs débats depuis 1947. Il part de l'idée que toutes les cultures ont la même valeur. S'il est vrai que la culture de chaque être humain est une composante identitaire importante, on ne peut toutefois enfermer l'individu dans sa communauté. Car la question induite dans la défense du relativisme culturel, porte aussi sur le relativisme de la dignité humaine, peut – on considérer que cette dernière n'est pas vécue de la même manière selon que l'on est Chinois, Indien maya ou français ? Le danger comme l'a exprimé Gérard Fellous est que le « droit à la différence » glisse juridiquement vers une « différence des droits ».

Conclusion :

Malgré la place de plus en plus importante donnée à la diversité culturelle, au dialogue interculturel pour garantir le respect des droits fondamentaux de l'homme, qui doit reposer sur la reconnaissance de l'autre dans sa différence et son unicité, des doutes subsistent sur la finalité des valeurs prônées par les humanistes aujourd'hui, dont l'action est portée par de nombreuses ONG internationales. Ce questionnement issu de la symbolique à l'œuvre dans le discours des humanistes et aussi un questionnement autour du fonctionnement du système international et de la place des ONG internationales.

Л. М. Герасіна¹

СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ І РЕАЛЬНА ПОЛІТИКА

Глобалізаційні процеси цивілізації мають давні коріння і сходять до епохи античності, коли Олександр Македонський завойовував світ, а Римська імперія утверджувала свою гегемонію у Середземномор'ї. Світовий політичний процес має також сучасний вимір, як *інтегрований глобальний про-*

¹ Доктор соціологічних наук, професор, професор кафедри соціології та політології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

цес, що відображає різнопланову діяльність суверенних держав та інших легітимних органів, рухів та організацій світового (чи континентального) масштабу. Отже – це консолідована політична діяльність усіх суб'єктів-учасників міжнародних відносин, яка має найсуттєвішою рисою поєднання зусиль людства в основних сферах його буття.

Концептуальні засади світового політичного процесу містяться в теорії «світосистемного аналізу» І. Валлерстайна і Й. Галтунга; саме вони запровадили до наукового обігу нові поняття «світо – політики» і «світо – економіки». Відповідно до цієї теорії, світовий політичний процес та його еволюція є функцією гетерогенної мега-системи, якій властиві політична й економічна неоднорідність складових елементів та їх діалектична, мультиполярна взаємозалежність. Сучасне розуміння тренду глобалізації безперечно пов'язане зі створенням транснаціональних систем і форматів (в економіці, фінансах, науці тощо) та забезпечує домінування капіталу й інформаційної свободи над національними інтересами (особливо у т.зв. «незахідних» країнах).

У перебігу світового політичного процесу беруть участь майже двісті суверенних держав, а до його подій залучені мільярди людей. Нині майже завершився перехід від біполярного до багатопольярного світу, при відносному збереженні домінуючих позицій Сполучених Штатів Америки. Значно підвищилась керованість світової політики, хоча в ній відбувається складний двоєдиний процес глобалізації політичних та економічних зв'язків. Досить домінантними стали проблеми зміцнення глобальної безпеки перед викликами міжнародного тероризму, та спроби усунення феномену війни із життя людства.

Світовій політичній сфері також властиві тенденції до демократизації основних галузей життєдіяльності держав, зростання міжнародної ролі представницьких сил і рухів, безпосередньо людини у світовій політиці. Тому світовий політичний процес доцільно уявляти, як сукупну діяльність акторів світової політики і суб'єктів міжнародного права (держав та урядів, міжурядових союзів і неурядових світових організацій), спрямовану на вироблення механізмів узгодження та збалансування їхніх інтересів, вирішення проблем виживання і прогресу людства, відвернення війн та розв'язання глобальних і регіональних конфліктів, створення справедливого порядку у світі.

Змістовно глобальна політика характеризується тим, що не знає формальних бар'єрів, вона легко долає державні кордони і здатна впливати на організовані спільноти людей у будь-якому місці планети. Політична специ-

фіка глобалізації полягає в очевидному послабленні національних держав, скороченні їхнього суверенітету; тому сьогодні жодна країна світу не має повної реальної незалежності. Ці процеси тісно пов'язані з централізацією світової влади, її суб'єктів управління. Почасти це відбувається тому, що сучасні держави дедалі більше повноважень делегують впливовим міжнародним організаціям, таким як – ООН, СОТ, ЄС, МВФ, НАТО. Інший чинник полягає в тому, що через обмеження державного втручання в економіку і дерегуляцію бізнесу зростає політико – економічний вплив, насамперед, великих транснаціональних корпорацій. А в наслідок зростання міграції людей і вільне переміщення капіталів за кордон також зменшується обсяг влади урядів щодо своїх громадян.

Глобальні проблеми розвитку світового політичного процесу в наш час переважно вирішуються двома «клубами» – Великою сімкою (G 7) і Великою двадцяткою (G 20), а також Давоським Форумом, БРІК та іншими, до сфери впливу яких входять здебільше політико-економічні питання. Як відомо, ці світополітичні й макроекономічні структури не формалізовані згідно міжнародного права, але значущість їх у світовій політиці постійно зростає. На своїх форумах представники держав-членів («світових і регіональних лідерів») обговорюють та узгоджують позиції з реалізації політико – економічних процесів у світі. Цей формат, що не дуже обтяжений юридичними зобов'язаннями, дозволяє провідним акторам гнучко виробляти нові механізми «балансу інтересів» різних країн та консолідації їх зусиль у протистоянні глобальним викликам сучасності.

Державно-політичні інституції, міжнародні організації, соціальні спільноти та впливові політики, що мають міжнародний авторитет, дієво визначають зміст світового політичного процесу, який розгортається на регіональному та глобальному рівнях, і відбивається на терені окремих країн. В аспекті реальної політики, світові процеси спрямовані: на вирішення глобальних питань війни і миру; загальну безпеку людства і захист прав людини; охорону довкілля і справедливий розподіл ресурсів виживання; боротьбу з міжнародним тероризмом і злочинністю; подолання відсталості, злиднів і голоду на «світовій околиці»; запобігання небезпечним хворобам, епідеміям і пандеміям тощо.

Головною специфікою сучасного світового політичного процесу є одночасна дія двох суперечливих тенденцій – *консолідації* (до об'єднання) і *дезінтеграції* (до розмежування). Тенденція консолідації проявляє себе у процесі формування масиву світових продуктивних сил, інтернаціоналізації економічної діяльності в масштабах регіонів і цілого світу, у стрімкому роз-

витку НТР та інтеграції різних виробничих і невиробничих факторів, у прогресі сфер інформатизації та управління макроекономічними і технологічними інноваціями.

Друга тенденція (дезінтеграції) характеризується відцентровими процесами, обумовленими одночасним існуванням на планеті народів і держав, які перебувають на різних стадіях цивілізаційного чи формаційного розвитку. Вони прагнуть розмежування через величезні відмінності в культурі та релігії, у рівні добробуту, освіти, медичного забезпечення і зайнятості, через проблеми політико-правового розвитку, національно-етнічні розбіжності тощо. Такі чинники є історично дезінтеграційними, вони неминуче породжують відчуженість між людьми, недовіру між державами і, як наслідок – суперечки, конфлікти, війни.

Останні роки ХХІ ст. позначені тим, що процеси світової політики в цілому невинно змінюються. Так, з одного боку – в світогосподарських і політичних зв'язках зберігаються риси дезінтеграції, навіть економіко-політичної ізоляції деяких міжнародних суб'єктів (держави-агресори, автаркії); помітно зростає розрив в економічному розвитку багатьох країн. Але з іншого – на світовий політичний процес впливають дедалі потужніші інтеграційні тенденції: глобалізація економіки, політики (напр., розповсюдження практик демократії), інформації, гуманітарної сфери, захисту прав і свобод людини; зокрема, все динамічніше розвивається світовий ринок ресурсів, енергетики, продукції, послуг і робітничої сили, революційно крокує науково – технічний прогрес та ін.

Водночас, специфіка світового політичного процесу полягає в тому, що тут не існує єдиного легітимного «центра примусу» з відповідною політико-правовою компетенцією, тобто такого джерела влади, яке б мало беззаперечний авторитет серед усіх суб'єктів міжнародних зв'язків. Відповідно, як окрема галузь політико-правових відносин сфера світової політики регулюється конгломератом різних норм: міжнародно-правових, політико-історичних, церемоніально-ділових, морально-етичних і, навіть – звичаєвих (традиційних) та ін.

Зміст світової політичного процесу неможливо розкрити поза розумінням *національного інтересу*, що визначає зовнішню діяльність будь-якої держави. Актуалізується питання: що спонукає держави до певних кроків на міжнародній арені; заради чого вони вступають у взаємовідносини з іншими країнами? У політиці завжди присутні групові або загальнозначущі інтереси, а в міжнародній, світовій політиці – здебільше національні інтереси. Якщо суспільні потреби полягають у гарантуванні громадської безпеки

та гідних умов розвитку країни; то національний інтерес – це усвідомлення і відображення в діяльності політичних еліт (лідерів) корінних потреб суверенної держави, її національної безпеки і самозбереження політичної нації.

У цьому контексті досить вагомою постає проблема «балансу сил та інтересів», що є важливим чинником стабільності (або нестабільності) світової політики. Її актуальність зростає тому, що у світовій політиці відсутня постійна ієрархія суб'єктів (тобто немає «центральної влади»), але присутня велика кількість суверенітетів, які хоч і не рівні, однак рівноправні; відтак не визнають над собою іншої вищої влади. Саме це і спричиняє відсутність стабільності. Колишній держсекретар США Г. Кіссінджер зазначав, що в міжнародній системі, для якої характерно наявність п'яти-шести великих держав і численних менших держав, порядок переважно має виникати (як у минулі століття) на ґрунті примирення і балансування суперницьких національних інтересів.

Отже, світовий політичний процес сучасності характеризує:

- складна сукупність цивілізаційних, транснаціональних і периферійних, регіональних, національних і локальних, етнополітичних процесів;
- ціннісне різноманіття політичного розвитку; зростання досвіду, напрямків і форм міжнародної співпраці;
- висунення на перший план світової політики глобальних проблем (викликів) існування людської цивілізації;
- зростання в системі загальнолюдських цінностей ролі особистості, прав, свобод і життєвих інтересів людини;
- багатоманітність соціально-політичних сил, засобів, форм і методів реалізації світової політики; наявність умовно координуючого центру, функції якого відіграє Організація Об'єднаних Націй;
- продуктивна взаємодія країн «Великої сімки», Євросоюзу; діяльність вагомих міжнародних інституцій – МВФ, СОТ, НАТО, ЮНЕСКО та інших;
- складнощі взаємодії між широким колом суб'єктів світової політики; суперечливі тенденції руху до «багатополюсного» (або «однопольного») світу; колізії відносин між провідними світовими центрами (США, Західна Європа, Росія, Китай, Японія, «нові індустріальні країни»);
- протиріччя між країнами і народами на ґрунті т.зв. «конфлікту цивілізацій» (західної, східної, ісламської, християнської, слов'янської та ін.);
- суперечливість способів реалізації світових процесів: спадкоємності та інновацій, визначеності чи непередбачуваності, упорядкованості й стихійності; переплетіння революційних та еволюційних тенденцій.

У той же час, провідним критерієм прогресу в світовому політичному процесі є рух народів і держав шляхом демократизації («четверта хвиля»

модернізації). Еволюція будь-якого цивілізованого соціуму веде до формування демократичного громадянського суспільства, яке прагне розбудови правової, соціальної держави з політичним плюралізмом, реальними економічними, політичними і соціальними правами і свободами, із розподілом державної влади, потужним місцевим самоврядуванням, з розвинутою національною культурою, високим рівнем добробуту і соціального захисту населення.

Література:

1. Політологічний енциклопедичний словник / Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Х. : Право, 2015. – С. 534–536, 644–647.
2. Huntzinger, J. Introduction aux relations Internationales. – Paris, 1987. – 190 p.
3. Енгибарян, Р. В. Конституционное развитие в современном мире. Основные тенденции / Р. В. Енгибарян. – М.: Норма, 2007. – 496 с.
4. Бауман, З. Глобалізація: наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман; пер. з англ.: І. В. Андрущенко. – К.: Києво – Могилянська академія, 2008. – 109 с.

О. Р. Дашковська¹

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Із середини 80 – х років ХХ століття Європейський Союз визнав пріоритетність політики рівних можливостей чоловіків і жінок, про що свідчить періодичне затвердження Програм ЄС щодо забезпечення стандартів гендерної рівності в Європейському союзі з обов'язковим контролюванням з боку Ради Міністрів Європи і Європейського Парламенту за їх виконанням.

Загальні засади гендерної політики Європейського Союзу сформульовано в «Дорожньому атласі рівності чоловіків та жінок», що передбачає:

1. Досягнення рівної економічної незалежності чоловіків та жінок: скорочення відмінності в оплаті праці, розвиток жіночого підприємництва, соціальний захист та запобігання бідності;

¹ Доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

2. Сприяння гармонійному поєднанню робочої, особистої та сімейної сфер життя: мобільність робочих контрактів; збільшення кількості послуг по догляду за дітьми та особами літнього віку; чутлива державна політика в сфері сімейних відносин до представників обох статей;

3. Залучення чоловіків та жінок до рівної участі в процесі прийняття рішень у політиці, в економічній сфері та бізнесі, науці та сучасних технологіях;

4. Ліквідація гендерних стереотипів в усіх сферах суспільної взаємодії, перш за все на ринку праці тощо [1, с. 116].

Стандарти рівного ставлення до чоловіків і жінок стали частиною як первинного, так і вторинного законодавства ЄС. Вони встановлені кількома статтями Амстердамської угоди 1997 р. та уповноважують Раду Міністрів вживати необхідних заходів у боротьбі з дискримінацією за ознаками статі, расового або етнічного походження, релігії або вірувань, обмежених можливостей, віку або сексуальної орієнтації, хоча до цих пір лише Рамкова угода та Директива про расову дискримінацію були прийняті на основі загальних антидискримінаційних положень.

Основні принципи політики ЄС щодо гендерної рівності викладені у директивах Ради ЄС, всі зазначені положення мають бути перенесені до законодавства Держав-учасниць, зокрема, мова йде про наступні Директиви Ради:

- 75/117/ЕЕС від 10 лютого 1975 р. про рівну оплату праці;
- 76/207/ЕЕС від 9 лютого 1976 р. про рівне ставлення на робочому місці;
- 92/85/ЕЕС від 19 жовтня 1992 р. про безпеку та здоров'я вагітних робітниць та робітниць, які нещодавно народили або годують, на робочому місці;
- 96/34 ЕС від 3 червня 1996 р. про відпустку по догляду за дитиною;
- 96/97/ЕС від 20 грудня 1996 р. про рівне ставлення до жінок і чоловіків у схемах соціального забезпечення на робочому місці;
- 2010/41/ЄС від 7 липня 2010 р. про застосування принципу рівного підходу до чоловіків та жінок, які займаються індивідуальною трудовою та підприємницькою діяльністю [1, с. 117].

Прийняття директив ЄС, щодо забезпечення гендерної рівності, привело до розробки єдиних стандартів для усіх членів ЄС. Гендерна політика на національному рівні зазнає все більшого законодавчого впливу на рівні ЄС. Крім того, нові директиви щодо стратегії зайнятості у ЄС вимагають поширення ідей гендерної рівності на неоплачувану роботу по догляду за

дїтьми, акцентуючи увагу на рівному розподїлі обов'язків по догляду за дитиною і ведення домашнього господарства, а також заохочення чоловіків брати відпустки по догляду за дитиною [2, с. 154].

На сьогодні політика гендерної рівності та гендерного інтегрування [3] є пріоритетною для ЄС і виходить за межі принципу рівного ставлення та заборони статевої дискримінації. Вона є невід'ємною частиною політики та програм ЄС, а Європейська Комісія підкреслила, що рівні можливості для жінок та чоловіків є економічно необхідними, та що приблизно одна п'ята річного зростання ВВП у країнах ЄС отримана завдяки збільшенню кількості жінок, які працюють [4, с. 11]. Це пояснює, чому принцип рівності не виключає позитивних дій, які дозволяють надання особливих переваг статі, недостатньо представленої на ринку зайнятості, для полегшення її професійної діяльності, ліквідації або компенсації незручностей у професійних відносинах.

Таким чином, політика Європейського Союзу в питаннях гендерної рівності представлена у вигляді комплексної та чітко структурованої системи поглядів та стратегій громадянської солідарності з метою досягнення соціального добробуту. На основі десятилітніх практик та досвіду в цій сфері Державами-членами ЄС засновано єдині стандарти розуміння та реалізації гендерної рівності на всіх рівнях приватного та публічного життя.

В той же час очевидно, що закони відіграватимуть незначну роль, доки не будуть створені ефективні механізми їх впровадження. Це підтверджується тим фактом, що і досі заходи гендерної політики впроваджуються в країнах ЄС нерівномірно: деякі з них значно випереджають законодавство ЄС (скандинавські країни), тоді як інші намагаються не відставати від нього (Велика Британія, Польща та ін.). І хоча в сфері законодавчого закріплення рівного становища чоловіків і жінок у державах – членах ЄС досягнуто значного прогресу, але гендерна рівність у повсякденне життя ще не впроваджена [4, с. 12, 13].

Оцінюючи результати політики Європейського Союзу щодо забезпечення рівноправності жінок і чоловіків, необхідно зазначити, що існує достатня кількість дослідників, які вказують на ефективність та важливість правових засобів, які надаються законодавством ЄС у забезпеченні рівних можливостей жінок. З іншого боку, ця політика піддається критиці як така, що зосереджена винятково на трудових відносинах, проте Європейський Союз активно запроваджує гендерний підхід в усіх сферах суспільних відносин. Як правило, регуляторні напрямки політики ЄС є добровільними, але це не стосується політики з питань гендерної рівності. Численні обов'язкові директиви

ЄС з гендерної політики, а також задекларований намір ЄС ліквідувати гендерну нерівність в усіх видах діяльності, є важливим кроком на шляху розробки комплексної гендерної політики.

Література:

1. Хавлін Т. Гендерна політика в рамках Європейського союзу та український вимір [Електронний ресурс] / Т. Хавлін. – Режим доступу: <http://www.ukr-socium.org.ua>

2. Дашковська О. Р. Жінка як суб'єкт права в аспекті гендерної рівності : монографія. – Харків : Право, 2005. – 224 с.

3. Gender Mainstreaming in Practice: A Handbook by the UNDP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.undp.org/gender/docs/RBEC_GM_Manual.pdf

4. Рівність за ознакою статі в економічній сфері: зобов'язання України перед ЄС (ключові Директиви ЄС щодо забезпечення гендерного балансу на ринку праці та в професійній діяльності, їх розвиток у практиці Суду Справедливості) / Упорядник О. О. Уварова – Х., 2015. – 150 с.

В. М. Стешенко¹

ПРИПИНЕННЯ ДІЇ УГОД ПРО ПЕРЕБУВАННЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ РОСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

28 травня 1997 р. між Україною та Російською Федерацією було укладено низку угод про правовий статус Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. Зокрема ми маємо на увазі такі двосторонні українсько-російські угоди, як:

– Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28 травня 1997 р. [1];

– Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р. [2] та

– Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з розподілом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р. [3].

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Суть зазначених вище угод полягає у міжнародно-правовому забезпеченні *тимчасового* перебування Чорноморського флоту Російської Федерації (надалі – ЧФ РФ) на території України через застосування інституту публічно-правової оренди території [4]. Так, згідно із абзацом першим статті 2 Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з розподілом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р.: «Українська Сторона передає Російській Стороні в оренду земельні ділянки і розміщені на них об'єкти берегової інфраструктури, а також акваторію бухт у м. Севастополі і Феодосійському порту, зазначені відповідно в додатках №2 і №3 та картах №1 і №2 до Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту» [3, ст. 2].

Україна ратифікувала усі перелічені вище угоди про перебування Чорноморського флоту Росії¹ на території України на підставі Закону України від 24 березня 1999 р. № 547 – XIV [6]. У свою чергу Російська Федерація ратифікувала ці угоди на підставі окремих федеральних законів від 3 липня 1999 р.: № 123 – ФЗ [7], № 124 – ФЗ [8] і № 125 – ФЗ [9]. Усі зазначені вище угоди набрали чинності з 12 липня 1999 р. [2] – дати останнього повідомлення про виконання Сторонами внутрішньодержавних процедур, необхідних для набуття цими угодами чинності [1, ст. 10; 2, ст. 25; 3, ст. 7].

Разом з тим усі перелічені вище угоди про перебування ЧФ РФ на території України тимчасово застосовувалися з дати їх підписання, – тобто з 28 травня 1997 р. Про це йдеться в абзаці першому статті 10 Угоди про параметри поділу Чорноморського флоту [1, ст. 10], в абзаці першому статті 25 Угоди про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України [2, ст. 25] і в абзаці першому статті 7 Угоди про взаємні розрахунки, пов'язані з розподілом Чорноморського флоту та перебуванням ЧФ РФ на території України [3, ст. 7].

Доречно зауважити, що як Україна, так і Російська Федерація є учасниками Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. [10]. Зазначена Конвенція набрала чинності 27 січня 1980 р. [11]. Україна (Українська РСР) є учасником цієї Конвенції з 14 травня 1986 р., а Російська Федерація (як правонаступник СРСР) – з 29 квітня 1986 р. [11].

Тобто, і для України, і для Російської Федерації Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. є міжнародно – правовим зобов'язанням.

¹ Згідно з частиною 2 статті 1 Конституції Російської Федерації від 12 грудня 1993 р. «Наименования Российской Федерация и Россия равнозначны.» [5, ст. 1].

Саме Віденська конвенція 1969 р. у підпункті «а» пункту 1 статті 25 («Тимчасове застосування») передбачає можливість тимчасового застосування міжнародного договору: «Договір або частина договору застосовуються тимчасово до набрання чинності, якщо <...> це передбачається самим договором» [10, ст. 25].

Іншими словами, Україна і Російська Федерація встановили юридичний факт початку дії угод про перебування ЧФ РФ на території України [1; 2; 3] від дати початку їх тимчасового застосування (28 травня 1997 р.), а не від дати набуття цими угодами чинності (12 липня 1999 р.) [2]. Це означає, що усі зазначені вище угоди про перебування Чорноморського флоту Росії на території України почали діяти з 28 травня 1997 р.

Цей юридичний факт є дуже важливим, оскільки визначення строку дії оренди частини території України, а, отже, і строку перебування Чорноморського флоту Росії на території України пов'язується саме з 28 травня 1997 р., що є датою підписання відповідних угод і одночасно датою початку їх тимчасового застосування [1, ст. 10; 2, ст. 25; 3, ст. 7].

З трьох перелічених вище угод про перебування ЧФ РФ на території України достатньо чітко строк дії визначено лише в Угоді про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України [2]. Зокрема в абзаці третьому статті 25 зазначеної Угоди встановлено: «Ця Угода укладається на 20 років, відлік яких ведеться з дати початку її тимчасового застосування» [2, ст. 25]. Тобто, Угода про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України була початково укладена на строк до 28 травня 2017 р.

Разом з тим системний спосіб тлумачення дозволяє зробити висновок, що строк дії решти двох українсько – російських угод про перебування ЧФ РФ на території України так чи інакше прив'язується до строку дії Угоди про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України [12, с. 92]. Зокрема абзац третій статті 10 Угоди про параметри поділу Чорноморського флоту прямо вказує, що «Ця Угода діє протягом строку дії Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України» [1, ст. 10]. У свою чергу абзац третій статті 7 Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з розподілом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України встановлює, що «Ця Угода діє до повного виконання Сторонами зобов'язань, що випливають з неї» [3, ст. 7].

Таким чином, не лише Угода про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України [2], а й відповідно дві інші пов'язані з нею угоди від

28 травня 1997 р. [1; 3] початково були укладені на строк 20 років, тобто до 28 травня 2017 р.

Далі на підставі так званих Харківських угод 2010 року, а саме на підставі статті 1 Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 р. [13, ст. 1], дія угод про перебування ЧФ РФ на території України, укладених 28 травня 1997 р. [1; 2; 3], була продовжена на 25 років, починаючи з 28 травня 2017 р., тобто до 28 травня 2042 р.

Зазначена Угода була ратифікована Україною на підставі відповідного Закону від 27 квітня 2010 р. №2153 – VI [14], а Російською Федерацією – на підставі Федерального закону від 29 квітня 2010 р. №67 – ФЗ [15]; відтак ця Угода набрала чинності 14 травня 2010 р. [13].

Принагідно слід оцінити правомірність такої пролонгації згідно з чинним на той час законодавством України.

Преамбула Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. №1906 – IV [16] визначає, що саме цей Закон встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України.

Стаття 20 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. №1906 – IV передбачає можливість пролонгації міжнародного договору України, але відповідно до умов, визначених самим міжнародним договором [16, ст. 20].

Це означає, що умови пролонгації мають бути встановлені саме в тому договорі, дія якого має бути продовжена, а не в іншому (новому) міжнародному договорі.

Серед трьох міжнародних договорів між Україною та Російською Федерацією від 28 травня 1997 р. [1; 2; 3], дія яких була продовжена на підставі статті 1 Угоди від 21 квітня 2010 р. [13, ст. 1], *норма* про можливість продовження дії *міститься лише* у статті 20 Угоди про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України і має такий зміст: «Термін дії Угоди автоматично продовжуватиметься на наступні п'ятирічні періоди, якщо жодна із Сторін не повідомить письмово іншу Сторону про припинення дії Угоди не пізніше ніж за один рік до закінчення терміну її дії.» [2, ст. 20].

Отже, як власне Угода про статус та умови перебування ЧФ РФ на території України від 28 травня 1997 р. [2], так і дві інші пов'язані з нею угоди [1; 3], могли бути продовжені максимум на наступний п'ятирічний період

(тобто до 28 травня 2022 р.), а не на 25 років, як це встановлено у статті 1 Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 р. [13, ст. 1].

Таким чином, пролонгація угод про перебування ЧФ РФ на території України [1; 2; 3] у спосіб, який передбачений статтею 1 Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 р. [13, ст. 1], є такою, що суперечить змісту статті 20 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906 – IV [16, ст. 20].

Далі. Як відомо, 2 квітня 2014 р. Російська Федерація на підставі Федерального закону «О прекращении действия соглашений, касающихся пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины» № 38 – ФЗ [17] в односторонньому порядку припинила дію угод з Україною щодо ЧФ РФ [1; 2; 3; 13].

Текст зазначеного Закону не містить правового обґрунтування його прийняття. Разом з тим у Пояснювальній записці до проекту федерального закону «О прекращении действия соглашений, касающихся пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины» [18] зазначається:

«В результате подписания 18 марта 2014 года Договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов предмет российско – украинских соглашений утрачен ввиду фактического прекращения правоотношений аренды Российской Федерацией объектов её Черноморского флота на территории Украины.

С учётом изложенного Российская Федерация на основании статей 61 и 62 Венской конвенции о праве международных договоров 1969 года вправе прекратить действие названных соглашений.»

На обґрунтування Пояснювальної записки [18] можна заперечити змістом статей 61 і 62 Віденської конвенції 1969 р. [10, ст. 61, 62], на які текст Пояснювальної записки [18] власне і містить посилання.

Зокрема пункт 2 статті 61 Віденської конвенції встановлює:

«2. Учасник не має права посилатись на неможливість виконання як на підставу для припинення дії договору, виходу з нього або зупинення його дії, якщо ця неможливість є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого міжнародного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будь-якого іншого учасника договору.» [10, п. 2 ст. 61].

Так само пункт 2 статті 62 Віденської конвенції приписує:

«2. На докорінну зміну обставин не можна посилається як на підставу для припинення договору або виходу з нього:

<...> b) якщо така докорінна зміна, на яку посилається учасник договору, є результатом порушення цим учасником або зобов'язання за договором, або іншого міжнародного зобов'язання, взятого ним на себе відносно будь-якого іншого учасника договору.» [10, п. 2 ст. 62].

Професор О. В. Задорожній у своїй монографії «Порушення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права» (2015 р.) доводить факти численних порушень з боку Російської Федерації положень Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 р. [2], а саме: пункту 1 статті 4, пункту 1 статті 6, пунктів 2 і 4 статті 8, пункту 1 статті 12, пунктів 1 і 5 статті 15 цієї Угоди [19, с. 457–462].

Крім цього, О. В. Задорожній акцентує увагу на порушеннях з боку Росії пункту 1 статті 1 Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28 травня 1997 р. про перевищення кількості бойових броньованих машин і чисельності особового складу у частинах морської піхоти та морської авіації Чорноморського флоту Російської Федерації на території України [1; 19, с. 462, 463].

Таким чином, Російська Федерація не мала міжнародно-правових підстав для припинення дії угод про перебування ЧФ РФ на території України на підставі статей 61 і 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., оскільки настання підстав, зазначених у цих статтях, відбулося саме через порушення Росією своїх міжнародно-правових зобов'язань за зазначеними угодами [1; 2; 3; 13].

Разом з тим, на нашу думку, Україна має право [і необхідність] зі свого боку припинити дію угод щодо ЧФ РФ на підставі статті 60 Віденської конвенції 1969 р. («Припинення договору або зупинення його дії внаслідок його порушення»), а саме керуючись пунктом 1 і підпунктом «b» пункту 3 цієї статті: істотне порушення двостороннього договору одним з його учасників, що полягає у порушенні положення, яке має істотне значення для здійснення об'єкта і цілей договору, є підставою для припинення договору <...> в цілому або в частині [10, п. 1, 3 ст. 60].

Професор І. І. Лукашук зазначає, що істотне порушення договору дає підстави для його припинення постраждалою стороною і спори у таких випадках стосуються в основному порядку визначення того, що є «істотним порушенням» [20, с. 87].

Істотні порушення з боку Російської Федерації угод про перебування ЧФ РФ на території України, насамперед, полягають у грубому порушенні пункту 4 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. (усі члени ООН утримуються в міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, не сумісним з цілями ООН) [21, п. 4 ст. 2].

Факти істотних порушень з боку Російської Федерації угод про перебування ЧФ РФ на території України встановлені у низці актів як універсального міжнародного права, так і регіонального (європейського) права. Зокрема нами маються на увазі такі акти Генеральної Асамблеї ООН, Міжнародного кримінального суду, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Європейського Союзу та Парламентської Асамблеї Ради Європи:

– Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Territorial integrity of Ukraine» («Територіальна цілісність України») від 27 березня 2014 р. № 68/262 [22];

– Резолюція Третього комітету Генеральної Асамблеї ООН «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)» / «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» від 15 листопада 2016 р. [23];

– Доповідь Міжнародного кримінального суду «Report on Preliminary Examination Activities» («Про дії щодо попереднього розслідування») від 14 листопада 2016 р. [24];

– Резолюція Парламентської Асамблеї ОБСЄ «Resolution on Clear, Gross and Uncorrected Violations of Helsinki Principles by the Russian Federation» («Очевидне, грубе і не виправдане порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією») від 1 липня 2014 р. [25, para 4];

– Рішення Ради Європейського Союзу 2014/145/CFSP від 17 березня 2014 р. «concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine» («щодо запровадження обмежувальних заходів у зв'язку із діями, що підживляють або створюють загрозу територіальній цілісності, суверенітету і незалежності») [26];

– Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1988 (2014) «Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions» («Останній розвиток подій в Україні: загрози функціонуванню демократичних інститутів») від 9 квітня 2014 р. [27];

– Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 2132 (2016) «Political consequences of the Russian aggression in Ukraine» («Політичні наслідки агресії Росії в Україні») від 12 жовтня 2016 р. [28] та ін.

На наше переконання, припинення від імені України дії угод про перебування ЧФ РФ на території України на підставі статті 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [10, ст. 60] буде додатково свідчити про неправомірність дій Росії щодо України під час анексії Криму та міста Севастополь. Як наслідок, відсутність міжнародно-правових підстав для перебування ЧФ РФ на території України призведе до юридичного і фактичного припинення такого перебування на момент деокупації Криму та міста Севастополь, а отже, і для зникнення підстав для можливого військового зіткнення у Криму та в місті Севастополь.

На підставі викладеного можна зробити такі основні висновки:

1. Продовження дії угод про перебування ЧФ РФ на території України на 25 років, як це передбачено у статті 1 Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 р., було здійснено всупереч змісту статті 20 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906 – IV.

2. Одностороннє припинення з боку Російської Федерації (на підставі Федерального закону від 2 квітня 2014 р. № 38 – ФЗ) дії угод про перебування ЧФ РФ на території України суперечить змісту пункту 2 статті 61 і підпункту «b» пункту 2 статті 62 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.

3. Україна має зі свого боку припинити дію угод про перебування ЧФ РФ на території України на підставі статті 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. («Припинення договору або зупинення його дії внаслідок його порушення»).

Література:

1. Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 28 травня 1997 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_075

2. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 28 травня 1997 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_076

3. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Києві 28 травня 1997 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/643_077

4. Стешенко В. М. Оренда території в міжнародному публічному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. М. Стешенко ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків : [б. в.], 2001. – 20 с. – укр.

5. Конституция Российской Федерации [Електронний ресурс] : Принята 12 декабря 1993 г. – Режим доступу : <http://www.constitution.ru/>

6. Про ратифікацію Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 547 – XIV // Відомості Верховної Ради України від 7 травня 1999 р. – 1999. – № 18. – Ст. 157.

7. О ратификации Соглашения между Российской Федерацией и Украиной о параметрах раздела Черноморского флота // Официальный сайт Президента России [Електронний ресурс] : Федеральный закон Российской Федерации от 3 июля 1999 г. № 123 – ФЗ (принят Государственной Думой 18 июня 1999 г., одобрен Советом Федерации 25 июня 1999 г.). – Режим доступу : <http://www.kremlin.ru/acts/bank/14072>

8. О ратификации Соглашения между Российской Федерацией и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины // Официальный сайт Президента России [Електронний ресурс] : Федеральный закон Российской Федерации от 3 июля 1999 г. № 124 – ФЗ (принят Государственной Думой 18 июня 1999 г., одобрен Советом Федерации 25 июня 1999 г.). – Режим доступу : <http://kremlin.ru/acts/bank/14073>

9. О ратификации Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Украины о взаиморасчетах, связанных с разделом Черноморского флота и пребыванием Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины // Официальный сайт Президента России [Електронний ресурс] : Федеральный закон Российской Федерации от 3 июля 1999 г. № 125 – ФЗ (принят Государственной Думой 18 июня 1999 г., одобрен Советом Федерации 25 июня 1999 г.). – Режим доступу : <http://kremlin.ru/acts/bank/14074>

10. Віденська конвенція про право міжнародних договорів [Електронний ресурс] : Складено у м. Відні 23 травня 1969 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_118

11. Vienna Convention on the Law of Treaties [Електронний ресурс] : Done at Vienna on 23 May 1969. – Режим доступу : https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtds_g_no=XXXXI-1&chapter=23&Temp=mtds_g3&clang=_en

12. Стешенко В. М. Строк оренди території України за угодами між Україною і Росією 1997 р. / В. М. Стешенко // Конституція – основа державно – правового будівництва і соціального розвитку України : Тези доп. та наук. повідомлень

учасників наук. конф. молодих учених (м. Харків, 30 червня 2001 р.) / За ред. М. І. Панова. – Харків : Нац. юрид. акад. України, 2001. – С. 91–93.

13. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України : Вчинено у м. Харкові 21 квітня 2010 р. // Офіційний вісник України від 4 червня 2010 р. – № 39. – С. 202. – Ст. 1312. – Код акту 51175/2010.

14. Про ратифікацію Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України : Закон України від 27 квітня 2010 р. № 2153 – VI // Відомості Верховної Ради України від 28 травня 2010 р. – 2010. – № 21. – Ст. 222.

15. О ратификации Соглашения между Российской Федерацией и Украиной по вопросам пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины // Официальный сайт Президента России [Электронный ресурс] : Федеральный закон Российской Федерации от 29 апреля 2010 г. № 67 – ФЗ (принят Государственной Думой 27 апреля 2010 г., одобрен Советом Федерации 28 апреля 2010 г.). – Режим доступа : <http://www.kremlin.ru/acts/bank/31000>

16. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906 – IV // Відомості Верховної Ради України від 10 грудня 2004 р. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

17. О прекращении действия соглашений, касающихся пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины // Официальный сайт Президента России [Электронный ресурс] : Федеральный закон Российской Федерации от 2 апреля 2014 г. № 38 – ФЗ (принят Государственной Думой 31 марта 2014 г., одобрен Советом Федерации 1 апреля 2014 г.). – Режим доступа : <http://www.kremlin.ru/acts/bank/38251>

18. Пояснительная записка к проекту федерального закона «О прекращении действия соглашений, касающихся пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины» // Официальный сайт Президента России [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20654>

19. Задорожній О. В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монограф. / О. В. Задорожній ; Укр. асоц. міжнар. права, Ін – т міжнар. відносин Київ. нац. ун – ту ім. Т. Шевченка, каф. міжнар. права. – Київ : К. І. С., 2015. – 712 с. – (Бібліотека кафедри міжнародного права). – ISBN 978–617–684–109–8.

20. Лукашук И. И. Прекращение договора или приостановление его действия вследствие его нарушения / И. И. Лукашук // Журнал российского права. – 2005. – № 11. – С. 82–94. – ISSN 1605–6590.

21. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан – Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

22. Territorial integrity of Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 № 68/262. – Режим доступу : http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262

23. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine) [Електронний ресурс] : Seventy – first session Third Committee Agenda item 68 (c). – Режим доступу : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N16/352/55/PDF/N1635255.pdf>

24. Report on Preliminary Examination Activities [Електронний ресурс] : International Criminal Court Report on 14 November 2016. – Режим доступу : https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf

25. Resolution on Clear, Gross and Uncorrected Violations of Helsinki Principles by the Russian Federation [Електронний ресурс] : Baku Declaration and Resolutions. OSCE. – 2014. – Режим доступу : <https://www.oscepa.org/meetings/annual-sessions/2014-baku-annual-session/2014-baku-final-declaration/1850-06>

26. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine // Official Journal of the European Union [Електронний ресурс] : L 78/16. – 17.03.2014. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF>

27. Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions [Електронний ресурс] : Resolution 1988 (2014) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on April 9, 2014. – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en>

28. Political consequences of the Russian aggression in Ukraine [Електронний ресурс] : Resolution 2132 (2016) adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on 12 October 2016 (33rd Sitting). – Режим доступу : <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=23166&lang=EN&search=Y2F0ZWdvcnlf3RyX2VuOiJBZG9wdGVkIHRleHQi>

T. B. Комарова¹

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАКТИЦІ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стан теорії права ЄС підтверджує, що проблеми співвідношення правопорядку ЄС із міжнародним правопорядком, а також вивчення практики Суду

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національно-юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЄС щодо цієї проблеми явно недооцінені та не були предметом спеціальних наукових досліджень саме через те, що існує непорушна догма примату міжнародного права. Але вже можна констатувати існування фрагментації міжнародного правопорядку, а отже слід брати до уваги можливі колізії різних правопорядків та їх співвідношення.

Установчі договори говорять, що Союз та його інститути сприяють суворому дотриманню міжнародного права, зокрема дотриманню принципів Статуту ООН (ч. 5 ст. 3, ч. 1 ст. 21 ДЄС). Безперечно на Суд ЄС покладене відповідне завдання по дотриманню міжнародного права у своїй практиці та при судовому контролі за діяльністю інших інститутів ЄС. Але формально жодна зі статей установчих договорів не розкриває питання про ієрархію міжнародного права та інтеграційного права.

Відносно міжнародних угод, стороною яких є Союз, то ч. 2 ст. 216 ДФЄС відносить їх до джерел права ЄС, які є обов'язковим для інститутів ЄС та держав-членів. Зважаючи на процедуру надання згоди на них, вони стоять нижче, ніж установчі договори, але вище, ніж вторинне законодавство ЄС. Підтвердженням цього є те, що при укладенні міжнародної угоди може бути застосована процедура звернення до Суду ЄС для отримання висновку про те чи є угода сумісної із установчими договорами (ч. 11 ст. 218 ДФЄС). Якщо висновок негативний, то запланована угода не може набути чинності, доки до неї не буде внесено змін або не буде переглянуто установчі договори. Ця процедура є факультативною та може бути застосована за ініціативою держави-члена, Парламенту, Ради чи Комісії. В протилежному випадку буде вважатися, що установчі договори мають примат над міжнародними угодами, укладеними ЄС.

Цікавим є те, що практика застосування ч. 2 ст. 216 ДФЄС свідчить про те, що вкрай рідко інститути ЄС обирають варіант внесення змін до установчих договорів, а зазвичай вносять зміни до міжнародної угоди. Це теж опосередковано свідчить про відповідну ієрархію між цими джерелами. Тим самим підтверджується шанобливе ставлення до основ права ЄС, до так званого *acquis communautaire*. Це вбачається логічним, оскільки установчі договори мають інший, більш конституційний, характер, ніж звичайні міжнародні угоди, оскільки більшість їх норм є нормами прямого застосування та стосуються прав приватних осіб. Тож через свою характеристику вони не можуть підлягати частим змінам. Такі відмінності були підкреслені Судом ЄС у Висновку щодо угоди між Співтовариствами та Єдиним Економічним Простором. Суд вказав на те, що Угода про Єдиний Економічний Простір – це класична міжнародна угода, яка не передбачає передачі суверенних прав

від держав-членів до міжурядових органів, створених на її підставі. Європейські співтовариства, навпаки, являють собою інтеграційну організацію з конституційними елементами [1].

Поодинокі випадки, коли через неспівпадіння міжнародних угод та установчих договорів вносилися зміни в останні. Це випадки із приєднанням ЄС до СОТ та можливістю приєднання до Конвенції про захист права людини та основоположних свобод (коли до установчих договорів було додано Протокол № 8 щодо п. 2 ст. 6 Договору про ЄС стосовно приєднання до Союзу до ЄКПЛ) [2; 3]. Вони стали виключеннями і лише через те, що більша частина держав членів виступала за відповідні зміни.

Опосередковано про примат установчих договорів над міжнародними угодами говорить також і ст. 351 ДФЄС, яка встановлює, що у випадку несумісності міжнародних угод, укладених державами-членами до їх приєднання до Союзу, з установчими договорами, держави-члени мають вжити належних кроків для усунення несумісностей. Це положення дозволяє Суду ефективно захищати правопорядок Союзу від небажаного впливу міжнародного права, таким чином, зміцнюючи його автономію. Можна сказати, що ст. 351 ДФЄС має конституційне значення.

Слід відмітити, що на практиці ст. 351 ДФЄС застосовувалася не так вже і багато разів [4], але Суд своєю практикою встиг сформулюватися певні тенденції. Ця практика свідчить про те, що у справах, в яких застосовується ця стаття, Суд схиляється до захисту права ЄС. У доктрині навіть почала з'являтися точка зору, що у Суду ЄС почав формуватися новий підхід до договорів, що укладаються державами-членами з третіми країнами [див.: 5, 6, 7]. Якщо раніше Суд ЄС міг визнати міжнародну угоду, укладену державами-членами такою, що фактично несумісна із правом ЄС, то новий підхід свідчить, що він може це зробити навіть вбачаючи «гіпотетичну несумісність». Як приклади наводяться справи *Commission v Republic of Austria* [8], *Commission v Kingdom of Sweden* [9], *Commission v Republic of Finland* [10]. Справи стосувалися великої кількості двосторонніх інвестиційних угод Австрії, Швеції та Фінляндії, які були укладені ними ще до вступу у ЄС. Фактичного протиріччя між цими угодами та установчими Договорами не було, але на думку Комісії, а потім і Суду ЄС за певних умов вони могли виникнути у майбутньому, оскільки перші включали положення щодо свободи перерахунків платежів, пов'язаних із інвестиціями, без будь яких затримок та у вільно конвертованій валюті, а установчі договори, у свою чергу, надавали можливість Парламенту та Раді ухвалювати заходи щодо руху капіталу до або з третіх країн із залученням прямих інвестицій. Це

і складало потенційну або гіпотетичну несумісність, не зважаючи на те, що Парламент з Радою жодного разу не реалізували свої повноваження у вказаній сфері.

Але всі вищезазначені справи стосувалися колізій міжнародних угод та первинного права. Щодо вторинного права, то позиція Суду єдина – примат мають норми міжнародного права [11]. Суд ЄС підкреслює, що принцип добросовісності є принципом звичаєвого міжнародного права, існування якого неодноразово визнано Міжнародним судом ООН і через це становить забор'язання для Співтовариства.

Суд ЄС виказує повагу з боку Союзу до норм міжнародного права у випадках, коли стороною міжнародної угоди є всі держави-члени, але сам ЄС не бере в ньому участі. Так, у рішеннях по справі *Intertanko* Суд, взявши до уваги те, що всі без виключення держави-члени є сторонами Міжнародної конвенції щодо запобігання забруднень з судів (Maerol 73/78), та що Конвенція згадана у Директиві ЄС щодо забрудненням з судів, дає можливість використовувати Конвенцію у тому сенсі, щоб тлумачити право ЄС у її світлі [12]. За правову основу такого використання взятий загальний принцип добросовісності та принцип кооперації (співпраці), закріпленій у ч. 3 ч. 4 ДЄС: «Згідно з принципом відкритої співпраці Союз та держави-члени з цілковитою взаємною повагою допомагають один одному виконувати завдання, що випливають із Договору». Тож Суд ЄС при розгляді справи використав положення Maerol 73/78 при тлумаченні Директиви ЄС. Це не слід плутати із наділенням норм Maerol 73/78 прямою дією, оскільки Суд сказав на «можливість брати її до уваги». До цієї можливості Суд ЄС ставиться з обережністю і застосовує її лише у тому випадку. Коли всі держави-члени є сторонами міжнародної угоди.

Установчі договори іноді можуть робити відсилку до інших міжнародних угод, стороною в яких ЄС не виступає. Так, ч. 3 ст. 52 Хартії про основоположні права ЄС встановлює: «тією мірою, якою ця Хартія встановлює права, що відповідають правам, гарантованим у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, значення та обсяг цих прав є тими самими, що їх встановлено конвенцією». І дійсно, Суд ЄС ще наприкінці 60 – х років ХХ століття підкреслив, що захист фундаментальних прав людини є постійною турботою Співтовариств [13]. З тих пір Суд неодноразово посилався на Конвенцію, підкреслюючи, що вона має особливе значення у визначенні загальних принципів права Союзу, які стосуються прав людини. Починаючи з 90 – х років, коли можна із впевненістю сказати, що співтовариства перетворилися із тих, що займаються суто економічними питаннями, на ті,

що ефективно опікуються і правами людини, Суд почав використовувати у своїй практиці рішення Європейського Суду з прав людини. Це не означає, що норми конвенції наділяються прямою дією, оскільки про це свідчить і те, що ст. 52 Хартії закріплює можливість Союзу надавати більш широкий захист прав, ніж це робить Конвенція.

Аналогічно Суд ЄС використовував у тому чи іншому контексті Загальну Декларацію прав людини, Європейську Соціальну Хартію 1961 р. [14], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Конвенцію про права дитини 1989 р. тощо. Декілька разів в установчих договорах вказується на суворе дотримання принципів Статуту ООН (ч. 5 ст. 3 ДЄС, ст. 21 ДЄС).

Що стосується норм звичаєвого міжнародного права, які складають одну з найважливіших частин міжнародного права, то виходячи з прецедентної практики Суду, можна зробити висновок, що у взаємовідносинах Союз – держави – члени норми міжнародного звичаєвого права витісняються нормами установчих договорів особливо у сферах виключної компетенції ЄС, яка є досконало врегульованою на рівні Союзу. Досить вдалий приклад щодо неможливості застосування класичних міжнародно-правових засобів захисту при порушення договорів, наприклад односторонніх санкцій у формі призупинення інших договірних зобов'язань або інших контр-заходів, оскільки ЄС має свій досконалий механізм. Мова йде про судову процедуру припинення порушень за ст. 258–260 ДФЄС, яку можна вважати вичерпною та ефективною.

Щодо взаємовідносин Союз-треті держави, то Суд ЄС у своїй діяльності дуже часто застосовує звичаєве міжнародне право. Так, він використовує звичаєві норми щодо тлумачення міжнародних договорів, які втілені у ст. 31–33 Віденської конвенції 1969 р. [15]. Крім того, класичним прикладом застосування звичаєвої норми міжнародного права Судом ЄС є рішення по справі *Poulsen* стосовно заборони вилову лосося у відкритому морі Північної Атлантики. Суд ЄС посилався на норми звичаю, закріплені у Женевській конвенції щодо відкритого моря 1958 р. [16] та Конвенції ООН з морського права 1982 р. щодо національної приналежності корабля, команди, різних морських зон [17].

Також при відкладенні набуття чинності Угоди щодо співробітництва із Югославією в супереч термінам, встановленим у самій Угоді, Суд ЄС послався на норму звичаєвого права, яка дозволяє робити це через суттєву зміну обставин, а саме – громадянську війну у державі [18]. Ця норма між-

народного звичаю було згадана раніше у рішенні Міжнародного Суду ООН у справі *Gabcikovo-Nogymaros* [19].

Тож аналізуючи застосування міжнародного права Судом ЄС, можна із впевненістю сказати, що Суд показує безперечну повагу до норм міжнародного права, але, в першу чергу, він проявляє себе у якості захисника конституційного ладу ЄС, що дійсно не може не викликати бурхливої реакції з боку міжнародників, які звинувачують Суд у вибіркового ставленні до міжнародних норм, керуючись суто стандартами, а точніше сказати цінностями Союзу. Ці цінності є недоторканим наріжним каменем конституційної системи ЄС, відступати від якого в жодному випадку не дозволено. Але насправді. Якщо проаналізувати ту ж саму практику Суду ЄС, ці цінності і беруть свій початок саме у міжнародному праві.

Література:

1. Opinion 1/91, EEA Agreement I [1991] ECR I – 6079.
2. Opinion 1/94, WTO [1994] ECR I – 5267.
3. Opinion 2/94 Accession by the EC to the ECHR [1996] ECR I – 1759.
4. Case C – 812/79, Attorney – General v. Burgoa [1980] ECR 2787; Case C – 84/98, Commission v. Portugal [2000] ECR I – 5215; C – 62/98, Commission v. Portugal [2000] ECR I – 5171; C – 307/99, OFT Fruchthandelsgesellschaft [2001] ECR I – 3159; T – 2/99, T. Port v. Council [2001] ECR II – 2093; T – 3/99, Bananatradning v. Council [2001] II – 2123; C – 203/03, Commission v. Austria [2005] ECR I – 935; C – 216/01, Budvar [2003] ECR I – 1361; Joined cases C – 466, 467, 468, 469, 471, 472, 475 and 476/98, Commission v. UK, Denmark, Sweden, Finland, Belgium, Luxemburg, Austria and Germany (Open skies) [2002] ECR I – 9519.
5. Lavranos N. Protecting European Law from International Law // European Foreign Affairs Review. – 2010. – Vol. 15. – Issue 2. – P. 265–282.
6. Исполинов А. С., Ануфриева А. А. Право ЕС и международное право: последствия нового подхода суда ЕС к договорам, заключенным государствами – членами с третьими странами // Евразийский юридический журнал. – № 3 (34). – 2011. – С. 66–72.
7. Rosas A. The Status in EU Law of International Agreements Concluded by EU Member States // Fordham International Law Journal. – Vol. 34, Issue 5. – 2011. – P. 1323.
8. Case C – 205/06, Commission v Republic of Austria [2009] ECR I – 01301.
9. Case C – 249/06, Commission v Kingdom of Sweden [2009] ECR I – 01335.
10. Case C – 118/07, Commission v Republic of Finland [2009] ECR I – 10889.
11. Case C – 61/94, Commission v Germany [1996] ECR I – 3989, Case C – 311/04, Algemene Scheeps Agentuur Dordrecht BV v Inspecteur der Belastingdienst [2006] ECR I – 609, Case C – 344/04, The Queen ex parte IATA and ELFAA v department of transport [2006] ECR I – 403.

12. Case C – 308/06, Intertanko et al. v Secretary of State for Transport [2009] ECR 4057.
13. Case 29/69, Stauder [1969] ECR 419, Case 11/70 Internationale Handelsgesellschaft [1970] ECR 1125.
14. Case C – 540/03? Parliament v Council [2006] ECR I – 5769 ; Case C – 438/05, Viking [2007] ECR I – 10779.
15. Case C – 286/08, Brita v Hauptzollamt Hamburg Hafen [2010] ECR I – 01289, paras 40–41.
16. Case C – 37/00, Weber v Universal Ogden Services [2002] ECR I–2013.
17. Case C – 286/90, Anklagemyndigheden v Poulsen and Diva Navigation [1992] ECR I – 6019.
18. Case C – 162/96, Racke v Hauptzollamt Mains [1998] ECR I – 3655, paras 50–61.
19. Gabčíkovo – Nagymaros Project (Hungary|Slovakia), Judgment, I. C. J. Reports 1997. – P. 7.

М. Г. Окладна¹

ІДЕЇ РОЗБУДОВИ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ XVII-XIX СТ.

Європейський Союз справедливо вважається однією з найцікавіших і складних проблем наукових досліджень. У вітчизняній і зарубіжній літературі сформувалося кілька головних підходів до дослідження проблеми [16, с. 148–266], однак жоден з них не дозволяє однозначно визначити його правову природу. Тому, хоча аналізу ЄС присвячено чимало досліджень [4; 5; 9; 11; 14; 17], питання визначення його правової природи й досі залишається найбільш дискусійним в юридичній науці.

Стосовно визначення моменту, з якого починається відлік європейської інтеграції, серед науковців немає єдності, оскільки теоретична і практична конструкція об'єднаної Європи складалася відповідно до усвідомлення об'єктивної потреби в зміні бачення призначення держави і створюваних інтеграційних інститутів [15, с. 82]. Інтеграційний процес у різних сферах суспільного життя започатковувався в різний час і розвивався з різною швидкістю, що створює труднощі для здійснення його періодизації. З очевидністю можна стверджувати лише те, що момент офіційного започатку-

¹ Кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вання інтеграції прийнято пов'язувати з проголошенням Декларації Шумана (1950 р.) і створенням Європейського співтовариства з вугілля та сталі (1951 р.). Разом з тим, якщо необхідно дослідити витoki ідей і принципів, які покладені в основу чинної моделі Євросоюзу, то, безумовно, слід вдатися до аналізу еволюції поглядів європейців на об'єднаний процес.

Ідея об'єднаної Європи має широкий діапазон і тривалу історію. В епоху Нового часу були запропоновані нові концептуальні підходи до об'єднання Європи, використані на практиці під час офіційного започаткування європейської інтеграції у другій половині ХХ ст. Цивілізаційні зрушення, які відбулися в цей період, прийнято називати модернізацією. Відтак в цих умовах ідея об'єднання європейських народів втрачає ідентифікацію з християнством і починає розвиватися як світська концепція.

Питання війни і миру в усі часи були однією з глобальних проблем людства. При цьому ідея миру, яка зародилася в давнину, у процесі державно – правового розвитку зазнала певної еволюції, набуваючи нових рис і змісту. Гуманісти епохи Відродження наповнили її етичним змістом, проголосивши цінність світу для всіх людей незалежно від їх національної чи релігійної приналежності. У XVII–XVIII ст., зазначає В. А. Ні, ідея миру збагатилася розробками раціоналістичної філософії і на тлі сформованої на той час міжнародної політичної системи отримала механізми своєї реалізації у вигляді раціонального міждержавного договору й утворення міжнародного арбітражного суду [7, с. 3, 4], що стало новим кроком на шляху інтеграції європейських держав. Принципово новим підходом в концептуальних пошуках вирішення проблеми війни і миру, а також у розробці шляхів європейського об'єднання стала ідея запровадження міжнародного суду або «трибуналу світу», яку вперше запропонував Я. А. Коменський у трактаті «Загальна рада людському роду» (1670 р.). Ідея була сприйнята й отримала концептуальний розвиток у роботах В. Пенна, І. Бентама, Ш. де Сен-П'єра. Разом з тим ці та деякі інші автори не обмежилися розробкою питання про міжнародний суд, а зробили свій внесок у вирішення питання про організацію і функціонування об'єднаної Європи [5, с. 33–46]. У Пенн виклав своє бачення організації та функціонування інтеграційного об'єднання в «Есе про сучасний і майбутній мир в Європі», в якому передбачив можливість організації Європейської ліги або конфедерації з метою забезпечення миру на континенті. Його проект цікавий не лише тим, що передбачав створення представницького органу європейських держав (конгресу, парламенту, верховної ради або палати), але й тим, що вперше передбачив можливість запровадження принципово нового механізму прийняття рішень – кваліфіко-

ваною більшістю голосів (3/4), а також застосування сили у певних випадках [8]. Достатньо детальну розробку проекту інтеграції європейських держав можна зустріти і в «Проекті вічного миру в Європі» Ш. де Сен-П'єра, який розглянув проблеми укладення договору щодо створення європейської конфедерації, її складу, завдань, компетенції, механізмів прийняття рішень та фінансування спільних витрат [10]. У своїй роботі він вивів вигоди європейської єдності з політичної та правової спадщини минулого, зокрема законів Юстиніана і Священної Римської імперії, спільності нравів, звичаїв, релігії, науки і знань. У його проєкті передбачалося створення європейської конфедерації дев'ятнадцяти європейських християнських держав незалежно від їх конфесії. Проєкт містив відповідь на питання про можливий склад конфедерації, її завдання, компетенцію, механізм прийняття рішень і вирішення спорів, принципи фінансування загальних витрат, порядок застосування примусу до держав – порушниць.

Незважаючи на те, що проєкт мав досить деталізований характер, у цілому він викликав скептичні оцінки сучасників. Ідею загального миру і європейського об'єднання поділяв також І. Кант. Його праця «До вічного миру» (1795 р.) являє собою найбільш повний, системний, структурований розгляд ідеї миру у філософському і політико-правовому аспектах, що ввібрала в себе всі розробки мислителів попередніх епох і справила вплив на подальший розвиток ідеї миру й її втілення на практиці [7, с. 4]. У 1751 р. Вольтер виклав власне бачення об'єднаної Європи. На його думку, це має бути єдина республіка, розділена на провінції, одні з яких – монархії, а інші – змішані політичні системи. При цьому всі провінції управляються на основі загальних принципів загального права і політики [6].

І. Бентам, викладаючи своє бачення об'єднаної Європи, вказував на необхідність створення єдиних органів влади і насамперед Європейської асамблеї, єдиної армії і розробки загальносоюзного законодавства [1]. Особливу роль в історії розвитку європейської інтеграції відіграли численні демократичні проєкти європейського об'єднання, які вперше з'являються у XIX ст., але матеріалізуються переважно у XX ст. Історикам невідомо, кому саме належить авторство ідеї Сполучених Штатів Європи – Дж. Мадзіні чи К. Каттанео. Достеменно тільки відомо, що вперше офіційно цей термін використав В. Гюго 21 серпня 1849 р. на засіданні III міжнародного конгресу миру у Парижі. Хоча Дж. Мадзіні, Дж. Гарібальді, В. Гюго та інші діячі європейського революційно-демократичного руху і не виробили практичних пропозицій щодо втілення виголошеної мети, однак не варто применшувати значення їх розробок – вони дали потужний інтелектуальний поштовх і на-

тхнення тим політичним діячам ХХ ст., які виявилися готовими втілити ці ідеї на практиці.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбувається зміна уявлень про форму і цілі європейського об'єднання. Так, А. Леруа-Больє в 1900 р. запропонував створити унію або асоціацію європейських держав (крім Великобританії та Росії) для надання сприяння в питанні вирішення протиріч у політиці колонізації. При цьому як модель для такої унії пропонувався Німецький союз до 1866 р. або Швейцарський союз до 1848 р., тобто не федеративна, а конфедеративна модель, яка б дозволила максимально врахувати «національну індивідуальність» європейських держав. Таким чином, А. Леруа-Больє одним з перших відмовився від формули «Сполучені Штати Європи» на користь конструкції «Європейський союз» [3, с. 61]. На користь конфедеративного об'єднання Європи висловився також Г. Ізамберг. Він вважав, що конфедерація повинна бути республікою, а не монархією; являти собою союз держав, що належать до однієї цивілізації і мають спільні інтереси; влада в ній повинна здійснюватися з урахуванням принципу поділу влади; представницькі органи Союзу повинні організовуватися і функціонувати за принципами суверенної рівності держав і пропорційності представництва їх населення [13, с. 211–215]. Підводячи підсумок аналізу інтеграційних проєктів ХVІІ – початку ХХ ст., слід вказати, що їх провал, як і в епоху Середньовіччя [5, с. 16–32], був обумовлений перш за все тим, що тривалий час розробники інтеграційних проєктів не повною мірою усвідомлювали, що розвиток об'єднаної Європи і формування в її межах правової системи – це результат не тільки і не стільки правових ідей, концепцій і навіть права в цілому, скільки політики, економіки, культури та соціально обґрунтованих рішень політичного керівництва і суспільства в цілому. Доки в основу об'єднаного проєкту не будуть покладені зрозумілі всім політично, економічно та соціально мотивовані положення, що відображають нагальні потреби та інтереси держав, важко було розраховувати на успіх його реалізації. Саме національні інтереси держав визначали і визначатимуть їх готовність до обмеження свого суверенітету заради участі в інтеграційному об'єднанні. Аналіз показує, що в процесі становлення та розвитку об'єднаної Європи визначальну роль відігравали ідеї, які мали не виключно юридичний характер, а були зумовлені і тісно перепліталися на рівні доктрин і концепцій з ідеями, що відображають інтереси соціально-політичного та економічного плану.

Хоча згадані проєкти на момент їх викладення виглядали утопічними, оскільки не мали жодного шансу бути реалізованими свого часу, вони мають

певну як теоретичну, так і практичну цінність. Їх зміст засвідчує, що ідея добровільного договірного об'єднання європейських держав в союзну організацію набагато старіша, аніж прийнято вважати, – вона уходить своїм корінням у часи середньовіччя і концептуально оформлюється в епоху Нового часу. Такі революційні навіть для сучасного етапу інтеграційного процесу ідеї, як перетворення Європейського Союзу на наднаціональне утворення федеративного або конфедеративного характеру; обов'язковість рішень союзних органів для всіх держав членів; обрання наднаціонального законодавчого органу і глави союзу, наділеного реальними повноваженнями, – це винахід не сучасних політиків, а добре усвідомлена попередниками сучасних європейських інтеграторів умова забезпечення життєздатності та функціональності створюваного об'єднання.

Література:

1. Бентам, И. План всеобщего и вечного мира / И. Бентам // Тракаты о вечном мире / сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – СПб. : Алетей. 2003. – С. 173–204.
2. Грицяк І. А. Європейське управління: теоретико – методологічні засади / І. А. Грицяк. – К. : К. І. С., 2006. – 398 с.
3. Европа : проблемы интеграции и развития: монография в 2 т. – Т. 1. История объединения Европы и теория европейской интеграции. – Ч. 1 / под общ. ред. О. А. Колобова. – Н. Новгород : ФМО/ИСИ НИГУ; Изд – во АГПИ им. А. П. Гайдара, 2008. – 352 с.
4. Европейская интеграция: проблемы теории и практики: монография / под ред. И. В. Яковюка, А. К. Сквоикова. – М. : Изд– во Моск. гуманит. ун – та, 2012. – 279 с.
5. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 208 с. (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України»; вип.14).
6. История объединенной Европы / составители: П. Пальк, В. Маде, Э. Симпсон, Л. Яансалу. – С. 8 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.edk.edu.ee/ul/e1_opik_r.pdf
7. Ни, В. А. Идея мира в европейской политической мысли Нового времени : генезис и эволюция: дис. ... канд. полит. наук : 23.00.01 / Вера Александровна Ни. – М., 2002.
8. Пенн, У. Опыт о настоящем и будущем мире в Европе путем созидания европейского конгресса, парламента или палаты государств / У. Пенн // Тракаты о вечном мире / сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – СПб. : Алетей, 2003. – С. 115–135.

9. Сало, В. І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Володимир Ігорович Сало. – Х., 2008. – 220 с.

10. Сен-Пьер, Ш. И. (де) Избранные места из проекта вечного мира. В изложении Ж. – Ж. Руссо. 1760. пер. с фр. / Ж. – Ж. Руссо, Ш. И. де Сен – Пьер // Трактаты о вечном мире / сост. И. С. Андреева и А. В. Гулыга. – СПб. : Алетейя. 2003. – С. 136–161.

11. Трихлеб, К. А. Европейская интеграция – основа сближения политических и правовых систем Украины и ЕС // Polit Book. – 2012. – №4. – С. 163–170.

12. Тэтчер, М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / пер. с англ.; М. Тетчер. – М. : Альпина Паблишер, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// society.polbu.ru/thatcher_government/ch69_all.html](http://society.polbu.ru/thatcher_government/ch69_all.html)

13. Чубарьян, А. О. Европейская идея в истории. Проблемы войны и мира / А. О. Чубарьян. – М. : Междунар. отношения, 1987. – 352 с.

14. Якименко, Х. С. Европейский Союз: права природа об'єднання: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Х., 2009. – 229 с.

15. Яковюк, І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – №4. – С. 82–92.

16. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно – правовий розвиток України : дис. ... д – ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк. – Харків, 2014.

17. Яковюк, І. В. Европейский Союз: в поисках оптимального сочетания национальных и наднациональных интересов / И. В. Яковюк // Polit Book. – 2012. – №3. – С. 156–170.

В. П. Кононенко¹

К ВОПРОСУ О НАЛИЧИИ ВИНЫ УКРАИНЫ В ГИБЕЛИ МАЛАЗИЙСКОГО БОИНГА 777. АНАЛИЗ КОНВЕНЦИОННЫХ НОРМ И СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ

17 июля 2014 г. на востоке Донецкой области Украины был сбит самолет Boeing 777 авиакомпании Malaysia Airlines, выполнявший плановый рейс из Амстердама в Куала – Лумпур. Родственники пассажиров, погибших в результате катастрофы инициировали иски в различные судебные инстанции против Украины, Малайзии, России и авиакомпании Malaysia Airlines. И си-

¹ Кандидат юридических наук., доцент кафедры международного права Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина.

туация в данном случае является далеко не однозначной. Напомним, что 15 апреля 2014 г. исполняющий обязанности президента, спикер Верховной Рады А. Турчинов сообщил о начале антитеррористической операции на востоке Украины. По всем признакам ситуация давно вышла за рамки антитеррористической операции, но официальное мнение Украинского руководства о том, что имеет место не международный вооруженный конфликт, а именно указанная операция, остается неизменным, что может повлечь неоднозначную оценку, например, Европейского суда по правам человека.

Классическим, так называемым прецедентным решением, в котором Европейским судом по правам человека была дана правовая оценка действий государства при проведении антитеррористической операции, является дело «Макканн и другие против Соединенного Королевства» [1]. Заявители, граждане Ирландии и подданные Соединенного Королевства М. Макканн, Д. Фаррелл и Д. Сэвидж, являются родителями Д. Макканна, М. Фаррелл и Ш. Сэвиджа, которые были застрелены 6 марта 1988 г. в Гибралтаре военнослужащими специальной воздушно-десантной службы, которая входит в состав Британской армии.

Так, британские власти получили разведывательные данные, что 5 марта 1988 г. группа Ирландской республиканской армии (ИРА), а личности участников уже были установлены, проведет террористический акт, заложив бомбу с механизмом дистанционного управления в легковой автомобиль. Было решено арестовать членов группы после того, как они доставят автомобиль в Гибралтар, что дало бы возможность обеспечить улики для последующего судебного разбирательства. Власти считали членов группы опасными террористами, которые почти наверняка будут вооружены и в случае столкновения с силами безопасности, возможно, используют свое оружие или взорвут бомбу.

6 марта 1988 г. после полудня было установлено, что Ш. Сэвидж припарковал автомобиль в Гибралтаре. Позднее наблюдатели заметили, что он вместе с Д. Макканном и М. Фаррелл обследовал то место, где находился припаркованный им автомобиль. Было принято решение об аресте трех указанных лиц. Комиссар полиции Гибралтара поручил руководство операцией командиру военнослужащих специальной воздушно-десантной службы (SAS). Двое военнослужащих следовали за Д. Макканном и М. Фаррелл. Когда Д. Макканн оглянулся, один из них выхватил пистолет и приказал остановиться. Д. Макканн сделал движение рукой к внутреннему карману, рука М. Фаррелл быстро скользнула к сумочке. Думая, что оба потянулись за механизмом дистанционного управления, чтобы взорвать бомбу, заложен-

ную в автомобиль, сотрудники SAS выстрелили несколько раз с близкого расстояния, убив обоих. За Ш. Сэвиджем следовали двое других военнослужащих. Когда раздался выстрел по Д. Макканну и М. Фаррелл, он резко развернулся и лицом к лицу столкнулся с сотрудниками SAS, следовавшими за ним. Один из них громко приказал ему остановиться и вытащил пистолет. Правая рука Ш. Сэвиджа двинулась к бедру. Опасаясь, что он хочет привести в действие механизм дистанционного управления, сотрудники SAS выстрелили с близкого расстояния, что привело к гибели Ш. Сэвиджа. Расследование дела о гибели указанных лиц коронером Гибралтара было открыто 6 сентября 1988 г., а 30 сентября 1988 г. присяжные вынесли вердикт о правомерности происшедшего.

В жалобе, поданной в Европейскую комиссию по правам человека заявители утверждали, что лишение жизни Макканна, Фаррелл и Сэвиджа является нарушением ст. 2 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г., защищающей право на жизнь и гласящей: «1. Право каждого человека на жизнь охраняется законом. Никто не может быть умышленно лишен жизни иначе как во исполнение смертного приговора, вынесенного судом за совершение преступления, в отношении которого законом предусмотрено такое наказание. 2. Лишение жизни не рассматривается как нарушение настоящей статьи, когда оно является результатом абсолютно необходимого применения силы: а) для защиты любого лица от противоправного насилия; б) для осуществления законного ареста или предотвращения побега лица, задержанного на законных основаниях; с) для подавления, в соответствии с законом, бунта или мятежа».

Рассматривая дело в свете ст. 2 Конвенции 1950 г., ЕСПЧ учел, что информация, полученная властями Соединенного Королевства, о готовящемся террористическом акте в Гибралтаре, поставила их перед серьезной дилеммой. С одной стороны, от них требовалось исполнять свой долг по охране права на жизнь людей в Гибралтаре, включая военнослужащих Великобритании, с другой – минимально применять силу, влекущую лишение жизни, против тех, кто подозревается в создании такой угрозы, в свете обязательств, вытекающих из норм как национального, так и международного права. Было необходимо принять во внимание также следующие факторы. Во-первых, власти столкнулись с группой активных действий ИРА, состоящей из лиц, ранее осужденных за организацию взрывов, и известного специалиста-подрывника. ИРА, судя по ее деятельности в прошлом, всегда пренебрежительно относилась к человеческой жизни, включая и жизнь членов своей организации. Во-вторых, власти располагали предупреждением о грозящей акции террористов, тем самым

имея достаточную возможность планировать свои действия и совместно с местными властями Гибралтара принять меры против террористического акта и арестовать подозреваемых. Однако несомненно, что спецслужбы не могли иметь полной информации и вынуждены были готовить ответную операцию, основываясь на предположениях. На основании вышеизложенного, принимая решение о соответствии примененной силы статье 2, ЕСПЧ тщательно изучил не только вопрос о строгой соразмерности силы, примененной военнослужащими, с необходимостью защитить людей от противоправного насилия, но и о том, планировалась ли и проводилась ли властями антитеррористическая операция так, чтобы свести к минимуму (насколько возможно) применение силы, влекущей лишение жизни. Рефлекторные действия военнослужащих в таком жизненно важном вопросе, по мнению Суда, были лишены той степени осторожности в использовании огнестрельного оружия, которую следует ожидать от сотрудников правоохранительных органов в демократическом обществе, даже когда они имеют дело с опасными людьми, подозреваемыми в терроризме, и явно не отвечают требованиям проявлять осторожность, предусматриваемую инструкциями по использованию полицией огнестрельного оружия, в которых подчеркивается ответственность перед законом каждого офицера в зависимости от ситуации, в которой применено оружие. А потому Суд не был убежден, что лишение жизни трех террористов представляло собой применение силы, абсолютно необходимой для защиты людей от противоправного насилия по смыслу ст. 2 ч. 2 «а» Конвенции. Соответственно, Суд констатировал, что имело место нарушение ст. 2 Конвенции» [1]. Таким образом, к проведению антитеррористической операции Европейский Суд предъявляет следующие требования: 1) применяемая сила должна быть абсолютно необходимой для достижения одной из целей, изложенных в подпунктах «а», «b» и «с» и 2) строгой соразмерной общественной опасности действий нарушителя и сложившейся ситуации; 3) государство должно осуществлять планирование возможных действий и контроль за ними; 4) планирование властями антитеррористической операции должно осуществляться так, чтобы свести к минимуму (насколько возможно) применение силы, влекущей лишение жизни; 5) действия исполнителей должны быть такой степени осторожности в использовании огнестрельного оружия, которую следует ожидать от сотрудников правоохранительных органов в демократическом обществе; 6) использование огнестрельного оружия должно отвечать требованиям, предусмотренным инструкциями по использованию полицией огнестрельного оружия. Изложенное свидетельствует о том, что вооруженный конфликт на востоке Украины по своему характеру и длительности никак не может быть квалифицирован как антитеррористическая операция (АТО).

Кроме того, после уничтожения 6 июня 2014 г. украинского АН – 26, а 14 июня того же года – ИЛ – 76, когда погибли 9 человек экипажа и 40 военнослужащих были достаточно веские основания заявить об опасности для гражданской авиации. Да, указанные самолеты были сбиты из ПЗРК, которые не могут достигать высот, на которых проходят в коридоры пассажирских лайнеров, к чему и апеллировали, объясняя причину, почему Украина не запретила полеты над зоной АТО. Но ведь уже были прецеденты... И была ли гарантия, что у противника отсутствует более серьезные средства поражения? Но тут спорить нет смысла: история уже расставила точки. Поэтому предлагаем рассмотреть юридический аспект вопроса вины Украины в гибели Boeing рейса МН17.

Так, в соответствии со ст. 9 Конвенции о международной гражданской авиации 1944 г. «Запретные зоны», каждое Договаривающееся государство может по соображениям военной необходимости или общественной безопасности ограничить или запретить на единообразной основе полеты воздушных судов других государств над определенными зонами своей территории при условии, что в этом отношении не будет проводиться никакого различия между занятыми в регулярных международных воздушных сообщениях воздушными судами данного государства и воздушными судами других Договаривающихся государств, занятыми в аналогичных сообщениях (п. а). и п. б) «Каждое Договаривающееся государство также сохраняет за собой право немедленно при исключительных обстоятельствах или в период чрезвычайного положения или в интересах общественной безопасности временно ограничить или запретить полеты над всей своей территорией или какой – либо ее частью при условии, что такое ограничение или запрещение применяется к воздушным судам всех других государств независимо от их национальности» [2].

Поскольку в данном международном договоре употребляются слова: «может» и «сохраняет за собой право», прямая императивная обязанность для государства запретить полеты над всей своей территорией или какой – либо ее частью отсутствует. Кроме того, и ст. 89 «Война и чрезвычайное положение» Чикагской Конвенции ни о чем подобном не говорит: «В случае войны положения настоящей Конвенции не затрагивают свободы действий любого затронутого войной Договаривающегося государства, как воюющего, так и нейтрального. Такой же принцип применяется в случае, когда любое Договаривающееся государство объявляет у себя чрезвычайное положение и уведомляет об этом Совет) [2]. Далее, как указано в ст. 2 III Конвенции об открытии военных действий 1907 г., состояние войны должно быть без замедления оповещено нейтральным державам и будет иметь для них действи-

тельную силу лишь после получения оповещения, каковое может быть сделано даже по телеграфу. Однако нейтральные державы не могут ссылаться на отсутствие оповещения, если будет установлено с несомненностью, что на деле они знали о состоянии войны. Напоминаем, Конвенция 1907 г., а в наше время информации не знать о событиях на востоке Украины другие страны, в том числе и Малайзия, не могли [3].

Таким образом, исходя из конвенционных норм, вину Украины в гибели Малазийского самолета прямо утверждать нельзя. Что же касается международной судебной практики – все сложнее, поскольку Европейский суд по правам человека исповедует так называемое «живое право» и подходит к толкованию норм Конвенции 1950 г. иногда даже слишком гибко. К тому же обязанность по ст. 2 Конвенции 1950 г., Суд рассматривает как позитивную, т.е. помимо запрета на произвольное лишение жизни, возлагает на государство и защиту жизни всех находящихся под его юрисдикцией (в нашем случае – на борту воздушного судна, находящегося в пределах территории Украины).

Литература:

1. Макканн (Massann) и другие против Соединенного Королевства. Судебное решение от 27 сентября 1995 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.echr.ru/documents/doc/2461489/2461489.htm>

2. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_038/page

3. III Конвенція про відкриття воєнних дій 1907 р. [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_b85

М. Г. Хаустова¹

ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проблема модернізації правової системи турбує багатьох дослідників. Вона передбачає комплексну структурну трансформацію усього конгломерату суспільних відносин, які регулюються правом. Мистецтво та перевага

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

концепції поступового реформування складається в умінні здійснювати цей процес поступово, не знижуючи ефективності забезпечення соціальних та державних потреб.

Трансформація (від лат. *transformatio* – перетворення) – перетворення, зміна вигляду, форми, істотних властивостей будь – чого [1, с. 248]. На парадигмальному полі трансформація етимологічно означає докорінні зміни, яким піддаються сутність та зміст явищ під впливом різних чинників, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер, оскільки більшість явищ, зокрема правових, є синкретичними, що відповідно містять в собі синтетичні атрибути.

Ю. С. Шемшученко з цього приводу зазначає, що кінець ХХ – початок ХХІ століття – це час трансформації світу на глобалізаційних засадах, і що така трансформація кардинальним чином вплинула на всі сфери життя людини – політичну, соціально – економічну, духовну і, безумовно, правову. Науковець найактуальнішим питанням, пов’язаним з проблемою глобалізації, назвав питання трансформації державно – правового простору, що пов’язано з процесом інтеграції правових систем [2, с. 146]. Яковюк І. В. підкреслює, що трансформація, поряд із рецепцією та відсиланням – є основними способами імплементації, як поняття більш широкого за змістом, що розуміється як спеціальна законодавча процедура перетворення норм міжнародного права на норми внутрішньодержавного права [3, с. 649].

В юридичній літературі виділяють декілька видів або форм трансформації норм міжнародного права в національне. Є. Т. Усенко вважає, що всі види трансформації можна поділити на два види: генеральну та спеціальну. Генеральна трансформація полягає у встановленні державою в національному праві загальної норми, яка надає міжнародно – правовим нормам силу внутрішньодержавної дії. Спеціальна трансформація полягає в наданні державою конкретним нормам міжнародного права сили внутрідержавної дії шляхом їх відтворення в законі текстуально або у вигляді положень, адаптованих до національного права, або шляхом законодавчого узгодження їх застосування іншим способом [4, с. 16, 17].

Трансформація може відбуватися безпосередньо, що припускає, наприклад, застосування норм міжнародного права в рамках національного, тоді, коли це витікає з норм, закріплених в конституції, або інших нормативно – правових актах, що передбачають примат норм міжнародного права над нормами національного права. Таку форму трансформації називають прямою трансформацією. Зокрема, стаття 9 Конституції України передбачає: «Міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою

України, є частиною національного законодавства України» [5]. Таким чином санкціонується їх пряма дія нарівні з чинним законодавством України.

Існує й інша форма безпосередньої трансформації (яку ще називають інкорпорацією), відповідно до якої деякі норми міжнародного права не просто за своєю юридичною силою визнаються частиною національного законодавства, а включаються у внутрішнє право, що передбачається для певних видів норм міжнародного права. Така практика має місце в таких європейських державах як Австрія, ФРН та ін.

В юридичній літературі виділяють і опосередковану трансформацію, відповідно до якої для визнання норм міжнародного права необхідним є видання або ухвалення відповідного нормативно-правового акту в рамках національної правової системи. Така практика реалізується, наприклад, у Франції та стосується найбільш важливих міжнародних договорів. Так, ст. 53 Конституції Французької Республіки передбачає, що «торгові, фінансові договори, які відносяться до міжнародної організації, до становища особи, можуть бути ратифіковані або схвалені тільки на підставі закону та набувають чинності тільки після ратифікації або ухвалення».

Таким чином, якщо пряма трансформація норм міжнародного права автоматично спричиняє такі ж зміни і в національній правовій системі, то у разі застосування опосередкованої трансформації для внесення змін в рамках національної правової системи необхідним є ухвалення відповідного нормативно-правового акту.

Як демонструє досвід функціонування національних правових систем, для ефективної трансформації національного права під впливом глобалізаційних процесів використовують як безпосередню, так і опосередковану трансформацію національної правової системи. Цей процес є досить складним і суперечливим. Трансформація може відбиватися на перетворенні найрізноманітніших компонентів правової системи. Ступінь цих перетворень залежить від безлічі чинників, що визначають особливості цих компонентів, які за своєю суттю та змістом є різними. Якщо одні компоненти є пристосованими до змін, то інші є достатньо консервативними і, відповідно, менш гнучкими [6, с. 72].

Ґрунтуючись на основних етапах трансформаційного циклу, а саме: 1) етапі безпосередньої трансформації; 2) етапі інтерформації; 3) етапі інтоформації; 4) етапі посттрансформаційного стану, встановлено, що сучасна правова система України перебуває на етапі інтоформації – періоді набуття нової цілісності, стійкості, намагається враховувати окремі переваги глобалізації та протистояти глобальним викликам і загрозам. На цьому етапі ви-

значальними у правовій системі є не окремі елементи правової системи, структура, а глобалізаційні трансформації, зміни в самій правовій системі, у її внутрішніх (між підсистемами і елементами) та зовнішніх (з економічною, політичною системою та іншими правовими системами: національними, міждержавними, міжнародною) зв'язках. Етап інтерформації трансформаційного циклу вітчизняної правової системи характеризується тим, що правова система маючи відкритий характер, відображає окремі прояви правової глобалізації та правової інтеграції у формі правової адаптації, гармонізації, уніфікації [7, с. 73]. Водночас, в своїй сукупності вони не забезпечують нової якості правовій системі, переходу на новий етап.

I. Вплив глобалізаційних процесів на національну правову систему позначається, перш за все, на функціональній складовій правової системи, а саме процесі правотворчості, правореалізації, правозастосуванні, юридичній діяльності, юридичній практиці що є доволі складними явищами, обумовленими відповідними соціальними, економічними, політичними, етичними, релігійними, філософськими чинниками. Правові норми, що містяться в нормативно-правових актах, прийняті в умовах як формального, так і змістовного аспектів, враховують специфіку глобалізаційних процесів.

У сучасних умовах розбудови державності в Україні суттєво інтенсифікується процес реформування і оновлення національної законодавчої бази. Вказаний процес обумовлений трансформаційним періодом розвитку суспільства та ускладненням суспільних відносин, що вимагає не лише вдосконалення самих нормативно-правових актів, а й активізації наукових досліджень проблем формування права, правоутворення, нормотворчості та інституту реалізації права. Розвиток та вдосконалення законодавчої бази будь-якої держави безпосередньо пов'язується із явищем *правоутворення*, що є складним соціальним інститутом (процесом) створення права як системи загальнообов'язкових правових норм, що знаходять свій прояв у правовій свідомості та правовій культурі як всього населення, так і окремих громадян [8, с. 171].

Процес правової глобалізації активізує впровадження й реалізацію міжнародних і європейських правових стандартів у правотворчу, правореалізаційну й правозастосовну діяльність, насамперед, правоохоронну, правозахисну, судову. Зростає роль і значення норм, принципів і прецедентів міжнародного права, міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Істотно посилюється вплив на правозастосовну практику міжнародних та європейських правових інститутів. Провідну роль у трансформації правозастосовної діяльності в національній правовій системі відіграють Рада Європи, ОБСЄ,

ЄС, ПАРЕ, практика Європейського суду з прав людини, діяльність Венеціанської Комісії, Генеральної Дирекції з прав людини та верховенства права Ради Європи.

Нормотворчість в умовах глобалізації трансформується, перш за все, у напрямі поширення її соціальної бази, тобто все більша кількість суб'єктів приймає не пасивну, а найактивнішу та безпосередню участь в цьому процесі. Цей процес трансформується і під впливом того, що в правовому полі з'являються нові проблеми, вирішення яких вимагає обов'язкового правового урегулювання на національному і наднаціональному рівнях. Проблеми екології, безпеки, інформації, демографії вимагають нового підходу і нового осмислення, в рамках якого необхідно поєднувати всі сфери правового регулювання. Справедливим є зауваження, що глобалізація вимагає іншого погляду на процес нормотворчості, відповідно, інших принципів регулювання сучасних соціальних процесів. Має відбутися етичний поворот в міжнародних відносинах, в основу яких необхідно покласти етичні принципи буття людини у світі: справедливість, свободу, рівноправність, консенсус, плюралізм. Неможна в правовому полі ігнорувати традиції, ментальність народів і нав'язувати єдині юридичні норми. Будь-який юридичний закон може тоді ефективно функціонувати, коли він є легітимованим, тобто визнаним народом. Якщо закон не легітимований, то він не матиме юридичної сили і буде втілюватися за допомогою насилля [9, с. 13, 14].

II. Подальший аналіз потребує звернення до інституційної складової правової системи – яку утворюють суб'єкти права (їх правові статуси, особливості юридичної відповідальності). Саме людина та різні об'єднання (громадські організації та рухи, акціонерні товариства, інші комерційні та некомерційні організації, соціальні спільноти – нації, народи, держава в цілому) мають права і відповідні юридичні обов'язки, виступають реальними елементами правової системи. Звернення до зазначеного аспекту зумовлено тим, що упродовж другої половини ХХ ст. і початку ХХІ ст. у соціальному й правовому бутті людини відбулися й продовжують відбуватися значні зміни, які впливають на її особливості як суб'єкта правової системи.

Сучасний етап розвитку українського суспільства і держави може бути охарактеризований як трансформаційний, для якого характерним є прагнення створення громадянського суспільства та забезпечення максимальної реалізації прав людини. Отже, в умовах глобалізації трансформація національної правової системи обумовлює істотні зміни *такої найважливішої сфери як права і свободи людини й громадянина*. Таким чином, аналіз дає підстави стверджувати, що в умовах глобалізації відбуваються зміни в її

інституційній підсистемі, *внаслідок активізації людини як індивідуального суб'єкта правової системи*, а саме: 1) зростає інтенсивність ділової активності індивідуальних суб'єктів правової системи, що сприяє збільшенню зон дії права, розширенню меж правового простору; 2) актуалізуються різні види правових статусів особи: громадянина, іноземців, осіб без громадянства, ускладнюються й загострюються проблеми, які виникають у колі конституційного та галузевих правових статусів особи (політико-правовому, соціально-економічному, соціально-правовому, культурно-правовому та ін.); 3) у мірі розвитку міжнародного права й міждержавних відносин зростає обсяг прав і обов'язків індивіда, зростає роль індивіда на міжнародній арені; 4) простежується тенденція розширення обсягу прав людини та поглиблення їх змісту. Зазначені тенденції не є вичерпними, а класичні права й свободи людини у найближчій перспективі набудуть нових аспектів і нового виміру у глобальному просторі. Зміни у колі прав і свобод людини й громадянина позначаються не лише на інституційній, а й на інших підсистемах та національній правовій системі загалом. Ключовим, фундаментальним пріоритетом і, водночас, критерієм розвитку національної правової системи стає забезпечення й захист основоположних прав людини.

Глобалізація впливає і на інших суб'єктів правової системи, зокрема, на соціальні організації та спільноти, насамперед, державу, громадські організації, територіальні громади, народи, нації, етноси та ін., які у свою чергу, впливають на подальше функціонування і розвиток правової системи, а саме: зростають роль і значення національного громадянського суспільства, громадських організацій (як міжнародних, так і національних), які є активними суб'єктами національної правової системи, а відповідно посилюється і їхній вплив на формування правової політики, законотворчий процес.

В умовах глобалізації роль національної держави як суб'єкта правової системи трансформується у напрямі посилення відповідальності органів державної влади перед громадянським суспільством, відповідальності виконавчої влади, її посадових осіб за свої рішення, дії або бездіяльність перед громадянами, права яких були порушені; формуються та впроваджуються механізми контролю за функціонуванням виконавчої влади з боку громадянського суспільства через інститути парламентської і прямої демократії. Поряд із цим, спостерігається перерозподіл функцій держави на національному, наднаціональному та субнаціональному рівнях. За державою зберігаються центральні позиції у розв'язанні проблем підтримки миру, стабільності, національної безпеки, розвитку, у тому числі боротьби із міжнародним тероризмом, транскордонною злочинністю; наданні соціальних послуг; регу-

люванню ринку; контролю над видобутком природних ресурсів; регулювання міграційних процесів; розв'язанням міжетнічних проблем. Держава є гарантом прав громадян, основним суб'єктом відповідальності за громадянина, насамперед, його права й свободи, безпеку й добробут тощо. У кінцевому підсумку правова глобалізація активізує перехід від патерналістської держави до регулятивної моделі держави, від «держави-опікуна» до «держави-партнера».

III. Вплив глобалізаційних процесів на національну правову систему позначається, також, на нормативній підсистемі правової системи, що обумовлює істотні зміни на рівні правових принципів, норм, галузей та інститутів права і законодавства. Саме у нормативній підсистемі процес глобалізації як посилення взаємодії і взаємозалежності найбільш чітко проявляється, насамперед, у правовій інтеграції всіх її складових: норм, принципів і відповідно – нормативно-правових актів, правовій інтернаціоналізації та правовій стандартизації. Безумовно, глобалізація детермінує і прискорює інтеграцію правових систем та їх підсистем і елементів, тим самим актуалізує гармонізацію, уніфікацію, адаптацію, імплементацію, стандартизацію, універсалізацію, інтернаціоналізацію права.

Глобалізаційні трансформації нормативно-правової основи різною мірою проявляються у галузях національного права: в одних вони виявляються досить чітко, в інших – перебувають на стадії формування [10, с. 34, 35]. Так, останнім часом зростає роль такого джерела права, як судовий прецедент, який посилює свою позицію в системі джерел національного права. У період сьогодення у системі романо-германського права визначилася тенденція фактичного [11, р. 40–43], а частково і юридичного визнання прецеденту як джерела романо-германського права, причому не тільки на рівні національно-правових систем, але й у масштабі загальноєвропейського права, а точніше права Європейського Союзу у цілому. Аналогічно обстоїть справа і з іншими джерелами права правових сімей, що розглядаються, такими, зокрема, як закон (*статут*), який, будучи основним джерелом романо-германського права, посилив свій вплив у післявоєнний період в ряді країн англосаксонського права та грає в них у сучасний час важко переоцінювану роль. Так, сьогодні, двома основними джерелами правової системи США є судовий прецедент і законодавство. Сьогодні також зміни відбуваються й у структурі джерел правових систем, що входять до системи традиційного і релігійного права. Такі правові джерела, як закони, уніфіковані правові норми, нормативні договори все більше підсилюють свої позиції в структурі джерел вищезгаданих правових систем.

Глобалізаційні трансформації нормативної підсистеми зумовлені, по-перше, прагненням України до більш активної участі у різних міжнародних і міждержавних інститутах, органах, укладання низки багатосторонніх і двосторонніх угод; по-друге, задекларованим стратегічним процесом євроінтеграції, відповідно – активізацією процесів адаптації, гармонізації, уніфікації, апроксимації, імплементації; по-третє, необхідністю створення дієвого правового механізму захисту національних інтересів від глобальних викликів і загроз.

Більшість змін, які відбуваються в галузях, підгалузях, інститутах національної системи права й законодавства, ініційовані чи відбуваються під впливом міжнародних об'єднань, таких як ЄС, ВТО, МВФ, СОТ, ПАРЕ ОСУР, Венеціанська Комісія, Європейський Суд з прав людини та ін. роль і значення яких в умовах глобалізації значно зростають. Можна погодитися з тезою, що підґрунтям глобалізаційних трансформацій нормативної підсистеми є ліберальні правова ідеологія та правова політика євро інтеграції, які відображають стратегічний напрям державно-правового розвитку України.

IV. Трансформація ідеологічної складової правової системи. Впливаючи практично на всі підсистеми й елементи правової системи глобалізація спричиняє зміни *в правовій політиці й правовій ідеології*, правовій культурі і правовій свідомості, які в свою чергу відіграють істотну роль у функціонуванні й розвитку правової системи.

В умовах глобалізації суттєво зростає значення ідеологічних факторів правового розвитку, де, зокрема, простежується протистояння ліберальної правової ідеології, ідеологій глобалізму та антиглобалізму, наслідком чого стає трансформація національних правових ідеологій, формування спільних засад правової ідеології міжнародної та міждержавних правових систем. Саме в умовах глобалізації постає нагальна потреба формування національної правової ідеології, яка у змістовному і функціональному аспектах підпорядкована принципу верховенства права, гарантує і захищає права людини, забезпечує ефективність законодавства, сприяє формуванню цілісної, динамічної національної правової системи, досягненню структурно – функціональної єдності її елементів, правовими засобами забезпечує модернізацію правової системи й держави, захищає національні інтереси, гарантує оптимальне функціонування правової держави і громадянського суспільства, надає адекватні й дієві правові засоби забезпечення від викликів, ризиків і небезпек, зумовлених глобалізацією, сприяє зміцненню міжнародного авторитету, позиціонує Україну як цивілізовану європейську державу в глобальному правовому просторі.

Трансформація реалізації національної правової ідеології пов'язується із відповідною правовою політикою, яка здатна виступати потужним чинником розвитку національної правової системи, оптимізації взаємовідносин громадянського суспільства і держави. Правова політика є сучасним важливим компонентом процесів демократичної трансформації суспільних відносин узагалі та формування і функціонування ефективної правової системи суспільства в умовах глобалізації, зокрема, визначає стратегію і напрям трансформації правової системи.

У сучасних умовах, коли вже ні у кого не викликає сумнівів потреба у децентралізації багатьох функцій державної влади, розвитку місцевого самоврядування, стає цілком очевидним, що результативне упорядкування правових і пов'язаних із ними інших відносин на регіональному рівні можливе лише у межах правової політики. Вона здатна ефективно регулювати міжнаціональні відносини, особливо в регіонах, де тісно переплітаються та взаємодіють інтереси багатьох націй, народностей, окремих груп населення і час від часу виникають протиріччя та конфлікти [12, с. 7]. Правова політика держави має будуватись з урахуванням загроз і висновків глобалізації, передусім визначенням пріоритетних напрямів юридичного забезпечення національних інтересів країни [13, с. 49].

В узагальненому вигляді правова політика – система правових принципів, теорій, концепцій, ідей, закладених у підвалини правової діяльності держави, які визначають ступінь взаємних обов'язків і відповідальності держави й особи. За своєю сутністю й соціальними цілями правова політика є особливим і необхідним компонентом державної політики, засобом юридичної легітимації, закріплення й забезпечення політичного курсу країни [14, с. 43], санкціонованого волею народу і його політичних лідерів, що відбувається у діяльності владних структур та існує поряд із такими видами державної політики, як економічна, культурна, соціальна, національна, науково-технічна, фінансова [15, с. 9, 10]. Як особлива форма вираження державної політики вона спрямована на забезпечення нормального функціонування громадянського суспільства, політичної системи і є способом узаконення, закріплення й здійснення певного політичного курсу в країні. Головним завданням правової політики є нормативно-правове забезпечення реформ, які проводяться в державі. Правова політика є могутнім засобом здійснення перетворень у суспільстві.

Правова політика держави знаходить своє відображення в програмно-правових документах, проектах, концепціях, заявах, законодавчих актах, у тому числі тих, які стосуються правозастосовної сфери. *Основними*

суб'єктами, які формують правову політику, є Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Конституційний і Верховний Суд, парламентські комітети, депутатський корпус, наукові установи, представницькі й виконавчі органи. Велика відповідальність у розробці та проведенні правової політики держави покладена на Міністерство юстиції України і його органи на місцях, як її основні координатори й генератори.

Формування державної політики України було започатковано ухваленням парламентом Декларації про державний суверенітет України та проголошенням акта незалежності, який було підтверджено результатами всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Наступним важливим кроком на цьому шляху було прийняття Конституції 1996 року, яка закріпила концептуальні положення нової правової політики, що відображають ідеологію демократичної, соціальної, правової державності.

При визначенні основних напрямів формування і розвитку правової політики на даному етапі розбудови української державності та її правової системи необхідно зважати на низку таких завдань, реалізація яких набула актуального значення для України. 1) Досягнення такого стану розвитку вітчизняної правової системи, при якому право буде особливим механізмом, покликаним реалізувати й підтримувати сталий і безперервний характер функціонування суспільства і держави в заданих параметрах. Тобто має ітися про здійснення правом функції відтворення створюваного державного ладу, політичної та економічної систем. 2) Забезпечення захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина. 3) відповідно до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством першочергового значення при формуванні та здійсненні правової політики держави набуває реалізація завдання щодо адаптації законодавства України до вимог законодавства ЄС. Але адаптуючи законодавство України, необхідно забезпечити не лише його відповідність *aquis communautaire*, а й забезпечити механізм його виконання, оскільки часто навіть найдосконаліший нормативний акт на практиці досить складно реалізувати. Виокремлюють у зв'язку із цим 2 аспекти адаптації законодавства: формальний, що передбачає приведення національного законодавства у відповідність до *aquis communautaire*, та практичний, що полягає у створенні умов, необхідних для застосування адаптованого законодавства [16, с. 37]. 4) Урахування принципу історизму у формуванні правової бази нашої державності, тобто забезпечення безперервності, поступовості процесів, що відбуваються у суспільстві, яке накопичує певні традиції, має безпосередню причетність до організації правових форм діяльності усіх гілок влади [17, с. 511]. 5) Політика

у сфері правозастосовної діяльності й нагляду за виконанням законів та інших нормативних правових актів. 6) Сприяння підвищенню рівня правосвідомості і правової культури особистості, посадових осіб державних органів і суспільства загалом, подолання правового нігілізму й інших проявів деформації правової свідомості [18, с. 30, 31].

Отже, правова політика є породженням модернізації, тобто вона є результатом пошуку осучасненою державою нових схем управління правового життя, що модернізується з метою реалізації принципів законності, правової рівності та справедливості. Відповідно, можливо виокремити наступні складові правової модернізації:

1. Конституціоналізація права, тобто пріоритетний розвиток його на підставі поваги прав людини та створення системи розподілу влади.
2. Поновлення та диференціація права внаслідок зміни моделі економічного розвитку.
3. Гуманізація кримінальної політики та раціоналізація виконання покарань.
4. Оптимізація судочинства.
5. Професіоналізація юридичної науки та юридичної освіти.

Отже, увесь модернізаційний курс української держави повинен бути спрямований на забезпечення прав та свобод людини та громадянина, оскільки вони визнаються вищою цінністю на конституційному рівні. Простим, таким що знаходиться на поверхні, критерієм необхідності проведення правової політики у сфері модернізації правової системи є її спрямованість на забезпечення прав та свобод її громадян, якої б інноваційної сфери суспільних відносин це не торкалося [19, с. 56].

Запорукою оптимізації розвитку вітчизняної правової системи в умовах глобалізації є обґрунтування й прийняття Концепції правової політики в умовах глобалізації, яка передбачає модернізацію правової системи України, істотне оновлення сутнісних, змістовних складників, інтегративно-комунікативних зв'язків, встановлення їхнього оптимального балансу й співвідношення, що уможливають перехід вітчизняної правової системи на новий рівень функціонування й розвитку, від фрагментарно глобалізованої до глобалізованої правової системи, яка гармонізує світові, європейські та національні правові принципи, норми, стандарти, інститути, переформатує інтегративно-комунікативні зв'язки з міжнародною, регіональними (РС, ЄС) та національними правовими системами, захищає національні інтереси, володіє потужним потенціалом стійкості, дієвості, ефективності, протистойть глобальним викликам і загрозам. В умовах глобалізації вирішального значення набуває ви-

явлення і обґрунтування пріоритетів стратегії національної правової політики, правового прогнозування і правового моделювання розвитку вітчизняної правової системи. Стратегія правового розвитку України, поряд з утвердженням і поширенням ліберальної правової ідеології, яка у змістовному та функціональному аспектах підпорядкована принципу верховенства права, визначається й здатністю формувати дієві правові механізми захисту національних інтересів в умовах геополітичної напруги та руйнації регіональної політичної, економічної, соціальної стабільності, широкомасштабних терактів, ескалації націоналізації економіки й ресурсів, насильницьких міждержавних конфліктів з регіональними та глобальними наслідками.

Література:

1. Новый философский словарь : в 4 т. / сост. В. М. Соколов. – М. : Логос, 2002. – Т. 4. – 967 с.
2. Кресін О. Національна держава і право в умовах глобалізації [огляд виступів на методологічному семінарі «Національна держава і право в умовах глобалізації» (м. Київ, 19 лют. 2007 р.)] / О. Кресін, О. Ткаченко // Право України. – 2007. – № 6. – С. 146–149.
3. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно – правовий розвиток України : дис. ... д – ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк. –Х. : Право, 2013. – 474 с.
4. Усенко Е. Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция / Е. Т. Усенко // Московский журнал международного права. – 1995. – № 2. – С. 16, 17. (С. 14–27.)
5. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
6. Бирюков М. Р. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрямки трансформації): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Одеса, 2011. – 205 с.
7. Хаустова М. Г. Концепція правової системи : становлення та розвиток// Науковий вісник Херсонського державного університету. Збірник наукових праць. Серія «Юридичні науки». – Вип. 4. – Том 1. – Херсон, 2014. – С. 71–77.
8. Державно – правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин: монографія / За заг. ред. Ю. Л. Бошицького. – К.: Вид – во «Юридична думка», 2009. – 536 с.
9. Ониськів М. Глобалізація і правотворення / М. Ониськів // Право України. – 2002. – № 9. – С. 10–15.
10. Егоров А. М. Влияние глобализации на основополагающие институты гражданского общества / А. М. Егоров // Право и государство: теория и практика. – 2008. – № 3. – С. 34–35.

11. Gomard B. A. Programme of legal Policy on Judge – made Law Scandinavian Studies in Law. – 1988. – Vol. 32. – P. 14–17; Alexy R. A. Theory of Legal Argumentations Oxford, 1989. – P. 274–276; Green – Gonas C. The Scandinavian Legal System An Introduction // Comparative Juridical Review. – 1990/ – Vol.27. – P. 11–15; Dadomo Ch., Farran S. The French Legal System. – L., 1993. – P. 40–43; ect.
12. Руднева О. М. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності (аналітична доповідь) // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – 160 с.
13. Хаустова М. Г. Структура правової системи суспільства// Вісник Академії правових наук України. – Х.: Право. – С. 49–58.
14. Хвалеев В. О. Правовая политика России в условиях глобализации : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Ростов – на – Дону, 2008. – 210 с.
15. Правовая политика. Право. Правовая система: монография / под ред. А. В. Малько. – М.: Юрлитинформ, 2013. – С. 9, 10 (344 с.).
16. Яковюк І. В. Правова політика України в умовах європейської інтеграції // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – С. 37. (160 с.)
17. Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Тацій В. Я. Вибрані статті, виступи, інтерв'ю / відп. за вип. О. В. Петришин. – Х.: Право, 2010. – 936 с.
18. Петришин О. В. Основні напрями формування і розвитку правової політики // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук. – практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012.) / за ред. О. М. Рудневої. – К.: НІСД, 2013. – 160 с.
19. Хаустова М. Г. Проблеми і перспективи розвитку правової системи України в умовах глобалізації// Вісник національної академії правових наук України.. – Х.: Право, 2014. – № 1 (76). – С. 54–65.

О. С. Калмикова¹

СУЧАСНА ІСЛАМСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У сучасному світі налічується близько мільярда людей, які сповідують іслам. Багато держав – членів ООН є ісламськими державами, які використовують ісламське право повністю або частково як внутрішньодержавне право.

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Основними джерелами ісламського права є Коран і Сунна. У них містяться божественні і квазібожественні одкровення відповідно, яким мусульмани зобов'язані підкорятися і слідувати. Коран є головним джерелом ісламського права, і мусульмани вважають, що він містить точні слова Бога, передані пророку Мухаммеду за 33 – річний період, з тим, щоб він передав його всім народам і керував ними. Всього в Корані приблизно 6666 віршів, з них приблизно 350–500 є правовими елементами. Слова Корану для мусульман є непорушними, з них випливає саме поняття законності.

Текст Корану є божественним, проте він потребує тлумачення. Пророк Мухаммед, будучи безпосереднім одержувачем божественного одкровення, знаходився в найкращому становищі для тлумачення Корану протягом свого життя і здійснював це в своїй подвійній ролі пророка і судді. Його роз'яснення деяких віршів Корану сформували основу Сунни.

Сунна як джерело мусульманського права складається з висловлювань пророка протягом його життя, його діянь і думок з різних питань – як духовних, так і світських. Сунна виникла внаслідок необхідності роз'яснення пророком деяких коранічних віршів, а також з метою конкретизації деяких загальних положень Корану і створення приписів, що відносяться до життєвих аспектів, про які в Корані прямо не говориться.

Коран і Сунна є єдиними джерелами ісламського права, що сформувалися протягом життя пророка. Оскільки ці джерела тісно пов'язані з життям пророка, після його смерті поява нових приписів припинилася. Однак з плином часу стали виникати нові ситуації, що вимагають правового регулювання. Це призвело до створення концепції іджтихада. Іджтіхад – це метод ісламського права, що полягає в самостійному судженні авторитетних правознавців, підпорядкованому певним правилам і прийомам, до яких відносяться, перш за все, кияс (за аналогією судження) і іджма (одностайна думка знавців права, вважається думкою всієї громади віруючих) [1, с. 100].

Таким чином, джерелами мусульманського права в цілому і прав людини – зокрема – є Коран і Сунна, які складають ісламський Шаріат, а також правила, виведені методом іджтихада.

Розглянемо підходи ісламських держав до прав людини. Ісламський світ складається з суверенних держав. Деякі з цих держав прямо оголосили себе ісламськими республіками (таких держав п'ять); інші вказали в своїх конституціях, що іслам є державною релігією (п'ятнадцять держав); третіх можна визначити як ісламські держави тільки на тій підставі, що велика частина їх населення є мусульманами (сорок шість держав). Існує ще один критерій, за яким можна судити, що держава є мусульманською – це членство

в Організації Ісламського Співробітництва, членами якої станом на 2016 рік є 57 держав, а чотири держави мають статус наглядача. Ці держави значно різняться між собою за ступенем застосування ісламського права як внутрішньодержавного права. Так, в деяких з них внутрішньодержавне право засноване на ісламському праві, в інших – застосовується частково, треті є світськими державами.

Найбільш важливими документами, присвяченими правам людини в контексті ісламської концепції прав людини, є Каїрська декларація прав людини в ісламі, схвалена в 1990 р. на XIX нараді міністрів закордонних справ країн – членів Організації Ісламської Співдружності в Каїрі, а також Арабська хартія прав людини. Текст Хартії був схвалений в 1994 р, а в 2008 р. вступив в силу [2, с. 309].

Каїрська декларація 1990 р. складається з преамбули та 25 статей. Декларація не містить посилань на будь-які інші акти про права людини. Особливу увагу слід звернути на ст. 24 Декларації, згідно з якою всі права і свободи, закріплені в ній, обмежені нормами ісламського шаріату, а також на ст. 25, яка встановлює, що єдиним джерелом для тлумачення і роз'яснення деяких із статей Декларації є ісламський шаріат. Декларація містить більшість прав і свобод, передбачених універсальними документами про права людини.

Що стосується Арабської хартії прав людини, то, як зазначено вище, вона вступила в силу в 2008 році. Хартія складається з преамбули та 53 статей. Станом на 2013 рік, за даними Міжнародного інституту права неприбуткових організацій, конвенцію ратифікували Йорданія, Бахрейн, Лівія, Алжир, ОАЕ, Палестина, Ємен, Ірак, Кувейт, Ліван, Катар, Саудівська Аравія, Сирія. Підписали, але не ратифікували, – Судан, Марокко, Єгипет, Туніс [3]. У преамбулі хартії підтверджуються принципи Статуту ООН, Загальної декларації прав людини, а також положення Міжнародних пактів про громадянські і політичні права і про економічні, соціальні і культурні права і Каїрської декларації прав людини в ісламі. Більшість прав, закріплених універсальними документами в галузі прав людини, відображені і в Хартії.

Слід також зазначити, що Хартія передбачає створення контрольного механізму – Арабського комітету з прав людини. Згідно зі ст. 48 Хартії держави зобов'язуються надавати Комітету доповіді про вжиті ними заходи, спрямовані на здійснення прав і свобод, закріплених у Хартії, і про досягнутий ним прогрес. Доповіді повинні бути спрямовані протягом року після вступу Хартії в силу, і потім кожні три роки.

Розглянемо можливі колізії ісламської концепції прав людини з міжнародними документами в галузі прав людини:

1) Заборона тортур або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Незважаючи на те, що в цілому між ісламським правом і заборонаю на тортури, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням немає протиріч, вони можуть виникнути стосовно деяких покарань. В ісламському кримінальному праві існує три категорії покарань: покарання худуд застосовуються за найбільш серйозні злочини відповідно до ісламського права і ґрунтуються на Корані або Сунні; покарання кісас передбачені за злочини проти особистості і тягнуть покарання відповідно до тяжкості злочину та залежні від розсуду жертви злочину або його спадкоємців; покарання тазир застосовуються за злочини, прямо не передбачені Кораном або Сунною, і залежать від розсуду держави або судді.

З точки зору міжнародного права прав людини найбільш проблематичними є покарання худуд, джерелами яких є Коран або Сунна і які, відповідно до ісламського права не можуть бути скасовані державою. Покарання зазначеної категорії передбачені ісламським правом за шість злочинів: ампутація руки за крадіжку; смертна кара, розп'яття, ампутація руки і ноги або вигнання за заколот і збройне пограбування; закидання камінням до смерті за перелюбство та сто ударів батоном за перелюб; вісімдесят ударів батоном за помилковий донос про перелюбство; смертна кара за віровідступництво і сорок або вісімдесят ударів батоном за алкогольне або наркотичне сп'яніння. При цьому щодо перших чотирьох покарань існує згода між ісламськими правознавцями, однак є певні розбіжності стосовно покарань за віровідступництво і сп'яніння [4, с. 79].

На невідповідність цих покарань Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р звернув увагу Комітет з прав людини і вказав, що дія ст. 7 Пакту, яка забороняє тортури або жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження і покарання, «має поширюватися і на тілесні покарання, включаючи надмірне побиття, що призначається в якості покарання за злочин або в якості виховного або дисциплінарного заходу».

Слід, однак, відзначити, що, хоча ісламські держави і не можуть відповідно до ісламського права скасувати зазначені покарання, ісламські правознавці сходяться на думці, що можна використовувати процесуальні методи (зокрема – суворі правила доведення) для того, щоб уникнути застосування покарання худуд, оскільки пророк вказав, що необхідно уникати такого покарання в разі сумніву, виходячи з того, що помилкове помилювання краще помилкового покарання. Внаслідок складності задоволення всіх вимог, необхідних для застосування покарання худуд, замість нього може бути застосовано покарання тазир. Такий підхід є найбільш реалістичним, і в даний час

багато ісламських держави не застосовують покарань худуд, хоча їх законодавство прямо не забороняє такі покарання [4, с. 84].

2) Право па свободу думки, совісті і релігії

Право на свободу думки, совісті і релігії встановлено ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, а також ст. 18 Загальної декларації прав людини 1948 року, проте їх формулювання не однакові. Так, на відміну від Декларації, яка передбачає, що право на свободу думки, совісті і релігії «включає свободу змінювати свою релігію або переконання» в Пакті встановлюється, що право на свободу думки совісті та релігії «включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір». Така компромісна формулювання дозволила мусульманським державам прийняти цю статтю, оскільки іслам вкрай негативно ставиться до віровідступництва. Проте, Комітет прав людини вказав, що «свобода «мати чи приймати» релігію або переконання обов'язково передбачає свободу вибирати релігію або переконання, включаючи, зокрема, право змінювати свою релігію або переконання».

В даний час, як відзначає М. А. Бадерін, серед ісламських юристів і вчених не існує згоди щодо визначення віровідступництва і покарання за нього. Серед ісламських правознавців існує точка зору, згідно з якою віровідступництво карається смертною карою, що ґрунтується на вислові пророка Мухаммеда «хто змінює свою релігію, то буде убитий». Інші правознавці розглядають віровідступництво в контексті злочину заколоту проти держави. Відповідно такого тлумачення покаранню підлягають лише ті віровідступники, які після відмови від ісламу своїми діями завдають шкоди ісламській державі і роблять, таким чином, злочин проти держави [4, с. 120].

Оскільки згідно з п. 3 ст. 18 Пакту «свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, встановленим законом і необхідним для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав і свобод інших осіб», аргументи таких ісламських вчених і законодавство деяких ісламських держав, зводяться до тому, що ісламське право забороняє не зміну релігії як таке, а тільки загрозливу громадянської безпеки, порядку або моралі демонстрацію такої зміни.

Слід звернути увагу на таке право, як рівність осіб у шлюбі. Згідно ст. 6 Каїрської декларації прав людини в ісламі жінка має рівність з чоловіком у людській гідності; вона несе права в тій же мірі, в якій несе обов'язки; вона користується цивільною правоздатністю, має самостійний майновий статус і має право на збереження свого імені і походження за народженням, а чоловік несе обов'язки по забезпеченню сім'ї та відповідає за турботу про неї [5]. Таким чином, незважаючи на те, що Декларація визнає рівність жін-

ки у гідності, вона не говорить про повну рівність і не передбачає рівності ролей чоловіка та жінки, особливо в сім'ї. Тим часом, як зазначив Комітет з прав людини, «рівність у шлюбі має на увазі, що чоловік і дружина повинні порівну ділити відповідальність і права в сім'ї». Рівності прав в шлюбі не відповідає, зокрема, поняття багатоженство, а також право чоловіка розірвати шлюб за допомогою односторонньої заяви за відсутності такої можливості у дружини. Далі розглянемо ці проблеми.

Що стосується багатоженства, то Комітет з прав людини звернув увагу на те, що полігамія не сумісна з принципом рівності прав і обов'язків подружжя по відношенню до вступу в шлюб. «Полігамія ображає гідність жінок. Вона є неприпустимою дискримінацією по відношенню до жінок. Отже, там, де вона продовжує існувати, її необхідно остаточно заборонити». Дозвіл багатоженства ґрунтується на Корані (4: 3), де вказується: «... одружуйтеся на жінках, які подобаються вам, – на двох, трьох, чотирьох. Якщо ж ви побоюєтеся, що не зможете піклуватися про них однаково, то одружуйтеся на одній. Це ближче [до релігійного закону]». Однак в Корані (4: 129) також сказано «Ви ніколи не зможете ставитися однаково справедливо до дружин, якби навіть дуже хотіли цього». Ряд сучасних правознавців спільно тлумачать ці два положення, з чого роблять висновок, що багатоженство не відповідає ісламським правом.

Разом з тим, слід зазначити, що в тих країнах, де допускається полігамія, захист прав жінки здійснюється на основі шлюбного договору. У шлюбному договорі може міститися умова, згідно з якою у разі, якщо чоловік зробить несприятливі дії по відношенню до дружини (що може включати вступ в шлюб з іншою жінкою), колишній шлюб вважається розірваним автоматично, або може бути розірваний на вимогу дружини. У законодавстві держав може бути передбачено обов'язкове інформування жінки при вступі в шлюб про її право включити в шлюбний договір відповідну умову. Це дозволяє частково виправити менш сприятливе становище жінки, викликане тим, що ісламське право дозволяє багатоженство.

Право на розторгнення шлюбу, відповідно до ісламського права існують такі способи розірвання шлюбу: розлучення за односторонньою заявою чоловіка; припинення шлюбу на прохання дружини; розлучення за взаємною згодою; розірвання шлюбу за допомогою судового наказу. Перший спосіб може використовуватися тільки чоловіком, причому з будь-якої причини або навіть взагалі без причини. Для розлучення з ініціативи дружини можуть бути використані інші способи, однак другий і третій способи розлучення можливі тільки за згодою чоловіка, а розлучення за допомогою судового наказу допускається тільки в певних випадках. Тим часом, Комітет прав людини вказав, що «підстави для розлучення і анулювання [шлюбу] повинні

бути однаковими для чоловіків і жінок». Ряд країн ввели обмеження на розлучення за односторонньою заявою, що, втім, не вирішує проблему остаточно. Так, в Марокко, Сирії, Алжирі та Ірані суд може зобов'язати чоловіка заплатити дружині компенсацію при розлученні без серйозних підстав.

Таким чином можна зробити висновок, що несприятливе становище жінки, так само як і у випадку з багатоженством, може бути виправлено за допомогою шлюбного договору. Відповідно до традиційного ісламського права дружина має право обумовити в шлюбному договорі, що чоловік делегує їй безумовно або при настанні будь-яких умов право на розірвання шлюбу за односторонньою заявою. Це не позбавляє чоловіка його права на розірвання шлюбу. Таким чином, обидві особи можуть використовувати право на розлучення в односторонньому порядку. При цьому держави в своєму законодавстві можуть передбачити обов'язкове інформування майбутньої дружини про її можливості поставити таку умову при укладанні шлюбу.

Література:

1. История политических и правовых учений / Под ред. Лейста О. Э. – М: Зерцало – М, 2002. С. 100–101.
2. Права человека: итоги века, тенденции, перспективы / Под общ. ред. Лукашевой Е. А. – М.: Изд-во НОРМА, 2002. – С. 309–314.
3. Civic Freedom Monitor: League of Arab States [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://www.icnl.org/research/monitor/las.html>
4. Baderin M. A. International Human Rights and Islamic Law. Oxford: Oxford University Press, 2003.
5. Каирская декларация прав человека в исламе [Електроннийресурс]. – Режимдоступу: <http://cidet.org.ua/kairskaya-deklaratsiya-o-pravah-cheloveka-v-islame-3/>

О. В. Мякота¹

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ

У сучасному міжнародному праві утвердився підхід, за яким одним із обов'язкових атрибутів держави є її територія, окреслена відповідними

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

кордонами. У державно-правовому аспекті територія пов'язана із невід'ємною властивістю держави – державним суверенітетом, що визначає верховенство, самостійність, повноту та неподільність державної влади на її території та незалежність та рівноправність у міжнародних зносинах. Статут ООН 1945 р. зобов'язує утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної недоторканності держави (ч. 4 ст. 2). У Заключному акті НБСЄ 1975 р. було закріплено принцип непорушності державних кордонів [1]. У справі про протоку Корфу 1949 р. (Велика Британія проти Албанії) Міжнародний Суд ООН чітко визначив, що «принцип поваги до територіального суверенітету в стосунках між незалежними державами – основа міжнародних відносин» [2].

У цьому контексті визначення і міжнародно-договірне закріплення правового статусу державного кордону – важливе завдання не лише в контексті з'ясування меж дії державного суверенітету, але й необхідна гарантія уникнення можливих територіальних спорів та претензій, що загрожують як Україні, так і міжнародному миру і безпеці існування людства загалом.

Ключовим для встановлення меж поширення державного суверенітету України (власне як і всіх існуючих країн) є визначення державних кордонів, включаючи режим кордону, делімітацію, демаркацію, редемаркацію державних кордонів і встановлення точок стику із суміжними країнами, через укладення низки двосторонніх міжнародних договорів про державний кордон з країнами-сусідами. У цьому зв'язку значний теоретичний і прикладний інтерес викликають питання міжнародно-правового регулювання спільного державного кордону між Україною і сусідніми з нею країнами. Разом з тим майже за чверть століття своєї державної незалежності Україна змогла повністю врегулювати питання державного кордону лише з трьома (із семи) сусідніми країнами – з Республікою Польща, Словацькою Республікою та Угорщиною.

Питанням міжнародно-правового статусу сучасних державних кордонів України приділяється недостатня увага у вітчизняній науці міжнародного права. Питання міжнародно-правового регулювання державних кордонів України розглядалися переважно за окремими тематичними блоками. Так, історико-правові особливості становлення державних кордонів України, а також міжнародно-правові наслідки агресії Російської Федерації проти України ґрунтовно досліджені О. В. Задорожнім. Загальнотеоретичні питання міжнародно-правового врегулювання державних кордонів розкриті у наукових працях А. Б. Мостиського і Т. С. Цимбрівського. Мирне вирішення міжнародних територіальних спорів є предметом дисертаційної роботи

Р. В. Алямкина. Конституційно-правовий статус державного кордону України досліджено у дисертації Т. О. Цимбалістого. Особливості міжнародного правонаступництва України щодо міжнародних договорів про кордони за участю колишнього СРСР досліджували В. О. Галан, А. Я. Мельник, Ю. О. Ноговіцина та О. Ю. Перевезенцев. Білою мірою досліджувалися питання щодо розмежування морських територіальних просторів, у тому числі особливості врегулювання спору між Україною та Румунією про делімітацію морських просторів у Чорному морі Г. О. Анцелевичем, О. І. Беловою, М. В. Блажиевською, О. Ф. Висоцьким, Т. Р. Коротким, Л. Д. Тимченком, О. М. Шемякіним, Ю. В. Щокіним та ін.).

Отже, наразі можна констатувати фактичну відсутність публікацій вітчизняних вчених щодо низки вкрай важливих, проте, на жаль, неврегульованих до цього часу питань спільного державного кордону із сусідніми з Україною державами (у першу чергу, з країнами, що утворилися на теренах колишнього СРСР). З цього логічно витікає об'єктивна необхідність визначити сучасний міжнародно-правовий статус державних кордонів України на підставі відповідних міжнародно-правових договорів.

Поняття державного кордону міститься у ст. 1 Закону України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р. [3]: *державний кордон України* є лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору. Дослідження нами наукової літератури [4, с. 201–209; 5, с. 356; 6, с. 219; 7, с. 85] дозволяє стверджувати, що законодавче визначення цього поняття концептуально збігається з його доктринальними розробками.

У сучасному міжнародному праві розрізняють чотири види кордонів держави – суходільний, водний (морський), повітряний та кордон надр. Державні кордони України у надрах досягають глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. При цьому чинне законодавство України не обмежує поширення суверенітету України на надра до центру земної кулі. Чинне законодавство України не визначає висотну межу повітряних кордонів України; при цьому українська доктрина міжнародного права визначає висотну межу державного суверенітету (повітряної території) переважно у 100–110 км над рівнем моря. Найбільш проблематичними і складними є питання про делімітацію суходільних і морських кордонів України, оскільки саме щодо них можуть виникати суперечки із сусідніми державами.

Загальна протяжність державного кордону України становить 6992,982 км. Із них на сухопутну ділянку кордону припадає – 5637,982 км. Довжина морської ділянки кордону – 1355 км (з них по Чорному морю – 1056,5 км;

по Азовському морю – 249,5 км; по Керченській протоці – 49 км). Площа виключної (морської) економічної зони України становить 72658 км² [8]. Сусідніми з Україною є загалом 7 держав, 4 з яких є членами Європейського Союзу (Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорська Республіка і Румунія); а 3 – учасниками СНД (Республіка Молдова, Республіка Білорусь і Російська Федерація).

Основу міжнародно-правового статусу сучасних державних кордонів України становлять міжнародно-правові акти універсального і регіонального характеру: Статут ООН 1945 р., резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Гельсінський Заключний акт НБСЄ 1975 р., Паризька хартія для нової Європи 1990 р., низка правових актів СНД, а також Будапештський Меморандум 1994 р. про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 р.

Міжнародно-правову основу для делімітації морських територіальних просторів України складає Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 р., відповідні двосторонні міжнародно-правові договори з Румунією і Республікою Туреччина, а також Рішення Міжнародного Суду ООН від 03.02.2009 р. про делімітацію у Чорному морі. Україна делімітувала територіальне море, виключну економічну зону і континентальний шельф з Румунією, а також виключну економічну зону і континентальний шельф з Республікою Туреччина.

Сучасні державні кордони України з Республікою Польща, Словацькою Республікою, Угорською Республікою і Румунією ґрунтуються в порядку правонаступництва на відповідних двосторонніх міжнародно-правових договорах про державний кордон між колишнім СРСР і цими країнами. Зокрема, маються на увазі такі договори: Договір між СРСР і Польською Республікою про радянсько-польський державний кордон від 16.08.1945 р. і Договір між СРСР і Польською Республікою про обмін ділянками державних територій від 15.02.1951 р.; Договір між СРСР і Чехословацькою Республікою про Закарпатську Україну від 29.06.1945 р. і Договір між СРСР і Чехословацькою Соціалістичною Республікою про режим радянсько-чехословацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань від 10.02.1973 р.; Договір між Урядом СРСР і Урядом Угорської Народної Республіки про режим радянсько-угорського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 03.10.1961 р.; Договір між Урядом СРСР і Урядом Румунської Народної Республіки про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємну допомогу з прикордонних питань від 27.02.1961 р.

Оснoву міжнародно-правoвого регулювання спільного державного кордону України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною і Румунією становлять такі двосторонні міжнародно-правові договори: з Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 12.01.1993 р.; із Словацькою Республікою про спільний державний кордон від 14.10.1993 р.; з Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань від 19.05.1995 р.; з Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 17.06.2003 р.

За результатами спільної перевірки українсько-угорського державного кордону у період 1997–2003 і 2003–2008 років Українсько-Угорська Прикордонна Комісія здійснила редемаркацію спільного кордону. Редемаркація відбулася через природні фактори (підмив берегів річкою Тиса) і викликала перенесення прикордонних знаків обох країн на безпечні місця рельєфу. Редемаркація українсько-угорського кордону не означає перегляду лінії державного кордону між Україною та Угорщиною.

Сучасні державні кордони України з Республікою Молдова, Республікою Білорусь і Російською Федерацією визначаються двосторонніми міжнародними договорами, які на підставі принципу *uti possidetis* визнають перетворення адміністративних кордонів у складі колишнього СРСР на державні кордони із зазначеними країнами.

Оснoву міжнародно-правoвого регулювання спільного державного кордону України з Республікою Молдова, Республікою Білорусь і Російською Федерацією становлять такі двосторонні міжнародно-правові договори про державний кордон: з Республікою Молдова від 18.08.1999 р.; з Республікою Білорусь від 12.05.1997 р.; з Російською Федерацією від 28.01. 2003 р. Усі ці договори є безстроковими і жоден з них не містить норм про денонсацію.

Організаційно-правове забезпечення договірно-правового оформлення державного кордону України із суміжними державами загалом покладається на Представника України з питань договірно-правового оформлення державного кордону України.

Делімітація державного кордону України з Республікою Молдова, Республікою Білорусь і Російською Федерацією практично завершена.

Демаркація українсько-молдовського державного кордону наближається до завершення і здійснюється на підставі Положення про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Молдова від 29.01.2003 р.

Демаркація українсько-білоруського державного кордону лише розпочата і здійснюється на підставі Положення про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Білорусь від 30.07.2014 р.

Угода між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону від 17.05. 2010 р. на практиці не виконується через тривалу бездіяльність Російської Федерації. Одностороння демаркація Україною державного кордону з Російською Федерацією, на нашу думку, ґрунтується на загальному принципі права, яким є право застосовувати засоби правового захисту (*лат. ibi jus, ibi remedium* – де право, там і засіб його захисту).

Із 7 точок потрібних стиків кордонів із сусідніми державами Україна врегулювала 4, зокрема: з Польщею і Республікою Білорусь (прикордонний знак «Буг»); з Польщею і Словаччиною (прикордонний знак «Кременець»); із Словаччиною та Угорщиною (прикордонний знак «Тиса»); з Угорщиною і Румунією (прикордонний знак «Тур»). Врегулювання точок стику державного кордону України з Республікою Молдова і Румунією, а також з Республікою Білорусь і Російською Федерацією знаходиться на стадії обговорення проектів відповідних трьохсторонніх міжнародних договорів.

Що стосується подальших правових заходів, які необхідно вжити, варто відзначити необхідність імплементації міжнародно-правових норми про делімітацію прилеглої зони і континентального шельфу. Для завершення міжнародно-правового врегулювання своїх державних кордонів і морських територіальних просторів Україна має укласти такі міжнародно-правові договори:

- про точки стику державного кордону України з кордонами Республіки Молдова і Румунії (прикордонні знаки «Прут» і «Дунай»), а також про точку стику державного кордону України з кордонами Республіки Білорусь і Російської Федерації (орієнтовно – «Курган Дружби», село Сеньківка Городнянського району Чернігівської області);

- про режим державного кордону з Республікою Молдова, Республікою Білорусь і Російською Федерацією;

- про врегулювання точки стику виключних економічних зон і континентальних шельфів України, Румунії, Болгарії і Туреччини;

- про делімітацію морських територіальних просторів з Російською Федерацією у Керченській протоці, в Азовському і Чорному морях; а також про точку стику виключних економічних зон і континентальних шельфів України, Російської Федерації і Республіки Туреччина.

Література:

1. Міжнародне право в документах / За заг. ред. М. В. Буроменського. – Х., 2003. – 376 с.
2. Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&case=1&p3=4>
3. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. №1777 – XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – №2. – Ст. 5.
4. Задорожній О. В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права : монографія / О. В. Задорожній ; Укр. асоц. міжнар. права, Ін – т міжнар. відносин Київ. нац. ун – ту ім. Т. Шевченка, каф. міжнар. права. – К. : К. І. С., 2015. – 712 с.
5. Міжнародне право: Основні галузі : підручн. / за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Вид – во «Либідь», 2004. – 816 с.
6. Міжнародне публічне право : підручн. / [авт. кол.: В. М. Репецький, В. М. Лисик, М. М. Микієвич та ін.] ; за ред. В. М. Репецького. – 2 – ге вид. – К. : Вид – во «Знання», 2012. – 437 с.
7. Тускоз Ж. Міжнародне право : підручн. / Жан Тускоз. – пер. з фр. – К. : Вид – во «АртЕк», 1998. – 416 с.
8. Територія України [Електронний ресурс] : Інформ. – довідковий сайт «Україна». – Режим доступу : http://proukraine.net.ua/?page_id=20

О. М. Сіваш¹

СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНОГО КУР'ЄРА

Сучасна держава не може нормально існувати і розвиватися без співробітництва з іншими суб'єктами міжнародного права в різних сферах суспільного життя. Разом з тим, міжнародне право зобов'язує держави співробітничати одна з одною в ім'я досягнення цілей ООН (принцип співробітництва). Таке співробітництво здійснюється в тому числі через дипломатичні представництва. Для успішної роботи і ефективного виконання функцій дипломатичному представництву необхідні певні засоби. Одним з таких засобів, без якого неможлива нормальна діяльність посольства чи місії, є свобода зносин з акредитуючою державою та її органами. Без права вільного спілкування дипломатичне представництво не може ефективно викону-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вати свої функції. Це право передбачене п. 1 ст. 27 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.: «...При зносинах з урядом та іншими представництвами і консульствами акредитуючої держави, де б вони не перебували, представництво може користуватися всіма прийнятними засобами, включаючи дипломатичних кур'єрів і закодовані або шифровані депеші...» [1]. Незважаючи на науково-технічний прогрес в сфері систем зв'язку, важливим способом спілкування дипломатичного представництва з Центром залишається дипломатична пошта, перевезення якої за призначенням покладається в більшості випадків на спеціальну службу дипломатичних кур'єрів. Артеріями дипломатичної служби називає дипкур'єрів один з самих авторитетних дипломатів, экс-міністр закордонних справ України Г. Удовенко.

Професія кур'єра чи гінця з'явилася в глибоку давнину. Поступово формувалися уявлення про недоторканість дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти. В період XV–VII ст. правителі держав досягали домовленостей і на основі взаємності не піддавали огляду кореспонденцію і осіб, що її супроводжували. В російській мові слово «гонець», що передував терміну «кур'єр», зустрічається в літописах при описі подій, що відносяться до X ст. й у ділових пам'ятках з XIV ст. [2, с. 84]. Приблизно з XVI ст. руські послы ділилися на: послів, посланників, гінців. Так в роботі Белокурова С. А., присвяченій посольському приказу, читаємо: «за своїм значенням, особи, що посилалися в іноземні держави, були чи 1) «послы великі» чи 2) «легкі послы», посланники або 3) «гонці», «посланці», «послані». Різниця ця залежала, головним чином, від важкості і цілі посольства, значення держави, в яку посольство їхало, й від більшої чи меншої урочистості, яку хотіли придати посольству. ...Обов'язок гінців – доставити надану їм грамоту; в будь-які переговори вступати їм не доручалося». Особа посла вважалася недоторканою, пише автор, однак зустрічалися відступи від цього правила, особливо такі інциденти траплялися у відносинах з Кримом і ногайськими князями. Тому для забезпечення безпеки Московський уряд відпускав кримських послів і гінців зі своїх володінь «заввичай тільки після обміну в тому чи іншому місті на руських послів, що поверталися з Криму» [3, с. 67, 68]. Професія гінця завжди була небезпечною і відповідальною, оскільки вони мали забезпечити передачу інформації та її конфіденційність.

Отже, тривалий час положення про свободу зносин дипломатичних представництв з власною державою через дипломатичних кур'єрів існувало у вигляді міжнародно-правового звичаю. На універсальному рівні договірне закріплення свободи зносин відбулося у Віденській конвенції про диплома-

тичні зносини 1961 р. Право користуватися кур'єрами зафіксовано в інших універсальних конвенціях, що кодифікували право зовнішніх зносин. Так Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. в ст. 35 ч. 1 передбачає свободу зносин консульської установи для всіх офіційних цілей; консульська установа може користуватися, окрім іншого, також дипломатичними і консульськими кур'єрами [4]. Конвенція про спеціальні місії 1969 р. закріплює свободу зносин в ст. 28, ч. 1 якої передбачає можливість «користуватися всіма відповідними засобами, включаючи кур'єрів ...» [5], а Віденська конвенція про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. в ст. 27 [6]. Ця стаття стосується як представництв (постійних представництв, місії спостерігачів) й делегацій в органах і на конференціях; делегації спостерігачів в органі чи на конференції. Ч. 1 ст. 27 передбачає можливість зазначених органів при зносинах користуватися всіма підходящими засобами, включаючи кур'єрів. Таким чином, ці чотири конвенції, прийняті під егідою ООН, здійснили договірне закріплення свободи зносин на універсальному рівні.

В діючому міжнародному праві відсутня норма, що визначала б зміст терміну «дипломатичний кур'єр»; встановлювала вимоги відносно функцій дипломатичного кур'єра. Ці питання регулюються національним законодавством держав. К. В. Истоменок дає наступне визначення поняття «дипломатичний кур'єр» – це фізична особа, яка є, як правило, громадянином посилаючої держави, уповноважена компетентним органом даної держави і така, яка має офіційний документ із зазначенням її статусу й числа місць, що складають дипломатичну пошту (при її наявності), який ввірені зберігання (дотримання конфіденційності), перевезення і доставка дипломатичної пошти (або) передача офіційного усного повідомлення, і яка користується при цьому захистом як в державі перебування, так і третій державі, а також особистою недоторканістю, і не підлягає арешту чи затриманню в будь-якій формі» [7, с. 6].

У багатьох країнах служба дипкур'єрів входить у структуру МЗС чи інших відповідних державних органів. В Україні, згідно з розпорядженням Президента України «Про порядок доставки дипломатичної пошти в Україні», служба дипкур'єрів входить до складу Головного управління державної фельд'єгерської служби, що підпорядковується Міністерству зв'язку України [8]. Державна фельд'єгерська служба є урядовим військово-кур'єрським зв'язком. Згідно з цим положенням у Держфельдслужбі була створена Служба дипкур'єрів, яка виконує завдання за дорученням Президента, Прем'єр-міністра України, Голови Верховної Ради, МЗС України, забезпечуючи до-

ставку документів виключно за межами держави. Так згідно п. 2 згаданого розпорядження: дипломатичний кур'єр – уповноважена офіційна особа, якій доручається доставка дипломатичної пошти; п. 4 передбачає, що формування, оформлення, доставка дипломатичної пошти здійснюється Державною фельд'єгерською службою України при Державному комітеті зв'язку України, яка за погодженням з Міністерством закордонних справ України призначає дипломатичних кур'єрів, розробляє розклад і маршрути її доставки. Згідно п. 5: Міністерство закордонних справ України за поданням Державної фельд'єгерської служби України при Державному комітеті зв'язку України оформляє дипломатичним кур'єрам дипломатичні паспорти з відповідними візами та веде облік кур'єрських листів. Особовий склад служби дотримується Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів Міністерства внутрішніх справ України і прирівнюється до оперативного складу органів МВС.

Дипломатичний кур'єр – це особа, уповноважена посилаючою державою виконувати відповідні посадові функції, він особисто несе відповідальність за відправку чи доставку дипломатичної пошти. Відповідно дипкур'єр є особливим представником держави, що його скеровує. Ця обставина визначає особливе ставлення до нього в приймаючій державі і державі транзиту, що знайшло відображення у Віденській конвенції про дипломатичні зносини. Так в п. 5 ст. 27 передбачається: «дипломатичний кур'єр, який повинен мати офіційний документ із зазначенням його статусу і кількості місць, що складають дипломатичну пошту, користується при виконанні своїх обов'язків захистом держави перебування. Він користується особистою недоторканістю і не підлягає арешту чи затриманню в будь-якій формі» [1]. Також в Конвенції закріплюється, що треті держави повинні надати дипломатичним кур'єрам, яким видана віза, якщо така необхідна таж недоторканість і захист, які зобов'язана надати держава перебування (п. 3 ст. 40). Оскільки передбачається користування дипкур'єра захистом держави при виконанні своїх обов'язків, для визначення періоду дії привілеїв та імунітетів, які йому надаються, важливо визначитися зі строком дії його офіційних функцій. Жодної спеціальної норми, яка б стосувалася визначення початку і завершення привілеїв та імунітетів дипломатичного кур'єра, у Віденській конвенції немає. При цьому є загальна норма, яка передбачає: кожна особа, що має право на дипломатичні привілеї та імунітети, користується ними з моменту вступу її на територію держави перебування при слідуванні для заняття свого посту чи, якщо вона вже знаходиться на цій території, з того моменту, коли про її призначення повідомляється міністерству закордонних справ чи

іншому міністерству, відносно якого є домовленість (п. 1. ст. 39). Якщо функції особи, яка користується привілеями та імунітетами, завершуються, ці привілеї та імунітети нормально припиняються в той момент, коли вона залишає державу, чи по завершенні розумного строку для того, що б це зробити, але продовжують існувати до цього часу навіть у випадку збройного конфлікту (ч. 2 ст. 39) [1]. Таким чином, привілеї та імунітети дипломатичного кур'єра припиняються в той момент, коли він залишає державу чи по завершенні розумного строку для того, щоб це зробити.

Обсяг привілеїв та імунітетів дипкур'єрів конкретизуються в національному законодавстві держав в різних варіантах, що допускає ст. 47 Віденської конвенції 1961 р. Так, деякі держави надають привілеї для позачергового придбання проїзних квитків для слідування до місця призначення, передбачають спрощену процедуру проходження митного контролю, звільняють від сплати мита за речі, що ввозяться як особистий багаж та ін. Взагалі, на даний час існує тенденція надавати дипломатичним кур'єрам привілеї та імунітети в тому ж обсязі, що й дипломатичним агентам [9, с. 50]. Якщо говорити про законодавство України, потрібно зауважити, що положення зазначені п. 5 ст. 27 Віденської конвенції 1961 р. щодо статусу дипкур'єра були імплементовані Положення про дипломатичні представництва і консульські установи іноземних держав України: дипломатичний кур'єр, статус якого підтверджується офіційним документом, у якому вказана кількість місць, що становлять дипломатичну пошту, користується при виконанні обов'язків особистою недоторканістю і не може бути заарештований або затриманий (п. 10) [10]. Причому п. 10 Положення передбачає гарантію, яка не міститься в ст. 27 Конвенції 1961 р.: органи державної влади України надають дипломатичним кур'єрам всіляке сприяння та захист у виконанні службових обов'язків. Згідно зі ст. 388 Митного кодексу України дипломатичним кур'єрам надаються митні привілеї: іноземні дипломатичні та консульські кур'єри можуть ввозити в Україну та вивозити з України товари, призначені для їх особистого користування, із звільненням на основі взаємності від митного огляду та сплати митних платежів [11].

Повертаючись до положень Конвенції 1961 р., зазначимо що в ній передбачено лише дві статті, які безпосередньо регулюють статус дипломатичного кур'єра. Однак такий обсяг регулювання, враховуючи прогресивний розвиток дипломатичних відносин є недостатнім. Оскільки певні питання відносно статусу дипкур'єра не отримали правового регулювання, виникають конфліктні ситуації (в зв'язку з обмеженням свободи пересування дипкур'єрів; пов'язані з митним контролем дипкур'єра та його багажу та

ін.). Важко не погодитися з К. К. Сандровським, який зазначав: «враховуючи, що порушення статусу дипломатичних кур'єрів мало місце не тільки в минулому, але часто відбувається і зараз, слід було б уточнити деякі положення Віденської конвенції 1961 р., що стосуються дипкур'єрів, і розробити норми, що передбачають для них повні дипломатичні привілеї та імунітети на самостійній основі» [12, с. 147, 148].

Слід зазначити, що Комісія міжнародного права ООН тривалий час працювала над розробкою проекту статей про статус дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти, що не супроводжується дипломатичним кур'єром. В результаті на своїй сорок першій сесії в 1989 р. Комісія прийняла остаточний текст проектів 32 статей про статус дипломатичного кур'єра і дипломатичної пошти, що не супроводжується дипломатичним кур'єром, а також проекти факультативного протоколу про статус кур'єра і пошти спеціальних місій і проект факультативного протоколу про статус кур'єра і пошти міжнародних організацій універсального характеру з коментарями до них. Комісія постановила рекомендувати Генеральній Асамблеї скликати міжнародну конференцію повноважних представників для вивчення даних проектів статей і факультативних протоколів і укладення конвенції з цього питання. В своєму звіті Комісія зазначала, що основна мета цих проектів статей полягає в створенні цільного і якомога більш одноманітного режиму, що регулює статус всіх видів кур'єрів і пошти на основі Віденської конвенції 1961 р. про дипломатичні зносини, Віденської конвенції про консульські зносини 1963 р., Віденської конвенції 1969 р. про спеціальні місії і Віденської конвенції про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. Це означає зведення воедино існуючих норм, розробку конкретних і більш точних норм відносно ситуацій, що не повністю охоплюються цими конвенціями, з метою сприяння нормальному здійсненню офіційних зносин, забезпечення конфіденційного характеру змісту пошти і запобігання можливих порушень (п. 31). Під час роботи Комісії над проектом обговорювались проблеми, що ставали причиною виникнення конфліктів. Тож в проекті були запропоновані норми, що регулювали питання громадянства, функцій дипкур'єра, і порядку їх припинення, надання особистої недоторканості дипкур'єру та недоторканості тимчасовому житлу, можливість оголошення дипломатичного кур'єра *persona non grata*, свободи пересувань, виключення з юрисдикції та ін. [13]. Однак положення, закріплені в проекті статей на сьогодні так і не стали позитивним міжнародним правом. Обговорення в Комісії міжнародного права цього проекту статей і також доволі стримане ставлення до даного проекту,

показує наскільки важко буває узгодити вимогу поваги таємниці дипломатичного листування і свободи офіційних зносин з вимогами, що стосуються дотримання законів і правил держави перебування чи транзитної держави і їх безпеки [14, с. 20].

Література:

1. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_048
2. Сергеев Ф. П. Русская дипломатическая терминология XI–XVII вв. / Ф. П. Сергеев / Под ред. д – ра филол. наук, проф. М. А. Брицына ; М – во нар. образования МССР. Кишинев. гос. пед. ин – т им. И. Крянгэ. – Кишинев : Картямолдовеняскэ, 1971. – 219 с.
3. Белокуров С. А. О посольском приказе / С. А. Белокуров. – М., 1906. – 170 с.
4. Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_047
5. Конвенція про спеціальні місії 1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_092
6. Віденська конвенція про представництво держав в їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_254
7. Истоменок К. В. Статус дипломатического курьера и дипломатической почты в контексте международного правотворчества Республики Беларусь: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. – Минск, 2010. – 23 с.
8. Про порядок доставки дипломатичної пошти України; Розпорядження Президента України від 27.07.1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/130/92-%D1%80%D0%BF>
9. Encyclopedia of Public International Law: in 12 vol. – Amsterdam; N. Y., 1981–1990. – Vol. 9, 1986.
10. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні; Указ Президента України від 10.0.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198/93>
11. Митний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
12. Сандровский К. К. Дипломатическое право: учебник / К. К. Сандровский. – Киев: Вища шк., 1981. – 240 с.
13. Статус дипломатического курьера и дипломатической почты, не сопровождаемой дипломатическим курьером // Доклад Комиссии международного права о работе сорок первой сессии. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. Сорок четвертая сессия. Дополнение № 10. (A/44/10) [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: http://legal.un.org/docs/?path=../ilc/documentation/english/reports/a_44_10.pdf&lang=EFSXP

14. Нгуен Куок Динь, Патрик Алэн . Международное публичное право: В 2 т. Т. 1: Кн. 1 : Формирование международного права. Кн. 3 : Международные отношения / Нгуен Куок Динь, Патрик Алэн . – К. : Сфера, 2001. – 410 с.

О. О. Сидоренко¹

НАРОСТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Роль права як основного регулятора суспільних відносин сучасного українського соціуму зростає з підвищенням рівня організації суспільної системи задля вирішення проблем і суперечностей, що загрожують існуванню цивілізації. Наростаючі процеси глобалізації, що нерідко протікають хаотично, укріплюють взаємозв'язок людей і роблять наше існування ще більше крихким [1, с. 84]. Сьогодні світова спільнота знаходиться на шляху формування нового світового порядку, від оптимальної організації якого залежатиме його існування. Суспільству потрібен більш високий рівень управління соціальними процесами як на національному, так і на глобальному рівні [2, с. 115]. В системі права під впливом глобалізації коригується його сутність, зміст, цілі, завдання, призначення, а також джерела права.

Для юридичної науки аналіз загальнотеоретичних аспектів розвитку права в умовах глобалізації загострюється у зв'язку з необхідністю адаптації українського права і законодавства до Європейського Союзу та СОТ, виконання нашою державою зобов'язань перед Радою Європи та іншими процесами, пов'язаними з інтеграцією України до міжнародних та наддержавних політичних утворень.

Поняття «правова система» має узагальнюючий характер. Воно містить у собі усі правові явища: правотворчість, правосвідомість, правореалізаційну діяльність, правову ідеологію, на які впливає глобалізація. Глобалізація як домінантна тенденція соціального буття є виявом складності й неоднозначності соціокультурної і правової трансформації. Свідченням зазначеного можуть слугувати тенденції розвитку українського права і відповідні про-

¹ Кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

блеми, що виникають на цьому шляху. При цьому поза увагою залишається питання впливу глобалізації на національну державу, тенденції і проблеми, які виникають у зв'язку з цим.

В царині розвитку системи права чітко прослідковується тенденція наростання процесуальності правового регулювання. Це виражається у розширенні сфери процесуального регулювання, збільшенні числа процесуальних норм, ускладненні процедури, удосконалюванні процесуальної форми [3]. У розвитку процесуального права прослідковується наступна важлива закономірність: чим більше розвинуте суспільство, тим детальніше в законодавстві прорисовується діяльність, пов'язана з охороною соціального порядку, прав, свобод і законних інтересів громадян і організацій [3, с. 108].

Розширення сфери процесуального регулювання супроводжується підвищенням значення і статусу процесуального права у правових системах різних держав, що входять до світової спільноти. В умовах демократичної правової держави, до якої відносить себе Україна, процесуальне право трансформується у необхідний засіб забезпечення законності, справедливості і правопорядку у суспільстві [3, с. 106–114]. Важливим аргументом також є висновок про те, що процесуальні норми є однопорядковими, однорівневими стосовно матеріальних, а тому посідають самостійне місце в системі права [4, с. 253].

Слід визнати, що формування й розвиток сучасного процесуального права відбувається на кількох рівнях, які в багатьох випадках доповнюють один одного, що створює складну модель сучасного процесуального права. Так, можна визначити міжнаціональний, наднаціональний та національний рівні такого формування чи оновлення [5, с. 179]. Міжнаціональний рівень проявляється у напрацюванні процесуальних механізмів порядку розгляду й вирішення справ з іноземним елементом (зокрема, міжнародного цивільного процесу). Узгодження правил міжнародного цивільного процесу стало історично первісним, зокрема в частині визнання й виконання рішень іноземних судів, а також надання міжнародної правової допомоги. Об'єктивна потреба формування такого інституту міжнародного приватного права призвела до прийняття багатьох міжнародних та двосторонніх угод щодо регулювання цивільного процесу з іноземним елементом, а також міжнародного співробітництва щодо розгляду й вирішення цивільних справ. Зважаючи на об'єктивну обумовленість потреб у формуванні цього права, воно й отримало чи не найповніше врегулювання як на рівні міжнародних договорів (дво- чи багатосторонніх), так і міжнародних конвенцій. Тому переважаючою формою узгодження процесуальних механізмів виступає уніфікація. Ще

одним чинником успішності такого рівня творення процесуального права є те, що ця модель судочинства враховує базові цінності для наступної його гармонізації на основі використання кращих і більш нейтральних елементів континентальної та англосаксонської систем права. У часи закритості Української держави та її громадян від вступу у цивільні відносини з іноземним елементом питома вага справ, обтяжених іноземним елементом, була невеликою. На противагу цьому відкриття кордонів, збільшення політичного, соціально-економічного та культурного взаємообміну товарів, послуг, рух робочої сили (в тому числі нелегальний), посилення зовнішньоекономічних контактів вимагає формування адекватного механізму правового регулювання процесуального механізму захисту прав. Тому вимагається більш активний вступ України до європейського правового простору міжнародного цивільного процесу задля формування узгодженого із міжнародними стандартами національного законодавства щодо розгляду й вирішення справ, обтяжених іноземним елементом.

Наднаціональний рівень вказує на формування правової матерії особливого типу, яскравим показником якого на європейському просторі є акти Ради Європи та Європейського Союзу і його інституцій. Особливість цього права полягає у його наднаціональному характері, формуванні нового уніфікованого процесуального механізму та визначення змісту правосудної діяльності, завдань суду зокрема та держав в цілому щодо забезпечення ефективності й оптимальності цивільної процесуальної форми. Одним із сегментів формування узгодженого процесуального механізму є право Ради Європи, до якого входять Конвенція про захист прав та основоположних свобод людини, рішення й практика Європейського суду з прав людини, а також рекомендації Ради міністрів [5, с. 179].

Справедливо В. В. Комаров називає підставою для подальших колективних зусиль з гармонізації політики підвищення ефективності цивільного судочинства фундаменталізацію прав людини та визнання права на справедливий судовий розгляд як інтегруючого фактору характеристики національних процесуальних систем [6, с. 100]. С. Ф. Афанасьєв, розглядаючи вплив загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, визначив шляхи їх реалізації при розгляді і вирішенні цивільних справ [7].

Важливим для формування єдиного правового простору процесуально-го законодавства є право Європейського Союзу, до якого входить багато актів як первинного, так і вторинного права. Яскравим показником уніфікованості є норми, які регулюють процесуальну форму діяльності Суду Євро-

пейського Союзу [8]. Окрім цього результатом гармонізації європейського процесуального права Європейського Союзу є система актів первинного права (регламентів), які у цей час складають систему європейського цивільного процесуального законодавства.

Наступним є національний рівень формування процесуального права. Його особливість полягає у тому, що національний процесуальний правопорядок вважається у межах кожної держави самодостатнім правовим явищем, який нібито не залежить від будь-яких чинників зовнішнього характеру, є продуктом власного національного правотворення. Водночас кодифікація національного процесуального права неможлива без урахування досвіду інших країн, глобальних тенденцій розвитку доктрини та практики процесуального права.

Процес кодифікації норм процесуального права держав – членів ЄС зустрічає на шляху певні перешкоди: форми здійснення правосуддя в кожній країні мають особливості, свої національні традиції, що для громадян інших країн викликає значні труднощі. У цьому криється необхідність зближення національних правових систем, утому числі тих, що належать до різних сімей права [9, с. 149].

Складно погодитись із запропонованими І. Р. Медведєвим для характеристики сучасного цивільного процесу епітетами: «гібридопобідний», «квазіінквізиційний» або «квазізмагальний» [10], оскільки вони лише частково відображають сутність явища, носять більше психоемоційну, ніж правову його характеристику.

Уніфікаційні, гармонізаційні процеси творення нового права чи оновлення чинного мають різну оцінку вчених, оскільки у результаті гармонізації може очікуватися зменшення негативних наслідків, пов'язаних із вирізнальними рисами, наявними у правових та законодавчих системах [6, с. 118]. Хоча це може призвести до нівелювання національних традицій правового регулювання цивільних процесуальних відносин. Не може нівелюватись самотність національних процесуальних систем з урахуванням специфіки їх історичного розвитку, доктринальних поглядів, стану судової практики та інших факторів. У цьому сенсі на фоні глобалізації не можуть зніматися не менш важливі наукові проблеми – національної ідентичності цивільного процесу [6, с. 105, 106].

Аналізуючи викладене, вважаємо, що глобалізація впливає на право на рівні взаємовідносин національних правових систем, що призводить до посилення їх взаємозалежності, на рівні функціонування національних правових систем, що загострює проблеми світового (глобального) правопорядку,

та на рівні методології, що актуалізує пошук нової методології права. Під впливом глобалізації відбуваються внутрішні зміни в праві: змінюється сутність права не тільки на національному, але й на наддержавному, глобальному рівні; змінюється його зміст, цілі, завдання, призначення, а також джерела (форми) права.

У сучасних умовах право виступає як інструмент глобалізації і, водночас, засіб керування її процесами. При цьому зростає не тільки інструментальна цінність права, але і його власна цінність як міри свободи, рівності й справедливості. Ця загально-соціальна тенденція проявляється в низці інших тенденцій розвитку права. Вищезазначене обумовлює глибокі зміни як внутрішньодержавного, так і міжнародного права, включаючи й характер їх взаємодії.

Вплив глобалізації на правову систему відбувається не лише на рівні її основних елементів, тобто статичних складових, а й на рівні підсистем, зв'язків – динамічних складових: правотворчості, правореалізації, правозастосування, які потребують ґрунтовних наукових досліджень.

Література:

1. Лукьянова Е. Г. Основные тенденции развития российского права в условиях глобализации / Е. Г. Лукьянова // Государство и право. – 2004. – № 7. – С. 84–89.
2. Лукашук И. И. Взаимодействие международного и внутрисоциального права в условиях глобализации / И. И. Лукашук // Журнал российского права. – 2000. – № 3. – С. 115–121.
3. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права / Е. Г. Лукьянова. – М.: Норма. – 2003. – 233 с.
4. Сидоренко О. О. Роль і місце процесуальних норм у системі права / О. О. Сидоренко // Проблеми законності. – 2012. – № 118. – С. 249–254.
5. Білоусов Ю. В. Окремі тенденції формування євро-орієнтованого цивільного процесуального права / Ю. В. Білоусов // Приватне право і підприємництво. – К., 2011. – № 10. – С. 178–181.
6. Комаров В. В. Гражданский процесс в глобальном контексте / В. В. Комаров // Юридическая наука и образование. – Х., 2009. – Вып. 2. – С. 95–125.
7. Афанасьев С. Ф. Право на справедливое судебное разбирательство: теоретико – практическое исследование влияния Европейской Конвенции о защите прав человека и основных свобод на российское гражданское судопроизводство : автореф. дис. ... д – ра юрид. наук: 12.00.15 / С. Ф. Афанасьев. – Саратов, 2010. – 55 с.
8. Комарова Т. В. Юрисдикция Суда Европейских спотовариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Т. В. Комарова. – К., 2009. – 24 с.

9. Сидоренко О. О. Процесуальні норми права: поняття, особливості, різновиди: монографія / О. О. Сидоренко. – Х. : Право, 2014. – 192 с.

10. Медведев И. Р. Гражданский процесс Англии и США: повышение ответственности сторон за свои объяснения и действия / И. Р. Медведев // Правоведение. – 2007. – № 1. – С. 136–151.

О. С. Передерій¹

СУБСИДАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ КЕРІВНИКАМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Службова діяльність керівників органів і підрозділів Національної поліції України позначається високим ступенем правової регламентації більшості як системи їх повноважень, так і процедурно-процесуального порядку їх реалізації. Разом із тим, для більш ефективного виконання функціонального навантаження керівники органів поліції керуються нормами багатьох галузей національного законодавства. Оскільки діяльність керівників органів поліції регламентується у відповідності до міжгалузевого принципу, Закон України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580 – VIII (далі – Закон про поліцію) закріплює правові можливості субсидіарного застосування норм актів інших галузей права [1]. Це вказує на субсидіарний характер застосування ними норм законодавства при реалізації повноважень, що тягнуть юридичні наслідки.

У відповідності до діючого Закону про поліцію керівники органів поліції при здійсненні адміністративно-управлінської діяльності наділені широким переліком повноважень як зовнішньої сфери дії (можуть застосовуватися стосовно учасників суспільних відносин), так і внутрішньо-організаційного характеру [1]. Остання група повноважень є особливо важливою, так як основна мета їх реалізації – упорядкування процесів проходження служби персоналом Національної поліції, попередження професійних конфліктів, підтримання здорової атмосфери серед підлеглих працівників, профілактика дисциплінарних правопорушень, забезпечення оперативності

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

й безперервності функціонування органів і підрозділів поліції з метою виконання покладених законодавством завдань по охороні громадського порядку і протидії злочинності.

Слід зазначити, що предмет внутрішньо-організаційної діяльності керівників органів Національної поліції є широким і поліаспектним. Певна частина професійного навантаження стосується управління процесами проходження державної служби в органах поліції представниками корпусу цивільної служби. Відповідно, логічним є застосування у відповідності до них атестованими керівниками (які є штатними службовцями поліції) законодавства про державну службу у порядку субсидіарності, коли вирішення юридично значимого питання відбувається за умови додаткового використання норм законів іншого предмету правового регулювання. Зокрема, субсидіарність має місце у діяльності керівника органу поліції при вирішенні комплексу важливих юридично значущих питань, що стосуються проходження державної служби не атестованим складом Національної поліції. Зокрема:

- здійсненні діяльності щодо присвоєння рангів державним службовцям відповідно до законодавства про державну службу (керівник поліції присвоює ранги державним службовцям державного органу, які займають посади державної служби категорій «Б» і «В» у відповідності до процедури, передбаченої Законом України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889 – VIII [2]);

- виконанні повноважень керівника державної служби в органі поліції відповідно до законодавства про державну службу (означений напрям діяльності включає в себе організацію планування роботи з персоналом, проведення конкурсів на зайняття вакантних посад державної служби визначених законом категорій, забезпечення планування службової кар'єри, планове заміщення посад державної служби підготовленими фахівцями згідно з вимогами до професійної компетентності та стимулює просування по службі, планування навчання персоналу, здійснення контролю за дотриманням виконавської та службової дисципліни в державному органі, розгляд скарг на дії або бездіяльність державних службовців, які займають вищі посади, прийняття у межах наданих повноважень рішення про заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності, виконання функцій роботодавця стосовно працівників державного органу, які не є державними службовцями, створення належних умов для роботи персоналу та її матеріально – технічного забезпечення). Крім цього, керівник органу поліції може використовувати у своїй діяльності документи Національного агентства з питань державної служби;

– сприянні захисту трудових, соціально – економічних прав та інтересів поліцейських відповідно до вимог законодавства України про соціальний захист і діяльності професійних спілок та здійсненні інших повноважень.

Зазначимо, що діючий Закон про поліцію містить окремі норми, які дають можливість у порядку субсидіарності застосовувати норми трудового і житлового права при забезпеченні правового статусу службовців Національної поліції України.

Література:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580 – VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 63. – Ст. 2075
2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889 – VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 4. – Ст. 43

М. М. Юрлов¹
А. І. Попова²

СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

В ідеї створення Міжнародного кримінального суду втілені багатотисячлі прагнення людства до справедливого світопорядку, неможливого без карності тяжких злочинів, що зазіхають на основи людської цивілізації. «Уже давно було визнано, – наголошується у вироку Нюрнберзького трибуналу, – що міжнародне право накладає борг і обов'язки на конкретних осіб так само, як і на державу. Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, що здійснюють такі злочини, можуть бути дотримані усталення міжнародного права» [1].

Ключовою подією, що зробила істотний вплив на розвиток міжнародного кримінального правосуддя, стало проведення після завершення Другої світової війни міжнародних кримінальних процесів над військовими злочинцями

¹ Викладач спеціальної кафедри № 2 Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

² Студентка 2 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

в Нюрнберзі і Токіо. Нюрнберзький процес обґрунтовано вважається «вихідною точкою» сучасного міжнародного кримінального права. Нюрнберзьке міжнародне кримінальне право, ставши феноменом правової культури, значно розширило базу солідарних антивоєнних дій країн і народів і в цьому сенсі сприяло зміцненню універсальної основи національних кримінальних законодавств, перетворившись поступово в глобальну правову систему [2].

Визнаючи позитивний вплив Нюрнберзького і Токійського трибуналів на розвиток ідеї МКС, слід в той же час указати на деякі їх конструктивні недоліки. Перш за все, це були суди переможців над переможеними. Не отримали належної правової оцінки воєнні злочини союзників, що стало предметом критики з боку сучасників. Викликало нарікання і те, що суд складався лише з суддів країн-переможниць. Тому під питання була поставлена неупередженість і незалежність таких суддів [3].

Неабиякий вплив на ідею створення Міжнародного кримінального суду здійснив Міжнародний трибунал по колишній Югославії. Він став першим після Нюрнберзького і Токійського трибуналів міжнародним органом для розгляду справ про воєнні злочини, злочини проти людяності і геноциду. Однак його важлива відмінність полягає в тому, що в Нюрнберзі і Токіо переможці судили переможених, а МТКЮ є органом міжнародного співтовариства, який розглядає справи про злочини незалежно від того, на чиєму боці були ті, хто їх вчинили.

Проте, цей трибунал також часто піддається критиці, особливо з боку влади Сербії та Російської Федерації, за наявну в його роботі необ'єктивність, що виливається в набагато більшу кількість засуджених сербів і більш суворі вироки щодо них, ніж у відношенні хорватів, боснійських мусульман і косовських албанців [4]. 60% обвинувачених складають серби і чорногорці, в гаазькій в'язниці виявилось практично все військове і цивільне командування Сербії [5]. Хорвати становили лише 18% всіх обвинувачених, проте все хорватські генерали були повністю виправдані [6]. В результаті, за версією суддів, в ході 4 – х річної війни злочини здійснювали виключно серби, що перетворює конфлікт у «боротьбу добра зі злом» [5].

Що стосується Руандійського трибуналу, то він існував як допоміжний орган ООН та був заснований для судового переслідування осіб, відповідальних за геноцид, здійснений на території Руанди, і громадян Руанди, відповідальних за геноцид, здійснений на території сусідніх держав, в період з 1 січня 1994 року по 31 грудня 1994 року [7].

Всі ці міжнародні трибунали (Нюрнберзький, Токійський, по Руанді та по колишній Югославії) були створені тільки для розгляду конкретних зло-

чинів, скоєних в конкретний час і в умовах конкретних конфліктів. Саме тому і склалася думка, що потрібен незалежний постійний єдиний суд, який би розглядав справи осіб, обвинувачених у вчиненні злочинів геноциду та інших злочинів, які будуть належати до компетенції цього органу на підставі міжнародних конвенцій.

17 липня 1998 року на Дипломатичній конференції в Римі 120 держав – членів Організації Об'єднаних Націй уклали Римський статут Міжнародного кримінального суду, який набув чинності 1 липня 2002 року. 21 країна утрималась від голосування, сім країн проголосували проти. До 2002 року Ізраїль, Судан та Сполучені Штати Америки відкликали свої підписи [8]. 16 листопада 2016 року президент Російської Федерації Володимир Путін видав розпорядження № 361 – рп «Про намір Російської Федерації не стати учасником Римського статуту Міжнародного кримінального суду» [9].

Напередодні, 14 листопада, Прокурор Міжнародного кримінального суду надала звіт про дії по попередньому розслідуванню щодо подій на Україні, а саме анексії Криму та міста Севастополь Російською Федерацією. Прокурор кваліфікувала окупацію як міжнародний збройний конфлікт між Російською Федерацією та Україною. Також ситуація у Донецькій та Луганській областях кваліфікується щонайменше як збройний конфлікт одночасно не-міжнародного та міжнародного характеру [10]. Чи не це твердження Прокурора змусило владу Російської Федерації відмовитись від долучення до міжнародної спільноти, через страх стати об'єктом міжнародного кримінального правосуддя? Наступною за РФ, рішення про розрив відносин з МКС оголосив президент Філіпін Родріго Дутерте. Причиною стала зацікавленість МКС війною з наркотиками, наслідком якої стало вбивство більше ніж 3,5 тис. чоловік. Дутерте також заявив, що жодна держава в Азії не хотіла би ратифікувати Римський статут [11].

Станом на 2016 рік, МКС вже покинуло 2 країни: ПАР та Бурунді. 26 жовтня 2016 року Міністр інформації Гамбії Шериф Боджанг повідомив про припинення співпраці країни з Міжнародним кримінальним судом, обґрунтувавши це рішення тим, що МКС в дійсності є судом європейців для переслідування і приниження людей іншого кольору шкіри. Дев'ять з десяти всіх справ, що розглядаються судом, дійсно пов'язані зі злочинами в Африці. Отже, Гамбія стала третьою країною, що вийшла з МКС. Наразі є інформація про подібні наміри парламенту Кенії [12]. Можливо ці події є свідченням початку кризи діяльності Міжнародного кримінального суду?

Отже, на прикладі розгляду діяльності Міжнародного кримінального суду, можемо зробити однозначний висновок: міжнародне кримінальне

правосуддя наразі ще знаходиться в процесі становлення і в даний момент переживає свою першу серйозну кризу. Сама по собі ідея міжнародного кримінального правосуддя повільно, але вірно робить позитивний вплив на свідомість людей, формуючи нове міжнародне праворозуміння, сприяючи утвердженню великої ідеї про верховенство прав і свобод людини. Проте її реалізація, зокрема, той факт, що за 14 років діяльності суд виніс лише 3 обвинувальних вироки, а до 2016 року не розглядав ситуації тільки на Африканському континенті, свідчить про необхідність терміново переглянути підхід. Перші кроки нового Прокурора – розслідування ситуації в Грузії в 2008 році, заяви щодо розслідування ситуацій в Афганістані, Іраку та Україні свідчать як раз про нову стратегію. Чи буде вона ефективною? Чи взагалі міжнародне кримінальне право може працювати? Це залежить від того, на що підуть найбільш сильні держави, чи захочуть вони підкоритися ідеалу, який пов'язаний з ризиком і вимагає готовності застосовувати рівні принципи як до злочинців з третіх країн, так і до власних військовослужбовців та громадян.

Література:

1. Нюрнбергский процесс: Сборник материалов. – В 8 т. – М.: Юридическая литература, 1999. – Т. 8. – 609 с.
2. Трикоз Е. Н. Формирование «нюрнбергской модели» международных преступлений // Международное право – International law. – 2006. – № 3 (27). – С. 47.
3. Международное правосудие в прошлом и настоящем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hrights.ru/text/b23/Chapter4%201.htm>
4. Гагское «правосудие» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rusk.ru/newsdata.php?idar=105085>
5. Как Гагский трибунал притворился Нюрнбергским [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://republic.ru/world/kak_gaagskiy_tribunal_prevratilsya_v_nyurenbergskiy-853600.xhtml
6. Готовина и Маркач ослобођени оптужби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politika.rs/scc/clanak/240127/Gotovina-i-Markac-oslobodeni-optuzbi>
7. Международный трибунал по Руанде [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Международный_трибунал_по_Руанде
8. United Nations Treaty Database entry regarding the Rome Statute of the International Criminal Court [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&lang=en

9. Распоряжение Путина не освобождает Россию от обязательств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lb.ua/world/2016/11/17/350987_rasporyazhenie_putina_osvobozhdaet.html

10. Отчет о действиях по предварительному расследованию (2016 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icc – cri.int/iccdocs/otp/161114 – otp – rep – PE – Ukraine.pdf>

11. Philippines' Duterte says may follow Russia's withdrawal from 'useless' ICC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/us – philippines – duterte – icc – idUSKBN13COGS>

12. Gambia: The ICC Should Be Called the International Caucasian. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foreignpolicy.com/2016/10/26/gambia – the – icc – should – be – called – the – international – caucasian – court/>

Ж. В. Чевичалова¹

ЩОДО ПРИНЦИПУ ТІСНОГО ЗВ'ЯЗКУ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Як відомо, використання прив'язки найбільш тісного зв'язку означає застосування до приватного правовідношення з іноземним елементом права тієї держави, з якою воно найбільш тісно пов'язане. За своєю сутністю найбільш тісний зв'язок є абстрактним критерієм, зміст якого може трактуватися принципово різним чином. При цьому пошук об'єктивних критеріїв для встановлення права, що підлягає застосуванню, базується на підходах, окреслених у доктрині Ф. Савіньї, з іменем якого традиційно пов'язують виникнення концепції гнучкого колізійного права. Згідно з доктриною Ф. Савіньї, під час встановлення застосовного права відбувається відшукування для кожного юридичного відношення тієї правової сфери, до якої воно належить за своєю природою.

На сучасному етапі розвитку міжнародного приватного права вивченню найбільш тісного зв'язку присвячені численні праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, з огляду на його дедалі зростаючу застосовуваність. Серед учених пострадянського простору можна назвати В. В. Буланова, В. В. Кудашкіна, З. І. Вороніну; в Україні – вивченню цього питання приділяли увагу А. А. Степанюк, А. С. Довгерт, Е. М. Грамацький та ін.

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Звертаючись до історії формування закону найбільш тісного зв'язку, слід зазначити, що він обумовлений природою і сутністю міжнародних приватних правовідносин, які потребують урегулювання. Незмінним є існування об'єктивної потреби у визначенні тієї правової системи, яка має з правовідношенням найбільш тісний зв'язок. Природа зазначених правовідносин не виключає застосування іноземного права за умови, що вибір застосовуваного права повинен здійснюватися об'єктивно в порядку і з підстав, визначених відповідною національною системою.

Від самого початку закон найбільш тісного зв'язку як формула прикріплення склався в англо-американській доктрині та практиці. Згодом в англійській доктрині були сформовані дві теорії, в яких знаходить свій вияв принцип найбільш тісного зв'язку, це теорія наміру і теорія локалізації. Відповідно до теорії наміру, правом найбільш пов'язаним із договором, є право, застосування якого входило до наміру сторін. Сутність теорії локалізації полягає у тому, що правом, найбільш тісно пов'язаним із договором, є право, з яким максимально пов'язані всі основні елементи договору.

Більшість країн світу в розумінні найбільш тісного зв'язку застосовує елементи обох теорій. Українська доктрина, наслідуючи традиції доктрини вітчизняної, вказує на колізійну природу принципу найбільш тісного зв'язку. Тенденція до застосування «гнучкої» колізійної норми, що відсилає до права держави, з якою правовідношення найбільш тісно пов'язане, вивела її розуміння за межі звичайної формули прикріплення. На сьогодні найбільш тісний зв'язок набув значення як один з основних спеціальних колізійних принципів міжнародного приватного права поряд із автономією волі. «Закон найбільш тісного зв'язку стає головною, пріоритетною колізійною прив'язкою стосовно договірних зобов'язань після автономії волі» [5].

У науковій літературі висловлювалася точка зору, обґрунтованість якої необхідно підкреслити. Згідно із цією думкою, принцип найбільш тісного зв'язку є загальним принципом міжнародного приватного права, що визначає основоположні засади у правовому регулюванні міжнародних приватноправових відносинах. Зазначений принцип стоїть над колізійними і матеріально-правовими методами правового регулювання таких відносин, що висвітлюють тільки окремі аспекти правового регулювання у цій сфері. Водночас колізійний і матеріально-правовий методи є спеціальними принципами міжнародного приватного права, застосування яких обумовлене дією принципу найбільш тісного зв'язку [4].

У багатьох сучасних національних кодифікаціях міжнародного приватного права найбільш тісний зв'язок відіграє подвійну роль – і колізійної

прив'язки, і, можливо не загального, однак спеціального принципу міжнародного приватного права. Якщо йдеться про колізійну прив'язку, доречнішим є вжиття терміна «закон найбільш тісного зв'язку».

Слід відзначити детальну розробленість закону найбільш тісного зв'язку саме на рівні регіональної уніфікації міжнародного приватного права. У Римській конвенції про право, що застосовується до договірних зобов'язань 1980 р., зокрема у ст. 4 зазначається таке: якщо сторони не обрали право, що підлягає застосуванню, то ним буде те право, з яким договір найбільш тісно пов'язаний.

Положення Римської конвенції 1980 р. тлумачили найбільш тісний зв'язок відповідно до концепції «характерного виконання». У документі закріплено максимально гнучке розуміння цього колізійного принципу. Згідно з Конвенцією, якщо з обставин справи в цілому вбачається, що договір має найбільш тісний зв'язок з країною іншою, ніж вищезазначені правила, то ці правила не застосовуються.

У 2008 р. Регламент ЄС Рим I увібрав у себе положення Римської конвенції. Зазначений Регламент передбачає застосування закону найбільш тісного зв'язку як субсидіарну прив'язку другого ступеня. Як генеральна колізійна прив'язка застосовується автономія волі. За умови відсутності реалізації автономії волі, а саме вибору права, застосовується закон країни звичайного місця проживання сторони, яка повинна здійснювати виконання, що є вирішальним для змісту договору.

Також ст. 4 Регламенту містить критерії вибору застосовного права для окремих видів договорів. Згідно із зазначеною статтею до договорів купівлі-продажу товарів застосовується право країни звичайного місця проживання продавця; до договору про надання послуг – право країни звичайного місця проживання постачальника послуг; до договору, предметом якого є речове право на нерухоме майно або оренду нерухомого майна – право місцезнаходження нерухомого майна; до договору комерційної концесії – право країни звичайного місця проживання правоволодільця; до договорів про збут продукції – право країни звичайного місця проживання сторони, яка здійснює збут; до договорів купівлі-продажу товарів з аукціону – право країни, де мала місце купівля-продаж з аукціону, якщо таке місце може бути визначено.

Протягом 1980 – х рр. принцип найбільш тісного зв'язку знайшов своє відображення і на рівні універсальних міжнародних договорів. У низці конвенцій було розроблено різні види критеріїв для визначення права, що підлягає застосуванню на підставі зазначеного принципу. Так, Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 р. у ст. 10

закріпила, що, якщо сторона має більш ніж одне комерційне підприємство, її комерційним підприємством вважається те, яке має найбільш тісний зв'язок із договором та його виконанням. Згідно зі ст. 8 Гаазької конвенції 1986 р., найбільш тісний зв'язок визначається через ділові відносини між сторонами. Стаття 3 Конвенції УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг при з'ясуванні тісного зв'язку виходить з обставин, що відомі сторонам або передбачалися ними в той чи інший момент до укладення або під час укладення договору.

Концепцію, закріплену в Римській конвенції 1980 р., було прийнято багатьма національними кодифікаціями. Федеральний закон Швейцарії «Про міжнародне приватне право» 1987 р., зокрема, є прикладом саме такого прийняття. Цей закон закріпив як базовий критерій визначення тісного зв'язку належність до права держави, в якій сторона, на яку покладено обов'язок здійснити подання, визначальне для суті зобов'язання, має звичайне місце перебування. У подальшому закон закріплює критерії визначення тісного зв'язку для окремих видів договорів: у договорах поруки, підяду та інших договорах про надання послуг – подання особи, що надає послуги; у договорах про відчуження майна – подання відчужувача і т.д.

На таких саме позиціях створення розвиненої системи критеріїв визначення сутності тісного зв'язку побудовано й закон України «Про міжнародне приватне право» 2005 р. Відповідно до ч. 2 ст. 32 Закону, у разі відсутності вибору права до змісту правочину застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок із правочином. Далі у ст. 44 український законодавець закріпив запозичену з Римської конвенції концепцію «характерного виконання». Згідно із положеннями цієї статі, у разі відсутності згоди сторін договору про вибір права, що підлягає застосуванню до цього договору, застосовується право відповідно до частин 2 і 3 ст. 32 цього Закону, при цьому стороною, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту договору, є: продавець – за договором купівлі-продажу; дарувальник – за договором дарування; одержувач ренти – за договором ренти; перевізник – за договором перевезення; підрядник – за договором підяду; страховик – за договором страхування і т. д. відповідно до виду договору.

Аналогічний підхід закріплено у Законі Румунії 1992 р. № 105, законі Ліхтенштейну «Про міжнародне приватне право» 1996 р. та нормативних актах інших держав або суб'єктів федерацій і не тільки європейських. Як приклад можна навести Цивільний кодекс Квебеку 1991 р. Останній є одним із багатьох, що свідчать про необмеженість рамками Європейського Союзу значення Римської конвенції 1980 р. для розвитку принципу тісного зв'язку.

Розробленість цього принципу вже вийшла за регіональні межі і була сприйнята країнами, що належать до різних правових систем.

Такий підхід притаманний національним кодифікаціям міжнародного приватного права, що відбулися вже після 1980 р. Вони закріпили базові критерії, відповідно до яких визначається сутність тісного зв'язку з урахуванням традицій, притаманних тому чи іншому національному праву. У більш ранніх кодифікаціях, що містили закріплення тісного зв'язку, він застосовувався як принцип без закріплення у законі критеріїв його визначення. Зокрема, до таких належать Цивільний кодекс Португалії 1966 р. і Федеральний закон Австрії «Про міжнародне право» 1978 р.

Разом із тим прийняття Римської конвенції позбавило країни – члени ЄС необхідності приймати національні норми щодо створення системи критеріїв визначення тісного зв'язку. Одним із шляхів сприйняття підходу Римської конвенції стало відсилання до її норм, як це було зроблено в Італії, що демонструє повну згоду країни з критеріями, запропонованими цим міжнародним договором.

Підсумовуючи викладене, підкреслимо незамінність на сьогодні самої концепції найбільш тісного зв'язку, оскільки широке її застосування і зміна позитивного регулювання міжнародних приватних відносин є результатом об'єктивних світових процесів, визначальними серед яких є інтернаціоналізація міждержавних соціально-економічних відносин і глобалізація. Разом із тим найбільшої розробленості концепція тісного зв'язку дістала перш за все у сфері договірних відносин, хоча як гнучкий підхід найбільш тісний зв'язок можливо плідно застосовувати для відшукування найбільш пов'язаного з правовідношенням правопорядку в багатьох інститутах міжнародного приватного права. Зокрема, зазначена концепція пропонується на сьогодні одним з найуспішніших шляхів подолання такої складної проблеми, як «мобільний конфлікт» [1, с. 64].

Література:

1. Гармацький Е. Проблема мобільного конфлікту у міжнародному приватному праві / Ернест Гармацький // Підприємництво, гос – во і право. – 2011. – № 5. – С. 62–64.
2. Довгерт А. С. Законодавство України з міжнародного приватного права: Джерела запозичення. Теоретико – методологічні підходи до розуміння приватного права в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. С. Довгерт. – Режим доступу: [irbis – nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe](http://irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe)
3. Ерпылева Н. Ю. Коллизионные нормы в международном частном праве России и Украины / Н. Ю. Ерпылева, У. Е. Батлер // Государство и право. – 2007. – № 7. – С. 84–91.

4. Кудашкин В. Правовое регулирование международных частных отношений. [Электронный ресурс] / В. Кудашкин. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5040068492>

5. Международное частное право [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://rutlib.com/book/6600/p/23>

V. Isakova¹

CONTRACTUAL CHOICE AND GOOD FAITH UNDER THE CISG

The role of contractual choice is identified in the general principle of Article 6, which provides that: «The parties may exclude the application of this Convention or, subject to Article 12, derogate from or vary any of its provision».

The limitation of Article 12 identifies that derogation or limitation will not be allowed if the contracting Member State makes an Article 96 declaration to this effect [16]. However, as the CISG is both international in nature and within the text allows leeway within its provisions for party autonomy, the effect of Article 12 CISG does not remove contractual choice in its entirety [14]. The impact of Article 12 simply requires that the CISG is the binding set of principles for contract, which overall provides a broad model of choice [15, p. 258]. In fact, the only mandatory Article in the whole of the CISG is Article 12 if one considers the text of Article 6 [15, p. 261]. There are inferences that there are other mandatory elements under the CISG, of which Article 7 is considered an important balance to freedom of contract [1].

The question of balance is an important consideration when dealing with an international regime that upholds the primacy of contractual freedom [13, p. 781]. The rationale for this is that having principles, such as good faith or fair dealing ensures that both parties really have freely engaged in and agreed to the given contractual terms [13, p. 790]. The problem present in cross – border contracting there is that there will always be a conflict of laws, unless there is international agreement that international laws and norms will take precedent (i.e. an international law merchant (*lex mercatoria*)) [9, p. 133]. The concept of *lex mercatoria* dates back to Medieval Europe, in which freedom to contract is the key underpinning with *pacta sunt servanda* [9]. In this period «international trade

¹ Ph.D., Senior Lecturer at the International Law department of the Yaroslav Mudryi National Law University.

was largely governed by transnational commercial law», as opposed to domestic regimes [10, p. 178].

The implication is that the creation of the CISG, which upholds party autonomy, is a return to traditional principles. There are arguments that the CISG was preceded by the Hague Uniform Sales Law 1964, which created the foundation for the transnational law [7, p. 326]. This predecessor was unsuccessful, which is due to its inflexibility. The *lex mercatoria* of medieval times was based on flexibility, in which the freedom to contract was balanced by canon law (i.e. fair dealing principles of the state) [11, p. 199–200]. Arguably, during the late 19th and 20th Century the traditional transnational law was lost, which conventions such as the Hague Uniform Sales Law 1964 tried to revive [7]. The problem experienced is that the domestic regimes of commercial law stood as an obstacle to a truly transnational law [4]. The CISG is identified as being able to find this balance once again. The inference is that the CISG tries to provide a difficult balance between a gap – filling legal regime for domestic law and retaining an international «standalone» character [4]. Felemagas argues that:

«The adoption of the CISG is only the preliminary step towards the ultimate goal of unification of the law governing the international sale of goods. The area where the battle for international unification will be fought and won, or lost, is the interpretation of the CISG’s provisions. Only if the CISG is interpreted in a consistent manner in all legal systems that have adopted it, will the effort put into its drafting be worth anything» [5].

The issue of interpretation that Felemagas is pointing at is that there needs to be a unified set of principles at the international level, in order to provide certainty without the intentions of the contracting parties falling foul of the conflict of laws. The development of a good faith principle falls within this application, because there is a general trend for such a framework on the outset [4]. The fundamental problem that exists is that the common law system rejects such a principle, unless there has been an express provision in the contract or it has been confirmed within the given legal system. Thus, unlike the civil law system the principle of *bonne foi* is simply not a natural principle.

The inference is that in the civil law application there will be support for a general good faith principle, which is less applicable in the common law systems [8, p. 181]. The US system, which incorporates the CISG in its Uniform Civil Code (UCC), has experienced problems with respect to the application of the CISG as a whole (i.e. to what extent it is self – executing) [2, p. 119]. The issue of self – execution is important, because the text of Article 7(1) refers to the requirement that the CISG be interpreted through its international character [2].

The inference of this is that if the good faith principle is accepted part of the law merchant then it cannot be derogated from. However, this is not clear, because the commentary implied that different domestic jurisdictions applying the CISG approach the good faith principle from different angles [8, p. 181].

In some systems, the good faith principle is seen as an international norm (i.e. the essential *bonne foi* concept from the civil law). In fact, arguably the preparatory documents of the CISG appear to suggest that the entirety of its text is more geared towards civil law than the common law [12, p. 122]. On the other hand, the good faith principle is linked to the contractual choice of the parties (i.e. it can be opted out or in), which is the prevalent approach under the common law applications [12, p. 121]. The fact that there are different applications and assumptions indicates that the application of the good faith principle may result in a framework where there are different weightings, as opposed to the permanent self – executing principle [8, p. 181]. The good faith principle seems to be a particular problem for the incorporation of the CISG in Anglo – Common law systems, especially that of English law [3]. The implication present is that the treatment of this principle is important to the validity of Article 7 as part of international *lex mercatoria*. It is recognised that the civil law principle of *bonne foi* makes the CISG more compatible with the civil law system [6, p. 150]. However, as identified earlier there are different interpretations within the civil law system of *bonne foi*. This indicates that such a common/civil law application may be overly simplistic.

Bibliography

1. Bonnell, M. J. «Article 6» in Bianca, CM and Bonnell, MJ Commentary on International Sales Law (Giuffrè Publishing, 1987).
2. Cantora, M. «The CISG after *Medellin v Texas*: Do US Businesses Have it? Do they want it?» (2011) *Journal of International Business and Law* 8(111). – 120 p.
3. DTI United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Vienna Sales Convention): a consultation document (TSO, 1997).
4. Eorsi, G. «General Provisions» in Galston, NM and Smit, H *International Sales: The United Nations Conventions on Contracts For the International Sale of Goods* (Matthew Bender, 1984).
5. Felemegas, J. «The United Nations Conventions on Contracts for the International Sale of Goods: Article 7 and Uniform Interpretation» (2000–2001) *Review of Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, available at: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/felemegas.html> accessed 7th October 2016
6. Hoffman, N. «Interpretation Rules and Good Faith as Obstacles to the UK’s Ratification of the CISG and to the Harmonisation of Contract Law in Europe» (2010) *Pace International Law Review* 22(145).

7. Honnold, J. «The Uniform Law for the International Sale of Goods: the Hague Conventions of 1964» (1965) 30 LCP.
8. Honnold, J. The Uniform law for international sales under the 1980 United Nations Convention, (Kluwer International, 1999).
9. Lopez, M. B. «Resurrecting the Public Good: Amending the Validity Exception in the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods for the 21st Century» (2010) Journal of Business and Securities Law 10(133).
10. Mather, H. «Choice of Law for International Sales Issues Not Resolved by the CISG» (2001), Journal of Law and Commerce. – 20 (155).
11. Sanborn, F. R. Origins of the Early English Maritime and Commercial Law (Hein & Co, 2002).
12. Schaffer et al. International business law and its environment (South Western Education publishing, 2008).
13. Schlechtriem, P. «Requirements of Application and Sphere of Applicability of the CISG» (2005) Victoria University Wellington Law Review 36(781), 790.
14. Schlechtriem, P. «Uniform Sales Law – The Experience with Uniform Sales Laws in the Federal Republic of Germany» (1991–1992) Juridisk Tidskrift.
15. Schroeter, U «Freedom of Contract: Comparison between Provisions of the CISG (Article 6) and Counterpart Provisions of the PECL» (2002) Vindabona Journal 6(2).

І. Б. Кудас'

СУЧАСНІ АКТОРИ МІЖНАРОДНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Вихід банківського капіталу за національні межі – об'єктивний процес, який є наслідком змін в економіці держав, процесів конкуренції, інтернаціоналізації світового виробництва. Транснаціональний рух фінансових коштів здійснюється в межах розрахункових, валютних, кредитних операцій. І міжнародні розрахунки, і міжнародні валютні операції в формі купівлі-продажу валюти, цінних паперів, і кредитні операції – це основні функції міжнародних банків. Поряд з цими операціями міжнародні банки надають займи та гарантії, здійснюють прийом депозитів, випускають чеки, платіжні картки, надають інвестиційні послуги. Міжнародна банківська діяльність здійснюється в межах сучасної міжнародної банківської системи, яка на сьогодні

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

є багатofункціональною та забезпечує основні потреби транснаціонального капіталу. Міжнародна банківська система служить інституційною базою функціонування світових фінансових ринків та знаходиться в процесі постійного розвитку.

Як кожна правова система, міжнародна банківська система має своїх власних суб'єктів (акторів). Суб'єктів міжнародної банківської системи можна класифікувати за різними критеріями: за масштабом діяльності: а) універсальні – їх членами є практично всі держави світу; регіональні – їх членами є держави певного географічного регіону світу в) субрегіональні – їх членами є групи держав усередині географічного регіону; за порядком прийняття нових членів: відкриті – відповідно до статутних документів їхнім членом може бути будь – яка держава без особливих для цього умов та згоди членів організації; закриті – конкретні учасники цих організацій і їхня кількість заздалегідь обумовлюються в статутних документах, а також передбачені спеціальні умови та процедури вступу ;за сферами діяльності: а) банки загальної компетенції – вони надають широкий спектр фінансових послуг, б) спеціалізовані міжнародні банки – перелік їх функцій заздалегідь обговорене у їхніх статутних документах і стосується певної сфери міжнародного фінансового співробітництва; за юридичною природою: міждержавні актори, міжнародні органи, неурядові міжнародні організації, групи інтересів, міжнародні параорганізації.

Кожна міжнародна банківська установа має власну специфіку й структуру. цілі їх створення та основні функції, які визначаються їх статутами. правилами засновницькими актами.

Незважаючи на різноманітність карти суб'єктів міжнародної банківської системи їх поєднує загальна мета – розвиток співробітництва і забезпечення цілісності і стабільності складного і суперечливого всесвітнього господарства, регулювання міжнародних економічних відносин, забезпеченні транснаціонального руху фінансових коштів. Загальна мета діяльності акторів міжнародної банківської системи включає в себе два основних напрямки. Перший напрямок є спільним з основними функціями, які притаманні міжнародним економічним, фінансовим організаціям. Це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні, економічний прогрес та реконструкція, інвестування.

Другий напрямок – це надання комплексу спеціальних фінансових послуг: надання позик, надання гарантій або участі в позиках, стимулювання та заохочення розвитку ринків капіталу, підтримка рівноваги платіжних балансів тощо, які виділяють акторів міжнародної банківської системи в осо-

бу групу не тільки серед міжнародних економічних організацій, а й серед міжнародних фінансових організацій. Сьогодні сучасні актори міжнародної банківської системи, на нашу думку дуже слушно, зазначаються також як багатосторонні інституції розвитку, оскільки сама установа може функціонувати у формі банку, фонду, асоціації, корпорації.

Центральне місце в забезпеченні інституційного механізму функціонування сучасної міжнародної банківської системи безспірно належить двом взаємно пов'язаним між собою міжнародним економічним організаціям: Міжнародному валютному фонду (далі – МВФ) і Міжнародному банку реконструкції та розвитку (далі – МБРР).

З метою розробки основ світової валютної системи, з 1 по 22 липня 1944 року, в Бреттон-Вудсі (США), була скликана міжнародна конференція союзних країн. Поряд із закріпленням у новому валютному проєкті принципів вільної торгівлі і руху капіталів, рівноваги платіжних балансів, стабільності валютних курсів і світової валютної системи в цілому, була поставлена мета створення міжнародної організації для спостереження за функціонуванням світової валютної системи, для взаємного співробітництва і покриття дефіциту платіжного балансу. З метою її реалізації прийнято рішення про створення двох універсальних міжнародних організацій – Міжнародного валютного фонду і Міжнародного банку реконструкції та розвитку, покликаних надавати кредити країнам-членам при виникненні серйозного дефіциту платіжного балансу, втрати стабільності національної валюти, а також здійснювати контроль за дотриманням країнами-членами прийнятих ними зобов'язань. Міжнародний валютний фонд, створений 27 грудня 1945 року на підставі угоди (Хартії МВФ) був покликаний зробити нову валютну систему реальною і дієздатною. У 1945 році Хартія була підписана 29 державами. МВФ розпочав свою діяльність 1 березня 1947 як частина Бреттон-Вудської системи.

Сьогодні МВФ – міжнародна валютно-кредитна організація, що має статус спеціалізованої установи ООН. МВФ сприяє міжнародному валютному співробітництву та стабілізації валют, підвищенню ступеня їх конвертованості, підтримує рівновагу платіжних балансів країн – членів Фонду, надає короткострокові кредити країнам – членам Фонду для покриття тимчасового дефіциту їхніх платіжних балансів, організовує консультативну допомогу з фінансових і валютних питань [1].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку – це міжнародна фінансова – кредитна організація, найпотужніший світовий інвестиційний інститут, який об'єднує 188 країн. Згідно зі ст. 1 Статей угоди 1945 р. основними ці-

лями МБРР є: сприяння країнам-членам в розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів; заохочення іноземного інвестування через надання гарантій або участь в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів; стимулювання тривалого збалансованого зростання міжнародної економіки [2].

Реалізація на практиці, згідно зі ст. 1 Статей угоди 1945 р., основних цілей МБРР поставила питання щодо поширення напрямків діяльності та можливостей банку у зв'язку зі змінами фінансових умов, джерел, термінів кредитування, суб'єктів кредитування (приватні підприємства, держави, що розвиваються). Вирішення цих питань було здійснено через створення групи пов'язаних між собою та МБРР міжнародних фінансових організацій.

Сьогодні МБРР – це багатостороння кредитна установа, міжнародна – правова інституція, що складається з п'яти тісно пов'язаних між собою міжнародних організацій:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК)З, Міжнародна асоціація розвитку (МАР) [4], Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) [5] і Міжнародний центр урегулювання інвестиційних суперечок (МЦУІС) [6]. Усі ці фінансові організації разом утворюють міжнародно-правову інституцію: Групу МБРР (Всесвітнього банку). Міжнародні-правові інституції в сучасному міжнародному праві – це різні об'єднання держав, установа, діяльність яких регулюється загальним міжнародним правом і правилами їх установчих актів, зокрема це міжнародні організації та органи, які є суб'єктами міжнародного права.

На підставі правового аналізу діяльності міжнародних організацій Групи МБРР, ми можемо стверджувати про наявність в сучасній міжнародній фінансовій системі окремої інтеграційної структури, яка включає в себе п'ять юридично незалежних міжнародних фінансових організацій, пов'язаних спільними цілями, спрямованими на забезпечення виконання цілей МБРР, маючих єдину адміністративну систему управління та спільний інститут членства та, таким чином, функціонує в якості єдиного цілого з одного боку. З іншого боку, ця міжнародна структура визнається єдиним цілим з боку суб'єктів міжнародного права. Створення та діяльність Групи МБРР – це приклад інтеграційних процесів, які спостерігаються в сучасній світовій економічній системі, в рамках і за допомогою яких сучасні актори міжнародного права вирішують сучасні проблеми, зокрема в фінансовій сфері.

Регіональні міжнародні кредитно-фінансові установи створюються поступово, відповідно до певних етапів розвитку міжнародних економічних

зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів. Перші регіональні банки створюються в другій половині ХХ століття. Першим серед міжнародних регіональних банків можна вважати Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) [7, с. 150], який було засновано у 1958 р. країнами – членами ЄС. По-ступово регіональні банки та інші актори міжнародної банківської системи створюються практично у всіх регіонах. Це Міжамериканський банк розвитку (далі – МАБР) [8] створений в 1959 р. з метою надання допомоги в прискоренні економічного і соціального розвитку в Латинській Америці та Карибському басейні, Африканський банк розвитку (далі – АфБР) [9], створений в 1963 р. на підставі рекомендації ЕКА, Азіатський банк розвитку (далі – АЗБР) [10], створений в 1965 р. під егідою Економічної комісії для Азії і Далекého Сходу, з метою сприяння економічному зростанню і співпраці в регіоні Азії і Далекého Сходу. Регіональні банки діють у відповідних економічних регіонах і переслідують цілі, які випливають з потреб країн, що розвиваються. Розходження між ними обумовлені в основному рівнем економічного розвитку країн, що відносяться до різних континентів: Азії, Африки і Латинської Америки. Вони мають схожі цілі – це розвиток економіки, економічного співробітництва та інтеграції у регіоні. У них однотипний порядок формування пасивів, однакова форма правління. (Президент, Рада директорів, Рада керівників – АЗБР, Рада керівників і Комітет Ради керівників, Рада директорів-виконавців – МАБР, Президент, Рада керуючих, Адміністративна рада – АфБР), ідентичні об'єкти кредитування – переважно інфраструктура, сільське господарство, добувна промисловість. Характерною рисою регіональних банків розвитку є участь у них не тільки країн, що розвиваються, а й розвинутих країн. Приблизно одна третина членів банків розвитку – саме промислово розвинуті країни. Оскільки розподіл голосів у рада директорів банків відповідає внеску учасника, промислово розвинуті країни, що виконують функції донорів, мають великий вплив на регіональні банки розвитку.

Наступним кроком в розвитку міжнародної банківської системи стала подальша спеціалізація міжнародних банків, серед яких виділяються міжрегіональні (субрегіональні) банки розвитку, які порівняно з регіональними мають низку специфічних рис. Вони, як правило, функціонують у межах відповідних інтеграційних угруповань, займаються поглибленням співпраці між країнами різних регіонів, тобто більшою мірою приділяють увагу проектам субрегіонального значення, ніж національного. Міжрегіональні банки розвитку співпрацюють з регіональними і нерідко виконують роль їхніх позичальників, а іноді проводять операції зі спільного фінансування. До їх

числа можна віднести Арабо-Африканський міжнародний банк, Арабо-Латиноамериканський банк тощо. Сьогодні число регіональних та субрегіональних банків постійно збільшується.

На відміну від акторів міжнародної банківської системи загальної компетенції, які надають широкий спектр фінансових послуг, спеціалізовані міжнародні банківські установи виконують функції, які заздалегідь обговорені у їхніх статутних документах і стосується певної сфери міжнародного фінансового співробітництва (Африканський експортно-імпорتنний банк, Міжнародний інвестиційний банк). Найвідоміші з них: Центральньо-американський банк економічної інтеграції, Карибський Банк Розвитку, Андська Корпорація розвитку, Ісламський Банк Розвитку, Арабський Банк Економічного Розвитку Африки, Арабський Фонд Економічного та соціального розвитку, та ін. Європейський інвестиційний банк – орган ЄС, заснований в 1959 р. Європейським Союзом для сприяння розвитку, інтеграції і співпраці шляхом надання інвестиційних позик. Позики надаються під однаковий відсоток, що забезпечує збалансованість управління позикою в частині погашення заборгованості. Позики надаються для розвитку відсталих європейських регіонів і реалізації проектів, що представляють спільний інтерес.

Для регіональних банків загальним явищем стало утворення спеціальних фондів, за допомогою яких вони прагнуть розширити пільгове кредитування недостатньо рентабельних, але необхідних для комплексного розвитку об'єктів економічної і соціальної інфраструктури, особливо в найменш розвинутих країнах.

Регіональні банки розвитку займають проміжне положення між національними банками і групою Всесвітнього банку в наданні сприяння країнам, що розвиваються, у розвитку національної економіки, економічного співробітництва і регіональної інтеграції. У межах Європейського економічного співробітництва діють Європейський фонд валютного співробітництва (ЄФВС) та ін.

Для сучасної міжнародної системи, і як її складової міжнародної банківської системи, стали характерними інтеграційні процеси, які приводять до створення різноманітних інтеграційних структур. Сьогодні наступним етапом в розвитку міжнародних економічних зв'язків та інтенсивності інтеграційних процесів стало створення регіональних банківських систем, які створюються в рамках регіональних та субрегіональних інтеграційних об'єднань. Прикладом таких регіональних банківських систем виступають банківська система ЄС, система створена в рамках МЕРКАСУР, між членами Андського співтовариства націй, в рамках Організації країн – експортерів нафти (ОПЕК)

Європейська система центральних банків (ЄСЦБ) – система до якої входять Європейський центральний банк та центральні банки країн ЄС, створена передусім для забезпечення стабільності цін. Розробляє і проводить узгоджену валютну політику країн учасниць та закордонні валютні операції, а також розрахункові операції в межах платіжного балансу, затверджує банкноти, надає відповідні консультації та ін. Створена згідно з умовами Маастрихтського договору. ЄСЦБ – відносно незалежна, що виявляється передусім у неможливості примусу з боку урядів щодо покриття ними зовнішніх і внутрішніх боргів. Діяльність ЄСЦБ ґрунтується на принципах саморегулювання (співвідношення попиту і пропозиції на валютні ресурси, дотримання вимог вільної конкуренції тощо) і державного та наддержавного регулювання економіки. Про результати своєї діяльності ЄСЦБ звітує перед Комісією ЄС, Радою ЄС та Європарламентом. Процедура ухвалення рішень в Європейській монетарній системі (ЄМС) застосовується залежно від питання: (карбування монет у країнах-членах, щодо політики обмінного курсу тощо).

Європейський центральний банк, центральний банк Єврозони, визначає валютну політику країн ЄС; встановлює ключові процентні ставки, управляє офіційними резервами Європейської системи Центральних Банків (ESCB), головним завданням якої є підтримка стабільності цін, має право санкціонувати емісію банкнот в межах валютного союзу.

Андське співтовариство націй – регіональне соціально-економічне співтовариство країн Латинської Америки: Болівія, Колумбія, Еквадор і Перу. Створено в результаті підписання Картахенської угоди від 26 травня 1969 р. Андська корпорація розвитку (АКР), утворена в 1968 році, виступає як банк розвитку, як інвестиційний банк і як агентство економічного і фінансового сприяння. Латиноамериканський резервний фонд (ЛРФ) – розпоряджається частиною валютних резервів країн-членів для підтримки платіжних балансів і узгодження фінансової та валютної політики.

В рамках МЕРКОСУР. Південноамериканського спільного ринка, який є міждержавним економічним об'єднанням країн Південної Америки, під егідою Центрального банку Бразилії діє Підгрупа з фінансових угод, в рамках якої узгоджуються питання банківського нагляду, уніфікації банківського та фондового законодавства, боротьби з відмиванням нелегальних доходів.

Поряд з міжнародними банками банківські функції також виконують міжнародні фонди розвитку, міжнародні регіональні та міжрегіональні валютні фонди, інвестиційні фонди, серед яких Арабський валютний фонд, Африканський фонд розвитку, Фонд ОПЕК.

Організація країн – експортерів нафти (ОПЕК) була створена в 1960 р. на конференції в Багдаді. Головна мета діяльності ОПЕК: координація й уніфікація нафтової політики країн-членів та захист їхніх інтересів, у тому числі шляхом забезпечення їм сталих доходів. Поряд із специфічними питаннями забезпечення та захисту економічних і фінансових інтересів країн-членів у нафтовій промисловості, організація у 1976 р. створила Фонд міжнародного розвитку (Фонд ОПЕК) як багатосторонній фінансовий інститут, покликаний сприяти співробітництву між країнами – членами ОПЕК та іншими країнами, що розвиваються. Основною метою діяльності Фонду є: здійснення фінансового співробітництва між країнами – членами ОПЕК та іншими країнами, що розвиваються, шляхом надання пільгових позик для фінансування платіжних балансів, для здійснення проектів і програм розвитку. Основним напрямом діяльності Фонду вважається надання позик і субсидій на пільгових умовах (під низький процент). Він є донором або кредитором цілого ряду інших міжнародних організацій, таких як агентства розвитку країн – членів ОПЕК (Кувейтського фонду, Арабського фонду економічного і соціального розвитку та ін.). Створення фондів пов'язано з накопиченням членами Організації країн – експортерів нафти (ОПЕК) великих фінансових коштів, за рахунок яких і формуються їхні фонди.

Фінансові ресурси одержують також регіональні банки розвитку в Африці, Азії і Америці. Окрім Фонду міжнародного розвитку, країни – члени ОПЕК створили інші спільні економічні й фінансові структури, серед яких сім багатосторонніх інститутів допомоги, шість двосторонніх інститутів допомоги розвитку та три трастових фонди: Арабський валютний фонд, Арабський фонд економічного і соціального розвитку, Арабська програма фінансування торгівлі, Арабський банк економічного розвитку Африки, Ісламський банк розвитку, Двосторонні інститути допомоги розвитку ОПЕК: Іракський фонд розвитку зарубіжних країн (Іракський фонд); Кувейтський фонд арабського економічного розвитку (Кувейтський фонд); Саудівський фонд розвитку (Саудівський фонд); Венесуельський інвестиційний фонд. Трастові фонди ОПЕК: Арабський нафтовий фонд; Трастовий фонд Нігерії; Венесуельський трастовий фонд.

Арабський банк економічного розвитку Африки – міждержавний інвестиційний інститут, створений у 1973 р. для кредитного співробітництва Ліги арабських держав (ЛАД) з країнами – учасницями Організації африканської єдності (ОАЄ). Члени: 16 учасників ЛАД і Єгипет. Банк покликаний надавати державам – членам ОАЄ, що не входять в ЛАД, на пільгових умовах довгострокові позики для фінансування проектів розвитку.

Банк міжнародних розрахунків [11] незмінно залишається центральною банківською установою на світовій арені. Одна з основних цілей міжнародної діяльності Банку полягає в зміцненні міжнародної фінансової стабільності. Особливої актуальності така діяльність набуває в сучасних умовах інтеграції світових фінансових ринків. Як банк центральних банків, БМР виконує важливу функцію координатора діяльності цих банків. Водночас, не тільки центральні банки-акціонери, а й інші центральні банки (близько 120), а також різноманітні міжнародні фінансові установи використовують БМР як банк. Сьогодні БМР – це своєрідний форум, що сприяє міжнародному співробітництву банків. Він регулярно організовує у себе зустрічі (Базельські зустрічі) представників центральних банків країн-членів та інших центральних банків, співпрацює з Групою десяти.

При Банку міжнародних розрахунків в 1974 р. в місті Базель, Швейцарія президентами центральних банків країн «групи десяти» (G10) засновано Базельський комітет з банківського надзору [12]. Основними завданнями Комітету є запровадження єдиних стандартів у сфері банківського регулювання. З цієї метою Комітет розробляє директиви і рекомендації для органів регулювання держав-членів. Ці рекомендації не є обов'язковими до виконання, проте, в більшості випадків знаходять своє відображення у національних законодавствах держав-членів. Розробка директив і рекомендацій здійснюється у співпраці з банками та органами регулювання всього світу і тому вони використовуються не тільки в державах-учасниках Комітету, так наприклад, роботи по впровадженню рекомендацій «Базель II» ведуться більш ніж в 100 країнах.

Офшорна група банківського нагляду [13] або, більш правильно, Офшорна група банківських наглядових органів, створена в жовтні 1980 року з ініціативи Базельського комітету з банківського нагляду. Це асоціація державних органів банківського нагляду країн, на території яких діють офшорні фінансові центри. Безпосереднім ініціатором створення Групи Базельським комітетом виступив Центральний банк Багамських островів. Засідання групи зазвичай проводяться один раз в рік. У структурі OGBS діє робоча група з розробки міжнародних стандартів регулювання діяльності трастів і керуючих компаній. У 2011 р. у зв'язку з розширенням сфери свого регулювання Офшорна група банківських наглядових органів змінила найменування і в даний час називається Група наглядових органів міжнародних фінансових центрів міжнародне співробітництва в розробці і реалізації міжнародних стандартів транскордонного банківського нагляду. Важливість швидкого та надійного здійснення розрахунків у сучасних умовах важко переоцінити.

Можна без перебільшення стверджувати, що від функціонування розрахункових механізмів (техніку переказу коштів з рахунку на рахунок у широкому розумінні цього слова) залежить нормальне функціонування міжнародної банківської системи. З цією метою Банк міжнародних розрахунків створив у Базелі спеціальний регулятивний комітет із платіжних систем та розрахунків (Basle Committee on Payments and Settlement Systems). На сьогоднішній день він розробив більш ніж 20 документів, зокрема рекомендації щодо розрахунків з фінансовими деривативами, врахування системних ризиків у угодах з цінними паперами та іноземними валютами, механізмів переказу великих платежів між центральними банками тощо. Серед численних наробок Комітету слід виокремити документ, який називається «Основоположні принципи функціонування системно важливих платіжних систем».

Сучасні міжнародна банківська система включає в себе не тільки виключно міжнародні банківські установи. Недержавні міжнародні організації та так звані параорганізації, які не маючи статусу суб'єктів міжнародного права, здійснюють значний вплив на діяльність міжнародних банків розробляють і поступово вводять в діяльність банків нові стандарти, технології, вимоги. Це і «Товариство міждержавних міжбанківських фінансових телекомунікацій» (SWIFT), Паризький та Лондонський клуби кредиторів, «Група семи», ФАТФ.

В межах інституційних засад міжнародного співробітництва в боротьбі з відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, окреме місце займає «Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів» – ФАТФ [14]. Аналіз історії її створення, правові підстави діяльності, форми прийняття рішень, контроль за їх виконанням, заходи впливу тощо мають науковий і практичний інтерес, принаймні, у 2 – х напрямках: а) впливу на багатосторонній правотворчий процес недержавних акторів і б) нові форми регулювання міжнародної банківської діяльності.

У липні 1989 р. на нараді голів держав та урядів «сімки» в Парижі було прийнято рішення про створення спеціального органу «для оцінки поточних результатів співпраці з метою запобігання використанню банківської системи і фінансових установ для відмивання доходів та розгляду можливості прийняття додаткових превентивних заходів у даній області». Англійською цей орган отримав назву «Financial Action Task Force on Money Laundering» (FATF).

На даний час Сорок рекомендацій ФАТФ у поєднанні з Дев'ятьма спеціальними рекомендаціями по боротьбі з фінансуванням тероризму (8 спе-

ціальних рекомендацій, прийнятих у 2001 р. та доповнених у 2004 р. 9 – ою спеціальною рекомендацією) становлять собою набір мінімальних стандартів, застосування яких необхідне для успішної протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму. Рекомендації ФАТФ включають заходи, що передбачають: а) кримінальне переслідування відповідних дій, б) організацію превентивного контролю у фінансових установах та деяких інших структурах, в) створення підрозділів фінансової розвідки й г) міжнародне співробітництво компетентних органів.

Не маючи статусу міжнародного правового акту, рекомендації на практиці отримали загальне визнання як універсальні міжнародні стандарти ПВД/ФТ. Зокрема, Резолюція РБ ООН 1617 (2005), яка має обов'язковий характер для усіх держав – членів ООН, включає положення щодо виконання державами 40+9 рекомендацій ФАТФ.

Оцінюючи ефективність програм МВФ по боротьбі з відмиванням грошей та протидії фінансуванню тероризму виконавчі директори Фонду підкреслили в подальшому необхідність узгоджувати з ФАТФ методологію проведення оцінок та критеріїв виконання державами програм по боротьбі з відмиванням брудних коштів.

Паризький і Лондонський клуби кредиторів є провідними міжнародними фінансовими об'єднаннями. Паризький клуб кредиторів – це об'єднання країн – кредиторів, лідерів світової економіки, створене в 1956 р. для обговорення та регулювання проблем заборгованості суверенних держав [15]. Він працює за двома напрямками: видача кредитів країнам, що розвиваються; реструктуризація наявної заборгованості. Ініціатором створення Паризького клубу виступила Франція. Об'єднання було створено в 1956 році, коли Аргентина погодилася зустрітися зі своїми позичальниками в Парижі. Головна задача, яку вирішує Паризький клуб кредиторів в даний час – це реструктуризація заборгованості країн. За роки існування у рамках Паризького клубу було досягнуто близько 400 угод з різними країнами – боржниками.. Загальна сума врегульованого зовнішнього державного боргу різних країн склала близько 500 мільярдів доларів США.

Ця параорганізація сформувалася на основі нерегулярних нарад представників розвинених країн-кредиторів при виникненні проблем з погашенням заборгованості країнами-боржниками. Регулярний характер діяльності і постійне місце розташування Паризький клуб придбав з 1978 р. під час переговорів з проблеми заборгованості найменш розвинених країн, що відбувалися в Парижі під егідою ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі і розвитку).

Оскільки Паризький Клуб не має фіксованого членства, в переговорному процесі в рамках Клубу може брати участь будь-яка держава-кредитор, що є власником зобов'язань боргів, по яким може знадобитися перегляд умов погашення. Більшу частину позик і кредитів, країни, що розвиваються, а також країни Центральної і Східної Європи отримують від країн – членів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), тому останні майже завжди беруть участь у таких переговорах. Серед інших традиційних учасників переговорів у Паризькому Клубі слід назвати МВФ, Світовий банк, Конференцію ООН з торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) та країну-боржника, яка звернулася з проханням про перегляд заборгованості. Особливістю структурної організації Паризького клубу є те, що він являє собою збори представників незалежних держборжників. На цих зборах головує посадова особа державного казначейства Франції.

Традиційно методи і процедури діяльності клубу ніколи офіційно не оформлювалися у вигляді якої-небудь документації. Згідно з умовами, Паризький клуб кредиторів погоджується на переоформлення боргу країни-боржника лише в тому випадку, якщо в цій країні здійснюється програма, яка підтримується МВФ в рамках відповідного механізму верхніх кредитних трансів. Будь-яке рішення, яке приймається Паризьким клубом кредиторів щодо позики країни-кредитора, повинні ґрунтуватися на оцінці конкретної економічної та фінансової ситуації в даній країні.

У 1976 р. було утворене міжнародне неформальне об'єднання представників приватних найбільших комерційних банків і фінансових інститутів. Метою зазначеного об'єднання стало вирішення проблем, що виникають у зв'язку з неспроможністю країн регулярно погашати платежі по зовнішній заборгованості. Оскільки такі переговори проходять у Лондоні, то клуб і отримав назву «Лондонський клуб». В його рамках і за його правилами обговорюються і приймаються рішення про порядок реструктуризації, погашення і обслуговування зовнішніх державних боргів приватним комерційним банкам і фінансовим інститутам. Членство в клубі умовне. Він не має будь-якої організаційної структури і зазвичай збирається у складі банків, що мають найбільш великі вимоги до країни-боржника, чия справа вони розглядають. В рамках клубу за результатами переговорів приймаються рішення, які стосуються двосторонніх відносин з боржником. Борги Лондонському клубу – комерційна таємниця. Всі угоди – джентльменські, тобто усні. Органом, якій представляє Інтереси банків-кредиторів, є Банківський консультативний комітет (БКК) у складі тих банків, на які припадає максимальна частина боргу цієї країни. До складу Банківського консультативного ко-

мітету входять представники не більше 15 банків. Угода, досягнута між країною-боржником і Банківським консультативним комітетом, має отримати підтримку банків, на які припадає 90–95% непогашених зобов'язань боржника, і лише тоді угода може бути підписана. Умовою укладання угоди є прийняття країною-боржником програми МВФ щодо структурної перебудови економіки і проведення економічних реформ.

Комітет з питань глобальної фінансової системи Цей орган нещодавно створено на базі комітету з євровалют – постійно діючого з 1971 р. органу «Групи 10». У функції постійного комітету з євровалют входили вивчення та розробка рекомендацій щодо поліпшення банківського регулювання ринку євровалют. Його рекомендації, зокрема, стосувалися удосконалення статистики фінансових деривативів, урахування ризиків тощо. регулярного та комплексного моніторингу процесів, які відбуваються на фінансових ринках, сприяти формуванню стабільних та ефективно функціонуючих фінансових ринків і систем шляхом аналізу альтернативних підходів до вироблення відповідної політики. Безпосередньо питаннями валютно-фінансових відносин у Міжнародній торговельній палаті (International Chamber of Commerce) займаються дві спеціалізовані комісії – Комісія з фінансових послуг та страхування і Комісія з техніки банківських операцій. Комісія з фінансових послуг та страхування являє собою міжгалузеву інституцію, діяльність якої спрямована головним чином на усунення бар'єрів для операцій на міжнародному ринку фінансових послуг, у тому числі шляхом участі у виробленні ефективних систем нагляду та саморегулювання ринку (тобто регулювання відповідної діяльності самими учасниками ринку фінансових послуг без втручання з боку держави). На практиці Комісія формує позицію Міжнародної торговельної палати з ключових питань розвитку сектора фінансових послуг та його регулювання і подає відповідні документи Міжнародному валютному фонду, Світовій організації торгівлі, Європейській комісії, Всесвітньому банку та Організації Об'єднаних Націй. До складу Комісії входять продавці та покупці фінансових і страхових послуг, фінансові та страхові посередники, що дає їй можливість впливати на політику міжнародної спільноти на відповідному ринку. Діяльність Комісії з техніки банківських операцій має на меті: розробку нових уніфікованих правил; оновлення уніфікованих правил для документарних акредитивів та інкасо; перегляд банківських процедур для запровадження технологій автоматизованої обробки даних тощо.

Свій внесок в розвиток міжнародної банківської системи також здійснює Міжнародна торгова палата. Розрахункові операції між банками регламен-

туються сводами правил та звичаїв, кодифікованих Міжнародною торговою палатою. Міжнародна торговельна палата розробила низку документів, які фактично визначають стандарти здійснення певних операцій. Це насамперед Уніфіковані правила і звичаї для документарних акредитивів; Уніфіковані правила з інкасування товарних документів та ін.

Сьогодні, вирішення кола питань, які постають в процесі міжнародного банківського співробітництва не тільки збільшує число акторів міжнародної банківської системи, а і поширює сферу їх діяльності, змінює їх структури, форми і методи діяльності. І це є постійний, об'єктивний процес, невід'ємна частина розвитку міжнародної системи в цілому.

Література:

1. Статьи соглашения о Международном валютном фонде. Сборник нормативных актов. – Т.1. – М.: Юристь, 1996. – 478 с.
2. Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org>
3. Міжнародна фінансова корпорація (МФК) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/>
4. Міжнародна асоціація розвитку (МАР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/ida/>
5. Багатостороннє агентство по гарантуванню інвестицій (БАГТ). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.miga.org/>
6. Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів (МЦВІС). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icsid.worldbank.org/ICSID/Index.jsp>
7. Лисовский В. И. Международное торговое и финансовое право». – М.: «Высшая школа», 1974. – 215 с.
8. Agreement Establishing the Inter – American Development Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jus.uio.no/>
9. The African Development Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.afdb.org
10. Agreement Establishing the Asian Development Bank (ADB Charter) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.adb.org/>
11. Банк міжнародних розрахунків План Юнга і Гаагская конференція 1929–1930 гг. Документи и материалы. – М.:, Государственное социальное экономическое изд – во, 1931. –240 с.
12. Базельський комітет з банківського надзору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>
13. Офшорна група банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ogbs.net/базельская группа>

14. Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням доходів» – ФАТФ. Заява ФАТФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fatf-gafi.org

15. Парижський клуб кредиторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.clubdeparis.org/>

О. П. Радчук¹

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Певна частина зареєстрованих сімей не витримують випробування часом, розпадаються за обоюдною ініціативою або за заявою одного із подружжя. Історично людство пройшло від взаємного розлучення до розірвання шлюбу, крім того, у встановлених випадках суди та інші компетентні органи можуть приймати рішення про скасування шлюбів.

Виділяють декілька рівнів подружніх взаємовідносин, де відбуваються конфлікти: психофізіологічний рівень, де проявляється дисгармонія в сексуальному житті; психологічний рівень, коли в сім'ї створюється нездоровий клімат, що проявляється в сварках, взаємних претензіях; соціально-рольовий рівень, коли встановлюються порушення у розподілі сімейно-побутового навантаження; соціально-культурний рівень, коли подружжя не розуміє один одного, не має взаємного інтересу до спілкування.

Причини, що призвели до конфліктів на тому чи іншому рівні, можуть бути різноманітними. Вони можуть виникнути уже безпосередньо у шлюбі, під час спільного життя та ведення господарства, або ті, що об'єктивно існували ще до створенні сім'ї. Останні називають факторами ризику, тому що вони несуть у собі небезпеку шлюбу, їх пов'язують не тільки з особистістю людини, але і з її походженням, вихованням. Можна вказати основні фактори ризику: велика різниця в освіті та у віці подружжя; схильність до вживання алкоголю; легковажне ставлення до шлюбу; можливість скорого народження дитини; малий термін знайомства; різке неприйняття батьками іншого подружжя; шлюб без взаємної згоди та за примусом. Всі ці фактори дають про себе знати одразу після укладення шлюбу та часто приводять до розлучення.

Суспільство повинно виховувати молодих людей більш уважно ставитись до укладення шлюбу, створювати необхідну мотивацію для того, щоб уже

¹ Кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

попередньо наречений та наречена зрозуміли свої подружні ролі та спільні цілі їх сім'ї. Ця проблема набула актуальності, а враховуючи кількість змішаних шлюбів, можна вказати на міжнародний характер цієї проблеми. Законодавство різних країн свідчить про велику кількість колізій у цій галузі. Так, цілий ряд держав зберегли заборону на розлучення (Парагвай, Аргентина). Інші допускають розлучення за умови наявності обмеженого та чітко встановленого кола підстав, правда, без взаємної згоди подружжя на розлучення (Італія, Великобританія). У Великобританії суд при цьому повинен встановити чи можливе збереження сім'ї і якщо на будь-якій стадії судового розгляду стане зрозумілим, що з'являється можливість примирення та воз'єднання, то суд припиняє процес на строк, який визначить необхідним для спроби такого примирення сторін. У Данії та Норвегії шлюб припиняється за рішенням короля або адміністративного органу; в Ірландії та канадській провінції Квебек – за рішенням парламенту. Окремі країни надають судам право узаконювати роздільне проживання, коли шлюб продовжує існувати, але більшість шлюбних відносин припиняється. У разі винесення такого рішення, суд врегулює майнові права подружжя, вирішує питання опіки, а також і деякі інші питання, пов'язані зі шлюбом, включаючи матеріальну підтримку неповнолітніх дітей та одного із подружжя. Рішення про встановлення режиму роздільного проживання виносяться на термін до трьох років або без його обмеження. Воно припиняє діяти в силу закону або сплину терміну, протягом якого воно діяло. Будь-хто із подружжя може вимагати розлучення, якщо сторони за цей час не помирились, або припинення режиму роздільного проживання.

Взагалі, у більшості випадків неможливо розлучитися з іноземцем без врахування одночасно двох правопорядків – чоловіка та дружини. Законодавством ряду країн передбачена можливість позасудового розлучення за взаємною згодою сторін. Якщо в іноземній державі не передбачено позасудовий порядок розлучення, то, звичайно, це не можна буде вчинити в РАЦСах України. Колізії в законодавстві різних країн можуть привести до колізії колізій, коли розлучення визнається в одній державі, а в іншій воно не визнається. Ця ситуація веде до сімейних відносин, які часто називають такими, що шкутильгають.

Деякі держави встановили перелік підстав для розлучення, де знайшла місце і така підстава як взаємна згода на розлучення (Німеччина, Бельгія, Данія та інші). Мале число країн допускає розлучення без зазначення особливих, визначених законом підстав. Саме так в Україні дуже легко розлучитися, а суду достатньо буде для прийняття рішення про розлучення вказати на таку причину, як не зійшлися характерами.

Підстави розлучення змінювались за час розвитку суспільства, але завжди вони були визначені чинним законодавством або традиціями, що склались на встановлений період. Підстави поділялись на групи: об'єктивні, тобто такі, що не залежали від подружжя та суб'єктивні, що повністю залежали від волі сторін. До об'єктивних обставин відносяться: зникнення одного подружжя безвісти або взяття в полон; нездатність подружжя до подружнього співжиття, за умови, що ця обставина була невідома до укладення шлюбу; заразна хвороба одного із подружжя; державна зрада; втрата розуму тощо. Суб'єктивні обставини припинення шлюбу можуть бути такі: перелюбство та обставини, що аналогічні перелюбству (сучасною мовою скоріше говорять про подружню невірність або зраду): втрата нареченою цноти до шлюбу; дошлюбна вагітність нареченою не від нареченого; вступ в монастир одним із подружжя; нездатність чоловіка утримувати сім'ю внаслідок голоду; систематичне переслідування чоловіком своєї дружини; неприязні відносини між родичами подружжя; відсутність розуміння між подружжям; взаємне бажання подружжя про розлучення. Цей перелік підстав розлучення не є повним, але він скоріше характерний для нашої країни.

Наприклад, у штаті Огайо існує 11 окремих причин для розірвання шлюбу: будь-яка із сторін має під час перебування у даному шлюбі іншого чоловіка або іншу жінку з яким або з якою вона перебувала також у шлюбі, і щодо якої порушено справу про розлучення (бігамія); добровільна відсутність протилежної сторони протягом року або довше; адюльтер (подружня зрада); несумісність характерів якщо цього не заперечує інша сторона; надзвичайна жорстокість; шахрайський шлюбний контракт; серйозне нехтування своїми обов'язками; хронічний алкоголізм; ув'язнення іншої сторони; одержання розлучення поза межами штату Огайо, наприклад, «швидкого» мексиканського розлучення, за яким особа звільняється від виконання шлюбних обов'язків, але особа, яка залишається в штаті Огайо – ні; роздільне проживання протягом одного року [1].

В Японії так і в Китаї, розлучення не тільки дозволяється, але й прямо пропонується за певних обставин, наприклад, у випадку спроби вбивства, побиття батьків та інших близьких родичів чоловіка або дружини. Таким чином ця справа не тільки однієї сім'ї але і всієї родини, а тому розлучення з ініціативи чоловіка або дружини вимагало згоду батьків і того й іншого. Батьки повинні були підписати спеціальний документ, де визначалися наслідки такого розлучення. Перелік обставин для розлучення, був значно ширший у чоловіка, ніж у дружини. Остатня мала право на розлучення лише

у разі тривалого, протягом п'яти років, безвісної відсутності чоловіка або тяжкого образи чоловіком її батьків.

Вищеперераховані підстави для розлучення були визначені церквою, світськими законами або звичаями, що домінували у суспільстві. Там же закріплювалась процедура розлучення в залежності від встановленої підстави. Цікавий приклад описав М. Горчаков про хід розлучення за підставою перелюбства. Визначено 3 етапи процесу розлучення. На першому етапі ображена сторона подавала до управління єпархією відповідний позов, сплачуючи при цьому гербовий збір та інші мита. Другий етап характеризувався тим, що священних приходу до якого належало подружжя, проводив умовляння зберегти сім'ю, правда, це рідко приносило бажаний результат. Третій етап передбачав доведення факту перелюбства відповідними доказами: показання свідків, народження дітей у відсутність батька, листи тощо. Четвертий етап вів до розірвання шлюбу. Наслідки розриву шлюбу були помітні на п'ятому етапі такого процесу розірвання шлюбу, винувата сторона несла встановлене покарання [2].

Мусульманське суспільство надає значно менше причин для розлучення, особливо, коли мова йде про жінок. Чоловік який є повнолітнім та повністю дієздатним може у будь-який час за власним бажанням розлучитися з дружиною (Єгипет, Сирія, Ємен, Ірак, Йорданія). Правда, ряд мусульманських країн передбачають розлучення за взаємною згодою подружжя на підставі договору або рішення суду. Підставами для розірвання шлюбу мусульманське законодавство називає: хвороба чи фізичні вади одного із подружжя; конфлікт між подружжям; подружжя зрада; нанесення моральної шкоди одним із подружжя іншому; неспроможність утримувати чоловіком всіх жінок; реєстрація нового шлюбу без згоди; невідомість місцезнаходження чоловіка; жорстоке поводження в сім'ї; значно гірше ставлення до однієї дружини порівняно з іншими; засудження до відбування покарання в установах закритого типу тощо.

Мусульманське право містить підхід до розлучення, що ґрунтуються на релігійно-правових джерелах – Корані та сунні. Передує розлученню примирнення сторін, але якщо воно не дало результатів, то тоді відбувається припинення шлюбу. Коран не розглядає розлучення як гріх, а, скоріше, як милість Аллаха людям провести розлучення. Ініціаторами можуть виступати як чоловіки так і жінки, а том це веде до різних способів розлучення.

У світі встановлено ще багато відмінностей щодо підстав розлучення та його процедури. Колізійне регулювання питань розлучення також суттєво відрізняється. Ми можемо знайти прив'язку до закону місця проживання або

перебування, закону громадянства чоловіка, закону країни суду, особистого закону подружжя, до права, що встановлює загальні підстави шлюбу і т.п. У багатьох країнах названі прив'язки доповнюють одна одну: якщо у подружжя немає спільного громадянства (особисті закони не співпадають), тоді застосовують закон спільного місця проживання у конкретний період часу, або за його відсутності, правопорядок останнього спільного місця проживання, якщо у подружжя не співпадає ні громадянство, ні місце проживання, тоді застосовують закон суду.

Одне із головних питань, що потребує вирішення, до якого суду необхідно звернутись, якщо мова іде про судовий порядок розірвання шлюбу. Основними прив'язками є спільний закон громадянства або спільне місце проживання подружжя, визначені законом України «Про міжнародне приватне право», що можуть бути уточнені та деталізовані двосторонніми та багатосторонніми угодами про правову допомогу у сімейних та цивільних справах. Такі договори передбачають різні правила визначення підсудності справ про розірвання шлюбів у залежності від особливостей законодавства, традицій та впливу релігії у країнах, що підписали договір. Необхідно зазначити і таке, що Україні на сьогоднішній день не має таких договорів із значною кількістю держав, а тому це значно ускладнює правову роботу між суб'єктами різної громадянської належності.

У деяких випадках чинне законодавство вимагає застосування іноземного права і це є обов'язок всіх державних органів України, які мають повноваження вирішувати питання про право, що підлягає застосуванню (ст. 4 Закону України «Про міжнародне приватне право»). Категорично не можна погодитись зі твердженням, що опубліковано в пресі, про те «обов'язок доведення застосування норм іноземного законодавства належить відповідачеві. Відповідач має обґрунтувати свою позицію, надавши належно засвідчені акти іноземного законодавства, що регулюють відповідні правовідносини, офіційне тлумачення норм іноземного права, практику застосування і доктрину відповідної іноземної держави» [3]. Особи, які беруть участь у справі, мають право подавати документи, що підтверджують зміст норм права іноземної держави, на які вони посилаються в обґрунтуванні своїх вимог або заперечень, іншим чином сприяти суду чи іншому органу, у встановленні змісту цих норм (ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право»). Спеціального засвідчення для іноземних нормативних актів не вимагається, бажано пред'явлення офіційного видання, де міститься такий нормативний акт на який посилається одна із сторін договору. Це не стосується подачі до суду документів, що видані уповноваженими органами іно-

земних держав. Документи будуть визнаватись дійсними в Україні лише за умови їх консульської легалізації, якщо інший порядок не передбачено законом або договором України (ст. 13 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Значні розбіжності колізійно-правового регулювання розірвання шлюбів у різних країнах можуть вплинути на виникнення проблеми зворотного відсилання, коли право країни суду відсилає до права іншої держави (не тільки матеріального але і колізійного), а колізійні норми такої держави знову відсилають до права країни суду. Існують різні підходи до вирішення проблеми зворотного відсилання, та в цілому вона приймається.

Правові засади визнання та приведення до виконання рішень іноземних судів визначаються розділом VIII ЦПК України. За загальним правилом, будь – які рішення іноземних судів, в тому числі за сімейними справами, визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Рішення іноземних судів про розірвання шлюбу за своїм характером не потребують приведення до виконання, достатньо простого визнання. При цьому важливим є те, що це рішення винесено у відповідності до іноземного закону компетентним судом та за умови дотримання строків пред'явлення рішення іноземного суду.

Деколи суттєві розходження в законодавстві різних правових систем, що регулюють розлучення, створюють певні труднощі у визнанні розірвання шлюбу, що мало місце за кордоном. Кожна держава встановлює та захищає свої власні інтереси у сфері сімейних відносин, включаючи сім'ї за участю іноземного учасника. Захист таких змішаних шлюбів та інтересів їх учасників проявляється у чималій кількості односторонніх колізійних норм (колізійні норми про укладення та розірвання шлюбу з іноземним елементом). З метою подолання колізії законів держави встановлюють загальновизнаний порядок визнання розлучень, що вчинені на території іншої держави.

Велике число країн розробило та підписало Гаазьку Конвенцію про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя 1970 року. Україна поки не приймає участь у цій конвенції. Багато позитивних положень містить вказана конвенція, а саме: правило, що заперечує суду держави де вирішується питання визнання розірвання шлюбу, відмовляти у визнанні розлучення по причині того, що за правом такої держави або правом іншої держави визнання розірвання такого шлюбу не допускається або по причині невідповідності застосованого права з правилами міжнародного при-

ватного права в цій державі; дається визначення поняття «звичайне місце проживання»; вказується на можливість застосування у цій сфері вибору правових норм та застосування найбільш сприятливих; дається вирішення питання про те, як вирішити відсилання до права держави з багатьма правовими системами тощо. Компетентним органам України, на нашу думку, слід уважно вивчити цю Конвенцію та можливість приєднання до неї, зокрема і тому, що все більше шлюбів укладаються та розпадаються за участю українських громадян.

Мінська конвенція про правову допомогу в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. вказує деякі колізійні прив'язки щодо вирішення питань про розірвання шлюбів (ст. 31, 32) та виходить із таких положень: по справам про розірвання шлюбів застосовується законодавство країни, громадянами якої є подружжя на момент подачі заяви; за умови різного громадянства застосовується законодавство країни, установа якої розглядає справу про розірвання шлюбу; розглядати справи про розірвання шлюбу компетентні установи країн, громадянами яких є подружжя на момент подачі заяви; якщо на момент подачі заяви обидва подружжя проживають на території іншої держави, то розглядати справу про розірвання шлюбу компетентні також і установи цієї країни, тобто подружжя може звертатися і в суд цієї держави; якщо подружжя є громадянами різних держав, справу про розлучення компетентні розглядати установи держави, на території її якої проживають обидва подружжя; якщо подружжя проживають на території різних держав, розглядати справи про розірвання шлюбу компетентні установи обох держав, на території яких вони проживають.

Практика застосування ст. 29 Мінської конвенції стала предметом тлумачення Економічного суду СНД. Попередньо виникла така ситуація. На території Узбекистану постійно мешкала громадянка Росії, яка подала позов у суд заяву про розірвання шлюбу з іншим громадянином Росії. Суд на підставі Сімейного та Цивільно-процесуального кодексів Узбекистану прийняв рішення про розірвання шлюбу, а також визначено, що малолітній син залишається проживати з матір'ю.

Економічний суд СНД прийшов до висновку про те, що незалежно від того, компетентний суд якої держави – учасника Конвенції розглядає справу про розірвання шлюбу між подружжям, які є громадянами однієї держави, суд держави їх громадянства або суд іншої держави, де вони проживають, він повинен вирішити питання про умови та порядок розлучення на підставі законодавства про шлюб та сім'ю тієї держави, громадянами якої є обидва подружжя, і посилатись у своєму рішенні на матеріально-правову

норму цієї держави. Було вказано на те, що суперечать Конвенції ті рішення судів, що були винесені на підставі власного закону [4].

Процедура розлучення також має свої особливості. В Україні розірвання шлюбу здійснюється на підставі таких документів: спільної заяви про розлучення; заяви одного із подружжя, які направляються органу РАКСу або до суду. Крім питання про розлучення вирішуються проблеми пов'язані з дітьми (де будуть проживати діти, аліментні виплати) та матеріальні вимоги щодо розділу майна. Правові наслідки шлюбу визнаються за ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» за спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один із подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок.

На відміну від українського закону в більшості країн світу передбачено тільки судовий порядок розірвання шлюбу. Крім цього, інтереси подружжя повинен захищати адвокат, деколи і не один. Процес розлучення може проходити декілька стадій, необхідно встановлювати ті факти, що дозволять суду прийняти рішення про розлучення тощо.

Складність розлучення розглянемо на прикладі законодавства Греції, де існують декілька видів розлучень. Не має значення де цей шлюб був зареєстрований у Церкві або Муніципалітеті, безпосередньо в Греції або в іншій країні. Самий простий спосіб розлучення за взаємною згодою подружжя. Пара може користуватися послугами лише одного адвоката та вся процедура займе приблизно один рік. На першому судовому засіданні сторони заявляють про свої наміри розірвати шлюб, та особиста участь не є обов'язковою, тому що їх інтереси може представити адвокат на підставі довіреностей, оформлених у нотаріуса. Друге слухання може відбутися не раніше 6 місяців після першого, де приймається рішення про розлучення, за умови наявності письмової відмови від апеляції сторін.

Шлюб, що зареєстрований у Церкві необхідно попередньо розірвати в Церковних органах, а потім факт розлучення реєструється знову ж таки в Муніципалітеті. Ще одним видом розлучення є розлучення після двох років роздільного проживання. Саме тут необхідно довести факт роздільного проживання подружжя показами свідків, або іншими доказами.

Найбільш складним розлученням є розлучення з розбіжностями. При цьому адвокат подає заяву про розлучення від свого клієнта до суду, а судовий виконавець запрошує на суд іншу сторону. На суді інтереси кожної із сторін представляє свій адвокат. Якщо досягнуто рішення про розлучення,

то обов'язково обговорюється на чю користь таке рішення (можливість утримання одного із колишнього подружжя).

Ще складнішим стає розлучення із іноземним учасником за умови вирішення питань пов'язаних із розділом майна у зв'язку з тим, що між сторонами може бути наявний спір, проживання подружжя в різних країнах, наявністю майна в різних країнах. Це викликано тим, що потрібно провести переклад та легалізація великої кількості документів. Має складнощі розділ нерухомого майна, яке, як правило, є неподільним. Для поділу застосовують закон місця знаходження та реєстрації нерухомості.

Зарубіжні розлучення можуть встати перед проблемою – публічне застереження. Застосування застереження повністю залежить від суду, що розглядає цю справу. Мова йде про колізії між іноземним правом, вибраним за колізійною кормою, та правом країни суду. В окремих державах нерозірвання шлюбу є основою публічного порядку, тому не допускається розлучення за особистим законом подружжя, якщо він заборонений в країні суду.

Крім цього виникає проблема обходу закону, коли подружжя шукають закон, що дозволяє отримати взагалі розлучення або розлучення буде більш простим. Наприклад, подружня пара виїхала із Парагваю в іншу країну, набула там громадянства, розлучилася та повернулася до Парагваю та набула повторно громадянство країни. Таким чином, вони обійшли заборону розлучення в Парагваї. Є країни, або окремі території, де розлучення можна пройти за скороченою процедурою, зокрема штат Алабама в США деколи називають «шлюборозлучним млином».

Певну складність має питання в визнанні в Україні здійсненого за кордоном розлучення між українськими громадянами або змішаного шлюбу за участю громадянина України. Визнання такого розлучення буде передбачати встановлення факту відповідності цього законодавству країни їх проживання. У деяких випадках допускається так звана консульська форма розірвання шлюбу, коли обидва із подружжя є громадянами однієї держави, консул якої і вчиняє відповідний акт.

У той же час розірвання шлюбів між іноземними громадянами, яке вчинене за межами України на підставі законодавства відповідних держав, визнається дійсним в Україні. Документи, що видані іноземцям в посвідчення розлучення, здійсненого за законами відповідних держав, визнаються дійсними в Україні.

У результаті проведеного аналізу літератури та практики застосування чинного законодавства багатьох країн можна зробити висновки про актуальність цієї теми. Законодавче регулювання потребує подальшого вдосконалення, осо-

бливо тих питань, що пов'язані з визначенням кола безумовних причин для розірвання шлюбу, поданням доказів до суду, забезпечення захисту прав кожного із подружжя тощо. Суди та інші компетентні органи повинні детальніше визначати подальші дії подружжя, що має дітей щодо їх виховання та утримання, в першу чергу тоді, якщо вони будуть проживати в різних державах.

Література:

1. Черноватий Л. М., Карабан В. І., Іванко Ю. П., Ліпко І. П. Переклад англomовної юридичної літератури: навч. посібник. – 3 – е видання, виправлене і доповнене. – Вінниця. 2006. – 532 с.
2. Горчаков М. И. (протоирей) Церковное право. Краткий курс лекций / М. И. Горчаков. – СПб.: Типография И. Флейтмана, 1909. – 283 с.
3. Мороз І., Кушнір Х. Розірвання шлюбу між іноземцями в Україні: міф чи реальність? //Юридична газета. – 2015. – №31/477. – С. 24.
4. Решение Экономического суда СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sudsng.org/download_files/rh/2002/Rh_01-1_3-2001_15012002.pdf

В. Ю. Полатай¹

АРБИТРАЖНІ УГОДИ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБИТРАЖІ

Міжнародний комерційний арбітраж є механізмом, який дозволяє врегулювати спори, що виникають між учасниками міжнародного комерційного обігу. У світі не існує якогось загального суду який дозволив би розглядати ці спори. Більше того, не існує загального права, яке б регулювало б ті чи інші міжнародні комерційні відносини. І тим більше не існує загального для всіх процесуального регламенту, який дозволив би здійснювати правосуддя. Сама природа міжнародних комерційних відносин яка базується на рівності сторін, договірних засадах таких відносин та власне на свободі договору, спричинила виникнення системи міжнародних комерційних арбітражів, які на відміну від системи державних та міждержавних судових установ базуються на волі сторін, договірних засадах.

Міжнародні комерційні арбітражі на відміну від державних судів формуються на договірній основі, сторони можуть обирати арбітрів (арбі-

¹ Кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

тра) який взагалі може бути не юристом, а спеціалістом в тому чи іншому господарському напрямку, сторони взагалі можуть виключити спір з під дії права і вирішити його по справедливості (*ex aequo et bono*) [1]

«Арбітраж є засобом, за допомогою якого вирішуються спори з використанням процедури про яку домовились сторони контракту. Арбітражне рішення є обов'язковим для сторін, має силу закону та може бути виконаним шляхом подібним для виконання судового рішення. Арбітраж в теперішній час став основним способом врегулювання міжнародних комерційних спорів» [2].

Виходячи з вищевказаного, арбітраж можливий тільки за наявності добровільного погодження сторін пору, на підставі арбітражної угоди.

Арбітражні угоди відіграють ключову роль в арбітражному судочинстві. Вони є власне початком міжнародного комерційного арбітражу і в залежності від їх змісту буде здійснюватись арбітражний розгляд.

Загалом існує декілька підходів до правової природи арбітражних угод та їх видів. В Україні, відповідно до законодавства, фактично виокремлюють два види: арбітражне застереження та арбітражна угода. При цьому, ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [3] непов'язує арбітраж тільки з договірними відносинами. В ч. 1 ст. 7 вказаного закону зазначається, що арбітражна угода – це угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли, або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні.

В зв'язку з цим, закон і розрізняє арбітражне застереження в контракті або окрему угоду. При цьому, арбітражне застереження є «контрактною» формою арбітражної угоди, а окрема арбітражна угода може укладатися між сторонами, які вирішили передати спір на розгляд певного арбітражу і при цьому ці сторони пов'язані між собою будь-якими правовідносинами, в тому числі і правовідносинами які ґрунтуються на багатьох договорах.

Загалом же відомі три види арбітражних угод: арбітражне застереження, третейський запис, арбітражний договір.

Під арбітражним застереженням розуміють арбітражну угоду, яка безпосередньо міститься в умовах контракту, є його невід'ємною частиною і розповсюджує свою дію тільки на спори відносно цього контракту. Вона робиться під час укладання контракту, сторони заздалегідь знають, що спори за цим контрактом будуть розглядатись певним міжнародним комерційним арбітражем.

Третейський запис – це арбітражна угода, яка укладається окремо від контракту. Вона може бути укладена звичайно і під час складання контракта,

однак, як правило вона укладається після складання основного договору. Підстави для такої «післяконтрактної» форми арбітражної угоди можуть бути різні: між сторонами виник або виникає спір і вони вирішили передати його на розгляд саме в арбітраж, між сторонами немає спору, але вони розуміють, що коли він виникне, то краще буде якщо він буде розглядатися фахівцями в тій чи іншій галузі – наприклад спеціалістами з ІТ технологій. Щоб потім, коли справа дійде до розгляду в суді, знову таки не довелося залучати експертів, оскільки судді не спеціалісти в даній галузі. Ну і звичайно, третейський запис робиться коли сторони в основному договорі не зробили арбітражного застереження, спір повинен розглядатися компетентним державним судом, однак сторони просто не довіряють цьому суду.

Арбітражний договір – укладається незалежно від того чи іншого договору. Розповсюджується на декілька контрактів або цілий ряд правовідносин які виникають чи будуть виникати між сторонами. В даному випадку укладання такого окремого і незалежного від конкретного контракту арбітражного договору, поряд з чітким визначенням арбітражу, необхідно буде чітко вказувати ті правовідносини на які буде розповсюджуватись арбітражна угода – окремий договір.

Поряд з тим, що арбітражна угода має декілька видів, вчені – юристи, національне законодавство ст. 7, 16 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», міжнародне законодавство, а саме аналіз положень ст. 2, 5, 6 Нью-Йоркської конвенції про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. [4], говорить про те, що фактично всі види арбітражних угод ототожнюються.

Арбітражне застереження, третейський запис та арбітражний договір є передумовою для виникнення у сторін права на звернення до компетентного арбітражу. Немає значення яку з вищезазначених видів арбітражної угоди оберуть сторони, головне, щоб ця угода стосувалася предмета спору, була чинною та погодженою між сторонами та чітко і однозначно визначала компетентний арбітраж, інституційні чи *ad hoc*. Така воля сторін буде свідчити про обрання саме арбітражного способу вирішення спору.

Арбітражна угода за своєю правовою природою є автономною по відношенню до контракту чи спірних правовідносин. Положення ч. 1 ст. 16 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» вказує, що арбітраж не застереження, що є частиною договору, повинно трактуватися як угода, що не залежить від інших умов договору. Винесення третейським судом рішення про недійсність договору не тягне за собою в силу закону недійсність арбітражного застереження.

Така автономність арбітражної угоди дає можливість сторонам спірних правовідносин мати гарантії того, що спір буде розглянуто у будь-якому випадку саме арбітражем. Оскільки наявність арбітражного застереження робить неможливим звернення до державних судових установ. На цих положеннях базується Міжнародне законодавство, а саме Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торговельного арбітражу (ст. 8) [5].

Загалом усі базові положення міжнародного комерційного арбітражу виходять саме з арбітражної угоди. Оскільки арбітражна угода є самостійним актом, навіть коли вона включається як арбітражне застереження до тексту основного контракту, на неї покладається не тільки попередня функція визначення підсудності спору міжнародному комерційному арбітражу, а і подальше вирішення цього спору і виконання арбітражного рішення.

Що стосується форми арбітражної угоди, то для того щоб майбутнє арбітражне рішення можна було виконати, а саме у виконанні полягає цінність арбітражного рішення, така арбітражна угода повинна бути викладена у письмовій формі. Це вимога ч. 2 ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», ст. II Нью-Йоркської конвенції про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. і ст. 1 Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ [6].

Зміст арбітражної угоди фактично може бути довільним, але виходячи з того, що потім на підставі цієї угоди арбітраж буде розглядати спір, а потім після винесення рішення його потрібно буде визнавати та звертати до виконання можливо в іншій юрисдикції, арбітражна угода повинна містити певні реквізити. Вони викладені у ч. 1 ст. 1 Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ:

*Типове арбітражне застереження.

Будь який спір, розбіжність або вимога, яка виникла з даного договору або стосується його, або його порушення, припинення або недійсності, підлягає розгляду в арбітражі відповідно до діючого в даний час Арбітражного регламенту ЮНСІТРАЛ.

Примітка. Сторони за бажанням можуть додати до цього:

- а) компетентний орган ... (назва установи або імя особи);
- б) число арбітрів... (один або три);
- с) місце арбітражу... (місто або країна);
- д) мова (мови) арбітражного розгляду ...

Дане типове арбітражне застереження є більше прийнятним для арбітражів *ad hoc*, оскільки вони не мають свого арбітражного регламенту і створювати такий регламент для розгляду одного спору недоцільно. При

підпорядкуванні спору інституційним арбітражам, які мають свій регламент формулу цього арбітражного застереження теж можна використовувати. Інституційні міжнародні комерційні арбітражі зі своїми регламентами, структурою та правилами є більш подібні до державних судових органів хоча в них, як і в арбітражах ad hoc сторони користуються автономією волі у виборі арбітражних процедур.

Взагалі вся процедура арбітражного розгляду базується на *lex voluntatis* яке як відомо, може бути обмежено тільки імперативними нормами або застереженням про публічний порядок.

Література:

1. Международное частное право / Под ред. Дмитривой Г. К. – М.: Проспект, 2002. – 593 с.
2. Guide to arbitration. International Chamber of Commerce. Paris, 1983. – P. 27.
3. Про міжнародний комерційний арбітраж [Електронний ресурс] : Закон України від 24.02.1994 р. № 4002 – XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>
4. Конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень (Нью – Йорк, 1958 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_070
5. Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торгівельного арбітражу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_879
6. Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_059

І. П. Липко¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

На нинішньому етапі глобалізації випускники вищих навчальних закладів України безперечно мусять бути спроможними перекладати іноземною (переважно англійською) мовою або з останньої тексти, що відносяться до їх професійної сфери, проте проблеми методики формування такої спроможності досі є недостатньо розробленими, що й пояснює актуальність

¹ Кандидат філологічних наук, завідувач кафедри іноземних мов №2 Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

цього дослідження. Як уже згадувалося в інших працях [4], сучасна методика навчання перекладу повинна спиратися на перевірені експериментальні дані, включаючи й ті, що стосуються стратегій, які вибирають студенти під час здійснення перекладу у процесі навчання, та факторів, які спричинюють такий вибір. Одержання таких даних можливе лише за допомогою спеціальних зрізів із використанням спеціально підготовлених матеріалів, структура яких відповідає попередньо сформульованій гіпотезі, та наперед визначених принципів аналізу текстів перекладу студентів. Виходячи з цієї тези, ми розробили план дослідження, метою якого було вивчення згаданих стратегій та чинників. Результати такого дослідження можуть бути корисними для розробки методики формування перекладацької компетентності майбутніх фахівців.

Для реалізації згаданої мети необхідно було вирішити ряд завдань: визначити зміст головних понять; запропонувати гіпотезу дослідження; вибрати спеціальність, в межах якої буде проводитися розвідка; обрати випробуваних; підібрати матеріал дослідження (текст оригіналу); запропонувати його для перекладу випробуваними; розробити параметри аналізу та здійснити його; одержати кількісні дані й знайти форму їх презентації; узагальнити їх та намалювати перспективи подальшого дослідження. У наступному викладі стисло представлено результати розв'язання цих завдань.

Головним у нашому дослідженні є поняття «перекладацька стратегія», яке визначається різними авторами по-різному, наприклад, як процедури, що використовуються для розв'язання перекладацьких проблем [6, с. 599] чи як процедура, що включає обрання тексту оригіналу для подальшого перекладу та розробку методу останнього [7, с. 240]. Залишаючи за рамками даної статті обговорення цих визначень, зауважимо, що вони не підходять для цілей нашої розвідки, а тому в її межах ми тлумачимо перекладацьку стратегію як регулятивний принцип перекладу конкретного тексту оригіналу чи його фрагмента, розрізняючи поняття «глобальних» (що відносяться до тексту оригіналу загалом) та «локальних» (що стосуються лише окремих лексем чи фрагментів тексту оригіналу) стратегій.

З-поміж глобальних стратегій у межах нашого дослідження ми обмежимося лише вивченням співвідношення калькування та трансформації, які є протилежними за змістом і характеризують різні підходи до перекладу загалом.

Зважаючи на різні тлумачення змісту терміна «калькування», які не є предметом нашого дослідження, для однозначності розуміння подальшого викладу доцільно зауважити, що в межах даної розвідки ми розглядаємо

калькування в інтерпретації Л. М. Черноватого [5], тобто як копіювання структури слова, словосполучення або речення мови оригіналу у мові перекладу. Важливим для розуміння цього терміна є усвідомлення рівневої природи калькування, тобто можливість його застосування на різних мовних рівнях. Зокрема, коли калькування здійснюється на фонемно-графемному рівні, то його називають транскодуванням [2], що розпадається принаймні на чотири види: 1) транскрибування – копіюється звукова форма слова (наприклад: lightbox – лайтбокс); 2) транслітерування – копіюється графічна форма слова (наприклад: London – Лондон); 3) змішане транскодування – копіюється почасти звукова, а частково – графічна форма слова (наприклад: i-phone – ай – фон); 4) адаптивне транскодування – форма слова копіюється, частково адаптуючись до норм мови перекладу (наприклад: probation – пробація).

Калькування можливе й на морфемному рівні (investment – friendly – інвестиційно – привабливий); на рівні словосполучень (gas turbine engine – газотурбінний двигун) та на рівні речень (Three-quarters of the population still lack electricity after half a century of dictatorship – «Трьом чвертям населення досі бракує електрики після півстоліття диктатури»). В усіх перелічених вище випадках в тексті перекладу зберігається структура (тобто послідовність елементів) одиниць тексту оригіналу. В принципі калькування можна використовувати й на рівні тексту загалом (це роблять у підряднику або в так званому філологічному перекладі), але подібне трапляється нечасто й обмежується дуже спеціалізованими ситуаціями. Зрозуміло, що калькування (так само як і трансформація) може використовуватися і як локальна стратегія, коли воно застосовується до окремих елементів тексту оригіналу, але не є домінуючою стратегією стосовно усього тексту оригіналу загалом.

Варто відзначити, що така інтерпретація калькування у цьому дослідженні обмежується нехудожніми текстами, бо тут, на відміну від художньої літератури, відсутній істотний вплив стилістичних чинників (денотативна образність, функціонально-стилістичні, експресивно-емоційні конотації тощо (докладніше див. [1]). Крім того, згадані тексти характеризуються суттєво нижчим ступенем імпліцитності.

Іншим потенційно глобальним підходом є стратегія трансформації, що може стосуватися зміни форми тексту оригіналу загалом чи його фрагментів або ж зсувів значення його окремих лексем чи їх груп. Причинами трансформацій можуть бути стилістичні чинники або розбіжності між нормами мови оригіналу та мови перекладу. Згадані зміни реалізуються шляхом застосування локальних трансформацій, зміст яких викладено далі.

Серед трансформацій, що стосуються зміни форми тексту оригіналу в тексті перекладу, знаходяться додавання слів, їх вилучення або перестановка. Інші зміни форми тексту оригіналу в тексті перекладу включають перефразування (передача змісту тексту оригіналу іншими словами) і розбивання складних речень на два або більше простих чи об'єднання останніх в одно складне.

До трансформацій, що спричиняють зсуви у значенні окремих лексем тексту оригіналу або їх груп, відноситься, перш за все, контекстуальна заміна, тобто вживання слова мови перекладу, якого немає серед відповідників слова мови оригіналу у словнику, проте яке відповідає даному контексту. Розрізняють [2] декілька видів контекстуальної заміни: смисловий розвиток (вживання лексеми, яка є логічним розвитком значення слова, що перекладається), конкретизація (заміна слова ширшої семантики на лексему вужчої семантики) та генералізація (операція з протилежним змістом). Інші види контекстуальної заміни включають антонімічний (заміна в тексті перекладу лексеми тексту оригіналу на її антонім при збереженні змісту тексту оригіналу) та описовий (лексема тексту оригіналу замінюється в тексті перекладу словосполученням з більшою кількістю слів) переклади, а також заміну слова однієї частини мови іншою (при відсутності однослівного відповідника у мови перекладу).

Випадки використання студентами лише одної із згаданих стратегій обмежуються лише дуже початковими етапами засвоєння іноземної мови та її перекладу, коли спостерігається послівний переклад, тобто застосування стратегії калькування у чистому вигляді. На вищих етапах формування перекладацької компетентності спостерігається паралельне застосування обох стратегій, однак їх співвідношення варіюється в залежності від чинників, які потребують спеціального дослідження. Дослідники процесу перекладу [4; 6; 7] розрізняють переклад, орієнтований переважно на поверхневу структуру тексту оригіналу (sign-oriented renderings), та той, що більше орієнтований на його глибинну структуру (sense-oriented renderings), тобто смисл. Доведено [6], що переклад професійних перекладачів, а також дітей-білінгвів [4], зорієнтовано переважно на глибинну структуру тексту оригіналу, тобто на його смисл, який вони передають у перекладу до норм мови перекладу. З іншого боку, за даними тих же досліджень [4; 6], студенти у навчальних перекладах більше орієнтуються на поверхневу структуру тексту оригіналу, застосовуючи переважно калькування. Оскільки метою їх навчання є наближення до рівня фахового перекладача, то бажано збільшити питому вагу трансформацій в структурі їх перекладацької компетентності,

а для цього необхідно встановити чинники, що спричинюють вибір стратегії студентів під час перекладу, і враховувати їх при розробці методики формування їх перекладацької компетентності.

Через те що, як уже згадувалося раніше, калькування як головна стратегія перекладу ґрунтується на орієнтації на поверхневу структуру тексту оригіналу, ступінь відповідності тексту перекладу, породженого за допомогою калькування, може залежати від ступеня збігу структури речення тексту оригіналу (чи його фрагмента) з відповідними структурами мови перекладу. У випадку розбіжності принципів побудови висловлення у двох мовах калькування спричинює мовні помилки, які виникають під впливом міжмовної інтерференції, і можуть викликати також викривлення або втрати змісту тексту оригіналу. Відповідно можна сформулювати таку гіпотезу дослідження: співвідношення стратегій калькування і трансформацій у навчальних перекладах студентів залежить від ступеня збігу структури речення тексту оригіналу чи його фрагмента з відповідними структурами мови перекладу – питома вага калькування буде збільшуватися в міру посилення згаданих збігів, а частка трансформації зростатиме внаслідок підвищення ступеня їх розбіжностей.

У перевірці вірності цієї гіпотези і вбачається перспектива подальшого дослідження як продовження наших попередніх розвідок [3].

Література:

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія / Р. П. Зорівчак. – Львів: Вид – во при ЛДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. – 175 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
3. Ліпко І. П., Черноватий Л. М. Стратегії майбутніх фахівців з міжнародного права при перекладі професійно орієнтованих текстів англійською мовою / І. П. Ліпко, Л. М. Черноватий // Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладання: [тези доповідей та повідомлень учасників науково – практичної конференції (м. Харків, 30 вересня – 1 жовтня 2015 року)] / за ред. проф. В. В. Комарова та І. Д. Шутака. – Харків: Нац. юрид. ун – т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – С. 142–145.
4. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: Підручник для студентів вищих закладів освіти освітньо – кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. – Вінниця: Нова книга, 2013. – 376 с.
5. Черноватий Л. М. Зміст стратегій калькування і трансформації у перекладознавчому аналізі / Л. М. Черноватий // Тези II міжнародної наукової кон-

ференції «Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі». – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2016. – С. 30–33.

6. Lörcher, W. The Translation Process: Methods and Problems of its Investigation / W. Lörcher // *Meta*. – Vol. 50. – N2. – 2005. – P. 597–608.

7. Venuti, L. Strategies in translation / L. Venuti // *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. – London : Routledge, 2001. – P. 240–244.

T. Artemenko¹

SOME PECULIARITIES OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION

Communicative language teaching aims broadly to apply the communicative approach by making foreign language communicative competence the goal of language learning. It is known that foreign language communicative competence is an integral professional feature characterized by language knowledge, skills and methods of professional activity and abilities to implement professional communication. This approach aims to develop students' communicative activity in professional sphere [1, c. 67]. It takes into account the linguistic factors, goals and experience of speakers, their intentions, strategies and tactics in speech communication [2, c. 103]. Communication takes place when people perform a variety of different acts of some social nature using different strategies and tactics. There is no simple equation between linguistic forms and communicative functions. It is important to examine with the students the effective functioning of language units in dialogical discourse, to analyze their semantic and pragmatic characteristics, taking into account the communicative intentions of the communicants. This approach will contribute to the formation of the communicative competence in the process of students' foreign language learning. Students will learn to choose the language tools that reflect their life strategies [3, c. 142].

The analysis of some pragmatic and semantic characteristics of affirmative sentences, for example, shows that their meaning is characterized by some pragmatic variation depending on the communicative intentions of the speaker. They are not always used only as statements, but actualizing constative speech acts in the dialogical discourse, they have different shades of meaning, depending

¹ Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого/

on the communicative strategies of the speaker. Their meaning is characterized by pragmatic variation and depends on real communication between people. They can, for example, while describing something express irony showing the speaker's emotive – evaluative attitude to a certain event. They are defined in this case as speech activities with an expressive illocutionary aim.

An effective and smooth communication between people is generally actualized in spoken dialogues. The aim of the present paper is to describe some effective functioning of the initial constative statements and constative reply statements in the dialogical discourse and to consider the significance of the speaker's and hearer's intentions in speech communication. The pragmatic approach to the analysis of the initial constative statements permits to show that their meaning in the dialogical discourse is characterized by some pragmatic variation and depends on the communication environment. They express the speaker's attitude to some actions of the hearer. They may be defined as speech activities with perlocutionary purposes of persuading the hearer to do some action, influencing the feelings and emotions of the hearer. They may draw attention to the hearer's personality. The analysis of some ways of realization of these perlocutionary purposes in speech communication and the language means of expressing speaker's feelings and emotions show that initial constative statements are characterized by pragmatic variation. It is due to several factors: the initial position, type of nomination which shows the hidden motivation, the means of evaluation intensification, specifiers of pragmatic intention. The analysis of the initial statement functioning has led to the conclusion that in real communication the principle of the truth becomes irrelevant to please the principle of politeness. The organization of language material is mainly determined by the intentions of the speaker, his social role and his emotional state. Being a means of influence initial statements can fulfill such communicative needs of the speaker as evaluation with the shade of irony, expressing emotions and feelings. It should be mentioned that in communication space the roles of both the speaker and the hearer are equally important.

The speech strategies of the hearer reflect the main types of social processes: association and dissociation. Association strategies may be actualized in some tactics: concretization, generalization, explanation, clarification, elucidation. Dissociation strategies may be actualized in the tactics of opposition, retraction, discredit, evasion and others. The analysis of some pragmatic and semantic characteristics of the constative reply statements demonstrates that their meaning is characterized by some pragmatic variation and depends on the hearer's communicative intentions. The constative reply statements define the interrelation

between the initial and reply statements and express the hearer's attitude to the initial statement in the form of different strategies. The hearer's strategies are actualized by different tactics: direct correlation, particularization, generalization, clarification. The pragmatic meaning of the constative reply statements may be actualized in direct, indirect and implicated forms of nomination. The pragmatic variation of the constative reply statements, the organization of language material is determined by the hearer's intention and his social role. Special attention should be given to the description of the hearer's emotional state and his attitude to the speaker. The analysis of the constative reply statements functioning has led to the conclusion that their variation in the dialogical discourse includes a variety of tactics and is characterized by diversity of language means.

The analysis of the communicative intentions of the speaker and the hearer in the dialogical discourse, the analysis of the effective functioning of language units, of their semantic and pragmatic characteristics contribute greatly to the formation of the foreign language communicative competence in the process of students' foreign language learning.

References

1. Nunan D. *Second Language Teaching and Learning* / D. Nunan. – Boston: Heinle & Heinle, 1999. – 184 p.
2. Бацевич Ф. С. *Основи комунікативної лінгвістики* / Ф. С. Бацевич. – Львів, 2000. – 347 с.
3. Гейхман Л. К. *Интерактивное обучение общению и межкультурная коммуникация* / Л. К. Гейхман // *Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. – М., 2003. – Вып. – 3. – С. 138–149.

T. Maleyeva

ACTIVE STUDENT-CENTERED TEACHING VERSUS TRADITIONAL METHODS OF TEACHING

The world is changing from an individualized society to a knowledge – based society. Unlike workers of the industrial age, who were expected to acquire most of the necessary knowledge prior to performing a job, information – age workers are expected to process large amounts of information on the job and develop the knowledge needed to solve problems or make decisions. The complex skills that define success for workers of the information age include critical thinking and

doing, creativity, collaboration and teamwork, cross – cultural understanding, communication using a variety of media, technological fluency and continuous learning of new skills.

One way for schools and classrooms to address complex skills is by deploying technology in the classroom to support active, student – centered learning. In student – centered classrooms the goal of education is to create independent, autonomous learners who assume the responsibility for their own learning.

Currents research on learning suggests that the real power of technology in the classroom is its potential to facilitate basic changes in the way teaching and learning occur. Based on teaching and learning theories that focus on students exploring, manipulating and generating knowledge, teachers can build student – centered learning environments supported and enabled by the information and communication technology resources available through the Internet.

What makes the Internet advantageous for supporting teaching and learning in the classroom is not only its capability of supporting a number of media features – such as texts, graphics, animation, audio, video or hyperlinks – but also its support of a number of pedagogical methodologies that can provide teachers with valuable and necessary tools for teaching and learning. Principally, Internet technologies can function as cognitive tools for researching and representing knowledge. Cognitive tools are both mental mechanisms and digital devices that support, guide and extend the thinking processes of users. Cognitive tools function as intellectual partners to stimulate and facilitate critical thinking and higher order learning in students. Some examples of computer – based cognitive tools include databases, spreadsheets, multimedia software, graphic organizers, graphing and charting programs and computer programming languages. Using Internet technologies as cognitive tools has the potential to augment teaching and learning in several ways:

- Student – centered learning – Learning activities enhanced by Internet technologies can create powerful learning environments that facilitate independent and collaborative student – centered learning.

- Collaborative learning – The communication features of the Internet provide meaningful ways for students to learn with and from one another.

- Student engagement – The multimedia features of the World Wide Web motivate students to work with information and content, to reflect on the material and to articulate their knowledge and understanding.

- Scaffolding – Web – enhanced learning activities provide multiple methods for teachers to support student learning without relying primarily on direct instruction.

– Authentic setting – The information features of the World Wide Web provide authentic or real – world contexts to support transfer of knowledge to other contexts.

– Lifelong learning – Learning activities that utilize Internet technologies can motivate students and help them learn to manage their own learning.

To learn successfully, the students must do more than just listen to a lecture or a presentation from a teacher – they must do something. And then they must think about what they are doing. Active learning occurs when instructional activities involve students in doing things and thinking about what they are doing.

A highly active (and interactive) learning environment has always been one aspect of the classroom of effective teachers. Technology can enhance and extend instructional activity (and interactivity) to stimulate students to engage in learning even as it makes teaching a more enjoyable experience.

The attributes of the traditional classroom learning environment are teacher – centered instruction, passive role of a student, single – path progression, isolated work, information delivery, reactive response, isolated, artificial context. Active – learning environment facilitated by technology is characterized by student – centered learning, multipath progression, using multimedia, collaborative work, information exchange, authentic, real – world context.

Active learning environments are characterized by meaningful or relevant activity that is directly related to the curriculum and supported by knowledge-building collaboration with peers and tutors and by the expert guidance of a teacher. For example, a teacher elicits prior knowledge from students through discussions about the content and then legitimizes the content and related concepts by making it relevant to the lives of the students. Discussion is a common strategy for promoting active learning, as are approaches based on a problem-solving model, such as role playing, simulations, debates and dramatic presentations. In active learning environments, teachers and students assume roles that are fundamentally different from those in traditional learning environments.

The implementation of technology-enhanced, student-centered learning environments requires teachers to change their beliefs about classroom practices and, in some cases, change their actual classroom practices. In a student – centered learning environment, the role of a teacher shifts from directing decisions about learning to guiding, facilitating and supplementing instruction. In the new learning environments facilitated by technology, the role of a teacher becomes much more diverse and multifaceted:

The teacher as a learner – In a student-centered learning environment it is no longer necessary for the teacher to know all there is to know about a particular

subject or topic being discussed, studied or researched. Instead, teachers shift from teaching their students to learning with their students and sometimes learning from their students. Teachers maintain relevance in the classroom by modeling the process of learning that they are asking their students to perform.

The teacher as an instructional designer – Proficiency in instructional design methodologies is necessary to effectively apply student-centered learning principles in learning environments using the Internet. The usual approach is based on principles of knowledge transmission and focuses on the elaboration and structuring of domain content. The instructional strategies that support student – centered learning require teachers to design activities that enable students to master complex cognitive skills used to construct knowledge. Thus, teachers must learn how to teach their particular content or subject matter – something Shulman calls pedagogical content knowledge (PCK) – so that students understand the way that knowledge develops and can apply that knowledge flexibly and in multiple contexts.

The teacher as an instructional facilitator and a coach – In a student-centered classroom students are actively engaged in aspects of learning that are generally performed by the teacher in a conventional classroom. Instilling in students the responsibility for their own learning is probably one of the most important lessons a teacher can impact. The teacher should model the interpretation and extrapolation of information by guiding, consulting and providing feedback.

The teacher as an evaluator – In a student-centered learning environment product and process are both important aspects of learning. Therefore, the teacher not only evaluates final student performance on a central task or problem but also designs measures to evaluate the underlying activities and procedures. These process measures can be derived from observations, interviews, student logs, outlines, presentations and rating from team or group members.

The teacher as a technologist – For students to become knowledge constructors, problem solvers and critical thinkers, technology must be an integral part of the learning process. In student-centered learning environments technology is a tool the teacher uses for teaching and learning. The teacher does not have to be a technology expert but must be confident in using technology and in supporting student use of technology.

Although technology can support teachers and students in accessing, managing, analyzing and sharing information, a well-developed understanding of how to fully exploit the features and resources of the Internet in an educational context has not fully emerged.

The instructional tasks a teacher assigns have a lot to say about that teacher's theories and beliefs about teaching and learning. Different approaches to teaching

the same content can represent very different theories. For example, paper – and – pencil activities in which students choose a correct answer or solution may indicate that learning how to solve a problem is just as important as getting the right answers.

Changes in the roles of teachers and students in active, student – centered classroom can also influence the way instructional materials are designed, developed and delivered. This lesson will provide you with some basic tools to help you determine the appropriate Internet technologies for particular subject matter and learning goals. These tools will also help you select teaching methodologies that are appropriate to meet the multiple learning needs of students.

Література:

1. Harmer, J. *The Practice of English Language Teaching*. – London: Longman, 2006. 2. Nunan, D. *Designing tasks for the communicative classrooms*. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

2. Bonwell, C. C. and J. A. Eison. «Active Learning: Creating Excitement in the Classroom,» ASHEERIC Higher Education Report No. 1, George Washington University, Washington, DC , 1991. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED336049.pdf>

3. Hammerly, Hector. «Fluency and Accuracy: Toward Balance in Language Teaching and Learning Multilingual Matters». – *Multilingual Matters*, 1991

4. Center for Research on Learning and Teaching, University of Michigan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crlt.umich.edu>

5. Thomas A. Brush, John W. Saye. *A Summary of Research Exploring Hard and Soft Scaffolding for Teachers and Students Using a Multimedia Supported Learning Environment // The Journal of Interactive Online Learning*. – Volume 1. – Number 2, Fall. – 2002.

6. Shulman, L. S. *Knowledge and teaching: Foundations of the new reform*. Harvard Educational Review, 1987. – 57(1). – P. 1–22.

С. М. Романюк¹

THE ENGLISH LANGUAGE ELECTIVES AS THE FOUNDATION OF SUCCESS IN LAW STUDY AND CAREER

In today's globalised marketplace, companies are increasingly working internationally. Exposure to foreign legal systems and legislative processes is

¹ Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

becoming commonplace and lawyers are now required to communicate successfully in English using the appropriate legal language and terminology. Due to the international nature of legal work, a lawyer's ability to understand and communicate complicated legal processes and legislation in English is an invaluable skill providing a competitive advantage when operating in an international environment.

Most foreign law schools require their students to study a minimum of 50% of core subjects from their chosen course area of specialization. The balance of students' studies is comprised of elective subjects, which are available in other course areas.

Electives can help law students develop a deeper understanding of a specific subject area within their degree discipline. They can choose electives that are relevant to their personal and professional goals. For example, the English language electives enable law students to take courses that not only strengthen their skills and abilities for future various graduate programs, but also foster the proficiencies employers most value in the workforce.

Moreover, employers such as law firms, banks, public authorities and international corporations say they need lawyers with practical legal English skills. They need lawyers who can negotiate international deals, draft and amend contracts and write opinions and formal letters professionally and accurately. For example, the EU TUNING Educational Structures project started in 2000 to (re –)design, develop, implement, evaluate and enhance quality first, second and third cycle degree programmes in the higher educational sector. It distinguishes two types of competences: generic and specific ones. The generic competences are universal for all higher education cycles and degrees, namely instrumental, interpersonal and systematic competences. Specifically, generic communication competence is a combined one of this triple and implies understanding, reading, speaking, writing in a foreign language (i.e. working in English as a foreign language). The Tuning outcomes identifies the subject specific competences for nine subject areas e.g. Business Administration, Chemistry, Education Sciences, European Studies, History, Geology (Earth Sciences), Mathematics, Nursing and Physics. Besides, it defines the competency requirements for oral and written legal communication as the ability to communicate clearly in the English or French language; identify the purpose of the proposed communication; use correct grammar, spelling and language suitable to the purpose of the communication and for its intended audience; and d. effectively formulate and present well reasoned and accurate legal argument, analysis, advice or submissions [1].

It is important that In 2010, guided by the approach of the EU TUNING Educational Structures project Expert Advisory Group (EAG) and a Discipline

Reference Group (DRG) has developed a set of six Threshold Learning Outcomes (TLOs) for the Bachelor of Laws degree, a program of study recognized as meeting the academic requirements specified for the purposes of admission to practice as a legal practitioner in Australia. The project also included representatives from peak Australian legal organizations, together with senior legal educators from Australia, New Zealand, the United Kingdom, Canada, and the United States. The TLOs represent what a Bachelor of Laws graduate is expected «to know, understand and be able to do as a result of learning» and cover the areas of: knowledge; ethics and professional responsibility; thinking skills; research skills; communication and collaboration; and self – management. According to TCOs «appropriate» communication includes a knowledge and ability to work in plain English, as well as the use of legal, specialist terms where appropriate, in both traditional forms of communication (such as letters, briefs, questioning, and oral presentations) and contemporary forms of communication (such as email, video – link, and interactive online communications) [2].

Yaroslav Mudryi National Law University is the forefront of higher education reforms, in particular tuning the Bachelor of Science (B. S.) in Law degree to the EU and world competence standards. The core curriculum provides a solid foundation in the various areas of law, including legal research and training course. Students also have the opportunity to focus on specific areas of interest by taking electives in the areas of legal studies, and Professional English. Foreign Language Department #2 initiated development of the number of Professional English electives: International Legal English, Public Speaking and Military English. Every elective is 4,5 credits. The general objective is to build the foundation law students will need to succeed in law study, career and beyond. The elective programs are flexible in nature and tailored to law students' career needs. In means the methodological base consists of the competences representing a dynamic combination of knowledge, understanding, skills and abilities. For example, communicative competence can be described as including *grammar competence* (knowledge of grammar rules, lexis and phonetics), *pragmatic competence* (knowledge of how to express a message), *strategic competence* (knowledge of how to express a message in a variety of circumstances), *social – cultural competence* (knowledge of social etiquette, national mind – set and values etc.) For lawyers this includes a knowledge and ability to work in plain English, as well as the use of legal, specialist terms where appropriate, in both traditional forms of communication (such as letters, briefs, questioning, and oral presentations) and contemporary forms of communication (such as email, video – link, and interactive online communications). Effective written communication requires an appreciation of different genres such as letter writing, drafting, and scholarly written argument.

That's why it is appropriate to develop one of the English electives, in particular Speak English Professionally: International Legal English, which will introduce law students to terminology, concepts, and tools lawyers and legal academics use to make their arguments. It will be as a roadmap to help law students explore the subject matter more deeply on their own from original sources according to their interests and needs. Capstones will be the culminating achievement of the elective in the form defense outcome such as presentation, thesis, and oral defense. The elective will be also designed for boosting Professional English speaking skills in person, online and on the phone. Law students will learn how to identify and make a strong personal introduction; develop and demonstrate the speaking skills for group discussions; how to agree or disagree, how to clarify, restate and summarize; practice how to give information and respond to requests on the phone; study and role play effective interviewing; identify how culture influences your speech; use culture to help you speak correctly; demonstrate the best body language for different cultural settings. Moreover, law students will learn step by step how to build the site and they will learn the grammar, vocabulary and writing skills needed to create it. By the end of this elective course, law students are supposed to be able to: write a proper headline for their ePortfolio; describe their study and work in one sentence and in longer forms; write an effective summary about themselves, CV and motivation letters; apply appropriate vocabulary to write their education and professional experience for their resume; write specific comments and network work with others, e.g. in LinkedIn.

Finally, law is a subject of international community and in our globalized world, it is an expanding field and law cannot be understood and practiced today without appropriate level of multicultural professional competence. The Bachelor of Science (B. S.) in Legal Studies or Law at Yaroslav Mudryi National Law University prepares its graduates for success in both law school and for careers in legal assisting, paralegal, and other law – related professions with a rigorous curriculum designed to provide them with necessary critical thinking, writing and research skills, as well as an in – depth understanding of the entire legal system, including the court system, clients, and lawyers. When taking the English language electives our graduates will open the door to success in their education in law school, various graduate programs or in various capacities in law firms, government offices and private businesses. In short, the knowledge and skills they acquire will serve them well, regardless of the career path they choose. Their choice of the English language electives put them one step ahead of those who did not have similar educational opportunities.

Literature:

1. Competences [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unideusto.org/tuningeu/competences.html> – Дата доступу: 08.11.2016.
2. Learning and Teaching Academic Standards Project BACHELOR OF LAWS. Learning and Teaching Academic Standards Statement December 2010 Professor Sally Kift Winthrop Professor Mark Israel Rachael Field *altc_standards.LAW_110211_rv2* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cald.asn.au/assets/lists/ALSSC%20Resources/KiftetalLTASStandardsStatement2010.pdf> – Дата доступу: 11.11.2016.

Ю. І. Усманов¹

ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК ІМПЕРАТИВНА НОРМА В УНІВЕРСАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

Сьогодні важливість реалізації і захисту права на життя людини є очевидною, адже без такого фундаментального права всі інші права людини перестають мати будь-яке значення. Тому у зв'язку з сучасними подіями на Сході України, виникає потреба для більш детального вивчення питання регламентації і захисту права на життя як імперативної норми в міжнародних документах задля недопущення порушень їх положень.

Варто зазначити, що значна увага до прав людини міжнародним суспільством була приділена лише після II Світової війни, адже колосальні втрати живої сили під час цього лиха стали поштовхом для закріплення в міжнародних договорах права на життя в якості імперативної норми, а також подальшого його вивчення, яке продовжує відбуватися і в наш час також.

Прийнято вважати, що першим універсальним міжнародним актом, який приділив увагу основним правам людини, є Статут Організації Об'єднаних Націй, який був прийнятий у 1945 році [1, с. 173–180]. В цьому документі вперше на міжнародному рівні згадується термін «права людини» без його детального тлумачення, але саме в цьому нормативному акті вперше також закріплюється принцип заборони дискримінації людини, оскільки остання володіє такими правами незалежно від раси, статі, мови і релігії.

Іншим міжнародним документом, який закріплює право на життя, є Біль про права людини, який складається із Загальної декларації прав людини,

¹ Аспірант кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, двох Факультативних протоколів до нього, а також Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

Базовим документом серед вищезазначеного переліку є, звісно, Загальна декларація прав людини, яка була прийнята 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН резолюцією 217 (III) [2, с. 6]. Як справедливо відзначають багато вчених, Декларація сьогодні розглядається як універсальний каталог прав і свобод людини, який підкреслив рівність всіх у правах і свободах [3, с. 6, 7].

Стаття 3 Декларації проголошує, що кожна людина має право на життя [4]. Таким чином даний документ вперше в історії на міжнародному рівні закріпив і чітко виділив дане право в окрему статтю, тим самим підкресливши особливе його значення.

Деякі вчені, зокрема М. В. Буроменський, В. О. Карташкін зазначають, що Декларація була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у формі резолюції, яка має рекомендаційний характер, а тому норми, які містяться в цьому акті, мають більш декларативний характер, а не імперативний. Однак далі зазначають, що такі норми по факту стали звичаєво-правовими, а тому мають характер міжнародно-правового зобов'язання для всіх держав [5, с. 16]. Не можна не відмітити також той факт, що не менше 90 національних конституцій, прийнятих після 1948 року, мають перелік фундаментальних прав, які або ретранслюють положення Декларації, або ж включені під її впливом» [6].

На відміну від Загальної декларації прав людини, в ст. 6 Пакту закріплюється не просто норма, що «кожен має право на життя», а вперше в історії закріплює імперативне правило, що таке право є невід'ємним для кожної людини, його ніхто не може бути позбавлений.

Варто також зазначити, що на практиці недоліки багатьох міжнародних актів часто усуваються правотлумаченням з боку таких органів ООН, як: Економічна й соціальна ради ООН (ЕКОСОП), Рада ООН з прав людини і Комітет ООН з прав людини тощо.

Важливо підкреслити, що на цьому етапі розвитку міжнародного права, тобто до 1989 року, не зважаючи на закріплене право людини на життя в міжнародних актах, його тлумаченні та захисті з боку міжнародних організацій, таке право не мало абсолютного характеру, адже смертна кара досі не була заборонена в жодному універсальному міжнародному документі.

Саме для того, щоб виправити таку ситуацію, у 1989 році був прийнятий Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, головним покликанням якого було повне скасування

смертної кари, оскільки саме такий захід з боку міжнародної спільноти дав би змогу говорити про прогрес у розвитку міжнародного права, реальне та ефективне забезпечення людини правом на життя.

По своїй суті Другий Факультативний протокол є унікальним документом, адже вперше в історії людства на міждержавному рівні була закріплена заборона застосування всіма державами смертної кари в якості виду покарання, що свідчить про гуманізацію та суттєвий прогрес в розвитку всього міжнародного права.

Крім загального універсального рівня міжнародного захисту права на життя людини, регламентація і захист такого права здійснюється і на регіональному рівні, а саме у Європі, Америці та Африці.

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що згідно з універсальними міжнародними нормативними актами право на життя на сьогодні є імперативним і невід’ємним правом кожної людини. На сьогоднішній день це право продовжує розвиватись і вдосконалювати механізми захисту як на міжнародному, так і регіональному рівні, адже до сих пір залишаються невирішеними такі його питання, як: його загальна відносність, неможливість розкрити повну суть права на життя в міжнародних актах, проблема евтаназії, статусу права на життя в період збройних конфліктів тощо.

Отже, право на життя є актуальним питанням для вивчення у XXI столітті, адже потребує нових і нових відповідей на багато проблем, від вирішення яких залежить весь подальший розвиток людства.

Література:

1. Міжнародне право в документах / За заг. ред. д.ю.н., проф. М. В. Буруменського. – Х.: Вид. НУВС, 2003. – С. 173–180.
2. Права людини і професійні стандарти для юристів: Документи міжнародних організацій. – Амстердам – Київ: Українсько – Американське бюро захисту прав людини, 1996. – С. 6.
3. Бахин С. В. Всеобщая декларация 1948 года: от каталога прав человека к унификации правового статуса личности // Правоведение. – 1998. – № 4. – С. 6, 7.
4. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Международная защита прав человека. Документы и комментарии. Составитель и автор комментариев, д.ю.н., проф., М. В. Буруменский. – Харьков: ООО «Синтекс, ЛТД», 1998. – С. 16.
6. Yagawick W. Hong Kong and the International Politic of Human Rights. Human rights in Hong Kong. Hong Kong, 1992. – 160 p.

ОРГАНІЗАЦІЙНО – ПРАВОВА СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ

Однією з найважливіших ознак міжнародної організації, що відрізняє її з-поміж інших суб'єктів міжнародного права, є наявність постійної організаційно-правової структури, особливий характер взаємодії органів та специфіка їхньої компетенції [10, с. 31]. Така структура слугує певним «двигуном», за допомогою якого реалізуються потенційні можливості міжнародної організації, закладені в її установчому акті. З цього приводу Г. І. Тункін зазначав, що саме внутрішньо-організаційний механізм дає життя міжнародній організації [11, с. 343].

Таким чином, мета статті полягає в дослідженні організаційної структури ОЕСР як міжнародно-економічної організації.

Можна виділити такі основні завдання цієї статті:

- охарактеризувати органи управління Організації економічного співробітництва та розвитку;
- виділити повноваження органів управління Організації економічного співробітництва та розвитку;
- встановити взаємодію органів управління Організації економічного співробітництва та розвитку.

Структура органів міжнародних фінансових організацій в цілому визначається положеннями установчих актів, правилами процедури органів, які служать правовою основою для створення їх внутрішньо-організаційного механізму.

Система органів, що визначає механізм взаємодії держав в рамках міжнародної фінансової організації, як організаційної структури ОЕСР, закріплена в Конвенції про заснування Організації економічного співробітництва та розвитку від 14 грудня 1960 року [1] (далі – «Конвенція»). Правоздатність Організації, привілеї, імунітети посадових осіб та представників її членів визначаються також положеннями Додаткового протоколу № 1 до цієї Конвенції від 14 грудня 1960 року [2] та Додаткового протоколу № 2 до цієї Конвенції від 14 грудня 1960 року [3].

Процедурні та внутрішні питання діяльності окремих органів управління позначені в Основних документах ОЕСР, серед яких: Рішення Ради

¹ Аспірантка кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

з управління Організації від 15 липня 2015 року [4], що об'єднує дві частини правил управління ОЕСР. До них відносяться: Резолюція C(2006)78/REV1/FINAL (A/ Resolution C(2006)78/REV1/FINAL), де зазначені роль, майбутні напрямки діяльності Організації, визначені обов'язки Генерального секретаря і Ради, описано взаємозв'язок між Радою та спеціалізованими комітетами; Резолюція C(2014)120/REV2 (B/ Resolution C(2014)120/REV2), де встановлено процедуру прийняття рішень Радою; Правила процедури Організації, затверджені Радою в жовтні 2013 року [5], охоплюють організацію нарад, у тому числі за участю країн, які не є членами Організації, процедуру прийняття правових документів Ради, комітетів та інших допоміжних органів; Положення про персонал Організації, їх права та привілеї, затверджене Радою в жовтні 2016 року [6], де викладені основні умови служби співробітників Організації, а саме їх основні права, обов'язки і зобов'язання; Кодекс поведінки посадових осіб ОЕСР [7], а також Фінансові положення ОЕСР, затверджені Радою в грудні 2013 року [8], які регулюють питання фінансового управління, бюджету ОЕСР. Відповідно до цих положень в обов'язки Генерального секретаря входить організація, введення в дію відповідні заходів контролю, систем і процесів для забезпечення ефективного і дієвого управління Організацією.

Організація Економічного Співробітництва та Розвитку має три основні органи управління:

- Рада ОЕСР – загальний контроль і визначення стратегічних пріоритетів Організації. Об'єднує делегатів усіх країн-учасниць за участю представника Європейської комісії, під головуванням Генерального секретаря. Раді підпорядковується низка постійних комітетів.

- Секретаріат ОЕСР – основними завданнями Секретаріату, на чолі якого стоїть Генеральний секретар, є аналіз пріоритетів Організації, підготовка аналітичних матеріалів, організація засідань комітетів і Ради.

- Спеціалізовані комітети ОЕСР – обговорення проблем в певних сферах державного регулювання і вироблення стандартів, реалізація проектів Організації. Складаються з представників країн – членів ОЕСР і країн, що мають статус спостерігача.

Рада Організації Економічного співробітництва та розвитку є вищим органом ОЕСР. Відповідно до ст. 7 Конвенції на рівні постійних представників країн – членів ОЕСР Рада збирається не менше двох разів на місяць під головуванням Генерального секретаря; рішення приймаються на основі консенсусу. Крім того, один раз на рік (як правило, в кінці травня – на початку червня) проводяться міністерські зустрічі на рівні міністрів закордон-

них справ, фінансів і зовнішньої торгівлі; на цих засіданнях обговорюються ключові питання, встановлюються загальні напрямки діяльності Організації.

У складі Ради також функціонує Виконавчий комітет (засідає один раз на тиждень). Головними завданнями якого є визначення характеру угоди з того чи іншого конкретного питання, формулювання відповідних пропозицій на основі матеріалів, підготовлених допоміжними органами Організації, загальний контроль над виконанням рішень.

Виконавчий комітет складається з десяти представників-членів Організації, як правило, це глави делегацій цих держав, акредитовані при ОЕСР. І хоча формально жодній з країн не гарантоване постійне місце в Комітеті, на практиці провідні держави Заходу – США, Великобританія, Франція, ФРН, Японія та Італія – обираються його членами постійно. Решта чотири місця розподіляються між іншими країнами, причому і тут встановилася практика постійного представництва груп держав, пов'язаних між собою або особливими економічними, політичними зв'язками, або країн з одного і того ж регіону Європи. Наприклад, у Виконавчий Комітет постійно обирається представник країн Бенілюксу, Скандинавських країн і неодмінно представник Іспанії або Португалії.

Таким чином, Рада Організації економічного співробітництва та розвитку виконує типові для вищого керівного органу міжнародної організації функції, проте порядок її формування має певні особливості.

Постійно діючим апаратом ОЕСР, що забезпечує роботу її структурних органів, є Секретаріат. Управління Секретаріату займається збором і обробкою інформації, розробкою документів і рекомендацій, випускає доповіді та аналітичні записки з економічних і соціальних питань, видає публікації.

Відповідно до статті 10 Конвенції робота Секретаріату здійснюється під керівництвом Генерального секретаря, який призначається Радою терміном на 5 років. Нині чинний Генеральний секретар ОЕСР Хосе Анхель Гурріа (José Ángel Gurría) в травні 2015 року був переобраний на третій термін керівництва. Йому надають допомогу один або кілька заступників (або помічник Генерального секретаря), які призначаються Радою за його рекомендацією. Генеральний секретар є вищою представницькою посадою Організації економічного співробітництва та розвитку, головує на засіданнях Ради та сесіях постійних представників держав-членів, забезпечує виконання політики Організації, може надавати пропозиції Раді чи будь-якому іншому органу ОЕСР. Крім цього, Генеральний секретар призначає нових штатних співробітників, які можуть бути необхідними Організації відповідно до її планів, затвердженими Радою (ст. 11 Конвенції).

Секретаріат ОЕСР складається більш ніж з 2 500 співробітників, які виконують роботу відповідно до пріоритетів, визначених Радою ОЕСР. Згідно зі ст. 20 Конвенції загальні витрати Організації, розподіляються відповідно до шкали, яка встановлюється Радою. Робота Секретаріату фінансується за рахунок внесків країн-учасниць. Розмір членських внесків розраховується за спеціальною формулою, в основі якої лежить показник валового внутрішнього продукту кожної з держав. Так, внесок США становить приблизно четверту частину річного бюджету організації, далі йдуть Японія (16%), Німеччина (9%), Франція (7%), Великобританія (7%) і т. д.

Діяльність Секретаріату побудована відповідно до структури комітетів, де кожен директорат Секретаріату об'єднує один або декілька комітетів, а також їх робочі групи та підгрупи. Фахівці яких займаються збором даних, відстеженням основних тенденцій, аналізом і прогнозами економічних процесів, вивченням соціальних зрушень, структури торгових зв'язків, навколишнього середовища, сільського господарства, технологій, оподаткування тощо.

Саме на підставі результатів цієї роботи приймаються відповідні рішення, проводяться дискусії між країнами-членами в профільних комітетах ОЕСР.

Підготовкою цих матеріалів за різними тематичними напрямки, необхідні для роботи Комітетів ОЕСР, займаються відповідні Директорати Секретаріату організації економічного співробітництва та розвитку: Директорат з питань співробітництва в питаннях розвитку ОЕСР (Development Cooperation Directorate); Директорат з питань економіки (Economics Department); Директорат з освіти та навичок (Directorate for education and Skills); Директорат з питань зайнятості, праці та соціальних питань (Directorate for Employment, Labour and Social Affairs); Центр по підприємництву, малому та середньому бізнесу, регіонального розвитку (Centre for Entrepreneurship, SMEs and local development); Директорат з питань охорони навколишнього середовища (Environment Directorate); Директорат з фінансових питань і питань підприємництва (Directorate for Financial and Enterprise Affairs); Директорат з державного управління та територіального розвитку (Public Governance and Territorial Development Directorate); Директорат ОЕСР з науки, технологій та інновації (Directorate for Science, Technology and Innovation); Директорат по статистиці (Statistics Directorate); Центр бюджетно – податкової політики (Centre for Tax Policy and Administration), Директорат ОЕСР з торгівлі та сільському господарству (Trade and Agriculture Directorate).

Директорати, по суті, грають роль міжнародних інформаційно-аналітичних центрів. Одна з функцій директорату полягає в організації щорічних зустрічей міністрів, засідань комітетів за участю представників національних урядів (два рази на рік), а також періодичних засідань експертів – співробітників дослідних інститутів, освітніх установ, неурядових організацій країн – членів і країн – партнерів ОЕСР.

Інша функція директорату ОЕСР полягає в розробці і реалізації аналітичних проектів. Ці проекти полягають, як правило, в проведенні міждержавного аналізу, моніторингу, збору статистичних даних для вивчення та прогнозування поточних проблем, в тому числі в сфері економіки, освіти, соціально-економічного розвитку, науки та інновацій.

Пропозиції щодо реалізації та результати проектів складають основу для вироблення рішень, що включають політичні рекомендації, які приймаються під час засідань. Для вирішення більш вузьких проблем в рамках Директорату існують відділи, дослідницькі центри, робочі та експертні групи. Важливою складовою роботи директоратів є публікація матеріалів, заснованих на аналізі зібраних даних. Таким чином, всі країни-учасниці, як і інші держави, можуть скористатися досвідом інших держав.

Важливо також звернути увагу на те, що діяльність ОЕСР на сьогодні будується на базі міждисциплінарних досліджень. Наприклад, в напрямку визначення причин старіння населення держав-членів Організації, задіяне широке коло експертів зі сфери оподаткування та підприємницької діяльності, а також фахівців з питань охорони здоров'я, ринку зайнятості та соціальної політики. Нерозривно пов'язані між собою проблеми торгівлі та інвестицій, розвиток біотехнологій зачіпає політику в галузі сільського господарства, промисловості, науки, технологій, охорони навколишнього середовища та економічного розвитку.

Як бачимо, Секретаріат ОЕСР поєднує в своїй діяльності функції виконавчого та адміністративного органу, він виступає головним ініціатором у розробці та прийнятті програм роботи Організації.

Більше того, за час свого існування Організація економічного співробітництва та розвитку заснувала спеціальні органи, які займаються вирішенням особливо важливих проблем. До них відносяться: Центр розвитку (Development Centre); Цільова група з фінансових заходів (Financial action Task Force); Міжнародне енергетичне агентство (International Energy Agency); Міжнародний транспортний форум (International Transport Forum), Агентство з ядерної енергії (Nuclear Energy Agency), Сахель і Клуб Західної Африки (Sahel and West Africa Club).

У сучасній структурі МЕО організацій її ланками виступають різного гатунку комітети та комісії. Вони можуть бути спеціально передбачені статутом (ОЕСР, НАФТА – Північно-Американська асоціація вільної торгівлі) чи засновуватися як допоміжні органи (ОЧЕС – Організація Чорноморського економічного співробітництва), бути постійними або тимчасовими – сформованими для розв’язання якоїсь конкретної проблеми.

Так, відповідно до статті 9 Конвенції, Рада може засновувати такі допоміжні органи, які можуть бути необхідними для досягнення цілей Організації. В першу чергу це комітети, підкомітети, робочі групи, групи експертів з таких напрямків, як економіка і сприяння розвитку, торгівля, рух капіталу, ринки капіталу, страхування, податкова політика, конкурентна політика, туризм, міжнародні інвестиції і багатонаціональні корпорації, енергетична політика, промисловість, сталь, наукова і технологічна політика, інформаційна та освітня політика, комунікації та комп’ютеризація, соціальні питання, державне управління, навколишнє середовище, сільське господарство, рибальство та ін. Також варто відзначити, що в рамках ОЕСР діють і інші організаційно-правові форми співробітництва, що існують поза правилами статті 9 Конвенції, зокрема, це Глобальні форуми (наприклад, Глобальний форум з прозорості та обміну інформацією для цілей оподаткування) [9], тимчасові спеціальні або цільові групи.

В даний час в ОЕСР працює більше 250 комітетів, робочих та експертних груп, що складаються з представників 35 країн – членів Організації та країн, що мають статус спостерігачів. Близько 40 000 старших посадових осіб з національних адміністрацій задіяні в роботі засідань комітетів Організації.

Таким чином, директорати і відповідні комітети – це базові основоположні структурні одиниці Організації – кістяк системи вироблення та узгодження ініціативних рішень.

На основі вище зазначеного, можна зробити висновок, що організаційно – правова структура Організації економічного співробітництва та розвитку гранично функціональна і раціональна, має чітку систему спеціалізації, необхідний набір ефективних механізмів взаємодії для прийняття багатосторонніх пропозицій і програм, систему моніторингу та контролю реалізації схвалених ініціатив.

Вищі органи ОЕСР загалом виконують функції, типові для аналогічних органів міжнародних економічних організацій. Так, кожен директорат веде аналітичну роботу з конкретних проблем, які обговорюються в рамках дорадчих органів – комітетів, підкомітетів, робочих груп і т. д. У цьому сенсі структура Організації нагадує структуру наукової установи, однак, кількість

і статус учасників, планетарний масштаб, значущість досліджуваних проблем – невід’ємна ознака ОЕСР, як міжнародної економічної організації.

Література:

1. Convention on the organization for economic cooperation and development, Paris 14th December 1960 [Електронний ресурс] : OECD Home / Paris. – 1965. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomiccooperationanddevelopment.htm>

2. Supplementary Protocol № 1 to the Convention on the OECD, Paris 14th December 1960 [Електронний ресурс] : OECD Home / Paris. – 1965. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/general/supplementaryprotocolno1totheconventionontheoecd.htm>

3. Supplementary Protocol № 2 to the Convention on the OECD, Paris 14th December 1960 [Електронний ресурс] : OECD Home / Paris. – 1965. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/general/supplementaryprotocolno2totheconventionontheoecd.htm>

4. Resolutions of the Council on the Governance of the Organization, Paris 15th July 2015 [Електронний ресурс] : OECD Official documents / Paris. – 2015. – Режим доступу: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C\(2015\)100&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=C(2015)100&docLanguage=En)

5. The Rules of Procedure of the Organization, Paris October 2013 [Електронний ресурс] : OECD Official documents / Paris. – 2013. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/legal/Rules%20of%20Procedure%20OECD%20Oct%202013.pdf>

6. Staff Regulations, Rules and Instructions applicable to officials of the Organization, Paris October 2016 [Електронний ресурс] : OECD Official documents / Paris. – 2016. – Режим доступу : http://www.oecd.org/careers/Staff_Rules_en.pdf

7. Code of Conduct for OECD Officials [Електронний ресурс] : OECD Official documents / Paris. – 2016. – Режим доступу : <https://www.oecd.org/legal/code-conduct.pdf>

8. Financial Regulations of the Organization, Paris December 2013 [Електронний ресурс] : OECD Official documents / Paris. – 2013. – Режим доступу : https://www.oecd.org/legal/OECD_Financial_Regulations_EN.pdf

9. Global Forum on Transparency and Exchange of Information for Tax Purposes [Електронний ресурс] : OECD Global Relations // OECD Global forums. – Paris. – 2016. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/tax/transparency/>

10. Шибаева, Е. А. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций / Е. А. Шибаева, М. Поточный: учеб. пособие. – 2 – е изд. – М. : Изд – во МГУ, 1988. – 192 с.

11. Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин. – М. : Международ. отнош., 1970. – 512 с.

ПРАВО НА ЗА ЗБРОЮ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ЗАХИСТ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Право людини на захист у загальному його розумінні представлено нормою ч. 6 ст. 55 України. Воно охоплює велике коло суспільно – правових відносин у яких може безпосередньо реалізовуватися. Право людини на зброю є фактично правом людини на технічний аспект, знаряддя реалізації її права на захист у вигляді необхідної оборони (ст. 36 Кримінального кодексу України). Конституційне регулювання права на зброю на сьогодні в Україні відсутнє, як і відсутнє регулювання таких відносин на рівні закону (різні проекти закону України «Про зброю» протягом багатьох років знаходяться у Верховній Раді, перший такий проект був підготовлений ще у 1994 р. народним депутатом України В. В. Костицьким та П. Л. Фрісом). На сьогодні регламентація відносин у галузі цивільної зброї здійснюється на рівні галузевих наказів МВС (№ 622 від 21.08.1998 р.).

Статус цивільної зброї змінювався протягом різних часів історії української державності відповідно до загальних тенденцій певного хронологічного проміжку.

На сьогодні питання легалізації зброї (яке постає, як правило саме щодо короткоствольної нарізної зброї – як зручної для реалізації права на необхідну оборону) є достатньо дискусійним як серед правників, так і в суспільстві в цілому. Події 2013–2014 років надали новий поштовх для активного обговорення цього питання, тому ця тема вбачається достатньо актуальною на сьогодні.

Міжнародний досвід також не характеризується однозначністю законодавчого регулювання правовідносин з цього питання. Іноземні країни логічно поділити на категорії відповідно до ступеня дозволеності цивільної зброї:

- держави, де на законодавчому рівні особи мають право на володіння цивільною вогнепальною зброєю (у т.ч. нарізною короткоствольною);
- держави, в котрих існують обмеження щодо права на зброю (за колом осіб та/чи за видами зброї);
- держави, що на законодавчому рівні проводять політику роззброєння населення;
- держави, де вогнепальна зброя є вилученою з цивільного обороту, або її обіг суттєво обмежений.

¹ Аспірант кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Традиційним прикладом першої категорії регулювання інституту цивільної зброї є друга поправка до конституції США (загальновідома «The second amendment»), котра встановлює право осіб на зброю на конституційному рівні. Аналогічно, стаття 10 Конституції Мексики дозволяє саме населенню [1] держави право на володіння зброєю. Стаття 107 конституції Швейцарії також присвячена «зброї та бойовій техніці» [2]. Також дозволено обіг короткоствольної вогнепальної зброї в Естонії, Латвії, Литві, Молдові [3, с. 12].

Друга категорія полягає у втіленні державою популярною практики щодо обмеження цивільного обороту зброї, надаючи таке право або лише певним категоріям громадян, або на певні категорії зброї. Наприклад, охоронці в Чорногорії мають пільговий доступ до отримання ліцензії на цивільну вогнепальну зброю, працівники сфери охорони в ОАЕ мають право на носіння виключно перцевих аерозолів; в Італії та Азербайджані судді, депутати, та інші державні службовці мають право на службову зброю; в Гватемалі й Гондурасі мають пільги на придбання вогнепальної зброї вищі посадові особи, в Казахстані – військовослужбовці [3, с. 12].

Україну також можна віднести до другої категорії країн: короткоствольна вогнепальна зброя є повністю вилученою з цивільного обороту, існують відповідні обмеження за колом осіб та за видами зброї. Загально-дозволеною вважається мисливська гладкоствольна та нарізна зброя (хоча, з відповідними адміністративними обмеженнями: вік, психічне здоров'я, відсутність судимості, тощо). Право на носіння так званої «травматичної» зброї (законодавець використовує термін «пристрій вітчизняного виробництва для відстрілу патронів споряджених гумових або аналогічних за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії» [4]) в Україні належить до певних категорій осіб: працівників правоохоронних органів, суддів, журналістів тощо [5].

Третя категорія іноземних країн (державна політика роззброєння) представлена Домініканською Республікою, Колумбією й Нікарагуа (вводилися тимчасові заборони на носіння зброї); в Афганістані, Ємені, Палестині заборонено носити зброю на певній території; в Аргентині, Бурунді, Великобританії, Іраку, Камбоджі, Таїланді, Філіппінах, Чилі були ініційовані акції зі здачі зброї. Певні країни у зв'язку з зростанням збройної злочинності посилили законодавчі межі дозволеності зброї, серед них: Австралія, Бельгія, Німеччина, Нова Зеландія, Фінляндія, Афганістан, Бразилія, Великобританія, Венесуела, Зімбабве, Ємен, Коста-Ріка, Кувейт, Палестина, Папуа – Нова Гвінея, Таїланд, Ямайка [3, с. 12].

Четверту групу представляють ряд країн Африки, азіатські країни з авторитарними режимами (де оборот цивільної вогнепальної зброї майже від-

сутній); Ватикан, Ірландія, Кувейт, Кенія, Марокко, М'янма, Ефіопія, Республіка Корея, Тринідаді і Тобаго (де право на зброю суттєво обмежене); Люксембург та Малайзія, в яких встановлена абсолютна заборона на всі види громадянської зброї [3, с. 12].

Слід зауважити, що в державах, законодавством яких зброя є дозволеною в цивільному обігу, мова йде, беззаперечно, про певний адміністративний порядок надання дозволів, відповідну криміналістичну реєстрацію зброї тощо – тобто, як речі зброя наділяється особливим правовим статусом.

На рівні міжнародного договірної права, як правило, регулюються відносини, пов'язані з військовою зброєю (та особливо – зброєю масового ураження). Правовий статус цивільної зброї традиційно не виступає об'єктом регулювання таких нормативно-правових документів. Це, з одного боку, пов'язано з неоднаковістю внутрішньодержавного регулювання цього інституту (перш за все, в галузі сертифікації таких засобів). З іншого боку, тенденції глобалізації можуть свідчити про необхідність подібного узагальнення саме на міжнародному рівні.

Окремим аспектом міжнародного права виступає порядок переміщення цивільної зброї через державні кордони фізичними особами та процедура отримання дозволу на зброю іноземцями.

Підбиваючи підсумки, слід наголосити на наступних позиціях. Традиційно в дискусіях щодо питання легалізації зброї іноземний досвід приводиться як правило у позитивному ключі. Тим не менш, проведений аналіз свідчить про те, що обсяг дозволеності цивільної зброї в країнах світу представлений всіма можливими показниками. Більш того, неможливо заперечувати, що статика у цьому напрямі відсутня й іноземне державне регулювання цього аспекту знаходиться на стадії змін або їх необхідності. Крім того, вбачається можливим ставити питання про необхідність міжнародного договірного регулювання правового статусу цивільної зброї. Вирішуючи питання про необхідність внесення законодавчих змін на кшталт української «The second amendment», іноземний досвід повинен бути розглянутий максимально об'єктивно з різних його сторін. Окремим аспектом, що має вплив на вирішення цього питання, слід рахувати рівень так званої «зброєвої культури» населення, який має безпосереднє відношення саме до рівня загальної правосвідомості.

Література:

1. Конституція Мексиканських Сполучених штатів від 05.02.1917 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/?p=51>

2. Союзна Конституція Швейцарської Конфедерації від 08.04.1999 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/swiss/swiss-r.htm

3. Фріс П. Л. Право на захист – конституційне право людини і громадянина // Юридичний вісник України. – 2015. – №4. – С. 12, 13.

4. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів // [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 21.08.1998 р. №622. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98>

5. Янченко С. Оформление разрешения на травматический пистолет в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.travmatik.com/2009/11/oformlenie-razresheniya-na-travmaticheskij-pistolet-specsredstvo-v-ukraine/>

ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

М. А. Августінов¹

СТАТУС БІЖЕНЦЯ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З УВКБ ООН

З дня проголошення незалежності України на її територію внаслідок інтенсивних міграційних процесів прибула певна кількість різних категорій мігрантів, які не мали українського громадянства. Вагому частку цих мігрантів становили саме біженці. У 2014 році Україна вперше зіштовхнулася з проблемою переселенців, зважаючи на війну на Сході, та політичну ситуацію яка склалася, загалом це внутрішні переселення українців, але Україна також є країною що приймає біженців та надає їм притулок. Збільшилась кількість росіян, які просять притулку в Україні і якщо раніше заяви про надання притулку надходили переважно від тих, хто очікував на екстрадицію до Росії, то тепер мотивація переважної більшості заяв – загроза політичних переслідувань.

Стаття 30 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. [1] встановлює, що Україна має співпрацювати з іншими державами, Управлінням Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців, іншими міжнародними організаціями з метою повернення біженців у країни їх громадянської належності (підданства) або попереднього постійного проживання. Але у багатьох випадках таке повернення є неможливим, зважаючи на політичну ситуацію в таких країнах, тому біженці, за умов інтеграції в українське суспільство, мають право отримати громадянство.

Заходи, пов'язані з інтеграцією в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, передбачені Концепцією державної міграційної політики, схваленої Указом Президента України від 30 травня 2011 р. № 622 [2].

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) забезпечує захист і допомогу біженцям у різних країнах світу. УВКБ ООН була створена 14 грудня 1950 р. на підставі резолюції 428 (V) Генеральної Асамблеї ООН [3]. Цією ж резолюцією було затверджено Статут УВКБ ООН, яким встановлено компетенцію Верховного комісара ООН у справах біженців [3]. Штаб – квартира УВКБ ООН розташована у Женеві (Швейцарія).

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Згідно зі Статутом УВКБ ООН наділяється правом «під егідою Організації Об'єднаних Націй приймати на себе обов'язок щодо надання міжнародного захисту біженцям». У цьому контексті «міжнародний захист» є основною функцією УВКБ ООН і вона може бути визначена як сукупність дій, що направлені на забезпечення основних прав біженців і на підвищення їхньої фізичної безпеки та захисту, починаючи з надання захисту, притулку і поваги основних прав людини, включаючи принцип не вислання, без яких безпека або навіть виживання біженця знаходяться під загрозою, і закінчуючи «виключно досягненням надійного рішення, в ідеалі – через відновлення захисту у країні походження біженця» [4, с. 148].

Абзацом 1 статті 1 Статуту УВКБ ООН [3, ст. 2] передбачено, що Верховний комісар ООН у справах біженців, діючи під керівництвом Генеральної Асамблеї, бере на себе обов'язок усіма способами, до закінчення проблеми біженців, допомагати урядам та за їх згодою, приватним організаціям, чії дії спрямовані на полегшення асиміляції біженців у нових країнах. Діяльність Верховного комісара є аполітичною та носить гуманітарний та соціальний характер, який спрямований, як правило, на окремі групи та категорії біженців.

У той же час Статут УВКБ ООН, на нашу думку, містить очевидне протиріччя. З одного боку, він стверджує, що робота Управління стосується, як правило, груп та категорій біженців. З іншого боку, він пропонує визначення біженця, що є, за великим рахунком, індивідуальним, коли статусу домагаються через розгляд справи за суб'єктивними та об'єктивними складовими.

Поширення компетенції УВКБ визначено у розділі II Статуту [3], значною мірою вона стосується осіб – біженців, які мають право на захист з боку Управління. На нашу думку, слід звернути увагу саме на таке положення, де зазначено, що компетенція поширюється на всіх осіб, «які знаходяться поза державою свого громадянства або, якщо вони не мають громадянства, поза державою свого постійного проживання внаслідок обґрунтованих побоювань переслідування за ознаками раси, релігії, громадянства або політичних переконань, і які не можуть чи не бажають з причини таких побоювань користуватися захистом уряду держави своєї громадянської належності, або, якщо вони не мають громадянства, повернутися в країну свого попереднього постійного проживання». Це положення має універсальне значення, без будь – яких географічних обмежень. Також, розділ II Статуту визначає осіб, які втратили право на захист з боку Верховного Комісара.

УВКБ ООН розпочало свою роботу у 1951 р. По закінченні Другої світової війни вона надала допомогу більш як мільйону біженців у Європі. Сьогодні УВКБ ООН є однією з провідних гуманітарних агенцій світу, його персонал із 6500 співробітників допомагає 20,8 мільйонам людей у понад

100 країнах. Це не лише біженці, але й пов'язані групи, такі як: шукачі притулку, біженці, які повертаються на батьківщину, та окремі категорії з близько 20–25 мільйонів людей, які переміщені в межах їхніх власних країн та офіційно визнані «внутрішньо переміщеними особами» [5].

Конвенція про статус біженців 1951 року і Прокол до неї 1967 року є основою сучасного міжнародно – правового регулювання у сфері захисту прав біженців. Обидва документи ратифіковані Законом України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 р. [6].

У 1996 році Уряд України запросив УВКБ ООН надати допомогу в реінтеграції колишніх депортованих осіб, котрі повернулися до Криму. У відповідь УВКБ ООН розпочало широкомасштабну кампанію набуття громадянства, програми організації зайнятості, реконструкції притулків і навчання толерантності. Вартістю в 5,3 мільйони доларів США, надана УВКБ ООН протягом минулих одинадцяти років допомога для реінтеграції людей, які поверталися до Криму, є найширшою програмою, пов'язаною із запобіганням та скороченням без громадянства, що її досі здійснювало УВКБ ООН в одній країні. Як наслідок, близько 250 000 людей, які повернулися, отримали допомогу в набутті українського громадянства [5].

З метою розвитку взаємного співробітництва, спрямованого на розв'язання проблем біженців, а також інших категорій осіб у межах мандата Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, 23 вересня 1996 р. між Україною та УВКБ ООН було укладено Угоду, яка закріплює правовий статус УВКБ ООН в Україні, визначає умови співробітництва, привілеї та імунітет організації [7]. 23 вересня 1998 р. до зазначеної Угоди було укладено Протокол, який дозволяє УВКБ за згодою Уряду України може відкривати відділення Представництва УВКБ у містах України [8].

Співробітництво полягає у наданні захисту та гуманітарної допомоги на основі Статуту УВКБ, рішень та резолюцій УВКБ, прийнятих органами Організації Об'єднаних Націй. Представництво УВКБ ООН спрямовує свою діяльність також на надання консультацій та співпрацю з Урядом України у підготовці та здійсненні проектів в інтересах біженців. Уряд України, у свою чергу надає вільний доступ співробітникам УВКБ до біженців та інших осіб, які належать до компетенції УВКБ, а також у місця, де здійснюються проекти УВКБ, з метою контролю за всіма етапами їх втілення [5; 7].

Література:

1. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671 – VI// Відомості Верховної Ради України від 20 квітня 2012 р. – № 16. – С. 702. – Ст. 146.

2. Про Концепцію державної міграційної політики [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 30 травня 2011 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>

3. Статут Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй зі справ біженців [Електронний ресурс] : Резолюція 428 (V) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1950 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_277

4. Тайлер А. Роль управління Верховного Комісара по делам беженцев ООН в процедуре предоставления убежища / Алекс Тайлер // Содействие правовой и административной реформам в Украине в сфере миграции и защиты беженцев согласно нормам и стандартам Европейского Союза. Практическое руководство по вопросам убежища, 2005. – С. 148–153.

5. Офіційний сайт Державної міграційної служби України «Співробітництво з УВКБ ООН» – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua/mizhnarodne-spivrobotnytstvo/636-spivrobotnytstvo-z-uvkb-oon>

6. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2942– III // Відомості Верховної Ради України від 26 квітня 2002 р. – № 17. – Ст. 118.

7. Угода між Урядом України та Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс] : Здійснено у м. Київ 23 вересня 1996 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_078

8. Протокол про доповнення пункту 2 статті 4 Угоди між Урядом Українцита Управлінням Верховного Комісара ООН у справах біженців [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Київ 23 вересня 1998 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_703

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

A. Adzhyieva¹

COMPETITION OF RULES ARISING FROM PARTY AUTONOMY LIMITATIONS IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Arbitration has become the preferred dispute settlement method for private parties engaged in international commercial transactions owing to the offered

¹ 5th year student of Economic Law faculty of the Yaroslav Mudruy National Law University.

possibility of a more efficient, confidential and neutral process with easy and effective international enforcement. Provided that arbitration is based on the consent of the parties, it also allows for flexibility over a wide range of matters, including choice of substantive and procedural law [1, p. 2]. A principle of party autonomy is the basic and guiding one in determining the procedure to be followed in an international commercial arbitration. It has been endorsed not only in national laws, but by international arbitral institutions and organizations [2, p. 315]. As stated in UNCITRAL Model Law Art. 19 (1), Subject to its provisions, the parties are free to agree on the procedure to be followed by the arbitral tribunal in conducting the proceedings [3].

However, the mentioned principle is not without limits, which can be divided into two groups concerning the situation prior to the commencement of an arbitration and post such commencement.

1. On the stage of drafting an arbitration agreement the parties enjoy very broad freedom in selecting the arbitration regime and in prescribing the procedure to be followed. But it is subject to such restrictions as: the arbitration agreement must be a valid one according to the law which governs it (usually the law governing the substantive contract, in which the arbitration clause is embedded, but is not necessarily that law) and the arbitral procedure itself should comply with the mandatory rules of law (this issue will be addressed below) [4, p. 2]. Other restrictions might arise where the parties select institutional arbitration but attempt to make amendments to institutional rules, in a way which is unworkable or is not accepted by the administering body [4, p. 3].

2. After the tribunal is constituted, the parties themselves cannot unilaterally change the terms of the arbitration agreement without the consent of the arbitral tribunal [4, p. 5]. Notwithstanding the idea of the Model Law that the freedom of the parties to agree on a procedure «should be a continuing one», in any case the arbitrators cannot be forced to accept any procedures with which they disagree, since they can always resign rather than carry out the unwanted procedural stipulations [5, p. 556–567]. Where the arbitration agreement is silent and does not deal with the procedural point, the parties are entitled to make an agreement at any time during the arbitral proceedings. However, they must do so within assumptions reasonably held by the arbitrators at the time when they accept their mandate. That means, there is an implied term that any agreement the parties may come to on matters of procedure will be within usual or common parameters for commercial arbitrations of the type and nature of the arbitration before the arbitral tribunal.

After all, one emerging issue which is deemed as one of the most burning ones in daily international arbitration practice is the impact on party autonomy of

mandatory rules of a state with some relationship to the arbitration [6, p. 70]. Mandatory rules of law are laws that purport to apply irrespective of the law chosen by the parties to govern their contractual relations. They can reflect states' internal or international public policy, and generally protect economic, social or political interests; they can be either procedural (for example requiring due process) or substantive (as certain tax, competition and import/export laws etc.) [1, p. 2, 3]. These rules might pertain either to the proper law of the contract (*lex causae*), or to the law governing at the place of arbitration (*lex fori*), or to the legal order of a third country (e.g. trade sanctions, claimed to be applied or taken into account, over and above the *lex voluntatis* chosen by the parties to a particular transaction), or to a supranational order (e.g. resolutions of the UN Security Council, EU competition laws, other norms pertaining to an international public policy), or lastly, to the legal order governing at the potential place where enforcement of the award might have to be sought [6, p. 13, 14].

The problem here lies in a fact that the interests of states and parties are suchwise put in direct competition, thus arbitrators' objective is to resolve this possible conflict, which can be done on the assumption of arbitrators' allegiance – whether it is lying with the parties that appoint them (the arbitration is a private act between private parties) or with the states that support them (the arbitration is performing a public function that stems from sovereign power) [1, p. 3].

A basic rule to resolve such conflict of interests is contained in article 15(1) of the ICC Rules which provides: «The proceedings before the Arbitral Tribunal shall be governed by these Rules and, where these Rules are silent, by any rules which the parties or, failing them, the Arbitral Tribunal may settle on, whether or not reference is thereby made to the rules of procedure of a national law to be applied to the arbitration.»[7].

Thus this article sets out a hierarchy of rules to govern the arbitral proceedings as follows:

1. ICC Rules (meaning mandatory rules in this case).
2. Parties' agreement.
3. Arbitral tribunal determination [4, p. 8].

Still the scope of arbitral tribunal's discretion remains quite wide. Article 15 (1) of the Model Law provides as follows: «Subject to these Rules, the arbitral tribunal may conduct the arbitration in such manner as it considers appropriate, provided that the parties are treated with equality and that at any stage of the proceedings each party is given a full opportunity of presenting his case.»[3]. The question whether or not to apply mandatory rules of law will rest on the essentially subjective appreciation, i.e. on the arbitral tribunal's rule of reason test (or its test in respect of the so – called «application – worthiness») [6, p. 70].

In the first place if the parties' agreement is inconsistent with a mandatory rule of law then the parties' agreement may not be accepted. However, an arbitral tribunal has an obvious moral obligation to carry out its task with *due diligence* [2, p. 290]. Thus, in deciding whether to accept the parties' agreement, or reject or modify it, the arbitral tribunal should evaluate the parties' request in the light of the arbitral tribunal's own obligations and duties and after considering the position of the arbitral tribunal itself. In carrying out this evaluation it will be helpful if the tribunal is able to identify the reasons why the parties have reached their agreement, insofar as the tribunal is able to do so [4, p. 11].

The interesting fact appears to be that some scholars suggests it is in the parties' interest to select arbitrators hostile to the imposition of mandatory rules. To the extent that business remains competitive for arbitrators, it is further suggested that the incentive for arbitrators to use any discretion to uphold party autonomy is so great that mandatory rules will rarely receive more than lip service. However, such a view, believing arbitrators to be more concerned with short – term personal gains than the longevity of arbitration as an institution or the protection of legitimate, threatened interests, is mostly regarded as cynical and is criticized [1, p. 9,10].

In conclusion, the discussion in each individual case is one of the most demanding, challenging and responsible tasks of the today's arbitrator as far as each case has its own «dynamics», and merits its own very careful examination [6, p. 71]. The reason for the complexity of this issue is that mandatory rules leave arbitrators «tangled up in arbitration's identity crisis» [1, p. 39]. The fact that party autonomy and state interests are in direct competition when mandatory rules are involved means that the pragmatic compromise is not enough and some developed criteria for more precise determination of whether to apply one or another rule is yet required.

Sources:

1. Mandatory Rules of Law in International Commercial Arbitration / Barraclough, Andrew; Waincymer, Jeffrey Maurice //Melbourne Journal of International Law. – 2005. – Vol. 6, No. 2. – pp. 205–244.

2. Alan Redfern. Law and Practice of International Commercial Arbitration / Alan Redfern. – Sweet & Maxwell, 2004. – 659 p.

3. United Nations Commission on International Trade Law, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration 1985, with Amendments as Adopted in 2008(Vienna:United Nations, 2008). Available at: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/arbitration/1985Model_arbitration.html

4. Pryles, Michael. Limits to Party Autonomy in Arbitral Procedure / Kluwer Law International // Journal of International Arbitration. – 2007. – Issue 3. – pp. 327–339.

5. Howard M. Holtzmann, Joseph E. Neuhaus, United Nations Commission on International Trade Law. A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary / Michigan University. –Kluwer Law and Taxation Publishers, 1989. – 1307 p.

6. Blessing, Marc. Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules / Swiss commercial law series. – Volume 9. –Helbing & Lichtenhahn, 1999. – 75 p.

7. International Chamber of Commerce Rules of Arbitration 1998. ICC No. : publication 808. Available at: <http://www.iccwbo.org/products-and-services/arbitration-and-adr/arbitration/icc-rules-of-arbitration/>

Research supervisor: Shumilo I. A., Ph.D. in Law, Associate Professor of Department of International law of the Yaroslav Mudry National Law University.

Foreign language advisor: Chastnyk O. S., Ph.D. in Art Criticism, Associate Professor of Department of Foreign languages № 1 of the Yaroslav Mudry National Law University.

К. О. Ампілова¹

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО РЕГЛАМЕНТУ РИМ III (EU) № 1259/2010

Міграція громадян і відкритість внутрішніх кордонів Європейського союзу (ЄС) призводить до того, що з кожним роком кількість шлюбів між особами різних національностей зростає. Щороку в Європейському союзі укладається близько 350 тис. міжнаціональних шлюбів, але одночасно з цим десь половина з них розпадається. У свою чергу, це призводить до появи великої кількості питань, наприклад, який суд повинен розглядати справу про розлучення або, яке право, слід застосувати до цих правовідносин. Незважаючи на наявність тісних соціально – політичних зв'язків між європейськими країнами, що мають глибоке історичне коріння, сфера шлюбно – сімейних відносин не зазнала значного впливу процесів гармонізації та уніфікації в рамках ЄС. Як наслідок, наявність істотних відмінностей

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

в шлюбно – сімейному праві країн – членів ЄС, невизначеність в колізійних та юрисдикційних правилах в цій області розглядається як перешкода для розширення мобільності населення в ЄС.

Питання юрисдикції в шлюбно – сімейних відносинах спочатку регулювалося Конвенцією від 28 травня 1998 року про компетенцію, визнання та виконання рішень в сфері майнових відносин між подружжям та відповідальності батьків за спільних дітей. Потім з цих питань були прийняті акти вторинного права: Регламент від 29 травня 2000 року (відомий як «Брюссель II»), і замінив його Регламент від 27 листопада 2003 року («Брюссель II bis»). Регламенти «Брюссель II» і «Брюссель II bis» стосувалися виключно рішень, що відносяться до шлюбних стосунків, за винятком зобов'язань щодо аліментів і батьківської відповідальності за спільних дітей.

У липні 2006 року Комісія ЄС висунула пропозицію щодо покращення правового регулювання провадження у справах про розлучення і, як наслідок, 20 грудня 2010 року у Брюсселі був прийнятий ще один акт – Council Regulation № 1259/2010. У червні 2012 року документ набув чинності і став відомий як Регламент Рим III. Він став частиною законодавства таких країн як Австрія, Бельгія, Болгарія, Німеччина, Іспанія, Франція, Італія, Латвія, Люксембург, Мальта, Угорщина, Португалія, Румунія, Словенія та Литва.

Відповідно до ст. 249 Договору про заснування Європейської Спільноти від 1957 року, регламент – акт загальної дії, він є обов'язковим у повному обсязі та підлягає прямому застосуванню у всіх державах – членах [1]. Це означає, що він підлягає застосуванню усіма державами – членами Союзу, незалежно від того перебувала держава в складі ЄС до прийняття регламенту, чи ні. У європейській правовій доктрині регламент прийнято розглядати в якості інструмента уніфікації права, завдяки якому вводяться повністю однакові (уніфіковані) правила поведінки для всіх суб'єктів права ЄС.

Здійснюючи адаптацію сімейного права України до європейського законодавства, Регламент Рим III цікавить нас своєю метою – забезпечення правової визначеності, гнучкості та права вимагати справедливого розгляду справ міжнародного розлучення, з'ясовуючи яке саме законодавство слід застосовувати в такій судовій справі.

Структура Регламенту Рим III складається з чотирьох глав [2]. Особливу увагу слід звернути на декілька статей цього акту. Зокрема, стаття 1, яка має назву «Сфера» вказує на те, що Регламент Рим III застосовується у ситуаціях, пов'язаних із конфліктом законів про розлучення. Положення цього Регламенту не поширюється на наступні питання, навіть якщо вони виникають лише в якості попередніх у контексті розлучення або судового розгляду: 1) правоздатність

фізичної особи; 2) існування, дійсність або визнання шлюбу; 3) анулювання шлюбу; 4) вибір прізвища одним із подружжя; 5) майнові наслідки шлюбу; 6) батьківська відповідальність; 7) аліментні зобов'язання; 8) спадкоємність.

Стаття 5 передбачає, що подружжя може домовитися та обрати закон, що врегульовуватиме питання розлучення. Такими «законами» можуть бути: 1) право держави, де подружжя постійно проживає на момент домовленостей про вибір права; 2) закон тієї держави, де подружжя у минулому проживало, за умови, що один з подружжя на теперішній час там постійно проживає; 3) право держави громадянства одного з подружжя на момент домовленостей про вибір права; 4) право суду.

Відповідно до статті 7 угода про вибір права має бути укладена у письмовій формі із зазначенням дати її укладення та підписана сторонами. Будь – яке повідомлення про вибір права, що зроблено за допомогою електронних засобів, буде вважатися таким, що здійснене у письмовій формі.

Статтею 8 Регламенту Рим III передбачено випадки правозастосування у разі відсутності домовленостей подружжя про вибір права. У такому випадку застосуванню підлягає закон держави: 1) де подружжя постійно проживає на момент судового розгляду; 2) де подружжя у минулому постійно проживало, за умови, що строк такого проживання не перевищує одного року та один з подружжя до цих пір проживає в цій державі; 3) право держави, громадянами якої є подружжя на час судового розгляду; 4) вибір права судом.

Відповідно до статті 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. (далі – Закон) припинення шлюбу та правові наслідки припинення шлюбу визначаються правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу [3]. Відповідно до цієї статті правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, за яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. Подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним.

Отже, за винятком деяких положень, вказаний Закон певним чином адаптований до загальноєвропейського сімейного законодавства в частині регулювання питань припинення шлюбу. У той же час, на нашу думку, гід-

ними уваги є нові підходи, використані у Регламенті Рим III. Зокрема, доцільним було б доповнити ч. 1 ст. 60 Закону нормою, відповідно до якої суд мав би можливість самостійно обирати належне до застосування право. Також, варто вказати на те, що відповідно до ч. 2 ст. 60 Закону вибір права обмежений лише правом особистого закону одного з подружжя на відміну від Регламенту Рим III, ст. 5 якого визначає цілий комплекс колізійних прив'язок у такому випадку. Тому для того, щоб уникнути в майбутньому непорозумінь між сторонами спору необхідно розширити ч. 2 ст. 60 Закону України «Про міжнародне приватне право» в частині вибору права подружжям, врахувавши положення ст. 5 Регламенту Рим III.

Загалом слід сказати, що Регламент Рим III є значною новацією. Він досить широкий за сферою застосування і за характером правил. Він стосується і шлюбних, і аліментних відносин і виходить із загального правила про свободу вибору застосовуваного права та юрисдикції сторонами. Але свобода розсуду сторін дещо обмежена. З одного боку, вибір сторін повинен бути певним (не давати приводу для сумнівів) і вчинений у письмовій формі. З іншого боку, вибір сторін з питань і права, і юрисдикції повинен бути обумовлений фактичним зв'язком відносин з відповідною державою. Але незважаючи на це, Регламент Рим III, як і Регламенти Рим I та Рим II, є ще одним кроком на шляху вдосконалення та гармонізації сімейного законодавства країн Європейського Союзу. Щодо України, то цей документ має сприяти розвитку колізійного регулювання у сфері шлюбно – сімейних відносин.

Література:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page6
2. Council Regulation (EU) No 1259/2010 of 20 December 2010 implementing enhanced cooperation in the area of the law applicable to divorce and legal separation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:343:0010:0016:en:PDF>
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. №2709 – IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – №32. – Ст.422. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
4. Право Європейського Союзу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eulaw.ru/content/1670>

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІЙ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ

Протягом останніх десятиліть перед міжнародним співтовариством гостро стоїть питання співвідношення двох основних принципів міжнародного права: принципу самовизначення націй та принципу територіальної цілісності держави. Прагнення до національного відродження та самовизначення часто призводить до міжнаціональних конфліктів, становить внутрішню загрозу територіальній цілісності та політичній стабільності суверенної держави.

Самовизначення означає право нації вибирати такий шлях розвитку, що найбільшою мірою відповідає їхнім історичним, географічним, культурним, релігійним та іншим традиціям та уявленням. Зміст принципу самовизначення націй розкривається через право створювати суверенну незалежну державу, вільно приєднуватися до незалежних держав або об'єднуватися з нею, встановлювати інший політичний статус.

Сутність принципу територіальної цілісності є захист території держави від будь – яких посягань, в тому числі внутрішніх. На практиці майже неможливе компромісне співвідношення двох дефініцій, оскільки воно ускладнюється проблемою подвійних стандартів у політиці великих держав, які застосовують не однаковий підхід до визнання нових суб'єктів міжнародного права, виходячи зі своїх політичних та економічних інтересів та вирішення зовнішньополітичних проблем, без урахування інтересів націй, які виборюють свою незалежність[1, с. 183].

Як правило, держава, в межах якої відбувається національно – визвольний рух вбачає у цих процесах загрозу територіальній цілісності. За таких обставин, міжнародне співтовариство, значення якого у впорядкуванні конфлікту суттєве, повинно виконувати роль незалежного безстороннього арбітра.

Необхідно враховувати, по – перше, обставини, які є підставами для національно – визвольного руху, а також права та інтереси, які у такий спосіб намагається відстоювати нація. Щоб претендувати на самовизначення як винятковий захід необхідна сукупність таких умов: ті, що мають намір реалізувати це право, є «нацією»; держава, в межах якої можливе таке виділення, порушує права цієї групи людей; відсутні інші ефективні заходи

в рамках внутрішнього чи міжнародного права, що можуть вирішити проблеми цієї групи.

Нація – це соціально – економічна й духовна спільнота людей з певною психологією і свідомістю, яка відбулася історично і якій властива стійка сукупність сутнісних характеристик, серед яких: мова, звичаї, культура, релігія; політичні і громадські інституції; історія, з якою вони себе ідентифікують; певна територія[2, с.736].

Порушення державою внутрішнього самовизначення нації (позбавлення права на участь в управлінні державою, дискримінація за расовою чи етнічною ознакою та ін.) є зловживанням владою, прямим порушенням права на самовизначення нації, що автоматично нівелює пріоритетність принципу територіальної цілісності. Недопустимим є затвердження одного принципу шляхом порушення іншого. Таким чином, самовизначення розглядається як реакція на утиски чи обмеження.

За умови, що інтерес нації може бути задоволено, а право поновлено наданням автономії у складі держави – пріоритет повинен надаватися принципу територіальної цілісності, з метою уникнення подальшої фрагментації. В цьому вбачається компроміс між двома непорушними засадами. Так, у 1974 році після демократичної революції державна влада Португалії надала Мадейрі політичну автономію.

По – друге, слід враховувати характер поведінки сторін конфлікту. Право на самовизначення має здійснюватися демократичним шляхом, у рамках закону. В межах даного принципу необхідно діяти як нації, що захищає свої права та інтереси, так і державі. Ініціатива використання демократичних засобів впорядкування відносин (референдум, плебісцит, петиції та ін.) характеризує одну із сторін як сумлінного суб'єкта міжнародного права: націю, як таку, яка має політичний центр або організацію, яка у разі утворення незалежної держави зможе забезпечити її функціонування; державу, як таку, що намагається врегулювати конфлікт з урахуванням інтересів нації.

Можна згадати про рішення Верховного Суду Канади щодо одностороннього виходу провінції Квебек зі складу федерації. Суд постановив, що квебекці не є колонізованим народом, і їх права не порушуються, тому вони не можуть посилатися на принцип самовизначення народів. Водночас він також визнав, що навіть якщо б не було жодного права на односторонній вихід за міжнародним правом, то успіх такої спроби залежав насамперед від міжнародного визнання чи фактичного визнання сецесії міжнародною спільнотою. Верховний Суд також зазначив, що Квебек не може вийти в односторонньому порядку незважаючи на те, наскільки самі квебекці підтриму-

ють ідею відділення. Водночас він визнав, що якщо таких квебекців буде більшість, то це буде сигналом, який не може бути проігнорованим іншими провінціями та федеральним урядом Канади. Обидві сторони повинні домовлятися про правові механізми сецесії[3 с. 154]. Як відомо, з ініціативи Квебекської партії були проведені два референдуми з питання відділення від Канади – в 1980 і 1995 роках, проте тоді прихильники незалежності не змогли заручитися підтримкою більшості жителів. Національно– визвольні рухи, зокрема, були обумовлені боротьбою жителів Квебеку за розширення використання французької мови в житті суспільства і держави. Події того часу стали поштовхом для пошуків шляхів порозуміння між англійською більшістю та франкомовною меншиною. Результатом стало запровадження державної політики мультикультуралізму, в основі якої лежить ідея захисту рівних прав представників тих чи інших культурних груп. Прийнята в 1980 р. Конституція країни передбачає офіційну рівність між англійською та французькою мовами на всій території Канади. Нині в Канаді на урядовому рівні реалізується Програма розвитку офіційних мов меншин (Development of Official– Language Communities Program), яка має сприяти життєздатності франко– та англійськомовних меншин Канади та заохочувати їх участь у всіх сферах життя суспільства шляхом угод про співробітництво з організаціями меншин, територіями, муніципальними та федеральними органами[4, с.6, 7]. Події у Канаді є яскравим прикладом застосування інститутів демократії з метою збереження територіальної цілісності та добробуту держави без порушення прав окремої верстви населення.

Окремим важливим аспектом є прагнення новоствореної держави до міжнародного визнання, схвалення її дій міжнародним співтовариством, що у майбутньому гарантує ефективне функціонування назовнішній арені . Така мета повинна спонукати нації, що виборюють свою незалежність, діяти в межах міжнародних стандартів. У свою чергу держави мають виходити з того, що чим більшою мірою порушуються права та інтереси нації, чим триваліший період не вживаються дієві заходи спрямовані на поновлення такого права, тим вища ймовірність надання пріоритету інтересам нації. У протилежному випадку, національно – визвольний рух, в ході якого нівелюється значення міжнародного визнання, порушуються міжнародні стандарти, зокрема шляхом ініціювання озброєних конфліктів, підривної діяльності, маніпуляції суспільною думкою за допомогою різноманітних засобів, з боку нації, що виборює незалежність, набуває ознак сепаратизму. Це унеможливить наступне визнання співтовариством, і за таких умов ставить під загрозу подальше функціонування новоствореної

держави на міжнародній арені, її економічний та політичний внутрішньо-державний добробут.

По – третє, у разі неможливості компромісної реалізації принципу територіальної цілісності та принципу самовизначення націй, пріоритет, незалежно від обставин, завжди належить принципу поваги прав людини. Як свідчить практика останніх десятиліть, національно – визвольні рухи призводять до посягання на людське життя, що є неприпустимим. Вирішувати питання про пріоритетність інтересів держави або нації необхідно під гаслом забезпечення та охорони прав людини.

Таким чином, принцип самовизначення нації може бути реалізований за умови збереження територіальної цілісності держави через розвиток та утвердження інститутів демократії. Перший з названих принципів має обмежувати антидемократичну політику влади. Реалізація права націй на самовизначення, безспірно, є загрозою територіальній цілісності держави, але ця загроза прямо пропорційно залежить від поваги держави до прав та інтересів кожної нації.

Виходячи з вищезазначеного, не слід розглядати реалізацію нацією права на самовизначення та з іншого боку захист державою територіальної цілісності як взаємовиключні явища. Така позиція підтверджується, по – перше, можливістю їх комплексного, гармонійного поєднання шляхом впровадження інституту автономії. По – друге, перше із зазначених явищ повинно розглядатися як виняток із другого. Жоден із зазначених принципів не має переваги над іншим, поки пріоритетність одного з них не обумовлена індивідуальними обставинами, вагомими і безспірними.

Література:

1. Хоббі Ю. С. Проблеми, пов'язані з реалізацією принципу самовизначення народу в сучасному світі / Ю. С. Хоббі // Серія Право. – 2014. – №28. – С. 183.
2. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. – 2 – е. вид., доп. і перероб. – Київ: Генеза. – 2004. – С. 736.
3. Reference re Secession of Quebec [1998] S. C. R. 217. – P. 151–155.
4. Чередник Н. В., Чередник Ю. В. Мовна політика як складова політики мультикультуралізму в Канаді / Н. В. Чередник, Ю. В. Чередник // Акт. пробл. держ. упр.: зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип. 2 (2). – С. 6–7.
5. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія / О. В. Тарасов // Харків: Право. – 2014. – С. 512.

Науковий керівник: Маринів І. І., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

На сьогодні глобальна мережа Інтернет – малодосліджений об’єкт, з погляду юридичної специфіки відносин, що виникають у зв’язку із практичним їх використанням.

Питання електронної комерції ставали предметом досліджень багатьох фахівців, таких як: Л. В. Горшкова, О. А. Кобелев, В. И. Скиба, Г. Я. Резго, С. І. Чайка, К. Шахбазян, А. В. Юрасов та інших.

Проте аспекти електронної комерції є зараз одними з найбільш актуальних. У сучасних умовах питання сприяння більш широкому доступу до міжнародної електронної комерції все частіше переходять в розряд пріоритетних. Саме це дає привід авторці також розглянути дане питання.

Інтернет являє сукупність з’єднаних між собою інформаційних серверів – комп’ютерів, на яких зберігається різноманітна інформація. Сама мережа Інтернет не є ані суб’єктом, ані об’єктом регулювання. Предметом регулювання є правовідносини між провайдерами Інтернет-сервісів і користувачами, між самими користувачами та у взаємодії із іншими особами і державними органами, міжнародними установами у зв’язку з передачею інформації і наданням послуг через Інтернет [1]

Загальновизнаного поняття «електронна комерція» не існує. СОТ під електронною комерцією розуміє виробництво, рекламу, продаж та розповсюдження товарів через телекомунікаційні мережі. У рамках ОЕСР під електронною комерцією розуміють усі види та форми комерційних угод, які включають комерційну діяльність фізичних та юридичних осіб, які базуються на передачі даних у цифровій формі, включаючи в себе текст, аудіо – та відео передачі.

Головною сучасною проблемою електронної комерції постає невизнання державними органами юридичної сили документів і повідомлень, які існують тільки в електронній формі. Типовий закон ЮНСІТРАЛ про електронну торгівлю закріплює орієнтири для тлумачення таких вимог, як «письмова форма», «підпис» і «оригінал» стосовно електронних повідомлень. Закон застосовується до будь-якого виду інформації в формі повідомлення даних, використовуваної в контексті торговельної діяльності. Під терміном «повідомлення даних» розуміється інформація, підготовлена, відправлена, отрима-

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

на або збережена за допомогою електронних, оптичних або аналогічних засобів, включаючи електронний обмін даними, електронну пошту, телеграму, телекс або телефакс [4].

З питань електронної комерції Гаазька конференція в 1999 році запропонувала Рекомендації, які можуть служити основою для розробки правил регулювання інтернет-комерції:

1. Замість створення нових норм для регулювання електронної комерції слід застосовувати існуючі правила, принципи і процедури, шляхом відповідного тлумачення, включаючи використання функціональних еквівалентів.

2. Для контрактів онлайн в питаннях юрисдикції і застосовного права, якщо виконання відповідного зобов'язання здійснюється в режимі офлайн (поза мережею Інтернет), існуючі норми МПП продовжують залишатися в силі. Якщо виконання контракту здійснюється в режимі онлайн, місце виконання не має значення в якості колізійної прив'язки. У такому разі відповідної колізійної прив'язкою є місце знаходження кожної сторони контракту.

3. При здійсненні електронних угод у питаннях застосовного права та юрисдикції провідним принципом має бути принцип автономії волі сторін.

У даний час на міжнародному рівні склався основний принцип електронної комерції, що сторони, які уклали електронну угоду, не можуть ставити її під сумнів тільки з тієї причини, що вона укладена або виповнюється електронним способом. Вже сформувався правовий звичай, відповідно до якого як підпису при укладенні відплатних договорів використовується номер кредитної картки, а у відносинах між постійними партнерами – електронно-цифровий підпис. Правила, що регулюють процес ідентифікації особи мають в основному національний характер. Саме тому існує проблема визнання іноземних електронних цифрових підписів у національних судах.

Окрім підписів постає питання з місцем знаходження комерційного підприємства, адже його не завжди можна встановити. Це виникає через ведення комерційної діяльності «віртуальними компаніями» без зв'язку з фізичним місцем знаходження. Необхідно брати до уваги місце знаходження обладнання, на якому розміщений сайт, використовуваний для здійснення угоди. Фактичне місце розташування обладнання може розглядатися в якості місцезнаходження підприємства, якщо підприємець має сервер у володінні. До уваги приймається не стільки місце розташування обладнання, скільки його приналежність конкретній особі. Також адреса інтернет-сайту (домен) вказує на правовий зв'язок з конкретною державою, за яким закріплений певний сегмент мережі. Проте користувач може мати веб-сервери і реєструвати доменні імена інтернет-сайтів у країнах, в яких він не має «комерційного під-

приємства». Адреса інтернет-сайту відображає приналежність доменного простору певної держави, але не може визначати місце знаходження особи або місце здійснення його діяльності в Інтернеті.

Цей висновок підтверджений в доповіді Робочої групи ЮНСІТРАЛ: «Факт використання доменного імені або адреси електронної пошти, пов'язаних з будь-якою країною, не створює сам по собі презумпцію перебування комерційного підприємства в даній країні». У Доповіді пропонується вважати місцем знаходження комерційного підприємства країну, яка вказується самими сторонами (своєрідний прояв принципу автономії волі).

Ведення комерційної діяльності в Інтернеті не виводить підприємства з правового поля відповідних держав. Проте виникає багато питань щодо юрисдикцій та визнання певних правових категорій однієї країни в національних судах іншої країни. Онлайн-врегулювання може стати розв'язанням до широкого спектра проблем. Європейська комісія розробила Європейську Процедуру врегулювання малих претензій (ЕССР), яка вступила в силу для всіх членів Європейського Союзу з січня 2009. Ця процедура передбачена для вирішення транскордонних спорів, в яких розмір претензій не перевищує 2 тисяч євро. Згідно ЕССР, врегулювання здійснюється в письмовій формі при використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Положення ЕССР є рекомендаційними, а не директивними. Проте, ЕССР задає певну рамку, яка буде сприяти впровадженню онлайн-судових процедур, а також підвищувати в цілому рівень довіри до альтернативного врегулювання спорів.

Література:

1. Шахбазян, К. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет: дис.. канд.. юрид. Наук : 12.00.11 / Шахбазян Карина Суревіна. – К. – 2007. – 221 с.
2. «Consumer Confidence Index hits 8-month high», Yahoo! Finance, 25 Янв. 2011 [ресурс]. – Режим доступу: <http://finance.yahoo.com/news/Consumer-Confidence-Index-apf-1787804774.html?x=0>
3. Киселев Ю. Н. Электронная коммерция: практическое руководство. – СПб: ООО «ДиаСофтЮП», 2001. – 224 с.
4. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_321
5. Международное частное право: Учеб. – М., 2005. – 752 с.

Науковий керівник – Шуміло І. А, к.ю.н., доцент кафедри Міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ НАБРАННЯ ЧИННОСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Укладення Угоди про асоціацію між Україною, Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами– членами від 21 березня і 27 червня 2014 р. [1] (надалі – Угода про асоціацію або Угода) для українців та України є надзвичайно важливим моментом. Наміри України підписати Угоду про асоціацію з ЄС стали не лише її прагненням до створення нових, більш тісних політичних, економічних відносин з Європою, а й документально реалізували обраний вектор розвитку нашої країни.

Процес прийняття тексту Угоди про асоціацію відбувався з 2007 по 2011 рр. 19 грудня 2011 р. під час П'ятнадцятого саміту «Україна – ЄС» лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію. 19 липня 2012 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС була парафована.

На підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України «Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами– членами, з іншої сторони» від 21 листопада 2013 р. №905 – р [2] підписання Угоди було відтерміновано на невизначений строк.

Новий Уряд України, сформований після Революції Гідності, відновив курс на євроінтеграцію України. Відтак, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. №905 – р [2] було скасовано на підставі Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 березня 2014 р. №113 – р [3]. Цей юридичний факт створив правові підстави для підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом. Угода має дві частини: політичну та економічну. Політична частина Угоди про асоціацію була підписана 21 березня 2014 р., а економічна – 27 червня 2014 р.

Як зазначає В. М. Стешенко, факт підписання Угоди про асоціацію створив правові підстави для наступного й найбільш важливого етапу надання згоди на обов'язковість цього міжнародного договору – ратифікації Угоди всіма сторонами, які її підписали [4, с. 429].

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Згідно з пунктом 2 статті 486 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ця Угода набере чинності після її ратифікації всіма Сторонами в перший день другого місяця, що настане після дати здачі на зберігання до Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу останньої ратифікаційної грамоти або останнього документа про затвердження [1, ст. 486].

Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом почне діяти через місяць після здачі на зберігання документів про ратифікацію чи схвалення всіма державами– членами ЄС

Процедура надання згоди на обов'язковість Угоди і, відповідно, набуття нею чинності виглядає таким чином:

1) Перший етап – після ухвалення рішення Радою ЄС про підписання Угоди і, власне, її підписання, Угода має бути схвалена Європейським парламентом.

2) Другий етап передбачає дії на національному рівні. На цьому етапі кожна держава – член ЄС повинна ратифікувати або схвалити Угоду відповідно до її національного законодавства. Національні процедури держав – членів досить суттєво відрізняються. Наприклад, у деяких державах має відбутися ратифікація національним парламентом, а в деяких – схвалення. В окремих випадках може використовуватись референдум. Щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у більшості випадків матиме місце саме ратифікація цієї Угоди парламентами держав – членів Союзу [5].

16 вересня 2014 р. Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [4, с. 431; 6].

З огляду на ратифікацію з боку України зазначеної Угоди, – іншими словами, з огляду на виконання Україною необхідних для набрання чинності цією Угодою внутрішніх процедур згідно із статтею 486[1, ст. 486], Генеральний Секретаріат Ради ЄСу Вербальній ноті від 30 вересня 2014 р. визнав за можливе тимчасове застосування Угоди про асоціацію з 1 листопада 2014 р. до моменту повного набрання зазначеною Угодою чинності [7].

У період тимчасового застосування Угоди про асоціацію продовжують діяти ті положення Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, з однієї сторони, і Європейськими Співтовариствами та їхніми державами – членами, з іншої сторони, від 14 червня 1994 р. [8], що не охоплюються тимчасовим застосуванням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом[1].

Наразі свою згоду на обов'язковість Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом висловили усі 28 держав – членів ЄС.

Разом з тим 6 квітня 2016 р. у Нідерландах відбувся референдум про затвердження Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. 12 квітня 2016 р. були опубліковані остаточні результати референдуму, згідно з якими 61% учасників референдуму висловилися проти Угоди про асоціацію, а 38% підтримали її. Незважаючи на те, що референдум мав консультативний (коригувальний) характер, його результати були враховані Урядом Нідерландів, тому Угода про асоціацію між Україною та ЄС наразі не може набрати чинності у її повному обсязі і продовжує застосовуватися тимчасово.

Попри тривалі терміни, необхідні для набрання чинності Угоди Європейським Союзом та його державами- членами, її послідовна та ефективна імплементація може стати дієвим механізмом подальшого сталого економічного розвитку та модернізації нашої держави, оновленою стратегією реформування усіх ключових сфер і впровадження європейських стандартів з метою дійсного підвищення рівня життя населення України та реалізації нашої стратегічної мети – набуття повноправного членства в Європейському Союзі[5]. Водночас Угода про асоціацію не є кінцевою метою співробітництва України з Європейським Союзом, а являє собою лише необхідний інструментарій наближення до ЄС.

Виникає питання – а навіщо ж потрібне тимчасове застосування? Справа в тому, що Угода стосується питань як виключної (в європейському праві також вживається термін «комунітарна») компетенції ЄС, так і національної компетенції держав – членів ЄС. Такий тип міжнародних договорів має назву змішаних, адже вони стосуються як держав – членів ЄС, так і самого Європейського Союзу. Тому положення, які відносяться до національної компетенції держав – членів ЄС, вимагають ратифікації або схвалення усіх державах – членах ЄС, а ті положення, які відносяться до виключної компетенції ЄС, вимагають схвалення лише з боку Ради ЄС та Європейського парламенту і відповідно можуть застосовуватись тимчасово, до набуття чинності Угодою у повному обсязі [9].

У підсумку можна зазначити, що Угода про асоціацію між Україною та Євросоюзом є найбільшим міжнародно – правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли – небудь укладеним Європейським Союзом. Угода визначає якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на принципах «політичної асоціації та економічної інтеграції» і слугує стратегічним орієнтиром системних соціально – економічних реформ в Україні.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Учинено у м. Брюссель 21 березня 2014 р. і 27 червня 2014 р. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

2. Питання укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 905 – р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-p>

3. Про скасування розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 р. № 905 [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 березня 2014 р. № 113 – р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/113-2014-p>

4. Стешенко В. М. Набрання чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс] / В. М. Стешенко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наукове фахове видання. – Ужгород : Юрид. фак-т ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2014. – № 5. – С. 428–430. – Режим доступу : http://pap.in.ua/5_2014/128.pdf

5. Підписання угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки, завдання та перспективи [Електронний ресурс] : Аналітична записка. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/asocyuasu-8775f.pdf>

6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678 – VII. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1678-18>

7. Вербальна нота Генерального Секретаріату Ради Європейського Союзу від 30 вересня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b50

8. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами – членами [Електронний ресурс] : Учинено у м. Брюссель 14 червня 1994 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012

9. Асоціація з ЄС: як Україна виконує умови для підписання Угоди? [Електронний ресурс] : Звіт громадського моніторингу. – Режим доступу : <http://www.irf.ua/files/ukr/programs/euro/eu-2013-10-1.pdf>

10. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другої сторо-

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. І. Бабаєвська¹

ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ООН ЯК МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Уже понад 70 років Організація Об'єднаних Націй виступає на світовій арені, як найважливіша міжнародна організація, яка координує зусилля 193 держав задля миру, безпеки, ведення ефективного міжнародного діалогу. Актуальність обраної теми визначається зростанням ролі інструментів ООН в сучасних умовах глобалізації, постійних військових конфліктів, збільшення терористичних загроз. Такий стан речей вимагає перегляду низки принципів положень практичної діяльності ООН.

Роль інструментарію ООН у врегулюванні конфліктних ситуацій вже давно привертає увагу вчених – міжнародників, зокрема А. Абугу, С. В. Віднянського, Н. В. Гаврилова, Т. В. Зонова, А. Моренчука, В. Олеandroва, Е. Рахматуллаєва, Г. Ю. Родика, В. Ціватого та інших.

Говорячи про врегулювання конфліктних ситуацій, А. Нікітін у власному дослідженні виокремлює наступні робочі механізми ООН: підтримання миру (peace keeping); превентивна дипломатія (preventive diplomacy); встановлення миру (peace making); примус до миру (peace enforcement); миробудівництво в постконфронтаційний період (peace building) [1, с. 8]. Варто зауважити, що діяльність всіх механізмів опосередкована багатосторонньою дипломатичною діяльністю, тобто сукупністю практичних заходів, прийомів і методів, застосовуваних з урахуванням конкретних умов і характеру розв'язуваних задач між державами– членами ООН та безпосередньо ООН.

Сьогодні особливу увагу привертає саме превентивна дипломатія. У широкому значенні, «превентивна дипломатія» розуміється як сукупність дій, спрямованих на попередження різного роду загроз. Її основу складають чотири основних елементи:

1. «Превентивне розгортання сил ООН», тобто недопущення конфлікту завдяки розташування у проблемній зоні військових контингентів ООН, ство-

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

рення демілітаризованих зон. Превентивне розгортання за весь час відбулося лише 3 рази, у Центрально-Африканській Республіці, Македонії, Гаїті. Дійсно, збройні конфлікти були недопущені, проте такий метод превентивної дипломатії є фінансово затратним, саме тому країни в подальшому не вдавалися до його застосування, навіть коли й мала місце очевидна гострота проблеми.

2. «Встановлення довіри» полягає у врегулювання суперечок шляхом переговорів.

3. «Далеке виявлення» – аналіз ситуації у місцях можливого розгортання конфлікту для можливості подальшого швидкого реагування.

4. «Примус до миру» полягає у застосуванні військової сили, з метою примусу учасників конфлікту погодитися на збереження або відновлення миру на умовах світового співтовариства [2, с. 86].

Таким чином, головна ідея превентивної дипломатії полягає у недопущенні переростання міждержавних спорів у збройні протистояння. Як влучно зазначив Зартман В. «методи превентивної дипломатії спрямовані на попередження суперечок доки вони не стали проблемами, а проблем – доки вони не перейшли у стадію насильницьких конфліктів»[3, с. 1].

Згідно зі статистичними даними за 2011 рік, завдяки механізму превентивної дипломатії кількість конфліктів малої інтенсивності, які зародилися в період 2000–2009 років, складала приблизно лише половину від кількості аналогічних конфліктів, які відбувалися у 90 – ті роки минулого століття. За цей же період кількість нових конфліктів високої інтенсивності (початково таких чи тих, що згодом стали такими) також скоротилося з 21 до 16 [4].

Яскравим прикладом застосування превентивної дипломатії є її поширення на багаторічні конфлікти у Африці. Ситуація на африканському континенті обумовлена переплетенням кланової, конфесійної та етнічної приналежності, особливостями політичного та соціально – економічного характеру, а основою для ескалації конфліктних ситуацій виступає «хронічне матеріальне неблагополуччя» Африки. Африканські конфлікти називають «Скринею пандори», яка може в будь – який момент відчинитися, навіть не зважаючи на операції по запобіганню виникнення кризових ситуацій. Проте, завдяки діям ООН, все ж простежується позитивна динаміка в певних моментах. На наш погляд, перш за все, необхідно докласти максимум зусиль для роззброєння країни в межах четвертого методу превентивної дипломатії.

На нашу думку, розглядаючи вже існуючі воєнні конфлікти, в тому числі і на території нашої держави, варто зауважити що превентивна дипломатія не є досконалим інструментом. Активного втручання потребують і такі країни, як Індія, Пакистан, Канада, Іспанія, Італія, Єгипет, Малайзія. Але превентивна дипломатія ООН на сучасному етапі не спроможна в доскональній формі протистояти конфліктам в їх «зародковій формі».

Причиною цього є відсутність належним чином спланованої стратегії діяльності, неузгоджене використання кількох методів дипломатичного регулювання конфліктів одночасно. Саме однострійність є запорукою ефективної діяльності ООН на міжнародній арені. На порядку денному стоїть вирішення ще однієї проблеми – матеріального забезпечення попередження виникнення конфліктів. На даний час варто констатувати факт, що успіх превентивної дипломатії багато в чому залежав від ефективної діяльності власних інститутів конфліктуючих країн (Македонія, Гватемала, Перу, Чехія) – країни мали сильні контролюючі спецслужби та збройні сили. Тому превентивна дипломатія ООН має відповідати глобалізаційним потребам і повсякчас реформуватися.

Література:

1. Микитін А. И. Міжнародні конфлікти та їх врегулювання / А. И. Микитін // Світова економіка і міжнародні відносини – 2006. – № 2. – С. 8–9.
2. Гаврилова Н. В. Превентивна дипломатія в сучасній теорії міжнародних відносин / Н. В. Гаврилова, Г. Р. Кухалейшвілі // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – 2011. – Вип. 2. – С. 84–89.
3. Zartman W. Preventive Diplomacy: Setting the Stage. Preventive negotiations: Avoiding Conflict Escalation / William Zartman. – New York : Rowman&Littlefield Publishers, inc., 2000. – 336 p.
4. Глава ООН призвал розширити арсенал превентивної дипломатії (09.09.2011) [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних націй. Офіційний сайт. Центр Новин ООН. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=16193> (дата звернення – 10.10.2016) – Заголовок з екрана.

Науковий керівник: Сіваш О. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. Ю. Балашова¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Діти – це специфічна категорія суспільства і через особливість свого соціального становища вони потребують окремого підходу, методів норма-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

тивно-правового регулювання та захисту. Відповідно до статті 1 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. дитиною є кожна людська істота до досягнення 18 – річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [1, ст. 1].

На жаль, реальний стан речей засвідчує, що діти часто стають суб'єктами правопорушень, зокрема кримінальних злочинів. За даними судової статистики, кількість кримінальних справ про злочини, вчинені неповнолітніми чи за їх участю, що перебували у 2015 р. на розгляді місцевих загальних судів України, становила майже 7 тис. [2]. Тому безумовно необхідним є застосування спеціальних нормативно-правових норм щодо здійснення правосуддя за участю дітей, що регламентують цю сферу як на рівні міжнародного права, так і на рівні національного права.

Ми погоджуємося з позицією, яку виклав В. М. Стешенко, що сучасне міжнародне право універсального характеру не містить спеціальних міжнародно-правових договорів, які регулюють питання ювенальної юстиції [3, с. 156]. Наразі здійснення ювенальної юстиції засноване на загальних нормах Статуту ООН, Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р., Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., а також на нормах Женевської декларації прав людини від 26 вересня 1924 р., Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р. та Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р.

Наведені вище акти здебільшого містять загальні принципи, що регулюють статус дитини та систему міжнародно-правового захисту прав дитини, зокрема як учасника кримінально-правових відносин. Першу групу принципів цілком репрезентує такий загальний принцип прав дитини: жодна дитина не може піддаватися катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поведження чи покарання. Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років. Другу групу принципів складають гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема, кожна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що у найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин [1].

Одним з універсальних міжнародно-правових документів, що регулюють порядок здійснення правосуддя щодо неповнолітніх і, зокрема, містить саме

поняття «ювенальної юстиції» є Мінімальні стандартні правила, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29 листопада 1985 р. Цей документ займає центральне місце у системі універсальних актів рекомендаційного характеру щодо цього питання. У Пекінських правилах 1985 року зазначається: «... за вчинення правопорушень, що караються за законом держави, неповнолітні мають притягуватися до відповідальності, яка відрізняється від відповідальності повнолітніх осіб...». У світовій практиці доведено, що суддя, який засудив дорослого злочинця, не може судити неповнолітнього і це положення, на нашу думку, є надзвичайно важливим. У пункті 1.4 Пекінські правила встановлюють, що правосуддя щодо неповнолітніх має бути складовою процесу національного розвитку кожної країни в рамках всебічного забезпечення соціальної справедливості для всіх неповнолітніх, одночасно сприяючи таким чином захисту молоді та підтриманню мирного порядку в суспільстві.

З огляду на зазначені положення, хотілося б проаналізувати сучасний стан системи відправлення правосуддя стосовно дітей в Україні, перспективи впровадження ювенальної юстиції та наявне національне нормативно-правове регулювання стосовно цього питання.

Як зазначає К. Б. Левченко, у зв'язку з браком уваги до проблем неповнолітніх та за відсутності спеціальних підходів до цієї категорії громадян у національному судочинстві, а також з метою врахування міжнародних стандартів у цій сфері, в Україні було розпочато процес створення юстиції спеціально для неповнолітніх т. зв. ювенальної юстиції. Перші ініціативи щодо створення системи ювенальної юстиції в Україні здійснювалися з 2003 року у формі підготовки та оприлюднення низки інформаційних матеріалів та проектів нормативних документів, впровадження регіональних пілотних проектів [4, с. 46, 47].

Ще у 2005 році в Україні було розроблено Концепцію створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні, головною метою якої передбачалося підвищення рівня правового захисту неповнолітніх, зменшення рівня дитячої злочинності, підвищення відповідальності держави і суспільства за умови зростання та розвитку дітей. Ця Концепція містить багато важливих положень, зокрема, визнається необхідність впровадження інституту пробації, створення спеціалізованих ювенальних судів і суддів. З огляду на нещодавно запущену в Україні судову реформу, яка зокрема знайшла своє вираження у викладенні Закону України «Про судову реформу і статус судів» у новій редакції від 2 червня 2016 р., було б логічно припустити, що в ньому було втілено певні концептуальні засади Концепції.

Але, на жаль, ні. І мабуть, враховуючи вплив судової реформи на систему судочинства України, питання про систему ювенальної юстиції поки не стоїть «на порядку денному»: система здійснення правосуддя нині перебуває у дещо «колаптичному» стані, коли кількості діючих суддів ледве вистачає для забезпечення принципу неупередженості, тому не вбачається можливим запровадження додаткової судової спеціалізації– ювенальних суддів.

Не можна залишити поза увагою той факт, що економіка України наразі дуже залежна від грошової допомоги іноземних донорів. Україна підписала низку європейських угод, які містять умови отримання чергових валютних траншів, однією з яких є впровадження системи ювенальної юстиції. Але можна однозначно сказати, що слід зважати на сучасні реалії і визначати формування системи ювенальної юстиції питанням досить актуальним, але поки що не зовсім реальним для запровадження. Як висновок з питання нормативного регулювання системи ювенальної юстиції – воно потребує подальшого доопрацювання як на міжнародно-правовому, такі на національному рівні.

Література:

1. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] : Прийнята Резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї від 20 листопада 1989 р. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml
2. Аналіз стану здійснення судочинства в 2015 р. (за даними судової статистики) [Електронний ресурс]. –Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/D7F9F72E78DA88ECC2257F730036F282)
3. Стешенко В. Н. Международно-правовое регулирование ювенальной юстиции в документах Организации Объединенных Наций [Електронний ресурс] / В. Н. Стешенко// *Legea și viața* : междунар. научн. – практ. прав. журн. – Кишинев : Дом печати, 2013. – № 12. – С. 154–158. – Режим доступу : <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/12-4/40.pdf>
4. Левченко К. Б. Державна політика у сфері створення системи ювенальної юстиції[Електронний ресурс]/ К. Б. Левченко// *Відновне правосуддя* : шоквартальний бюлетень. – 2007. –№1 (5). –С. 46–49. –Режим доступу :[http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01\(5\)/05 – Juvenalna_justytsiya/050501.pdf](http://uccg.org.ua/bulletin/Articles/01(5)/05 – Juvenalna_justytsiya/050501.pdf)

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЕЗПЕКИ У КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Серйозною проблемою протягом всієї історії існування міжнародного космічного права було питання відповідальності суб'єктів космічної діяльності. Ця проблема набула особливої актуальності у наш час, адже в останні десятиліття дуже активного розвитку зазнала космічна техніка, розширилось коло суб'єктів які беруть участь в космічних відносинах, поряд з державами активними учасниками космічних відносин стали неурядові організації, діяльність яких зачіпає інтереси багатьох держав планети.

Міжнародно-правова відповідальність є обов'язком суб'єкта міжнародного права відшкодувати шкоду, заподіяну ним іншому суб'єктові цього права. Така відповідальність виникає в разі порушення норм міжнародного права, міжнародно-правових зобов'язань, закріплених у договорах, звичаях, актах міжнародних організацій, які мають обов'язковий характер, рішеннях міжнародних судів та арбітражі [1, с. 434].

У космічній сфері регламентація відповідальності переважно забезпечується за рахунок таких міжнародно-правових документів, як Договір про принципи діяльності держав із дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р. (далі – Договір про космос) [2] та Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 р. (далі – Конвенція про відповідальність) [3].

Міжнародне космічне право розрізняє два типи відповідальності: політичну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі та матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами.

Договір про космос містить лише дві статті, спрямовані на регулювання питання відповідальності, а саме ст. VI та VII, причому перша з них присвячена політичній, а друга – матеріальній відповідальності. Зауважимо, що відповідно до загального міжнародного права держава не несе матеріальну відповідальність за дії юридичних осіб, які не виступають від її імені чи за дорученням держави, відтак це становить одну з особливостей відповідальності в космічному праві [4, с. 681].

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Конвенція про відповідальність, у свою чергу, дає ряд визначень, які застосовуються для її цілей та чіткості розуміння всіх ланок причинно-наслідкового зв'язку як підстави відповідальності. Так, зокрема, Конвенція дає визначення понять «школа», «запуск», «держава запуску» і «космічний об'єкт». Зауважимо, що відповідальність за шкоду в контексті даної Конвенції, по суті, отожднюється з поняттям майнової, а не матеріальної відповідальності, оскільки окрім фізичної шкоди індивідууму (позбавлення життя, тілесне ушкодження або інша шкода здоров'ю) стосується винятково знищення чи пошкодження майна держав або фізичних чи юридичних осіб, або майна міжнародних міжурядових організацій (ст. I) [3].

Наступним аспектом, який потребує дослідження, є те, наскільки різниться специфіка відповідальності залежно від того, де було заподіяно шкоду (на поверхні Землі, повітряному судні в польоті чи в космічному просторі). У Конвенції про відповідальність закріплено такі два види: абсолютна відповідальність (ст. II) [3] і відповідальність, яка настає лише тоді, коли шкоди завдано за наявності вини (ст. III) [3]. Відповідальність у разі завдання шкоди на поверхні Землі або повітряному судну в польоті, згідно з положеннями Конвенції, є абсолютною, не потребує доказування вини, натомість вимагає виплати повної компенсації за шкоду, завдану космічним об'єктом (ст. II) [3]. Конвенція про відповідальність не встановлює верхньої межі компенсації, що характерно для абсолютної відповідальності в інших галузях міжнародного права [4, с. 682].

У контексті визначення кола держав, наділених правом подання претензій про компенсацію за шкоду, Конвенція передбачає три альтернативні випадки:

– претензія подається державою, якій завдано шкоди або юридичним чи фізичним особам якої було завдано шкоди, до держави запуску (прив'язка національної належності постраждалих осіб);

– якщо держава громадянства потерпілої сторони не подала претензії, претензія може бути подана державою, на території якої завдано шкоди фізичній чи юридичній особі, до держави запуску (територіальна прив'язка до місця завдання шкоди);

– якщо жодна з наведених вище держав (ані держава громадянства потерпілої сторони, ані держава, на території якої було завдано шкоди) не подала претензію або не повідомила про свій намір це зробити, держава, на території якої постійно проживають постраждалі особи, може подати претензію державі запуску (територіальна прив'язка до місця постійного проживання постраждалих осіб) (ст. VIII) [3].

Незважаючи на те, яка з наведених вище категорій держав подає претензію, це повинно бути зроблено дипломатичними каналами (ст. IX) [3].

Певні положення, пов'язані з відповідальністю за діяльність у космічному просторі, закріплені в Угоді про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 р. (далі – Угода про рятування) [5], Угоді про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. (далі – Угода про Місяць) [6] та трьох зводах принципів ООН з певних видів космічної діяльності: Принципах використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення [7, с. 122], Принципах, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору [8] та Принципах, що стосуються використання ядерних джерел енергії у космічному просторі [9]. Кожен із зазначених документів має свої особливості, але загалом закріплений у них підхід до питання відповідальності запозичений із Договору про космос та Конвенції про відповідальність, про що згадується у преамбулах до них. З метою уникнення повторів зупинимося лише на тих моментах, які є спеціальними для даної категорії документів.

Угода про рятування передбачає, що держава запуску, яка отримала інформацію, що космічний об'єкт, який впав на Землю, є небезпечним чи шкідливим за своїм характером, зобов'язана негайно вжити заходів для усунення можливої небезпеки заподіяння шкоди (ст. 5) [10]. В інших галузях права такий обов'язок покладається на постраждалу сторону [4, с. 682]. Угода передбачає й порядок вирішення спорів з питань політичної відповідальності. Зазначено, що якщо держава має підстави вважати, що інша держава не виконує зобов'язання, які випливають з Угоди, чи порушує її права за Угодою, вона вправі вимагати проведення двосторонніх консультацій. Участь у таких консультаціях є обов'язковою.

Важливо зазначити, що особливий масив документів, які стосуються відповідальності за діяльність у космічному просторі, становить документ під назвою «Проекти статей та принципів» Комісії міжнародного права, а саме: Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. , Проект статей про відповідальність міжнародних організацій 2011 р. , Проект статей щодо запобігання транскордонній шкоді від небезпечних видів діяльності 2001 р. та Проект принципів, що стосуються розподілу збитків у разі транскордонної шкоди, заподіяної в результаті небезпечних видів діяльності 2006 р. Найбільш релевантним до теми дослідження є Проект статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. У Проекті статей зазначені обставини, які виключа-

ють протиправність. До них документ відносить згоду самої потерпілої держави на здійснення іншою діяння (це не стосується імперативних норм міжнародного права), самооборону, порушення при контрзаходах проти протиправного діяння, форс-мажор, лихо та стан необхідності. Згідно з приписами Проекту, в порядку реалізації відповідальності потерпіла держава має право вимагати від делінквента припинити діяння або вжити заходів з виправлення стану. Виправлення стану може набувати форми відновлення попереднього стану (реституція), виплати суми, необхідної для відновлення положення (компенсація), або надання гарантій неповторення. Крім того, за принципом співрозмірності вона наділяється правом у порядку взаємності призупинити виконання своїх зобов'язань. Це право виникає після вичерпання міжнародних процедур урегулювання. Реалізація міжнародної відповідальності передбачає повідомлення делінквента та пред'явлення йому вимог.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що станом на сьогодні є ряд міжнародно-правових документів, які прямо чи опосередковано регламентують питання відповідальності за діяльність у космічному просторі. Однак з огляду на те, що основний масив норм, які формують інститут відповідальності в цій галузі міжнародного права, був розроблений ще на початку космічної ери, то залишаються не повністю врахованими особливості відповідальності таких суб'єктів космічної діяльності, як міжнародні міжурядові організації та приватні оператори. Щодо особливостей національного регулювання відповідальності за космічну діяльність, то можна сказати, що такі питання врегульовані законодавчими актами самої країни. Питання відповідальності за шкоду, заподіяну об'єктами, запущеними в космічний простір, мають велике значення, тому що відповідна діяльність здатна вплинути довкілля та призвести до втрат життя і власності.

Література:

1. Євінгов В. І. Відповідальність міжнародно-правова/ В. І. Євінгов// Юридична енциклопедія: в 6 т. – К., 1998–2004. – Т. 1: А – Г. – 1998. – С. 434.

2. Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 1967 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_480.

3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_126.

4. Колосов Ю. М. Международное право: [учебник] / Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Международные отношения, Юрайт-Издат, 2007. – 816 с.

5. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_483.

6. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_482.

7. Резолюція 37/92 ГА ООН «Принципи використання державами штучних супутників Землі для міжнародного безпосереднього телевізійного мовлення» 1982 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_595.

8. Резолюція 41/65 ГА ООН «Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з космічного простору» 1986 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_596.

9. Резолюція 47/68 ГА ООН «Принципи, що стосуються використання ядерних джерел енергії у космічному просторі» 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_492.

10. Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_483.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Т. М. Анакіна

О. А. Бездітко¹

FRENCH BAN ON SURROGACY IN A VISION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Surrogate motherhood as one of the most common types of assisted reproductive technology helps couples who are unable to have children naturally to become genetic parents. The problem of ambiguous attitude to surrogate motherhood in the world allows us to be divided countries into three groups: the

¹ Студентка 5 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

first group consists of countries where this type of ART resolved at the legislative level (e.g., Ukraine), the second group of countries is characterized by the fact that despite this question is not determined by law, cases of the surrogacy procedures are taking place *de facto* (India); in the third group of countries – surrogacy is strictly prohibited (France, Italy).

It is quite predictably that the practice of the European Court of Human Rights regarding this delicate subject is connected with the countries which ban surrogacy – Italy and France. The dream of having a child pushes infertile parents bypassing domestic laws enter into «gestational surrogacy arrangement» and even quite predictable problems in future do not stop them in their will.

In this article I want to focus on some crucial aspects of cases versus France related to situations when citizens of countries which ban surrogacy come into relations of surrogate motherhood with foreign element.

According to practice of the European Court of Human Rights in their legal proceedings were two cases versus France – *Mennesson v. France* and *Labassee v. France*. The applicants in the first case are Mr and Mrs Mennesson, citizens of France and their children – twins born in America in 2000. Twins were born by dint of surrogacy motherhood in California where this type of ART is legally recognized. Judgment given in California ruled that they are twins' parents. The next step for this couple was to register their newborn children in the French register of birth, marriages and deaths so they appeal to the Consulate of France with this view. The French authorities suspected that Mr and Mrs Mennesson used surrogacy agreements and the authorities refused to enter the birth certificates. Later, the birth certificates were nevertheless entered in the register on the instructions of the public prosecutor, who subsequently brought proceedings against the couple with a view to having the entries annulled [1, p. 10].

So there is the first problem which arise in such cases. In this case the Court of Cassation decided that according to French Civil Code: «all agreements relating to reproduction or pregnancy for a third party shall be null and void», so such applicants' claims were dismissed on the grounds that recording such entries in the register would give effect to a surrogacy agreement that was null and void on public-policy grounds under the French Civil Code. In other words, the legal parent – child relationship established abroad is non-existent in the eyes of the authorities.

Mr and Mrs Mennesson sued to the European Court of Human Rights to review the decision's compatibility with the right to respect for private and family life which established by Article 8 of the European Convention on Human Rights.

Article 8 of Convention says that Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence; there shall be no

interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic wellbeing of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others [2, p. 10]. The Court decided to examine some points of this Article in the aspect of this case.

First aspect was concerning «family life». The Court ruled that there was no violation of it. They motivated such decision by fact that Mr and Mrs Mennesson had cared for the twins as parents since the children's birth and that they all lived together in a way that was indistinguishable from «family life» in the accepted sense of the term. Also as applicants had not claimed that since their life together with children the obstacles they faced had been insurmountable and they also had not demonstrated that they had been prevented from using right to respect for their family in France. During all this time there was nothing to suggest that they were at risk of being separated by the authorities because of their situation under French law. According to all mentioned above the Court decided that a fair balance between family's and State interest was observed [3, p. 3].

Second element of Article 8 of the Convention that was examined by the Court was «respect for private life». The Court held that there was such type of violation relating twins. An integral part of the concept of private life is the right to identity. When authorities refused to issue twins' birth certificates, they put children in a position of legal uncertainty so the Court considered that this contradiction undetermined the children's identity within French society. Though their biological father is French they met problems of possibility to get nationality of their biological parents' country. Having regard to the importance of biological parentage as a component of identity, it cannot be said to be in the interests of the child to deprive him or her of a legal relationship of this nature where the biological reality of that relationship has been established and the child and parent concerned demand full recognition thereof [4, p. 25]. Also it could not be said to be in the best interests of the child to deprive him or her of a legal tie of this nature when the biological reality of that tie was established and the child and the parent concerned sought its full recognition. In thus preventing the recognition and establishment of the children's legal relationship with their biological father, the French State had overstepped the permissible margin of appreciation [1, p. 12].

Almost the same situation was in *Labassee v. France* case. French couple concluded an international surrogacy agreement with a woman from Minnesota in United States. The child's birth certificate where Mr and Mrs Labassee were recognized as her parents was refused to enter in register by French authorities

on the same grounds as in previous case. This couple also claimed to the European Court of Human Rights and the decision on this case was the case as in previous one.

The most important and unsatisfactory moment of these two cases is that the ECHR do not have authority to rule on the question of prohibiting or authorizing surrogacy arrangements. Despite the Court checked whether the interference had been «necessary in a democratic society» (according to Article 8), due to the fact that there is no consensus in European countries on surrogacy because of the difficult ethical issues, countries have a wide margin of appreciation in making decisions relating this subject. The Court also had to ascertain whether a fair balance had been struck between the interests of the State and those of the individuals directly concerned, with particular reference to the fundamental principle according to which, whenever children were involved, their best interests must prevail.

Despite the fact that these children born through surrogacy can not get citizenship of the country in which they live with their parents because of the ban surrogacy, they do not lose their US citizenship and such parent – child relationships are stay recognized in the United States. Such children usually have difficulties in possibility to realize their rights to social protection and their inheritance rights could be less favorable.

The refusal of the French authorities to recognize the legal relationship between children born as a result of surrogacy treatment abroad and the couples who had the treatment stemmed from a wish to discourage French nationals from having recourse outside France to a reproductive technique that was prohibited in France with the aim of protecting the children and the surrogate mother. Today French legislation is still on the point to ban surrogacy.

Bibliography:

1. Information Note on the Court's case – law / European Court of Human Rights. – 2014. – № 175. – P.10–12. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.echr.coe.int/documents/clin_2014_06_175_eng.pdf

2. European Convention on Human Rights. – 1950. – P.10. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

3. Totally prohibiting the establishment of a relationship between a father and his biological children born following surrogacy arrangements abroad was in breach of the Convention: Press Release / ECHR 185. – 2014. – P.3. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-4804617-5854908&filename=003-4804617-5854908.pdf>

4. Case of *Mennesson v. France* : Judgment : Fifth Section /No. 65192/11 / European Court of Human Rights. – 2014. – P.25. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/001-145389?TID=fokbxampcx>

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Науковий консультант з іноземної мови: Частник О. С., к.мист., доцент кафедри іноземних мов № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Безхутра¹

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗВИЧАЮ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Якщо, ми запитаємо будь – яку людину «що таке звичай?», вона нам відповідь, що це те, до чого ми звикли, те, що історично давно використовуємо у повсякденному житті і не хочемо змінювати – і це буде правильно. Говорячи про звичай в міжнародному праві, то звичай – правова форма регулювання суспільних відносин, які склалися протягом тривалого часу між людьми, державами і втілюють у собі підсумок історичної практики, а також породжує ті відносини, що можуть бути врегульовані у майбутньому. Значеному питанню приділяли увагу такі видатні вчені, як Д. Анцилотті, Г. Кельзен, Ф. І. Кожевніков, Є. О. Коровій, В. М. Корецький, Г. І. Тункін та ін. Серед дослідників сьогодення ними займаються П. Н. Бірюков, І. І. Лукашук, Ю. М. Колосов, Є. С. Кривчікова, М. Ю. Черкес та ін. [1].

На мою думку, проблемним залишається питання щодо застосування міжнародно – правового звичаю для вирішення тих питань, що з’являються між суб’єктами міжнародного права, а також, щодо надання звичаю юридичної сили з боку суб’єктів міжнародного права, і найголовнішим, на мою думку, є питання «чи може звичай в подальшому бути джерелом міжнародного права?».

Правовий звичай – санкціоноване державою правило поведінки, що склалися історично, у результаті багаторазового повторення людьми певних дій.

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Як відомо, правовий звичай є одним із джерел права та буває міжнародним та внутрішньодержавним. Міжнародно – правовий звичай має деякі особливості, порівняно з внутрішньодержавним, а саме те, що це правило тривалий час застосовувалося у взаєминах усіх або деяких держав, якщо ці взаємини не були врегульовані міжнародним договором. Необхідна умова його існування – визнання всіма або деякими державами, виражене або в активній формі (у вигляді певних дій), або шляхом утримання від дій. Міжнародно – правовий звичай виникає в результаті тривалої і однакової практики суб'єктів міжнародного права, в процесі якої формуються стереотипи їх поведінки стосовно однорідних об'єктів, з приводу однотипних проблем тощо.

Сучасна практика все більше включає в себе збирання і фіксування цих норм у писаних правових джерелах (найдавніші пам'ятки права в Індії, Греції, Франції, Німеччині, Стародавньої Русі та ін.), що і зумовило виникнення проблеми застосування міжнародного звичаю для розв'язання питань, які виникають у взаємовідносинах між суб'єктами міжнародного права.

Заміна звичаїв державно – правовими нормами може проводитися по-різному. В одному випадку це санкціонування звичаю, при якому правило залишається колишнім, але стає юридичним. В інших випадках державно-правова норма, приходячи на зміну звичаю, вносить певні уточнення (без зміни суті та змісту), що роблять конкретне правило більш чітким. І ще один варіант, коли правова норма з'являється як синтез кількох звичаїв. Таким чином, послідовна заміна звичаїв, перетворює їх на позитивне право. Цей процес змінює значення міжнародно – правового звичаю як джерела права на джерело саме норм та договорів. Як вже згадувалось, звичай формується протягом тривалого часу, а сьогодні найбільшого поширення набувають документально підтверджені норми. Формування звичаїв не відбувається, відбувається лише їх трансформація. І вже застосування лише правового звичаю для вирішення існуючого конфлікту стає недостатнім і неможливим [2, с. 83]. Формулювання звичаю, яке подано у ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН, підтверджує визнання міжнародного звичаю одним із основних джерел міжнародного права. Крім цього, ст. 38 вказує на згоду всіх членів міжнародного співтовариства щодо основних елементів, наявність котрих є необхідна для констатації звичаєвих норм міжнародного права. Отже, йдеться про наявність, з одного боку, практики, а з іншого – визнання цієї практики у вигляді правової норми.

У теорії міжнародного права міжнародно – правовим звичаєм прийнято вважати поведінку суб'єктів міжнародного права, яка встановлюється шляхом її тривалого та одноманітного застосування на міжнародному рівні. Проте цілком можлива ситуація, коли певна практика держав або інших

суб'єктів є постійною та одноманітною, а також відповідає всім іншим умовам, які необхідні для наявності саме практики держави, однак вона так і не стає звичаєм міжнародного права.

Процес створення звичаєвих норм є досить складним і тривалим. Згідно із ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН звичай визначається як «доказ загальної практики, визнаної як правова норма». Зважаючи на це, можна виокремити елементи, які включає процес утворення звичаю:

- загальність – необхідний для утворення норм загального міжнародного права;

- тривалість – утворення звичаю протягом тривалого часу, хоча за сьогоdnішніх умов цей процес є набагато коротшим;

- однотипність і повторюваність – полягає в тому, що практика, в процесі якої формуються міжнародно-правові норми, має бути достатньо визначеною, однаково повторюватися;

- визнання – визнання суб'єктами міжнародного права правил поведінки як правової норми, що перетворює його в міжнародно-правовий звичай.

Макс Соеренсен навів достатньо тривіальний приклад узвичаєння, який тим не менш чітко ілюструє суть феномену не обов'язковості тривалості та одноманітної практики, зазначивши, що нікого не дивує той факт, що дипломатичне листування здійснюється на білому папері. Проте міжнародне звичаєве право стає предметом постійної критики з усіх сторін, починаючи з того, що воно є безсистемним, непослідовним, застарілим або вигаданим, та закінчуючи критикою доктрин міжнародного звичаєвого права.

Окремі вчені підходять революційно до звичаю як джерела міжнародного права, пропонуючи в цілому виключити звичай із джерел міжнародного права, залишивши «винятково демократичні процеси створення норм міжнародного права». Свою позицію вони аргументують тим, що міжнародне звичаєве право насправді не базується на згоді, яка мається на увазі, або загальному прийнятті обов'язковості всією світовою спільнотою, оскільки згода, яка мається на увазі, і загальне прийняття є не більше, ніж фікцією, яку використовували в різні історичні періоди для підтвердження універсальності норми. Більше того, у світі, де існує безліч культур і цінностей, загальне прийняття неможливе. Ряд вчених виділяє міжнародне звичаєве право як окрему міжнародно-правову категорію, зазначаючи, що таке право складають норми, які мають особливо сильний вплив на поведінку держави. Тобто, ми могли б визнати міжнародне звичаєве право системою особливо «сильних» норм. Це визначення, проте, не буде розрізняти випадки, в яких норма набула більшої сили, тому що вона стала розглядатися, як правова норма. Термін міжнародне звичаєве право просто опише певний набір норм у залежності від їх походження [3, с. 41, 42].

Отже, хоча зазначити, що сьогодні процес відтворення звичаю в нормах зупинив утворення нових звичаїв. На мою думку треба приділити увагу збереженню міжнародно-правового звичаю, як джерела міжнародного права і звернути увагу на те, що не потрібно санкціонувати звичай. Але, як свідчить практика, звичай ніколи не може повністю бути замінений іншим механізмом регулювання суспільних відносин.

Також, треба зазначити, що проблемним питанням є звичаєвий характер міжнародної правотворчості. Як найбільш детальна регламентація цієї процедури могла б позбавити міжнародні відносини від колізій, прогалин та маніпуляцій у правовому регулюванні. Крім того, її наслідком могло б стати та можливе розв'язання багатьох інших «класичних» запитань міжнародного права: питання про норми та джерела міжнародного права, його суб'єктів, участі інших суб'єктів у регламентації міжнародних відносин тощо.

В умовах, коли багато країн усвідомлено відмовляються від підписання міжнародних договорів, не бажаючи обмежувати себе невідгідними зобов'язаннями, саме міжнародний звичай залишається чи не єдиним засобом для встановлення базового регулювання в багатьох, особливо нових, сферах міжнародного спілкування. Однак саме утворення міжнародних звичаїв уже протягом багатьох десятиріч викликає велику кількість теоретичних та практичних запитань, коло яких постійно розширюється. Якщо процес укладання та виконання міжнародного договору, а також інші пов'язані з ним міжнародні відносини є більш-менш врегульованими, то відносини з утворення та застосування міжнародного звичаю такої чіткості в нормативній регламентації не мають. Найскладніші проблеми стосуються саме міжнародної звичаєвої правотворчості, адже ще й досі немає чітких відповідей ані щодо часу, потрібного для утворення міжнародного звичаю, ані щодо форм вираження так званого *opinio juris*, ані щодо суб'єктів такої правотворчості тощо. Власне міжнародна правотворчість може розумітися в різних аспектах. Особливо яскраво це проявляється саме на прикладі міжнародних звичаєвих норм. У класичному розумінні норми міжнародних звичаїв, як і норми міжнародних договорів, мають проходити два етапи свого формування, щоб отримати силу юридично обов'язкового правила поведінки в міжнародних відносинах.

На першому етапі відбувається формування самого правила поведінки, тобто норми, яка, однак, ще не має статусу правової. Це «об'єктивний» елемент у структурі міжнародного звичаю, для формування якого необхідно, щоб певна одноманітна поведінка суб'єктів міжнародного права в аналогічних ситуаціях маламісцепротягомдостатньодовгогопроміжкучасу. Другим, обов'язковим для формування саме правової норми є етап, на якому до

«об’єктивного» елементу міжнародного звичаю додають «суб’єктивний» елемент – згоду суб’єктів міжнародного права на надання вже сформованій міжнародній звичасвій нормі поведінки характеру юридично обов’язкової.

Варто зауважити, що окремо в цьому контексті слід розглядати «миттеві» звичаї, існування яких обґрунтовують деякі дослідники, зокрема І. І. Лукашук. Він розділяє міжнародні звичаї на традиційні та нові: «У сучасному міжнародному праві є два види звичасвих норм. Перший, традиційний, є неписаним правилом, яке склалося в практиці, за яким визнається юридична сила. Другий – це новий вид, до якого належать норми, створювані не тривалою практикою, а визнанням правил як таких у тому чи іншому акті».

Первісно переважну роль у формуванні звичасвої норми в її класичному розумінні відігравали саме держави як основні суб’єкти міжнародного права. Проте наразі коло суб’єктів міжнародної правотворчості в цілому та на окремих етапах зокрема продовжує зростати.

Окреме питання викликають суб’єкти другого етапу утворення міжнародних звичаїв, тобто етапу висловлення *opinio juris* (або ж основного етапу міжнародної звичасвої правотворчості в її найбільш вузькому розумінні). Незважаючи на те, що традиційно висловлення *opinio juris* було прерогативою держав, у наш час усе більшу роль у процесі визнання певної звичасвої норми поведінки в міжнародних відносинах правовою нормою відіграють ще й інші суб’єкти міжнародного права. Зростає авторитет міжнародних організацій та міжнародних судових органів, адже саме їхня позиція часто стає визначальною в питанні встановлення факту наявності певних звичаїв [4, с. 124–127].

Я погоджусь з думкою О. О. Нігреєвої, що окреслене коло запитань потребує більш глибоких та ґрунтовних досліджень, однак і вищевикладене дає підстави зробити такі висновки:

1) міжнародна звичасва правотворчість потребує більш чіткої регламентації в міжнародному праві, зокрема необхідно визначитися з етапами, засобами та суб’єктами цього процесу, встановити форми вираження його результатів;

2) міжнародна звичасва правотворчість може розглядатися в різних аспектах: як самостійний процес та як складова або етап більш широкого процесу міжнародного нормоутворення;

3) розмежування етапів міжнародної звичасвої правотворчості не є легкою справою через неоднозначне розуміння таких двох основних елементів міжнародного звичаю, як практика та *opinio juris*;

4) конкретної відповіді вимагає запитання щодо теорії «миттевих» міжнародно – правових звичаїв, адже їхнє існування перекреслило б багато базисних положень щодо міжнародного правотворчого процесу в цілому.

5) суб'єктне коло міжнародної звичаєвої правотворчості безпосередньо залежить від її визначення. Новітньою тенденцією є його поширення із залученням суб'єктів, чия міжнародна правосуб'єктність не є остаточно визнаною.

Безсумнівним лишається те, що міжнародний звичай має виключне значення для врегулювання міжнародних відносин та ніяким чином не поступається договору, адже його норми за юридичною силою дорівнюють нормам договірним. Разом із тим у міжнародному праві відсутнє навіть чітке визначення цього джерела права. Дуже часто під ним розуміють формулювання, що міститься у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. Відповідно до неї «суд, що повинен розглядати спори, які передаються йому, у відповідності до міжнародного права, застосовує... міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаної правовою нормою...» [5].

У відповідності до дуалістичної теорії, що переважає у доктрині міжнародного права, звичай повинен складатися з двох елементів:

а) об'єктивний елемент, так званий *diuturnitas* чи *usus*, що міститься у постійному та однаковому повторенні протягом часу певної поведінки з боку суб'єктів міжнародного права;

б) суб'єктивний елемент, так званий *opinion juris sive necessitates*, відповідно до якого для утворення звичаєвої норми необхідна наявність упевненості суб'єктів міжнародного права у тому, що поведінка, яка складає *usus*, є належною згідно з певним юридичним обов'язком.

Виокремлення цих двох елементів є можливим завдяки аналізу вищенаведеної норми ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. *Diuturnitas* чи *usus* у ній – це та сама «загальна практика», *opinion juris* – визнання такої практики «правовою нормою».

Разом із тим певна частина науковців схиляється до того, щоб розуміти тільки *usus* як необхідну ознаку звичаю. Наявність *opinion juris* для них залишається на другому плані. Згідно з їхньою позицією, його присутність не завжди можна встановити, адже по суті воно становить собою внутрішнє переконання суб'єкта [6, с. 17].

Таке зауваження є слушним, адже насправді практично неможливо чітко визначити наявність згоди щодо юридичної сили звичаєвої норми з боку усіх суб'єктів міжнародного права, якщо йдеться про норми так званого загального міжнародного права (довгий час звичаї вважалися нормами, обов'язковими для виконання усіма державами). Як правило, наявність *opinion juris* демонструють тільки держави, безпосередньо зацікавлені в утворенні та застосуванні того чи іншого звичаю [7, с. 49].

Отже, підсумовуючи вищесказане слід зауважити, що міжнародний звичай – є джерелом міжнародного права, яке не втрачає своєї значущості для врегулювання міжнародних відносин. Для функціонування звичаю повинна бути наявність в ньому двох основних елементів, а саме – загальної практики у поведінці суб'єктів міжнародного права та їхнього розуміння такої практики у якості юридично обов'язкової.

Література:

1. Щокін Ю. В. Міжнародно – правовий звичай: проблеми теорії і практики. – Харків: Право, 2012. – 456 с.
2. Макеєва К. Ю. Міжнародно – правовий звичай як одна з форм регулювання взаємовідносин між суб'єктами// Управління розвитком. – 2014. – №6. – С. 82–84.
3. Федченко А. Г. Окремі питання звичаю як джерела міжнародного права // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали четвертої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / відп. за випуск к.ю.н., доц. М. І. Пашковський; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 40–43.
4. Нігресва О. О. Міжнародна звичаєва правотворчість: окремі аспекти // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 74. – С. 123–128.
5. Устав ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org>
6. Ledomandedi'esame di DirittoInternazionalePubblico. Collaborazione di dott. ssaGiovannaCammilli. – Napoli: Simone, 2009. – 304 p.
7. Decaux, Emmanuel. Droitinternationalpublic. – Paris: DALLOZ, 2008. – 452 p.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. А. Берестецький¹

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Наприкінці ХХ ст. стало зрозумілим, що міжнародна злочинність – це не просто питанням внутрішньодержавного значення, а одна з найгостріших міжнародних проблем. Саме тому міжнародне співробітництво у галузі

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

боротьби зі злочинністю стало невід'ємною складовою міжнародних відносин, адже злочинність – це явище, що не має кордонів та національної належності; її рівень розгалуженості та прогресування визначається системою міжнародних злочинних зв'язків.

Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю являє собою врегульовану нормами міжнародного й внутрішньодержавного права погоджену діяльність різних країн із захисту інтересів особи, суспільства й держави від міжнародних і транснаціональних злочинів, а також із прийняття уповноваженими суб'єктами заходів, спрямованих на забезпечення національного кримінального процесу й відправлення правосуддя судами в справах про злочини, що посягають на внутрішньодержавний порядок [1, с. 70]. Загалом, співробітництво держав у боротьбі зі злочинністю розвивається на рівні двостороннього співробітництва, на регіональному та універсальному рівнях.

Співробітництво на двосторонній основі історично є однією із перших форм співпраці між державами взагалі. На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин воно не просто не втратило свого значення – його роль значно зросла. Двосторонні угоди дозволяють більш повно врахувати характер відносин між двома державами, їхні інтереси за кожною конкретною проблемою. У зв'язку з цим найбільшого поширення набули двосторонні угоди з таких питань, як надання правової допомоги у кримінальних справах, видача злочинців, передача засуджених осіб для відбування покарання в країні, громадянами якої вони є тощо [2, с. 92]. Наприклад, Україною ратифікована велика кількість подібних угод, серед них для наочного прикладу ми можемо назвати Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників (ратифікований 05.06.2013, набув чинності 20.02.2014), Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про видачу правопорушників (ратифікований 01.07.04, набув чинності 07.08.04), Договір між Україною та Республікою Грузія про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 22.11.95, набув чинності 05.12.96) та багато інших.

Ці угоди регулюють порядок взаємодії судово-слідчих органів двох країн у процесі здійснення кримінального переслідування осіб, що перебувають поза межами тієї держави, на території якої вчинено злочин. Міждержавні та міжурядові двосторонні угоди зазвичай супроводжуються міжвідомчими, у яких конкретизується співробітництво окремих відомств.

На регіональному рівні міжнародній злочинності протидіють європейські організації (Рада Європи, Європейський Союз, ОБСЄ, Європол) і спеціально створені організації в межах Співдружності Незалежних Держав (СНД). Особливо слід наголосити на ефективності діяльності Ради Європи,

яка прийняла понад 200 міжнародних конвенцій, зокрема Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод 1950 р., що присвячена питанням забезпечення прав і свобод людини у кримінальному судочинстві; Європейську конвенцію про видачу правопорушників 1957 р., яка регламентує співробітництво у боротьбі зі злочинністю, Європейську конвенцію про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р., Конвенцію про відмивання, пошук та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 р. та багато інших документів.

Все більшого значення також набувають Рекомендації Ради Європи, які мають дорадчий характер. Наприклад Україна як держава учасниця взяла на себе зобов'язання викладені в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокурорів поза межами системи кримінального судочинства (2000) № 19. Значимість подібних Рекомендацій РЄ, незважаючи на той факт, що вони за своєю природою є нормами «м'якого» права, неможливо переоцінити, адже дія вказаних норм розповсюджується на широку сферу відносин: від моніторингу за виконанням державами взятих на себе зобов'язань та до контролю за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Цілком зрозуміло, що двосторонніх та регіональних угод для попередження та боротьби зі злочинністю недостатньо, і як наслідок виникає потреба у здійсненні міжнародного співробітництва на універсальному рівні. Стає очевидним факт, що деякі види злочинів зачіпають інтереси всього світового співтовариства і вести боротьбу з ними кожній країні окремо просто неможливо, саме тому це створює передумови для налагодження міжнародного співробітництва держав на універсальному рівні.

Найбільш вагомою та дієвою організацією, що діє на універсальному рівні є ООН. Наслідком діяльності ООН є прийняття значної кількості міжнародних актів у галузі захисту прав людини та у галузі боротьби зі злочинністю. Яскравим прикладом такої роботи є прийняття Генеральною Асамблеєю ООН у 1984 р. Конвенції проти катувань і інших жорстоких, нелюдських чи принижуючих гідність видів поводження і покарання. Конвенція дає чітке визначення такого роду дій і розглядає їх як злочинні діяння, за які держави-учасниці зобов'язані притягати винних до кримінальної відповідальності [3].

Одним із основних напрямків співробітництва у боротьбі зі злочинністю на універсальному рівні є боротьба з транснаціональною організованою злочинністю. Найважливішим кроком у боротьбі з такою злочинною діяльністю стало підписання Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, що відбулося 15 грудня 2000 р. У м. Палермо (Італія).

Цим документом міжнародне співтовариство показало, що на порозі нового XXI століття саме транснаціональна організована злочинність фактично стала реальною загрозою для безпеки всього людства як за своїми масштабами, так і за руйнівним впливом [4, с. 94, 95].

Таким чином, міжнародне співробітництво в галузі боротьби зі злочинністю повинно передбачати вироблення й здійснення спеціальних заходів організаційного, кримінально-правового та кримінально-процесуального характеру, спрямованих на нейтралізацію причин та умов злочинності як негативного явища з метою збереження міжнародного правопорядку. Для більшої ефективності така повинна здійснюватися на двосторонній основі – шляхом укладання міждержавних угод, а також на регіональному та на універсальному рівнях.

Література:

1. Нуруллаєв І. С. Деякі питання зародження і становлення міжнародно-правового співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Юрист України. – 2012. – №4. – С. 69–76.
2. Зозуля Є. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю як історико-правове явище // Схід. – 2009. – №4 (95). – С. 90–94.
3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р.: Конвенція, Міжнародний документ від 10.12.1984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_085
4. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми й перспективи // Альманах міжнародного права. – 2014. – №6. – С. 90–101.

Науковий керівник : Яковюк І. В., доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. Ю. Беспалов¹

ПРИНЦИП АВТОНОМІЇ ВОЛІ СТОРІН У ЄВРОПІ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

Питанню автономії волі сторін (*lex voluntatis*) у міжнародному приватному праві присвячено чимало уваги з боку світових та вітчизняних науков-

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ців і юристів – практиків. З одного боку, науковою спільнотою досліджується сутність автономії волі сторін, її співвідношення з колізійним регулюванням, з іншого боку, вивчаються особливості реалізації автономії волі, а також її межі та застосовність в цілому.

Lex Voluntatis виступає одним із фундаментальних принципів регулювання приватноправових відносин, які ускладнені іноземним елементом у міжнародному приватному праві. Цей механізм дає можливість суб'єктам, які мають приналежність до правопорядків різних країн, розпізнати та обрати право, яке є найбільш наближеним до правовідносин сторін та їх волевиявленню.

Протягом 20 століття американські та європейські підходи до розуміння теорії вибору права (*choice – of – law theory*) були віддалені один від одного. У Сполучених Штатах Америки внаслідок, так званої, «колізійної революції» (*the American Conflict of Laws Revolution*) було витіснено традиційну теорію вибору права (*rights theory*) і розпочато впровадження нових підходів до розуміння теорії вибору права, основними принципами яких є гнучкість та справедливість при розгляді судами окремих справ. Європейські правові системи, навпаки, дотримувалися класичної концепції теорії вибору права, що була розроблена Карлом Фрідріхом Савіні, в якій переважали принципи передбачуваності та правової визначеності [1, с. 1].

Однак пізніше, американська та європейська теорії вибору права почали розвиватися в одному напрямку, а саме – у сфері договірних прав (*contract law*). У США було розроблено Зведення законодавчих договірних норм (*the Restatement (Second) of Conflict of Laws*), завданням якого є інформування суддів та адвокатів про загальні принципи договірних прав [2, с. 1]. У Європі набула чинності Конвенція про право, що застосовується до договірних зобов'язань (Римська Конвенція). Цією Конвенцією передбачено уніфіковані правила, які врегульовують колізії щодо вільного вибору права суб'єктами правовідносин у сфері договірних прав в більшості країн Західної Європи [3, с. 1].

В Європі, де італійський вчений Паскуале Манчіні заклав фундамент сучасної доктрини автономії волі сторін ще у 19 столітті, суди були розділені у їх відношенні щодо свободи вибору права. Але в той же час у Англії, Німеччині та Франції судді дотримувалися принципу *lex voluntatis*. Європейські вчені теж були розділені на прихильників та противників цього принципу. Науковці по суті стверджували, що сторони не можуть «підняти» себе вище свого закону, обираючи інший. Однак, у зв'язку із розвитком міжнародної торгівлі, опір свободі вибору права просто зник. Вже у 1960 роках,

теорія *choice-of-law* була повністю імплементована та схвалена європейськими суддями та науковцями. Остаточною перемогою цієї доктрини вважається ухвалення Римської конвенції у 1980 році, до складу якої було інкорпоровано принцип автономії волі сторін [1, с. 6].

У Сполучених Штатах, як і в Європі, відбувалися диспути щодо дії принципу *lex voluntatis*. Більшість американських судів, в тому числі Верховний Суд, визнавали теорію свободи вибору права. Серед американських юристів – науковців прихильників теорії було набагато менше. На початку 20 століття в США діяло перше Зведення законодавчих норм (*the Restatement (First)*), яке непрямо заперечувало будь – яку свободу вибору права сторонами. Сьогодні вже діє друге Зведення законодавчих норм (§ 187), яке дозволяє сторонам обирати право, що буде застосовуватися. Хоча, даний нормативний акт не має обов’язкової сили, але йому слідують в усіх штатах. Навіть ті штати, які формально досі дотримуються першого Зведення, визнають дію § 187 другого Зведення та вільний вибір права як фундаментального принципу при виникненні колізій у сфері договірної права [1, с. 7].

В той же час автономія волі сторін щодо вибору права не може мати необмежений характер. Так, наприклад, Зведенням законодавчих договірних норм (*Restatement (Second)* § 187 (2) (a) та Єдиним торговим кодексом США (*Uniform Commercial Code* § 1–105 (1) встановлено, що закон держави, обраного сторонами буде застосовуватися тільки в тому випадку, якщо відповідна держава має суттєве відношення до сторін або угоди між сторонами [2, с. 3]. Згідно зі статтею 3540 Цивільного кодексу штату Луїзіана (*Louisiana Civil Code*), питання договірних зобов’язань регулюються правом прямо обраним сторонами, але виключно в тій мірі, в якій це право не порушує публічний порядок штату, чиє право в іншому випадку застосовувалося би [4, с. 256]. Рішенням Судового комітету Таємничої ради Великої Британії (справа «*Vita Food Products Inc v. Unus Shipping Co Ltd*») було встановлено, що вибір права суб’єктами угоди повинен бути добросовісним і законним. Тобто вибір сторонами права не повинен суперечити публічному правопорядку держави, на території якої реалізується автономія волі сторін та такий вибір не може здійснюватися з метою обходу закону (*fraus omnia corrumpit*) – задля уникнення від застосування до правовідносин примусового закону, якому вони підпорядковані [5, с. 8].

Часом сторони укладають угоди, не застосовуючи принцип *lex voluntatis*. Фактично, існують декілька випадків, коли сторони не бачать причин для

застосування принципу вибору права. По – перше, коли сторони укладають угоду з серйозними намірами, але не користуються автономією волі сторін «в дусі авантюри» або з метою надання «розумової вправи для судді». По – друге, коли має бути застосоване право країни, яке є найбільш сприятливим по відношенню до правовідносин сторін, але правова система цієї країни є нерозвиненою і застосування її права тільки спричинить шкоду відповідним договірним правовідносинам [1, с. 8].

Узагальнюючи, сьогодені правові системи Європи та США слідують основоположному принципу – принципу автономії волі сторін, що дозволяє суб'єктам обрати право, яким найбільш ефективно та доцільно будуть врегульовані їхні правовідносини. Так чи інакше, автономія волі сторін як у США, так і в Європі – це результат запеклих дискусій, які відбувалися тривалий час між представниками наукової та юридичної спільнот. Основним набутком розвитку цього принципу необхідно вважати зближення договірного права (conflicts law) Сполучених Штатів і Європи. Це, в свою чергу, позитивно вплинуло на налагодження і розвиток міжнародних комерційних правовідносин, які є запорукою прогресу світової економіки.

Література:

1. Party Autonomy in the Private International Law of Contracts: Transatlantic Convergence and Economic Efficiency [Electronic resource] // Giesela Rühl. Max Planck Institute for Comparative and Private International Law, CLPE Research Paper 4, 2007: – Mode of Access: <http://ssrn.com/abstractid=921842> – Title from the screen.
2. The Restatement (Second) of Contracts [Electronic resource] // Leon Jacobson, ESQ. New York Commercial Litigation, 1981: – Mode of Access: <http://www.nylitigationfirm.com/files/restat.pdf> – Title from the screen.
3. Convention on the law applicable to contractual obligations opened for signature in Rome on 19 June 1980 [Electronic resource] // 80/934/EEC, 1980: – Mode of Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:41980A0934> – Title from the screen.
4. Louisiana Civil Code [Electronic resource] // LSU Law Center, 1825: – Mode of Access: <http://lcco.law.lsu.edu/?uid=1&ver=en#top> – Title from the screen.
5. Vita Food Products Inc v. Unus Shipping Co Ltd [Electronic resource] // AC 277 (Privy Council), 1939: – Mode of Access: <http://www.uniset.ca/other/cs3/1939AC277.html> – Title from the screen.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ «САМОПРОГОЛОШЕНИХ» ДЕРЖАВОПОДІБНИХ УТВОРЕНЬ

В умовах стрімкого розвитку суспільно – публічних відносин розвиток міжнародного права (далі – МП) є можливий лише у випадку існування відповідно закріплених інституційних гарантій захисту прав тих чи інших суб'єктів МП з метою підтримання їхнього еволюційного процесу.

Як зазначив Тарасов О. В., «...найважливішою проблемою сучасного МП є правова природа держави та інших владно – територіальних політій, що виступають гарантантами міжнародного правопорядку...» [1, с. 218]. При чому слід відмітити, що саме владний характер, тобто можливість застосування сили, як держав, так і державоподібних утворень, становить одночасно і найбільш ефективний спосіб захисту та утвердження міжнародного порядку та безпеки, і є реальною, потенційною загрозою вчинення міжнародних правопорушень.

Ідея про те, що держава, як превалуючи суб'єкт міжнародного права, є найбільш повним представником народу на міжнародній арені, призвів до фактичного ігнорування інших потенційних суб'єктів МП, зокрема фізичних та юридичних осіб, та сприяв розвитку такої міжнародно – правової категорії як державоподібні утворення. Так, наявність хоча б однієї чи декількох ознак державно – владного механізму в межах таких утворень, стало причиною виникнення таких обтічних виразів як «держави в період становлення», «держава, що встановлюється», «квазідержава» тощо [1, с. 219, 220].

Відповідні ознаки держави, як самостійного владно – адміністративного утворення зазначені у ст. 1 Конвенції Монтевідео про права й обов'язки держав від 26 грудня 1993 р., де встановлено, що : «Держава як особа міжнародного права повинна мати: а) постійне населення; б) певну територію; с) уряд і д) здатність вступати в міжнародні відносини з іншими державами»[2].

Виведення таких критерії державності, саме по собі, носить як позитивний, так і негативний характер, адже диференціація того чи іншого явища за відповідними, присущими лише такому явищу, ознаками сприяє конкретизації та індивідуалізації останнього серед загального масиву подібних категорій, однак всього лише формальна відповідність вказаним ознакам

¹ Студентка 4курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

будь – якого іншого об'єкту чи явища, яке за своїм змістом таким не є, формує проблематику щодо можливої рівності індивідуалізованого суб'єкта та «квазідержави».

У своєму монографічному дослідженні, Тарасов О. В. влучно вказав, що «... проголошення рабовласницької або расистської держави ще не створює легітимної державності. Захоплення іноземної території й установа ефективної контролю над населенням, що постійно там проживає, за допомогою окупаційного уряду не знищує автоматично державності потерпілої суверенної особи» [1, с. 225].

У наслідок виникнення таких не поодиноких випадків агресії з метою встановлення державності у межах міжнародного співтовариства утворилася своєрідна індивідуалізована «сіра зона», у якій діють так звані «самопроголошені» держави, або держави *de facto* [1, с. 246].

Фактична відповідність таких утворень ознакам держави призводить до зловживання недосконалістю нормативного матеріалу, а тому різноманітні сепаратистські утворення здійснюють спроби проголошення суверенних держав з метою набуття певного міжнародно – правового статусу з подальшим користуванням міжнародною правосуб'єктністю новоствореної міжнародно – правової особи.

Окрім того, такий стан речей обтяжений тим, що з тих чи інших політичних мотивів чи переконань, деякі суверенні держави погоджуються з існуванням таких утворень, а тим більше погоджуються з визнанням нелегітимних міжнародно – правових осіб [3, с. 584]. Тобто фактично добровільно та свідомо погоджуючись з протиправними діями в межах сучасного міжнародного співтовариства, тим самим підриваючи самі основи міжнародного правопорядку та здорового глузду.

Зокрема, не можна залишити осторонь події на території України, зокрема в Луганській та Донецькій областях, які докорінно змінили політику – правову ситуацію в Україні та дестабілізували міжнародно – правовий порядок прямо посеред Європи.

Фактичне існування таких нелегітимних утворень як самопроголошені «Донецька Народна Республіка» (ДНР) чи «Луганська Народна Республіка» (ЛНР) не можна розглядати як юридично законними з огляду на ряд обставин, зокрема:

1. Згадані «квазідержави» формально виникли на території суверенної, унітарної та незалежної держави.
2. Вказані утворення не визнанні міжнародним співтовариством як суверенні територіальні утворення чи організаціями національно – визволь-

ного руху, оскільки на території ДНР та ЛНР ведуться активні військові дії, де існування будь – яких державотворчих процесів взагалі вбачається абсурдним.

3. Визнання існування будь – якою державою, навіть часткове, таких утворень ставить під обґрунтований сумнів дотримання такою державою принципу суверенітету, як внутрішнього так і зовнішнього, що є недопустимим явищем в сучасному правовому суспільстві.

Окрім того особливості такого гібридного військового стану, зокрема полягає в його орієнтації не стільки на анексію територій, скільки на загальне ослаблення і дезорганізацію суверенітету материнської держави та фактичного обмеження правосуб'єктності української держави, шляхом штучного, за допомогою насильства, створення нелегітимних міжнародно – правових утворень в межах незалежної унітарної держави [4, с. 7].

Виникнення таких утворень як ДНР та ЛНР яскраво висвітлюють ще одну проблематику «самопроголошених» держав, а саме сепаратизму населення на невизнаних територіях таких нелегітимних утворень. Фактично явище становище перебуває поза межами правового поля, адже новостворені «квазідержави» не можуть належним чином гарантувати дотримання прав і свобод людини [5, с. 290].

Слід звернути увагу на те, що домагаючись примусової сепаратизму окремої території від материнської держави, сепаратизм бере у заручники все населення держави, що формує критичний міжнародно – правовий стан в межах суверенної держави [6].

Ситуація, яка виникла на території України є не першим прецедентом виникнення «самопроголошеної» «квазідержави». Так, у резолюції № 661 «Ситуація у відносинах між Іраком і Кувейтом» від 2 серпня 1990 р. Рада Безпеки ООН закликала всі держави «не визнавати ніякого режиму, установленого державою, що окупує». Крім того, у резолюції № 662 від 9 серпня 1990 р. Рада Безпеки ООН ухвалила, що «анексія Кувейту Іраком у будь – якій формі й під будь – яким приводом є юридично незаконною й вважається недійсною» [1, с. 226].

У своєму дослідженні Тарасов О. В. досить влучно та чітко вказав, що «... як створення, так і припинення існування міжнародної правосуб'єктності держави сьогодні вже не залежить виключно від фактичних обставин, а визначається також найважливішим міжнародно – правовим критерієм» [1, с. 226].

Таким чином, реалії міжнародно – правової ситуації на сучасному етапі розвитку, вказують на ряд недосконалостей та проблем щодо виникнення та суті «самопроголошених» «квазідержав» та потреби конструктивної та

грунтовної розробки нормативно – правового регулятора відносин таких державо – подібних утворень з метою мінімізації ризиків дотримання прав та свобод людей та диференціації нелегітимних дій від законних та вмотивованих прагнень створення нових держав.

Література

1. Тарасов О. В. Суб'єкти міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія / О. В. Тарасов. – Харків: Право, 2014. – 512 с.
2. Convention on Rights and Duties of States, signed at Montevideo, 26 Dec., 1993 // League of Nations Treaty Series. – 1936. – Vol. 165. – P. 19.
3. Вітман К. Невизнані держави пострадянського та постсоціалістичного простору: шлях до міжнародного визнання / К. Вітман // Держава і право. – 2011. – № 53. – С. 584.
4. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі (національна доповідь) / [Лібанова Е. М., Горбулін В. П., Пирожков С. І. та ін.]; за ред. Е. М. Лібанової. – Київ: НАН України, 2015. – 363 с.
5. Кошелюк В. Г. Самопроголошені держави як інструмент геополітичної стратегії провідних держав на Європейському континенті / Кошелюк В., Гринюк Т. А. // Наукові записки інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – 2008. – № 1. – Вип. 37. – С. 287–292.
6. Сіваш О. М. Концепція «відповідальності по захисту» як баланс принципів державного суверенітету та поваги до прав людини / О. М. Сіваш // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 253–259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_46.pdf.

Науковий керівник: Тарасов О. В., доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. В. Брояков¹

ОБ'ЄКТИ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ БЕРНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА УГОДИ ТРІПС

Значний вплив на формування ефективних механізмів захисту прав інтелектуальної власності справила Бернська конвенція про охорону літературних

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

та художніх творів (далі Бернська конвенція) [1]. В основу вищезазначеного міжнародного нормативно-правового акту було закладено романо – германську концепцію «права автора» (від фр. *droit d'auteur*), яка відрізняється від англо-саксонських підходів до гарантування авторських прав. Так, романо-германська концепція ґрунтується на особистісно-креативному, а не на економічному підході до детермінування авторського права на твір.

На сьогоднішній день як ніколи актуальним постає питання щодо розробки нормативних конструкцій, які б сприяли захисту оригінальних ідей, що знайшли свій зовнішній вираз в поступально-креативній діяльності окремих індивідів. Якщо розглянути таку категорію, як «об'єкти авторського права» в її доктринально-правовому розрізі, то під нею слід розуміти оригінальні твори, які знайшли свою зовнішню об'єктивізацію. В контексті положень Бернської конвенції в якості об'єкту авторського права слід розглядати конкретний «опредметнений» (у випадку фіксації такого твору на матеріальних носіях) або ж «презентований» (у випадку його усного оголошення, візуального представлення) суспільству твір. Сама по собі ідея, концепція, підхід, зміст яких не знайшов своєї зовнішньої матеріалізації або ж не був озвучений чи продемонстрований їх автором, не може стати об'єктом охорони авторського права. В даному випадку ми відмічаємо, що синтезовані у свідомості індивіда твори, які не знайшли свій зовнішній вираз в об'єктивній реальності, не являються об'єктами авторського права.

Зважаючи на багатоаспектність такої категорії, як «об'єкт авторського права», ми відмічаємо низку класифікаційних рядів, які на основі підрозділяючих критеріїв дозволяють наочним чином відобразити різносторонність проявів досліджуваного поняття. Ми пропонуємо здійснювати класифікацію об'єктів авторського права в контексті положень Бернської конвенції на підставі наступних критеріїв:

– за формою виразу: а) ті, які мають матеріальну форму закріплення; б) ті, які не мають матеріальної форми закріплення. Так, матеріальна форма фіксації властива таким об'єктам, як літературні письмові твори, твори живопису, скульптури, архітектури тощо;

– за сферою діяльності: а) твори літератури; б) науки; в) мистецтва. Важливість вищезазначеного класифікаційного критерію полягає у необхідності забезпечити галузеву «диверсифікацію» об'єктів авторського права;

– за суб'єктним складом їх творців: а) індивідуальні твори; б) твори в співавторстві. Так, коли об'єкт авторського права створюється окремим індивідом, то увесь комплекс нематеріальних (особистісних) та майнових прав на відповідний об'єкт належить його творцю одноосібно. В тому ж ви-

падку, коли твір являє собою єдине, неподільне ціле, що було створено у співавторстві (двома або ж більше особами), тоді права на даний твір належать у рівних частках його творцям;

– в залежності від характеру відтворення: а) твори «статичного» характеру; б) твори «динамічного» характеру. В основі вищезазначеного критерію покладено фізично-просторовий аспект сприйняття об'єкта авторського права. Що стосується творів «статичного» характеру, то до них ми відносимо твори живопису, скульптуру, твори прикладного мистецтва тощо. Коли ж ми говоримо про твори «динамічного» характеру, то до них ми відносимо хореографічні твори і пантоміми, музичні твори та інші;

– в залежності від формально-установчих вимог: а) твори, які об'єктивізуються в нормативно-визначеній формі; б) твори, які відображаються в довільній формі. Відповідно до положень статті 2 Бернської конвенції «за законодавством країн Союзу зберігається право приписати, що літературні і художні твори або будь-які певні їх види не підлягають охороні, якщо вони не закріплені в тій або іншій матеріальній формі» [1]. З вищезазначеного вбачається, що для окремих творів приписами національного законодавства може встановлюватися специфічна форма їх зовнішньої об'єктивізації. При цьому ми відмічаємо, що за загальним правилом об'єкти авторського права можуть знаходити свій зовнішній вираз у «будь-який спосіб та у будь-якій формі».

Слід відмітити, що задля забезпечення їх правової захищеності об'єкти авторського права повинні відповідати наступним вимогам (установчим принципам): а) авторське право забезпечує охорону виключно результатів творчої діяльності, які знайшли свою зовнішню об'єктивізацію (тобто захищається зовнішньо виражений твір, а не окрема ідея, яка існує на рівні свідомості індивіда); б) твір повинен бути оригінальним (тобто він повинен характеризуватися автентичністю, яка виражається у свого роду специфікуючій неповторності); в) правова охорона твору не залежить від його художньо-естетичної та наукової цінності, призначення або ж форми його зовнішнього виразу (тобто твір не повинен відповідати якимось визначеним якісним критеріям, які носять оціночний характер); г) правова охорона твору не залежить від формальних аспектів (тобто, авторське право на конкретний твір гарантується в силу самого факту його створення та за загальним правилом не залежить від форм їх матеріальної фіксації (виключення можуть передбачатися приписами національного законодавства)) [2, с. 27].

В той же самий час ми повинні чітко усвідомлювати, що суспільні реалії перебувають у постійній трансформації та модернізації. З розвитком людства усталені суспільні зв'язки постійно змінюються, категорії, яким раніше була властива підвищена міра актуальності, втрачають її. Втім, в епо-

ху постіндустріального суспільства науково-технічний прогрес виступає тим креаційно обумовлюючим чинником, який сприяє синтезу нових категорій, явищ, об'єктів. Потрібно відмітити, що право інтелектуальної власності також являється категорією, яка перебуває у стані перманентної модифікації, що обумовлюється поступальною, прогресивно-орієнтованою модернізацією науково-технічних аспектів суспільного буття. Такого роду трансформації суспільних реалій повинні знаходити об'єктивну рефлексію з боку нормативно-правової сфери. У зв'язку з цим у 1994 р. міжнародною спільнотою була прийнята Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі Угода ТРІПС) [3]. В рамках вищезазначеного міжнародного договору знайшли свою нормативну формалізацію такі нові об'єкти права інтелектуальної власності: а) комп'ютерні програми та бази даних; б) фонограми; в) товарні знаки; г) географічні зазначення; г) промислові зразки; д) патенти; е) компоновання (типографії) інтегральних мікросхем.

Література:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. в ред. від 31.05.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051/

2. Авторське право в міжнародно – правовому аспекті: навчально– методичний посібник / уклад. А. М. Євков. – Харків: 2010. – 126 с.

3. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.09.1994 р. в ред. від 06.12.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/981_018

Науковий керівник: Шуміло І. А. к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

З. В. Буша¹

СТАТУС ТА ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

У процесі розвитку відносин між державами та світової спільноти загальною сталою нагальне питання щодо створення єдиної міжнародної уста-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

нови, уповноваженої здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, відповідальних за вчинення найбільш небезпечних злочинів проти людства, миру і безпеки. Водночас протягом тривалого часу ідея утворення такого органу не знаходила одностайної підтримки з боку значної кількості держав світу. Започаткуванню процесу створення вказаної інституції слугувало укладення низки міжнародно-правових документів, що спрямовувалися на попередження деяких міжнародних злочинів та покарання винних у їхньому вчиненні осіб.

Так, у прийнятій 1948 року, після Нюрнберзького та Токійського трибуналів, Конвенції про запобігання злочинам геноциду та покарання за нього передбачалася можливість притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні злочину геноциду та інших передбачених Конвенцією діянь, компетентним міжнародним кримінальним судом (ст. VI). Одночасно у резолюції від 9 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН запропонувала Комісії міжнародного права «розглянути питання про створення міжнародного юридичного органу, на який покладається розгляд справ осіб, звинувачуваних у вчиненні злочину геноциду» [1, с.106]. Вказана подія ознаменувало початок тридцятирічного процесу розробки проекту Статуту відповідного органу. Причинами подібного зволікання слугували, зокрема, створення регіональних та міжнародних систем захисту прав людини, притягнення винних осіб до покарання національними судами, і страх керівників держав та частини політиків постати перед таким судом.

Лише в 1982 році процес створення Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) значно активізувався, з огляду на відновлення роботи Комісії міжнародного права над вказаним тематичним кластером. Видається цікавим той факт, що 1989 року на сесії Генеральної асамблеї ООН Тринідад і Тобаго запропонувала створити Міжнародний кримінальний трибунал по боротьбі з наркотиками, проте пізніше Комісія ініціювала розгляд питання про створення міжнародного судового органу, здатного розглядати справи щодо осіб, винних у вчиненні злочинів проти миру і людяності. Така пропозиція була прийнята до уваги і в 1990 році Генеральна Асамблея знову висунула рекомендацію про створення МКС, проте без згадки про обіг наркотиків [2, с. 67].

Нарешті, 17 липня 1998 року ознаменувалося прийняттям на дипломатичній конференції в Римі 120-ма державами Римського статуту – міжнародного договору, яким було засновано Міжнародний кримінальний суд. Так, Римський Статут визначив МКС як постійний орган, уповноважений здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, відповідальних за найсерйозніші злочини, що викликають стурбованість міжнародної спільноти, і доповнює національні системи кримінального правосуддя [3].

Водночас на відміну від Міжнародних трибуналів по колишній Югославії і Руанді, МКС є незалежною постійно діючою міжнародною інституцією. Організаційна структура Суду включає Президію, Апеляційне відділення, Судове відділення та Відділення попереднього провадження (попереднього розгляду справ), Канцелярію прокурора, Секретаріат (ст.34). Суд володіє міжнародною правосуб'єктністю, яка є необхідною для здійснення вказаних у Статуті функцій і досягнення визначених цілей. Зокрема, він правомочний укладати договори, набувати й відчужувати рухоме та нерухоме майно й брати участь в процесуальних діях [4, с.84].

Стаття 5 Римського Статуту встановлює виключний перелік злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС (юрисдикція *ratione materiae*), серед них: злочини геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочини агресії. Так, злочин геноциду полягає в скоєнні небезпечних діянь, що спрямовані на повне або часткове знищення певної національної, етнічної, расової чи релігійної групи. До другої групи належать злочини проти людяності, що охоплюють діяння, які вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного та усвідомленого нападу на будь-яких цивільних осіб. Наразі на розгляді Суду знаходиться справа щодо звинуваченого у скоєнні масових вбивств, заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, жорстоких нападів на цивільне населення Демократичної Республіки Конго та Центральноафриканської Республіки угандійського збройного формування Господньої армії опору[5, с.8]. Значну групу діянь охоплюють воєнні злочини, що полягають у грубому порушенні законів та звичаїв війни, які впливають із Женевських Конвенцій 1949 р. При цьому такі злочини можуть вчинятися й в умовах збройних конфліктів неміжнародного характеру, опосередкованих, зокрема, триваючим конфліктом між діючим урядом та організованими збройними угрупованнями чи між такими угрупованнями. Прикладом може слугувати відкрита справа щодо військових керівників Ітурійської провінції Демократичної Республіки Конго, які здійснювали вербування та заклик на військову службу дітей віком до 15 років та активно їх використовували у військових діях, здійснювали грабежі, катування.

Визначення переліку діянь, які відносяться до груп злочинів, регламентується ст.6–8 Римського статуту, що ж стосується злочину агресії, то в ст. 5 міститься застереження, відповідно до якого суд здійснюватиме юрисдикцію стосовно відповідних діянь з моменту погодження складу цього злочину та визначення умов, за яких Суд реалізуватиме свої повноваження. Так, Резолюцією RC/Res.6 від 11 липня 2010 року, що містить узгоджене визначення поняття злочину агресії, передбачається внесення поправок до Ста-

туту Міжнародного кримінального суду, що наберуть чинність на початку 2017 року. Для цілей Статуту агресія означає «планування, підготовку, ініціювання або здійснення особою, яка в змозі фактично здійснювати керівництво або контроль за політичними або військовими діями держави, акта агресії, який у силу свого характеру, серйозності і масштабів є грубим порушенням Статуту ООН». При цьому перелік діянь, що кваліфікуються як акти агресії за Статутом МКС є аналогічним тим, які знайшли своє відображення ще у Резолюції ГА ООН № 3341 від 14 грудня 1974 року «Визначення агресії»[6].

Слід також вказати, що юрисдикція МКС (юрисдикція *ratione temporis*) розповсюджується тільки на діяння, скоєні після набрання чинності Римським статутом, тобто з 1 липня 2002 року. При цьому, якщо та чи інша держава приєднується до статуту після вказаної дати, Суд зможе здійснювати свою юрисдикцію тільки щодо злочинів, скоєних після набуття чинності статутом для відповідної держави, за винятком підсудності злочинів, скоєних у державі, яка не є учасницею Римського статуту та зробила заяву про визнання юрисдикції Суду щодо цих злочинів.

Здійснення юрисдикції щодо будь-якого злочину, підсудного МКС, може ініціюватися за передачею ситуації державою-учасником, яка звертаючись до Прокурора з проханням провести розслідування, надає документи, що підтверджують обставини скоєння злочинів. Передача ситуації може бути здійснена Радою Безпеки ООН (справа проти Абдулли аль – Сенуссі) та за ініціативою Прокурора, після санкції Палати попереднього провадження та відповідно до порядку встановленого ст. 15 Римського Статуту. В 2010 р. відбулося перше розслідування за ініціативою Прокурора проти лідерів головних політичних фракцій Кенії, які після виборів вчиняли злочини проти людяності (депортацію, насильницьке переміщення, зґвалтування) [7, с.12].

При цьому юрисдикція МКС (юрисдикція *ratione loci*) поширюється на злочини, учинені на території держави, що ратифікувала Римський статут; злочин був учинений громадянином держави, яка ратифікувала Римський статут; злочин був скоєний в ситуації, що становить загрозу міжнародному миру й безпеці, і Рада Безпеки ООН звернулася до Міжнародного кримінального суду відповідно до розділу 7 Римського статуту (на практиці це мало місце, коли Рада Безпеки ООН використовувала відповідне повноваження і передавала ситуацію щодо Дарфуру в МКС 2005 р.); держава, яка не ратифікувала Римський статут, заявила про злочин як про такий, що відноситься до юрисдикції МКС. Яскравим прикладом останнього є формат відносин України та МКС. Так, Постановою ВРУ від 4 лютого 2015 р. Україна визнає

юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до кримінальної відповідальності у Міжнародному кримінальному суді щодо передбачених ст. 7 та 8 Римського статуту злочинів проти людяності, воєнних злочинів, скоєних на території України починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», яких визначить прокурор Міжнародного кримінального суду [8]. На сьогодні справа ще не розглядалася.

Таким чином, Міжнародний кримінальний суд є важливим міжнародним органом, що покликаний сприяти встановленню миру та недопущенню вчинення найжорстокіших злочинів проти людяності та безпеки світової спільноти, притягненню до відповідальності винних у скоєнні цих злочинів. У зв'язку з цим, оскільки Суд за короткий час свого існування підтвердив власну ефективність у реалізації вказаної мети, ратифікація Римського статуту може стати «відповіддю» на ситуацію, що сьогодні склалася в Україні.

Література:

1. Щур, Б. В. Діяльність міжнародного кримінального суду: історія і перспективи / Б. В. Щур // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. – 2011. – Вип. 6. – С. 106–109.

2. Подшибякин, А. С. Римский Статут и решение проблем его ратификации отдельными государствами / А. С. Подшибякин // Вестник МГИМО– Университета. – 2008. – № 3. – С. 66–70.

3. Римский статут Международного уголовного суда от 17.07.1998 г. [Електронний ресурс] // Офіційний веб– портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/page

4. Lüder, S. R. The legal nature of the International Criminal Court [Електронний ресурс] // SaschaRolfLüder. – International Review of the Red Cross. – 2002. – March. – Vol. 84. – №. 845. – P. 79–92. – Режим доступу: https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/079-092_luder.pdf

5. Пакет парламентаря щодо Міжнародного кримінального суду [Електронний ресурс] : Нью– Йорк / Гаага. Версія від 1 червня 2015 р. – Режим доступу: <http://www.pgaction.org/pdf/PGA- KIT- ICC- UKR.pdf>

6. Важна, К. А. Проблеми визначення поняття міжнародного злочину агресії у сучасному міжнародному праві / К. А. Важна // Науковий журнал «Молодий вчений», Спецвипуск. – 2016. – Квітень. – № 4.1 (31.1). – С. 30–33.

7. Report of the International Criminal Court for 2012/2013 on 68 Session General Assembly [Electronic resource] // The official site of the International Criminal Court. – Access mode: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/68/314&referer=/english/&Lang=E

8. Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» [Електронний ресурс]: Постанова ВРУ від 04.02.2015р. № 145 – VIII// Офіційний веб – портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/145-19>

Науковий керівник: Бенедик Я. С., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. А. Валовини¹

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ)

Національна правова система України знаходиться на шляху становлення. Такий довгий шлях розвитку зумовлений рядом об'єктивних чинників, зокрема тривалою відсутністю незалежності, геополітичним розташуванням нашої держави та відповідним впливом сусідніх держав (європейських та східних концепцій).

Серед основних рис сучасної української правової системи можна виділити наступні: генетичний зв'язок з романо-германською правовою сім'єю, що обумовлює наявність традиційних для романо-германського права рис; євроінтеграційний вектор розвитку свідчить про зближення національного законодавства України з правом ЄС; чітко виражена роль нормативно-правового акту у праві, проте існує можливість використання у певних межах принципу прецеденту; спільність рис кримінального процесу України і країн романо-германської правової сім'ї [1, с. 66].

Обраний шлях дозволяє прогнозувати поступове приєднання правової системи України до сім'ї романо-германського права після успішного завершення політико-правових реформ. Таке приєднання відбувається посту-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

пово, у зв'язку з чим на сьогоднішній день вітчизняну правову систему потрібно вважати системою перехідного типу, яка лише схиляється до романо-германської правової сім'ї.

Питання зближення України з романо-германською правовою системою в цілому та кримінального процесу зокрема досліджували такі вчені, як В. Молдован, О. Михайленко, Ф. М. Решетников, В. Тertiшник, МІ. Хаусгова, А. Шишкін та інші.

У правових системах зарубіжних країн умовно можна виділити основні форми кримінального процесу: класична європейська (континентальна) і англосаксонська. Якщо розглядати кримінальний процес держав романо-германського права (наприклад, Німеччини чи Франції) та України, можна помітити певні схожі риси, що дає чергове підтвердження того, що наша держава поступово переходить від змішаної правової сім'ї до романо-германської.

Перші схожі риси можна знайти у визначенні доказової бази. Відповідно до глави 4 Кримінального-процесуального кодексу (далі – КПК) України від 13.04 2012 доказами у кримінальному процесі України слід вважати показання підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідків, речові докази, документи, висновок експерта. Майже ідентична класифікація доказів у Німеччині – це показання свідків, обвинуваченого, які допитуються як свідки, висновки експертів, протоколи слідчих та судових дій, речові докази [2], а у Франції – показання свідків, обвинуваченого, висновок експерта, речові й письмові докази [4, с. 37].

Ще одна спільна риса – це чітко виражена стадійність кримінального процесу, котрий складається із досудового провадження, безпосередньо судового розгляду та оскарження судових рішень (в апеляційному та касаційному порядку).

Відповідно до ст. 214 КПК України право початку досудового розслідування у формі слідства (у справах про злочини) має прокурор, слідчий, потерпіла особа (у справах приватного обвинувачення). Досудове розслідування у формі дізнання здійснюється у справах про кримінальні проступки [2]. У Німеччині правопорушення публічного обвинувачення також належить прокуратурі. Кримінально-процесуальним кодексом ФРН передбачені посади слідчого судді вищого земельного суду (як і в Україні) і слідчого судді Верховного суду ФРН (які розслідують складні злочини). Досудове розслідування у Франції також розпочинається за ініціативою прокуратура, який у свою чергу керує діями поліції [3, с. 106].

Наступний етап – це судовий розгляд. В Україні судовий розгляд здійснюється судом першої інстанції після направлення слідчим після погоджен-

ня прокурором обвинувального акту. Після чого суд відкриває кримінальне провадження. В Німеччині та Франції процедура відкриття провадження має такий же характер, проте різниться склад суду. В Україні та Німеччині справа може розглядатися суддею одноособово, колегіально або присяжними. А у Франції судовий розгляд у суді першої інстанції здійснюється лише судом присяжних. Спільним для країн є те, що обов'язковим елементом судового розгляду є судові дебати за участю сторони обвинувачення (прокурора) та захисту (адвоката), що є проявом одного із принципів судочинства – принципу змагальності. ^{ще}однією спільною рисою на даному етапі є те, що судовий розгляд завершується оголошенням обвинувального або виправдувального вироку суду [4, с. 48].

Факультативним етапом є оскарження судових рішень. В Україні та Франції оскарження судових рішень можливо у двох провадженнях – апеляційному та касаційному, у Німеччині ж касаційна стадія має назву – ревізійна. В Україні та Франції апеляційна скарга на судові рішення суду першої інстанції може бути подана у десятиденний строк, на відміну від Німеччини, де аналогічна дія здійснюється у семиденний строк. Список суб'єктів, які мають право на апеляційне оскарження як в Україні, так і в зарубіжних країнах мають ті особи, інтереси яких безпосередньо зачіпались, а також прокурор. Ще одна спільна риса – це порядок судового розгляду в апеляційному порядку. Відповідно до кримінально-процесуального законодавства, судовий розгляд на цій стадії здійснюється за тими ж правилами, що і в суді першої інстанції.

Найбільше відмінностей можна знайти на стадії касаційного провадження. Відповідно до ст. 426 КПК України касаційна скарга на судові рішення може бути подана протягом трьох місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції [2]. У Франції цей строк значно менший і становить всього п'ять діб з моменту проголошення судом апеляційної інстанції рішення. Відповідно до кримінально-процесуального законодавства Німеччини на вирок апеляційного суду можна подати ревізійну скаргу. В ревізійному порядку можуть бути оскаржені лише вирoki, постановлені з порушенням закону, що є ключовим, оскільки як в Україні, так і Франції встановлюється вимога до того, які рішення переглядається. Законодавством чітко закріплено, що суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанції норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати і визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскаржуваному судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

Отже, виходячи аналізу кримінального процесу України та країн романо-германської правової сім'ї (на прикладі Франції та Німеччини), можна зробити висновок, що кримінальний процес України має схожі риси з аналогічним видом судочинства країн романо-германської системи. По-перше, це чітко виражена стадійність кримінального процесу. По-друге, це однакові за своєю суттю елементи доказової бази та процесу доказування. По-третє, це змагальність сторін кримінального процесу (наявність інституту судових дебатів). По-четверте, це чітка формалізованість та відповідність порядку, встановленому нормативно-правовими актами, відсутність явного впливу судового прецеденту.

Література:

1. Хаустова М. Г. Правова система України: особливості особливості становлення та сутнісні риси/М. Г. Хаустова // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х.:Право, 2011 – Вип. 21. – С.65–75

2. Кримінальний процесуальний кодекс України// Відомості Верховної Ради України. (у редакції від 05.11.2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. Молдован В. В., Молдован А. В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 400 с.

4. Боботов С. В. Правосудие во Франции: Учебное пособие / С. В. Боботов – М: ЕАВ, 2009. – 198 с.

Науковий керівник: Яковюк І. В. д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. А. Вангела¹

МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБИТРАЖ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПРАВОСУДДЯ

В сучасних умовах розвитку та поглиблення міжнародних зав'язків між державами набуває свого істотного значення функціонування міжнародних установ, до компетенції яких віднесені питання вирішення спорів в сфері

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

зовнішньоекономічної діяльності. Для вирішення комерційних спорів створюються та функціонують спеціальні інституції – міжнародні комерційні арбітражі, що за своєю природою є недержавними судами та діють у відповідності з особливостями національного арбітражного законодавства країни, де їх зареєстровано. Міжнародний комерційний арбітраж спеціалізується на категорії спорів, що мають комерційний характер, впливають з цивільно-правових та торгових угод і включають «іноземний елемент» в тій чи іншій формі (наприклад, комерційне підприємство хоча б однієї із сторін спору знаходиться за кордоном, або ж сторони прямо домовились про те, що предмет арбітражного угоди пов'язаний більш ніж з однією країною). Характерною особливістю арбітражу є його договірна природа, адже здійснення правосуддя ґрунтується на угоді, спеціально укладеній для цього сторонами спору, а арбітр наділяється повноваженнями судді в межах визначених угодою.

На розробку питань функціонування міжнародного комерційного арбітражу було прийнято низку нормативно-правових актів, що регулюють механізм виконання рішень арбітражу в країнах, що їх уклали, серед яких: Женевська конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень (1923р.); Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958р.), Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (1961р.), Панамська конвенція (1975 р.), Арбітражний регламент ЮН-СІТРАЛ (одностайно схвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1976 р.). Законодавча регламентація функціонування міжнародного комерційного арбітражу в Україні забезпечується дією таких нормативних актів: закони України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «Про визнання та виконання рішень іноземних судів», «Про зовнішньоекономічну діяльність» та інші.

За своєю сутністю, міжнародні арбітражі поділяються на інституціональні суди та арбітражі *ad hoc*. Перший вид – це постійно діючі арбітражні суди, що зазвичай створюються при торговельних палатах, торговельно-промислових союзах чи асоціаціях та функціонують відповідно до встановленого регламенту, який визначає основні правила та порядки арбітражного процесу конкретного суду.

Арбітраж *ad hoc* функціонує лише для вирішення конкретного спору та після врегулювання розбіжностей між сторонами припиняє свою діяльність. В даному випадку сторони є ініціаторами створення арбітражного суду та самостійно регламентують порядок арбітражного провадження. Серед основних завдань, що необхідно вирішити сторонам можна зазначити наступні:

місце арбітражу; мова арбітражу; норми права, що підлягають застосуванню до суті спору: порядок обрання арбітрів; порядок визначення і покриття витрат, пов'язаних із провадженням; особливості форми, змісту арбітражного рішення, забезпечення його виконання тощо.

Правовою основою для звернення до міжнародного комерційного арбітражу є спеціальна угода сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними в зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер, чи ні. Арбітражна угода може бути зафіксована у вигляді арбітражного застереження в зовнішньоекономічному договорі (контракті), що укладений між сторонами, чи у формі окремо підписаної сторонами угоди, яка може міститися і в обміні листами чи повідомленнями. Для визнання арбітражної угоди дійсною вона повинна відповідати основним вимогам: додержання письмової форми; дієздатність сторін угоди відповідно до закону, що до них застосовується; угода має містити чітко виражену волю сторін на передачу в арбітраж правових спорів.

Відповідно до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» в Україні визначено функціонування самостійної постійно діючої арбітражної установи – Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. До компетенції вищезазначеної установи відноситься: вирішення спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, які виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зав'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін спору знаходиться за кордоном; спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, а так само їх спори з іншими суб'єктами права України. Рішення сторонами виконуються добровільно в зазначені строки, а якщо вони не визначені то рішення підлягають негайному виконанню.

На підставі вище викладеного можна зазначити, що міжнародний комерційний арбітраж – це універсальний та ефективний засіб вирішення міжнародних комерційних спорів, правове становище якого регулюються трьома основними групами актів: міжнародними конвенціями, національним законодавством території, що обрана місцем вирішення спору та арбітражними угодами сторін спору. Міжнародний комерційний арбітраж є інститутом, що істотно відрізняється від інституту державних судів як органів судової системи. Юридична природа арбітражу ґрунтується на договірній концепції та добровільній передачі сторонами спору повноважень на винес-

сення остаточного обов'язкового рішення третій незалежній компетентній стороні.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. А. Васильєва¹

МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

За прогнозами міжнародного агентства маркетингових досліджень International Data Corporation на кінець 2016 року кіберзлочинність нанесе світовій економіці шкоди вартістю 650 мільярдів доларів США, а ближче до 2020 – вартістю більше ніж 1 трильйон [1]. Як на підтвердження того, що проблема кіберзлочинності торкнеться і України, начальник департаменту кіберполіції Національної поліції України – Демедюк С. В. у інтерв'ю наголошує, що збитки від кіберзлочинів за вісім місяців 2016 – го року вже склали близько 27 мільйонів гривень, (в 2014 році збиток був 39 мільйонів, в 2015 – му – 10 мільйонів). Важливо також, що у 2014 році управління по боротьбі з кіберзлочинністю зареєструвало 4 800 злочинів у сфері ІТ, в 2015 році – 6 025 [2; 3].

На даний моменту міжнародному співтоваристві постала проблема кібезлочинності, яка щороку не лише завдає збитків національній економіці держав, але й руйнує взаємодію останніх на міжнародній арені. Яскравим прикладом вважаємо атаку на компанію Sony Pictures у 2015 році[4], після якої США запровадили санкції стосовно Північної Кореї, хоча уряд останньої не підтвердив своєї причетності до інциденту[5]. Більше того, групи незалежних американських експертів провели самостійне дослідження наголошуючи на непричетності Північної Кореї[6; 7]. Проте конструктивний діалог між державами був остаточно зруйнованим.

Описана вище ситуація відображає проблемність не лише захисту мереж від кібератак, але й неможливість встановлення особи правопорушника через високоякісні властивості шифрувальної системи захисту технічних засобів хакерів, існування зон у світовому інтернет-просторі, де відслідковування взагалі є майже неможливим, недостатність інформації про сукупність усіх ІР – адрес, які змінювалися зловмисниками для приховування

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

реального місцезнаходження пристрою-знаряддя злочину та неможливість відстеження першоджерела сигналу таких технічних засобів.

Саме тому пропонуємо:

1. На міжнародному рівні розглянути питання щодо можливості створення легального механізму зараження технічного пристрою осіб, атакуючих мережі об'єктів загальнодержавного значення, вірусом-відстежувачем, який би міг прослідкувати шлях зміни IP-адреси правопорушником, і що більш важливо – формулювання домовленості між державами щодо вільного доступу органів із забезпечення кібербезпеки однієї держави до інформаційного середовища іншої. Для чого необхідно:

1.1. Обумовити питання правомочностей держав на проведення вищезазначених процедур у разі появи підозр у вчиненні кіберправопорушення у міжнародному інформаційному просторі, прийняти рекомендації стосовно організаційних питань впровадження, використання та регулювання розповсюдження програми-віруса.

1.2. Розробити реєстр IP-адрес відповідальних органів кібербезпеки серед держав, які погодяться на співпрацю у сфері впровадження такої відстежувальної процедури і затвердити, що технічні засоби із зазначеною адресою матимуть вільний доступ до систем вистежування активності потенційного кіберзлочинця на території держави-учасника такої домовленості. Тобто, створити інформаційну мережу закритого типу за участі усіх держав-учасників домовленості, із вільним доступом до оперативної інформації стосовно кіберзлочинів конкретними державними органами відповідної компетенції будь-якої із держав-учасниць, та надати право доступу до цього реєстру лише із захищених пристроїв за відповідно зареєстрованою у реєстрі IP-адресою відповідного протоколу.

2. Вирішити питання правового регулювання зон інформаційного простору, де вистежування неможливе або наявна послуга анонімного зв'язку (наприклад, Ефіопія, Габон, Екваторіальна Гвінея).

Проте однією із ключових вимог до слідчих під час транснаціональних розслідувань кіберзлочинів є негайна реакція колег у країні перебування зловмисника, якщо таке місце перебування все ж вдалося визначити. А тут виникає проблема відсутності міжнародних інструментів взаємодопомоги стосовно екстреної взаємодії. Хоча Конвенція про кіберзлочинність[8], і приділяє все більше уваги положенням про міжнародну співпрацю, передбачених ст. ст. 23, 25 вищезазначеної Конвенції, проте, невіршеним залишається питання «мережі 24/7», робота якої передбачена статтею 35 Конвенції про кіберзлочинність[там само]. Ідея «мережі 24/7» заснована на вже існуючій концепції цілодобового контактування держав Групи восьми з питань між-

народної злочинності в сфері інформаційних технологій[9; 10; 11; 12]. Адже створення контактних центрів має 2 основні функції:

- 1) швидкості взаємодії у разі існування єдиного контактного центру;
- 2) прискорення розслідування у разі надання вищезазначеному центру права самостійного встановлення системи інформаційно-технологічної кооперації в залежності від країн, на території яких знайдено сліди вчинення кіберзлочину або будь-якої інформації, яка може на них вказувати[11].

З огляду на положення Конвенції, крім технічної допомоги і надання правової інформації щодо особливостей національного законодавчого регулювання доступу до інформаційних мереж, основними завданнями контактних пунктів мають бути: збереження даних; збір доказів; визначення місцезнаходження підозрюваних.

Тому, вважаємо, що доцільно було б покласти на контактні центри обов'язок регулювання питань використання віруса-відстежувача, створення якого пропонувалося автором вище.

Єдиним недоліком залишається прогалина у Конвенції стосовно питання який саме орган буде відповідати за експлуатацію контактних центрів «мережа 24/7», також відсутні положення стосовно організаційного забезпечення діяльності таких центрів, що створює перешкоду для впровадження такої контактної практики в усіх частинах міжнародного світового співтовариства[9].

Саме тому, пропонуємо:

1. Провести міжнародну конференцію на базі ООН, як одну із форм міжнародного співробітництва, щодо визначення органів, відповідальних за експлуатацію контактних центрів;
2. Шляхом прямого голосування, прийняти перелік держав, які погоджуються співпрацювати на базі контактних центрів задля забезпечення кібербезпеки не лише на території кожної конкретної держави у межах національного законодавства, а й у міжнародному інформаційному просторі.
3. Прийняти рекомендації стосовно правової регламентації та організаційних питань діяльності центру.
4. Створити центр і розподілити обов'язки між державами-учасниками платформи стосовно матеріального забезпечення діяльності «мережі 24/7».

Література:

1. Interview of IDC vice– president. USA, 2015. URL:<http://idcukraine.com/ru/about–idc/press–center>(Lastaccessed: 08.11.2016).
2. В Україні зростає кількість кіберзлочинів. Україна, 2016. URL:<http://www.epravda.com.ua/news/2016/03/28/587044/>.

3. Кибервойны между странами. Россия, 2016. URL: <http://www.tadviser.ru/index.php/>

4. Sony Pictures hack: Here's every thing we know now about the massive attacksofar. UK, 2015. URL: <http://www.pocket-lint.com/news/131937-sony-pictures-hack-here-s-everything-we-know-about-the-massive-attack-so-far>

5. Symantec допускає причетність КНДР до кібератаки на азіатські банки. Україна, 2016. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/symantec-dopuskaet-prichastnost-kndr-kiberatake-1464350245.html>

6. КНДР предлагает вместе расследовать кибератаку на Sony. Росія, 2014. URL: http://www.bbc.com/russian/international/2014/12/141220_north_korea_sony_hack_probe7. North Korea denieshacking Sony Pictures. UK, 2014. URL

8. Конвенція про кіберзлочинність URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_575

9. INTERNATIONAL TELECOMMUNICATION UNION ITU–TTELECOMMUNICATION STANDARDIZATION SECTOR OFITU WORLD TELECOMMUNICATION STANDARDIZATION ASSEMBLY. Dubai, 2012. URL: <https://www.itu.int/en/ITU-T/wtsa12/Documents/resolutions/Resolution%2050.pdf>

10. Ealy, A New Evolution in Hack Attacks: A General Overview of Types, Methods, Tools, and Prevention. URL: <http://www.212cafe.com/download/e-book/A.pdf>

11. ITU Global Cybersecurity Agenda/High– Level Experts Group, Global Strategic Report. Norway, 2008. URL: http://www.itu.int/osg/csd/cybersecurity/gca/global_strategic_report/index.html

12. Leprevost, «Encryption and cryptosystems in electronic surveillance: a survey of the technology assessment issues», Development of surveillance technology and risk of abuse of economic information. URL: <http://cryptome.org/stoa-r3-5.htm>

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Верепа¹

ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРИЗМІ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

XXI століття відзначається розвитком науково-технічного прогресу, якісними змінами потреб та прагнень у суспільстві, розширенням можли-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

востей вибору поведінки людей. Досягнення в різних галузях антропологічних наук поставили людину у якісно інший стан. З'явилась можливість не тільки впливати на навколишній світ, трансформувати його, але й змінювати людське тіло. Людина отримала можливість припиняти своє життя або життя своїх близьких, обирати сексуальну орієнтацію і навіть стать. Люди однієї статі за допомогою репродуктивних технологій можуть мати дитину. Дана ситуація породжує проблеми, які мають значне соціальне, юридичне, релігійне, економічне значення. Один з вимірів цієї суспільної ситуації – поява та оформлення категорії соматичних прав людини [3, с.20].

Біологічні права, чи по-іншому соматичні (від грец. soma – тіло) права стають дедалі частіше об'єктом вивчення юристів-міжнародників, які ставлять їх в один ряд з політичними, соціально-економічними чи колективними та визначають, як четверте покоління прав людини. Дана проблема є маловивченою в науці і актуальною, оскільки виникла як правова відповідь міжнародній спільноті, що розвиваючись, трансформує розуміння традиційних поглядів права людини.

Традиційно для класифікації прав людини використовують теорію поділу прав людини, яку розробив французький правознавець Карел Васак. Основою цієї концепції є генераційний підхід, а саме, поділ прав на три покоління[4, с.213]. В 1996 р. А. П. Семітко запропонував виділити права четвертого покоління, до яких необхідно віднести права людини, пов'язані із здійсненням абортів, евтаназії. За О. Е. Старовойтовою, до соматичних прав слід відносити право на трансплантацію органів та клітин, на клонування, репродукування, на розпорядження життям власного тіла [3, с.22].

Взагалі повного зведеного переліку соматичних прав немає, як у теорії, так і в офіційних джерелах. Однак можна навести декілька прав, що є найбільш дискусійними. Серед них: право на смерть; право людини відносно її органів; репродуктивні права людини (позитивного характеру – штучне запліднення та негативного характеру – аборт, стерилізація); право на зміну статі; право на клонування як всього організму, так й окремих його органів; право на трансплантацію органів; використання евтаназії тощо.

Забезпеченням міжнародного регулювання соматичних прав займаються переважно такі впливові міжнародні організації, як Організація Об'єднаних Націй, Організація ООН з питань освіти, науки та культури, Рада Європи та Європейський Союз [6, с. 210].

Зарубіжні юристи останнім часом активно обговорюють проблеми, пов'язані з правовим регулюванням соматичних прав людини. При цьому вченими і практиками розробляються цікаві концепції, конкретні законодав-

чі акти, приймаються судові рішення, пов'язані з захистом права на охорону життя, здоров'я людей на різних етапах людського життя. Наприклад, у Франції в цьому напрямку багато зроблено Національним конституційним комітетом з питань етики, рекомендації якого, хоча й не мають юридичної сили, але істотно впливають на судову практику та правотворчість. Зокрема вони враховані в законах від 29 липня 1994 року про повагу тіла людини і про вилучення й використання частин і продуктів людського організму, відтворених потім в приписах Кодексу про суспільне здоров'я, а також кримінальному та цивільному кодексах. Наводячи приклади окремих країн світу, можна назвати: право на повагу інтимного життя (Конституція Андори), право дитини на повагу сексуальної недоторканності (Конституція Бельгії), право одружуватися й засновувати сім'ю (Конституція Боснії і Герцеговини), право на вільне прийняття рішення про народження дитини (Конституція Македонії). Однак слід зазначити, що жодна з нині діючих конституцій не містить право на зміну статі, право на смерть [8, с. 27].

Беручи до уваги ту обставину, що четверте покоління прав людини ґрунтується на незалежному й альтернативному виборі форми правомірної поведінки та пов'язане з визначенням автономії особи, більшість держав у рамках власного законодавства надали дозвіл на укладення одностатевих шлюбів, клонування людини, евтаназії, різноманітних маніпуляцій з ембріонами. Однак заохочення до подальшого розвитку соматичних прав може в майбутньому стати загрозою для існування людського роду загалом. На сьогодні як на міжнародно-правовому, так і на регіональному рівні, зокрема на європейському, в рамках Ради Європи та Європейського Союзу існують нормативно-правові обмеження соматичних прав людини. Зокрема, у рамках Європейського союзу згідно зі ст. 3 Хартії основних прав людини ЄС [6] встановлюється заборона використання тіла людини та його частин в якості наживи, заборона репродуктивного клонування людини.

Сьогодні виникають дискусії серед членів суспільства про те, чи потрібні людям такі права, якими повинні бути межі їх реалізації. Зокрема Рада Європи, ЄС, деякі інші міжнародні організації чітко визначилися з цих питань. Наприклад, Хартія Європейського Союзу про основні права в п. 1 ст. 3 встановлює, що кожна людина має право на власну фізичну і душевну цілісність, а п. 2 конкретизує: при застосуванні досягнень медицини і біології необхідно особливо дотримуватися таких вимог, як добровільна і належним чином оформлена згода зацікавленої особи відповідно до правил, встановлених законом, заборона застосування евгеніки, особливо в її частині, що має на меті селекцію людей, заборона використання людського тіла і його частин

як джерела прибутку, заборона відтворення людини за допомогою клонування [4, с. 215].

Найбільше піддаються критиці і заборонам у різних країнах право на евтаназію та клонування. Стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод забезпечує охорону життя кожної людини. Людське життя є неповторним та не відтворюваним, тому виникає проблема визнання евтаназії на законодавчому рівні.

Щодо права на клонування, також виникає достатньо проблем, виникає проблема релігії та моралі. Релігійними канонами встановлено, що людина – це результат божого промислу. Кожна людина у своєму вияві є індивідуальною, не схожою на інших людей, має власний генетичний код, крім того виникає проблема визнання такого права та закріплення його в міжнародних актах всесвітніх міжнародних організацій та у внутрішніх законодавствах окремих держав. Слід наголосити, що більшість європейських держав не тільки не закріпили в законах, постановах, статутних документах міжнародних організацій право на клонування, а навіть на законодавчому рівні заборонили поширення такого права. Наприклад, Ватикан не раз наголошував на цілковитій неможливості втручання в акт божественного творіння. Папа Римський визнав 7 нових смертних гріхів, серед яких є «маніпуляції на генному рівні». У розвинених країнах, зокрема США, Німеччині, Франції, Іспанії, Данії діє заборона на державне фінансування досліджень у цій сфері.

Не менш спірною є проблема закріплення права на сурогатне материнство та штучне запліднення. З одного боку, розвиток медицини досяг таких вершин, отже безглуздо обмежувати право сім'ї на продовження роду Але є серйозна загроза перетворити материнство на договірну комерційну працю, така практика здатна вилитися у дегуманізуючу аморальну тенденцію. В даному разі знову існує суперечність на міжнародному рівні, бо коли одні держави підтримують таку практику, то інші – відверто засуджують (у Франції, наприклад, діє норма про суперечність сурогатного материнства законодавству про усиновлення та невідчужуваність людського тіла) [4, с. 215].

Крім того, легітимізація таких правовідносин породжує проблему правового статусу ембріона, оскільки на міжнародному рівні не визначено з якого терміну вагітності або ж після народження людська істота наділяється усім спектром прав. Аналізуючи міжнародно-правові акти можна відзначити, що у Декларації прав дитини зазначено, що «дитина, зважаючи на її фізичну і розумову незрілість, потребує спеціальної охорони і турботи включаючи належний правовий захист як до, так і після народження»[9]. Стаття 1 Кон-

венції про права дитини 1989 р., визначила, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18 – річного віку, якщо згідно із законом, застосованим до даної дитини, вона не досягає повноліття раніше [2]. Можна припустити, що під дане визначення потрапляє дитина, яка ще не народилася. Звідси, слідуючи ст. 6 Конвенції випливає, що держави-учасниці можуть визнати, що кожна дитина має невід’ємне право на життя, і забезпечити максимально можливою мірою виживання і здоровий розвиток дитини. Визначення «дитини», закріплене в Конвенції, дає можливість різного тлумачення моменту виникнення прав залежно від того, якої концепції про початок життя дотримуються держави. При підписанні і ратифікації Конвенції деякі з них зробили заяву з приводу тлумачення положень стосовно питання про початок життя. Наприклад, Аргентина зробила зауваження про те, що ст. 1 «тлумачиться нею в світлі того, що термін «дитина» означає людська істота з моменту зачаття до досягнення вісімнадцятирічного віку». З іншого боку, багато держав, що приєдналися до Конвенції, робили зауваження на користь репродуктивних прав людини. Наприклад, Франція підкреслила, що ст. 6 Конвенції «не може же тлумачитися як така, що створює будь-яку перешкоду виконання положень французького законодавства стосовно добровільності переривання вагітності». Великобританія ратифікувала Конвенцію із зауваженням, що вона тлумачить Конвенцію як застосовну тільки до людської істоти з моменту народження. Українське законодавство визнає права дитини від моменту народження (п. 2 ст. 25 Цивільного кодексу) із зауваженням, що в рамках закону в окремих випадках держава охороняє права зачатой, але ще не народженої дитини.

Отже, якщо проаналізувати сказане вище, то доречною буде думка О. Авраменко та О. Жидкової, на думку яких «четверте покоління прав людини ґрунтується на незалежному й альтернативному виборі форми правомірної поведінки та пов’язане із автономією визначення особи і дій». При цьому гармонійне застосування норм релігії, моралі та права є гарантією встановлення позитивної поведінки особи, оскільки права людини, ураховуючи традиційні цінності суспільства, релігійні й моральні переконання, повинні бути універсальною нормою для кожного члена людського співтовариства [1]. Вбачається логічним, що перш ніж закріплювати на юридичному рівні право нового покоління, необхідно провести ґрунтовні дослідження у медицині, генетиці та у новітніх технологіях.

Література:

1. Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми/ О. Аврамова, О. Жидкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pruk/2010_2/11.pdf. – Загол. з екрану

2. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384
3. Завальнюк В. В. Соматичні права людини з позицій юридичної антропології // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – Т.6 – Одеса: Юридична література, 2012. – С. 20–26.
4. Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 213–217.
5. Конвенція про права дитини 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021
6. Міжнародне правове регулювання забезпечення соматичних прав людини / Р. М. Хажинський // Актуальні проблеми держави і права. – 2013. – Вип. 70. – С. 210–216.
7. Теория государства и права : учеб. для вузов / под ред. проф. В. М. Корельского и проф. В. Д. Первалова. – М., 2000. – 616 с.
8. Хажинський Р.М. Соматичні права людини: зарубіжний та вітчизняний досвід правової регламентації // Вісн. Чернівецького фак – ту. – 2015. – Вип. 4. – С. 23–32.
9. Хартія основних прав людини Європейського союзу 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524

Науковий керівник: Анакіна Т. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Волок

ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Однією з найактуальніших проблем в сучасному міжнародному праві є проблема міжнародної міграції. Статистичні дані ООН вказують на те, що загальна кількість мігрантів у 2013 році склала 232 мільйони осіб (3,2% населення світу). Їх кількість має тенденцію до постійного збільшення. В порівнянні з 1990 роком кількість мігрантів збільшилась на 77 мільйонів осіб [1]. За даними агентства Frontex , в 2015 році в Європу прибули 1,82 мільйони мігрантів, що призвело до міграційної кризи, яка триває і дотепер [2].

Сам термін «міграція» походить від лат. *migratio, migro*, – що в перекладі означає переміщення, пересування, переселення [3]. Вперше це поняття виникло ще в ХІХ ст. Його використав в своїй роботі «Закони міграції» британський вчений Е. Реверштейн. Він розглядав міграцію як процес, який

складається з факторів «тяжіння-виштовхування». Неприятливі умови на одній території «виштовхують» людей з їх місця проживання, а сприятливі умови, створені на інших територіях, навпаки, їх притягують. Відповідно, всі фактори, що обумовлюють цей процес, він поділив на внутрішні (фактори виштовхування) і зовнішні (фактори тяжіння) [4].

Міжнародна організація з міграції дає таке визначення: «Міграція – процес переміщення населення через міжнародний кордон або в межах країни; вона охоплює будь-який вид переміщень незалежно від їх тривалості, складу чи причин; міграція включає пересування біженців, переміщених осіб, виселених людей та економічних мігрантів» [3].

Розрізняють добровільну та вимушену міграцію.

Вимушену спричиняють внутрішні конфлікти, війни, екологічні і техногенні катастрофи, порушення прав громадян. Низький рівень життя є однією з причин, що примушує людей працювати за кордоном. Добровільна переважно зумовлюється економічними причинами. Крім того, в світі йде процес глобалізації, що виражається у зростаючій взаємозалежності та взаємопов'язаності між собою держав та цілих геополітичних регіонів, який став причиною значного розширення кордонів а отже – інтенсифікації міжнародних міграційних потоків [5].

Люди масово залишають місце свого постійного проживання, нелегально перетинаючи кордони інших країн.

Нелегальна міграція стала невід'ємним елементом процесу глобалізації. Ця проблема становить серйозну загрозу безпеці країн ЄС. Серед головних причин її виникнення і переведення у статус глобальної є Нерівномірність світового розвитку, розподіл країн світу на багаті і бідні, прагнення багатих країн закритися від міграційних потоків, що збільшує їх тіньову складову, – це все сприяє тому, що проблема нелегальна міграція набула глобального характеру. Ще однією причиною є збройні конфлікти, які спричиняють потоки біженців і одночасне переселення мільйонів людей, як це можна бачити на прикладі Афганістану. Зростанню «міграційного тиску» сприяє розвиток нелегальних схем переміщення людей та торгівлі ними. Водночас, переселення людей та демографічні зміни навіть у благополучних країнах спроможні викликати суттєві зсуви у традиційних суспільних структурах, що веде до зростання суспільного та політичного напруження.

Крім того, збільшення притоку нелегальних мігрантів може спричинити сплеск ксенофобних настроїв серед певної частини місцевого населення та активність радикальних націоналістичних організацій. Нелегальний потік людей часто тісно пов'язаний з різними видами злочинності, зокрема контрабандою

зброї, наркотиків, торгівлею людьми, поширенням тероризму. Такий стан речей становить загрозу й вимагає відповідного реагування, зокрема, посилення прикордонного режиму та значних витрат на зміцнення внутрішньої безпеки [6].

Але з іншого боку цієї проблеми, саме розвинені країни протягом багатьох років були зацікавлені в нелегальній міграції, яка є вигідною як для роботодавців, так і держави в цілому. За останні десятиліття нелегальна міграція стала невід'ємною рисою розвитку європейських країн, незважаючи на прийняття законів, що забороняють незаконне перебування та зайнятість іноземців[7].

Слід також зазначити соціально-економічні наслідки нелегальної імміграції для Європи. Нелегали, які готові працювати на будь-яких умовах, зводять нанівець соціальні гарантії, які існують в європейських країнах, (мінімальний рівень заробітної плати, максимальна тривалість робочого дня), а також потребують величезних фінансових витрат на прикордонний контроль, створення таборів для біженців, на соціальні та медичні послуги, утримання під вартою, депортацію.

Специфічною рисою сучасної міграції є збільшення частки жінок (до 47,5%) та дітей в міграційному потоці. Досить розповсюдженим явищем є незаконне переміщення жінок, дівчат та дітей з метою сексуальної експлуатації. За оцінками експертів, щорічно на світовий ринок інтимних послуг потрапляє від 700 тис. до 4 млн чол.

Загальна міграційна ситуація в Європі, яка характеризується зміною національного, етнічного, релігійного складу мігрантів, різко загострилася у зв'язку з масовим напливом мігрантів-мусульман. Вони принесли з собою не тільки свою мову і звичаї, але й релігію, переважно іслам. Мусульманська конфесія зайняла міцні позиції в Європі, вийшовши на друге місце як в католицьких, так і протестантських країнах. Сам по собі іслам не несе загрози для європейського суспільства, а от його радикальні прояви – так. Вони несуть серйозну небезпеку для спокійного і зрівноваженого Заходу.

З іншого боку, Арабський світ є одним із основних районів міжнародної трудової міграції – переміщення робочої сили за межі своїх країн з метою тимчасового працевлаштування за кордоном. На початку дев'яностих років іноземна робоча сила становила в державах Перської затоки в середньому 63,2% загальної кількості трудящих, досягаючи в Об'єднаних Арабських Еміратах – 91%, Катарі – 81%, Кувейті – 79%, Омані – 61%, Саудівській Аравії – 55% і в Бахреїні – 53%.

Особливо болючу соціально-правову проблему становить трудова міграція палестинців до Ізраїлю, куди щорічно із території Автономії Палестини прибувають десятки тисяч трудящих-мігрантів.

У Європі, де рівень правового регулювання статусу трудящих-мігрантів є більш високим, ситуація з трудовою міграцією є також досить складною. Найбільш велика кількість мігрантів перебуває в таких країнах, як Франція, Німеччина, Чехія і Греція.

У країнах СНД у результаті незадовільного соціально-економічного становища, яке супроводжується стрімким падінням рівня життя, як тимчасова, так і постійна міграція, мають тенденцію до неухильного зростання.

Слід зазначити, що з метою протидії процесу незаконного переміщення людей ООН були розроблені міжнародно-правові акти, серед яких особливо можна виділити:

1. Конвенцію щодо рабства, підписану в Женеві 25 вересня 1926, із змінами, внесеними Протоколом від 7 грудня 1953 року;
2. Додаткову Конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних з рабством від 7 вересня 1956 року;
3. Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 21 березня 1950 схвалена резолюцією 317 (IV) Генеральної Асамблеєю ООН від 2 грудня 1949 року;
4. Конвенцію про зловживання в галузі міграції і про забезпечення трудящим-мігрантам рівності можливостей звернення від 4 червня 1975 року;
5. Конвенцію ООН з морського права від 10 грудня 1982 року;
6. Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 та протоколи до неї: Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї; Протокол проти незаконного ввезення мігрантів по суші, морем та по повітряними шляхами, в якому закріплені положення, які покликані забезпечувати гуманне поводження і повний захист прав мігрантів. [9, с. 103–106].

З метою удосконалення системи європейської прикордонної безпеки, у червні 2005 року у Варшаві (Польща) почало працювати нове Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів ФРОНТЕКС (FRONTEX). Агентство здійснює координацію діяльності держав-членів ЄС з охорони кордонів і бере участі у розробці єдиних стандартів з питань зміцнення прикордонної безпеки.

15 березня 2006 року країнами Європейського Союзу було запроваджено Шенгенський кодекс про кордони, що визначав механізми реалізації єдиної наднаціональної політики зі створення безвізової Європи. В рамках прийнятого міжнародного документа було встановлено ряд положень, які стосувалися процедури в'їзду та розгляду прохань про імміграцію та порядку надання притулку, а також видворення не громадян ЄС та осіб, які

звернулися за наданням притулку. З'ясовано, що з метою ефективної протидії нелегальній міграції, в Європейському Союзі були створені спеціальні агентства, такі як Європейська поліція (далі – Європол) і Європейська юстиція (далі – Євроюст). [10].

В області охорони кордонів недавньої ініціативою слід назвати Європейську систему зі спостереження за зовнішніми кордонами (ЕВРОСУР). У жовтні 2013 року було прийнято регламент Ради і Парламенту, який встановлює Європейську систему зі спостереження за межами. Дана система орієнтована переважно на південні морські і східні сухопутні кордони ЄС. Однак в подальшому вона буде поширена на всі інші кордону ЄС. На сьогоднішній день до ЕВРОСУР приєдналися 18 держав-членів ЄС, а також Норвегія. ЕВРОСУР є механізм співпраці і обміну інформацією, що дозволяє державам-членам здійснювати охорону кордонів, а Агентству з управління зовнішніми кордонами (Фронтекс) співпрацювати на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях. По суті дана система не створює ніякої нової структури управління зовнішніми кордонами і не замінює діючі системи. Вона орієнтована на впорядкування існуючих національних систем охорони кордонів з метою запобігання незаконного перетину кордону, боротьби з транскордонною злочинністю та порятунку життя іммігрантів. За допомогою оперативного обміну інформацією в режимі реального часу держави-члени ЄС, а також Агентство ФРОНТЕКС отримують ситуаційну картину всіх ділянок зовнішніх кордонів ЄС. Це дозволяє швидше і ефективніше реагувати на будь-які правопорушення або надзвичайні ситуації на кордоні. Іншими словами, система ЕВРОСУР носить інтелектуальний характер, питання технічного забезпечення, як і раніше знаходяться в зоні відповідальності держав-членів.

Очевидно, що проблема незаконної імміграції придбала для Європейського союзу новий характер. «Пожежа», влаштований на Близькому Сході і Північній Африці, поступово переноситься на країни ЄС. Крім зростання незаконних іммігрантів Європейський союз змушений також боротися з проникненням в Європу екстремізму. Це значно складніша і важко розв'язувана проблема [11].

Література:

1. United Nations Department of Economic and Social Affairs. International Migration Report 2013 / UN [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrationreport2013/Full_Document_final.pdf

2. Стаття «У 2015 році в Європу прибуло 1,8 млн мігрантів»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.espreso.tv/news/2016/04/06/v_2015_godu_v_es_prybyly_pochty_2 mln_nelegalov_frontex

3. Палагнюк О. В. Міграція як соціально– економічний феномен та геополітичний виклик розвитку сучасного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politics.chdu.edu.ua/article/download/27714/24821>

4. Ravenstein, E. G. The Laws of Migration / E. G. Ravenstein // Journal of the Royal Statistical Society. –1889. – LII. – P. 241–301

5. Нестеренко С. С. Международное сотрудничество в борьбе с дискриминацией неграждан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3454/%D0%9D%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. – К.: НІСД, 2013. – 64 с.

7. Фомов Д., Особливості міграційного простору Європи та політика ЄС/ Фомов Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://iac.org.ua/osoblivosti-migratsiyogo-prostoru- yevropi- ta- politika- yes/>

8. Абу Салех Мухамед УДК 341:325. 1/3 Міжнародно – правове регулювання статусу трудящих – мігрантів[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://library.nuft.edu.ua/ebook/file/12.00.11%20Abu%20SM.pdf>

9. Barsegov, Y. G. Svitovyi okean: pravo, polityka, dyplomatiia/ Barsegov, Y. G.// – 1997. – Moscow, Russia.

10. Відлер О. М. Загальноєвропейський досвід протидії нелегальній міграції / О. М. Відлер // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 2. – С. 72–76.

11. Swargaman Европа превращается в крепость [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://voprosik.net/evropa- prevrashhaetsya- v- krepost/>

Науковий керівник: Ісакова В. М., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. С. Воскресенський¹

ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНІСЕФ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ

Права дитини та її життя визнаються однією з найважливіших цінностей які охороняються не тільки державами, але й всесвітніми організаціями, які

¹ Студент 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

покликані допомагати державам, що з тих чи інших причин не можуть в повному обсязі забезпечити захист прав дітей та створити для них гідні умови життя та розвитку. ЮНІСЕФ виступає саме такою організацією з захисту прав та інтересів дітей.

Враховуючи факт, що під час воєн діти стали об'єктом підвищеної уваги, одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 р., про утворення Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Коли в 1950 р. термін повноважень фонду фактично закінчився, за проханням країн Азії, Африки й Латинської Америки Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про включення ЮНІСЕФ в систему Організації Об'єднаних Націй як постійно діючу структуру, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Із назви були виключені слова «міжнародний» і «надзвичайний», однак відома вже на той час абревіатура ЮНІСЕФ збереглась [1]. З огляду на правовий статус ЮНІСЕФ, цілі і принципи фонду, можна кваліфікувати його як міжнародну міжурядову організацію універсального характеру, засновану і підзвітну ООН, що має статус допоміжного органу ООН на правах автономної організації, наділеної спеціальним мандатом, діяльність якої направлена на розробку механізмів і реалізацію програм, стратегій компаній із захисту прав та інтересів дітей на міжнародному рівні [2, с. 7]. Ця організація реалізує свої правозахисні функції щодо дітей через проведення спеціальних програм в тому числі й в Україні.

Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ) відкрив своє представництво у Києві у 1997 році. Протягом останніх років ЮНІСЕФ постійно збільшував масштаби своєї підтримки Уряду України у створенні програм з охорони здоров'я, харчування, освіти та захисту для дітей.

У 2006 році Представництво ЮНІСЕФ в Україні розпочало реалізацію нової програми, що відображала прагнення нашої країни досягти Цілей розвитку тисячоліття. Ці цілі включають, зокрема, захист материнства, зменшення дитячої смертності, зупинення поширення ВІЛ/СНІДу й туберкульозу, захист вразливих категорій і сприяння гендерній рівності.

24 березня 2011 року представники установ системи ООН та Уряду України підписали Рамкову програму партнерства Уряду України – ООН на 2012–2016 роки [3]. Новий п'ятирічний документ визначив стратегічні напрями співробітництва та партнерства між системою ООН та Урядом. У досягненні визначених цілей беруть участь 20 установ системи ООН, серед яких й Дитячий фонд ООН. Як передбачає документ Програмні цикли Про-

грами розвитку ООН і Дитячого фонду ООН ЮНІСЕФ повністю узгоджуються зі строками Рамкової програми.

У 2012 р. було підписано Угоду про співробітництво між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) [3]. 10 жовтня 2012 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив План заходів Програми діяльності ЮНІСЕФ в Україні на 2012–2016 роки. Зокрема, передбачалося, що органи влади України та ЮНІСЕФ в Україні поєднують свої зусилля з метою зменшення чисельності дітей, розлучених з батьками внаслідок насильства чи недбалого ставлення, а також зменшення чисельності дітей, які перебувають в інтернатних закладах внаслідок інвалідності, й у виправних та закритих установах різних типів.

Поточна Програма співпраці з Урядом України складається із чотирьох напрямів: 1) адвокація, інформація та соціальна політика; 2) ВІЛ/СНІД, діти та молодь; 3) захист дитини; 4) здоров'я та розвиток дитини.

Серед інших важливих завдань – зведення до мінімуму захворювання дітей на ВІЛ-інфекцію, підвищення рівня вакцинації дитячого населення, формування партнерських відносин держави та приватного сектору і громадянського суспільства задля підвищення рівня соціального захисту дітей. Реалізація акта не потребує додаткових видатків із державного бюджету. При цьому ЮНІСЕФ планує виділити для реалізації цього плану 22 млн. дол. США [4].

На сьогодні в Україні зросла кількість проблем із забезпеченням прав дитини. Анексія АР Крим і м. Севастополь та війна на Донбасі суттєво змінили життя усіх громадян України незалежно від місця їх проживання. Найуразливішими під час будь-яких докорінних змін у суспільстві, а особливо, якщо вони пов'язані з військовими чи протівійськовими (як у Криму) протистояннями, є найменш захищені категорії населення. І, в першу чергу – діти [5]. Як зазначає голова представництва Дитячого фонду ООН в Україні Джованні Барбері збройний конфлікт на Сході України торкнувся їх по-різному: дехто з них став свідком насильства і страждає від психологічної травми та почуття відчаю. Багато – не мають доступу до освіти, а декому не гарантовано основних прав, як-от доступ до послуг охорони здоров'я. Тому, безумовно, ситуація для дітей в Україні із цього погляду є похмурою. Одним із напрямків роботи ЮНІСЕФ в цьому аспекті є вирішення проблеми психологічної травми. «Надзвичайно важливо забезпечити всім дітям, які постраждали від конфлікту на Донбасі, консультації та психологічну підтримку» – підкреслює Д. Барбері [6]. З цією метою ЮНІСЕФ проводить навчання психологів (передусім шкільних), які можуть підтримати родини й дітей, щоб полегшити симптоми психологічної травми. Про поширення досвіду проекту «Комплексна психо-

соціальна допомога дітям, підліткам та родинам, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні» домовилися під час зустрічі 7 червня 2016 р. Д. Барберіс та Міністр освіти і науки України Л. Гриневич. Представники ЮНІСЕФ та Міністерства освіти і науки також домовилися про співпрацю із підготовки великої національної комунікативної програми проти учнівського залякування та жорстокості [7].

У підсумку можна зазначити, що діяльність ЮНІСЕФ в Україні має позитивну роль, що визначається у програмах які вона проводить щодо захисту прав дітей та їх розвитку, вони допомагають підростаючому поколінню отримувати гідні умови життя та долати складні життєві ситуації.

Література:

1. Рибинська Л. Створення ЮНІСЕФ та його роль у сучасному міжнародному праві щодо захисту прав дітей/ Л. Рибинська [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_4/zzzzz/385.pdf
2. Мусина Н. М. Международно – правовые проблемы деятельности Детского фонда ООН : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Н. М. Мусина. – М. , 2012. – 26 с.
3. Рамкова програма партнерства Уряду України – ООН на 2012–2016 роки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : https://unaids.org.ua/images/pdf-files/agreement-11-16/UNPF12-16_Ukr.pdf
4. Схвалено План заходів Програми діяльності ЮНІСЕФ в Україні до 2016 року / Прес – служба Міністерства соціальної політики [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245686082
5. Український інститут дослідження екстремізму Діти війни (дослідження проблем дитинства в Україні за умов військової агресії)[Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://uire.org.ua/wp-content/uploads/2015/06/Diti-viyni---doslidzhennya.pdf>
6. Джованна Барберіс: «Щонайменше 127 тис. українських дітей стали вимушеними переселенцями»[інтерв'ю з головою офісу ЮНІСЕФ в Україні Джованні Барберіс записала Г. Трегуб][Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/124579>
7. Міністерство освіти і науки України: Проект з комплексної психосоціальної допомоги громадянам, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні буде розширено[Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/06/07/proekt-z-kompleksnoyi-psixosoczialn/>

Науковий керівник: Сіваш О. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСВОЕНИЯ РЕСУРСОВ РАЙОНА МОРСКОГО ДНА

В связи с истощением мировых запасов полезных ископаемых, наличием технических возможностей разработки природных ресурсов морского дна появилась и необходимость определения правового режима морского дна и его ресурсов.

Правовой статус морского дна, его ресурсов закреплён в Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 г., так же в Соглашении об осуществлении Части XI Конвенции ООН по морскому праву 1994 г. Так же регулирование некоторых вопросов использования ресурсов района морского дна может осуществляться международным органом по морскому дну.

Конвенция ООН по морскому праву 1982 г. провозгласила международный район морского дна и его ресурсы общим наследием человечества. В соответствии с положениями данной конвенции ни одно государство не может претендовать на суверенитет в отношении какой-либо части, ресурсов района морского дна, так же государства, физические и юридические лица не могут присваивать себе части, ресурсы района морского дна [1].

Права на ресурсы района морского дна принадлежат всему человечеству, они не могут быть отчуждены, однако полезные ископаемые, добываемые в районе морского дна, могут быть отчуждены, но в соответствии нормами Конвенции и процедурами международного органа по морскому дну [3].

Использование района морского дна возможно лишь в мирных целях, как приморскими государствами, так и теми, что не имеют выхода к морю. Финансовые и экономические выгоды, получаемые от деятельности в районе морского дна должны распределяться на основе принципа справедливости, учётом интересов развивающихся стран и народов. Следует отметить, что данные положения не были положительно восприняты многими странами. Экономически развитые страны настаивали на том, что разработка ресурсов района морского дна должна быть более свободной и не обременяться какими – либо взносами, отчислениями.

В частности США, Великобритания и ФРГ долго не присоединялись к конвенции ООН по морскому праву 1982 года и в августе 1984 года совместно с пятью другими западными государствами заключили отдельные соглашения, регулирующие вопросы разработки ресурсов вне конвенции [5].

Деятельность в районе морского дна осуществляется и контролируется международным органом по морскому дну. Это организация, через посредство которой, государства могут организовывать и контролировать деятельность по управлению ресурсами морского дна [2].

Политика деятельности в районе морского дна должна проводиться Международным органом так, чтобы способствовать участию в освоении ресурсов со стороны всех государств, независимо от их социально – экономического, географического положения, предотвращать монополизацию деятельности на морском дне, обеспечивать упорядоченное и рациональное использование ресурсов, координировать добычу ресурсов [2].

Нормами международного права предусмотрено, что деятельность по добыче ресурсов должна осуществляться международным органом через своё предприятие, однако такого рода деятельность возможна «в ассоциации с Органом», государствами-участниками, либо государственными предприятиями, либо в случае, если государства – участники поручились за них, физическими или юридическими лицами, имеющими гражданство государств-участников или находящимися под эффективным контролем этих государств или их граждан, либо любой группой выше указанных, которые отвечают требованиям, предусмотренным нормами Конвенции [3; 4].

Такой способ разработки ресурсов района морского дна, когда помимо предприятия международного органа по морскому дну в разработке ресурсов могут брать участие государства – участники и иные субъекты внутреннего права этих государств, называется параллельной системой разработки ресурсов.

Деятельность «в ассоциации с Органом» осуществляется на основе официального письменного плана работы (контракта), утвержденного Советом Органа после его рассмотрения Юридической и технической комиссией Органа.

Освоение ресурсов осуществляется через прохождение трёх этапов: поиск, разведка и разработка. Для того, чтоб получить права на поиск, разведку и разработку ресурсов района морского дна предприятие, государство – участник и другие субъекты деятельности в районе представляют в международный орган по морскому дну необходимые заявки [2; 3].

Поиск осуществляется свободно государствами, международными организациями без ограничения количества изыскателей и не даёт изыскателю каких – либо прав в отношении ресурсов.

Однако проведение поисковых работ допускается только после получения Органом письменного обязательства субъекта о том, что он будет

соблюдать Конвенцию ООН по морскому праву 1982 г. и соответствующие нормы, правила и процедуры, установленные Органом, и согласен на проведение Органом проверки их соблюдения.

Затем предприятие, государства-участники и другие субъекты, подают международный орган по морскому дну заявки на утверждение планов работы, касающихся деятельности в Районе. Заявка может быть подана в отношении любой части района морского дна, однако, если это зарезервированная часть, заявка должна отвечать дополнительным требованиям [1].

Разведка и разработка осуществляются только в тех районах, которые указаны в планах работы, утвержденных международным органом по морскому дну. Заявка на утверждение плана работы по разведке рассматривается советом по получении от юридической и технической комиссии рекомендации по этой заявке. План работы должен соответствовать конвенции, а также нормам и процедурам, которые установлены международным органом по морскому дну. Также должен предусматривать возможность контроля за деятельностью заявителя, кроме того проводится проверка соответствия заявителя требованиям конвенции.

Заявка на утверждение плана работы сопровождается оценкой потенциального экологического воздействия предлагаемой деятельности [4]. В случае утверждения данный план предоставляет исключительное право на разведку разработку конкретно указанных категорий ресурсов в районе, указанном в плане работы. Если, однако, заявитель представляет для утверждения план работы, охватывающий только стадию разведки или стадию разработки, исключительное право по такому утвержденному плану предоставляется в отношении только этой стадии [2].

Каждый план работы после его утверждения Органом, за исключением планов работы, представляемых Предприятием, принимает форму контракта, который заключается между международным органом по морскому дну и заявителем или заявителями [1; 4].

Освоение ресурсов морского дна должно носить исключительно международный характер. Это обусловлено необходимостью обеспечения мира, справедливости, прогресса всех народов мира, экологической безопасности морской среды и планеты в целом, избегания монополии на освоение ресурсов района морского дна развитыми странами и предотвращения конфликтов в данной сфере. То есть служить важнейшим целям международного права, играть свою роль в обеспечении мира на нашей планете.

Литература:

1. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10.12.1982.
2. Соглашение «об осуществлении Части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года» от 1994 г.
3. Международное право: уч., под ред. Ю. М. Колосова и В. И. Кузнецова/
4. Имнадзе Л. Б. Правовой режим международного района морского дна: автореф.
5. Гудев П. Эволюция морской политики США // Международные процессы. – 2012. – № 2.

Научный руководитель: Трушкевич А. А., ассистент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

О. Г. Ганжа, А. В. Коротких¹

ВІД ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ ДО ГЛОБАЛЬНОЇ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ВАГУ СВІТОВОГО

Після закінчення Другої світової війни людство було стурбоване питанням забезпечення міжнародного миру і безпеки, що привело до створення Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) – безпрецедентної організації, покликаної «вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунення загрози миру і придушення актів агресії» (ч. 1 ст. 1 Статуту ООН). Однак загрози і виклики світовій безпеці з середини ХХ ст. не перестали існувати, а еволюціонували на вищій щабель градації, центральним моментом котрого є загроза ядерної війни. І хоча останніми роками, як вказують вітчизняні вчені, напруження навколо цієї проблеми дещо зменшилося, проте не остаточно: небезпека ядерної війни не знята й існуватиме до тих часів, доки на озброєнні сучасних держав залишається ядерна зброя масового знищення [9, с. 200].

З метою вирішення цієї проблеми 27.10.2016 року Спецкомітет ООН виявив намір ініціювати переговори про повну заборону ядерної зброї, ухваливши відповідну резолюцію. У цьому документі йдеться, зокрема, про

¹ Студенти 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

те, що будь-яке застосування ядерної зброї може мати «катастрофічні гуманітарні наслідки» [8]. Більше того, якщо взяти до уваги нещодавні політичні події, які і стануть предметом нашого дослідження,»настав вдалий час для того, щоб усі держави, котрі володіють ядерною зброєю, вжили ефективних заходів у галузі роззброєння з метою ліквідації цієї зброї» (п. 1 Резолюції 60/70 «Ядерне роззброєння», ухваленої Генеральною Асамблеєю ООН від 08.12.2005 року). Адже, за влучним твердженням Р. Хігса, всі розуміють, що у вогні ядерних вибухів та їх немислимим наслідків людське суспільство в тому його вигляді, в якому воно існує нині, та й, можливо, саме людство, може зникнути [13, с. 454].

Однак, незважаючи на те, що ООН об'єднала під своєю егідою майже всі цивілізовані країни світу, державам задля забезпечення миру і безпеки на власній території не заборонено вживати спеціальних, додаткових заходів, одним із яких, як зазначають Р. А. Каламкарян та Ю. І. Мігачов, є міжнародні гарантії. Останні полягають у тому, що одна або кілька держав зобов'язуються у випадку необхідності вжити певних заходів, щоби змусити іншу державу або держави виконувати договір. Це своєрідний вид гарантії-поручительства з боку третьої держави або держав [5, с. 212].

Такою міжнародною гарантією для України 05.12.1994 року став Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 01.07.1968 року (далі – Будапештський меморандум), котрий підписали керівники трьох ядерних держав: Дж. Мейджор (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії), Б. Єльцин (Російська Федерація) та У. Клінтон (Сполучені Штати Америки), а також Президент України Л. Кучма. Після ознайомлення з положенням п. «а» ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року не виникає сумнівів у тому, що, незважаючи на свою назву, Будапештський меморандум є одним із різновидів міжнародних договорів.

Так, підписуючи Будапештський меморандум, Російська Федерація, поряд із іншими державами, зобов'язалася, серед іншого, «поважати незалежність і суверенітет та наявні кордони України», а також «утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН».

Дві інші ядерні держави – Китай і Франція – офіційно висловили Україні аналогічні гарантії у формі відповідних заяв (Заява уряду КНР від 04.12.1994 року і Декларація Франції із супровідним листом Президен-

та Ф. Міттерана від 05.12.1994 року), головною відмінністю котрих від змісту Будапештського меморандуму є відсутність пункту про обов'язкове проведення консультацій у разі виникнення особливих ситуацій, які стосуються цих зобов'язань [7, с. 28].

Будапештський меморандум було порушено у 2014 р. однією зі сторін договору – Російською Федерацією, недотримання котрою ряду взятих на себе зобов'язань підтверджено низкою міжнародних документів. Ідеться перш за все про порушення територіальної цілісності України у зв'язку з анексією Криму та веденням бойових дій на Сході України.

Так, Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН про територіальну цілісність України № 68/262 від 27.03.2014 року було підтверджено територіальну цілісність України «у міжнародно визнаних кордонах» і визнано незаконним референдум, проведений в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі 16.03.2014 року. Радою Європи було ухвалено низку рішень на підтримку незалежності, територіальної цілісності й суверенітету України. Важливою в цьому контексті є Резолюція ПАРС № 1988 від 09.04.2014 року «Останні події в Україні: виклики функціонуванню демократичних інституцій», у якій засуджуються дії Російської Федерації на порушення суверенітету і територіальної цілісності України, стверджується про незаконність референдуму, зазначається, що результати такого «референдуму» та незаконна анексія Криму Росією не визнаються Радою Європи.

Щодо визнання неправомірності дій Російської Федерації на Сході України велике значення має Резолюція ПАРС № 14130 «Про політичні наслідки агресії Росії в Україні» від 12.10.2016 року, де збройний конфлікт на території України названо «російською агресією». Резолюція ПАРС № 14139 «Про порушення прав людини на українських територіях, які не контролюються урядом України» від 12.10.2016 року офіційно визнає, що Російська Федерація здійснює контроль за окупованими територіями Східної України і де-факто керує режимами терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», створених за підтримки й під контролем Російської Федерації, що не мають будь-якої легітимності у відповідності з українським або міжнародним правом.

Отже, Російська Федерація, як і будь-який інший суб'єкт міжнародного права, не має відступати від принципу «*pacta sunt servanda*» (договори повинні дотримуватися), адже без нього, як зазначається в рішенні Міжнародного арбітражу 1903 р. у справі Рудлова (Rudloff case) між США і Венесуелою, міжнародне право було би просто посміховиськом [4, с. 52].

Важливу роль у дотриманні принципу «*pacta sunt servanda*», на ряду з іншими міжнародними документами, відіграв Статут ООН, з прийняттям

котрого загроза силою або її застосування були заборонені, за винятком випадків індивідуальної або колективної самооборони, але до прийняття необхідних дій для підтримання міжнародного миру і безпеки Радою Безпеки ООН (ст. 51 Статуту). Так, Статут ООН передбачає низку заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, котрі можуть бути зведені до наступних: 1) сприяння мирному врегулюванню міжнародного спору самими заінтересованими сторонами; 2) при недостатності першого методу – винесення Радою Безпеки ООН рішення по цьому спору, обов'язкового для обох сторін; 3) при невиконанні однією зі сторін цього рішення – вжиття щодо неї заходів примусу, аж до застосування збройної сили [6, с. 360].

Для дослідження поставленої нами проблематики слід зупинитися на двох моментах: по-перше, визначити, до якої категорії конфліктів належать анексія Автономної Республіки Крим та збройна агресія на Сході України, або, інакше кажучи, чи є цей спір «міжнародним»; по-друге, чи порушує правило «одностайності великих держав», яке часто називають «правом вето» [5, с. 243], принцип суверенної рівності держав – членів ООН.

Вважається, що втручання ООН належить лише до сфери взаємовідносин між державами, а не до сфери внутрішніх справ тієї чи іншої окремої держави. Отже, мова йде про принцип невтручання під час внутрішніх збройних конфліктів. Однак, як зазначають вітчизняні вчені, міжнародна спільнота не може утримуватися від їх урегулювання, оскільки за кількістю людських жертв і руйнаціями такі конфлікти інколи перевищують міжнародні. У зв'язку з цим активно обговорюється питання гуманітарної інтервенції, яку застосовують одна або кілька держав щодо країни, де відбувається такий конфлікт. Проте військові дії окремої (окремих) держав рідко дають позитивний результат і засуджуються міжнародною спільнотою як такі, що суперечать міжнародному праву. Загальновизнаним є право на застосування сили з метою врегулювання збройного конфлікту неміжнародного характеру ООН, за рішенням Ради Безпеки [3, с. 170]. Більше того, як справедливо відзначає Дж. Бест, навряд чи який-небудь збройний конфлікт, на перший погляд у чистому вигляді «міжнародний» (список таких не надто довгий), не містив би в собі елементів внутрішньої боротьби, і навряд чи який-небудь зі збройних конфліктів, котрі зовнішньо виглядають як «не міжнародні», був би вільним від втручання ззовні в тій чи іншій із численних форм [1, с. 332].

Тому, незважаючи на те, чи є анексія Автономної Республіки Крим та збройний конфлікт на Сході України «внутрішніми», або ж «гуманітарною інтервенцією» з боку іншої держави, ситуація являє собою загрозу миру й безпеці не тільки для Української держави, вона вже набула характеру інтернаці-

ональної. Збройний конфлікт на території України, безперечно, перейшов у пласт політичного, і за інших обставин давно вже мав бути поставлений на порядок денний Ради Безпеки ООН. І тут якраз логічно відповісти на друге поставлене нами запитання – про співвідношення правила «одностайності великих держав» та принципу суверенної рівності членів ООН.

На Раду Безпеки ООН, відповідно до ч. 1 ст. 24 Статуту, покладено головну відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Тому цей орган має право ухвалювати обов'язкові для виконання рішення по спору, а у випадку невиконання такого рішення – застосовувати заходи примусу, в тому числі збройну силу. Однак подеколи деякими західними державами робляться спроби ревізії Статуту ООН, предметом котрих був і залишається принцип одностайності постійних членів Ради Безпеки ООН – ключовий принцип Статуту, що відображає необхідність узгодженого прийняття рішень, особливо в такому питанні великої значущості, як збереження міжнародного миру і безпеки, припинення актів агресії. Без цього принципу, як зазначає А. М. Талалаєв, були б немислимыми ні створення, ні життєздатність ООН в умовах існування в сучасному світі держав з різноманітним суспільним ладом. Принцип одностайності постійних членів Ради Безпеки ООН покликаний, на думку вченого, служити гарантією проти перетворення Ради Безпеки ООН на інструмент чи знаряддя того чи іншого окремого угруповання держав. Небезпека такого роду, як показав практичний досвід, неодноразово виникала за час існування ООН [10, с. 193, 194].

Однак при такому підході до голосування та ухвалення рішень Статут ООН фактично виходить із неможливості примусових дій щодо будь – якого постійного члена Ради Безпеки ООН, оскільки він може накласти вето на відповідне рішення і, безумовно, як показала практика голосування останніх років Російською Федерацією, зробить це. Основи для такого підходу, природно, не юридичні, а політичні. Так, наприклад, при обговоренні в 1945 р. Статуту ООН з метою його ратифікації в Сенаті США на запитання «Що буде, коли один із п'яти постійних членів Ради Безпеки ООН використає правило одностайності, щоби зупинити примусові дії проти самого себе?» державний секретар США відповів: «Якщо одна з цих націй коли-небудь піде шляхом агресії, результатом стане ще більша війна, і байдуже, якими будуть постанови про членство і голосування в Раді Безпеки ООН». Стосовно цього вже в офіційному британському коментарі Статуту ООН записано, що «примусову дію ООН не може бути прийнято проти якої-небудь великої держави без великої війни. Якщо виникне така ситуація, то ООН не зможе виконати своїх цілей» [12, с. 8, 9].

«Право вето» тісно пов'язане з володінням постійними членами Ради Безпеки ООН ядерною зброєю. Тому щоби повною мірою відповісти на запитання про те, чи порушує правило «одностайності великих держав» принцип суверенної рівності держав – членів ООН, слід звернути увагу на те, яким чином володіння ядерною зброєю впливає на розвиток міжнародної політики.

Як правильно вказав суддя Ши Йонг у своїй приватній заяві по справі про правомірність використання ядерної зброї від 08.07.1996 року, сучасний світ спочиває на принципі суверенної рівності держав. Тому прикро, що головний судовий орган ООН при ухваленні відповідального рішення намагався керуватися думкою п'яти великих держав [2, с. 370]. Фахівець також відзначив, що практика стримування входить до сфери міжнародної політики, а не до сфери права. Політика ядерного стримування ймовірніше повинна бути об'єктом правового регулювання, а не *vice versa*. Суд при визначенні чинного права не може звертати на неї уваги, оскільки, вчинивши так, він забезпечуватиме відповідність цього права потребам політики стримування. Окрім того держави, котрі дотримуються політики стримування, незважаючи на свою могутність, являють собою меншу частину міжнародного співтовариства, заснованого на принципі суверенної рівності [11, с. 176].

Отже, незважаючи на задекларований принцип суверенної рівності держав – членів ООН, фактично важелі управління залишаються у держав, котрі дотримуються політики стримування, а отже – володіють ядерною зброєю. Звідси маємо, що ядерне стримування є окремим механізмом запобігання агресії, політичним запобіжником застосування зброї проти будь-якої з ядерних країн.

Підсумовуючи попередні висновки, можна виділити чотири варіанти заходів, котрі могли би впливати на розвиток сценарію на території України:

1. Вирішення ситуації Радою Безпеки ООН. Рішення про застосування сили з метою врегулювання збройного конфлікту на території України можливе лише у випадку голосування за нього на засіданні Ради Безпеки ООН. Однак існування «права вето» у одного з постійних членів – Російської Федерації, котра фактично є однією зі сторін спору, унеможлиблює вирішення ситуації тією організацією, яка покликана забезпечувати мир і безпеку в усьому світі.

2. Політика ядерного стримування. Володіння ядерною зброєю є додатковою гарантією ненападу, стримуючим фактором для країни-агресора. Приєднавшись до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 16.11.1994 року, Україна позбавила себе цієї гарантії. Взагалі, ядерний варі-

ант захисту і стримування, як показала практика, є найбільш ефективним. Тому викликає занепокоєність володіння країни-агресора ядерною зброєю, оскільки саме Російська Федерація, поряд із іншими державами, взяла на себе «зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності». Саме тому світова тенденція ядерного роззброєння має стати головною метою ООН, оскільки загрози від застосування зброї масового знищення не виправдовують її мети. Однак допоки є хоч найменша загроза застосування ядерної зброї однією з країн, говорити про повне роззброєння немає сенсу. Актуальним у цьому плані є Консультативне рішення про правомірність використання ядерної зброї від 08.07.1996 року, в якому Міжнародний Суд ООН вказав, що «з'явленню як *lex lata* норми звичаєвого права, що конкретно забороняє застосування ядерної зброї як такої, заважають збережені протиріччя між *opinio juris*, що тільки зароджується, з одного боку, і все ще твердою прихильністю до практики стримування – з іншого» (пар. 73) [11, с. 175, 176].

3. Заходи колективної самооборони. Наразі в Україні немає союзницького договору, який би гарантував збройну допомогу в разі військового нападу третьої сторони. Проте під час відмови від ядерної зброї підписання Будапештського меморандуму Україною з трьома ядерними державами знаменувало появу додаткової гарантії миру і безпеки на українській території. Але російська агресія на території України звела нанівець «зобов'язання домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН». Отже, Україна вимушена шукати союзників, найперспективнішим із яких є Організація Північноатлантичного договору (далі – НАТО). Членство в НАТО могло би відкрити можливості для реалізації невід'ємного права на колективну самооборону, передбаченого Статутом ООН. А поки Україна залишається позаблоковою державою – розраховувати вона може тільки на власні сили, тобто на захист своєї територіальної цілісності в порядку здійснення індивідуальної самооборони.

4. Індивідуальна самооборона. Єдине право, яке ми повною мірою можемо реалізувати, – це право на індивідуальну самооборону, тобто самостійну відсіч збройній агресії. Як би ми не говорили про правові шляхи і механізми вирішення спору, міжнародні відносини засновані на політичній доцільності та ефективності прийняття тих чи інших рішень. Говорячи відверто, ніхто не захоче розпочинати військові дії на підтримку України проти країни з ядерним статусом. Та й сам Статут ООН як один із найважливіших актів сучасного міжнародного права, як зазначає І. Д. Левін, не може виходити лише з інтересів окремо взятих держав і націй, він виходить з інтересів

міжнародного спілкування держав, з інтересів міжнародного миру і загальної безпеки. Таким чином, мова йде про поєднання національних інтересів та міжнародного спілкування [6, с. 357]. Однак навряд чи можна погодитися з тим, що в умовах збройного конфлікту на території держави інтереси міжнародного спілкування превалюватимуть для неї над необхідністю збереження державного суверенітету, територіальної цілісності та інших цінностей, які п. 1 ст. 10 Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 01.07.1968 року умовно називає «найвищими інтересами країни».

Таким чином, допоки в Україні триває збройний конфлікт, питання про пошук ефективних засобів захисту територіальної цілісності «у міжнародно визнаних кордонах» залишається відкритим. Ситуація, в якій опинилася Україна, може бути вирішена наступними шляхами: 1) ревізія Статуту ООН у частині скасування непереборного «права вето» одного з постійних членів Ради Безпеки ООН, що уможливить прийняття цим органом рішення з урегулювання ситуації на території України; 2) повне ядерне роззброєння або набуття Україною статусу ядерної держави теоретично створило би ситуацію рівного статусу конфлікуючих держав, було би додатковим заходом стримування агресії; 3) участь у військовому блоці, союз про військову допомогу з іноземною державою або ж підписання будь-яких інших договорів, що змусили би союзника до здійснення заходів колективної самооборони.

Найголовнішим моментом, звісно ж, є питання ядерної безпеки. Світова спільнота занепокоєна цією проблемою, тому ніхто не наважиться на рішучі дії проти ядерної країни. Однак у політичний полон парадоксальної ситуації, в якій опинилася Україна, може потрапити будь-яка держава – член ООН. Тому цю проблему не можна залишати на самостійне врегулювання Україною і сліпо вважати конфлікт «внутрішнім», забезпечення миру й безпеки людства потребує нових шляхів її вирішення всією світовою спільнотою з одночасним запобіганням загрози виникнення ядерної війни.

Література:

1. Бест Дж. Война и право после 1945 г. / Джеффри Бест; пер. с англ. ИРИСЭН, М. Юмашева под ред. Ю. Юмашева и Ю. Кузнецова. – Москва: ИРИСЭН, Мысль, 2010. – 676 с.
2. Блищенко И. П., Дориа Ж. Прецеденты в международном публичном и частном праве. – 2-е изд., доп. – М.: Издательство МНИМП, 1999. – 472 с.
3. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: Монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К.: Ред. журн. «Право України», 2012. – 336 с.
4. Каламкарян Р. А. Философия международного права / Р. А. Каламкарян; Ин-т гос. права РАН. – М.: Наука, 2006. – 207 с.

5. Каламкрян Р. А., Мигачев Ю. И. Международное право / Учебник. – М.: Изд-во Эксмо, 2004. – 688 с.

6. Левин И. Д. Суверенитет / Монография. – М.: Юридическое издательство МЮ СССР, 1948. – 375 с.

7. Лоссовський І. Будапештський меморандум як міжнародний договір, обов'язковий для виконання його гарантіями / І. Лоссовський//Віче. – 2015. – № 14. – С. 28–31.

8. ООН планирует начать переговоры о запрете ядерного оружия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.com/>

9. Проблеми модернізації політичних систем сучасності: Монографія / за заг. ред. Л. М. Герасіної, О. Г. Данильяна – Х.: Право, – 2008. – 320 с.

10. Талалаев А. Н. Право международных договоров. Действие и применение договоров / М.: Наука, 1985. – 294 с.

11. Толстых В. Л. Курс международного права / Учебник. – М.: «Волтерс-Клувер», 2009. – 1056 с.

12. Ушаков Н. Л. Правовое регулирование использования силы в международных отношениях. – М.: Ин-т государства и права РАН, 1997. – 96 с.

13. Хиггс Р. Кризис и Левиафан: Поворотные моменты роста американского правительства / Роберт Хиггс; пер. с англ. Б. С. Пинскера под ред. А. В. Куряева. – М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. – 500 с.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Є. А. Гапонова¹

СУЧАСНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сьогодні одним із важливих засобів реалізації геополітичних інтересів розвинених країн світу є космічна діяльність, складовими якої виступають фундаментальні та прикладні пошукові дослідження в космічному просторі; створення, виробництво і використання ракетної та космічної техніки в інтересах розвитку економіки, міжнародного співробітництва і вирішення оборонних завдань; проведення операцій на світовому ринку ракетно-космічної техніки і послуг; розповсюдження і впровадження прогресивних космічних технологій в інші галузі народногосподарського комплексу.

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Швидкі темпи розвитку, глобалізація космічної діяльності, комерціалізація космічних послуг і технологій вимагають невідкладного вирішення комплексу космічно-правових питань, що при цьому виникають. Предметом нашої наукової статті є вдосконалення правового матеріалу міжнародного космічного права та прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту у цій галузі; правове регулювання «космічного туризму»; захист правовими методами навколишнього природного середовища від космічного забруднення.

Сучасне міжнародне космічне право, яке сформувалося ще у 60–70 – х роках ХХ ст., у ХХІ ст. вже не в змозі виконувати функції випереджаючого регулювання, вчасно пристосовуючись до бурхливих змін у космічних відносинах. Невпинне зростання кількості суб'єктів космічної діяльності, суттєве розширення її предмету призвели до своєрідної кризи космічного права, а міжнародно-правове регулювання космічної діяльності набуло «за-консервованого» характеру [1].

Назрілим є початок широкомасштабного процесу кодифікації міжнародного космічного права на зразок того, що вже було зроблено чверть століття тому у міжнародному морському праві. Ідея необхідності розроблення всеосяжної Конвенції з космічного права не нова, вона вже неодноразово звучала в Юридичному підкомітеті Комітету ООН з космосу. Однак така пропозиція має протидію з боку делегацій США, Канади, Австралії, держав-членів ЄС, які аргументують свою позицію тим, що початок розроблення такої Конвенції означатиме призупинення і навіть повне припинення процесу приєднання до чинних міжнародних договорів з космосу, який і без того йде дуже повільно, висловлюються побоювання, що в ході кодифікації можна втратити низку важливих принципів і норм, які стали надбанням дискусій та компромісних підходів [2, с. 252, 253].

На нашу думку, кодифікацію міжнародного космічного права необхідно починати вже зараз, але водночас ця діяльність не має зашкодити процесу приєднання до базових договорів з космосу; ці процеси мають відбуватись паралельно.

Основу всеосяжної Конвенції з космічного права, його «хребет» мають скласти базові міжнародні договори з космосу. Кодифікація сприятиме усуненню дублюючих положень, що текстуально переходили з одного договору в інший, а також розширенню правової регламентації, встановленню уніфікованої космічно-правової термінології, яка забезпечить одноманітне вживання термінів усіма зацікавленими державами. Також розроблення Конвенції з космічного права має на меті регулювання тих аспектів космічної ді-

яльності, які поки що залишаються поза межами правового регулювання, або врегульовані лише схематично. Це, зокрема, питання охорони довкілля у процесі використання й дослідження космічного простору; правове регулювання космічного туризму; питання міжнародно-правового запобігання поширенню «космічного сміття» і відповідальності за шкоду, яка може ним завдатися, та ін.

Міжнародне космічне право створювалось у так звану доекологічну еру, коли проблема охорони довкілля вважалась другорядною. З цим і пов'язана відсутність системного регулювання на міжнародно-правовому рівні усіх екологічних проблем, які можуть виникати у процесі дослідження та використання космічного простору. Тому закріплення ст. 9 Договору про космос принципу уникнення шкідливого забруднення Місяця та інших небесних тіл, а також несприятливих змін земного середовища внаслідок доставки позаземної речовини вважається кульмінацією перспективного космічно-правового регулювання[3, ст. 9].

За роки розвитку світової космонавтики у космос було запущено приблизно 8 тис. космічних об'єктів, з яких наразі у космічному просторі функціонують (тобто виконують корисні функції, що відповідають їх цільовому призначенню) трохи більше 300 об'єктів. Інші припинили своє існування, перетворившись на «космічне сміття». Частина таких відпрацьованих об'єктів повертається на Землю, спалюється у навколосезній атмосфері або затоплюється у Світовому океані; інша частина виводиться з робочої орбіти, але залишається у космосі на невизначений термін, або знищується шляхом вибуху (фрагментації). У результаті замість одного діючого об'єкта на орбіті залишається велика кількість уламків. Саме ця частина об'єктів і становить загрозу для космічного середовища, саме вони створюють перешкоду для нормального функціонування діючих об'єктів[2, с. 242].

Проблеми поводження з таким космічним «сміттям» на сьогодні обговорюються переважно на науково-правовому рівні: напрацьовується понятійний апарат відповідної сфери, дискутуються проблеми регулювання космічного руху, оскільки вже зареєстровані випадки зіткнень космічних об'єктів з фрагментами «сміття». Низка офіційних документів щодо цього прийнято на рівні Європейського космічного агентства [4]. Це, зокрема, документ «Європейське співробітництво з космічної стандартизації» [5].

Міжагентський комітет з космічного сміття у 2007 р. затвердив Керівні принципи з мінімізації космічного сміття[6], де зроблена спроба дати визначення «космічного сміття». Документ з аналогічною назвою було прийнято й під егідою Комітету з космічних досліджень (КОСПАР) – міждисциплі-

нарного органу Міжнародної ради з питань космічної науки [7]. Проте обидва документи мають для держав лише рекомендаційний характер.

Проблема залишається невирішеною і створює серйозну загрозу безпечі реалізації космічних проєктів і програм, оскільки існує небезпека перетворення космічного простору у недалекому майбутньому на «сміттєзвалище» відпрацьованих елементів космічної діяльності.

Також слід розглянути такий аспект космічного права як космічний туризм, який активно розвивається і потребує нормативно-правового врегулювання. Термін «космічний туризм» став уперше використовуватись у зв'язку з польотами, що фінансуються із власних коштів чи інших приватних джерел, у космос чи на навколоземну космічну орбіту у розважальних або пізнавальних цілях. Вісім перших польотів космічних туристів було здійснено у 2001–2009 рр. на Російський сегмент Міжнародної космічної станції (МКС) за допомогою російських космічних кораблів «Союз». І хоча кількість тих, хто вже відвідав космос у розважальних цілях і на власні кошти, поки вимірюється одиницями, бажаючих здійснити космічну подорож уже зараз налічується кілька сотень. Мова йде про осіб, які офіційно виявили бажання стати космічними туристами, внівши відповідну заставу. Так, за даними британської компанії «Virgin Galactic», що планує надавати послуги з подорожей на навколоземну орбіту, придбанням космічних «путівок» зацікавилось вже понад 300 осіб. При цьому можна прогнозувати, що ринок послуг з космічного туризму стрімко зростатиме, оскільки вже зараз окремими комерційними структурами різних країн світу розробляються проєкти створення власних космічних кораблів для «туризму» і «орбітальних готелів» для довготривалого перебування туристів на навколоземній орбіті.

Розвиток космічного туризму викликає чимало запитань, головним із яких є: чи є достатнім міжнародно-правовий режим, закріплений чинними міжнародними договорами ООН з космосу, для забезпечення «туристичної» діяльності в космосі?

Для відповіді на це запитання важливо з'ясувати, чи є космічні туристи космонавтами у розумінні чинного міжнародного космічного права, а значить, чи поширюються на них норми, що регламентують правовий статус космонавтів? Чи потребує правовий режим космічних туристів спеціального регулювання; якщо так, то на якому рівні: на міжнародно-правовому чи національно-правовому?

Відповідно до чинних норм міжнародного космічного права космічні туристи не можуть повною мірою бути віднесені до категорії космонавтів, водночас під час космічних польотів вони мають низку спільних ознак, що

дає підстави поширювати на туристів правовий режим космонавтів як по-сланців людства у космосі. Вдосконалення відповідного правового режиму вимагає на доктринальному рівні визначитись також з низкою проблем, пов'язаних з неоднорідністю діяльності, яка сьогодні підпадає під категорію «космічний туризм». Вже зараз можна виділити два різних з технічного і правового поглядів види цієї діяльності: 1) власне «космічний» туризм, за допомогою якого можна дістатися на МКС, а космічний корабель запускається з космодрому ракетноносіями; 2) суборбітальні короточасні подорожі, що є менш дорогими (вартість «путівки» на таку подорож сягає 200–300 тис. доларів США, тоді як туристичне відвідання МКС сьогодні коштує 20–35 млн доларів США); такий туризм планується широко розвивати найближчим часом, переважно за допомогою високотехнологічних реактивних літаків, що запускатимуться з аеродромів або т.зв. космічних портів [2, с. 245, 246].

Оскільки суборбітальні польоти «туристів» переважно здійснюються у повітряному просторі, а вихід у космічний простір при цьому відбувається на короткий проміжок часу, ніби «транзитом», то така діяльність має підпадати під визначення «авіаційної», тобто такої, що перебуває під юрисдикцією держави, над територією якої така діяльність здійснюється. Тому на цю діяльність має поширюватись весь масив міжнародного повітряного права і національного повітряного законодавства відповідної держави, під юрисдикцією якої ця діяльність відбувається. У випадку ж з туризмом на МКС, або у випадках, коли туристи перебувають на космічному кораблі, який виводиться на навколосемну орбіту або далі у космічний простір за допомогою ракети-носія, слід застосовувати до відповідних об'єктів режим космічних, з поширенням на такі польоти дії норм міжнародного космічного права.

На сьогодні «білими плямами» у праві залишаються також питання, пов'язані з розподілом відповідальності між туристом, туроператором та виконавцем відповідної послуги, гарантуванням безпеки космічних туристів, критеріями відбору, особливостями передпольотної підготовки тощо.

З огляду на вищевикладене, сучасне космічне право потребує вдосконалення у багатьох аспектах: у сфері нормативно-правового регулювання космічних відносин, у регулюванні питань космічного туризму та космічного забруднення навколишнього природного середовища та ін. На нашу думку, так як галузь космічного права є всеохоплюючою, то й розв'язання її проблем має здійснюватися засобами планетарного масштабу. Усі країни мають долучатися до розробки способів оптимізації правового регулювання космічної діяльності, сприяти ефективності впровадження методів

протидії забрудненню навколишнього природного середовища космічним сміттям.

Література:

1. Малишева Н. Р. Космічне право: перспективи розвитку в міжнародному і національному правовому контекстах // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 1–2.

2. Малишева Н. Р. Стан та перспективи розвитку наукових досліджень у галузі космічного права / Н. Р. Малишева // Правова держава. – 2014. – Вип. 25. – С. 226–254.

3. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [Електронний ресурс] : Укладено у Москві, Вашингтоні і Лондоні 27 січня 1967 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_480

4. European Space Agency. Home page [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.esa.int

5. European Cooperation for Space Standardization (ECSS) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecss.nl/>

6. Руководящие принципы Комитета по использованию космического пространства в мирных целях по предупреждению образования космического мусора [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/space_debris.shtml

7. Planetary Protection Policy (COSPAR), 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cosparhq.cnes.fr/Scistr/Policy.htm>

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. І. Гафич¹

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Транснаціональна корпорація (компанія, багатонаціональна або мультинаціональне підприємство, у вітчизняній літературі прийнято вживати термін «транснаціональні корпорації» (ТНК)), неодноразово ставала предметом

¹ Студент Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

дослідження низки наук. Не дивлячись на це доктриною міжнародного права так і не вироблено єдиного поняття ТНК. За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), транснаціональні корпорації (ТНК) – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати цього статусу. У 1974 р. у рамках ООН було утворено Центр і Міжурядову комісію з транснаціональних корпорацій. В розробленому ними, але досі не прийнятому проекту Кодексу поведінки ТНК надається наступне визначення: «підприємство, будь то державне, приватне або змішане, має відділення в двох або більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності відділень, яке функціонує відповідно з певною системою прийняття рішень, що дозволяє проводити узгоджену політику і загальну стратегію через один або більше центрів з прийняття рішень, і в рамках якого відділення таким чином пов'язані між собою, будь то відносини власності або іншими відносинами, що одне або декілька з них можуть надавати (надають) значний вплив на діяльність інших і зокрема, користуватися спільними знаннями і ресурсами і розділяти відповідальність з іншими». «Розмитість» поняття ТНК та відсутність єдності в підході до визначення вимагають від науковців індивідуального соціологічного та економічного аналізу кожної окремої ТНК [1, с.328].

Представники науки міжнародного економічного права періодом появи ТНК виділяють другу третину XIX ст. – перша пол. XX ст. Причинами появи таких організацій називають їх прагнення протистояти жорсткій конкуренції, необхідність вистояти в конкурентній боротьбі в міжнародному масштабі. Найбільш активного розвитку отримали в другій пол. XX ст., що пов'язано з досягненнями науково-технічного прогресу та початком глобалізації світової економіки.

Питання ТНК неодноразово ставало темою досліджень науки міжнародного приватного та публічного права, що пояснюється відсутністю в юридичній науці єдиного підходу до феномену ТНК. Автори підкреслюючи в своїх роботах ті, чи інші аспекти діяльності ТНК залишають без уваги повну картину існування ТНК.

Проблема міжнародної правосуб'єктності транснаціональних корпорацій не знижує своєї актуальності. Такі автори як О. ВТарасов, К. А. Бежяшев, В. В. Бєсчеревних, М. М. Богуславський, Г. К. Дмитрієв, М. Д. Загряцьков, С. В. Запольського, Р. Ф. Захарова, А. П. Кирєєв, А. Н. Козирін, І. І. Лукашук, А. Мовсєсян, М. І. Піскотін, В. А. Романов, С. В. Черниченко, не один раз робили це питання предметом своїх монографічних та дисертаційних досліджень.

Зокрема, Тарасов О. В. до методологічних проблем ТНК відносить: вже згадану проблему термінології; відсутність єдиної персонативної правової форми ТНК, яка викликана невідповідністю між соціальним актором, що здійснює міжнародну економічну діяльність та його окремими структурними одиницями якими є національно-правові особи [1, с.329].

В науці досі немає чіткої відповіді на питання чи є ТНК суб'єктом міжнародного права. Зростаючий економічний і політичний вплив ТНК сприяє посиленому дослідженню цього питання.

З правової точки зору ТНК є не єдиним суб'єктом права, а сукупністю формально самостійних юридичних осіб, створених відповідно до законодавства різних держав.

У західній доктрині висловлюється думка про те, що певні компанії, насамперед транснаціональні корпорації (ТНК), у сучасних умовах здобувають міжнародну правосуб'єктність. Такі вчені, як Н. Макдугал, У. Фрідмен, вважають, що корпорації є суб'єктами міжнародного права, аргументуючи це тим, що економічна міць і вплив на світову політику в ряді випадків перетворює їх у більш вагомий вплив на міжнародній арені, ніж деякі держави.

Іншої точки зору дотримують російські вчені В. А. Романов і С. В. Черніченко. Вони стверджують, що суб'єктом міжнародного права може бути тільки утворення, здатне брати участь у міждержавних відносинах. Оскільки компанія не має якості, властивої державі, то вона не здатна брати участь у таких відносинах. І. І. Лукашук також вважає нереальним надання корпораціям статусу суб'єкта міжнародного права: «Транснаціональні корпорації зацікавлені в створенні особливого права, що формувалося ними і здійснювалося за допомогою ними ж створеного механізму. Звідси випливають концепції «квазіміжнародного права»... Діяльність ТНК може і повинна регулюватися шляхом взаємодії міжнародного і національного права» [2, с.27].

Існує третя точка зору, яка, уявляється, найбільш відповідає сучасним реаліям, – концепція «міжнародного корпоративного права», створюваного угодами корпорацій з державами. Наприклад, британський професор Б. Ченг пропонує сформувати спеціальні правові системи, що складаються з договорів, які укладаються поза дією національних норм і розглядаються як підпорядковані міжнародному праву чи загальним принципам права. Проте дана концепція поки не одержала підтримки як російських, так і українських учених. Російські юристи В. А. Романов і С. В. Черніченко вважають, що договори, які укладаються між державами і компаніями, є цивільними угодами, а не міждержавними угодами і належать до сфери міжнародного при-

ватного права. І. І. Лукашук стверджує, що корпорація не може бути вилучена з– під дії законів держави.

Варто погодитись з позицією О. В. Тарасова про відсутність традиційної міжнародної правосуб'єктності у ТНК. Він зазначає що «для надання ТНК статусу міжнародної публічної юридичної особи відсутній найважливіший критерій міжнародної публічно-правової корисності. Для ТНК основною метою завжди був і залишається комерційний прибуток, тобто суто приватноправовий інтерес». В міжнародно-правовій системі відсутні міжнародні органи, що наділяють комерційні підприємства оригінальною міжнародною правосуб'єктністю. Тільки через наділення окремих структурних одиниць ТНК комплементарною (факультативною, додатковою) міжнародною правосуб'єктністю національних юридичних осіб ТНК можуть виходити на міжнародно-правовий рівень та захищати свої права [1, с.330].

В той же час варто приділяти увагу регулюванню та нагляду за діяльністю ТНК як особливому учаснику міжнародних економічних відносин. Особлива природа ТНК ускладнює нагляд за ними з боку окремих країн чи навіть груп країн. Сьогодні жодна держава не може стверджувати, що вона має юрисдикцію над усіма частинами однієї ТНК у цілому. Тому очевидно, що для ефективного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій необхідні спільні дії усіх держав. Універсальне регулювання під егідою ООН здійснює на підставі рекомендацій спеціально створених органів – Міжурядової комісії з ТНК і Центра по ТНК. У 1975 р. ними був розроблений Кодекс поведінки ТНК, положення якого забороняють застосовувати дискримінаційні міри щодо партнера, закріплюють обов'язок ТНК сприяти розвитку науково – технічного потенціалу приймаючої країни, надавати звіти про свою діяльність, дотримувати вимоги фінансового і податкового характеру. Однак Кодекс дотепер не прийнятий. В. В. Наталуха, вважає що причиною цьому виступали розбіжності між позиціями основних груп учасників переговорів з питань визначення ТНК; співвідношення між зобов'язаннями ТНК і держав; можливості надання національного режиму філіям іноземних ТНК; застосування т. зв. звичайного міжнародного права стосовно діяльності ТНК; правил націоналізації майна ТНК; юрисдикції при врегулюванні спорів [3, с.132].

Найбільші транснаціональні корпорації і транснаціональні банки утворюються союзи та об'єднання, а також укладають стратегічні альянси з багатьма державами з питань розділу глобальних ринків і визначенням правил гри на них. В. Андріанов відзначав: «Про масштаби діяльності ТНК свідчить

порівняння обсягу продажів окремих ТНК із вартістю ВВП цілих країн. Так, на початку 1990–х років річний обсяг продажів компанії «General Motors» (США) був більше, ніж ВВП таких промислово розвинутих країн, як Фінляндія, Норвегія, Данія, і держав, які розвиваються, – Саудівська Аравія, Індонезія й Аргентина». Коли ТНК виходить один на один з економічно слабкою державою, співвідношення сил виявляється не на користь останнього з усіма наслідками, включаючи юридичні. Використовуючи свою економічну могутність, ТНК здатні впливати і на політику приймаючої держави. Так, Міжнародна телефонний і телеграфний корпорація (ІТТ) протидіяла обранню Президентом Чилі С. Альєнде. Використовуючи свої зв'язки, ТНК спекулюють валютою, уникають сплати податків, у разі страйків переводять капітал в свою філію в іншій країні, впливають хабарами на місцевих чиновників. Наведений приклад ухилення від сплати податків піднімає питання відповідальності ТНК та інших підприємств за порушення прав людини, міжнародного екологічного або міжнародного економічного права.

О. В. Тарасов вбачає вирішення цього питанняв подальшому урегулюванню правового становища ТНК через визначення міжнародно – правового статусу національних комерційних юридичних осіб в окремих сферах міжнародних відносин. В перспективі можна сподіватись на розробку відповідних багатосторонніх конвенцій, аналогічних договорам по боротьбі з корупцією, де юридичні особи визначаються суб'єктами національно правової (включаючи кримінальну) відповідальності.

Отже, економічна міць ТНК, їх вплив на світову політику визначили появу концепцій про визнання за ТНК суб'єктами міжнародного права та про необхідність формування міжнародного права корпорацій. Поки дані концепції не стали основними в питаннях регулювання і контролю за діяльністю ТНК.

Діяльність ТНК посідає чільне місце в розвитку світової економіки та міжнародних економічних відносин, це одна з тих сил яка формує сучасний та майбутній вигляд світу, з огляду на цеміжнародно – правове регулювання діяльності ТНК потребує вдосконалення. Недостатня кількість міжнародних норм, які регулюють діяльність ТНК може бути як наслідком безкомпромисних позицій держав стосовно загальної нормативної бази, так і небажання держав створювати її. Звісно, ТНК не відмовляються використовувати отриману таким чином вигоду до тих пір, поки зацікавленні держави не отримають гарантій від міжнародної нормативної бази.

Література:

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : монографія. – Х. : Право, 2014. – 512 с.
2. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть : учеб. для студентов юрид. фак. и вузов /; Рос. акад. наук, Ин – т государства и права, Академ. правовой ун-т. – Изд. 3 – е, перераб. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.
3. Наталуха В. В. Международный частный бизнес и государство. / В. В. Наталуха. – М.: Прогресс, 1985. – 356 с.
4. Делінський О. А. Міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій// Актуальні проблеми держави і права. зб. наук. праць. – 2005. – Вип. 25. – С. 566–574. – Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v25/129.pdf>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. О. Генералова¹

ПРОБЛЕМА ЛЕГІТИМНОСТІ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Концепція «гуманітарного втручання» є однією з основних проблем світової політики. Її правомірність, зміст і порядок застосування можна віднести до ряду гострих і теоретично суперечливих проблем сучасності, які не можливо однозначно вирішити. Проблематика втручання з гуманітарних міркувань привертає до себе увагу протягом тривалого часу, значний інтерес до неї виявився саме після гуманітарної інтервенції НАТО у Союзній Республіці Югославії, наприкінці ХХ століття.

У вітчизняній науці проблематика гуманітарної інтервенції тривалий час залишалася поза увагою вчених. У радянський період гуманітарна інтервенція згадувалася лише в контексті тлумачення принципу заборони застосування сили чи погрози силою та характеризувалась як одна з грубих форм його порушення. Після закінчення «холодної війни» проблематика гуманітарної інтервенції починає розглядатися також у контексті міжнародно-правового захисту прав людини.

Загалом існує два основних трактування поняття «гуманітарна інтервенція». Перше, так зване «широке», найбільш повно та представлено в ро-

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ботах Д. Шеффера. Згідно з запропонованою ним класифікацією, гуманітарна інтервенція включає наступні види:

I. Примусова гуманітарна інтервенція (заздалегідь не узгоджена з урядом країни, що піддається вторгненню): примусова гуманітарна інтервенція з використанням сили; примусова гуманітарна інтервенція без використання сили.

II. Непримусова гуманітарна інтервенція: непримусова озброєна гуманітарна інтервенція (миротворчі операції, узгоджені з урядом країн, в яких вони проводяться); непримусова гуманітарна інтервенція без використання сили (гуманітарна допомога) [1].

Інше, так зване «вузьке» розуміння даного терміну визначає гуманітарну інтервенцію як втручання у справи суверенної держави із застосуванням сили з гуманітарних причин (з метою захисту прав людини) без санкції Ради Безпеки ООН.

Оскільки поняття гуманітарної інтервенції є відносно новим у теорії міжнародних відносин, на сьогодні не існує єдиного його визначення. Загальне поняття інтервенції будь-якого характеру, включаючи гуманітарну, було представлено колективом авторів у Словнику Міжнародного Права московського видавництва, що характеризує її як «насильницьке втручання однією або декількома державами у внутрішні справи іншої держави, спрямоване проти її територіальної цілісності або політичної незалежності, або у будь-який інший спосіб несумісне з цілями та принципами Статуту ООН» [2, с. 103].

Щодо конкретного поняття «гуманітарної інтервенції», то у вітчизняній літературі, наприклад, українським юристом-науковцем О. Мережко вона тлумачиться як «військове втручання однієї держави або групи держав у внутрішні справи іншої держави з метою усунення масових грубих порушень прав людини в цій країні, якщо вона не бажає чи неспроможна самостійно захистити права людини в межах власної території» [3, с. 71].

З цього визначення можна виділити такі ознаки гуманітарної інтервенції. По-перше достатнє підґрунтя для «гуманітарної інтервенції» є «масові грубі порушень прав людини».

По-друге, гуманітарна інтервенція може здійснюватись не лише окремою державою, але й групою держав, в тому числі й під егідою міжнародних організацій як регіонального, так і універсального характеру.

Деякі вчені вважають що до визначення також необхідно додати що порушення прав людини повинно стосуватись виключно громадян держави, в якій і відбуваються такі порушення, адже здійснення військового втручан-

ня на територію іншої держави контингентом тієї держави, чіми громадянами є постраждалі, розглядається в міжнародному правовому просторі як «операція з порятунку власних громадян закордоном» [6, с 77].

В. І. Мотиль під гуманітарною інтервенцією пропонує розуміти збройне втручання однієї держави, групи держав або міжнародної організації на територію іншої держави, без її згоди або всупереч її волі, з метою забезпечення дотримання мінімального гуманітарного стандарту по відношенню до осіб, які знаходяться на її території.

Під мінімальним гуманітарним стандартом слід розуміти сукупність імперативних норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, які мають характер *erga omnes*, спрямовані на забезпечення основоположних невідчужуваних прав людини, та є обов'язковими для всіх держав. Аналіз основних міжнародно-правових актів у галузі міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та основних доктринальних підходів дає підстави зарахувати до мінімального гуманітарного стандарту щонайменше наступні елементи: 1) право на життя; 2) право на фізичну недоторканність, у тому числі заборону тортур; 3) заборону геноциду; 4) заборону рабства; 5) заборону дискримінації та переслідувань за ознакою раси (в тому числі апартеїд як злочин проти людяності), релігії, мови, культури, національності, статі, політичних переконань чи з інших загально визнаних міжнародним правом мотивів; 6) заборону депортацій.

Дотримання норм, які належать до мінімального гуманітарного стандарту, є обов'язковим для усіх членів міжнародного співтовариства незалежно від договірних зобов'язань [4, с. 32].

Історично ідея гуманітарної інтервенції не є новою, її розробляли ще прихильники класичної ідеалістичної концепції міжнародних відносин у першій половині ХХ століття, наголошуючи на домінуванні принципу дотримання прав людини в межах окремої держави та в міжнародних відносинах.

Історія на той момент уже мала декілька прикладів застосування сили під гаслами, які можна вважати гуманітарними. Це вторгнення нацистської Німеччини в Чехословаччину під приводом «захисту прав сілезьких німців» у 1938 році, а також уведення військ країн Варшавського договору до тією самої Чехословаччини у 1968 році з метою «захисту народної демократії». Ці події, а головне – аргументи для їх виправдання свідчать, що тією чи іншою мірою великі держави використовували прототип гуманітарної інтервенції для досягнення власних інтересів.

Виникає питання чому інструментом врегулювання міжнародних конфліктів була обрана саме гуманітарна інтервенція, адже вона прямо порушує один із основних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН – принцип невтручання у внутрішні справи?

Щодо юридичної регламентації самого *ius cogens* з непорушності державного суверенітету, то його закріплено в основному регламентуючому документі міждержавних відносин у світі, а саме Статуті Організації Об'єднаних Націй. Таким чином, у пункті 7 статті 2 зазначається, що всі учасники повинні утримуватися втручання в справи, які належать до внутрішньої компетенції будь-якої держави.

Тим не менш, самим статутом зазначено, що цей принцип не поширюється на главу VII. Саме на це і апелюють прибічники застосування «гуманітарної інтервенції», Так стаття 51 Статуту підтверджує невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, стаття 42 Статуту дозволяє використання збройної сили Радою безпеки в тому випадку, якщо на підставі статті 39 вона виявить загрозу чи порушення миру, або ж акт агресії [7; с 239, 257].

На думку дослідників, суперечливі нормативні інтерпретації щодо законності будь-якого акту втручання існують і одночасно не можуть бути усунені. Зокрема, незважаючи на наявність значних переваг для держав, які застосовують легітимні військові дії в гуманітарних цілях, вважається, що міжнародне право не є ресурсом в руках певних держав і не дає їм можливості впливати на політичний контекст їхніх дій. Як обґрунтування легального застосування гуманітарної інтервенції наводяться: по-перше, ідеологія космополітизму і прав людини, яка формує моральну відповідальність усіх за не правові посягання щодо осіб, незалежно від їх громадянства, а також відчай постраждалого населення, регіональна нестабільність тощо. По-друге, вважається, що правила світової політики змінилися настільки, що принцип невтручання у внутрішні справи іншої держави фактично поступається нормам гуманності [5; с. 104].

Отже, на сьогоднішній день складається ситуація, що гуманітарна інтервенція, де-юре неприпустима без санкції ООН, де-факто є реальною у світової політики. Крім того, однією з над важливих проблем є фактична неможливість примирити сучасне міжнародне право з практикою гуманітарних інтервенцій, знайти оптимальний баланс між правомочністю і обґрунтованістю подібного втручання. Але вирішальною проблемою в сучасному міжнародному публічному праві, а отже і в міжнародних відносинах, є відсутність загальновизнаних норм і принципів застосування гуманітарної інтервенції як інструменту зовнішньої політики держав. Також треба зауважити, що таке непорозуміння повністю залежить від багато варіативності тракту-

вання самого поняття гуманітарної інтервенції. Приклади застосування гуманітарних інтервенцій свідчать про істотну зміну засад міжнародного права та потребують їхньої чіткої регламентації. На мій погляд, гуманітарне втручання є виправданим інструментом міжнародної політики у разі дотримання усіх етапів його реалізації та стратегічного визначення ефективності та за умови дотримання першочергових цілей концепції гуманітарної інтервенції, а не реалізації геополітичних інтересів окремих держав.

Література:

1. Scheffer D. Post– Gulf War Challenges to the UN Collective Security System : Three Views on the Issue of Humanitarian Intervention / D. Scheffer. – Washington, DC: United States Institute of Peace, 1992. – 182 с.
2. Словарь международного права / М. М. Аваков, Б. М. Ашавский, С. Б. Бачанов и др.; Ред. Б. М. Клименко, В. Ф. Петровский, Ю. М. Рыбаков; Дипломат. акад. МИД СССР. – 2 – е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 1986. – 431 с.
3. Мережко О. О. Міжнародний захист прав людини і «гуманітарна інтервенція» // Український часопис прав людини. – 2010. – В. 1. – С. 70–74.
4. Мотиль В. І. Поняття гуманітарної інтервенції / В. І. Мотиль // Науковий Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія міжнародні відносини. – 2003. – № 12. – С. 29–37.
5. Здоровега М. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах / М. Здоровега // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – № 27. – С. 102–107.
6. В. Д. Волков, Т. І. Рум'янцева Гуманітарна інтервенція як спосіб захисту прав людини та забезпечення миру // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 1(27). – С. 76–83.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 р. – Международное право в документах: Учеб. пособие / Сост.: Н. Т. Блатова, Г. М. Мелков. – 3–е изд., перераб. и доп. – М.: МЦУПЛ, 2000. – С. 238–262.

О. Гончар¹

РАДА БЕЗПЕКИ ООН: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ

Рада Безпеки ООН є ключовим міжнародним органом, що відповідає за підтримання безпеки та миру у світі і навіть у XXI столітті, часу, коли жит-

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

тя людини визнається найвищою цінністю, світова спільнота потребує активних дій задля захисту прав і свобод, а головне життя людей від терористичних актів та воєнних дій.

За період свого існування Рада Безпеки не виправдала сподівань покладених на цей орган і причину тому вбачають в недосконалому механізмі функціонування органу. Через це уже не перше десятиліття висуваються різні пропозиції щодо реформування Ради Безпеки.

Рада Безпеки складається з 5 постійних членів, які є незмінними з моменту створення цього органу і 10 непостійних, які обираються за географічним розташуванням і змінюються кожні два роки.

Вважають, що одним з важливих недоліків РБ ООН є те, що для ухвалення будь-якого рішення необхідна згода кожного з обов'язкових членів, а у разі їх незгоди рішення не може бути прийнятим. Таке явище називається правом вето постійного члена. Важливим є те, що рішення, які приймаються на засіданнях Ради є обов'язковими до виконання, на відміну від рішень всіх інших органів ООН, тому саме рішення РБ можуть мати вагомий вплив на негативні соціальні явища, що загрожують безпеці та миру.

Наприклад, 9 жовтня 2016 року на екстреному засіданні РБ ООН Росія використала своє право вето і резолюцію Франції та Іспанії, яка була направлена на припинення обстрілів міста Алеппо в Сирії не була прийнята. Натомість 11 країн підтримали резолюцію, одна з непостійних членів не підтримала, ще дві утрималися. За останні п'ять років Росія вже вп'яте застосувала своє право вето лише у питаннях відносно Сирії.

На міжнародній арені піднімається питання про те, що Росія зловживає своїм правом вето.

Висувається пропозиція щодо зміни застосування механізму права вето. Ця зміна полягає у тому, що право вето може використовуватися лише тоді, коли таке бажання виявили як мінімум три країни-учасниці, це так зване колективне право вето.

Ще один недолік Ради Безпеки вбачають у тому, що із 193 держав-членів ООН лише 15 є членами Ради Безпеки.

Вважають, що розширення кількості членів дозволило б підвищити ефективність діяльності Ради Безпеки і зробити представництво більш справедливим і демократичним. Ні для кого не секрет, що будучи учасником РБ ООН держава буде в першу чергу відстоювати свої інтереси, вирішуючи в основному свої проблеми. Питання про те, на скільки треба

збільшити кількість членів РБ і хто саме має входити до її складу є досі спірним.

Існують думки про те, що при збільшенні кількості членів Ради Безпеки ООН виникнуть проблеми з оперативністю діяльності, адже доведеться переконувати ще більше держав у необхідності прийняття того чи іншого рішення.

Обговорення цієї проблеми почалося ще у 1991 році, проте з тих часів нічого не змінилося. Реформу зміни кількості країн-учасниць Ради Безпеки не запроваджують через розбіжності у позиціях членів ООН стосовно того чи наділяти нових членів РБ постійним членством та правом вето. Виникають проблеми з тим, що такі впливові на міжнародній арені країни, як Німеччина, Японія, Бразилія вимагають надання їм статусу постійних членів, а у разі відмови обіцяють зменшити свої внески до бюджету ООН і мінімізувати свою участь в операціях ООН. Також постійного членства як мінімум для двох своїх держав вимагають африканські члени ООН.

Серед науковців існує думка про те, що взагалі необхідно зрівняти всіх членів, скасувавши такі поняття як «постійні» та «непостійні» держави-члени ООН.

Перебудова РБ ООН – це процес складний і довготривалий, проте зважаючи на ситуацію у світі, така перебудова є нагальною потребою. Складається враження про те, що процес реформування навмисно затягується суб'єктами, які переслідують власні цілі і вигоди з діяльності Ради Безпеки ООН.

Перш за все, необхідно сказати про те, що за доволі довгий час свого існування Рада Безпеки не виправдала очікування, які на неї поклалися, не довела свою ефективність у боротьбі за безпеку та мир у світі. Навпаки, за відсутність чіткого механізму діяльності та результативності цей орган часто піддається критиці з боку міжнародних діячів, міжнародних організацій і держав-членів не лише ООН, а і самої Ради Безпеки.

Рада Безпеки ООН покликана забезпечувати мирне та безпечне життя для людей, що є найбільш важливою складовою стабільної ситуації в світі, саме тому, ООН повинна зосередити свої сили для того, щоб удосконалити механізм діяльності Ради Безпеки та вийти на новий рівень її розвитку.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ. РІК ЗЕРНОБОБОВИХ

Згідно зі звітом 2015 року «Світовий індекс голоду», боротьба з голодом у світі досягла прогресу: з 2000 – го року кількість людей, які страждають від недоїдання в країнах, що розвиваються, скоротилася на 27%. У десятку країн, які найбільше скоротили рівень недоїдання своїх громадян, входить Україна, Азербайджан, Боснія і Герцеговина, Бразилія, Хорватія, Киргизстан, Латвія, Монголія, Перу і Венесуела. Проте, попри прогрес у боротьбі з голодом у світі, кількість людей, які потерпають від недоїдання, і надалі залишається величезною й сягає 795 млн. Найбільш високий рівень голоду зафіксований в африканських країнах, розташованих південніше Сахари і в Південній Азії [1].

Виділяють п'ять груп чинників, які впливають на глобальну продовольчу проблему:

- природні умови й розміщення населення (загальна площа та структура сільськогосподарських угідь, сільськогосподарський потенціал, клімат, співвідношення між кількістю населення і масою продовольства тощо);
- світовий транспорт і зв'язок, котрі забезпечують широкий вихід продуктів харчування на зовнішній ринок;
- політична ситуація у світі (позиції політичних сил, наявність міждержавних співтовариств, об'єднань, використання поставок продовольства у політичних цілях);
- світова економіка і торгівля в їхній єдності (продовольство як складова торговельних потоків, роль балансових розрахунків, кліринг);
- бідність (у бідних людей не вистає грошей, аби купити достатньо їжі; недоїдання зменшує ефективність праці, що призводить до ще більшої бідності та голоду) [1].

Крім того, однією з головних причин голоду у світі гуманітарні організації вважають збройні конфлікти, так від збройних конфліктів у світі нині страждають близько 172 млн людей [1].

Розуміючи всю серйозність та важливість цієї проблеми в світі, існує ціла низка міжнародних організацій по боротьбі з голодом, серед яких:

- Продовольча та сільськогосподарська Організація Об'єднаних Націй (U. N. Food and Agriculture Organization (FAO)) – є міжнародною організацією,

¹ Студент 4 курсу факультету підготовки кадрів для державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

створеною ООН для здійснення контролю та забезпечення глобальної безпеки продовольства та сільського господарства. Серед численних напрямків науково-дослідницької діяльності FAO, можна виділити: обмін знаннями у області продовольства між державами-учасниками, забезпечення доступності інформації що до продовольства та сільського господарства для усіх людей, які підтримують політику зниження голоду та бідності у всьому світі, підтримка та розвиток ефективних засобів та методів сільського господарства, проведення досліджень для вирішення основних питань та проблем глобальної продовольчої системи. Головна задача FAO: забезпечення продовольчої безпеки для усіх, а саме, гарантування регулярного доступу населення до високоякісної їжі, необхідної для ведення активного та здорового життя;

- Всесвітня продовольча програма ООН (World Food Programme (WFP)) – міжнародна організація по боротьбі з голодом, створена ООН, яка збирає та розподіляє продовольчу допомогу тим, хто її потребує; є найбільшою у світі організацією, що бореться з голодом;

- Всесвітній центр овочівництва (World Vegetable Center (AVRDC)) – міжнародна некомерційна організація, діяльність якої спрямована на зменшення голоду та бідності у світі шляхом збільшення виробництва сільськогосподарської продукції;

- Міжнародний фонд розвитку сільського господарства (International Fund for Agricultural Development (IFAD)) – це фінансова установа, створена за підтримки ООН, метою якої є подолання бідності у сільськогосподарській місцевості та країнах, що розвиваються [2].

Найефективнішими, перевіреними та надійними стратегіями, що використовуються в світі та стали основою в боротьбі з голодом є:

- продовольча допомога під час надзвичайних ситуацій (розподіл надзвичайної продовольчої допомоги після цивільних і військових конфліктів або стихійних лих допомагає врятувати тисячі життів);

- харчування для дітей до двох років (розподіл спеціалізованого харчування вагітним жінкам і годуючим матерям, а також дітям до двох років дозволяє забезпечити нормальний розвиток дітей);

- шкільне харчування (діти отримують необхідну для навчання і концентрації уваги їжу, а це означає, що вони не кинуть школу, яка допомагає їм уникнути голоду й убогості);

- підтримка малих фермерських господарств і приватних фермерів (допомога ефективному розвитку виробництва продуктів харчування);

- продовольчі ваучери (продовольчі ваучери допомагають бідним людям отримати необхідне продовольство) [1].

Слід зазначити, що на шляху до подолання проблеми голоду, на 68 засіданні Генеральної Асамблеї ООН, що відбулося восени 2015 року, було оголошено, що 2016 рік стане Міжнародним роком зернобобових. За допомогою цього кроку представники Генеральної Асамблеї сподіваються привернути увагу всього населення планети до раціонального використання зернобобових культур, а також підкреслити їх важливість у сучасному раціоні людини, адже зернобобові є дешевим, смачним і дуже поживним джерелом білка і життєво важливих мікроелементів, що можуть принести користь здоров'ю, особливо в країнах, що розвиваються [3; 4].

Головною метою Міжнародного року зернобобових є інформування світової громадськості про високу цінність зернобобових культур. Представники Генеральної Асамблеї ООН впевнені, що цей рік буде активно сприяти налагодженню їх сталого виробництва та забезпеченню продовольчої безпеки [3]. Гасло МГЗ – «Живильні насіння для сталого майбутнього» [4].

ООН класифікує зернобобові як однорічні рослини сімейства бобових, мають плоди у формі стручків. До категорії зернобобових можна віднести лише ті культури, які збираються для використання сухих зерен. В сімейство входять рослини, які збираються ще зеленими (їх прийнято відносити до овочевих культур), а також рослини, застосовувані переважно для виробництва олії. Таким чином, сімейство зернобобових включає сочевицю, горох, нут і квасоля.

Перераховані зернобобові вважаються необхідною складовою продуктового кошика будь-якої людини. Вони є життєво важливим джерелом амінокислот і рослинного білка, а тому повинні включатися до складу здорового раціону. Крім того, зернобобові рекомендовані до використання для вирішення проблеми ожиріння, а їх присутність у щоденному меню необхідна для профілактики серцево-судинних захворювань, діабету і раку.

Крім того, ці культури є незамінним джерелом одержання рослинного білка для багатьох тварин. Також деякі рослини з сімейства бобових (зокрема, зернобобові) володіють високими азот фіксуєчими властивостями, тобто виділяють азот. Це робить позитивний вплив на навколишнє середовище і підвищує родючість ґрунтів [3; 5].

Доповідачі та спеціальні гості відзначили 5 основних фактів про зернобобові, які актуалізують тему вирощування цих культур у світі:

1. Бобові є невід'ємною частиною харчової культури для вразливих верств населення у країнах, що розвиваються.
2. Сочевиця, квасоля і горох були невід'ємною частиною раціону впродовж століть (Археологічні знахідки на території сучасної Туреччини

показують, що вирощуванням нуту і сочевиці займалися щеу 7–8 тисячоліттях до н.е.).

3. Споживання зернобобових скорочується.

4. Наука і технологічні новації можуть допомогти збільшити прибутковість виробництва бобових.

5. Виробництво бобових передбачає ефективне використання води, особливо порівняно з іншими джерелами білка (Зважаючи на незначну кількість води, необхідної для їх виробництва, вирощування цих культур актуальне в посушливих регіонах)[5].

Міжнародний рік зернобобових має стимулювати зростання світового виробництва зернобобових, а також оптимізацію використання одержуваних із них рослинних білків. Також ООН сприятиме розв'язанню проблем торгівлі цими культурами і вдосконалення сівозміни.

Міжнародний рік зернобобових проходить під керівництвом Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО). Саме вона проводить інформаційні заходи, взаємодіючи з урядами різних країн та іншими зацікавленими сторонами, включаючи неурядові організації. Головним інформаційним майданчиком Міжнародного року зернобобових стане офіційний портал, відкритий під початком ФАО [3; 5].

Отже, задля збільшення продовольчої безпеки та подолання проблеми голоду у світі необхідно, перш за все, змінити спосіб життя та мислення. Крім того, потрібно розглядати сільське господарство як фундаментальний елемент продовольчої безпеки у світі, розвивати сільське господарство найбідніших країн і збільшувати обсяги інвестицій у інфраструктуру сільських районів держави. Також, міжнародна спільнота має вжити всі необхідні заходи для того, аби щодня забезпечувати хлібом жителів бідних країн. Адже, голод можна подолати лише через розвиток, особливо найбідніших, країн та усунення проблем, які цей голод викликають.

Література:

1. Соцька Є. Голод – комплексна проблема людства [Електронний ресурс] / Є. Соцька // Free Voice Information Analysis Center. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/golod-kompleksna-problema-lyudstva/>

2. Світові організації, що займаються харчуванням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://harchi.info/articles/svitovi-organizaciyi-shcho-zaymayutsya-harchuvannyam>

3. 2016 – й – Міжнародний рік зернобобових за рішенням Асамблеї ООН [Електронний ресурс] / Новини 2016.

4. ООН запускає Міжнародний рік зернобобових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pesticidov.net/news/misc/6239/>

5. Колногуз І. В. 2016 рік – Міжнародний рік зернобобових (до рішення Генеральної Асамблеї ООН): попереджувальна довідка (2016)

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Г. В. Грабчак¹

ЧИ НЕОБХІДНО НАДАВАТИ ОBOB'ЯЗKOBOCТІ РЕЗОЛЮЦІЯМ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН?

Генеральна Асамблея ООН – це головний дорадчий, директивний та представницький орган Організації Об'єднаних Націй. Генеральна Асамблея має 193 члени ООН і є місцем багатостороннього обговорення ключових міжнародних питань, які входять в її повноваження. Генасамблея відіграє велику роль в процесі встановлення та кодифікації норм міжнародного права.

Асамблея збирається на чергову щорічну сесію в період з вересня по грудень, також можливі позачергові сесії. Кожна держава може бути представлена в ній делегацією щонайбільше з п'яти осіб. Кожна держава– член Організації має в Генеральній Асамблеї один голос. Кожна країна представлена в ГА дипломатом високого рангу, але час від часу міністри закордонних справ і навіть голови держав також відвідують сесії ГА[1, с.52–55].

Згідно зі Статутом ООН, Генеральна Асамблея ООН має такі функції і повноваження:

- розглядати загальні принципи співпраці в підтримці міжнародного миру і безпеки і робити відповідні рекомендації;
- обговорювати будь-які питання, що відносяться до підтримки міжнародного миру і безпеки, але якщо це не входить до компетенції іншого органу – Ради Безпеки;
- організувати дослідження і готувати рекомендації в цілях сприяння міжнародній політичній співпраці, розвитку і кодифікування міжнародного права, здійснення прав людини і основних свобод і сприяння міжнародній

¹ Студент 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

співпраці в економічній, соціальній і гуманітарній областях і в області культури, освіти і охорони здоров'я;

- рекомендувати заходи мирного залагоджування будь-якої ситуації, яка могла б порушити дружні стосунки між націями;
- отримувати і розглядати доповіді Ради Безпеки та інших органів ООН;
- розглядати і затверджувати бюджет Організації Об'єднаних Націй і встановлювати розмір внесків держав-членів;
- обирати непостійних членів Ради Безпеки і членів інших рад і органів ООН і, за рекомендацією Ради Безпеки, призначати Генерального секретаря.

Кожна держава-член має в Асамблеї один голос. Рішення з окремих важливих питань, таких, як рекомендації щодо миру та безпеки та вибори членів Ради Безпеки, приймаються більшістю у дві третини держав-членів; рішення з інших питань приймаються простою більшістю голосів [2, с. 178, 179].

Концепція голосування та приймання міжнародних актів як у ООН, так і у більшості інших міжнародних організацій виходить з концепції м'якого права. Виконання актів подібного типу спирається ВИКЛЮЧНО на авторитет самого по собі акту або міжнародної організації.

Є дві основних причини використання м'якого права: або держави не мають наміру укласти міжнародну угоду, або коли держави не хочуть встановлювати для себе чіткі права та обов'язки, проте прагнуть письмово зафіксувати певний рівень відносин, що склалися між ними.

Процедура голосування у Генеральній Асамблеї має наступний формат: якщо йде голосування з важливих питань (а саме щодо підтримки міжнародного миру та безпеки, виборів непостійних членів Ради Безпеки, Ради з Опіки, приймання нових членів в ООН, призупинення прав і привілеїв Членів Організації, виключення з Організації, питання, що відносяться до фінансування системи опіки та бюджетні питання) – рішення приймаються, якщо за них проголосують дві треті з присутніх у засіданні, інші питання вирішуються простою більшістю. Голосування відбувається підняттям руки або вставанням, але можна витребувати поіменного голосування, тоді присутні мають відповісти «так», «ні» або «утримаюсь». Також після голосування кожен член має право висказатись з цього питання. Кожен член Організації може запропонувати поділити питання на декілька частин та окремо голосувати за кожне з них. Ще є таке поняття, як таємне голосування. Зазвичай воно застосовується у випадках виборів непостійних членів Ради Безпеки, Ради з Опіки тощо. Кожен член Організації, незалежно від будь – яких факторів, має один голос[3].

На нашу думку, сама процедура голосування максимально чітко розроблена, що дає право у рівній мірі з усіма іншими державами висказатися та повпливати на прийняття резолюції. Але, який від цього сенс, коли один з членів, якому не подобається дана резолюція, може просто проігнорувати її? Якщо цій державі просто усе одно на авторитет ООН, авторитет її держав-членів, важливість самої по собі резолюції для інших держав та міжнародної спільноти в цілому? Адже на сьогоднішній день ми маємо такі країни, які просто ігнорують не тільки резолюції Генасамблеї, але і акти ООН в цілому, навіть норми «*jus cogens*» і через це їх не можна притягнути до відповідальності частково через квазіправовий характер нормативно-правових актів, а частково через відсутність *de facto* юридичної відповідальності за це. Для держави-порушника є дуже багато юридичних колізій, щоб викрутитися та не відповідати за свої дії перед міжнародною спільнотою.

Отже, чи потрібно усе ж таки надати резолюціям Генеральної Асамблеї обов'язковий характер? Для відповіді на це питання треба проаналізувати плюси і мінуси та наслідки прийняття цього рішення. Отже, у статусі-кво ми маємо Генеральну Асамблею, яка збирається на засідання, обговорює важливі питання, приймає відповідні резолюції та у результаті країни-учасники приходять до консенсусу. На перший погляд, ця система злагоджено працює, згідно принципів міжнародного права. Але якщо подивитися глибше –то, на нашу думку, Генасамблея і ООН взагалі не в змозі на сьогоднішній день вирішити глобальні проблеми людства (екологія, тероризм, загроза ядерної війни тощо) саме через нестачу необхідних повноважень.

Взагалі, у міжнародного права є два основних недоліки, які заважають міжнародній системі чітко і злагоджено працювати: це метод диспозитивності (тобто рекомендаційний характер, співробітництво, компроміси тощо) та пізні реагування на глобальні проблеми. Хочу зауважити, що я не критикую саму ідею демократичності міжнародних процесів, я критикую країни, які користуються цими «вільностями» і нагло нехтують вказівками міжнародної спільноти. Деякі з держав просто не вважають за потрібне виконувати рекомендації, а деякі просто не мають на це потрібних ресурсів. Але так чи інакше, навіть від однієї такої держави може постраждати все людство. І щодо другого недоліку, а саме реагування *post-factum*. Міжнародне право має великий та гіркий досвід щодо «вирішення» проблеми після її настання. Наприклад прийняття Женевських Конвенцій вже після конфлікту як такого. Виключення Адольфа Гітлера з Ліги Націй після того, як йому вже було плювати на це. І, як ми бачимо, навіть прийняття таких актів як Женевські Конвенції не дає ніяких гарантій щодо їх виконання, тому

що навіть сьогодні у зоні АТО відбувається мордування та катування військовополонених, використання забороненої зброї та інші жорсткі та регулярні порушення гуманітарного права.

І якщо ми просто уявимо, що у статусі – фьюче ми будемо мати резолюції обов'язкового характеру увесь процес і взагалі рівень життя людей підвищиться. Якщо взяти у приклад ту ж саму екологію. Це питання неможливо вирішити у рамках однієї країни, тому що ми маємо одну воду, одне повітря та одну атмосферу на усіх нас. І навіть якщо частина світу буде хоча б прислуховуватись до рекомендацій, інша частина усе одно буде забруднювати довкілля, а від цього усе одно страждає усе людство. А якщо б ці резолюції набули обов'язкового характеру то вирішення подібних питань було б набагато легше.

Звісно зрозуміло, що у кожній медалі є дві сторони і ця медаль не є виключенням. Якщо резолюції стануть обов'язковими – це вже не буде той консенсус, та демократія, до якої ми намагаємося дійти. Інтереси деяких держав майже не будуть враховуватися, деякі члени ООН будуть вважати ці резолюції несправедливими (насамперед це стосується зіткнення світосприйняття західного світу та країн сходу). Але, на мою думку, ООН створювалося не для врахування інтересів окремих країн, це не кружок для обговорень. Ця організація повинна РЕАЛЬНО вирішувати міжнародні проблеми. Так, країни-члени втратять частину суверенітету, втратять свою правову самобутність. Але навіть якщо нам суверенітет, якщо ООН не в змозі зупинити тотальне знищення світу, як такого? Тут потрібно вибирати, що нам важливіше: надалі «гнути свою лінію» та намагатися з кожним домовитися чи нарешті реально почати вирішувати проблеми, які можуть нас фізично знищити як вид. Ми більше не можемо повторювати досвід Другої Світової війни, коли Ліга Націй виявилася неефективною перед силою, яка намагалася знищити пів світу. Сьогодні перед нами стоїть небезпека знищення усього людства, і якщо ООН буде і надалі «гальмувати», «домовлятися» і «рекомендувати» – завтра просто буде вже ні з ким домовлятися.

На мою думку, прийняття позитивного рішення щодо обов'язковості резолюцій це тільки перший крок у реформуванні міжнародного права. Надалі, для подальшого існування держави-члени повинні все глибше глобалізуватися у ООН, реформувати як міжнародне законодавство, так і національне, «підгоняючи» його під нові міжнародні стандарти. В ідеалі я бачу щось на по типу «дуже великого Євросоюзу», тому що, на мою думку, тільки таким чином ми маємо шанси на спільне існування та співробітництво між нами.

Література:

1. Шеретов С. Г. Международные организации системы ООН. – Алм.: НИЦ КОРУ, 2008. – 345 с.
2. Зленко А. М. Організація Об'єднаних Націй // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 2010. – 607 с.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Науковий керівник: Галан В. О., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. І. Груба

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ КОСМОСУ

Після запуску 1957 року першого штучного супутника Землі почалася ера практичного дослідження і освоєння космічного простору – абсолютно нової і надзвичайно своєрідної сфери людської діяльності. Космос все більше стає привабливим простором, що передбачає збільшення числа держав, що його освоюють. Космічні держави розглядають космос як арену демонстрації їх переваги в науково-технічній та інших сферах. Все це зумовило виникнення і розвиток космічного права як самостійної галузі міжнародного права.

Космічний простір – абсолютно нова сфера людської діяльності, і вона істотно відрізняється від усього, з чим ми стикалися раніше. У космічного права, незважаючи на те, що воно запозичує деякі принципи з інших галузей міжнародного права, свій шлях розвитку. Так можна говорити про такі принципи як нерозповсюдження державного суверенітету на космічний простір і небесні тіла, принцип свободи дослідження та використання космічного простору та деякі інші принципи. Космічне право не може розвиватися без участі всіх країн світу, так як космічна сфера – надбання всього людства.

Освоєння космосу принесе людству в перспективі умови для поліпшення людського життя, але поряд з цим можлива і загроза не тільки нашій планеті, а й навколосеземного простору. Отже, проблема охорони середовища в процесі освоєння космосу не обмежена межами Землі і навколишнього її

атмосфери, а поширюється в космічний простір. У зв'язку з цим рамки міжнародно-правового врегулювання охорони навколишнього середовища теж поширюються на космічний простір, відповідні об'єкти охоплюють Землю, повітряний і космічний простір. Тому дане дослідження присвячено охороні космічного середовища [1].

Основоположним документом, що має відношення до проблеми збереження стійкого екологічного стану космічного середовища, є Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967). Стаття 1 цього Договору передбачає здійснення космічної діяльності таким чином, щоб не ускладнити і не порушити права інших країн на мирне освоєння космосу. У статті 4 Договору підкреслюється, що держави несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі (в тому числі і що загрожує негативними екологічними наслідками), незалежно від того, чи здійснюється вона урядовими або неурядовими юридичними особами або організаціями. Стаття 7 передбачає, що учасники Договору, які здійснюють або організують запуск об'єкта в космос, а також держава, з території або установок якої здійснюється запуск космічного об'єкта, несуть міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну такими об'єктами або їх частинами на Землі, в повітряному або космічному просторі. Згідно зі статтею 9 Договору його учасник зобов'язаний провести міжнародні консультації, якщо його діяльність або запланований експеримент створюють потенційно шкідливі перешкоди діяльності інших держав в справі мирного освоєння космосу (при цьому відсутні чіткі критерії, які відносять перешкоди до категорії «шкідливих», а також механізм проведення і не визначена форма консультацій). І нарешті, та сама 9-а стаття Договору закликає держави інформувати Генерального секретаря ООН, громадськість і міжнародну наукову спільноту в максимально можливій і практично здійснюваному ступені про характер, час, місця і результати своєї космічної діяльності, в тому числі і поєднаної з забрудненням Землі і космосу[2].

Особливе місце в міжнародно-правовому регулюванні питань екології космосу належить Конвенції про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (1972 р). Конвенція накладає на державу, яка здійснює запуск, абсолютну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами на поверхні Землі і повітряному судну в польоті (ст. 2). У разі якщо завдається шкода космічному об'єкту однієї держави космічним об'єктом іншої держави, остання несе відповідальність тільки тоді, коли шкода заподіяна з вини або його, або осіб, за яких вона відповідає. Визна-

чаючи термін «космічний об'єкт», що включає складові частини «космічного об'єкта», а також засоби його доставки (ракет-носії) і його частини (ступені і його окремі вузли), не обов'язково функціонуючі, конвенція зберігає потенційну відповідальність держави, що запускає за забруднення космосу [3].

Встановлення відповідальності за збиток, що наноситься космічним об'єктом космічному навколишньому середовищу вельми проблематично. Тут важливо враховувати, що відповідальність виникає лише в результаті шкоди. Цей термін визначається в статті 1 Конвенції як «позбавлення життя, тілесне ушкодження або інше ушкодження здоров'я; знищення або пошкодження майна держав або фізичних та юридичних осіб або майна міжнародних міждержавних організацій». Незважаючи на досить значний перелік можливих ситуацій, очевидно, що всі вони відносяться до фізичного збитку і не поширюються на космічне середовище. Угода про порятунок космонавтів і повернення об'єктів, запущених в космічний простір (1968 р) також містить ряд положень, що мають непряме відношення до екології космосу. За цією Угодою сторона, яка виявила, що космічний об'єкт або його частину приземлився на її території, зобов'язана повідомити про це як країну, яка запустила об'єкт в космос, так і ООН. Якщо у країні, що виявила цей об'єкт, є підстави вважати, що сам об'єкт або його частина являє якусь загрозу, то ця країна може повідомити про це державу, яка запустила об'єкт, а вона, в свою чергу, зобов'язана вжити негайних ефективних кроків (під керівництвом і контролем держави, що виявила об'єкт) для усунення загрози чи шкоди[4].

Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір (1975 р) також має певне відношення до правового регулювання питань екології космосу, оскільки ставить за обов'язок державі зберігати юрисдикцію і контроль над своїм космічним об'єктом на всіх стадіях польоту[5]. Особливим документом, хоча і декларативно, але прямо забороняє забруднення космосу і має пряме відношення до даного питання, є Конвенція про заборону військового або будь-якого ворожого використання засобів впливу на природне середовище (1977 р). Згідно з її вимогам держави-учасники зобов'язалися не вдаватися до військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне (в тому числі космічне) середовище, застосування яких викликає довгострокові або серйозні наслідки, шляхом навмисної зміни її динаміки, складу або структури. Однак з огляду на універсальний характер Конвенції, її внесок у вирішення проблеми екології космосу носить досить загальний і радше декларативний характер. Яких-

небудь конкретних положень, які торкаються проблем засмічення космосу техногенними космічними тілами, і механізму прийняття практичних заходів Конвенція не містить[6].

При цьому існує очевидне і доступне громадському розумінню рішення проблеми екології космосу – скорочення масштабів космічної діяльності (її регулювання в плані вдосконалення ракетно-космічної техніки в екологічному відношенні, тобто зменшення числа некерованих об'єктів, які залишаються в космосі, спуск в атмосферу Землі, що відпрацювали свій ресурс КА, примусове очищення орбіт), проте до цих пір ніхто достовірно не оцінив ні результативності таких заходів, ні їх придатності за критерієм «витрати – ефективність». Тому перспективи вдосконалення міжнародно-правового режиму в напрямку вирішення екологічної проблеми в космічному середовищі дуже розпливчасті. Починаючи з кінця 1980 – х рр. питання про засмічення космосу порушувалося Науково-технічним і Юридичним підкомітетами Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях, куди в 1988 р була представлена розроблена КОСПАР і МАФ доповідь про стан справ з «космічним сміттям». У 1989–1991 рр. низкою держав (ФРН, Нідерландами та ін.) до Комітету представлялися робочі документи з питань зіткнень супутників і пілотованих платформ з іншими космічними об'єктами і з проблеми екології космосу в цілому.

У грудні 1990 року Генеральна Асамблея ООН у своїй резолюції №45/72 вперше відзначила, що питання про «космічне сміття» викликає стурбованість у всіх державах в зв'язку з цим висловилися за те, що світовій спільноті необхідно приділяти більше уваги питанню оцінки небезпеки зіткнень з космічним сміттям та іншим аспектам цієї проблеми, а також закликала продовжити національні дослідження в цьому напрямку. До екологічних проблем сучасної космонавтики відноситься проблема забезпечення безпеки використання ядерних джерел енергії (ЯДЕ) на борту космічних об'єктів, яка виникає в разі їх проникнення в атмосферу або падіння на поверхню Землі. Що стосується небезпеки радіоактивного забруднення небесних тіл в результаті знаходження на них таких об'єктів, то при сучасному рівні розвитку техніки чи можливо виходити за рамки вже не раз згадуваного вище Договору по космосу (1967).

Проведений аналіз договорів, угод і принципів діяльності, що мають відношення до проблеми космічної екології, свідчить про те, що ці документи створюють основу майбутнього міжнародного режиму для вирішення завдань захисту космічного середовища.

Література:

1. Стельмах О. С. Міжнародно – правовий режим безпеки дослідження та використання космічного простору в мирних цілях / О. С. Стельмах. – Режим доступу: <http://idpnan.org.ua/files/stelmah–o.s.–mijnarodno–pr...>
2. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. – Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_480
3. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_126
4. Соглашение о спасании космонавтов, возвращении космонавтов и возвращении объектов, запущенных в космическое пространство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU68004.h..
5. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_253
6. Конвенция о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_258

Науковий керівник: Асірян С. Р., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Т. Ю. Губарь¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦЯ

Глобальна проблема біженців – це одне із самих складних питань, що стоїть сьогодні перед світовим співтовариством. В наш час жоден з континентів світу не позбавлений проблеми біженців, зумовленої воєнними та громадянськими конфліктами, систематичними та масовими порушеннями прав людини та економічними проблемами держав. Проблеми, пов'язані з біженцями, актуальні і для України, оскільки в нашій державі також наявні внутрішні проблеми, які створюють, з одного боку потік біженців та внутрішньо переміщених осіб, а з іншого – додаткові труднощі в забезпеченні їх захисту. Це посилює увагу до визначення правового статусу біженців

¹ Студентка 4 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

в міжнародному праві та обумовлює актуальність обраної теми.

Основні нормативно-правові акти та міжнародні документи, що регулюють питання правового статусу біженців сьогодні можна поділити на 2 великі групи, а саме: універсальні та регіональні (міжнародні договори, укладені в рамках регіональних міжнародних організацій, сфера дії яких поширюється на держави, що належать до одного географічного регіону). Так, документи, що регулюють питання безпосередньо прав біженців, і є їх прямими джерелами, також поділяються на 2 групи: основною універсальною угодою – прямим джерелом прав біженців є Конвенція 1951 р. про статус біженців та Протокол до неї 1967 р.; прикладами регіональних документів з цього питання можуть бути: Договір Співдружності Незалежних Держав про допомогу біженцям і переселенцям (1993) з Протоколом 1993 р., Конвенція щодо конкретних аспектів проблем біженців в Африці (1969) та інші.

Що стосується документів, які містять основні права людини, які застосовуються також до біженців, або містять спеціальні положення, що регламентують їх статус, то універсальними документами тут є Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р., Пакти про права людини 1966 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання 1984 р., прикладом ж регіональних актів є Конвенція СНД про права та основні свободи людини 1995 р., Американська конвенція про права людини 1969 р. та інші. Важливу роль в регулюванні правового статусу біженців відіграють також інші документи (резолуції та інші акти) органів міжнародних організацій, які також регулюють питання прав біженців. Серед них резолюції Генеральної Асамблеї ООН (можуть бути поділені на 2 групи – резолюції, що носять обов'язковий характер, та резолюції – рекомендації, що приймаються у формі декларацій); висновки Виконавчого комітету ООН з питань біженців, хоча і не мають статусу нормативного акту, але відіграють важливу роль в регулюванні питань біженців; резолюції та рекомендації регіональних міжнародних організацій, перш за все, Ради Європи (рекомендації Комітету Міністрів і Парламентської Асамблеї з питань біженців), документи, прийняті вищим органом Європейського Союзу – Радою міністрів (регламенти (постанови) і директиви – мають обов'язкову юридичну силу не тільки для держав – членів ЄС, але мають пряму дію відносно населення цих країн, що дозволяє їх розглядати в якості прямого джерела права біженців, що діє в рамках Європейського союзу) [1].

Окрім міжнародно-правових актів та договорів, в Україні правовий статус біженця також визначає: Конституція України; Закон України «Про

біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 №3671 – VI.

Конвенція 1951 року про статус біженців визначає, що біженцем є особа, яка «знаходиться поза межами рідної країни внаслідок добре обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідування через свою расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи або політичні погляди, і не може або внаслідок таких побоювань не бажає скористатися захистом своєї країни...» [2].

Сьогодні надзвичайно загострилась в світі проблема біженців і Європейський союз зіткнувся з серйозним викликом, пов'язаним з небувалим динамічним їх напливом, насамперед, з країн Близького Сходу (передовсім із Сирії та Іраку), охоплених воєнними діями. За даними ООН, у 2015 році кількість людей, які вимушено залишили своє місце проживання через військовий конфлікт, досягло найвищих показників за всю історію. На кінець 2015 року 65,3 мільйона людей були біженцями, особами, які подали прохання про отримання притулку, або внутрішньо переміщеними особами. А отже, біженцем є приблизно кожна 113 – а людина на планеті, а половина всіх біженців – вихідці з Сирії, Афганістану і Сомалі [3]. Що стосується України, то протягом 2015 р. внаслідок конфлікту на Донбасі статус внутрішньо переміщених осіб отримали 942 тис. осіб. Це четвертий результат у світі і перший серед країн за межами Близького Сходу. Відповідні дані розміщені в дослідженні Норвезької ради з питань біженців (NRC) і Моніторингового центру щодо внутрішньо переміщених осіб (IDMC). Всього в Україні за період конфлікту зафіксовано 1,7 млн внутрішніх переселенців [4].

Динамічний приплив мігрантів змушує низку країн ЄС оперативнo реагувати на проблему шляхом облаштування новоприбулих, створення для них спеціальних таборів і забезпечення людей гуманітарною допомогою (харчуванням і медобслуговуванням). Збереження нинішньої динаміки напливу східних мігрантів у найближчій перспективі призведе до ще більшого зростання економічного тягара, який ляже на бюджети країн і як наслідок – на плечі рядових громадян-платників податків країн ЄС. Окремою істотною проблемою може стати додатковий тиск прибулих біженців на ринок праці в європейських країнах, що, у свою чергу, може посилити проблему безробіття ще більшою мірою, ніж вона актуалізована сьогодні. Таким чином, нинішня проблема динамічного зростання кількості біженців в ЄС може стати причиною загострення соціально-економічних проблем і відчутного зростання громадського невдоволення в країнах ЄС, що пов'язується з мі-

грантами. Адже, «практичні можливості Європи для розміщення нових хвиль біженців, не кажучи вже про нерегулярних економічних мігрантів, близькі до граничних» [5].

У світлі розглянутих вище проблем гостро стоїть питання про стратегію дій Євросоюзу перед цим викликом. Спроби пошуку загальноєвропейської стратегії наштовхуються на неприйняття низкою країн, які не бажають розділяти тягар відповідальності за проблему біженців, що власне суттєво гальмує процес вироблення такої стратегії і змушує деякі країни приймати хаотичні ситуативні рішення перед обличчям дедалі більшої проблеми. Однак, європейським політикам варто чітко усвідомлювати, що нездатність виробити загальну стратегію реагування на проблему біженців сьогодні поставить під велике питання можливість вироблення такої стратегії завтра, коли у світлі наростання соціальної напруги зазнає істотних змін громадська думка в ЄС[5].

Саме цього, 19 вересня 2016 року у штаб-квартирі Організації Об'єднаних Націй в Нью-Йорку відкрився Саміт з питань біженців та мігрантів, де світові лідери та міністри закордонних справ 193 держав затвердили декларацію, в якій закликають надавати більш гуманну та скоординовану відповідь на гостру міграційну кризу у світі.

Документ під назвою «Нью-Йоркська декларація щодо біженців і мігрантів» не має обов'язкового характеру і не містить конкретних зобов'язань, проте закликає країни захищати права людини біженців, нарощувати обсяги гуманітарної допомоги, збільшувати розподіл біженців та містить заходи щодо захисту осіб, які змушені рятуватися від воєн, насильства, наслідків стихійних лих, бідності і голоду.

У документі йдеться про глибоку солідарність з мільйонами людей у різних частинах світу, які з незалежних від них причин змушені разом з сім'ями залишати свої домівки, і бажання висловлювати їм свою підтримку. Так, у декларації, яка не є юридично зобов'язуючим документом країни-підписанти виражають волю «захищати права всіх біженців і мігрантів, незалежно від статусу».

У першочерговому порядку вони мають намір домагатися поліпшення умов у країнах походження біженців та мігрантів з тим, щоб людям не довелося залишати свої країни. Також у декларації говориться про необхідність «забезпечити всім біженцям та дітям-мігрантам реалізації права на освіту протягом декількох місяців після прибуття». Після прибуття до нової країни біженці та мігранти зможуть брати участь у програмах з інтеграції. Йдеться про вивчення мови і забезпечення доступу до освіти. Всі діти мають піти до

школи у перші ж місяці після прибуття. У документі йдеться про гранти на навчання, про робочі місця.

У самій декларації держави – члени ООН рішуче засудили акти і прояви расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов’язаної з ними нетерпимості стосовно біженців і мігрантів. Тому у декларації говориться і про «запо- бігання і реагування на сексуальне та гендерне насильство».

Знайшло своє відображення у тексті і питання про «підтримку країнам, які розміщують велику кількість біженців» та інші аспекти міграційної кризи. Тому ООН запускає кампанію «Разом – повага, безпека і забезпечення гідності для всіх». Держави-члени ООН декларують зобов’язання здійснювати все можливе для вирішення міграційних проблем і підготувати світ до нових проблем у цій сфері. У Нью-Йоркській заяві також заявлено, що для реалізації завдань, сформульованих декларацією, планується «почати переговори, щодо розробки глобального договору щодо регулювання міграції у 2018 році».

У заяві також йдеться про необхідність розробки спільних рекомендацій щодо принципів роботи з мігрантами у кризових ситуаціях, а також про необхідність «досягнення більш справедливого розподілу тягаря і відповідальності за розміщення і підтримку біженців між країнами світу».

Очікується, що в найближчий час світові лідери братимуть на себе конкретні фінансові зобов’язання щодо допомоги біженцям. Так, наприклад, прем’єр-міністр Китаю Лі Кецян вже заявив, що його країна готова виділити додатково на ці цілі 100 мільйонів доларів гуманітарної допомоги [6; 7; 8].

З огляду на все вищепераховане, Нью-Йоркська Декларація виражає політичну волю світових лідерів зберегти життя, захисту права і взяти частку відповідальності за вирішення міграційної кризи у глобальному масштабі. А отже, втілення в життя положень документа дозволить поліпшити ситуацію при прийомі біженців і мігрантів на кордоні та у приймаючих їхніх країнах, а належне виконання прийнятої декларації дозволить забезпечити захист усіх без винятку біженців і мігрантів.

Література:

1. Лукова Є. Правове регулювання статусу біженців на міжнародному рівні [Електронний ресурс] / Матеріали науково-практичної конференції «Інновації в юридичній науці та правозастосовчій практиці» (Секція №2), 2014. –Режим доступу: http://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=878%3A300514-07&catid=98%3A2-0514&Itemid=122&lang=ru

2. Конвенція про статус біженців 1951 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_011

3. ООН: кількість біженців у світі досягла рекордних показників [Електронний ресурс] / Інформаційне агенство Юніан, 2016. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1380687-oon-kilkist-bijentsiv-u-sviti-dosyagla-rekordnih-pokaznikiv.html>

4. Україна вибилася в лідери країн із найбільшою кількістю внутрішніх «біженців» [Електронний ресурс] / Обозреватель, 2016. – Режим доступу: <http://ukr.obozrevatel.com/society/67419-ukraina-vibilasya-v-lideri-krain-z-najbilshoyu-kilkistyu-vnutrishnih-bizhentsiv.htm>

5. Кермач Р. Проблема біженців в ЄС: довгострокові наслідки нового викилику [Електронний ресурс] / Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва, 2015. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/problema-bizhentsiv-v-es-dovgostrokovi-naslidki-novogo-vikliku>

6. Учасники саміту ООН схвалили декларацію для захисту біженців [Електронний ресурс] / Інформаційне агенство Юніан, 2016. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1529691-uchasniki-samitu-oon-shvalili-deklaratsiyu-dlya-zahistu-bijentsiv.html>

7. На саміті ООН схвалили Нью-Йоркську декларацію по біженцям [Електронний ресурс] / Європейська правда. Все про європейську інтеграцію України, 2016. – Режим доступу: https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/09/19/7054784/view_print/

8. Країни-члени ООН зобов'язалися зробити все можливе для вирішення міграційної кризи [Електронний ресурс] / 112.ua, 2016. – Режим доступу: <http://ua.112.ua/polityka/na-samiti-oon-svitovi-ldery-pryinialy-niu-yorksku-deklaratsiiu-shchodo-bizhentsiv-339846.html>

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. В. Гудзь¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Право на шлюб, як відомо, гарантується практично всіма країнами світу, але розбіжності внутрішнього матеріального права створюють велику кіль-

¹ Студентка Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

кість колізій національних та зарубіжних правових норм. Аби громадянину України та іноземцю укласти шлюб, який буде визнаний дійсним не лише в державі, в якій сторони мають намір вступити у шлюб, а й у державі, громадянами якої є майбутнє подружжя, необхідною умовою є дотримання всіх законодавчих вимог, що становлять матеріальні та формальні умови укладання та дійсності шлюбу [5, с.1]. Матеріальні умови – це позитивні чи негативні вимоги, з наявністю або відсутністю яких пов'язується питання про дійсність шлюбу, тобто це умови, що відносяться до шлюбної правоздатної та дієздатності [6].

Так, до матеріальних умов укладання шлюбу відносять наступні:

1) досягнення шлюбного віку. За законодавством України право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку (шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років) (ст. 22 Сімейного кодексу України, далі – СК України) [2]. Як правило, законодавство кожної окремої країни передбачає можливість зниження шлюбного віку або надання права на укладання шлюбу до досягнення шлюбного віку відповідним компетентним органом, і Україна не є виключенням. Стаття 23 СК України встановлює, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Слід ураховувати, що схоже правило міститься й у Конвенції ООН про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу від 07.11.1962 р. зобов'язує країни- учасниць вживати заходів щодо недопущення так званих «дитячих шлюбів». У статті 2 Конвенція забороняє укладання шлюбу особою, яка не досягла мінімального шлюбного віку, крім випадків, коли компетентний орган, враховуючи інтереси сторін та конкретні обставини, надає відповідний дозвіл [1].

2) волевиявлення осіб. Взаємна згода осіб, які беруть шлюб, є умовою, що притаманна тим правовим системам, де шлюб вважається добровільним союзом чоловіка та жінки – законодавство держав «сім'ї континентального права». Принцип добровільності шлюбу відображений у ст. 24 СК України, в якій передбачено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка [2]. Але в мусульманських державах згоду на шлюб дочки може давати батько проти її волі (Пакистан, Іран, Лівія та ін.).

3) одношлюбність. Умова, згідно з якою жінка та чоловік не можуть вступати у шлюб до припинення попереднього, встановлена у законодавстві тих держав, в яких шлюбно-сімейні відносини базуються на принципі моногамії. Не виключенням є й Україна. Так, ст.25 СК України передбачає принцип моногамії та наголошує на тому, що жінка та чоловік можуть одночасно

перебувати лише в одному шлюбі. Виключення складають країни мусульманського права, де шлюби залишаються полігамними та встановлюється можливість для чоловіка укласти до чотирьох шлюбів. Коран дозволяє і багатошлюбність, а Іслам дозволяє чоловіку мати чотири дружини, але він може розлучитися з однією з них і одружитися ще раз [5, с.3].

4) відсутність родинних зв'язків між нареченими. Відсутність відносин родинності та свояцтва між особами, які укладають шлюб, є важливою умовою укладення шлюбу в багатьох державах. У більшості з них забороняються шлюби між родичами по прямій лінії, повнорідними та неповнорідними братами й сестрами, усиновителями та усиновленими. Ця вимога знайшла своє відображення у ст. 26 СК України. Проте й щодо цієї умови в законодавстві деяких держав є певні особливості. Наприклад, у Франції допускаються шлюби між дядьками та племінницями, тітками та племінниками, а у Швеції, разом із заборонаю шлюбів між певними родичами по прямій лінії, а також між повнорідними братами й сестрами допускається реєстрація шлюбу за наявності вагомих причин і за умови, що особи, які одружуються, виховувались у різних сім'ях [6].

До матеріальних умов застосовується особистий закон – *lex personalis*, який у різних країнах розуміється по-різному. Так, у деяких країнах під *lex personalis* розуміють закон громадянства – *lex patriae*, в інших – закон місця проживання – *lex domicilii*. Що ж стосується України, то Закон України «Про міжнародне приватне право» у ст.16 наголошує на тому, що особистим законом фізичної особи вважається право держави, громадянином якої вона є [3].

Наступна група умов, які мають бути дотримані для визнання шлюбу дійсним, це формальні умови, тобто вимоги, які висуваються до процедури оформлення шлюбу, тобто стосуються форми укладання шлюбу [6].

Форма угоди визначається за законом місця її здійснення – *locus regit actum* чи за законом місця укладання шлюбу – *lex loci celebrationis*. Законодавство України ж встановлює, що форма і порядок укладення шлюбу, ускладненого іноземним елементом, в Україні визначаються правом України[3]. Шлюб може укладатися у різноманітних формах, у зв'язку з чим усі правові системи на сьогодні можна поділити на три групи. До першої належать держави, у яких шлюби укладаються виключно в цивільній формі (Франція, Швейцарія, Бельгія тощо). До другої групи належать держави, шлюби у яких укладаються в релігійній формі (Іран, Ірак, Ізраїль та інші). Існує також третя група, до якої входять держави, шлюби у яких укладаються у змішаній формі, тобто особи вільно обирають державну реєстрацію чи релігійну форму укладання шлюбу

(Австралія, Англія, Бразилія тощо). В Україні визнається лише цивільна (державна) форма реєстрації шлюбу, що також має бути врахована, при укладенні шлюбу з іноземним елементом [4, с.241].

Отже, питання укладення шлюбу з іноземним елементом є актуальними сьогодні як з теоретичної, так і з практичної точки зору, адже, з огляду на поширення сучасних міграційних процесів, шлюбно-сімейні відносини з іноземним елементом стали доволі поширеними. Для того аби громадянина України та іноземцю укласти шлюб, який буде дійсним не лише в державі реєстрації, а й у державі громадянства сторін, варто дотриматись всіх законодавчих вимог, які визначають формальні та матеріальні умови укладення та дійсності шлюбу.

Література:

1. Конвенція про згоду на взяття шлюбу, шлюбний вік та реєстрацію шлюбу від 10.12.1962 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_242
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. №2947– III // Відомості Верховної Ради України. –2002. – №21–22. – С.135.
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – №29. – Ст. 1694.
4. Жушман В. П. Міжнародне приватне право: [Підручник] / В. П. Жушман, І. А. Шуміло. – Х.: Право, 2011. – 320 с.
5. Розгон О. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном / О. Розгон // Юридичний Радник. – 2011. – №6 (60). – С. 1–8.
6. Фединак Г. С. Міжнародне приватне право: підручник / Г. С. Фединак, Л. С. Фединак. – 4 – те вид., переробл. і допов. – Київ: Атіка, 2009. – 500 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. Р. Гуров¹

ПРАВО НА ВІЙНУ

Історія людства – це історія війн. Англійський дослідник Л. Оппенгейм [1, с. 240] писав, що війна є зіткнення між двома або більшою кількістю

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

держав, здійснюване за допомогою застосування їх збройних сил, в цілях подолання один одного і примусу переможеного прийняти умови миру, бажані переможцю. Т. Гоббс сприймав війну як природний стан суспільства [2, с. 163]. Карл Клаузевіц, у свою чергу, вважав, що війна є продовження політики іншими, насильницькими засобами [3, с. 169].

В юридичному аспекті терміни «право» і «війна» поєднані разом.

Становлення основ права війни відбувалося паралельно на практиці та в теорії. На практиці право війни як система певних правил воюючих сторін було відоме здавна, існувало у звичаях, адже воюючі сторони ніколи не мали необмеженого права на свавілля проти суперника. З розвитком цивілізації, з утвердженням у державах поваги до людини воно поступово підкорялось певним узагальненим взаємоприйнятним правилам. Так, Паризька декларація про морську війну від 1856 року, Женевська конвенція про покращення долі поранених і хворих у діючих арміях від 1864 року, Петербурзька декларація про скасування застосування вибухових і запалювальних куль від 1868 року, Гаазька Конвенція (далі Конвенція) про закони і звичаї війни від 1907 року – це перші міжнародно-правові акти, які згодом склали основи міжнародного гуманітарного права.

Одночасно з терміном «війна» формувався і найбільш значимий показник класичного міжнародно-правового розуміння терміну «війна», – інститут оголошення війни. Проте, з прийняттям Конвенції, відповідна норма стала договірною. Так, згідно зі ст. 1 Конвенції договірні держави визнають, що військові дії не повинні починатися без попереднього і попередження, яке матиме форму оголошення війни або форму ультиматуму з умовним оголошенням війни. Також термін «війна» знайшов своє відображення у Женевському протоколі про заборону застосування на війні задушливих, отруйних, та інших подібних газів, і бактеріологічних засобів 1925 році.

Разом з актом оголошення війни виділяються такі найбільш поширені та відомі ознаки війни як розрив дипломатичних, консульських, торговельних, економічних, культурних та інших відносин між сторонами, припинення дії будь – яких договорів мирного часу, крім тих, які регулюють ведення бойових дій, або укладених спеціально на випадок війни встановлення спеціального правового режиму часткового обмеження прав людини та інші.

Початок війни – це момент фактичного відкриття воєнних дій або формального оголошення війни, навіть якщо за цим практично не почалися воєнні дії. Незважаючи на те, що оголошення війни здійснено відповідно до

Конвенції, така війна не перестає бути агресивною. У той же час потрібно зазначити, що вимога про оголошення війни не стосується національно-визвольних та громадянських війн. Вони, як правило, починаються з повстання проти існуючого політичного режиму, колонізатора чи окупанта.

Війна призводить до якісної зміни стану суспільства, оскільки багато державних інститутів починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. У наслідок цього життя суспільства, економіка перебудовується для забезпечення перемоги над ворогом.

В сучасному світі завдяки глобалізації з'являється все більше стимулів не вступати у війну, бо в багатьох відношеннях сучасна війна коштує дорожче, ніж у будь-яку попередню історичну епоху. Також сучасні умови глобалізації надали підстави заперечувати саму необхідність існування такої категорії, як державний суверенітет.

Концепція державного суверенітету виходить із незалежності держави в зовнішніх і верховенства у внутрішніх справах. За М. І. Палієнком поняття суверенітету є центральним у визначенні поняття держави, Суверенітет відображає відносини влади між людьми в суспільстві та між суспільствами. Суверенітет характеризує юридичну природу державного владарювання і є тим необхідним критерієм, який дає можливість відрізнити державу від інших публічно-правових союзів [4, с. 591]. Слід зазначити, що, навіть така інституція, як ООН – опорна конструкція міжнародної системи колективної безпеки – не може стати на заваді праву війни, бо суверенітет певною мірою цього не дозволяє. Суверенітет фактично може виступати універсальним прикриттям різних зловживань із боку держави.

Необхідно підкреслити, що на сучасному етапі розвитку цивілізації право на війну зумовлене як державним суверенітетом, так і власне правом на мир, яке не можна вважати природним та традиційним. Загальна тенденція історичного розвитку людства демонструє намагання обмежити право на війну засобами як міжнародного, так національного права. Сучасні потреби обумовлюють необхідність подальшого розвитку правових основ всілякого обмеження будь-яких концептів, що виправдовують застосування сили та втручання у внутрішні справи держав, а також непоширення доктрин міжнародних гуманітарних інтервенцій.

Отже, проблематика питання права на війну є багатогранною та складається з багатьох факторів, що виникли історично, і які вплинули на сучасну концепцію міжнародних відносин. Не можна не погодитись, що війна є явищем природним, але таким, якого треба уникати. Для цього необхідні бути створені ефективні механізми та інструменти правового регулювання.

Література

1. Оппенгейм Л. Международное право. – М., 1949. – Том 2.
2. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского/Томас Гоббс. – Москва: Мысль, 2001.
3. Ермишин О. Золотой фонд мудрости. – М.: Просвещение, 2006.
4. Палиенко Н. И. Суверенитет. Историческое развитие идеи суверенитета и ее правовое значение/Н. И. Палиенко. – Ярославль: Тип. Губ. правл., 1903.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. І. Данелюк¹

ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Розв'язання конфлікту – це спільна діяльність його учасників, спрямована на припинення протидії та на вирішення проблеми, що призвела до зіткнення. Розв'язання конфлікту передбачає активність обох сторін з метою перетворення умов, у яких вони взаємодіють, задля усунення причин конфлікту. Для розв'язання конфлікту необхідна зміна самих опонентів (чи хоча б одного з них), позицій, які вони відстоювали у конфлікті. Часто розв'язання конфлікту ґрунтується на зміні ставлення опонентів до його об'єкта чи один до одного.

5 грудня 1994 р. між Україною, Російською Федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії і Сполученими Штатами Америки був підписаний та набрав чинності Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [1], за яким всі вище згадані держави беруть на себе зобов'язання утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Камерон дуже чітко відкинув військовий варіант вирішення російсько-українського конфлікту. Його риторика

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури і кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

така, що усі сторони повинні виявити конструктивну позицію в діалозі з владою України та дотримувалися зобов'язань, взятих на себе в рамках Мінських та інших домовленостей. Російська Федерація несе особливу відповідальність. Велика Британія й надалі відіграватиме активну роль у зусиллях, спрямованих на досягнення дипломатичного вирішення, тісно співпрацюючи з Урядом України, Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами.

Серед глобальних викликів російсько-українського конфлікту насамперед є: руйнування регіональної і глобальної систем безпеки, зростання ймовірності застосування сили у вирішенні спорів між державами, створення чергового «замороженого» конфлікту в Європі. З такими думками важко не погодитися. Анексія Криму та військова експансія Російської Федерації на Сході України кардинально змінили ситуацію на європейському континенті та у всьому світі. Україна, по суті, стала плацдармом протистояння Захід-Росія, яке дедалі поглиблюється. Глобальна (ООН) та європейська (ОБСЄ) системи безпеки виявилися неспроможними адекватно та ефективно реагувати на агресію РФ. Головний механізм світового співтовариства, що займається питаннями урегулювання та недопущенням виникнення конфліктів, – Рада Безпеки ООН – заблокована Росією. ОБСЄ не має ефективних механізмів урегулювання російсько-українського конфлікту. Досвід грузинської війни не став у пригоді.

Відповідно до пункту 3 статті 2 Статуту ООН усі члени Організації Об'єднаних Націй вирішують свої міжнародні спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир і безпеку, і справедливість. На фоні сьогоденнішніх тенденцій зростає ймовірність застосування сили у вирішенні інших міжнародних спорів між державами, що є результатом неспроможності світового товариства ефективно відреагувати на агресію як того вимагають норми міжнародного права[2, ст. 2].

У доповіді «Глобальні тенденції розвитку людства до 2015 року», підготовленій Національним комітетом з розвідки (США), зокрема, зазначається: «З 1945 року кількість країн зросла більш як утричі, а з 1990 – го – на 20%, до 2015 року цей процес уповільниться. Він відбуватиметься в результаті колонізації, яка триває, а також через релігійно-етнічні конфлікти, що призводять до розколу держав. Така ситуація найімовірніша в країнах Африки на південь від Сахари, в Центральній Азії та Індонезії. У деяких випадках нові держави можуть виникати внаслідок діяльності сепаратистських рухів, які дестабілізують ситуацію в країнах, де меншини спочатку не прагнули відділення»[3].

Проте сепаратизм як явище став актуальним не лише в країнах Близького й Середнього Сходу та Африки. Це стосується також країн Європи та

США. Різниця лише у методах досягнення цілей. Історія появи на карті світу незалежного Косова та досвід його подальшого існування вкотре свідчать, що право націй на самовизначення й принцип територіальної цілісності держави – поняття, які, з погляду міжнародного права, мало сумісні. Зараз, на фоні протистояння у нашій країні, може посилитись розвиток сепаратизму в інших регіонах світу. Такі приклади ми вже мали можливість спостерігати у Сполученому Королівстві та Іспанії.

Отже, можна визнати необхідність усвідомлення та визначення дій світового співтовариства щодо вирішення конфлікту в Україні як недостатньо ефективними. Необхідно сформувати нову філософію двосторонніх відносин з метою протистояння російському впливу у різноманітних сферах суспільних відносин.

Література:

1. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [Електронний ресурс] : Підписано у м. Будапешт 5 грудня 1994 р. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_158

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан – Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010

3. Глобальные тенденции развития человечества до 2015 года / пер. с англ. М. Леоновича ; под ред. К. Жвакина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : leksii.in.ua

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Л. Демиденко¹

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини – це соціальна спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення своїх різно-

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

бічних матеріальних та духовних потреб шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами [1, с. 19].

Захист прав людини є одним з головних завдань міжнародної спільноти. Тому в цій галузі існує близько 300 декларацій, конвенцій, хартій, у різний час створених і визначених світовим співтовариством.

Цей процес набув особливої інтенсивності після закінчення Другої світової війни, створення Організації Об'єднаних Націй, інших демократичних міжнародних інституцій. І нині одним з найважливіших міжнародних актів із захисту прав людини й громадянина є Загальна декларація прав людини [2, с. 63]. Якщо ж вести мову про нормативне закріплення прав та свобод людини в рамках Ради Європи, то найпершим та найважливішим нормативним актом Ради Європи є її Статут. У даному нормативно-правовому акті визначені правила, за якими живе світове співтовариство та принципи міждержавного спілкування.

Відповідно до Статуту, метою Ради Європи є досягнення більшого єднання із її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу. Ця мета досягається за допомогою органів Ради шляхом обговорення питань, що становлять спільний інтерес, шляхом укладання угод та здійснення спільних заходів в економічній, соціальній, культурній, науковій, правовій та адміністративній галузях, а також у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод.

Також відповідно до статті 3 Статуту Ради Європи, Кожний член Ради Європи обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією, а також повинен відверто та ефективно співробітничати в досягненні мети Ради [3].

Серед основних документів Ради Європи потрібно назвати такий, як Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що була прийнята 4 листопада 1950 року в Римі відповідно до Загальної декларації прав людини з метою додержання країнами-підписантами (членами Ради Європи) та забезпечення на своїй території прав та основоположних свобод людини. Зазначений документ був ратифікований Україною лише 17 липня 1997 року, а набув чинності 11 вересня 1997 року. Не дивлячись на застереження, у цьому випадку Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини, який на сьогодні є реально діючим механізмом захисту прав декларованих Європейською Конвенцією про захист прав людини та основних свобод [4, с. 128].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод займає центральне місце в системі правових актів, прийнятих Радою Європи.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає низку юридичних гарантій: зобов'язання поважати права людини (ст. 1); право на справедливий судовий розгляд (ст. 6); право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13); заборона зловживання правами (ст. 17); можливість направлення запитів Генеральним секретарем Ради Європи щодо належного виконання положень Конвенції (ст. 52). Конвенція передбачає для забезпечення додержання Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створення Європейського суду з прав людини, який функціонує на постійній основі (ст. 19) [5, с. 68].

Слід відмітити, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є одним із небагатьох міжнародних актів, що не тільки описує права людини, а ще й встановлює відповідну систему для їх захисту. Тому велика цінність Конвенції пояснюється не стільки фіксацією наявних у ній прав та свобод, а скільки регулюванням механізму для їх імплементації в державах-учасниках, сутність якого полягає у функціонування на європейському просторі унікального судового органу – Європейського суду з прав людини.

Юрисдикція Суду поширюється на всі справи, які стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Суд може не лише приймати рішення про те, чи відбулося порушення Конвенції, він може також призначати відшкодування за завдану шкоду.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є обов'язковим для виконання договором для Високих Договірних Сторін, який встановлює систему контролю за здійсненням прав людини.

Конвенція – це також і унікальна система, що виступає в якості так званого «міжнародного загального права» і функціонує в режимі прийнятності та незалежності. Про неї можна говорити як про систему загального права в тому сенсі, що вона розвивається завдяки створюваному Судом прецедентному праву.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод складається з декількох розділів. До Конвенції були прийняті Протоколи №№ 1, 4, 6, 7, 12. Необхідність в додаткових протоколах обумовлювалася необхідністю розширення прав, які не включені до Конвенції, міжнародними функціями членів Європейської Комісії з прав людини та Європейського суду, необхідністю забезпечити їх незалежність при здійсненні ними своїх повноважень. Наприклад, в Протоколі № 1 закріплені деякі права і свободи, які не включені до розділу 1 Конвенції – право на вільне володіння своїм майном, право на освіту,

право на вільні вибори. Протокол №4 також гарантує деякі права і свободи, що не включені до Конвенції – заборона ув'язнення за борг, свобода пересування, заборона вислання громадян та заборона колективного вислання іноземців. Протоколом №6 було скасовано смертну кару. В Протоколі №7 закріплено процедурні гарантії, що стосуються вислання іноземців, право на оскарження в кримінальних справах, відшкодування в разі незаконного заступлення. В Протоколі №12 закріплено заборону дискримінації[6].

Великі повноваження у сфері реалізації наданих Конвенцією прав покладені на Комітет міністрів Ради Європи[7, с. 206–210].

Головним положенням, яке регулює повноваження Комітету міністрів з нагляду, є доповнення Протоколом №14 ст. 46 Конвенції, в п. 1 якої вказується: «Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточне рішення Суду з будь-яких справ, в яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду направляє до Комітету міністрів Ради Європи, який здійснює нагляд за його виконанням» [8, с. 130].

Також хотіла б акцентувати увагу на такому важливому документі Ради Європи як Європейська соціальна хартія. Разом з Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, Європейська соціальна хартія становить основу системи захисту прав людини Ради Європи.

Як вказується у Преамбулі даної Хартії, документ було прийнято «для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є спільним надбанням держав-членів, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу, зокрема, шляхом збереження та подальшого здійснення прав людини та основних свобод» [9].

Європейська Соціальна хартія – це договір Ради Європи, що є продовженням Європейської Конвенції прав людини у сфері економічних та соціальних прав. Вона була прийнята у 1961 році та переглянута у 1996 році. Хартія охоплює повний спектр прав, які включають право на житло, охорону здоров'я, на працю, соціальний захист, вільний рух осіб та недискримінацію. Вона створює механізм контролю, який ґрунтується на системі колективних скарг та національних звітів, які гарантують повагу цих прав державами –сторонами Хартії.

На сьогоднішній день всі 47 держав-членів Ради Європи підписали Хартію, 29 – ратифікували переглянуту Хартію, серед них і Україна, і тільки 13 країн все ще зберігають свої зобов'язання за хартією в редакції 1961р. Такий розвиток можна оцінювати як позитивний, який дозволяє припустити широке суспільне розуміння у державах-членах важливості соціальних прав для функціонування та розвитку наших суспільств [10, с. 2].

Європейська соціальна хартія є унікальним сучасним договором не тільки за обсягом закріплених соціальних та економічних прав, але й за впровадженням контрольним механізмом, у рамках якого передбачено дві основні процедури: загальна для всіх учасників – розгляд доповідей держав та факультативна – розгляд колективних скарг, учасниками якої є 27 держав. За результатом розгляду доповідей держав можуть бути прийняті висновки Європейським комітетом з соціальних прав. У випадках бездіяльності держав щодо прийнятих негативних висновків Комітет Міністрів може приймати рекомендації, вказуючи на встановлені Комітетом з соціальних прав невідповідності національного законодавства чи практики положенням Хартії. За результатами розгляду колективних скарг Європейський комітет з соціальних прав може виносити рішення по суті, а Комітет Міністрів у резолюції рекомендувати державі-відповідачу привести своє законодавство та/чи практику у відповідність з положеннями Хартії [11, с. 78; 12, с. 249–251].

Отже, хотілось би підсумувати, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейська соціальна хартія, прийняті Радою Європи, є унікальними документами, які, по-перше, встановлюють перелік прав та свобод людини та громадянина, а по-друге, запроваджують дієвий механізм їх реалізації та відповідальність держав у разі їх порушення.

Література:

1. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація // *Право України*. – 2010. – № 2. – С. 18–23
2. Мутуханов Арбі Ахмедович Європейські стандарти прав людини у правовій системі України // *Трипільська цивілізація*. – 2012. – № 8 (11). – С. 63–67.
3. Статут Ради Європи // Рада Європи; Статут, Міжнародний документ від 05.05.1949 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_001
4. Білаш О. В. Правові акти Ради Європи в системі захисту прав людини у сфері свободи совісті та віросповідання // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – 2015. – Випуск 34. – Том 3. – С. 127–131.
5. Звягіна І., Звягіна К. Механізм захисту прав і свобод людини в європейському прав та участь в ньому України // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави»* (2011 р., м. Київ) / Укладачі: Б. В. Новіков, Т. О. Чепульченко, І. П. Голосніченко, В. Ю. Пряміцин/– К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2011. – С. 67–69.
6. Ігнатенко Т. В. Природа Конвенції про захист прав і основних свобод людини // *Центр суддівських студій* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/seminar21-5.htm>

7. Аббакумова Д. Створення та становлення Комітету Міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 206–210.

8. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження : монографія / Д. В. Аббакумова. – Х. : Право, 2016. – 256 с.

9. Європейська соціальна хартія (переглянута) // Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 03.05.1996 № ETS N 163 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_062

10. Програма міжнародної конференції «Захист жінок та дітей на основі міжнародних документів щодо прав людини» // Ялта, 2–3 червня 2010 р. – 8 с.

11. Федорова А. Л. Зобов'язання України за Європейською соціальною хартією (переглянутою): юридичні наслідки в разі невиконання // Наукові записки НаУкма. Юридичні науки. – 2015. – Т. 168. – С. 77–81.

12. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар. – прав. читань, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самошенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. В. Дзюба¹

ПРАВОНАСТУПНИЦТВО АКТИВІВ ТА БОРГІВ СРСР ДЛЯ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Правонаступництво держав – це галузь, у якій багато прогалин і спірних ситуацій, що пояснюється двозначністю практики держав, що часом ґрунтується на спеціальних угодах і різних нормах, що існують незалежно від категорії правонаступництва держав. Крім того, аналіз сучасних вітчизняних, російських і західних досліджень правонаступництва держав свідчить про те, що на сьогодні, на жаль, відсутні комплексні дослідження цього міжнародно-правового інституту і історично-правового явища, які б охопили, з одного боку, сучасні теоретичні концепції в сфері правонаступництва, а, з іншого, – практику вирішення окремих питань, що постають внаслідок

¹ Студентка 4 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

правонаступництва.

А отже, у сучасному міжнародному праві існує певна проблема, пов'язана з питанням правонаступництва держав у зв'язку з припиненням існування певної держави, насамперед це стосується розпаду СРСР. Це питання досі не є остаточно врегульованим, що і обумовлює актуальність обраної теми, бо від ефективності регулювання цього процесу безпосередньо залежить стабільність міжнародного правопорядку.

Значну увагу дослідженню питання правонаступництва держав приділили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, зокрема Галан В. О. [1], Ноговіціна Ю. О. [2], Мельник А. Я. [3], Перевезенцев О. Ю. [4], Пронюк Н. В. [5], Кополович В. [6], Кучеренко В., Патлай М. [7] та інші. Проте основним джерелом дослідження цієї тематики залишаються міжнародні договори, або правонаступництво загалом.

Аналіз процесу правонаступництва України та Росії в сфері боргів та активів СРСР після припинення його існування, його наслідків та проблем.

Під правонаступництвом як правовою категорією розуміють перехід прав та обов'язків одного суб'єкта до іншого у встановлених правом випадках і відповідно до правових приписів. З погляду міжнародного права, правонаступництво держав – це перехід прав та обов'язків однієї держави до іншої в результаті настання певних подій. Іншими словами, правонаступництво держав виникає у тому разі, якщо відбувається остаточно і безповоротна заміна суверенітету однієї держави над тією або іншою територією суверенітетом іншої держави [5].

На основі дослідження загальних особливостей інституту правонаступництва доведено, що правонаступництво можна розглядати як своєрідну міжнародно-правову гарантію, що забезпечує сталість міжнародних відносин у процесі заміни одних держав – суб'єктів міжнародного права іншими. Підтвердженням ефективності такої гарантії виступає той факт, що міжнародне правонаступництво держав постійно зазнає змін, пов'язаних із прогресивним розвитком міжнародного права, і на сьогодні регулюється не тільки нормами звичаєвого права, а й відповідними міжнародно-правовими кодифікованими актами – Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо договорів 1978 р. та Віденською конвенцією про правонаступництво держав щодо державної власності, державних архівів і державних боргів 1983 р. [6].

Сучасному міжнародному праву відомі різні сфери регулювання правонаступництва, наприклад, щодо договорів, державної власності, боргів, державних архівів і так далі.

Питання про правонаступництво стосовно договорів Союзу РСР, державної власності, державних архівів і державних боргів СРСР виступає в якості одного з найважливіших наслідків припинення існування Радянського Союзу. Не зважаючи на те, що визнано, що держави-учасниці СНД є правонаступницями прав і зобов'язань колишнього Союзу РСР, є певна проблема, пов'язана з питанням правонаступництва держав та створенням на його території 15 нових суверенних держав. Ця проблема переважно полягає у тому, що це питання досі не є остаточно врегульованим, зокрема з причин трьох різних підходів до його вирішення (Російської Федерації, країн Балтики та решти колишніх республік).

Очевидність розпаду Союзу РСР сприяла тому, що, не чекаючи офіційного оголошення про припинення існування держави, основними кредиторами була проведена у 1991 р. Московська зустріч на рівні глав держав, її учасниками стали потенційна держава попередник (СРСР), потенційні держави-спадкоємці (республіки) та країни, які були кредиторами СРСР. Останні були заінтересовані в тому, щоб зобов'язання Радянського Союзу по зовнішніх боргах перейшли до держав-наступників, які мали в повному обсязі гарантувати їх виконання [8]. Результатом Московської зустрічі було підписання сторонами Меморандуму про взаєморозуміння щодо боргу іноземним кредиторам СРСР та його правонаступників від 28 жовтня 1991 й Комюніке від 24 листопада 1991 р., в яких були викладені взаємні зобов'язання учасників зустрічі [7]. Меморандум містив основний принцип подальшої виплати зовнішнього боргу СРСР його спадкоємцями – принцип солідарної відповідальності. Сторони оголосили себе такими, що солідарно відповідають за борг без шкоди для первісних контрактів. Солідарна відповідальність держав спадкоємців у даному випадку означала: якщо одна держава-спадкоємець виявить, що не в змозі виплачувати свою частку боргу, то інші партнери по Мемандуму повинні взяти на себе зобов'язання у частині, що приходить на частку України. Сторонами передбачено, що ця домовленість діятиме до укладення окремої двосторонньої угоди, яку Сторони повинні були підписати до 31 грудня 1992 р. [9]. Там же обумовлювалося: якщо така угода не буде підписана в зазначений термін, кожна зі Сторін вправі буде заявити, що вона не зв'язана положеннями Протоколу. На виконання цієї угоди Російська сторона зобов'язувалася надати Україні повну інформацію про всі активи й боргові зобов'язання колишнього Союзу, а також їхніх рухах, починаючи з грудня 1991 р. Однак указаної інформації надано не було, і тому згаданої угоди не було укладено. Україна відмовилася від передачі Росії прав і функцій на управління українською час-

тиною зовнішнього боргу та фінансових активів СРСР, заявивши, що вона бере на себе виплату відповідної частини цього боргу. Юридично це положення було закріплено в Протоколі від 16 січня 1993 р., де відзначалося, що Росія й Україна будуть окремо відповідальні у відповідних частках за обслуговування зовнішнього боргу СРСР [8].

Ще одним кроком у врегулюванні цієї проблеми стало підписання 4 грудня 1991 р. Договору про правонаступництво щодо зовнішнього державного боргу і активів Союзу РСР. Договір підписали 15 республік та СРСР як держава – попередниця. У ньому було взято до уваги принципи міжнародного права та положення Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо державного майна, державних архівів та державних боргів 1978 р. У цьому Договорі зокрема зазначалось, що частка кожної з держав – правонаступниць у загальній сумі боргу та активів, яка визначається з урахуванням виробленого національного прибутку, експорту, імпорту, та чисельності населення у 80–90 – х рр. [6]. Згідно з Договором про правонаступництво щодо державного боргу та активів колишнього СРСР від 4 грудня 1991 року, Україна взяла на себе зобов'язання обслуговувати 16,37% сукупного зовнішнього боргу Союзу РСР та прийняла права власності на такі ж відсотки його активів. Договір набув чинності з моменту його підписання.

В розвиток процесу розподілу активів і пасивів колишнього СРСР були підписані наступні документи, в яких підтверджені і закріплені права України на відповідну частину активів і пасивів колишнього СРСР:

1. Угода між Україною та РФ про подальший розвиток міждержавних відносин від 23 червня 1992 р. (м. Дагомис), яка набула чинності з моменту підписання;
2. Угода між Главами держав СНД про розподіл всієї власності СРСР за кордоном від 6 липня 1992 р. (м. Москва);
3. Угода між Урядом України та Урядом РФ про реалізацію права на закордонну власність колишнього СРСР від 3 серпня 1992 року (м. Ялта), яка також набула чинності з моменту підписання;
4. Угода між Україною та РФ про врегулювання питань правонаступництва щодо зовнішнього боргу та активів колишнього СРСР від 9 грудня 1994 року (так званий «нульовий варіант») [10].

Відповідно до Дагомиської угоди між РФ і Україною про подальших розвиток міждержавних відносин від 23 червня 1992 р. та Ялтинської Угоди між Україною і РФ про реалізацію прав на закордонну власність колишнього Союзу РСР від 3 серпня 1992 р., обидві сторони парафували угоду про пе-

редачу Україні об'єктів зарубіжної власності для дипломатичних і консульських потреб у 36 країнах 23 червня 1993 р. [11].

У результаті багаточисельних двосторонніх і багатосторонніх перемовин та укладених угод між державами СНД Росія остаточно вирішила це питання для себе в односторонньому порядку. Відповідно до Указу Президента Російської Федерації «Про державну власність колишнього Союзу РСР за кордоном» від 8 лютого 1993 р. Російська Федерація як держава – продовжувач Союзу РСР перебрала на себе всі права на нерухому і рухому власність колишнього СРСР, що розташована за кордоном, а також виконання усіх зобов'язань, пов'язаних із використанням цієї власності. Такими діями Російська Федерація порушила норми міжнародного права, а точніше права інших держав – суб'єктів колишнього СРСР, чим були перекреслені всі попередні домовленості щодо розподілу власності колишнього СРСР [6].

Згодом було укладено ще ряд двосторонніх угод між колишніми республіками Союзу РСР з питань нерухомості та боргів. Так, 9 грудня 1994 р. уряди Росії та України підписали угоду, яка отримала неформальну назву «нульовий варіант», за умовами якої Російська Федерація визначалася правонаступницею колишнього СРСР по зовнішньому боргу й активах, включаючи і закордонну власність, а також брала на себе зобов'язання виплатити частку зовнішнього боргу України, проте Україна одночасно передавала Російській Федерації і свою частку активів колишнього Союзу РСР. За тлумаченням Верховної Ради України ця Угода набуде чинності тільки за умов:

- погашення РФ заборгованості колишнього Зовнішекономбанку СРСР перед резидентами України;
- укладення та набуття чинності міжурядової угоди про принципи реструктуризації заборгованості України з державних кредитів, наданих РФ;
- нотифікації Українською стороною ратифікації РФ угоди про взаємне визначення прав і врегулювання відносин власності від 15 січня 1993 р.;
- розподілу та повернення РФ належної Україні частки активів та пасивів колишнього Держбанку СРСР;
- виконання РФ своїх зобов'язань щодо забезпечення вступу України у права власника об'єктами власності колишнього СРСР (відповідно до угод від 23 червня 1992 р. та від 3 серпня 1992 р.);
- підписання і набуття чинності угоди про оцінку та розподіл Алмазного фонду та оцінку, розподіл або грошову компенсацію золотого запасу колишнього СРСР станом на 1 грудня 1991 р. згідно з частками, передбаченими договором про правонаступництво (4 грудня 1991 р.), і фактичне повернення їх Україні;

- підписання та набуття чинності угоди про повернення в Україну цінностей, які є національним надбанням українського народу, за переліком;
- застосування РФ режиму вільної торгівлі у відносинах з Україною [11].

На сьогодні зазначена вище Угода не ратифікована Верховною Радою України – бо український парламент двічі – у 1997 і 2009 роках – відмовився її ратифікувати. Згідно з Постановою «Про порядок ратифікації угоди між Україною і Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступності по зовнішньому державному боргу й активах колишнього СРСР» Верховної Ради Київ виставив Москві низку умов . Серед них отримання повної інформації про стан золотого запасу, алмазного фонду та балансів банків колишнього СРСР на 1 грудня 1991 року, а також балансової та ринкової вартості власності колишнього СРСР за кордоном із міжнародним аудитом.

Оскільки угода про «нульовий варіант» не набула чинності, Україна до теперішнього часу розглядає укладені угоди з питань розподілу закордонної власності СРСР чинними і такими, що підлягають виконанню сторонами [12]. Слід зазначити, що у 2008 році Прем'єр – міністр України Юлія Тимошенко зробила деякі кроки в цьому питанні, шляхом підписання Постанови Кабінету Міністрів від 9 січня 2008 р. №1 «Про виплату в 2008 році громадянам України компенсації втрат від знецінення грошових заощаджень, вкладених до 2 січня 1992 р. в установи Ощадного банку СРСР та державного страхування СРСР, що діяли на території України, та облігації Державної цільової безпроцентної позики 1990 року, державні казначейські зобов'язання СРСР і сертифікати Ощадного банку СРСР, придбані на території Української РСР». Але і далі ці питання не втрачали своєї актуальності. Як підтвердження цього факту, в 2014 році Яценюк Арсеній Петрович зазначив, що «розділ майна Радянського Союзу фактично не завершений і Україна має легітимні і законні претензії щодо Росії на те майно, яке Росія незаконно залишила за собою». Після чого, доручив міністерству закордонних справ підготувати правову позицію щодо захисту національних інтересів країни при розділі коштів і майна колишнього СРСР [13]. Зі свого боку, Росія вважає питання врегульованим і неодноразово заявляла, що не має наміру вести переговори з Україною щодо боргів та активів, посилаючись, зокрема, на факт укладення угоди у грудні 1994 року [12].

Відповідно до зазначеного матеріалу можна впевнено зробити висновок, що це питання залишається відкритим і досі чекає на правове вирішення.

Територіальні зміни в державі, виникнення та зникнення держав – явище не повсякденне, але періодичне. Тому проблема правонаступництва,

зокрема України, є актуальною не лише в контексті науки міжнародного права, але й у контексті забезпечення національних інтересів держави. Такі питання, як визначення позиції України щодо ратифікації угоди за «нульовим варіантом», визнання прав України на частку власності колишнього СРСР за кордоном та нерухомої власності, розташованої на території інших колишніх радянських республік, виплата та обслуговування української частки державного боргу колишнього СРСР, врегулювання територіальних питань з Російською Федерацією і Румунією, повернення валютних вкладів українських юридичних осіб з рахунків у Зовнішекономбанку – усі ці та інші питання потребують вирішення, яке б ґрунтувалось на нормах міжнародного права і враховувало інтереси України [2].

Література

1. Галан В. О. Міжнародне правонаступництво держав у практиці співдружності незалежних держав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. О. Галан. – К., 2007. – 19 с.
2. Ноговіцина Ю. О. правонаступництво України: міжнародно-правові аспекти : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ноговіцина Юлія Олексіївна. – К., 2005. – 19с.
3. Мельник А. Я. правонаступництво України щодо міжнародних договорів колишнього СРСР : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Мельник Андрій Ярославович. – К., 2004. – 21 с.
4. Перевезенцев О. Ю. Міжнародно-правове регулювання інституту правонаступництва держав щодо міжнародних договорів : Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Перевезенцев Олексій Юрійович. – К., 2004. – 18 с.
5. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посіб. / Н. В. Пронюк. – 2 – е вид., змін. та допов. – К. : КНТ, 2010. – 344 с.
6. Кополович В. Питання правонаступництва держав у міжнародному праві // Юридичний журнал. – 2010. – № 3. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3451>
7. Кучеренко В., Патлай М. Проблеми реструктуризації і зовнішнього боргу України // Дайджест. УНІА «Укрінформ». – 2001. – № 7.
8. Галан В. О. Практика врегулювання проблем державного боргу колишнього СРСР // Проблеми законності. – Вип. 64, 2003. – С. 206–212.
9. Цыбуков В. Кто платит по долгам СССР // Междунар. жизнь, 2001 – № 6. – С. 108–119.
10. Доповідь Міністра закордонних справ України Б. І. Тарасюка на парламентських слуханнях 05.07.2000 з питань виконання Постанови Верховної Ради України «Про порядок ратифікації Угоди між Україною та Російською Федерацією про врегулювання питань правонаступництва щодо зовнішнього

державного боргу та активів колишнього СРСР» від 19 лютого 1997 року №86/97– ВР

11. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник // Л. Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – 355 с.

12. Розділення СРСР. РФ обговорить «нульовий варіант» боргів СРСР, якщо Україна компенсує \$20 млрд боргу // Корреспондент.net, 2014. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3320798-rozdilennia-srsr-rf-obhovoryt-nulovyi-variant-borhiv-srsr-yakscho-ukraina-kompensuiet-20-mlrd-borhu>

13. Яценюк планує переглянути процедури розподілу майна Радянського Союзу // Вінницький бізнес-портал VINZABAR. – Режим доступу: <http://vinbazar.com/news/drugoe/yatsenyuk-planuye-pereglyanuti-protseduri-rozpodilu-maina-radyanskogo-soyuzu>

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. П. Діденко¹

ПРОБЛЕМИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Одним із чинників розвитку міжнародного приватного права є процес міграції, який сприяє поширенню приватних відносин ускладнених іноземним елементом. Останнім часом, значно зросла кількість шлюбів, що укладаються з іноземцями, саме тому актуальності набувають ряд питань, які стосуються регулювання міжнародного укладання та розірвання шлюбу, особистих майнових та немайнових відносин подружжя, відносин членів сім'ї, батьків та дітей, міждержавного усиновлення та ін.

Питаннями шлюбно-сімейних відносин займалися такі вчені-теоретики, як зокрема: М. М. Богуславський, А. О. Гетьман-Павлова, Г. К. Дмитрієва, В. Я. Калакура, В. І. Кисіль, А. Л. Маковський, О. О. Мережко, Г. С. Фединяк, Я. М. Шевченко та ін.

Сімейне право різних держав ґрунтується на правилах Загальної декларації прав людини, що проголошує право чоловіків та жінок, які досягли

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

повноліття, брати шлюб та засновувати сім'ю[1]. Законодавство майже всіх країн гарантує право на шлюб, проте регулювання шлюбно-сімейних відносин у цих країнах, може бути досить таки специфічним та мати значні відмінності. В таких ситуаціях кожний із правопорядків буде претендувати на врегулювання одних і тих же відносин, якщо вони ускладнені іноземним елементом. Як наслідок, виникає необхідність використання колізійних норм, що визначають, право якої країни буде застосовуватися в регулюванні сімейних відносин. Уніфікація матеріальних норм у цій сфері – досить проблематична. Законодавство більшості країн встановлює норми, які передбачають матеріальні умови для осіб, що вступають в шлюб, проте зміст таких умов може відрізнятись.

Існують розбіжності щодо вікового цензу, різностатевості, наявність прямого споріднення, реєстрація шлюбу між усиновителем та усиновленим, заборона шлюбу з людьми іншого віросповідання, тимчасова заборона на шлюб «жалобний строк», для того щоб укласти новий шлюб необхідно розірвати попередній та ін.. Наприклад, для України умовою є взаємна згода чоловіка та жінки і досягнення ними шлюбного віку (18 років), в деяких мусульманських країнах шлюбний вік становить 16 років та й взаємна згода не завжди потрібна. В Австралії шлюбний вік складає для жінок 16 років і 18 років для чоловіків, у Франції – 15 років для жінок і 18 років для чоловіків, в Англії – 16 років для жінок і чоловіків, у Російській Федерації – 18 років – для чоловіків і для жінок. У Швейцарії шлюбний вік складає для чоловіків 20 років і 18 років для жінок. Законодавство більшості зарубіжних країн, як і українське, передбачає можливість зниження шлюбного віку або надання відповідним компетентним органам права на укладення шлюбу до його досягнення[3, с.544]. Відсутність одноманітності в змісті таких умов породжує суперечності, а в наслідок і так звані «кульгаючі шлюби та розлучення», які в одній державі визнаються, а в іншій – ні. Така ситуація обумовлюється колізійною проблемою, яку важко вирішити.

Сімейні відносини в Україні регулюються відповідно Сімейним кодексом (далі – СК) від 10.01.2002 р. та Законом України «Про міжнародне приватне право» (далі – ЗУ «Про МПП») від 23.06.2005р. регулює сімейні відносини з іноземним елементом. Положення II розділ «Колізійні норми щодо правового статусу фізичних та юридичних осіб» стосуються особистого закону фізичної особи, як учасника сімейних відносин, її правосуб'єктності, особисті немайнові права, опіка та піклування, реєстрації актів цивільного стану громадян України за її межами. Проте поза сферою уваги закону залишився ряд інших інститутів сімейного права: сімейних договорів, осо-

бистих немайнових прав та обов'язків подружжя, батьків і дітей, інших членів сім'ї та родичів, невизначена доля дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Тобто існує низка спірних питань, які потребують врегулювання. На думку А. Л. Маковського, видання єдиного комплексного закону дозволило відразу усунути прогалини в цивільному, сімейному і цивільно– процесуальному законодавстві і зручно зібрати «під однією обкладинкою» всі основні законодавчі норми, розраховані на відносини цивільного права, ускладнені іноземним елементом [5, с. 62].

Існує необхідність пошуку варіантів подолання розбіжностей в шлюбно-сімейних відносинах. Засобом вирішення таких проблем – є міжнародні договори: Конвенція про компетенцію та застосовуване право стосовно захисту неповнолітніх (1961 р.); Конвенція про укладання шлюбу і визнання його недійсним (1978 р.); Конвенція про захист дітей і співробітництво в сфері міжнародного усиновлення (удочеріння) (1993 р.); Конвенція про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя (1970 р.). Європейська конвенція про усиновлення дітей 2008 р.; Європейська конвенція про репатріацію неповнолітніх (1970 р.); Європейська конвенція про правовий статус позашлюбних дітей (1975 р.) та ін.

Значний вплив на формування системи колізійних норм мають колізійні принципи, саме вони вказують правопорядок якої країни буде застосовуватись. На думку М. В. Антокольської «сама мета створення колізійних норм полягає в тому, що вони повинні застосовуватися тільки у випадку відсутності міжнародної конвенції або двосторонньої угоди»[4, с.360]. До колізійних принципів належить: право країни місця укладення шлюбу (*lex locicelebrationis*); право країни, що є особистим законом суб'єктів сімейних відносин (*lex personalis* у самих різних конфігураціях); право країни, місця знаходження майна (*lex re sitae*); право країни, яке обрали самі сторони для регулювання своїх відносин (*lex voluntatis*).

Важливе значення в сфері регулювання шлюбно-сімейних відносин має право місця укладення шлюбу» (*lex locicelebrationis*). Довгий час це правило було визначальним при регулюванні відносин шлюбу. Але в разі укладання шлюбу іноземцями в третій країні, або після укладання шлюбу, подружжя змінює місце проживання, використання такої прив'язки – недосить доцільним. Все частіше зустрічається застосування цієї формули разом з іншими колізійними прив'язками (*lex personalis* – особистий закон).

Відповідно до принципу автономії волі сторони мають можливість самостійно визначати застосовуване право до конкретних відносин. Це положення закріплюється і в статті 5 ЗУ «Про МПП» [2]. Цей принцип все частіше

став поширюватися на колізійне регулювання сімейних відносин. Подружжя при обранні права, яке буду регулювати їхні відносини, може обрати з необмеженого кола правопорядків, якщо інше не передбачено законом. Що стосується України, то Г. К. Дмитрієва вважає, що законодавець повинен прийняти закон під назвою «Основи міжнародного приватного права», який би врегулював загальні інститути міжнародного приватного права та положення про правовий статус іноземців [6, с. 87].

Отже, на підставі вище викладеного, можна зробити висновок, що при регулюванні сімейних відносин з іноземним елементом, використовуючи колізійний метод регулювання, слід враховувати особливості його застосування. Оскільки потребують уточнення положення щодо застосування колізійних норм: проблема «правової кваліфікації», «зворотного відсилання», «обходу закону» («застосування імперативних норм», «застосування права країни з множинністю правових систем» тощо. Існує необхідність закріплення положення, згідно з яким, право, що обирається сторонами не повинно негативно впливати чи певним чином погіршувати становище одного з подружжя або дитини. Міжнародне приватне право досить прогресивна галузь права, яка розвивається швидкими темпами, тому для належного правового регулювання відносин з іноземним елементом український законодавець теж повинен «іти в ногу з часом». Саме тому, ЗУ «Про МПП» теж потребує постійного вдосконалення та оновлення відповідно до міжнародно-правових актів.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Закон України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005р. поточна редакція від 24.05.2016р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
3. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право : [підруч.] / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. – [3 – те вид., доп. і перероб.]. – К.: Атіка, 2005. – 544 с.
4. Міжнародне приватне право: навчальний посібник [за заг. ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана]. – Київ: Юрінком Інтер, 2007. – 360 с.
5. Маковский А. Л. Кодификация гражданского права и развитие отечественного международного частного права / А. Л. Маковский / под ред. Д. А. Медведева. – М. : Статут, 2008. – С. 56–71.
6. Международное частное право : учебник / отв. ред. Г. К. Дмитриева. – М. : Проспект, 2000. – 462 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Інтеграція України в низку міжнародних організацій, збільшення інтенсивності зовнішніх відносин за участю українців та іноземних громадян потребують адаптації національного законодавства до міжнародних норм і перегляду найбільш важливих питань, що стосуються правового статусу іноземців.

В законодавстві України наявні певні прогалини щодо врегулювання питань правового статусу різних категорій іноземців в Україні, що негативно позначається на правозастосовній діяльності й зумовлює актуальність аналізу зазначеної проблеми та мету цієї статті.

Правову основу регулювання статусу іноземців в Україні складає Конституція України, норми міжнародного права, Закони України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», інші нормативно-правові акти. Відповідно до Закону України від 22 вересня 2011 року № 3773 – VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (із змінами) іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Іноземні особи у будь-якій державі наділяються певним правовим статусом. У цілому правовий статус приватного суб'єкта – це система визнаних і закріплених державою у законодавчому порядку його прав, свобод та обов'язків. Правовий статус фізичних осіб визначається в національному законодавстві держави перебування з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права стосовно прав та обов'язків людини, зокрема тих, що містяться в положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [1].

Серед основних та найбільш важливих питань їхнього правового статусу – надання і закріплення прав та соціальних гарантій у різних сферах за іноземцями, які постійно або тимчасово проживають в Україні. До нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання даного питання, належать Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. [2], Закон України «Про імміграцію» від 7 червня 2001 р. [3] та інші. Але правовий статус іноземців, які отримали посвідку

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

на постійне проживання, та іноземців, які отримали посвідку на тимчасове проживання, чітко не визначений і потребує подальшого аналізу та закріплення основних положень на законодавчому рівні.

Закон України «Про правовий статус іноземців» від 4 лютого 1994 р. визначає правовий статус іноземців в Україні, закріплює основні права, свободи та обов'язки іноземних громадян і осіб без громадянства, які проживають або тимчасово мешкають в Україні.

При цьому іноземцями визнаються громадяни, які постійно або тимчасово проживають або перебувають на території України належать до громадянства або підданства іноземних держав і не є громадянами України, а особами без громадянства – особи, які не належать до громадянства або підданства будь-якої держави.

Ст. 26 Конституції України встановлює, що іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземці є рівними перед законом незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять, інших обставин. У Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року № 3773 – VI визначено, зокрема, поняття «іноземець». Це – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Особою без громадянства вважається особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Тобто тимчасово іноземці можуть перебувати в Україні на підставі дії отриманої візи з чітко визначеним терміном чи згідно з міжнародними домовленостями. Тимчасове проживання в Україні можливе за умови отримання іноземцями посвідки на тимчасове проживання у випадках, передбачених Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а також Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їхніх бланків та внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року» від 28 березня 2012 року [4].

Іноземці, які перебувають в Україні на іншій законній підставі, вважаються такими, що тимчасово перебувають в Україні. Вони зобов'язані в по-

рядку, що визначається Кабінетом Міністрів України, зареєструвати свої національні паспорти або документи, які їх замінюють, і виїхати з України після закінчення відповідного терміну перебування.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок та статус біженця у порядку, встановленому законом. Крім вказаних категорій іноземців існують і такі, які мають намір постійно проживати в Україні, тобто іммігранти. Вони проживають в Україні, отримавши посвідку на постійне проживання, і після закінчення певного строку можуть подати заяву на отримання громадянства. У ст. 26 Конституції України й у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [5].

Іноземці в'їжджають в Україну за наявності паспортного документа та одержаної у встановленому порядку візи, якщо інше не передбачено законодавством чи міжнародними договорами України. Це правило не поширюється на іноземців, які перетинають державний кордон України з метою визнання їх біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту чи отримання притулку [6].

Відповідно до Правил оформлення віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2011 року № 567 (далі – Правил), віза – це наданий уповноваженим органом України в установленій законодавством формі дозвіл, необхідний для в'їзду або для транзитного проїзду через територію України протягом відповідного строку. Рішення щодо оформлення візи приймається в установленому порядку дипломатичним представництвом або консульською установою України, Міністерством закордонних справ України або представництвом Міністерства закордонних справ на території України.

Іноземці можуть пересуватися на території України і обирати місце проживання в ній відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України [7]. Обмеження в пересуванні та виборі місця проживання допускаються, коли це необхідно для забезпечення безпеки України, охорони громадського порядку, охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів її громадян та інших осіб, які проживають в Україні.

Іноземці мають право на звернення до суду та до інших державних органів для захисту їх особистих, майнових та інших прав.

З метою врегулювання питання про визначення правового статусу іноземців необхідно внести доповнення до нової редакції Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», а також чітко сформулювати положення про зрівняння в правах іноземців, які постійно проживають в Україні, та громадян України (тут не йдеться про права, які мають винятково громадяни України, а саме: про виборчі та інші права, що відповідає положенням Конституції України). Таким чином, в усьому, що стосується права на безкоштовну освіту, отримання медичної допомоги, права на працю, на соціальне забезпечення, іноземці, які отримали посвідку на постійне місце проживання в Україні, прирівнюються до громадян України. По суті, необхідно відновити положення статей 7–14 другого розділу (про основні права, свободи та обов'язки іноземців і осіб без громадянства) попередньої редакції Закону України від 4 лютого 1994 року та розширити положення стосовно соціального забезпечення з вказівкою не тільки на Конституцію України, а і на такі спеціальні закони, якими буде врегульоване окреслене питання: «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про пенсійне забезпечення» й інші.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що зростання інтенсивності зовнішніх відносин за участю українців та іноземних громадян потребує адаптації національного законодавства до міжнародних норм і перегляду найбільш важливих питань щодо правового статусу іноземців.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року: ратифіковано Законом України від 17 липня 1997 року №475/97ВР // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215. – 17 листопада.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року: ратифіковано Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789 – XII // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: закон України від 22 вересня 2011 року № 3773 – VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 179.
4. Про імміграцію: закон України від 7 червня 2001 року № 2491 – III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 41. – Ст. 197.
5. Про затвердження Порядку оформлення, виготовлення і видачі посвідки на постійне проживання та посвідки на тимчасове проживання і технічного опису їх бланків та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 року: постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 року № 251 // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 75. – 25 квітня.

6. О пребывании иностранцев на территории Чешской Республики: закон Чехии от 1 января 2011 года № 326/1999 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakonyonline.cz/>

7. Про пенсійне забезпечення: закон України від 5 листопада 1991 року № 1788ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст. 10.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Дорошенко¹

ЗАХОДИ ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ ТА РЕГІОНАЛЬНА СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В МЕЖАХ АСЕАН

Зміцнення довіри у міжнародному праві завжди вважалося одним із ключових завдань світового співтовариства, адже стосується найбільш гострої проблеми людства – відмови від війни як засобу здійснення міжнародних відносин та забезпечення миру і розвитку для усіх держав. Протягом століть це питання набувало все більшого значення. Цьому сприяли, зокрема, гуманізація міжнародних відносин та створення системи колективної безпеки в рамках ООН, що була покликана забезпечити мир, співробітництво і соціально-економічний прогрес для кожного народу.

На допомогу всеохоплюючій системі міжнародної безпеки прийшли регіональні об'єднання, створені на основі статті 52 Статуту ООН, що заохочує держави укладати регіональні угоди. Одним із таких є Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН). Офіційно декларуючи за мету свого функціонування передусім економічне і соціальне співробітництво, ця організація не могла оминати питання попередження конфліктів в межах регіону. Практика ефективного використання засобів зміцнення довіри її учасниками може бути використана як Україною, так і іншими державами.

Актуальність теми полягає у необхідності вивчення позитивного досвіду встановлення довіри між державами як головними суб'єктами міжнародного права з метою запозичення механізмів попередження і вирішення міжнародних спорів. Зважаючи на той факт, що разом з глобалізаційними

¹ Студент 5 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

процесами у сучасному світі посилюється регіоналізація міжнародного права, збільшується кількість регіональних конфліктів як збройного, так і незбройного характеру, сучасне міжнародне право вимагає від держав перегляду своєї зовнішньої політики. Підтримання міжнародного миру та безпеки неможливе без ліквідації локальних загроз і непорозумінь. Часто саме зусилля держав на регіональному рівні здаються більш дієвими, аніж заходи, здійсненні в межах універсальної системи колективної безпеки.

Заходи зміцнення довіри є інститутом сучасного міжнародного права, який структурно належить до галузі права міжнародної безпеки. Це сукупність норм та принципів, які регулюють інформаційну і контрольну діяльність держав, направлену на встановлення і зміцнення взаєморозуміння, попередження раптового нападу чи несанкціонованого конфлікту. Заходи зміцнення міжнародної довіри – це система організаційно-правових форм взаємодії, завданням яких є підтримання миру і безпеки, попередження та вирішення міжнародних спорів мирними засобами через укріплення взаємної довіри між державами. Такі заходи мають також важливе значення для процесу роззброєння. Крім того, вони нерозривно пов'язані з інститутом міжнародного контролю.

Часом зародження даного інституту вважається період холодної війни. Саме у 60–70 роки укладаються перші договори про обмеження військової діяльності, встановлення ліній зв'язку, запобігання ядерної війни внаслідок несанкціонованих дій тощо. Передусім, такі домовленості були досягнуті між центрами тогочасного біполярного світу. Це, наприклад, Угода між СРСР і США про повідомлення про пуски міжконтинентальних балістичних ракет і підводних човнів 1988 р., Угода між Урядом СРСР і Урядом США про взаємні завчасні повідомлення про великі стратегічні навчання 1989 р. та інші.

Подальший розвиток інституту заходів зміцнення довіри відбувався перш за все в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі. Заключний акт НБСЄ, Документ про заходи зміцнення довіри та деякі аспекти безпеки і роззброєння, прийняті 1975 р., Стокгольмський акт 1986 р., а також Віденський документ переговорів із заходів зміцнення довіри і безпеки та роззброєння в Європі 1990 р. містили положення, які стосувалися політичної і військової розрядки міжнародних відносин.

Однак, як показує практика, використання заходів зміцнення довіри вимагає подальшого вдосконалення. В межах Європи, як і в інших регіонах світу, не вдалося, на жаль, побудувати високий рівень довіри, достатній для попередження суперечок і відвернення загроз миру та безпеці. Про це свідчить зокрема поява нових конфліктів, учасником одного з яких є і наша держава.

З цією метою, дедалі більшого значення набуває подальше вивчення практики зарубіжних країн. На особливу увагу заслуговує саме АСЕАН як союз держав, що є прикладом вдалої і ефективної співпраці. Більшість членів організації належать до так званих «азійських тигрів» – нових розвинених індустріальних країн. Безумовним є вплив на них таких ключових світових акторів як Китай і Японія. Економічна конкуренція, існування спірних територій, географічна близькість до зони військово-політичної нестабільності (кордони Корейської Народної Демократичної Республіки) та інші виклики сучасного світу створюють низку проблем в регіоні, що очікують вирішення. Дослідження співробітництва країн АСЕАН може відкрити нові форми взаємодії щодо зниження міжнародної напруженості та побудови стабільної безпеки.

Асоціація держав Південно-Східної Азії була утворена у 1967 р., коли 5 країн – Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд і Філіппіни – уклали Бангкокську декларацію. Вона закріпила основні завдання організації, серед яких зміцнення миру і регіональної стабільності, дотримання справедливості у міжнародних відносинах та співробітництво у відповідності до норм і принципів Статуту ООН. Беручи до уваги політичну нестабільність всередині держав і відчуження самих країн одна від одної в межах регіону, більшість дослідників вважають, що дане об'єднання створювалося як платформа для переговорів і консультацій, для переходу від конфронтації до діалогу.

Пізніше до АСЕАН приєдналися Бруней (1984 р.), В'єтнам (1995 р.), Лаос і М'янма (1997 р.) та Камбоджа (1999 р.). Статус спостерігача мають Східний Тимор та Папуа-Нова Гвінея.

Базуючись на власній ідеології, АСЕАН став також єдиним центром тяжіння держав регіону, на противагу двом системам, які боролися за панування у світі. Це допомогло консолідувати зусилля і створити власний механізм врегулювання спорів, а в той же час мінімізувало можливість участі країн у поза регіональних конфліктах.

Наступним важливим документом для Асоціації стала Куала-Лумпурська декларація про зону миру, свободи і нейтралітету 1971 р. Вже на цьому етапі окреслилися характерні особливості АСЕАН, які відрізняли її від інших військово-політичних союзів. Документ передбачав взаємодію на субрегіональному, регіональному і глобальному рівнях з метою створення для держав-учасниць можливості існувати вільно від зовнішнього втручання [1, с.11].

У 1976 р. на о. Балі були прийняті Декларація згоди та Договір про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії. Визначивши принципи

багатостороннього співробітництва (мирне вирішення спорів, взаємна повага, солідарність), ці акти стали правовою основою діяльності АСЕАН.

На думку Г. І. Чуфріна, на початковому етапі свого функціонування організація зосереджувалась на виробленні взаємоприйнятних механізмів, подоланні економічних, етнічних, територіальних, конфесійних та інших претензій та зниженні рівня конфліктності в регіоні. Питання військового співробітництва офіційно не входили до компетенції організації, хоча фактично існувала система координації оборонної сфери [2, с. 43].

Послаблення напружень на заключній фазі холодної війни сприяло ефективному вирішенню внутрішнього конфлікту у Камбоджі. Держави-учасниці союзу консолідували свої зусилля навколо камбоджійського питання, що в свою чергу посилило інтеграційні зв'язки в регіоні і підвищило авторитет організації у світі.

Після розпаду біполярної системи, АСЕАН впевнено увійшов в новий світ. Завдяки підтриманню постійного діалогу з США і СРСР (а потім і Російською Федерацією), певному ідеологічному відособленню від протистояння двох таборів та успішному врегулюванню камбоджійської кризи, блок зумів зайняти важливу роль у геополітичних процесах Південно-Східної Азії загалом. Але на зміну старим загрозам прийшли нові виклики, пов'язані, передусім, з Китаєм. На правах постійного члена Ради Безпеки ООН і лідера Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), Китай часто зловживав своїм становищем, висловлюючи територіальні претензії щодо островів та архіпелагів Південно-Китайського моря. Тому, забезпечивши порівняно стабільну політичну єдність між країнами організації, у 1990 – х роках АСЕАН спрямовує свою діяльність на посилення зв'язків з усіма країнами АТР з метою побудови регіональної безпеки. На думку російського дослідника В. Ф. Урляпова, концепція «відкритого регіоналізму» сприяла залученню таких провідних держав як США, Китай, Японія та Росія до вирішення субрегіональних питань.

В рамках об'єднання був вироблений власний метод вирішення і попередження суперечок завдяки політичному діалогу і консультаціям. Він дістав назву «Шлях АСЕАН» (ASEAN Way). Країни-учасниці намагалися створити нову архітектуру безпеки на основі балансу інтересів. Важливим завданням було досягти політичного діалогу з якомога більшою кількістю держав, при цьому не потрапивши під геополітичну експансію потужних і розвинених центрів сили. Вирішенням цього складного завдання стало створення безпрецедентного в історії Регіонального Форуму АСЕАН. Завдячуючи такому новому формату співробітництва, АСЕАН перетворився у ядро систе-

ми регіональної безпеки АТР, оскільки створив платформу для обговорення ключових питань як регіонального, так і глобального масштабу провідними світовими акторами [3, с. 21]. Таким чином, дипломатичний механізм попередження спорів і принципи невтручання у внутрішні справи, поваги до суверенітету і пошуку консенсусу [4, с. 47, 48], запроваджені в АСЕАН, отримали визнання міжнародного співтовариства. Наступні зустрічі глав держав і урядів в межах Форуму розширили предмет обговорень, охопивши політичні, економічні і соціально-гуманітарні питання.

Перший Форум АСЕАН 1994 р. визначив 3 етапи у досягненні поставленої мети: зміцнення заходів довіри, впровадження механізму превентивної дипломатії і налагодження механізмів вирішення спорів.

Слід звернути увагу на особливий характер діяльності Форуму. Держави домовилися про проведення 2 напрямків обговорень. Перший напрямок стосувався офіційного міжурядового діалогу [5, с. 26, 27], в той час як другий охоплював консультації, круглі столи, семінари за участю представників громадських, наукових та інших неурядових кіл. На одному з таких Форумів 10 країн АСЕАН підписали у 1995 р. Бангкокську декларацію про створення у Південно-Східній Азії зони, вільної від ядерної зброї, до якої в якості гарантів безпеки могли приєднатися ядерні держави. Проте для ефективного застосування договору необхідне його підписання усіма ядерними країнами. Тому через невизначений статус деяких держав (Індія, Пакистан) документ не може функціонувати повноцінно.

Важливим для досягнення цілей АСЕАН стало розуміння безпеки як всеосяжної системи. Учасники приділяють увагу економічним питанням, а саме відкриттю ринків, лібералізації фінансового сектора і встановлення сприятливого інвестиційного клімату, демократизації політичної системи [6, с. 277].

З початком XXI століття в АСЕАН розробляються нові механізми превентивної дипломатії. Держави активно готують Кодекс поведінки, яким мають керуватися у міжнародних відносинах всі країни регіону, зараз очікує ратифікації підписаний у 2007 р. Статут АСЕАН. Ще у 1997 р. була затверджена концепція «АСЕАН – 2020», яка передбачала утворення Співтовариства безпеки АСЕАН. Учасники домовилися проводити регулярні зустрічі міністрів оборони і закордонних справ. Однак про створення організації колективних збройних сил мова не йшла [7, с. 23].

Сьогодні головними загрозами, проти яких спрямовує свою діяльність АСЕАН є транснаціональний тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, заморожені територіальні конфлікти і незавершена демаркація

кордонів, соціально-економічна диференціація країн регіону, етнічні та конфесійні протиріччя. Не зважаючи на велику кількість проблем, що потребують вирішення, організація вже зараз здобула позитивний імідж на міжнародній арені. Використовуючи заходи побудови регіональної довіри, засоби превентивної дипломатії та мирного врегулювання міжнародних спорів, АСЕАН зробив вагомий внесок у підтриманні міжнародного миру та безпеки.

Література:

1. Чуфрин Г. И. АСЕАН в системе международных политических отношений / Г. И. Чуфрин и др. – М.: Наука, 1993. – 231 с.
2. Чан Хъеп. История Ассоциации государств Юго – Восточной Азии (АСЕАН) 1967–2000 гг. / Хъеп Чан. – М., 2002. – 158 с.
3. Фам То Нга. Страны АСЕАН: ориентиры инновационного пути развития / Нга То Фам // Вестник института экономики РАН. – 2008. – № 3. – С. 279–287.
4. Acharya A. Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the Problem of Regional order / Acharya A. // London: Routledge Publishing, 2001. – 352 p.
5. ASEAN Regional Forum Documents Series 1994–2006 / Jakarta: ASEAN Secretariat, 2007. – 532 p.
6. Воскресенський А. Д. Схід / Захід: Регіональні підсистеми і регіональні проблеми міжнародних відносин. Навчальний посібник. РОССПЕН, 2002. – 528 с.
7. Колосов Е. Н. Новые индустриальные страны Юго – Восточной и Восточной Азии / Е. Н. Колосов. – М.: Изд– во РУДН, 2009. – 55 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Т. В. Дуброва¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

У міжнародному приватному праві регулювання шлюбно-сімейних відносин посідає виняткове місце у зв'язку зі значними розбіжностями вну-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

трішнього матеріального права різних країн. Обумовлено це національними, релігійними традиціями, економічними та побутовими особливостями, специфікою правового регулювання.

Теоретичні проблеми колізійного регулювання приватних відносин загального характеру досліджувалися в працях Довгерта А. С., Кисіля В. І., Мережка О. О. Окремі аспекти колізійного регулювання сімейних відносин знайшли своє відображення в працях Бурлай О. Є., Грабовської О. О. На жаль, у вітчизняній літературі не знайшли належного теоретичного обґрунтування та опрацювання особливості застосування колізійних норм та колізійних принципів при регулюванні сімейних відносин в міжнародному приватному праві[1].

Питання розлучення у МПП визнається одним з джерел найбільш гострих і численних колізій, що обумовлюється неоднаковим регулюванням підстав і процедури розірвання шлюбів, а також невизнанням іноземних розлучень у власних юрисдикціях багатьох країн.

Поряд з тим, що розірвання шлюбів має національні особливості, серед них можна виділити деякі однакові концепції. Так, існують країни, в яких і досі розірвання шлюбу є неможливим: Парагвай, Ірландія, Аргентина. В інших країнах розірвання шлюбу є можливим тільки за наявності чітко встановленого обмеженого кола підстав, яке не включає взаємну згоду подружжя (Італія). У більшості країн розірвання шлюбу допускається, у тому числі за взаємною згодою подружжя (Англія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, Російська Федерація)[2].

В світі існують різні підходи щодо визначення підстав розірвання шлюбу та ставлення до цього. Так у деяких державах, міститься вичерпний перелік підстав розірвання шлюбу, до яких взаємна згода подружжя не належить (Велика Британія, деякі штати США); також деякі держави встановлюють окремою підставою для розірвання шлюбу етап сепарації – розподільне проживання подружжя протягом певного проміжку часу [3]. Наприклад, у мусульманських країнах розірвання шлюбу можливе лише за умови дотримання норм шаріату.

Для розірвання шлюбу між громадянами України за її межами необхідне дотримання законодавства іноземної держави та проживання подружжя в іноземній державі. Також вони можуть звернутися з позовом як до суду України, так і до консульських і дипломатичних установ. У цьому разі застосовуватиметься право України (ст. 289 Сімейного кодексу України).

Відповідно до ст. 63 Закону України «Про міжнародне приватне право» припинення шлюбу та правові наслідки його припинення визначаються

правом, яке діє на цей час щодо правових наслідків шлюбу. У частині 1 ст. 60 цього Закону зазначено, що правові наслідки шлюбу визначаються спільним особистим законом подружжя, а за його відсутності – правом держави, у якій подружжя мало останнє спільне місце проживання, за умови, що хоча б один з подружжя все ще має місце проживання у цій державі, а за відсутності такого – правом, з яким обидва з подружжя мають найбільш тісний зв'язок іншим чином. У частині 2 ст. 60 зазначено, що подружжя, яке не має спільного особистого закону, може обрати право, що буде застосовуватися до правових наслідків шлюбу, якщо подружжя не має спільного місця проживання або якщо особистий закон жодного з них не збігається з правом держави їхнього спільного місця проживання. Частина 3 ст. 60 обмежує такий вибір права лише правом особистого закону одного з подружжя без застосування ч. 2 ст. 16 цього Закону, тобто без застосування положення, що якщо фізична особа є громадянином двох або більше держав, її особистим законом вважається право тієї з держав, з якою особа має найбільш тісний зв'язок, зокрема має місце проживання або займається основною діяльністю. Угода про вибір права припиняється, якщо особистий закон подружжя стає спільним [1].

В міжнародно-правовому регулюванні щодо припинення шлюбу, важливу роль відіграє Гаазька Конвенція про визнання розлучень та рішень про роздільне проживання подружжя 1970 р. Ця Конвенція застосовується лише щодо законних рішень про припинення шлюбу, прийнятих у результаті судового чи іншого провадження, а також щодо встановлення режиму роздільного проживання. Конвенція містить систему колізійного регулювання.

Також слід зазначити, Регламент ЄС про право, що застосовується до розлучень та правової сепарації (Рим III) 2010р., який передбачає можливість для сторін обрати право, яке буде застосовуватися при розірванні шлюбу.

Деякі двосторонні договори між Україною і іншими державами, а також Конвенції СНД Про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. встановлюють колізійні прив'язки до закону громадянства подружжя на момент подачі заяви про розірвання шлюбу, а у разі якщо їх громадянство не збігається – до права тієї Договірної Сторони, установа якої розглядає справу (договори з Кубою, Грузією, Латвією, Узбекистаном, В'єтнамом, Литвою, Польщею) [4].

Для МПП важливою є також проблема (не) визнання іноземних розлучень, що породжує проблему «шкунтильгаючих» правовідносин. Вони виникають зокрема при застосуванні територіальної прив'язки, коли іноземне подружжя прагне визнання свого розлучення за своїм національним правом,

а останнє його не визнає або на основі публічного порядку, або на основі власних норм про визнання іноземних розлучень, у яких закріплено певні умови.

Доктрина МПП частіше за все висловлюється за визнання іноземних розлучень. Проте, деякі законодавства містять навіть спеціальні норми, з дотриманням яких у іноземного розлучення є можливість бути визнаним у певній країні. Іспанія, наприклад, прямо в тексті закону визнає силу у сфері іспанського правопорядку рішень про розлучення і розірвання шлюбу, що винесені іноземними судами (ст. 107 Цивільного кодексу 1889 р.). Аналогічну позицію займає і законодавство Естонії (§ 144 Закону 1994 р. Про загальні принципи цивільного кодексу). Для Куби рішення про розлучення, винесене за кордоном, має на Кубі силу, якщо тільки кубинським консульським представництвом у країні, де здійснено розлучення, буде підтверджено його обґрунтованість і законність (ст. 64 Сімейного закону 1975 р.).

Чимало договорів про правову допомогу, наприклад з Албанією, Грецією, Іраком, Італією, Єменом, Кіпром, Китаєм, Монголією, Сербією не містять колізійних норм щодо розірвання шлюбу[4]. Інші ж установлюють колізійні прив'язки (основні, додаткові чи альтернативні).

Регулюючи сімейні відносини з іноземним елементом, використовуючи колізійний метод регулювання, слід враховувати особливості його застосування в контексті загальних проблем дії колізійних норм. Потребують свого уточнення положення щодо застосування колізійних норм: проблема «правової кваліфікації», «зворотнього відсилання», «обходу закону» («штучної прив'язки»), «застереження про публічний порядок», «застосування імперативних норм», «застосування права країни з множинністю правових систем», тощо. Це забезпечить більш ефективне колізійне регулювання сімейних відносин з іноземним елементом[2]. Досліджуючи питання розлучення в міжнародному приватному праві, на мою думку, проблема колізійного регулювання цього питання ще значний час не буде вирішена, у зв'язку зі значними розбіжностями внутрішнього матеріального права, релігійними традиціями та іншими особливостями різних країн.

Література:

1. Калакура В. Я. Механізми взаємодії колізійних принципів правового регулювання в міжнародному сімейному праві / В. Я. Калакура // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2011. – № 5(8). – С. 98–104.
2. Калакура В. Я. Проблеми колізійного регулювання сім'ї та шлюбу в міжнародному приватному праві // Право України. – 2013. – № 7. – С. 145–154.

3. Жушман В. П. Міжнародне приватне право: [Підручник] / В. П. Жушман, І. А. Шуміло. – Х.: Право, 2015. – 319 с.

4. Міжнародне приватне право: навчальн. посібник // За заг. ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана // Київ. – Юрінком Інтер, 2007.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. С. Дутко¹

ГЕНЕЗИС ВЗАЄМОВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Після проголошення Україною незалежності 24 серпня 1991 року тим самим набуваючи прав повноцінного суб'єкта, який може здійснювати міжнародно-правову діяльність щодо співробітництва з іншими державами, наша держава повинна була вибрати вектор спрямування для подальшого свого існування та розвитку. Враховуючи основні принципи та тенденції, які були обрані нашою керуючою елітою, а саме демократизм у всіх сферах існуючих взаємовідносин у суспільстві: соціальній, політичній, культурній, економічній, релігійній і т.д., парламентаризму, поділу влади, а загалом в основу було покладено поняття правової держави. В пошуках власного місця в європейських інтеграційних процесах Україна розуміє, що найбільш доцільним для неї є набуття членства в Європейському Союзі, тому проводить низку послідовних дій щодо співпраці цих двох суб'єктів [5]. Європейський вибір, який був обраний у здійсненні зовнішньої політики відкриває нові перспективи для співробітництва України з розвиненими країнами континенту, економічного розвитку, соціального прогресу, зміцнення позицій держави на міжнародній арені, також зближення та налагодження політичного діалогу між ними.

Розглянемо, як розвивалися відносини між ЄС та Україною з моменту проголошення незалежності. Діалог між Україною та Європейським Союзом починається у грудні 1991 року, тоді Міністр закордонних справ Нідерландів, країни, що головувала в ЄС, у своєму листі від імені Співтовариств офіційно визнав незалежність України. На наступні роки правовою основою від-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

носин між Україною та ЄС стала Угода про партнерство та співробітництво (далі – УПС), що була підписана 16 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.), яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань. В рамках Угоди визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу [1, ст.7].

На основі УПС розвивається політичний діалог Україна-ЄС у формах щорічних зустрічей на найвищому рівні: Саміт Україна-ЄС (за участю Президента України, Президента Європейської Ради та Президента Європейської Комісії); засідань Ради з питань співробітництва (за участю Прем'єр-міністра України, Високого Представника ЄС із закордонних справ та безпекової політики, міністра закордонних справ головуючої в ЄС країни); Комітету та галузевих підкомітетів з питань співробітництва Україна-ЄС; Комітету парламентського співробітництва; зустрічей політичного діалогу на рівні міністрів закордонних справ; засідань в рамках секторальних діалогів; регулярних консультацій на рівні робочих груп. Щороку здійснюється обмін візитами на високому та найвищому рівнях.

Україна в майбутньому вбачала перед собою наступні перспективи при можливості вступу до Європейського Союзу. У сфері економіки основний акцент ставився на підтримання макроекономічної стабільності, зростання коефіцієнту продуктивності економіки та темпів технологічної модернізації, забезпечувати вільний доступ до інформації, капіталів, підвищенню кваліфікації робочої сили за умов її вільного руху в межах єдиного ринку, створенню більш сприятливого інвестиційного середовища. В подальшому стати конкурентно спроможним суб'єктом європейського ринку для реалізації своєї продукції та залучення інвестицій, відповідно в свою чергу автоматично відбувся б вихід з товарів ринку СНД. Політична та соціальна сфера взаємовідносин повинні були встановити високі стандарти щодо організації органів державної влади, систематизації та створення ефективного законодавства для нівелювання конфліктів які виникають у суспільстві. Суттєві зміни мали б проявитись в забезпеченні права на вільне працевлаштування, адекватної оплати та безпеки праці, гарантії соціального забезпечення, належних умов життя громадян, охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту і соціального страхування відповідно до європейських стандартів.

Свого роду відповіддю з боку ЄС стала Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України, де були викладені наміри, спрямовані на більш поглиблену співпрацю між ЄС та Україною, яка була затверджена 11 грудня 1999 року під час саміту Європейської Ради у Гельсінкі [2, р. 8, 9]. Однак у цьому документі не містилось ніяких чітких позицій щодо зближення України та Європейського Союзу, тут простежується наступна тенденція коли одна сторона повинна виконувати певний об'єм покладених на них обов'язків, а інша не зобов'язана в ніяких зустрічних діях.

Початок XXI століття розчарував нас за рахунок слабких євроінтеграційних процесів України, який був спровокований політикою непослідовності та неузгодженості у проведенні своїх реформ. Проблема нашої держава вбачалась в тому, що стати повноцінним членом Європейського Союзу ми реалізовували лише на папері, а ніяких конкретних, дієвих і активних позицій не застосовувалось. Відсутність процесу імплементації у органах виконавчої влади, слабка фінансова та функціональна пріоритетність у політиці уряду негативну плинули на Програму інтеграції України до ЄС в цілому.

Економічне зростання України після 2000 років покращило взаємовідносини з Європейським Союзом. Україною було зменшено показники інфляції в двічі, відбувся зріст ВВП, значні реформування пройшли і в політичній сфері після парламентських виборів, змін в організації зазнало і саме міністерство економіки котре отримало свій вектор розвитку на Європу.

З метою надання двостороннім відносинам нового імпульсу і для врятування нових умов співробітництва, зокрема в контексті розширення ЄС 2004 року, сторони розробили та 21 лютого 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва схвалили План дій Україна-ЄС – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірно-правової бази. За своїм змістом План дій містив перелік конкретизованих зобов'язань України у сфері зміцнення демократичних інституцій, боротьби з корупцією, структурних економічних реформ та заходів по розвитку співпраці з ЄС в секторальних сферах [3, ст.2].

Серед ключових здобутків у розвитку відносин протягом терміну Плану дій: надання Україні статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства ЄС, надання Україні права приєднатися до зовнішньополітичних заяв і позицій ЄС, укладення Угоди про спрощення оформлення віз та Угоди про реадмісію осіб, поширення на Україну фінансування Європейського інвестиційного банку (Рамкова угода між Україною

та Європейським інвестиційним банком), поглиблення секторальної співпраці, започаткування переговорів щодо укладення нового базового договору на заміну УПС.

Цікавим стало підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері енергетики 1 грудня 2005 року. Меморандум охоплює такі сфери як «ядерна безпека, інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення безпеки енергопостачання та транзиту вуглеводнів, структурна реформа, підвищення стандартів з техніки безпеки та охорони довкілля у вугільній галузі, енергоефективність» [4, ст.28]. В цьому документі було наголошено, що саме енергетична галузь є ключовою для ведення двосторонніх зв'язків, де Україна з своїм ресурсним та транзитним потенціалом, створює функціонування енергетичного ринку Європейського Союзу.

З огляду на завершення у березні 2008 року 10 – річного терміну дії УПС, 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди між Україною та ЄС. На період до укладення нової угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується за взаємною згодою сторін. Після завершення вступу України до Світової організації торгівлі 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що відкриває шлях до лібералізації руху товарів, капіталів та послуг та широкую гармонізацію нетарифних інструментів економічного регулювання. 9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції. У ході 15 – го Саміту Україна – ЄС в Києві 19 грудня 2011 сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 текст майбутньої Угоди було парафровано главами переговорних команд України та ЄС.

Ключовим і переломним, як на мене взаємовідносин України і ЄС став 2013 рік, коли на саміті у Вільнюсі очікувалось підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Однак 21 березня під впливом тодішнього президента на Кабінет Міністрів України було прийнято рішення призупинити процес підготовки до підписання угоди з Євросоюзом, яке в подальшому породило масові акції протесту з боку громадян, а особливо серед студентів. Тоді після зміни політичної еліти у формальному складі у 2014 році остаточно Україна затвердила свій зовнішньо політичний курс на євроінтеграцію, це підтвердили підписанням 27 червня 2014 року економічної Угоди про Асоціацію в ЄС, де президент Єврокомісії Жозе-Мануел Баррозу заявив, що

це є початком вступу України до Європейського союзу, як повноцінного суб'єкта.

Отже підсумовуючи вище зазначене, можна зробити наступні висновки, а саме період вступу України в Європейський Союз є досить довготривалим і як на мене не вдалась виправданим. Якщо проаналізувати генезис, то б хотіла виокремити наступні етапи: перший – це період зародження взаємовідносин, який тривав до початку ХХІ ст.; другий – це період початку розвитку, де значно проявилась енергетична і аграрна галузі тут Україна стає по суті ресурсним придатком до ЄС; третій – це період інтенсивних змін. Як на мене, такі відносини, які існують сьогодні є не зовсім вигідними для України, бо Європейський Союз не покладає на себе жодних обов'язків щодо отримання нами членства. Відповідно за таких умов ми самі себе прирікаємо на те, що не маємо жодних гарантій в своїх діях, яких від нас вимагає асоціація, тобто порушеного права яке б можна було захистити просто не існує. Для того щоб Україна перейшла з першого етапу вступу до ЄС до заключного, тобто п'ятого необхідно укласти чіткий двосторонній договір, де вони зможуть вчиняти двосторонні взаємовигідні дії для досягнення спільної мети – отримання статусу повноцінного суб'єкта асоціації. При негативній відмові Європейського Союзу Україні необхідно розробити і реалізувати свій власний курс розвитку, де буде вчиняти дії котрі вигідні виключно їй, а не іншим сторонам.

Література

1. Бредіхин А. В. Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 2. – Ст. 7–12.
2. Presidency Conclusions / Helsinki European Council (10–11 December 1999) // Bulletin of the European Union. – 1999. – № 12. – Р. 6–28.
3. Україна та ЄС. – Інформація з сайту МЗС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurfak.univer.kharkov.ua/docs/ugoda.pdf>
4. Асланова С. К. Генезис українсько – європейського енергетичного співробітництва в контексті національних інтересів // Вісник соціально – економічних досліджень. – 2015. – Вип. 2 (57). – С. 26–34.
5. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісн. Акад. правових наук України. – 2009. – № 3. – С. 14–28.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

EUROPEAN INTEGRATION: IS UKRAINE READY TO BECOME A MEMBER OF EU?

Nowadays, there is an important question about the establishment of friendly and partner relations between Ukraine and the European Union. The EU is an active participant in today's geopolitical space. European Union is one of the most significant geopolitical events of the XX century. As a result of extensive and deep integration, European Union became a powerful geopolitical center.

Actually, relations between Ukraine and the European Union were first established in December 1991, when the Minister of Foreign Affairs of the Netherlands, holding the Presidency of the EU at that time, officially recognized Ukrainian independence on behalf of the European Union.

The intention of Ukraine to develop the relations with the EU which are based on the principles of integration was announced long time before. In the Decision of the Verkhovna Rada of Ukraine (the Parliament of Ukraine) adopted on the 2nd of July 1993 «On the Key Directions of the Foreign Policy of Ukraine», Ukraine declared its European integration aspirations for the first time. The document indicated that «the priority of Ukrainian foreign policy is Ukrainian membership in the European Communities, as long as it does not harm its national interests. In order to maintain stable relations with the EU, Ukraine shall conclude a Partnership and Cooperation Agreement, the implementation of which shall become the first step towards its association and, later, full membership in this organization.[1]Ukraine was the first CIS country to sign a Partnership and Cooperation Agreement (PCA) with the EU, in 1994. European integration was declared to be the government's strategic goal. However, the PCA was ratified by the EU states only in 1998.

The policy of Ukraine aiming to develop Ukraine – EU relations is based on the Law of Ukraine dating from the 1st of July 2010 «On the Foundations of Internal and Foreign Policy» [6; 7]

According to Article 11 of this Law, one of the key elements of Ukrainian external policy is «ensuring the integration of Ukraine into the European political, economic and legal area in order to obtain the EU membership».

The basic interest and the main priority of Ukraine's foreign policy today, is its growth as an independent state and at the same time with the conservation of

¹ Student of the Yaroslav Mudryi National Law University, 5th year of study, Economic Law faculty.

national values, cultural identity, social, economic security and political sovereignty.

The implementation of the basic national interests is an important prerequisite for the security, welfare, social and cultural progress for all citizens of Ukraine. The European choice of Ukraine is natural and quite law-governed. It can be explained by several factors.

First of all, there is a geographic and civilizational affinity between Ukraine and Europe. With the accession of Poland, Slovakia and Hungary in 2004, and Romania in 2007 to the EU, countries which are bordered with Ukraine, our country has become a direct border with the EU.

Secondly, this is the Ukrainian historical tradition of cooperation with other European nations.

Thus, taking into account the geographical location of Ukraine, general culture and philosophy of perception of social values, Ukrainians naturally oriented to the EU, as living standards and values that dominate in it, the nearest for Ukraine [2].

Rapprochement with the EU will ensure gradual improvement of investment attractiveness, which will increase the social welfare.

The attractiveness of European markets for Ukraine is obvious. It means an access to the sources of foreign exchange and investment, new technologies. That is why the course of Ukraine's integration in to the EU is a priority of its domestic and foreign policy.[3]

With this in mind, we can identify the main causes in an effort of Ukrainian's integration with the EU: guarantee of territorial integrity; guarantee of human rights, fundamental freedoms and improving of living standards; involvement of foreign investment, new technologies; access to global markets; harmonization of national legislation with European standards.[4]

In past years, observed the development of our country, there are several factors that delay the movement of Ukraine in this direction.

Among these factors a decisive role play next issues: discrepancy of democratic mechanisms and the state of civil society with European standards; low level of economic development, low GDP and per capita income; immaturity of the basic institutions of the economy.

Analysis of the above mentioned «deterrence factors», allows us to identify important activities of the government of Ukraine to implement to the European integration, such as: profound structural transformation that are necessary to ensure sustainable economic growth in Ukraine; democratization of social relations; deepening of border and customs cooperation; coordination of the fight against organized crime, illegal migration etc.

From the joining the EU, Ukraine can get not only the guarantee of integrity, support from influential European countries, but such benefits as political, economic and social.

As for political benefits, one of the main positives of Ukraine's membership in the EU is to ensure the country's stable political system and European collective security. It is in the interest of the European Union to ensure peace and stability within its borders to have the irrevocably stable and democratic states with a predictable and friendly foreign policy.

Economic benefits: being in the EU, which has a market economy with a high level of competitiveness, will be a motivation factor for macro-economic stability. In addition, Ukraine will receive great benefits from the introduction of the single currency, which according to prevailing perceptions and expectations, will have an important long-term positive effects.

Also trade with the EU is an important source of hard currency, it can limit the barter, the extent of which threatens the economic security of the country now. It can gain subsidies for agriculture. As a member of the EU, Ukraine will join the effective common agricultural policy of the European Community.[3]

Social benefits:

- Effective protection of human rights in the EU institutions.

Human rights is one of the most important institutions of law of any modern state. Human rights are individual rights which have found their place in the national constitutions and treaties of international law. They cover rights, which are relating to personal and political freedom and basic social and economic rights.

- Opening the borders for free movement of people.

Ukraine's accession to the EU and accession to the Schengen visa-free area contains many advantages in social terms because it provides the freedom of movement through the European continent for the purpose of employment, education, treatment, recreation and more.

- Providing a high standard of living.

The main feature of EU is a real ensuring a high standard of living, especially in the first league, which is previously integrated into the European Economic system and therefore Ukraine's accession to the EU will mean a gradual raising of living standards.

- Formation of the middle class.

The matter of great political, economic and social weight- strengthen the middle class, the proportion of which must reach 45-50% of the total population, at the same time with reducing the proportion of people with incomes below the subsistence minimum. The formation of the middle class foresee the transition to

a new model of consumption, namely to those standards that provide a decent standard of living and stimulate the development of the internal market, employment and business activity of the population. In particular, it is a high-quality housing, high availability of durable goods, the availability of quality medical and personal services, and education. [5]

But the four strategy for the entry into the European Union will be successful, our country can face with such a disadvantage, like the complexity of the transition to European prices. After the entry into the EU in the short term, we can face the risks which faced such countries as Poland or the Baltic states. It is the problem of the transition to European prices, which leads to a sharp rise in prices of essential goods. We must be prepared for the fact that the price of the products can quickly grow up twice or even three times.

Thus, the real challenge is to guarantee that our society shares common European values and tries to embody them into Ukraine's reality. Political necessity for Ukraine is to draw conclusions from our own mistakes and to pluck up courage for a new phase of its foreign policy. It prompts us to do what is in Ukraine's interests. These are: to implement political reform and to complete economic reform, to adopt national legislation to European norms, to create favourable conditions for foreign investors.

Of course, when we speak of Ukraine's European integration, it is first and foremost about deeds, not words. Also we must take into account the existing threats and the experience of countries that have recently joined the EU, so Ukrainian citizens should be well informed about the risks and benefits of the country's accession to the EU.

The aim of Ukraine remains unchanged – to construct a strong democratic European nation worthy to become a member of EU.

Literature:

1. Ukraine-EU Relations, Historical overview, [Electronic resource] – Mode of access: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/en/ukraine-eu/relations>

2. Європейський вектор української геополітики, [Electronic resource] – Mode of access :<http://www.geograf.com.ua/geoinfocentre/20-human-geography-ukraine-world/271-evropeisky-vektor-ukrainskoi-geopolityky>

3. Проблеми та перспективи Європейської інтеграції України [Багатуренко А. О., Бакал К. В., Винокурова А. І., та ін.] – [Electronic resource] – Mode of access :<http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/IMV/article/viewFile/5915/6665>

4. Кушнір Н. О., Дяченко Б. І., Асоціація Україна-ЄС: Потенційні вигоди та можливі ризики для економіки України [Electronic resource], – Mode of access: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Nvuuec_2014_2_46.pdf

5. Осадча Н. В. Характеристика процесу інтеграції України до Європейського Союзу (ЄС) – [Electronic resource]– Mode of access: http://www.nbuuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Evd/2011_3/14.pdf

6. Pidluska I. Ukraine-EU relations: Enlargement and Integration [Electronic resource], – Mode of access :<http://www.policy.hu/pidluska/EU-Ukraine.html> .

7. Яковюк І. В. Європейський Союз і Україна: еволюція взаємовідносин // Вісн. Акад. правових наук України. – 2009. – № 3. – С. 14–28.

Науковий керівник : Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Консультант з іноземної мови: Частник О. С., к.мист.н., доцент кафедри іноземних мов № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. Є. Євстіфєєва¹

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ

На сьогодні дуже актуальним є питання міжнародно-правової відповідальності суб'єктів міжнародного права. І хоча дослідженням цього інституту вчені займаються вже досить давно, проте досі існують суперечності між науковцями і виокремити одностайну позицію дуже складно. Як відомо, на національному рівні питання юридичної відповідальності є чітко визначеним. Чому ж саме в міжнародному праві виникає складність в цьому інституті? Відповісти на це запитання я спробую в своїй роботі.

Не викликає сумнівів той факт, що юридична відповідальність має загальносуспільний характер через те, що будь-яке суспільство складається з індивідів, які взаємопов'язані між собою. Таке суспільство зможе існувати лише тоді, коли кожен буде зазнавати негативних наслідків збоку держави за вчинені правопорушення, бо завдяки цьому будуть реалізовуватися як державні, так й індивідуальні інтереси. Не є винятком і держава, тому що вона існує на міжнародній арені не сама по собі, а має політичні, економічні, культурні та інші зв'язки з іншими державами.

Так, стаття 1 Текстів проектів статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, що прийняті Комісією міжнародного права

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ООН зазначає: «кожне міжнародно-протиправне діяння держави тягне за собою міжнародну відповідальність цієї держави»[1, с.27].

На перший погляд здається, що принципове питання щодо відповідальності держави можна вважати вирішеним. Проте, на жаль, це не зовсім так. Основним недоліком є те, що на сьогодні відсутній єдиний міжнародно-правовий акт, який би чітко регламентував порядок та підстави міжнародно-правової відповідальності держав, існують різноманітні проекти кодексів та статей, проте цього недостатньо для врегулювання такого вагомому питання. Через це вагому роль на сьогодні у визначенні цього питання займає доктрина. Як відомо, доктрина є допоміжним джерелом міжнародного права, тому вона не має юридичної сили на рівні з міжнародними договорами.

Норми, що становлять інститут міжнародно-правової відповідальності, носять переважно звичайний характер, що надає підвищену значимість їхньої кодифікації. Комісія міжнародного права ООН провела велику попередню роботу із цього питання. Вісім доповідей свого спеціального доповідача італійського професора Р. Аго, зроблених їм в 1969–1980 рр., були покладені Комісією в основу ч. 1 проекту статей про відповідальність держав «Походження міжнародної відповідальності». З 1981 р. комісія працює над частинами 2 і 3 проекту статей «Зміст, форми й обсяг міжнародної відповідальності» і «Здійснення міжнародної відповідальності й урегулювання суперечок». Інший важливий напрямок у діяльності Комісії міжнародного права ООН – підготовка проекту Кодексу злочинів проти миру й безпеки людства, що проводилася з 1947 по 1954 рр. і відновила в 1982 р. [2, с.60].

Як наслідок з цього випливає, що немає єдиного та легального визначення міжнародної відповідальності. Так, видана у 2001 році «Юридична енциклопедія» містить наступне положення: «Юридична відповідальність – у широкому значенні елемент загального правового статусу людини та громадянина, який випливає з обов'язку індивіда бути законотрухняним». Інакше кажучи, відповідальність зводиться лише до одного її виду, до позитивної відповідальності, яка означає відповідальність певної особи [3]. Зрозуміло, що погодитись з таким визначенням в контексті міжнародного права ми не можемо, бо ним не охоплюється відповідальність держави.

Комісія міжнародного права ООН визначила міжнародну відповідальність як «всі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнародному праві у зв'язку із правопорушенням, що вчинене державою, – незалежно від того, чи обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнарод-

ного права, і, незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом» [4, с.352].

Відомо, що для юридичної відповідальності, в тому числі міжнародної, необхідна наявність підстав та складу (ознак) правопорушення. Тут ми маємо теж певні особливості. Підстави юридичної відповідальності поділяються на юридичні та фактичні. Юридичною підставою є нормативно-правовий акт, норма якого передбачає санкцію за певне правопорушення, а фактичною підставою є безпосереднє вчинення правопорушення. Що стосується міжнародного права, то під юридичною підставою розуміють міжнародно-правові акти, які встановлюють міжнародно-правові зобов'язання, порушення яких кваліфікується як міжнародне правопорушення. Тобто тут особливістю є те, що наявний особливий вид правового акту, а саме міжнародно-правовий. Отже, юридична підстава має абстрактний характер, бо лише через існування норми, що передбачає відповідальність, остання не настає. Необхідна ще наявність юридичного факту порушення норми міжнародного зобов'язання.

Щодо ознак правопорушення, то до них відносять суб'єкта правопорушення, протиправну поведінку, шкоду та причинний зв'язок. Більш спірним у науці міжнародного права є включення вини суб'єкта до переліку об'єктивних ознак міжнародного правопорушення. Враховуючи складність тлумачення самого поняття «вина», встановлення вини в міжнародному праві, суперечливу практику її доведення, Комісія міжнародного права не включила її до проекту статей про відповідальність держав як необхідну ознаку правопорушення [2, с.61].

Наступною особливістю міжнародної відповідальності держави є те, що у певних випадках вона настає за вчинки певних осіб. Найчастіше держава несе відповідальність за дії або бездіяльність своїх виконавчих органів: міністерств і відомств, армійських і поліцейських підрозділів, прикордонних і спеціальних служб, аж до нижчої ланки виконавчої влади. Держава не може ухилитися від відповідальності, посилаючись на ту обставину, що відповідно до внутрішнього законодавства ці дії не потрібно робити або потрібно робити іншим способом. У Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. встановлено, що держава «не може посилатися на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання нею договору» [5]. Аналогічне положення містить і Резолюція, прийнята Генеральною

Асамблеєю ООН про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння. Тільки у разі, якщо особа діяла або не діяла як посадова особа або органа держави, її поведінка не стосується держави. Однак, якщо фізична особа, що не володіє офіційним державним статусом, своїми діями зазіхає на права й інтереси іншої держави, що охороняються міжнародним правом, то держава, що не забезпечила захист цих прав і інтересів, буде нести міжнародно-правову відповідальність. Зрозуміло, за самі дії приватних осіб держава не несе відповідальності. Вона несе відповідальність за невиконання своїх зобов'язань щодо забезпечення прав і законних інтересів іноземної держави на своїй території, що проявилось у бездіяльності державних органів, покликаних захищати ці права й інтереси. Якщо говорити про злочинні вчинки фізичних осіб проти міжнародного права, вони є підставою для кримінального, а не міжнародно-правового покарання. Це такі дії фізичних осіб, які порушують норми міжнародного права і тому заборонені нормами внутрішньодержавного права. Таку заборону держави вносять до своїх кримінальних кодексів (законів) за власною ініціативою або на підставі міжнародних угод, принципів і норм міжнародного права, загальновизнаних міжнародно-правових звичаїв, юридично обов'язкових рішень міжнародних органів та організацій [4, с.353].

В той же час необхідно визнати специфічний характер заходів, що застосовуються до держави у випадку вчинення ним міжнародного правопорушення. Для визначення цих заходів тривалий час застосовувався термін «санкції». Однак в міжнародному праві цей термін має декілька значень. Виникла дискусія з приводу співвідношення санкцій та відповідальності. Більшість дослідників вважають, що санкції є однією із форм відповідальності. Інші розглядають їх як заходи примушування, які забезпечують реалізацію відповідальності, тобто як такі, що знаходяться поза відповідальністю безпосередньо. Нарешті їх визнають однопорядковими явищами розуміючи «міжнародну відповідальність як застосування та реалізацію санкцій у випадку міжнародного правопорушення». Комісія міжнародного права вирішила зберегти термін «санкції» лише для колективних заходів міжнародних організацій, а для визначення заходів, які потерпіла держава може використати проти правопорушника, прийняти поняття «контрзахід» [6, с.21].

Отже, на підставі викладеного можна зробити висновок, що інститут міжнародно-правової відповідальності хоча і є одним із найвагоміших інститутів в міжнародному праві, проте він не є досконалим і потребує розвитку. В сучасному світі безпека людства посідає перше місце серед питань, які потребують міжнародного вирішення і стосуються кожної держави без

винятку. Забезпечити цю безпеку можливо шляхом закріплення в міжнародно-правових актах порядку притягнення та впровадження дієвих заходів міжнародно-правової відповідальності держав, що зможе забезпечити світовий порядок.

Література:

1. Проект статей об ответственности государств за международно-противоправные деяния 2001 г. // Доклад Комиссии международного права о работе ее пятьдесят третьей сессии : доклад ООН (A/56/10). – Нью – Йорк : ООН, 2001. – С. 26–46. – Ст. 3.
2. Циверенко Г. П. Відповідальність держав в міжнародному праві// Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Том 27 (66). – 2014. – № 2. – С. 58–63.
3. Лукашук И. И. Право международной ответственности [Электронный ресурс] / И. И. Лукашук. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 432 с. – С. 204.
4. Скрильник О. О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві/ О. О. Скрильник // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С.351–355.
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів ООН 1969 р./ Комісія міжнародного права ООН. – Вена. – 1969.
6. Фисенко И. В. Ответственность государств в международном праве// Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1998. – № 3. – С. 17–22.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Євтіхєєв¹

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

Європейський банк реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР або Банк) – це міжнародна фінансова організація, основною метою якої є реалізація проектів по сприянню розвитку економіки в країнах-реципієнтах. До її за-

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

вдань також входить організація конкурентоспроможного приватного підприємництва, вирішення екологічних проблем, а також формування ефективного ринку капіталів. Ця організація, хоча й носить назву «Європейський», однак здійснює свою діяльність не лише в Європі (в основному це південно-східний та центральний регіон, а також у частина східної Європи), а й в центральній частині Азії, на Кавказі, а також у таких країнах як Росія і Туреччина. На сьогодні до її складу входить 60 держав: усі Європейські країни, а разом з ними низка неєвропейських, таких як Австралія, Єгипет, Кіпр, Нова Зеландія та Мексика, США, Японія, Корея.

Установчим документом ЄБРР є Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку від 29 травня 1990 р. [1]. Передбачено, що учасником ЄБРР можуть бути лише держави, які уже є членами Міжнародного Валютного Фонду (МВФ).

Варто також зазначити, що згідно з підпунктом «і» пункту 1 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР членство в Банку є відкритим для всіх Європейських країн [1, ст. 3]. У свою чергу пункт 2 статті 3 Угоди про заснування ЄБРР встановлює правило, згідно з яким країни, які виявили намір стати членами Банку уже після набрання цією Угодою чинності (а саме після 28 березня 1991 р.), можуть бути прийняті в члени на умовах, які може встановлювати Банк, якщо за їхнє прийняття до членів проголосує не менше 2/3 керуючих, що представляють не менше ніж 3/4 загальної кількості голосів, на яку мають право члени [1, ст. 3].

Організаційна структура ЄБРР складається із Ради керуючих (є вищим органом, що вирішує стратегічні питання діяльності) [1, ст. 24], Директорату (складається з 23 членів, які здійснюють загальне керівництво), Президента (Жак Лем'єр) та віце-президентів (керують поточними справами банку).

Хоча ЄБРР є міжнародною організацією та до її складу входять неєвропейські країни, проте досить помітно, що країнам Євросоюзу належить вирішальний вплив в ЄБРР за рахунок переважної більшості у правлінні Банку.

Свою діяльність ЄБРР здійснює за рахунок спеціальних фондів. Фонди, засновані ЄБРР, формуються з доходів, одержаних від інвестицій. Такі фонди призначені для підготовки та втілення інвестиційних проектів країн-реципієнтів, а також для кредитування малорентабельних галузей соціальної інфраструктури (в залежності від перспективи), інвестиції в капітали.

Україна стала учасником ЄБРР на підставі відповідного Указу Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 [2] і наразі за обсягом кредитів

посідає друге місце, що дозволяє зробити висновок, що Україна грає важливу роль в розвитку всієї європейської економіки. Варто зазначити, що вступ України до ЄБРР став наступним кроком долучення нашої держави до таких фінансових організацій як Міжнародний валютний фонд (МВФ) у 1992 р., Міжнародна асоціація розвитку (МАР) у 2004 р. та інших міжнародних фінансових інституцій.

Основою міжнародно-правового регулювання відносин між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку складають два міжнародні договори: власне Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку в Україні [1], а також Договір між Урядом України та Європейським Банком Реконструкції та Розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні [3].

Указом Президента України від 5 липня 2004 р. № 748/2004 прийняла зміни до Угоди про заснування ЄБРР [4], а Указом Президента України від 20 серпня 2012 р. № 477/2012 прийняла поправки до цієї Угоди [5].

Загалом ми погоджуємося з позицією, яку сформулювала А. А. Кадацька, що організаційно-правовий механізм міжнародно-правового співробітництва між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку здійснюється на двосторонній основі. Україна призначає своїх уповноважених представників: (ex officio) Міністра фінансів України як члена Ради Керуючих ЄБРР, (ex officio) Голову Правління Національного банку України як заступника Керуючого від України – члена Ради Керуючих ЄБРР. У свою чергу, ЄБРР забезпечує діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні [6, с. 88].

З метою сприяння розвитку приватного підприємництва ЄБРР буде свою роботу через досить таки успішну для економіки кредитну лінію з підтримки малого та середнього бізнесу через Банк мікrokредитування, який надає кредити окремим банкам. Варто також зазначити, що однією з основних та найважливіших цілей ЄБРР є екологічні проблеми, на що була створена «Консультативна рада з питань довкілля». В Україні ЄБРР здійснює великі програми по охороні навколишнього середовища, а саме дельти Дунаю а також водного середовища Чорного моря.

Щодо переваг членства України в ЄБРР варто зазначити те, що реалізація проектів здійснюється індивідуально, а також існує можливість фінансувати різного роду проектів як у державному, так і в приватному секторах економіки. Очевидним стає те, що такий метод є найбільш прийнятним для України, адже існує потреба залучення відносно дешевих інвестицій для реалізації масштабних проектів. Для України в пріоритеті для ЄБРР є фінан-

сування таких галузей як енергетика, телекомунікації, транспортний та аграрний бізнес.

Як зазначив старший радник із зовнішніх зв'язків Антон Усов, «... З 2016 року Європейський банк реконструкції та розвитку зробить ставку на кредитування муніципальних проєктів. У середньому на кожен такий проєкт банк виділить від 10 до 25 млн. євро». Ці вливання будуть підкріплюватися безкоштовною допомогою з донорських фондів. Приміром, за словами Антона Усова, «... муніципалітет зможе отримати гроші безоплатно з фонду Е5Р». Він також вказав, що «Банк затвердив кредит в розмірі 37 млн. дол., які будуть направлені на будівництво зернового терміналу у порту «Південний».

На нашу думку, питання щодо співробітництва між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку надалі необхідно досліджувати більш глибоко, а саме приділяти більше уваги змісту кредитних умов. Тобто, можна зробити висновок, що політика ЄБРР щодо України та інших держав Центральної та Східної Європи загалом спрямована перш за все на підйом економіки та її структурну перебудову, що позитивно вплине на розвиток економіки всієї Європи.

Література:

1. Угода про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку [Електронний ресурс] : Вчинена у м. Парижі 29 травня 1990 р. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_062

2. Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку : Указ Президента України від 14 липня 1992 р. № 379/92 // Збірник указів Президента від 30 вересня 1992 р. – 1992. – № 3.

3. Договір між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні : Вчинено у м. Київ 4 червня 2007 р. і в м. Лондон 12 червня 2007 р. // Відом. Верхов. Ради України від 18 липня 2008 р. – № 29. – С. 734. – Ст. 256.

4. Про прийняття зміни до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку : Указ Президента України від 5 липня 2004 р. № 748/2004 // Офіційний вісник України від 23 липня 2004 р. – № 27. – Т. 1. – С. 191. – Ст. 1766. – Код акту 29335/2004.

5. Про прийняття Україною поправок до Угоди про заснування Європейського банку реконструкції та розвитку : Указ Президента України від 20 серпня 2012 р. № 477/2012 // Офіційний вісник України від 31 серпня 2012 р. – № 64. – С. 12. – Ст. 2602.

6. Кадацька А. А. Міжнародно – правове регулювання відносин між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку / А. А. Кадацька // Альманах міжнародного права : наук. міжнар. журн. – Одеса : Міжнар. гуманітар. ун–т, 2015. – №9. – С. 82–91.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. М. Євтушенко¹

ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Нині існує два так звані «братні» і загально визначені імперативні принципи міжнародного права – територіальної цілісності і самовизначення. Це дуже особлива категорія, тому що вона вершить долями народів, долями країн. Часто вона пов’язана з війною, і до неї особливе ставлення.

Взаємозв’язок між двома цими принципами можна описати словами «і разом неможливо – і окремо ніяк». Проте, мова йде саме про їх взаємодію, і розглядати самовизначення у відриві від територіальної цілісності означає порушувати один із загальних принципів права – сумлінного виконання зобов’язань. Майже всі вчені наголошують на тому, що з самовизначенням завжди болісно складно. І усього тут «занадто». Занадто загальна норма, занадто широкі можливості для тлумачення, надто складні історичні зв’язки. Цей принцип називають одним з найделікатніших у міжнародному праві.

Один з найвідоміших юристів, який займався питанням самовизначення, ще в 1956 р. написав, що «народ не може нічого вирішувати, поки хтось не вирішить, що таке народ». Відповідь на це питання є найбільш складним. Проте можна дати таке доктринальне визначення народу. Народ – це група осіб, яку об’єднують спільна історія, традиції, мова, побут, культура, і які самоідентифікують себе як окрему групу, згідно з цими ознаками.

Ще в 1970 році Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про загально визначені принципи міжнародного права, вказавши, серед інших, і «Принцип рівноправності і самовизначення народів». Юридичний зміст принципу кожного народу на самовизначення полягає в тому, що тільки не-

¹ Студентка факультету підготовки кадрів для Пенсійного фонду України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

можливість самовизначення народу в рамках держави створює передумови для його виходу і створення власної держави, а також те, що інші держави не мають права втручатися в цей процес. Таким чином, принцип передбачає дві стадії самовизначення – внутрішню і зовнішню. Перша полягає в тому, щоб народу було надано усі права для самовизначення в рамках держави через демократичні механізми. Якщо ж можливості для цього вичерпані або відсутні, то народ може здійснити зовнішнє самовизначення і створити власну державу. Тобто будь-яка така спроба до незалежності є нелегітимною і протиправною, якщо їй не передує серйозна робота народу щодо забезпечення реалізації своїх прав всередині держави.

Одним з найважливіших є питання про механізм реалізації права нації на самовизначення. Ясно, що механізм реалізації цього права, як і всіх інших прав людини, повинен бути законним. Разом з тим здійснення цього права не може порушувати інші загально визнані принципи міжнародного права: державний суверенітет, недоторканність території, цілісність кордонів та ін. Міжнародне право допускає навіть збройну боротьбу з метою реалізації цього права, однак лише в тому випадку, якщо нація піддається масовій систематичній і різкій дискримінації. У Декларації про принципи міжнародного права вказується, що способами здійснення права на самовизначення можуть бути створення суверенної і незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею або встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом. Таким чином, право на самовизначення не носить абсолютного характеру і має два обмеження: воно не повинно обмежувати аналогічного права іншого народу і має завжди розглядатися в контексті інших шести імперативних принципів міжнародного права (відмова від застосування сили, вирішення спорів мирними засобами, невтручання у внутрішні справи інших держав, співробітництво, суверенна рівність і виконання зобов'язань відповідно до Статуту ООН). Фахівці міжнародного права вважають аксіомою положення про те, що всі основні принципи міжнародного права взаємопов'язані і рівноцінні. Керуючись одним з них, не можна зазіхати на інші. Що стосується принципу територіальної цілісності, то він відноситься перш за все і головним чином до сфери міждержавних відносин, тобто мова йде про захист територіальної цілісності ззовні. Але територіальної цілісності можуть загрозувати і внутрішні сепаратистські рухи, які не мають нічого спільного з принципом самовизначення. Тому в Декларації про принципи міжнародного права в розділі про самовизначення йдеться, що нічого в наведених пунктах про самовизначення не повинно тлумачитися як те, що санкціонує або заохочує

будь-які дії, які привели б до розчленування або до часткового або повного порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних і незалежних держав, які дотримуються в своїх діях принципу рівноправності і самовизначення народів і мають уряд, який представляє незалежно від раси, віросповідання або кольору шкіри весь народ, що проживає на даній території.

У кримінальному законі практично кожної країни визнаються злочином дії, які призводять до порушення територіальної цілісності держави. Однак слід чітко відрізнити сепаратизм, що повністю виправдано вважається злочином, від створення нацією своєї власної держави. Тут, в кожному конкретному випадку, слід вивчити і проаналізувати, етнічний склад населення, яке бажає відокремитися, чи володіє воно ознаками народу, ті причини, які спонукають їх вийти зі складу багатонаціональної держави (наприклад, тотальне порушення етнічних прав, проведення дискримінаційної національної політики або неможливість вільно розвиватися, загроза асиміляції тощо).

Ніні у світі домінує думка про те, що «якщо мова йде про самовизначення, то має враховуватися думка не тільки нації, яка проживає на даній території, а й інших, більш дрібних національних груп, що утворюють разом з цією нацією єдине суспільство і народ». Самовизначення – процес, який повинен максимально враховувати вільно виражену волю всіх зацікавлених сторін. Якби було по-іншому, світ тільки і робив те, що самовизначатися б і таким чином дробився на все більш дрібні частини.

Більш ніж за двісті років існування, право народу на самовизначення отримало досить широке поширення: до нього апелюють і сепаратисти, і унітаристи. У той же час воно, без сумніву, внесло позитивний внесок у формування міжнародного права, в справу визволення народів від колоніальної залежності і становлення нової міжнародної політичної системи. Однак не можна не враховувати і сучасний стан міжнародного співтовариства, його інтернаціоналізацію, а також протиріччя, що склалися в правовій системі, зокрема, між колективним принципом самовизначення і індивідуальними правами людини і громадянина. Перед юристами-міжнародниками, політиками і громадськими діячами стоять питання регулювання міжнаціональних і міждержавних відносин у світі, в тому числі проблеми легалізації нових держав і вироблення спільних позицій в зв'язку з діяльністю національних рухів, що борються за їх створення.

Доктрина й практика міжнародного права поки не дають однозначної відповіді на питання – як забезпечити гармонійну єдність. Хоча казати про

повну невизначеність також невірно, так як тоді ми ставимо під питання саме існування міжнародного права, як цілісної системи регулювання. У праві є необхідні інструменти для подолання територіальних і етнічних розбіжностей. Але головне в їх використанні – виявлення справжньої волі народу шляхом встановлених в праві процедур, добра воля сторін і врахування інтересів держави, а також інших держав і народів. І найважливіше – верховенство і дотримання прав людини.

Науковий керівник: Кудас І. Б., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

І. В. Єременко¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Європейський суд з прав людини – це міжнародний судовий орган (міжнародна судова установа) регіонального рівня, який знаходиться на постійній основі в місті Страсбург (Франція), в Палаці прав людини, який було спроектовано у 1994 році британським архітектором Річардом Роджерсом та введено в експлуатацію в 1998 році.

Європейський суд з прав людини було засновано в 1959 році на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, котра передбачила його створення, визначила умови функціонування Суду та містить перелік прав і гарантій їх забезпечення, яких держави-учасниці Конвенції зобов'язалися дотримуватися та забезпечувати на своїй території. Наразі 47 держав-членів Ради Європи ратифікували Конвенцію. Таким чином, Європейський суд з прав людини стоїть на захисті близько 820 мільйонів європейців [1, с. 16, 17].

Діяльність Європейського Суду з прав людини є основною європейською гарантією захисту прав людини. Відповідно до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, юрисдикція Суду поширюється на усі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Однак Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано усі національні засоби юридичного захисту, згідно із загально-визнаними принципами міжнародного права, та впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні (ст. 35 Конвенції).

Рішення Суду є обов'язковими для виконання державою-відповідачем, щодо якої вони були винесені. Чимало рішень Європейського Суду з прав людини призвели до внесення суттєвих змін у національне законодавство, судову чи адміністративну практику в багатьох сферах.

Завдяки практиці Європейського Суду з прав людини Конвенція залишається потужним та динамічним інструментом, який здатен відповідати новим викликам та зміцнювати верховенство права, а також демократію в Європі [1, с. 17].

Слід звернути свою увагу на той факт, що юрисдикція Європейського Суду з прав людини носить субсидіарний характер, і незважаючи на свою унікальність, діяльність Суду обмежується виключно тлумаченням та застосуванням норм Конвенції, оминаючи внутрішнє законодавство Високих Договірних Сторін.

У даному випадку субсидіарність діяльності Європейського Суду з прав людини означає, що Суд створює додаткові гарантії прав і свобод людини, так як захист цих самих прав є прерогативою самих держав-учасниць, про що вказано у статті 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Тому завданням Європейського Суду з прав людини є сприяння та спрямування діяльності національних правових інститутів Високих Договірних Сторін для того, щоб гарантувалася необхідна міра захисту прав людини в державах – учасницях Конвенції через власні правові інститути та процедури.

Загальновизнаний принцип обов'язковості остаточного судового рішення, в тому числі й обов'язковості остаточного рішення Європейського Суду з прав людини, на підставі статті 46 Конвенції в тій чи іншій формі закріплено в законодавстві всіх європейських країн. Особливого значення у цьому аспекті набуває діяльність Комітету Міністрів, який і здійснює нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, будучи при цьому статутним органом Ради Європи [2, с. 202, 203].

Однак законодавство європейських країн істотно відрізняється одне від одного у важливих аспектах процедури виконання рішення Європейського

Суду з прав людини. З-поміж таких аспектів передусім слід зазначити наступні:

1) наявність спеціального закону, який регулює процедуру виконання рішень Європейського Суду з прав людини;

2) кваліфікація рішення Європейського Суду з прав людини як виконавчого документа;

3) існування спеціальної процедури виконання рішень Європейського Суду з прав людини, яка відрізняється від процедури виконання рішень національних судів;

4) наявність «єдиного вікна» для отримання заявником грошової компенсації (справедливої сатисфакції, передбаченої статтею 41 Конвенції);

5) існування спеціальної статті витрат державного бюджету для виплати грошових компенсацій на підставі рішень Європейського Суду з прав людини;

6) можливість перегляду рішення національного суду на підставі рішення Європейського Суду з прав людини, безпосередньо передбачена процесуальним законом [3, с. 83].

Україна як незалежна держава Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» визнала обов'язковою юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції у 1997 р.. За цим Законом Україна повністю визнає на своїй території дію ст. 46 Конвенції 1950 р. щодо визнання обов'язковою й без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення й застосування Конвенції 1950 р.

Як зазначає С. В. Шевчук, саме підписання Конвенції та протоколів до неї стало «результатом негативної загальноєвропейської реакції на правовий позитивізм, яка отримала назву правової революції», що фактично започаткувало процес зближення англосаксонської та романо-германської систем права [4, с. 243].

Як впливає зі змісту Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», до правової системи України включаються не будь-які юрисдикційні акти Європейського суду з прав людини, а тільки ті, які відповідають певним критеріям.

По-перше, судовий акт має бути ухвалений відносно України, тобто відповідачем у справі повинна бути Україна. Якщо Україна виступає третьою стороною під час розгляду справи Європейським судом з прав людини, то судовий акт, прийнятий у даному разі, не стане частиною правової системи.

По-друге, судовий акт повинен встановлювати факт порушення Конвенції та/або протоколів до неї. Отже, мова йде тільки про рішення по суті. Рішення про неприйнятність, прийняті Європейським судом з прав людини щодо України, згідно до положень Закону не є обов'язковими для України і, таким чином, не є частиною її правової системи. Більш того, не кожне рішення щодо суті, прийняте у справі, де в якості відповідача виступає Україна, є частиною її правової системи, а тільки таке, в якому Судом констатовано факт порушення Україною конвенційних положень.

По-третє, рішення щодо суті Європейського суду з прав людини має набути законної сили. Рішення ЄСПЛ, які одночасно відповідають вищезазначеним критеріям і є обов'язковими для України [5, с. 103].

Як висновок, слід погодитись із думкою Кисельової Л. В., щодо того, що реальне виконання рішення суду сприяє втіленню законів у життя та зміцненню їх авторитету, судові рішення за своєю суттю охороняє права, свободи та законні інтереси громадян, окрім того є завершальною стадією судового провадження.

Крім того, за своєю суттю та правовими наслідками судові рішення має силу закону, хоч при цьому не створює нових правових норм, а лише відновлює порушене право. Розгляд справи у передбачені процесуальними кодексами строки, а також якісне виконання рішення суду в розумні строки є запорукою ефективності правосуддя [6, с. 158].

Важливого значення у виконанні рішень Європейського Суду з прав людини відіграє Комітет Міністрів Ради Європи. Як зазначає Аббакумова Д. В., Комітет Міністрів є одним із головних органів Ради Європи, від якого значною мірою залежить практичне виконання цілей, визначених в її Статуті. Йому також належить провідна роль у нагляді за виконанням рішень Європейського суду з прав людини та у здійсненні моніторингу дотримання зобов'язань державами-членами Ради Європи [7, с. 4; 8, с. 248–256].

Література:

1. Караман І. В., Козіна В. В. Європейський суд з прав людини, Європейська конвенція з прав людини та індивідуальні заяви: перше знайомство. – К.: ВАІТЕ, 2015. – 136 с.
2. Аббакумова Д. Створення та становлення Комітету Міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 206–210.
3. Блажівська Н. С. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 2. – С. 83–89.
4. Сидоренко О. О. Рішення Європейського Суду з прав людини як джерело права України // Проблеми законності. – 2015. – Вип. 129. – С. 242–250.

5. Пресіч Н. М. Застосування практики Європейського Суду з прав людини як шлях до ефективного застосування прав людини в Україні // Вісник Дніпропетровського Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». – 2013. – №2 (5). – С. 102–106.

6. Кисельова Л. В. Рішення Європейського Суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду України у системі права України: застосування та виконання // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. – №2 (27). – С. 156–159.

7. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження : монографія / Д. В. Аббакумова. – Х. : Право, 2016. – 256 с.

8. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.

9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

10. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – №30. – Ст.260.

11. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №40. – Ст. 263.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. І. Жадан¹

ПРОБЛЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

У національному законодавстві, кримінальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушен-

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ня, а саме злочин. Що стосується кримінальної відповідальності у міжнародному праві, то це єдиний вид галузевої відповідальності, що знайшов своє вираження у міжнародно-правових договорах. Вона передбачає відповідальність осіб за вчинене протиправне міжнародно-правове діяння. Кримінальна відповідальність фізичної особи явище нове. Після закінчення II Світової війни притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності осіб причетних до цього злочину поклало початок формування міжнародного кримінального права, а отже і міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб. Дана тема є актуальною, тому що до кінця не розкрито проблему реалізації принципу покарання індивідів за здійснення лиходійств, що визнаються світовою спільнотою міжнародними злочинами.

Даному питанню приділяли увагу такі видатні вчені, як М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. Н. Денисов, В. І. Євінтов, О. В. Задорожній, Д. Б. Левін, А. С. Мацко, О. О. Мережко, Ю. О. Решетов, Л. Д. Тимченко, О. М. Трайнін, Г. І. Тункін, І. Н. Арцибасов, І. П. Бліщенко, С. О. Єгоров, Л. В. Іногамова – Хегай, В. Ю. Калугін, А. Г. Кибальник, І. І. Лукашук, Р. А. Мюллерсон, А. В. Наумов, В. П. Панов, А. Й. Полторак та ін.

Перед тим, як перейти до кримінальної відповідальності фізичної особи у міжнародному праві, треба зазначити декілька слів щодо її правосуб'єктності. Питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи є одним з центральних і важливих у науці міжнародного права [1, с. 180].

Під міжнародною правосуб'єктністю розуміється якісна характеристика статусу суб'єкта міжнародних правовідносин, що виражає його здатність самостійно брати участь у цих правовідносинах, підпорядковуватися нормам міжнародного права та брати участь у їх створенні, володіти міжнародними правами та обов'язками.

У науці міжнародного права питання міжнародної правосуб'єктності фізичної особи розглядається від її повного невизнання, визнання специфічної, обмеженої, особливої правосуб'єктності до безумовного визнання повної правосуб'єктності. Багато в чому таке різноманіття поглядів залежить від теорії співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного права. Так, виникнення і розробка деякими вченими теорії примату міжнародного права над внутрішньодержавним у Європі в 50 – х роках XX століття поклало початок розвитку концепції міжнародної правосуб'єктності індивіда.

Серед основних підстав для визнання міжнародної правосуб'єктності індивіда можуть бути названі такі: міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права та обов'язки; можливість індивіда звертатися в міжнародні судові установи для захисту своїх прав; індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини.

За вчинення міжнародних злочинів *strictisensu* особа притягується до міжнародної кримінальної відповідальності. В окремих випадках держави шляхом укладання міжнародних договорів (Статутів) для покарання військових злочинців за вчинення міжнародних злочинів проти людяності створювали міжнародні карні суди (Нюрнберзький і Токійський військовий трибунал 1946 р.). В цих випадках злочинці виступають як об'єкти певних правовідносин держав, які вирішили покарати їх саме таким чином [2, с. 78].

Отже, треба зазначити, що наявність кримінальної відповідальності в фізичної особи у міжнародному праві стверджує про її правосуб'єктність.

У міжнародному праві під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання. Комісія міжнародного права ООН визначила зміст міжнародної відповідальності як ті наслідки, що те або інше міжнародне протиправне діяння може мати відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, наслідок діяння щодо відшкодування збитку та відповідних санкцій. Можна зазначити, що поняття «міжнародно-правова відповідальність» характеризується такими ознаками: вона настає за здійснення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку.

Якщо говорити про злочинні вчинки фізичних осіб проти міжнародного права, вони є підставою для національного кримінального, а не міжнародно-правового покарання. Це такі дії фізичних осіб, які порушують норми міжнародного права і тому заборонені нормами внутрішньодержавного права. Таку заборону держави вносять до своїх кримінальних кодексів (законів) за власною ініціативою або на підставі міжнародних угод, принципів і норм міжнародного права, загальновизнаних міжнародно-правових звичаїв, юридично обов'язкових рішень міжнародних органів та організацій. Боротьба з такими правопорушеннями передбачена нормами міжнародного права, але відповідальність фізичних осіб у таких випадках не є міжнародно-правовою. Поведінка фізичних осіб здійснюється поза будь-яким зв'язком із політикою держави (вони діють не від імені держави і не є посадовими особами в державі). Така поведінка, як правило, суперечить законодавству держави і часто є такою, що підлягає кримінальному покаранню в національних судових установах. Крім того, юридичними підставами відповідальності за такі дії можуть бути міжнародні конвенції з боротьби проти міжнародної злочинності та відповідні їм національно-правові акти. Так, Конвенція проти

транснаціональної організованої злочинності визначила, що кожна держава-учасниця за здійснення будь-якого злочину, визначеного цією конвенцією, передбачає застосування таких санкцій, які враховують ступінь небезпеки цього злочину. Дана конвенція визначає санкції за вчинення передбачених злочинів, зокрема те, що держави-учасниці вживають, у максимальному ступені, можливому в рамках їх внутрішніх правових систем, такі заходи, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації:

а) доходів від злочинів, охоплених дійсною Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів;

б) майна, устаткування або інших засобів, що використалися або призначалися для використання при здійсненні злочинів, охоплених дійсною Конвенцією.

Учасники вживають такі заходи, які можуть знадобитися для забезпечення можливості виявлення, відстеження, арешту або виймки таких доходів чи майна з метою наступної конфіскації. Також згідно з цією Конвенцією кожна держава-учасниця наділяє правом своєї суди або інші компетентні органи видавати постанови про подання або арешт банківських, фінансових чи комерційних документів. Учасники не можуть ухилитися від застосування заходів відповідно до положень, визначених вище, посилаючись на необхідність збереження банківської таємниці. Прикладами таких злочинних учинків фізичних осіб проти міжнародного права можуть бути: виготовлення та продаж іноземної валюти й цінних паперів; виготовлення, придбання, зберігання з метою збуту і збут наркотичних засобів без спеціального на те дозволу, зброї, глумління над символікою іноземної держави тощо. Слід зазначити, що загальні зміни, що відбулися в міжнародному праві в сучасну епоху, наклали відбиток і на інститут міжнародно-правової відповідальності. З'явилися нові складники міжнародних правопорушень, яких не було в класичному міжнародному праві, зазнали змін способи реалізації міжнародно-правової відповідальності [3, с. 353].

Закріплення принципу індивідуальної відповідальності за міжнародні злочини, в тому числі і злочини проти миру і безпеки людства – є одним із найважливіших досягнень сучасного міжнародного права. У результаті виникнення принципово нової концепції міжнародних злочинів інститут міжнародно – правової відповідальності загалом на сьогоднішній день суттєво відрізняється від тих поглядів, які існували щодо цієї сукупності норм раніше, хоча сам принцип індивідуальної кримінальної відповідальності є давньою звичаєвою нормою, яка визнавалася ще у Кодексі Лібера та Оксфордському керівництві. Відтак ця звичаєва норма була закріплена у багатьох

нормативно-правових актах, що відносяться до міжнародного гуманітарного права, які, як відомо, утворили правову основу відповідальності фізичних осіб за скоєння міжнародних злочинів.

Відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини за міжнародним правом найчастіше настає за умови, що їхні злочинні дії пов'язані зі злочинною діяльністю держави. Офіційний статус особи (голова держави, уряду тощо) не звільняє її від кримінальної відповідальності. Тому зараз загальновизнаними є норми вироку Нюрнберзького трибуналу. По-перше: «Злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не абстрактними категоріями, і тільки шляхом покарання окремих осіб, які скоїли такі злочини, можуть бути виконані норми міжнародного права...». Це положення безпосередньо обґрунтовує наявність та необхідність саме індивідуальної відповідальності фізичних осіб. А, по-друге: «Принцип міжнародного права, який в окремих випадках захищає представника держави, не може бути застосований до дій, які засуджуються як злочинні за міжнародним правом». Тривалий час у теорії панувала думка, що особи, які виконують державні функції, не несуть відповідальності за свою службову діяльність ні в мирний час, ні під час війни. Цей висновок, який активно підтримував, зокрема, Г. Кельзен, ґрунтувався на суверенітеті держави, який передбачає, що жодна держава не може вимагати юрисдикції над діями іншої держави.

Однак, уже після Першої світової війни починається відхід від цього принципу. І як було вже вказано після Другої світової війни, теза про відповідальність посадових осіб держави за скоєння міжнародних злочинів, отримує підтвердження та розвиток. У ст.7 Статуту Нюрнберзького трибуналу говориться: «Посадове положення чиновників різних урядових відомств не повинно розглядатися як підстава, до звільнення від відповідальності або пом'якшення покарання». Згодом це положення знайшло відображення у тексті вироку Нюрнберзького Військового Трибуналу. Лукашук вважав, що «проблема індивідуальної кримінальної відповідальності керівників держав є однією з найважливіших у забезпеченні ефективності міжнародного права і, разом з тим, однією з найскладніших, оскільки рішення про це приймаються керівниками держав». При цьому саме посадові особи повинні нести набагато більшу відповідальність, ніж підлеглі, які безпосередньо скоїли діяння, так як саме вони розробляють плани і видають накази [4, с. 723].

Слід відмітити, що Комісія ООН з міжнародного права також продемонструвала прихильність такій позиції. У ст.7 проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства 1996 р. головним призначенням якого було встанов-

лення умов та визначення підстав для притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення міжнародних злочинів міжнародними та національними, судовими органами, Комісія включила наступне формулювання: «Офіційна позиція індивіда, який вчинив злочин проти миру і безпеки людства, навіть якщо він діяв як глава держави або уряду, не звільняє його від кримінальної відповідальності і не пом'якшує покарання». Це положення повністю відповідає нормам статутів трибуналів по колишній Югославії і Руанді. У коментарі до проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки, що був також розроблений Комісією ООН, йдеться про те, що «відсутність процесуальних імунітетів при здійсненні переслідування або покарання... є невід'ємним наслідком відсутності матеріального імунітету» [5].

Таким чином, Комісія міжнародного права ООН дотримується думки про пріоритет інституту кримінальної відповідальності за міжнародні злочини над інститутом імунітетів у міжнародному праві. Протилежна позиція знайшла своє відображення в розробленій в 2001 р. Інститутом міжнародного права резолюції під назвою «Імунітети глав держав і урядів від юрисдикції і виконання рішень в міжнародному праві». У ній зафіксовано, що глави держав і урядів наділені недоторканністю та імунітетом від кримінального переслідування незалежно від тяжкості злочину, який вони могли скоїти, в той час як колишні глави держав і урядів не користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції іноземних судів у разі, якщо їм інкримінується скоєння міжнародних злочинів [6].

Отже, керуючись позицією Л. І. Фесечко, хочу зазначити, що до кола суб'єктів міжнародної кримінальної відповідальності були включені фізичні особи: керівники, організатори, підбурювачі та посібники, що брали участь в складанні або здійсненні загального плану або змови, спрямованих на здійснення будь-яких злочинів, закріплених в Статуті трибуналу. Сам Статут визначав злочинні дії, на які розповсюджується його юрисдикція і які тягнуть за собою індивідуальну відповідальність:

а) злочини проти миру, а саме: планування, підготовка, розв'язання або ведення агресивної війни або війни всупереч міжнародним договорам, угод або завірень, або участь у загальному плані або змові, що спрямовані на здійснення будь-якої з перелічених дій;

б) військові злочини, а саме: порушення законів або звичаїв війни. До цих порушень відносяться вбивства, катування або відведення в рабство або для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивства або катування військовополонених або осіб, що знаходяться в морі; вбивства заручників; пограбування суспільної або приватної власності; безглузде

руйнування міст або селищ; розорення, невиправдане військовою необхідністю, і інші злочини;

в) злочини проти людяності, а саме: вбивства, винищування, поневолення, заслання і інші жорстокості, скоєні щодо цивільного населення до або під час війни, або переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами з метою здійснення або у зв'язку із будь-яким злочином, що підлягає юрисдикції Трибуналу, незалежно від того, чи були ці дії порушенням внутрішнього права країни, де вони були скоєні, чи ні [7, с. 891, 892].

Погоджуючись з думкою автора, хочу зробити висновок про те, що інститут міжнародної кримінальної відповідальності індивідів за здійснення міжнародних злочинів є значним стримуючим чинником сучасного міжнародного права по недопущенню порушення його найважливіших норм. Статути трибуналів зобов'язують держав надавати допомогу, включаючи розшук та упізнання, отримання свідчень і виявлення доказів, арешт і затримання, передачу обвинувачуваного трибуналові. Отже, фізичні особи притягуються до міжнародної кримінальної відповідальності не всупереч нормам міжнародного права, а відповідно до них. Говорячи про принципи кримінально-правової відповідальності у міжнародному праві, то саме розширення такої практики буде сприяти їх вдосконаленню у міжнародному праві.

Література:

1. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія – Х. : Право, 2014. – 512 с.
2. Німчук І. В. Міжнародна правосуб'єктність фізичної особи: проблемні питання // Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П. Є. Казанського : матеріали IVміжнар. наук. конф. (м. Одеса, 8–9 лист. 2013 р.) / . – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 77–80.
3. Скрильнік О. О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві // Часопис Київського університету права. – 2013. – №4. – С. 351–355. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_4_86
4. Моханчук С. М. Деякі питання кримінальної відповідальності посадових осіб за скоєння злочинів проти миру і безпеки людства // Форум права. – 2013. – №1. – С. 721–728. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
5. International Law Commission, Commentary to Art. 7 of the Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind of 5 July 1996. – P. 27

6. Resolution on Immunities from Jurisdiction and Execution of Heads of State and of Government in International Law. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.justitiaetpace.org/idiE/resolutionsE/2009_naples_01_en.pdf

7. Фесечко Л. І. Кримінальна відповідальність індивідів у міжнародному праві // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 888–894. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Н. В. Жданюк¹

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В період масштабного розвитку ринкової економіки по всьому світі, величезну роль в цьому процесі відіграють транснаціональні корпорації. Сьогодні існують транснаціональні корпорації, що за своїм економічним потенціалом не поступаються найбільшим державам світу.

Зокрема, відповідно до квартального звіту за 2015 рік доходи корпорації «Apple» склали майже 234 млрд доларів США, а прогнозовані доходи федерального бюджету Російської Федерації складають приблизно 194,7 млрд доларів США (згідно з федеральним законом Російської Федерації «Про федеральний бюджет на 2015 рік і на плановий період 2016 і 2017 років»).

За умов, коли деякі корпорації здатні конкурувати із провідними країнами світу, питання міжнародно-правового регулювання транснаціональних корпорацій є надзвичайно актуальним і потребує детального дослідження. Незважаючи на широкий розвиток транснаціональних корпорацій у сучасному світі, так і не було досягнуто єдиного розуміння поняття транснаціональної корпорації.

Деякі правознавці вважають, що транснаціональні корпорації – це сукупність об'єднаних однією економічною метою декілька самостійних підприємств, що знаходяться в різних країнах і керуються з головного центру. Інші ж вважають, що такого роду корпорації складають собою єдине підприємство, однак включають в собі відділення і представництва в іноземних державах.

¹ Студент 5-го курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На нашу думку, найбільш вдале визначення сформульоване у проекті кодексу поведінки транснаціональних корпорацій, де зазначається, що транснаціональна корпорація – це підприємство, що має відділення в двох і більше країнах, незалежно від юридичної форми і сфери діяльності цих відділень, функціонує у відповідності з визначеною системою прийняття рішень, що дозволяє одному або декільком головним центрам здійснювати вплив на всі відділення цього підприємства. Ця дефініція дає можливість за загальними критеріями визначати транснаціональні корпорації у світовому товаристві не лише в правових, але й в економічних, політичних та інших сферах суспільного життя.

Основним проблемним аспектом в діяльності транснаціональних корпорацій є питання поширення юрисдикції законодавства певної держави на них. Виділяють 3 рівня правового регулювання їх діяльності: внутрішнє законодавство, двосторонні і багатосторонні угоди.

Зазвичай внутрішньодержавне законодавство поширює свою юрисдикцію на відділення та представництва транснаціональних корпорацій, що знаходяться на їх територіях. При цьому правовий статус національних юридичних осіб та філій транснаціональних корпорацій як правило ідентичний. Однак неможна забувати про економічну могутність та досвід деяких транснаціональних корпорацій. Такий підхід буде ефективно регулювати внутрішньодержавний ринок, лише за наявності ефективного антимонопольного законодавства, що не дозволить витіснити з ринку національні компанії.

Також існує теорія про необхідність поширення національного законодавства держави, в якій базується центр керування корпорації, на філії в іноземних державах. На нашу думку, запровадження цієї теорії в реальні умови не призведе до позитивних змін. Національний ринок, в якому суб'єкти господарювання діють за різними законодавствами та наділені відмінними від інших правовими статусами, не зможе ефективно функціонувати і його розвиток буде непередбачуваним.

Другий рівень регулювання складають двосторонні інвестиційні та інші угоди, що укладаються між заінтересованими державами. Ці договори можуть укладатись як між країнами, так і безпосередньо між країною та транснаціональною корпорацією, що притаманно для країн, які розвиваються.

Третій рівень правового регулювання втілює в собі багатосторонні міжнародні договори. Ці угоди укладаються на універсальній основі або на регіональній. Щодо першого випадку – це, наприклад, акти, що приймаються Організацією Об'єднаних Націй, щодо другого – Європейським Союзом чи Співдружністю Незалежних Держав. Наприклад, Конвенція країн СНД про транснаціональні корпорації.

Наявність трьох рівнів правової регламентації транснаціональних корпорацій, дозволяє повною мірою регулювати їхню діяльність. Адже особлива природа такого роду корпорацій не дозволяє лише національній юрисдикції певної держави контролювати їх. Саме через неефективність та неможливість повного регулювання організації та діяльності транснаціональних корпорацій, державам необхідно координувати свої спільні дії у цій сфері через міжнародно-правову взаємодію.

Отже, як висновок, слід зазначити, що транснаціональні корпорації є важливим суб'єктом міжнародного права. Вони мають ряд специфічних рис, що відрізняють їх від інших суб'єктів і саме тому існує потреба у належному правовому регулюванні. Регулювання такого типу повинно поширюватись на усі транснаціональні корпорації, а не лише на їх окремі філії в деяких країнах, саме тому необхідно говорити про комплексну регламентацію їх діяльності, що можливо здійснити лише шляхом міжнародно-правового регулювання, в тому числі створенням уніфікованих норм. Наступним логічним кроком в цьому процесі може бути доопрацювання і затвердження кодексу поведінки транснаціональних корпорацій.

Науковий керівник: Ребриш Б., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. В. Журавльова

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЮБУ ТА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ

Система правового регулювання подружніх відносин складалася десятиріччями і продовжує змінюватися. Потерпає змін і значення понять «шлюб» та «сім'я». Шлюб виступає основою майбутньої сім'ї. Її створення починається саме з укладення шлюбу між жінкою і чоловіком.

Питання правового регулювання шлюбу досліджували такі представники дореволюційної юридичної думки як: Д. І. Мейер, Г. Ф. Шершеневич; радянської правової науки: Є. М. Ворожейкіна, Ю. А. Корольова, Г. К. Матвеева, А. І. Пергамент; сучасної науки сімейного права: Н. А. Алексеев, Л. А. Тищенко, М. М. Дякович та інші [1, с. 64].

Значення інституту шлюбу для сімейного права важко переоцінити. Свого часу Є. М. Ворожейкін зазначив, що потреба вступу до шлюбу буде

існувати вічно, так як у своїй основі він має біологічний мотив, який полягає у природній потребі людей протилежної статі у шлюбному спілкуванні один із одним [2, с. 109].

Радянське законодавство про шлюб і сім'ю не містило легального визначення поняття шлюбу. Лише у доктрині тих часів ми знаходимо деякі варіанти визначень, наприклад В. І. Бошко й Г. М. Матвеева розглядали шлюб як вільний, рівноправний, як правило, довічний союз чоловіка та жінки, укладений із дотриманням установлених у законі умов і порядку [2, с. 109], спрямований на створення сім'ї та породжує в них подружні права й обов'язки [3, с. 39].

Досить цікаве визначення шлюбу було запропоноване Л. Ю. Драгневичем, відповідно до якого шлюб – це правова угода, різновид партнерства або добровільний союз між чоловіком і жінкою, заснований на взаємній згоді, почуттях любові, дружби, що юридично оформлений у державних органах з метою створення сім'ї, виховання дітей, внаслідок чого між подружжям встановлюються особливі шлюбні правовідносини [4, с. 41].

У сучасному українському законодавстві поняття шлюбу закріплене у п. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України, відповідно до якого шлюб це – сімейний союз чоловіка та жінки, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану [5].

Щодо поняття шлюбу в інших країнах, в США діє Закон про захист шлюбу. Згідно з цим законом шлюб – це правовий союз між чоловіком та жінкою. У законодавчих актах Конгресу, а також будь – яких судових рішеннях або приписах адміністративних установ і агентств США під словом «шлюб» розуміється виключно правовий союз між чоловіком і жінкою в якості чоловіка і дружини, а слово «подружжя» стосується лише до осіб різної статі, одна з яких є чоловіком, а інша – дружиною. Проте існують штати, які офіційно реєструють одностатеві шлюби. Через такі реєстрації виникали судові спори та дебати, в які були втягнуті навіть президенти США у різні роки.

Відповідно до доктрини французького права, шлюб представляє собою укладений у встановленій законом формі цивільний договір, що об'єднує чоловіка та дружину для спільного життя та надання взаємної підтримки.

У таких країнах як: Йорданія, Сирія, Ірак та інших країнах, які сповідують ісламську релігію, традиції вступу до шлюбу з давніх часів і до сучасності залишалися практично незмінними. У цих країнах традиційно шлюб – це союз виключно жінки та чоловіка. Досі поширені договірні шлюби, тобто батьки повністю беруть на себе турботу про створення сім'ї дітей, не послуhatися

старших у таких країнах є неприпустимим. Також залишилась традиційною згода опікуна на шлюб, без якої такий шлюб буде вважатися недійсним, навіть якщо наречена вже досягла повноліття. Характерним є те, що жінка в ісламському шлюбі має менше прав, ніж її чоловік, і повинна його слухатись.

Враховуючи соціально – економічний розвиток українського суспільства, розвиток сімейних відносин та ставлення до шлюбу цілком об'єктивним і закономірним є те, що укладення шлюбного договору між подружжям сьогодні стало досить актуальним та з кожним днем набуває все більшої популярності, як за кордоном, так і в Україні.

Основною метою шлюбного договору є врегулювання майнових відносин між подружжям. Адже досить часто суперечки виникають саме з майнових питань, а попереднє визначення режиму використання майна у договорі запобігає виникненню спорів, наприклад, при поділі майна чи у разі розірвання шлюбу.

Теоретичні проблеми шлюбного договору розглядались в дослідженнях таких науковців: В. Антошкіної «Договірне регулювання відносин подружжя» (2006 р.); А. Болховітіної «Припинення шлюбу за законодавством України»(2009 р.); Л. Липець «Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором (2009 р.); Г. Гаро «Шлюбний договір як інститут сімейного права України» (2012 р.) і в деяких інших статтях [6, с. 148, 149].

Першою проблемою, є відсутність єдиної думки щодо термінології. Одні науковці вважають, що правильним буде використання терміну «шлюбний договір», оскільки, відповідно до усталеної практики, термін «контракт» може застосовуватися тільки в галузі трудового або господарського права. Тому в сімейному праві використання такого терміну є неприпустимим [7, с.7]. Інші відстоюють позицію, що термін «шлюбний контракт» більш доцільно використовувати, адже це дасть змогу відмежувати такий вид угоди від інших договорів, які можуть укладатися між подружжям. Крім того, за суб'єктивним складом можна буде відрізнити цей договір від інших, які можуть укладатися членами сім'ї й отримати назву «сімейні договори», хоч їх зміст і не регламентується СК України [8, с. 57].

Наступною проблемою є питання, що стосується правової природи шлюбного договору. Передусім це те, до яких правочинів він належить: цивільно – правових чи сімейно – правових. Не має сумнівів, що такий договір повинен відповідати вимогам Цивільного кодексу України щодо цивільно – правових правочинів.

В ч. 1 ст. 61 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначено, що подружжя може обрати для регулювання майнових наслідків шлюбу

право особистого закону одного з подружжя або право держави, у якій один з них має звичайне місце перебування, або, стосовно нерухомого майна, право держави, у якій це майно знаходиться.

Слід зазначити, законодавство України не містить закріплення поняття шлюбного договору, однак Сімейним кодексом передбачено право на укладення шлюбного договору, що визначає його предмет, зміст та форму, початок та строк дії, а також регламентовано питання визначення правового режиму майна, порядку користування житлом, права на утримання, порядку зміни умов шлюбного договору, його розірвання та визнання недійсним.

Раніше у Кодексі про шлюб та сім'ю України 1969 р. містилось загальне визначення поняття шлюбного договору як «угоди осіб, які беруть шлюб, щодо вирішення питань життя сім'ї та майнових прав і обов'язків подружжя».

Щодо міжнародного досвіду, то шлюбний договір найбільш поширений в країнах Західної Європи, в Америці та Канаді. Такою популярності він набув завдяки потужним феміністичним рухам, боротьбі жінок за свої права та рівноправність чоловіка і жінки.

В зарубіжних країнах, крім майнових питань, угода між подружжям обов'язково регламентує й інші права та обов'язки подружжя. Кожен із подружжя може передбачити у контракті покарання в разі зради, написати, скільки разів на тиждень кожен з них буде мити посуд, ходити в магазин тощо. Невиконання умов контракту виливається в гучні скандали і судові процеси.

В більшості штатів США особи, які мають намір вступити в шлюб, можуть визначити в договірному порядку права щодо майна подружжя та матеріального забезпечення. Для цього використовується дошлюбний договір. У минулому ці договори впливали на майнові права подружжя лише після смерті одного з них. Вони уклалися за наявності відмінностей у фінансовому становищі осіб або у випадку вступу у шлюб двох літніх людей, які бажають захистити права своїх дітей від попередніх шлюбів на спадкування. Проте останнім часом шлюбні договори все частіше регулюють порядок розподілу майна після розлучення [9].

Не всі штати визнають такі договори, найчастіше на тій підставі, що вони сприяють розлученню. Проте деякі суди не бачать реальних доказів того, що дошлюбні договори сприяють розірванню шлюбів, а оскільки розірвання шлюбу – «звичний факт життя», доцільно дати подружжю можливість домовитися про те, які майнові та аліментні права вони матимуть «у разі якщо їх шлюб все–таки розпадеться». Однак навіть у тих штатах, які визнають дошлюбні договори, суди зазвичай вимагають, щоб

сторони надавали повні відомості про свої активи та пасиви і щоб договори були «справедливими». Суд не вимагатиме примусового виконання договору, який носить явно несправедливий або односторонній характер, особливо у випадках, коли очевидно, що одна із сторін скористалася недосвідченістю протилежної сторони в ділових питаннях. Крім того, суд враховує те, що подружжю може бути складно передбачити, в якому становищі вони опиняться в момент можливого розлучення, і для врахування можливих змін застосовуються норми права справедливості [9, с. 16, 17].

У 1983 р. був розроблений Уніфікований закон про дошлюбні договори; станом на сьогодні він прийнятий у 16 штатах. Цей закон не лише забезпечує примусове виконання дошлюбних договорів, але й фіксує зазначені вище винятки, встановлені нормами загального права [9, с. 16, 17].

Щодо інституту шлюбного договору у Франції, правовідносини між подружжям врегульовуються французьким цивільним Кодексом 1804 р. В Титулі V книги III «Про шлюбний договір і про режими майнових відносин між подружжям» передбачається наявність правових норм, спрямованих на регулювання такого правового інституту, як шлюбний договір, та норми щодо режиму майнових відносин між подружжям [10].

Також, законодавство Бельгії та Франції закріплює положення про нотаріальне посвідчення шлюбного договору та його укладання через законних чи договірних представників за спеціально виданою довіреністю, яка містить умови передбачуваного шлюбного договору. З огляду на це доцільним буде введення деяких положень законодавства європейських країн у національне. Зокрема, укладання шлюбного договору через представника за довіреністю дало б змогу полегшити подружжю укладання шлюбного договору за відсутності одного з них.

Отже, шлюбний договір стає все більш популярним, як за кордоном, так і в Україні. Також поширеним є укладення шлюбу з іноземцями. Постає питання врегулювання особистих майнових та немайнових відносин подружжя, що і є основним завданням шлюбного договору. На міжнародному рівні ці правовідносини врегульовані низкою міжнародно – правових актів, але важливе значення також має й колізійне регулювання. Якщо порівнювати досвід зарубіжних країн у сфері правового регулювання відносин укладення шлюбного договору з національним, то можна дійти висновку, що вказаний інститут за кордоном більш врегульований, ніж в Україні. Тому для вдосконалення національного законодавства слід звертатися до досвіду зарубіжних країн.

Література:

1. Бузіна О. І. Поняття шлюбу: основні аспекти / О. І. Дудорова // Порівняльно–аналітичне право. – 2014. – № 7. – С. 64–66. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/7_2014/18.pdf.
2. Бошко В. И. Очерки советского семейного права В. И. Бошко. – К., 1952. – 570 с.
3. Матвеев Г. К. Советское семейное право : [учебник] / Г. К. Матвеев. – М. : Юрид. лит., 1985. – 208 с.
4. Драгневич Л. Сутність і ретроспектива становлення та розвитку шлюбно–сімейних відносин в Україні / Л. Драгневич // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 1. – С. 40–42.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.
6. Белов Д. М., Палешник Л. І Деякі проблеми укладенн шлюбного договору // Серія ПРАВО. – Вип. 33. Том 1 – С. 148–151. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/ /lib/4828/1/A3.pdf>
7. Селезнева Т. Ю. Брачный договор: преимущества, содержание, функции/ Т. Ю. Селезнева // Бюллетень нормативно – правовой информации. – 2003. – № 11. – С. 7–11.
8. Фурса С. Шлюбний контракт в нотаріальному процесі / С. Фурса // Право України. – 2002. – № 5. – С. 55–62.
9. В. Бернхем Правова система США: питання сімейного права // Розділ XIII «Сімейне право» з книги Вільяма Бернхема «Вступ до права та правової системи Сполучених Штатів Америки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://file:///D:/Downloads/prccha_2012_1-2_5.pdf
10. Французский гражданский кодекс 1804 г. (с позднейшими изменениями до 1939 г.). – М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. – 472 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. А. Журба¹

ПРОБЛЕМА ПРИЗНАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КОСОВО: ОБЩЕПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Проблема возникновения субъектов международного права, как отмечает О. В. Тарасов, является одной из самых дискуссионных в юридической

¹ Студентка 4 курса Института подготовки кадров для органов юстиции Украины Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

науке [1, с. 15]. Для государства фундаментальным этапом становления его как субъекта международного права служит его признание.

Нужно отметить, что важным для формирования единого доктринального видения правомерности признания того или иного государства является анализ прецедента Новейшей истории, а именно признание Республики Косово. Собственно говоря, этим и обуславливается актуальность выбранной темы исследования.

Начать нужно с причин, которые стали движущей силой на пути борьбы этого государства за свою независимость. Так, в соответствии со ст. 4 Конституции Югославии 1974 года, а также со ст. 174 Конституции Сербии 1974 года, Косово как части Сербии, что находилась в составе Югославской Федерации, гарантировалась определенная степень автономии, которая предполагала учет языковых, культурных и религиозных особенностей албанского населения Косово. При этом автономные полномочия Косово были фактически утрачены с распадом Югославии в 2003 году. Большую роль в этом сыграло экспертное заключение Академии Наук Сербии 1986 года, целью принятия которого и было обоснование необходимости упразднения вышеупомянутых прав. Таким образом, именно эти события стали причиной противостояния между правоохранительной системой Сербии и сформировавшейся Освободительной армией Косово [2, с. 123, 124, 135]. Резолюция 1160 Совета безопасности ООН отмечает существование в это время на территории Косово террора, массовых нарушений прав человека, а также давление на население, что привело к огромным потокам беженцев, и в целом квалифицирует сложившуюся ситуацию как угрозу для мира. Эти события и стали поводом для возникновения в 1999 году войны в Косово.

Результатом этих и последующих событий стало провозглашение 17 февраля 2008 года Парламентом Косово независимости государства. На сегодняшний день Косово признали 122 стран мира.

Необходимо констатировать существование двух точек зрения касательно правомерности признания этого государства.

Первая позиция настаивает на том, что признание независимости Косово осуществлено с нарушением императивной нормы *jus cogens* (имеется ввиду принцип о невмешательстве субъектов международного права во внутренние дела государства, который находит свое отображение в Декларации о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом ООН), а действия одобряющей части мирового сообщества в лице многих государств стоит квалифицировать как нарушение территориальной целост-

ности Сербии. Вторая из концепций характерна той части мирового сообщества, которая поддерживает Косово и признает его как государство. Более того, эта концепция находит свое отражение в Консультативном заключении Международного Суда ООН по вопросу о декларации независимости Косово и основывается она на необходимости признания угнетения населения Косово по языковым, культурным и религиозным признакам, а также его обособленности, которая вызвана албанским происхождением большей части населения государства [3].

Делая выводы, можно лишь констатировать дискуссионность вопроса признания Республики Косово, который детерминирован существованием различных точек зрения касательно его правомерности.

Литература:

1. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії: монографія / О. В. Тарасов. – Х.: Право, 2014. – 512 с.

2. Matthias Hartwig, Das Gutachten des Internationalen Gerichtshofs zur Unabhängigkeitserklärung des Kosovo: Vorgeschichte und «Urteils»kritik, in Osteuropa – Recht, 2012, 11. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dpp.mpil.de/02_2013/02_2013_121_155.pdf

3. INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE. Summary of the Advisory Opinion: Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo, 22 July 2010. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>

Научный руководитель: Марынив И. И., к.ю.н., ассистент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

О. С. Забелина¹

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ

Ватикан – на сьогодні фактично єдине державоподібне утворення у світі, яке одночасно є центром римсько – католицької церкви. Це абсолютна

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

теократична монархія. Ватикан (у перекладі з латини – «місце для ворожін») розташований у західній частині Риму, на пагорбі Монте – Ватикано – звідки й походить його назва. Папська держава зароджується в 752 році, коли франкській король Піпін Короткий дарує після свого походу на ладгобардів Папі Стефану II територію Равенського екзархата і Римську область. З цих часів починається правління Пап та їх величезний вплив на середньовічну християнську Європу. Ватикан брав активну участь у міжнародному житті, виступаючи не тільки як керівний центр однієї з найбільших релігійних організацій світу, але й як суверенне державне утворення. У 1870 році Папська держава припиняє своє існування, весь Рим, окрім Ватикану переходить під контроль Об'єднаної Італійської республіки. Правовий статус Святого Престолу залишався неврегульованим до 1929 року, оскільки Папи продовжували претендувати на світську владу і не бажали покидати Ватикан (вони навіть давали традиційні богослужіння на площі Святого Петра, яка знаходилась під контролем Італії).

У 1929 році між урядом Муссоліні та Святим Престолом був підписаний конкордат (Латеранські угоди), який створив нову папську державу – місто-державу Ватикан площею 44 гектари [1]. Оскільки Муссоліні виховувався в сім'ї, де мати була побожною католичкою, він чітко розумів той факт, що прихильність італійців буде за тим, хто буде підтримувати церкву. Диктатор надає незалежність Ватикану і вкладає гроші у розвиток церкви [2].

Отже, з 1929 для Святого Престолу починається новий період його історії. Відповідно до Латеранських угод Ватикан набуває низки прав і приймає на себе певні міжнародні обов'язки, які у своїй сукупності складають його міжнародну правосуб'єктність [3]. Хоча Латеранські угоди є двосторонніми договорами і їхня дія безпосередньо не поширюється на треті країни, однак міжнародне співтовариство погодилося з ними, визнаючи за Святим Престолом як суб'єктом міжнародного права усі прерогативи, що випливають з територіального суверенітету [4, с. 312].

Угодою 1929 року визначається міжнародно-правовий статус Святого Престолу. У преамбулі цього договору зазначається, що «для забезпечення абсолютної та явної незалежності Святого Престолу, що гарантує його безспірний суверенітет на міжнародній арені, виявилася необхідність створення держави Ватикан...». Італія згідно зі статтею 2 Угоди 1929 року визнає суверенітет Апостольського Престолу «як такий, що властивий його природі та відповідає його традиціям та вимогам, а також його місії у світі». Стаття 3 Угоди передбачає утворення держави Ватикан, кордони якої визначаються Планом, що додається до Угоди. У статті 26 Угоди закріплюється,

що «Італія визнає Державу Місто Ватикан і суверенітет Папи над нею» [6, с. 812].

Для того, щоб досліджувати межі правосуб'єктності Ватикану, варто зазначити, що в міжнародному праві розуміється під «правосуб'єктністю». Зміст цього терміну у нормах сучасного міжнародного права не розкривається, існують лише теоретичні конструкції, які характеризують правову природу та властивості його суб'єктів. Міжнародна правосуб'єктність базується на невід'ємній властивості – суверенітеті. Отже, суб'єкти міжнародного права створюють окремий правовий порядок, якому вони підпорядковуються, реалізуючи нормотворчу функцію. Сучасна теорія міжнародного права виходить з того, що першоосною міжнародного правопорядку є державність, а узгоджена воля держав – джерелом міжнародного права [4, с. 313].

У міжнародному праві прийнято розрізняти основних і похідних суб'єктів. До першої групи належать держави й народи, що реалізують право на самовизначення (виборюють незалежність). Їх поява на міжнародній арені – об'єктивна реальність природничо – історичного процесу розвитку. Це й пояснює приналежність держав і народів, що виборюють незалежність, до групи первинних суб'єктів міжнародного права.

Похідні суб'єкти міжнародного права створюються на основі волевиявлення первинних. Обсяг прав і обов'язків похідних суб'єктів залежить від цілей і намірів їх засновників, що, як правило, закріплюється в міжнародному договорі, який є установчим документом похідного суб'єкта.

У доктрині міжнародного права Ватикан відносять до похідних суб'єктів з обмеженою правоздатністю. Разом із тим, у рамках католицької церкви сформувалась самостійна доктринальна та інституційна система, яка передбачає здатність Святого Престолу в особі Папи Римського ефективно брати участь у процесі міжнародної нормотворчості і вступати в офіційні взаємовідносини з державами і міжнародними організаціями. Мова йде про суб'єкта міжнародного права *sui generis*, який представляє на міжнародній арені інтереси католицької церкви [7, с. 35].

Згідно зі статті 1 Міжамериканської конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., держава як особа міжнародного права повинна мати: постійне населення, визначену територію, уряд, спроможність вступити у зносини з іншими державами. Святий Престол не є державою, однак у силу своєї особливої природи діє у рамках міжнародного правопорядку. Ми вважаємо доцільним дослідити правосуб'єктність Ватикану за ознаками держави як суб'єкта міжнародного права. Станом на 2015 рік у Ватикані мешкає близько 1000 осіб і всі вони є підданими католицької церкви. Гро-

мадянство Святого Престолу не передається у спадок. Отримати ватиканський паспорт можна тільки за заслуги перед католицькою церквою. Відповідно до угоди між Ватиканом та Італією, якщо людина перестає бути громадянином Ватикану і не має будь-якого іншого громадянства, то вона стає громадянином Італії. Цей факт значно звужує правосуб'єктність Ватикану, оскільки у всіх держав існує принцип крові та/або території, за яким надається громадянство.

Територія Святого Престолу чітко визначена в Латеранській Угоді. Однак, наявність певної площі це більш символічне явище, окільне головним є наявність певного місцезнаходження Держави Міста Ватикан – як духовного центру католицького світу.

Правова система Ватикану основана на канонічному праві (*jus canonicum*), законодавстві самого Ватикану та Італії. Головними джерелами діючого у Ватикані права є: 1) Кодекс Канонічного права (*Codex Juris Canonici*) і постанови апостолів; 2) закони, промульговані для міста Ватикану Верховним главою церкви або делеговані йому владою, а також постанови, прийняті компетентною владою.

Кодекс канонічного права визначає статус Апостольського Престолу поняттям «моральна особа» (*persona morale*), під якою розуміється «група або послідовність фізичних осіб, які об'єднані спільною метою, мають у зв'язку з цим певний взаємозв'язок одна з одною і можуть, таким чином, розглядатися як єдина особа...». Аналіз канонів 113 і 361 Кодексу канонічного права дозволяє дійти висновку, що під групою розуміється Католицька Церква, а під послідовністю – Римські папи; при цьому обидва ці інститути об'єднані спільною метою. Що стосується Святого Престолу як моральної особи, то у цьому випадку він може розумітися лише у вузькому значенні й означати виключно Римського понтифіка, який стоїть на чолі іншої моральної особи – Католицької Церкви.

Категорія «моральна особа», на відміну від широко вживаних категорій «фізична особа» та «юридична особа», підкреслює, що Католицька Церква і Святий Престол існують незалежно від ступеня визнання їх з боку суспільних інституцій, оскільки засновані вони, як зазначається у цитованому вище параграфі 1 канону 113 Кодексу канонічного права, згідно з Божою, а не людською волею. З цього визначення випливає, що одна із специфічних особливостей Католицької Церкви та її закладів полягає у тому, що вони мають два виміри – духовний, невидимий, і соціальний, видимий. «Духовний суверенітет» означає необмежену та неподільну владу Святого Престолу в особі Римського папи та безперешкодне здійснення його юрисдикції [4, с. 314].

Монархом ватиканської держави є Папа Римський, який одночасно володіє титулом Верховного глави (понтифіка) церкви. Як у всіх абсолютних монархіях, голові держави належить законодавча, виконавча і судова гілки влади. Папа обирається довічно Священною Колегією кардиналів. До виключної компетенції глави Ватикану – Папи належить вище представництво Ватикану у міжнародних відносинах, укладення, ратифікація й денонсація міжнародних договорів і конкордатів, здійснення актів визнання і протестів, прийом дипломатичних представників і призначення легатів, нунціїв, інтернунціїв і апостольських делегатів.

Дорадчим органом при Папі є Колегія кардиналів. Вона збирається для обговорення найбільш важливих церковних справ і для обрання Папи. Під час обрання Папи Колегія носить назву конклав. Свою зовнішню політику Ватикан здійснює за допомогою цілої системи органів зовнішніх зносин (центральної і закордонної), які представляють його в міжнародному житті та здійснюють загальне політичне й оперативне керівництво його зовнішньою політикою. Святий Престол обмінюється дипломатичними представниками з 178 державами світу, в тому числі і з Італією. У державах Ватикан представлений папськими послами (нунціями). Неофіційна дипломатія здійснюється Папською радою – «Справедливість і світ», яка має відділення у багатьох державах, а також через католицькі недержавні організації [6, с. 815,816].

На цей час в ООН присутній спостерігач від Ватикану. Хоча Ватикан не є членом ООН, він бере відповідну участь у діяльності цієї міжнародної організації в основному в її спеціалізованих установах, а також у діяльності низки інших міжнародних організацій, які користуються підтримкою ООН (Ватикан є членом Всесвітнього поштового союзу, Міжнародного союзу електрозв'язку, Виконавчого комітету Верховного комісаріату ООН у справах біженців тощо).

У своїх працях Л. Опенгейм зазначає, що підставою міжнародної правосуб'єктності Ватикану є «звичай і мовчазна згода більшості держав». Історія папства свідчить, що елемент визнання з боку держав був одним з ключових при визначенні міжнародно-правового статусу Святого Престолу.

Таким чином, ми вважає, що Ватикан все ж таки необхідно відносити до суб'єктів з похідною правосуб'єктністю, оскільки державоподібне утворення Ватикан було створено не певним народом, а волею окремих осіб, яка полягала у створенні міцної церковної влади на теренах Європи. Сьогодні Святий Престол має усі складові держави, проти вони надто специфічні, щоб вважатися первісним суб'єктом міжнародного права. Ватикан залишається активним гравцем на світовій арені, а особливо його вплив відчувають італійці у своєму повсякденному житті.

Література:

1. Лозинский С. Г. История папства. – Москва : Политиздат, 1986. – 382 с.
2. Lucy Hughes– Hallett. The Pope and Mussolini: The Secret History of Pius XI and the Rise of Fascism in Europe – review [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/books/2014/mar/06/pope– mussolini– secret– history– rise– fascism– david– kertzer– review>
3. Латеранские соглашения: Договор Святого Престола и Италии (11.02.1929 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vaticanstate.ru/lateranskie– soglasheniya/>
4. Отрош М. І. Особливості міжнародної правосуб'єктності Святого Престола [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kul.kiev.ua/images/chasop/2013_1/ууууу/312.pdf
5. Treaty and Concordat between the Holy See and Italy / National Catholic Welfare Conference. – Washington, DC. – P. 37–56.
6. Сироїд Т. Л. Міжнародно – правовий статус Ватикану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis– nbuv.gov.ua/cgi-bin/ irbis_ nbuv/cgiirbis_64.exe? C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2012_4_134.pdf
7. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : навч. посіб. для дистанційного навчання. – Київ : Університет «Україна», 2007. – 224 с.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Я. Б. Заєць¹

ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОФШОРНИХ КОМПАНІЙ ВІДПОВІДНО ДО ДИРЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2015 РОКУ

«Право платників податків уникати сплати податків, з використанням усіх дозволених законами засобів, ніким не може бути оскаржене»

Дж. Сандерленд, Суддя Верховного Суду США

Одним із таких цілком правомірних способів є створення офшорних компаній, тобто юридичної особи, яка зареєстрована в офшорній зоні, що

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

має відповідно до місцевого законодавства статус нерезидентної компанії або звільнена від сплати податків резидентної компанії (як створена нерезидентами і що не веде бізнес на території зони) і через цей статус оподатковується по мінімальній ставці або звільнена від сплати податків і сплачує лише щорічні збори або мито за діяльність в такій зоні[6,с.52]. Позитивні аспекти ведення офшорного бізнесу: низькі або нульові ставки податків, відсутність контролю валютного обміну, спрощені умови реєстрації та функціонування компаній, закритість інформації, призвели до широкого поширення такої діяльності [4, с.79]. Так, відповідно до звіту складеного організаціями Citizens for Tax Justice, Institute on Taxation and Economic Policy в жовтні 2016 року близько 73% найбільших світових компаній із списку «Fortune 500», мають дочірні підприємства, що функціонують в так званих «податкових гаванях». Це такі відомі компанії як Apple (Ірландська офшорна зона), Nike та Google (Бермудські острови)[3,с.1–3].

Варто наголосити на тому, що офшорні зони можуть функціонувати як повністю легальний засіб мінімізації податкових зобов'язань суб'єктів господарювання, так і як спосіб ухилення від сплати податків та виведення коштів з під контроль державних органів. Найпоширенішим неправомірним шляхом використання офшорних зон, є використання їх можливостей з метою легалізації (відмивання) коштів протиправного походження[7]. За оцінками експертів МВФ, щорічний обсяг відмивання грошей становить 500 млрд. доларів. У зв'язку з чим і постало питання необхідності боротьби з таким станом речей, зокрема на міжнародному рівні, адже зазначені діяння, як правило, здійснюються у міжнародному масштабі.

Боротьба з легалізацією коштів ведеться в Європі вже не один десяток років. Так, першим кроком в цьому напрямку було видання у 1991 році Радою Європейського союзу Директиви 91/308/EWG про запобігання використанню фінансової системи для відмивання коштів. Згідно з цим документом, країни-члени ЄС зобов'язані були визнати легалізацію доходів кримінально караним діянням, сприяти його виявленню та розслідуванню, а також відповідним чином скорегувати своє законодавство. Після чого було видано ще дві Директиви: 2001р., яка поклала відповідальність за виявлення випадків відмивання грошей не лише на фінансовий сектор; 2005р., котра встановила детальні вимоги стосовно ідентифікації та перевірки клієнтів фінансових установ. Проте у 2015 році була прийнята так звана «четверта» Директива ЄС при запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму (далі Четверта директива) – Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015[1].

Більшість науковців зазначають, що даний документ встановив «більше обмежень та жорсткіші наслідки».

Четверта директива закріплює заборону відмивання грошей та фінансування тероризму, наводячи чіткий перелік дій, які будуть кваліфіковані як такі. Зобов'язання та обмеження встановлені в даному документі стосуватимуться не лише кредитних та фінансових установ, а й громадян, що діють в межах виконання своїх професійних обов'язків, зокрема новим є поширення дії Директиви на осіб, котрі здійснюють торгівлю товарами на суму від 10 00 євро. До того ж кожна з держав-членів ЄС зобов'язані вживати належних заходів для виявлення, оцінки, розуміння та зниження ризиків, що провокують вчинення відмивання грошей і фінансування тероризму, та мають право за відсутності таких ризиків не застосовувати положення Директиви. Також в даному документі закріплений ряд обов'язків та обмежень, а саме:

- неможливість обслуговування фінансовими та кредитними установами держав-членів ЄС анонімних клієнтів та рахунків. У зв'язку з чим, закріплено обов'язок попередньої ідентифікації клієнта, визначення бенефіціарного власника, з'ясування характеру та мети майбутніх відносин всіма установами;

- зобов'язання, щодо володіння кожною корпоративною установою та юридичною особою, зареєстрованою на території держав-членів ЄС, належною та адекватною інформацією про своїх бенефіціарних власників;

- зобов'язання щодо створення публічних реєстрів бенефіціарних власників, кожною з країн ЄС, в яких має бути зазначено ім'я, місяць, рік народження, національність і країна проживання бенефіціара. Проте такі реєстри будуть знаходитись в обмеженому доступі, а відомості розголошуватимуться лише особі, яка доведе правовий характер свого інтересу, або особам, які відповідно до своїх професійних обов'язків мають на це право;

- зобов'язання щодо здійснення ліцензування та реєстрації операцій з обміну валют;

- зобов'язання щодо створення кожною державою незалежного Підрозділу фінансової розвідки (Financial Intelligence Units), обов'язками якого буде збір та аналіз вищезазначеної інформації, для встановлення зв'язків між проведеними операціями та можливою злочинною діяльністю, з метою попередження та боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму.

Аналізуючи положення Четвертої директиви можна дійти висновку, що метою, яку ставить перед собою Європейський Союз при вирішенні питань

ня боротьби з відмиванням грошей, є забезпечення прозорості тіньових структур, шляхом оголошення інформації про засновників та власників кредитних та фінансових установ.

Головною привабливою рисою офшорних зон для осіб, котрі бажали займатись незаконною діяльністю, було саме забезпечення анонімності функціонування офшорних компаній, адже відомості про власника розголошувались лише у виняткових випадках або не підлягали розголошенню взагалі. Такий стан речей сприяв поширенню безконтрольності, а, отже, й створенню більшої кількості сумнівних компаній на території офшорних зон. Саме тому запровадження таких дій є цілком виправданим та обгрунтованим. Проте слід звернути увагу на те, що повного переліку офшорних зон сьогодні немає, а дія Четвертої директиви поширюватися лише на держав-членів Європейського Союзу. У зв'язку з чим, зазначені в цьому документі зобов'язання не поширюватимуться на значну кількість офшорних компаній. А, отже, повністю вирішити проблему відмивання коштів через офшорні зони, шляхом оприлюднення інформації про власників установ та їх клієнтів, не вдасться.

Література:

1. Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015: on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing// Official Journal of the European Union L 141/73. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>
2. Langer M. Practical International Tax Planning. N. Y., 1976. – P. 78.
3. Offshore Shell Games: The Use of Offshore Tax Havens by Fortune 500 Companies. Citizens for Tax Justice, Institute on Taxation and Economic Policy and U. S. PIRG Education Fund. October 2016. – С.1–3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uspirg.org/reports/usp/offshore-shell-games-2016>
4. Вишинська Т. Л. Використання офшорних юрисдикцій як засіб мінімізації податків у сфері зовнішньої торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=ecde_2012_11_22
5. Овчинникова Н. О. Податкове планування та податковий контроль з боку правоохоронних органів. Практичний посібник, 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebib.pp.ua/nalogovoe-planirovanie-ponyatie-osnovnyie-8285.html>
6. Погорецька Н. В. Національність юридичної особи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&source>

=web&rct=j&url=http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/4140/1/Pogorecka_45_54.pdf&ved=0ahUKEwiJ97Wui6bQAhVGWSwKHQdXAYoQFgg8MAg&usq=AFQjCNFoM0onO–XQ1DKanUFEPe–RGrSMPg

7. Харко Д. М. Державний фінансовий моніторинг офшорних операцій у контексті детінізації економіки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://lib.uabs.edu.ua/library/P_Visnik/Numbers/1_8_2013/08_02_06.pdf&ved=0ahUKEwiVvObMnqbQAhXFDSwKHUj5DD8QFggkMAA&usq=AFQjCNEEuJS5jTkR5fZWgsmfJ–ikce6YA

Науковий керівник: Шуміло І. А., доц. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Зайцев¹

ПРОБЛЕМАТИКА «ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ» В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Світові процеси кінця XX – початку XXI ст. знаменують об'єднання міжнародної спільноти з метою боротьби із різними глобальними загрозами та захист прав і свобод людини і громадянина. Для багатьох міжнародних суб'єктів у реалізації ідей гуманізації та її базових цінностей саме міжнародне право відіграє ключову роль і домінує над національним правом. Доктрина «гуманітарної інтервенції», яка проголошує право і можливість однієї держави або групи держав здійснювати військову інтервенцію на територію іншої держави заради порятунку її громадян, які зазнають істотних утисків своїх прав, насамперед, права на життя, стала обґрунтуванням наведення порядку у міжнародних відносинах. Водночас визнання багатьма країнами права на гуманітарне втручання є доволі суперечливим. Сильніші країни визнають її, нагадуючи про обов'язок захищати життя людей за всяку ціну. Більш слабкі країни вважають гуманітарну інтервенцію втручанням у внутрішні справи і порушенням їх суверенітету [1].

Уперше до гуманітарної інтервенції вдалися у середині XIX ст., коли Австро-Угорщина і Росія воювали з Османською імперією, захищаючи християнські народи Балкан від турецького гніту. Ідея гуманітарної інтер-

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

венції активізувалась після Другої світової війни внаслідок прийняття у 1948 році Загальної декларації прав людини і Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.

Поняття «збройне втручання з метою захисту прав людини» або «гуманітарна інтервенція» уперше застосували наприкінці 1980 – х років науковець М. Беттаті і один із засновників організації «Лікарі без кордонів» Б. Кушнер. Підставою для інтервенції ззовні, окрім порушення прав людини і громадянина у певній державі, переважно є громадянська війна. В основу концепції «гуманітарної інтервенції» покладено тезу про те, що гуманітарна дестабілізація не може вважатися виключно внутрішньою справою держави і міжнародне співтовариство зобов'язане «рішуче втручатися» у гострі гуманітарні кризи «з метою їхнього оперативного врегулювання»[2].

Концепцію «гуманітарної інтервенції» уперше запропонував Генеральний секретар ООН Кофі Аннанау 1999 році, виступаючи на засіданні Генеральної Асамблеї ООН. Гуманітарна інтервенція була визначена, як використання однієї держави «військової сили проти іншої держави, коли лідером публічно заявлена мета цієї військової акції, що закінчується припиненням прав людини, скоєних державою, проти якої вона спрямована».

Водночас у поняття «гуманітарної інтервенції» немає загальноприйнятого визначення. Одне з можливих визначень звучить так: «Теорія втручання, яка визнає право однієї держави на здійснення міжнародного контролю за діями іншої за умови, коли ця держава діє всупереч законам людства». Гуманітарну інтервенцію також визначають як примусові заходи держав, що включають використання збройної сили в іншій державі без згоди її уряду, з мандатом або без мандату Ради Безпеки ООН з метою запобігти або зупинити грубі і масові порушення прав людини або міжнародного гуманітарного права [3].

Серед доктринальних підходів до визначення розглядуваного терміну найбільш обґрунтованою видається думка В. Д. Вервея, який під гуманітарною інтервенцією розуміє захист державою або групою держав основних прав і свобод громадян іншої держави шляхом збройного втручання, не санкціонованого відповідними органами ООН і неузгодженого з урядом країни, що піддається вторгненню [4, с. 36].

Під поняття гуманітарної інтервенції не потрапляють такі дії, як:

1) Миротворчі операції, що проводяться ООН за згодою держави, на території якої вони здійснюються;

2) Акції з використанням збройної сили на прохання законного уряду (включаючи акції, передбачені угодами). Проте існують ситуації, за яких нелегко встановити, що є законним урядом або дійсною згодою;

3) Військові операції, здійснювані державою з метою порятунку своїх громадян за кордоном від неминучої загрози їх життю або здоров'ю;

4) Акції примусового характеру, що не включають використання збройної сили.

Насильницьке втручання однієї держави до внутрішніх справ іншої держави, спрямоване проти її територіальної цілісності або політичної незалежності та (або) іншим чином, несумісним з цілями і принципами Організації Об'єднаних Націй, заборонена сучасним міжнародним правом в усіх її видах і формах [5].

Практика реалізації гуманітарної інтервенції повинна здійснюватися в рамках Статуту ООН, який справляє основний вплив на концептуальну і правову основу такої діяльності.

Дійсно, у міжнародному праві, яке ґрунтується на Статуті ООН, особливо важливими є норми про мирне вирішення міжнародних суперечок, повагу суверенітету держави та її територіальної цілісності та незастосування сили. Так, стаття 2 Статуту ООН вказує: «Усі учасники мають утриматися від загрози чи застосування сили проти територіальної цілісності чи незалежності будь-якої держави, так само як від будь-яких інших дій, несумісних із цілями ООН» [6, ст. 2].

Однак з наведеного загального правила існує два виключення. Перше стосується «невід'ємного права на колективну безпеку та самооборону», а друге – можливості використання збройних сил Радою Безпеки ООН у тому випадку, коли Рада на підставі статті 39 Статуту вирішить, що ситуація являє собою «загрозу миру, порушення миру чи акт агресії». Отже, єдиний правомірний шлях здійснення інтервенції відповідно до чинних норм міжнародного права – наявність колегіального рішення і вже як наслідок санкція Ради Безпеки ООН [6, ст. 39].

Гуманітарна інтервенція без мандату Ради Безпеки ООН не може бути виправдана в рамках інституту крайньої необхідності [7, с. 4]. Насамперед це пов'язано з тим, що сучасне міжнародне право містить певні колізії – адже може як дозволити, так і заборонити міжнародну гуманітарну інтервенцію. Зокрема, із статті 2 Статуту ООН випливає, що втручання у внутрішні справи держави забороняється рамками внутрішнього законодавства держав. Дозволом втручання вважають підписання державами Загальної декларації прав людини 1948 р., в якій питання прав людини перестають підлягати виключно внутрішній юрисдикції держав. Загальна декларація прав людини декларує «визнання рівних і невід'ємних прав людини як основи для свободи, справедливості та миру в усьому

світі», тому багато хто вважає допустимим і таке трактування: гуманітарні інтервенції без мандату Ради Безпеки ООН можливі у тих випадках, коли Рада Безпеки не може реалізувати свою мету – захист прав людини іншим способом.

Найбільш поширеними видами гуманітарних інтервенцій є:

- одностороння гуманітарна інтервенція (інтервенції: США у Домініканську Республіку (1965 р.), Індії у Східний Пакистан (1971 р.), заходи з метою захисту курдів у Північному Іраку (1991 р.);

- колективна гуманітарна інтервенція під егідою ООН (інтервенції в Югославію (1992–1993 рр.), Сомалі (1992–1994 рр.), Гаїті (1993 р.), та

- гуманітарна інтервенція під егідою регіональних міжнародних організацій (інтервенції НАТО у Косово (1999 р.), ЕКОВАС у Ліберію (1991 р.) тощо.

Також слід зазначити, що гуманітарна інтервенція, окрім благородних цілей припинення порушення прав людини, може мати і скритий негативний підтекст. В умовах сучасної глобалізації та комерціалізації засобів масової інформації активно розвивається таке явище, як інформаційна війна, на яку іноді витрачається більше коштів, ніж на військові операції. Засоби масової інформації формують суспільну думку, а враховуючи сучасні технології кінематографії та відео-монтажу, ситуацію з грубим порушенням прав людини можна інсценувати, зняти на замовлення. Прикладом такого можна навести втручання збройних сил Російської Федерації для підтримки сепаратистських настроїв у Донецькій та Луганській областях України, що також супроводжується інтенсивною інформаційною війною. Так звану правомірність своїх дій, представники Російської Федерації мотивують істотними порушеннями прав російськомовних громадян України, які насправді є лише фіктивним приводом для реалізації амбітних планів Кремля – будь-якою ціною утримати Україну у сфері свого впливу. Засоби масової інформації, які знаходяться під крилом Кремля, висвітлюють, що Українська влада веде війну проти свого ж народу, обстрілюючи міста, села. Однак, це є повний абсурд.

Вищевказані приклади гуманітарних інтервенцій у міжнародному суспільстві відображають правову необґрунтованість і спірну легітимність. Причиною цього слугують принципи невтручання, неприпустимість застосування сили чи загрози силою, мирного врегулювання міжнародних спорів і таке інше.

У сучасних реаліях гуманітарна інтервенція ґрунтується на таких принципах:

- справедливості втручання (необхідна підтримка громадськості);
- гуманності (метою втручання є припинення порушень прав людини);
- прорахунку успішності (планування певних дій задля відвернення негативних наслідків, а також успішності проведення операції).

Отже, певні аспекти сучасної гуманітарної інтервенції можна визначити як такі, що проводиться у вигляді збройного вторгнення однієї держави на територію іншої без мандату Ради Безпеки ООН; здійснюється з метою захисту від посягань на права людини; здійснюється незалежно від волі іншої держави; у більшості випадків є актом застосування військової, а не політичної чи економічної сили у міжнародних правовідносинах.

Література:

1. Гуманітарна інтервенція в міжнародному праві / О. Л. Лук'янов, Н. М. Салатюк // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2009. – № 31. – С. 48–50.
2. Демків У. Я. Інститут гуманітарної інтервенції та його особливості [Електронний ресурс] / У. Я. Демків. – Режим доступу : <http://www.istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovohopolitychnoho-protseesu/183-protseesy-rehionalizatsii/679>
3. Здоровега М. Проблема легітимності гуманітарних інтервенцій у сучасних міжнародних відносинах // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Вип. 27. – С. 102–107.
4. Черниченко С. В. Права человека и гуманитарная проблематика в современной дипломатии / С. В. Черниченко // Московский журнал международного права. – 1992. – № 3. – С. 33–48.
5. Малишева Ю. В. Резолюції Ради Безпеки ООН 1970 (2011) та 1973 (2011) проти Лівії: санкції чи гуманітарна інтервенція? [Електронний ресурс] / Ю. В. Малишева // Публічне право. – 2013. – № 2. – С. 166–172. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2013_2_24
6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан-Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
7. Мотиль В. І. Гуманітарна інтервенція в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / В. І. Мотиль. – Київ : [б. в.], 2005. – 14 с.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УЧАСТЬ ООН У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФАО

Проблема голоду є однією з найдавніших проблем людства. Голод – це соціальне лихо, викликане тривалою нестачею продовольства, яке призводить до масової загибелі населення [1]. Спираючись на принципи, закладені у Загальній декларації прав людини 1948 року, право на достатнє харчування і право на свободу від голоду знайшли своє закріплення у ст. 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП) 1996 року [2]. За твердженням Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй (далі ФАО), кожна сьома людина у світі страждає від хронічного голоду і недоїдання (2016).

Проблемами функціонування міжнародних організацій під керівництвом ООН займались: Л. П. Ануфрієва, К. А. Бякішев, Р. А. Каламаркян, Ю. А. Валетова, Ю. І. Мігачев, але забезпечення права людини на харчування і боротьба з голодом у світлі діяльності цих організацій, залишаються недостатньо дослідженими в юридичній науці.

Існують такі організації по боротьбі з голодом:

– Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП) – міжнародна організація по боротьбі з голодом, створена ООН, яка збирає та розподіляє продовольчу допомогу тим, хто її потребує, є найбільшою у світі організацією, що бореться з голодом;

– Всесвітній центр овочівництва (AVRDC) – міжнародна некомерційна організація, діяльність якої спрямована на зменшення голоду та бідності у світі шляхом збільшення виробництва сільськогосподарської продукції;

– Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (МФСР) – це фінансова установа, створена за підтримки ООН, метою якої є подолання бідності у сільськогосподарській місцевості та країнах, що розвиваються, багатостороння фінансова установа, створена в 1977 р. [3].

Розглянемо діяльність продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй по боротьбі з голодом, її вплив на подолання проблеми голоду.

Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) – міжнародна організація, створена ООН для здійснення контролю

¹ Студентка 4 курсу Господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

та забезпечення глобальної безпеки продовольства та сільського господарства. Головна задача ФАО: забезпечення продовольчої безпеки для усіх, а саме – гарантування регулярного доступу населення до високоякісної їжі, необхідної для ведення активного та здорового життя. ФАО має можливість розробляти та укладати міжнародні конвенції, володіти своїм власним бюджетом. Вона здатна забезпечити міжнародно-правовими засобами виконання суб'єктами міжнародного права рішень своїх вищих органів.

Відповідно до Преамбули статуту ФАО, організація здійснює підвищення рівня продовольства та стандартів життя народів під відповідною юрисдикцією; забезпечує удосконалення ефективності виробництва та розподілу усього продовольства і сільськогосподарської продукції; покращення умов сільських мешканців і цим сприяє розвитку світової економіки, забезпечує свободу людства від голоду [4].

Діяльність ФАО спрямована на забезпечення населенню свободи від голоду шляхом справедливого розподілу світових продовольчих ресурсів, винайдення безпечних новітніх технологій, які б дозволили суттєво скоротити випадки голоду. Спеціальні програми ФАО дозволяють країнам готуватися до можливих кризових станів із продовольством і, у випадку необхідності, концентрують міжнародну допомогу країнам, де така криза має високий коефіцієнт вірогідності.

Перед організацією стоять три головні мети: викорінення голоду; ліквідація та стимулювання економічного та соціального розвитку для усіх; стійке керування та використання природних ресурсів, включаючи землю, воду, повітря, клімат та генетичні ресурси на користь сучасних та майбутніх поколінь.

На сучасному етапі міжнародного співробітництва все більше уваги приділяється сільському господарству, в тому числі, в контексті вирішення продовольчих, соціальних та екологічних проблем. Працюючи у складі п'яти комітетів та трьох комісій ФАО, українська сторона безпосередньо залучається до прийняття рішень у цій важливій сфері. Суттєвою перевагою співробітництва з ФАО є отримання Україною технічної допомоги для розвитку пріоритетних галузей АПК [5].

Україна та ФАО підписали угоду про співпрацю для покращення бізнес-клімату та оптимізації управління природними ресурсами. Рамкова програма ФАО для України розроблена на чотири роки, з 2016 по 2019 роки. Ця програма враховує всі основні пріоритети та напрямки, за якими ФАО буде співпрацювати з Україною. ФАО має на меті надати допомогу Україні, зокрема, в переході на санітарні і фітосанітарні стандарти ЄС, а також у створенні відкритих баз даних проектів міжнародної технічної і фінансової допомоги.

Розглянемо пріоритетні ланки угоди про співпрацю ФАО та України.

Перша пріоритетна ланка – бізнес-клімат та налагодження стабільного юридичного підґрунтя. Уваги потребує питання щодо законодавчої бази для органічного виробництва та сертифікації. У законодавчому регулюванні сертифікації сільськогосподарської продукції існують такі питання, які потребують розгляду:

1. Порядок та вимоги для отримання сертифікату на предмет відповідності міжнародним стандартам.

2. Порядок та вимоги для отримання державного сертифікату відповідності.

3. Практичне застосування норм законодавства ЄС.

Друга пріоритетна ланка – земельна реформа та продовольча безпека. Основною метою є надання підтримки малим власникам в отриманні меншої кількості ділянок, але більшого розміру та краще влаштованих задля підвищення їх конкурентоспроможності. Але потрібно внести певні зміни у національне законодавство, адже воно не містить відповідних положень щодо підвищення конкурентоспроможності шляхом надання малим власникам ділянок більшого розміру. Також особливої уваги потребує продовольча безпека. ФАО надаватиме рекомендації щодо здійснення політики продовольчої безпеки.

Третя пріоритетна ланка – розвиток ланцюгів виробництва сільськогосподарських продуктів. ФАО виробила рекомендації щодо політики та технічних питань приватного та державного секторів у зв'язку зі зростанням торгівлі сільськогосподарськими продуктами. Планується застосування цих рекомендацій. При цьому вимоги стандартів СОТ та ЄС відіграють визначальну роль.

Четверта пріоритетна ланка – навколишнє середовище та управління природними ресурсами. Від ФАО очікується надання технічних рекомендацій і тих, що стосуються політики, акцентуючи увагу на зміні клімату, управлінні земельними та лісовими ресурсами [6].

Продовольча проблема все більше набуває рис продовольчої небезпеки. Світова продовольча ситуація вимагає посиленої уваги до національної продовольчої безпеки, віднесення ресурсів продовольства в ранг стратегічно важливих, посилюючи увагу при цьому до розвитку агропромислового комплексу країн, чинне законодавство потребує вдосконалення [7]. На сьогодні проблема голоду та продовольчої небезпеки – це проблема всього людства. ООН через спеціальні установи та програми здійснила чималий внесок у вирішення проблеми голоду. Недофінансування проектів, націлених на подолання проблеми голоду, суттєво ускладнює їх реалізацію. Потрібно надавати засоби виробництва продовольчої продукції та знизити на них ціни,

це допоможе зменшити кількість голодуючих у світі та попередити виникнення критичності ситуації. Також необхідне фінансування з боку держав та міжнародних організацій.

Література:

1. Масовий голод. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org>
2. Прохазка Г. А. Міжнародно – правові аспекти боротьби з голодом в умовах глобалізації : автореф. дис. канд. юр. наук : 12.00.11 / Г. А. Прохазка, 2014. – 20 с.
3. Соцька Є. Голод – комплексна проблема людства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/golod-kompleksna-problema-lyudstv>.
4. Статут Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c17
5. Роль України в світі зростає та міцніє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dzerghinsk.org/news/rol_ukrajini_v_sviti_zrostaє_ta_micnie_24_avgusta_20_ja_godovshhina_nezavisimosti_ukrainy/2011-08-23-2458#.WB5TidKLTIU
6. Официальный сайт Продовольственной и сельскохозяйственной организации. Украина и ФАО подписали соглашение о сотрудничестве на 4-х летний период [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/home/ru>
7. Сучасний фінансово– економічний стан продовольчої безпеки України як складової світової продовольчої системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Oif_apk/2009_2/14_Shche.pdf (дата звернення 11.10.2016). – Назва з екрана.

Науковий керівник: СівашО. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. В. Зверєва¹

СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ АУТНОМІЇ ВОЛІ СТОРИН ТА ОБХОДУ ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

На сьогодні залишається актуальним питання співвідношення двох інститутів у міжнародному приватному праві, а саме «автономія волі» та «об-

¹ Студентка 5 курсу факультету Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

хід закону». Найчастіше відсутня єдність щодо взаємозв'язку цих двох понять, а причина цього являється не достатність однієї позиції щодо застосування автономії волі та обходу закону.

Проблема співвідношення інститутів автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві неодноразово ставали предметом досліджень як вітчизняних вчених (В. І. Кисіль, О. О. Мережко та інші), так і зарубіжних (Д. К. Мосс, А. Бріггс, П. Ная та інші) [3]. Окремо варто виділити монографію А. Бріггса «Договори про вибір суду та вибір права» (Briggs Andrian. Agreements on Jurisdiction and Choice of Law), видану у 2008 р. видавництвом Оксфордського університету, в якій автору вдалося надзвичайно глибоко проаналізувати проблематику реалізації принципу автономії волі через інститути договірної підсудності та вибору права [4].

Якщо звернутися до історії, то треба зазначити, що до 16 століття єдиним засобом вирішення конфлікту законів була спроба побудови комплексу колізійних прив'язок, що могли б вирішувати застосування законів певної юрисдикції до приватно міжнародних відносин. Однак з появою дисертації «Conclusiones de statutis et consuetudibus localis» Шарля Дюмулена (1500–1566) з'явилася особлива група норм, що мають відношення до волі сторін, або ж можуть бути змінені ними; з цього розпочалась теоретична розробка концепції, в основу якої була покладена можливість вільно обирати право, керуючись волею сторін. Інші погляди, які висловлювалися правознавцями, не прямо, але опосередковано заперечували автономію волі і були пов'язані з «етатистськими» або близькими до них концепціями права (Ж. Боден, Дж. Біл, А. Батіфоль, П. Леребур–Піжоньєр, В. Луссуарн, Ж. Бреден та ін.) За своєю суттю вони означали ліквідацію даного інституту без його формальної відміни, оскільки основне в них – обґрунтування тези про те, що, за наявності угоди сторін про вибір права, його визначення здійснюється не фізичними або юридичними особами, а судовим органом держави.

Згодом, знайшовши підтримку в законодавстві та доктрині багатьох країн, підкріплена авторитетом доктрини, автономія волі спершу застосовувалась виключно в зовнішньоекономічних відносинах, особливо в сфері договірних зобов'язань, міжнародних контрактах, міжнародній купівлі продажу. Пізніше вона почала поширюватися на трудове, сімейне, спадкове право тощо. Донедавна деякі науковці вважали, що колізійні норми, які стосувалися визначення право- та дієздатності, сімейних спадкових, відносин не допускали вибору права сторонами, очевидно, така позиція вже не відповідає об'єктивній реальності[2].

Що стосується поняття автономії волі, то від лат. *lex voluntatis* являє собою у традиційному розумінні одним з фундаментальних принципів міжнародного приватного права, згідно з яким суб'єкти, маючи приналежність до правопорядків різних країн, мають можливість обрати право, яким будуть регулюватися їх взаємовідносини. У більш вузькому та формалізованому розумінні автономія волі є однією з частин так званою прив'язкою колізійних норм [7].

Сутністю автономії волі в контексті міжнародного приватного права є те, що правовий порядок дозволяє індивідам здійснити вибір правового поля, яким будуть регулюватися їх приватно-міжнародні відносини. А тому, інакше кажучи, автономія волі – вибір суб'єктами приватно-міжнародних відносин права для їх регулювання [2].

В Законі України «Про міжнародне приватне право» в п.5 ч.1 статті 1 зазначається, що автономія волі – принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом можуть здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин. В Законі України «Про міжнародне приватне право» принцип автономії волі відображено в ст. 5, де зазначено, що учасники правовідносин можуть самостійно здійснювати вибір права, яке підлягає застосуванню до змісту правових відносин, при цьому такий вибір має бути явно вираженим або прямо впливати із дій сторін правочину, його умов чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. Сторони можуть обрати право щодо правочину в цілому або його окремої частини, при цьому вибір права чи зміна раніше обраного права може бути здійснено учасниками правовідносин у будь-який час, зокрема, при вчиненні правочину, на різних стадіях його виникнення тощо. Крім того, вибір права або зміна раніше обраного права, які здійснено після вчинення правочину, мають зворотню дію і є дійсними з моменту вчинення правочину, але не можуть бути підставою для визнання правочину недійсним у зв'язку з недодержанням його форми. Таким чином, українське національне колізійне право виходять з того, що при розв'язанні всіх колізійних питань у сфері договірних зобов'язань вирішальною є воля сторін.

Також важливий момент, що вибір права не здійснюється, якщо відсутній іноземний елемент у правовідносинах [1].

Проблема автономії волі, як вона традиційно означається в українській колізійній доктрині, має однакове філософське підґрунтя і вирішує однакові практичні задачі, що в Україні, що у Франції, що в Німеччині, що в Англії, що у Росії чи якійсь іншій країні, однак при цьому використовуються різні

терміни, які мають випадковий історичний характер: укр. – «автономія волі», «вибір права», франц. – «autonomie de la volonté» («автономія волі»), нім. – «Privatautonomie» («приватна автономія»), «Partei autonomie» («автономія сторін»), «freie Rechtswahl» («вільний вибір права»), англ. – «choice of law» («вибір права»), «party autonomy» («автономія сторін»), рос. – «выбор права сторонами договора», «автономия воли». Із переліку стає очевидним, що основний український термін – «автономія волі» – відповідає французькій термінології, тоді як в німецькій та англійській мовах він не використовується, де в обох мовах вживається термін «автономія сторін», а в німецькій мові – ще й термін «приватна автономія»[8].

Також варто звернути увагу на той факт, що нормативно-правова база багатьох країн світу наголошує на тому, що вибір права не можливий, коли немає зв'язку відносин з іншим правопорядком або правопорядками, тобто щодо відносин що є суто внутрішніми, а не приватно-міжнародного характеру [5].

На міжнародному рівні автономія волі відома, насамперед, в аспекті свободи договору, закріпленої в Принципах міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 1994 року, які були укладені Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (UNIDROIT). Стаття 1.1 зазначеного нормативно-правового акта закріплює положення, згідно з яким сторони вільні вступати в договір і визначати його зміст [9].

Що ж стосується терміну «обхід закону», то він був відомий вже юристам Стародавнього Риму. У своєму слововжитку вони використовували термін «fraus legi», який буквально перекладається як шкода або обман закону.

На мою думку, найяскравішим прикладом у науковій літературі і судовій практиці є справа принцеси Бофремон як одне із найбільш ранніх судових рішень з приводу обходу закону. Французька принцеса Бофремон мала намір розлучитися зі своїм першим чоловіком у 1878 році. Не маючи можливості отримати розлучення у Франції (французьке право на той час не знало інституту розлучення, тому що католицька церква забороняла дану процедуру), принцеса виїхала у Німеччину, набула німецького громадянства, розлучилася і уклала новий шлюб з румунським принцом. Повернувшись до Франції, вона зіткнулася з тим, що французьке право не визнало її розлучення і шлюб, який вона уклала після розлучення, як такі, що були здійсненні в обхід французького закону. Французький касаційний суд прийняв рішення щодо необхідності застосування принципу «fraus omnia corrumpit», що в перекладі означає «обхід закону породжує недійсність акту в цілому». Такий

підхід притаманний і сучасній французькій судовій практиці, а також тим правовим системам, які наслідують французьку правову традицію. У сучасному правовому житті проблеми обходу закону часто виникають як у сфері шлюбно-сімейних, спадкових, трудових відносин, так і при створенні компаній в офшорних зонах з метою оптимізації оподаткування, реєстрації фірм за кордоном для уникнення високих місцевих податків на створення юридичних осіб [6].

Треба зазначити, що Україна – одна із небагатьох держав, яка зберігає наявність обходу закону. П. 9 ч.1 Ст.1 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначає, що обхід закону – застосування до правовідносин з іноземним елементом права іншого, ніж право, передбачене відповідним законодавством. Правочин та інші дії учасників приватноправових відносин, спрямовані на підпорядкування цих відносин праву іншому, ніж те, що визначається ЗУ «Про міжнародне приватне право», в обхід його положень, є нікчемними. У цьому разі застосовується право, яке підлягає застосуванню відповідно до норм вищезазначеного закону [1].

Концепцію «обхід закону» в міжнародному приватному праві можна віднести до питань, які час від часу звертають на себе увагу, що зумовлено, з одного боку, специфікою самого МПП, зокрема наявністю колізійного методу регулювання, а з другого – недостатньою роботою законотворців. У одній із своїх публікацій російський науковець Муранов О. І. наводить дуже вдалий вислів що поняттю «обхід закону» в міжнародному приватному праві вже давно відведена певна роль, в якій це поняття не може ні повноцінно жити, ні остаточно вмерти [8].

Треба зазначити, що аналізуючи інститути автономії волі сторін та обхід закону, можна побачити їх абсолютну різницю при застосуванні. При автономії волі сторони мають можливість встановити правопорядок шляхом домовленості. Домовленість про вибір права, відповідно до національного законодавства, може бути здійснена явно вираженими діями або прямо впливати з дій сторін правочину, умов правочину чи обставин справи, які розглядаються в їх сукупності, якщо інше не передбачено законом. А при обході закону утворення прив'язки можливе лише за умови вчинення дії сторонами. Тобто сторони мають здійснити об'єктивно виражені акти волевиявлення, які мають юридичні наслідки й утворюють прив'язки до іншого правопорядку, ніж той, за яким мають регулюватись такі дії. По – друге, принцип автономії волі діє доти, доки воля суб'єктів самостійна та не обмежена, тобто пов'язана зі сферою договірних відносин. А якщо воля суб'єктів не самостійна, то повинна виходити з існуючих обмежень, які містяться у відповідних

імперативних положеннях, що мають як колізійну, так і матеріально-правову природу, та які не можна обійти за згодою сторін, оскільки мають особливе значення для захисту публічного порядку держави. Саме це завдання і покладено на інститут «обходу закону», який призначений забезпечувати додержання закріплених у законодавстві імперативних вимог [10, с. 57].

На мою думку, особливістю співвідношення інститутів автономії волі сторін та обходу закону у міжнародному приватному праві являється розподіл за різними видами відносин, що входять до предмета регулювання міжнародного приватного права. До відносин, які містять у собі елементи публічного права, має застосовуватись інститут обходу закону як такий, що сприяє здійсненню встановленої мети у законі. У випадку, якщо відносини позбавлені публічної ознаки, повинен використовуватись принцип автономії волі сторін, оскільки в такому разі законодавець і суспільство не вбачають загрози в саморегулюванні відносин сторонами.

Література:

1. Про міжнародне приватне право: Закону України від 23.06.2005.
2. Науково–практичний коментар Закону України «Про міжнародне приватне право» / В. В. Васильченко . – Київ: Істина, 2007 . – 197 с.
3. Nygh Peter. *Autonomy in International Contracts* / P. Nygh. – Oxford : Clarendon Press, 1999. – 282 p.
4. Horatia Muir Wat . *Choice of law in integrated and interconnected markets: a matter of political economy* // *Electronic journal of comparative law*. – 2003. – Vol. 7.3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.ejcl.org/73/art73-4.html#№_2
5. Фединяк Г. С. Міжнародне приватне право: підручник / Г. С. Фединяк, Л. С. Фединяк. – 4 – те вид., переробл. і допов. – К. : Атіка, 2009. – 500 с.
6. Лунц Л. А. *Международное право : общая часть*. Т.1– М. : Спарк, 2002..
7. Міжнародне приватне право. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Довгєрта і В. І. Кисіля. – К.: Алерта, 2012. – 376 с.
8. Муранов А. И. «Обход закона» в международном частном праве: мнимости актуальности и надуманности проблем. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mgimo.ru/files/15292/muranov_27.pdf
9. Принципы международных коммерческих договоров (принципы УНИДРУА (UNIDROIT) от 01.01.1993 года. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. – Model Clause. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unidroit.org/english/principles/model.html>
10. Кудашкин В. В. *Актуальные вопросы международного частного права* / В. В. Кудашкин. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 160 с.

Науковий керівник: Шуміло І. А., доц. кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Сьогодні дуже актуальним є питання міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб. Дискусія з приводу цього питання продовжується вже багато років, і єдиного бачення, «правила», яке б раз і назавжди поставило крапку у цьому – не існує. Тому багато вчених, науковців у своїх роботах, монографіях, статтях наводять різні точки зору, певним чином аргументувавши свою позицію. Одні вважають, що, так, безперечно, фізична особа є суб'єктом міжнародного права (Кучерук Н. С., Тарасов О. В., Матузов Н. І. та ін.), інші – відкидають цю позицію, визнаючи саме державу, як суб'єкта міжнародного права, за якою стоїть індивід (Кожевников Ф. І., Баймуратов М. О., Черниченко С. В. та ін.), треті, поєднуючи ці два підходи, говорять про обмежену міжнародну правосуб'єктність фізичних осіб, називаючи їх «дестинаторами» або «бенефіціарами» (Ігнатенко Г. В., Карташкін В. О., Колосов Ю. М., Лукашук І. І. та ін.).

Як можна побачити, з наведеного вище, єдиної точки зору просто не існує, і кожен автор по-своєму аргументує свою позицію. Але все ж таки, хто такі «фізичні особи» у міжнародному праві? Чи є вони повноцінними суб'єктами? Чи може вони беруть участь у міжнародному процесі лише з «дозволу» держави? У своїй роботі я спробую проаналізувати різні точки зору і навести свою думку щодо цього питання.

Взагалі, спочатку слід відповісти на питання: що таке міжнародна правосуб'єктність? Міжнародна правосуб'єктність – це юридична ознака того чи іншого утворення, яка надає йому статус суб'єкта міжнародного права. Тобто лише суб'єкт, наділений усіма елементами міжнародної правосуб'єктності, може вважатися суб'єктом міжнародного права.

Суб'єкти міжнародного права – це учасники міжнародних правовідносин, яким притаманні елементи міжнародної правосуб'єктності, а саме: вони здатні володіти та безпосередньо здійснювати міжнародні права й обов'язки, створювати норми міжнародного права та нести відповідальність за їхнє порушення [1]. Тобто з цього поняття видно, що міжнародна правосуб'єктність складається з трьох елементів: правоздатності, дієздатності та деліктоздатності. З'ясувавши це, тепер ми спробуємо «знайти» ці елементи у міжнародній правосуб'єктності індивіда.

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У статті 6 Загальної декларації прав людини 1948 року [2] зазначено, що кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності. Це положення також міститься і у статті 23 Конвенції СНД про права і основні свободи людини 1995 року [3].

Прихильники «теорії визнання» фізичної особи суб'єктом міжнародного права зазначають, що, по-перше, міжнародне право може безпосередньо створювати для особи права та обов'язки. По-друге, можливість індивіда звертатися в міжнародні судові установи для захисту своїх прав. По-третє, індивіди є суб'єктами міжнародної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини.

Водночас, противники цієї теорії одразу відкидають другий аргумент, зазначаючи, що у статті 34 Статуту Міжнародного Суду ООН закріплено, що тільки держави можуть бути сторонами в справах, що розглядаються в суді [4]. Тобто про фізичну особу мова тут не йде. Проте, наприклад, якщо взяти Україну, то навіть у ч. 4 ст 55 Конституції закріплено, що кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [5].

Також Суд Європейського Співтовариства у своєму рішенні від 05.02.1963 р. зазначив, що співтовариство констатує новий правовий порядок у міжнародному праві, за яким переваги держав щодо їх суверенних прав обмежуються, і суб'єктами визнаються не лише держави, а й громадяни [6, с. 74]. Крім того, згідно зі ст. 25 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. будь-яка особа або група осіб мають право направити петицію в Європейський суд з прав людини [7]. Тобто фізична особа, звертаючись до міжнародних установ за захистом своїх порушених прав, по суті виступає ініціатором створення прецеденту, який, у свою чергу, має юридичну силу.

Пояснюючи зазначені суперечки, зокрема Тарасов О. В. зазначає, що одним з нових наукових напрямків, що прагнуть здолати ці методологічні крайнощі, є правова персонологія – наука про правову особистість, однією з аксіом якої є твердження, що без правосуб'єктності фізичної особи існування будь-якого правопорядку неможливе за визначенням. Правосуб'єктність людини служить підґрунтям для правосуб'єктності усіх інших суб'єктів права взагалі. Тим більше абсурдними є спроби обґрунтування залучення «несуб'єкта» права до юридичної відповідальності. Не можна нести національно-правову кримінальну відповідальність, якщо перед нами «несуб'єкт»

національного права. Аналогічною є ситуація і з міжнародно-правовою кримінальною відповідальністю [8, с. 204].

Отже, як можна помітити, єдиного бачення «переліку» суб'єктів міжнародного права не існує. Але, проаналізувавши викладене, можна дійти висновку, що існує безліч підстав для віднесення фізичної особи до суб'єкта міжнародного права. Враховуючи сучасну ситуацію, ця проблема стає все більш значимою. Кожна Людина має права, які вона отримує з моменту народження, і це не пов'язано ні з її статтю, ні з її расою, ні з її кольором шкіри, ні з її національністю і державою, де вона народилася. Ці права Людина отримує автоматично, а не з «дозволу» або «веління» держави.

Дуже влучним є вислів М. І. Матузова: «в сучасному цивілізованому суспільстві нема і не може бути людей, не наділених загальною правоздатністю. Це найважливіша передумова та невід'ємний елемент політико – юридичного та соціального статусу особистості. Правоздатність – не природна, а суспільно – правова якість суб'єктів, що носить абсолютний, універсальний характер. Вона витікає з міжнародних актів о правах людини, принципів гуманізму, свободи, справедливості. Обов'язок кожної держави – належним чином гарантувати і захищати цю якість. Головне в правоздатності – не права, а принципова можливість або здатність мати їх» [9, с. 484].

Людина, як найвища соціальна цінність, повинна перебувати під захистом не тільки національного, а й міжнародного права. Для цього лише потрібно остаточно включити її до «списку» суб'єктів міжнародного права. А зробити це неважко, адже підстави для цього існують, і не аби-які.

Література:

1. Міжнародне публічне право : підручник / за ред. В. М. Репецького. – 2 – ге вид., стер. – К. : Знання, 2012. – 437 с.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Конвенція СНД про права і основні свободи людини від 26.05.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_070
4. Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010
5. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141 із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21.02.2014 // Там само. – 2014. – №11. – Ст. 143.

6. Кучерук Н. С. Фізична особа як суб'єкт міжнародного права / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/227/Kucheruk_fizyczna_osoba_subject.pdf?sequence=1

7. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

8. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії. – Х.: Право, 2014. – 512 с.

9. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М.: Юристъ, 1997. – 672 с.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. П. Зіборова¹

КОНЦЕПЦІЯ АКТИВ «М'ЯКОГО» ПРАВА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

На сьогодні питання про концепцію «м'якого права» залишається одним із найактуальніших. Воно потребує детального дослідження, адже акти «м'якого права» мають переважно рекомендаційні правові норми.

Можна узагальнити три концепції визначення «м'якого права», а також концепція заперечення його існування [1, с.74].

По-перше, під м'яким правом розуміється визначений нормативний масив чи документи, які містять:

а) норми договорів, які визначені неоднозначно щодо свого змісту і не породжують для держав конкретних прав та обов'язків;

б) норми, що містяться в резолюціях міжнародних організацій, що не мають юридично обов'язкової сили. Одним з прихильників цієї концепції м'якого права був І. Лукашук, який вважав, що цей термін широко застосовується в міжнародній доктрині для позначення двох різноспрямованих підходів [2].

Друга концепція «м'якого права» характеризує сукупність норм, в яких відсутні ті чи інші ознаки норм т.зв. «твердого» права. В основному при-

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

хильниками цього підходу є західна та американська доктрини міжнародного права. На основі поділу актів на обов'язкові та необов'язкові зарубіжними вченими міжнародне право прийнято розподіляти на «тверде» та «м'яке» відповідно. Таких поглядів дотримуються Дж. Бургес, Д. Трубек та Кім Док Чжу. Так, норвезький юрист Дж. Бургес, пропонує розуміти «тверде» право (hard law) як сукупність норм, «які формують правові системи в традиційному сенсі» [3].

Третя концепція є більш узагальненою. Доктрина зводить до поняття «м'якого» права сукупність всіх норм необов'язкового характеру. Наприклад, Р. Уоллас характеризує «м'яке право як загальний термін, що використовується для визначення юридично необов'язкових міжнародних інструментів» [4, с. 31].

Напрацювати в цій сфері єдиний підхід є досить важко з огляду на те, що «м'яке» право є явищем складним. Погляди науковців на м'яке право, а особливо на його застосування у різних умовах, є досить неоднозначними. Прихильники м'якого права здебільшого розглядають його як щось на кшталт «передправа», тобто, у тому сенсі, що згодом неодмінно відбувається його трансформація у тверде право [5–7].

У будь-якій системі джерел права, чи то національній чи у міжнародному правопорядку можна виділити три основні рівні: фундаментальний, основний та факультативний. Відповідно до цих трьох рівнів і відбувається розподіл джерел права за ієрархією. Доречно розглядати роль актів «м'якого права» на прикладі європейської системи джерел права, тобто в межах Європейського Союзу та Ради Європи.

У Раді Європи актами «м'якого права» виступають, перш за все, рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка є дорадчим органом при Комітеті Міністрів. Згідно зі ст. 22 Статуту Ради Європи, Асамблея є дорадчим органом, що обговорює відповідні питання у межах своєї компетенції і передає свої висновки Комітету Міністрів у формі рекомендацій [8]. Парламентська Асамблея приймає резолюції та інші документи, які визначають основні, загальні напрямки діяльності Комітету Міністрів, національних урядів, парламентів та політичних партій; розробляє різноманітні міжнародні договори – європейські конвенції, які сприяють формуванню основи європейської нормативно-правової системи [9].

Ще одним не менш важливим актом «м'якого права» у системі права Ради Європи є «стандарти Ради Європи з прав людини», які містять правові норми, що зафіксовані у Конвенції про захист прав та основних свобод людини, Європейській соціальній хартії, Європейській хартії місцевого самоврядування та інших конвенціях та актах Ради Європи.

Усі акти, які містять норми-рекомендації, загальні принципи та цілі, не встановлюючи при цьому конкретних зобов'язань, можна віднести до актів «м'якого права» у європейській системі права.

Враховуючи вищевикладене, можна виділити можливі варіанти значення актів «м'якого права», які і визначають їх місце у європейській системі джерел права:

1) необов'язкова допомога при інтерпретації, що означає можливість європейських та національних установ самим вирішувати доцільність чи недоцільність застосування актів «м'якого права» при тлумаченні правових норм;

2) обов'язкова допомога при інтерпретації, що зобов'язує країн-учасниць європейської спільноти брати до уваги акти «м'якого права» при правотворчій та правозастосовній діяльності;

3) забезпечення послідовної інтерпретації, що передбачає обов'язок країн-учасниць поступово приводити акти національної системи права у відповідність із рекомендаціями та думками, висловленими міжнародними установами [10, с. 365–366].

Отже, концепція «м'якого права» має цілий ряд переваг та дає змогу впливати на міждержавні відносини незважаючи на рекомендаційний характер. Вони покликані заповнювати прогалини в законодавстві та приводити уже існуючі норми права у відповідність до висунутих міжнародними органами та організаціями вимогами та стандартами.

Література

1. Смирнова К. Концепція «м'якого» права (soft law) в міжнародному праві та праві Європейського Союзу// Український часопис міжнародного права. –2012. –№3. – с.78–80.

2. Лукашук И. И. Международное «мягкое» право // Государство и право. – 1994. –№8–9. – С. 159–167.

3. Burgess, J. P. What's so European about European Union? Legitimacy between Institution and Identity //European Journal of Social Theory. – 2002. – Vol. 5, N 4. – P. 467–489.

4. Wallace R. International Law. London: Sweet&Maxwell, 2009. – 158 p

5. Hillgenberg H. A. Fresh Look at Soft Law // European Journal of International Law. – 1999. – Vol.10, №3. – P. 499–515.

6. Bierzanek R. Someremarkson 'Soft' International Law // PYIL. – 1988. – No.17. – p. 21–40.

7. Матвеева Т. В. К вопросу о «мягком праве» в регулировании международных частноправовых отношений.// Государство и право. – 2005. –№3. –С.62–71

8. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження: монографія / Д. В. Аббакумова. – Х.: Право, 2016. – 256с.

9. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року // Офіційний вісник України від 16.07.2004. – 2004 р. – №26. – С. 215. – стаття 1733. – код акту 29287/2004.

10. Senden L. Soft Law in European Community Law / L. Senden. –Portland (USA): Hart Publishing, 2004. – 533 p.

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доценткафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. З. Іванців¹

ДЕЯКІ ПОРУШЕННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В ЗОНІ АТО ТА АР КРИМ

Окупація Російською Федерацією (далі – РФ) АР Крим, триваюча агресія на сході України зумовили непоодинокі випадки порушення прав осіб на зазначених територіях, що фіксувалося такими організаціями, як Кримська польова місія з прав людини, ОБСЄ, ООН, Human Rights Watch, Інститут релігійної свободи, Amnesty International тощо [1]. Згідно зі статтею 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) держави-члени мають нести відповідальність за будь-яке порушення гарантованих Конвенцією прав та свобод громадян, які перебувають під їхньою «юрисдикцією». У справі «Catan and Others v. Republic of Moldova and Russia» Європейський суд зазначив, що у випадку, коли одна держава втрачає контроль над частиною своєї території в результаті дій іншої Договірної Сторони, що здійснює такий контроль над нею, на останню може бути покладено зобов'язання забезпечити права та свободи, гарантовані Конвенцією, оскільки ця частина території переходить під її юрисдикцію для цілей статті 1 Конвенції. [3]. Таким чином, саме РФ на даний час зобов'язана забезпечувати права та свободи, гарантовані Конвенцією на території АР Крим, Луганської та Донецької областей, оскільки ці складові частини території України перебувають під її юрисдикцією у значенні статті 1 Конвенції.

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

По-перше, порушення статті 2 Конвенції (право на життя). Мають місце і продовжують виникати численні випадки жертв серед працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, представників органів державної влади та цивільного населення. В період окупації АР Крим спостерігались випадки викрадень і вбивств як кримських татар, так і українців, які активно виступали проти російської окупації. Найгучнішими серед них є вбивство Решата Аметова, Едема Асанова, Беяла Біялова, Марка Іванюка (16 – річного Марка Іванюка, мешканця Рівненської області України, який навчався в Криму та згідно зі свідченнями родичів та друга-свідка був до смерті забитий працівниками правоохоронних органів тільки через те, що розмовляв українською мовою) [4, с. 38]. Це свідчить як про невиконання РФ свого позитивного обов'язку щодо захисту права на життя, так і на цілеспрямовану дискримінацію (з огляду на переважну більшість серед зниклих та загиблих кримських татар і етнічних українців). За даними Доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні (16 лютого – 15 травня 2016р.) з середини квітня 2014 року по 15 травня 2016 року у зоні конфлікту на сході України зафіксувало 30 903 людські жертви (з них 9 371 особу було вбито) з числа представників збройних сил України, цивільного населення та членів озброєних груп [5, с. 13].

По-друге, порушення статті 3 Конвенції (заборона катування). Про порушення РФ на території України прав, гарантованих статтею 3 Конвенції, свідчать масові випадки застосування до громадян фізичного насильства (побиття, катування, заподіяння тілесних ушкоджень (як умисно так і випадково), психологічний тиск (залякування, погрози, переживання тощо), недотримання прав осіб (неналежні умови тримання, побутові умови, незабезпечення належною медичною допомогою тощо), які перебувають в установах позбавлення свободи, що розміщені на території АР Крим, у південно-східних областях України. Прикладом цьому є випадок Андрія Щекуна, активіста Революції гідності та представника освітньо-культурного центру «Український дім», який був вимушений залишити АР Крим разом із сім'єю після того, як 9 березня 2014 року був викрадений та зазнав тортур з боку кримської «самооборони» [4, с. 38]. У справі «Saadi v. Italy» Європейський суд зазначив, що статтею 3 Конвенції закріплено одну з найбільш важливих основоположних цінностей демократичного суспільства. Заборона катування та нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання, є абсолютною, незалежно від поведінки потерпілого [6].

По-третє, порушення статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність). Зокрема, масова практика позбавлення волі або викраден-

ня українських та іноземних громадян у Донецькій та Луганській областях Збройними силами РФ та/або контрольованими РФ озброєними групами сепаратистів [1].

По-четверте, порушення статті 6 Конвенції (право на справедливий суд). Функціонування судів РФ, так само як і здійснення правосуддя відповідно до російського процесуального та матеріального права, не має законного підґрунтя, оскільки їх було створено у порушення українського законодавства. У справі «Lavents v. Latvia» Європейський суд зазначив, що відповідно до статті 6 § 1 Конвенції суд має бути «встановлений законом» [7]. Отже, орган влади встановлений не відповідно до закону, буде позбавлений легітимності, необхідної для розгляду скарг окремих громадян у демократичній державі.

По-п'яте, порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Наприклад, статтею 4 Федерального конституційного закону РФ від 21 березня 2014 року № 6 – ФКЗ всіх громадян України та осіб без громадянства, які на цей день постійно проживали на території Республіки Крим або на території м. Севастополя, визнано громадянами Російської Федерації [8]. Особам, які виявили бажання зберегти громадянство України надавався час для подачі заяви до відділення міграційної служби. Після закінчення зазначеного строку всі мешканці АР Крим, які не встигли подати заяву про відмову від прийняття російського громадянства, ставали громадянами РФ [4, с. 45]. Загальна декларація прав людини в ст. 15 встановлює не обов'язок, а право кожної особи на отримання громадянства [9].

Проведення виключно серед кримських татар незаконних обшуків житла лише на підставі підозри у тероризмі. При цьому не повідомлялось ні про висунуті обвинувачення, ні про кримінальні справи, в яких проводяться такі «слідчі» дії. Непоодинокі випадки проведення таких обшуків за відсутності власників житлових приміщень [1]. У справі «Функе проти Франції» Європейським судом було визнано порушення статті 8 Конвенції, оскільки митна адміністрація не пред'являла заявнику прямих обвинувачень у порушенні існуючого валютного та фінансового законодавства [10].

По-шосте, порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації). Виклики до прокуратури, порушення кримінальних справ, виклики до поліції з метою допиту щодо релігійних переконань кримських татар, заборона трансляцій кримськотатарських телеканалів та програм за участю лідерів кримськотатарського народу, заборона масових зібрань у визначні для них дні є очевидним доказом «особливого» ставлення до кримськотатарського народу [1]. Згідно з ст. 2 Декларації Організації Об'єднаних Націй про пра-

ва корінних народів особи, які належать до корінних народів, і корінні народи євільними і рівними з усіма іншими народами і окремими особами з їх числа та мають право бути вільними від будь-якої дискримінації при здійсненні своїх прав, особливо дискримінації на основі їх корінного походження або самотності.

По – сьоме, порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання). Зокрема, заборона в'їзду на територію АР Крим лідеру кримсько-татарського народу М. Джемілеву та подальше переслідування учасників масової акції, присвяченої його зустрічі; заборона проведення масових акцій у Сімферополі до 6 червня 2014 року, що автоматично накладає заборону на проведення траурних заходів, присвячених 70 – річчю депортації кримських татар. Уповноважений ВРУ з прав людини вказувала, що»8 серпня 2014 року Державною Радою Республіки Крим був прийнятий Закон «Про забезпечення умов реалізації права громадян Російської Федерації на проведення зібрань, мітингів, демонстрацій і пікетів в Республіці Крим». Цим Законом було встановлено, зокрема, що для проведення мирних зібрань Радою міністрів Республіки Крим мають визначатися спеціальні місця, а також закріплено ще низку вимог, які уможливають встановлення обмежень або заборон на проведення мирних зібрань з формальних підстав» [4, с. 43].

Європейський суд неодноразово зазначав, що це фундаментальне право в демократичному суспільстві і є основою такого суспільства (рішення у справі «Djavit An v. Turkey», від 20.02.2003, «Kokkinakis v. Greese» від 25.05.1993); переслідування за участь у масовій акції та заборона проведення таких акцій є прямим втручанням у права, гарантовані статтею 11 Конвенції (рішення у справі «Galstyan v. Armenia» від 15.11.2007).

По-восьме, порушення статті 1 Протоколу 1 до Конвенції (захист права власності). Підтвердженням цього є випадки перешкод у користуванні майном фізичним особам у зв'язку з неможливістю чи заборобою їм органами РФ потрапити на територію АР Крим, націоналізація самопроголошеною владою АР Крим майна українських підприємств, які знаходяться на території півострова, випадки руйнування майна, зокрема житлових будинків, найманцями РФ у південно-східних областях України, захоплення членами самопроголошеної влади так званих Донецької та Луганської Народних Республік приміщень та споруд, які перебувають у державній, комунальній чи приватній власності [1]. Безумовно, цей перелік можна продовжувати, мною були наведені лише ряд часто повторюваних порушень прав людини, дотримання яких гарантується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

Література:

1. Додаткові рекомендації щодо звернення до Європейського суду з прав людини у зв'язку з порушенням прав осіб на окупованій території Автономної Республіки Крим та у південно – східних областях України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Справа «Catan and Others v. Republic of Moldova and Russia». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://precedent.in.ua/2016/02/09/katan-ta-inshi-proty-moldovy-ta-rosiyi/>
4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини за 2014 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/5515-qv-schorichna-dopovid-upovnovazhenogo-pro-stan-doderzhannya-ta-zaxistu-pr/>
5. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні (16 лютого – 15 травня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org.ua/images/UA_14th_OHCHR_report_on_the_human_rights_situation_in_Ukraine.pdf
6. Справа «Saadi v. Italy». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/pdfid/529348df4.pdf>
7. Справа «Lavents v. Latvia». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_175
8. Федеральный конституционный закон РФ «О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов – Республики Крым и города федерального значения Севастополя» от 21.03.2016 г. № 6 – ФКЗ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102171897>
9. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015
10. Справа «Функе проти Франції». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/980_154
11. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_156

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

OFFENCES OF THE PRINCIPLE OF PACTA SUNT SERVANDA BY RUSSIAN FEDERATION IN AGREEMENTS WITH UKRAINE

Having suffered the terrible consequences of the two world wars, the international community made a reorientation of their views on the international cooperation and paid fair attention to the peaceful and voluntary compliance with international treaties. First this argument was highlighted by The Covenant of the League of Nations: «In order to promote international co – operation and to achieve international peace and security...by the firm establishment of the understandings of international law as the actual rule of conduct among Governments, and by the maintenance of justice and a scrupulous respect for all treaty obligations in the dealings of organized peoples with one another» [1].

Further, principle *pacta sunt servanda* was confirmed by Preamble of The UN Charter: «to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and to reaffirm faith in fundamental human rights...to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained» [2].

Definitions of *pacta sunt servanda* is given in Article 26 of the Vienna Convention on the Law of Treaties:» Every treaty in force is binding upon the parties to it and must be performed by them in good faith» [3].

Principle is detailed in Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among the States in Accordance with Charter of the UN, Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe and so forth. This universal rule is the legal obligation of states and other subjects of international law to stand by and comply obligations adopted in accordance with the UN Charter, arising from the common principles and norms of international law and agreements.

Despite the importance of the principle and reasons that led to its existence, it still can be said that the rule isn't respected by all participants of international relations. Good example of current interest is the occupation of the Autonomous Republic of Crimea by Russian Federation.

Since proclamation of Ukraine independence, between Russian Federation and Ukraine have signed a number of international treaties rules of which were intended to acknowledge and preserve the integrity of states' territory, create

a regime of international cooperation, choose possible procedure of conflict resolution.

One of the main treaty between Russia and Ukraine is Treaty on Friendship, Cooperation, and Partnership between Ukraine and the Russian Federation signed in 1997. Fixed principles of that treaty: respect to each other's territorial integrity(article 2), the inviolability of borders, the peaceful settlement of disputes(article 3), settlement of all disputable issues is accomplished exclusively by peaceful means(article 4), refrain from participating in or supporting of any actions directed against the other party(article 6), if any situations occurred threatening the peace, or affecting the interests of party's national security, sovereignty, and territorial integrity, it may propose immediate consultation to the other party(article 7), – principle have been established by this agreement, and therefore they are binding on the parties that have ratified it. In this case, each of the above obligations has been broken unilaterally by Russian Federation[4].

Another example of treaty between Russia and Ukraine, which was called up for providing security assurances to Ukraine, because of Ukraine's accession to the Treaty on the Non – Proliferation of Nuclear Weapons, is Budapest Memorandum on Security Assurances signed in 1994. Confirm the following: the Russian Federation, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America reaffirm their commitment to Ukraine, in accordance with the principles of the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe, to respect the independence and sovereignty and the existing borders of Ukraine [5].

Another offense by the Russian Federation is a denunciation of the package of agreements on the Black Sea Fleet. Refusal of obligations under these agreements were motivated by article 62 of the Vienna Convention on the Law of Treaties signed in 1969. However, the occupation of the Crimea, as a fundamental change of circumstances, is still the result of violation of international obligations by Russian Federation. Because between Ukraine and Russian Federation has not been denounced Treaty on the the Russian– Ukrainian state border on 28 January 2003, which had clearly established affiliation of Crimea to Ukraine and that is why refer to article 62 is impossible [6].

Unfortunately, these acts do not provide parties with possibility of settling down disputes in the court. The Budapest Memorandum establishes a single form of conflict resolution – is consultations, and, in addition to this, mentioned treaties establish negotiations. In this regard, it is not possible for Ukraine to appeal to the International Court of Justice on issue of occupation of the Crimea, as according

to Article 40 of the Statute of the International Court of appeal to the Court requires a special agreement between the parties or a written statement [7].

Even for appealing to the Permanent Court of Arbitration requires the active participation of both parties of the conflict for reaching agreement in questions of appointing the arbitrators, determining procedure, identifying the language of arbitration, incurring costs, ex. So without proper cooperation with the Russian Federation there is no possibility to use this method of dispute resolution.

However, Ukraine may apply to the European Court of Human Rights with claims on violations of the Convention «On protection of human rights and fundamental freedoms», namely to argue about repeated violations by Russian Federation's authorities rights of Ukrainian citizens in the temporarily occupied territories. As example, the most common offences are connected with freedom of expression (Article 10) and freedom of assembly and association (Article 11). Appeal to the ECHR does not require the consent or participation of the other party, and therefore it is an accessible way to achieve justice in the case.

Thus, the principle of *pacta sunt servanda* is the basis of peaceful existence and interstate collaboration in the international community, the main criterion of international law responsibility, which provides performing obligations in good faith. Offences of this principle by Russian Federation intensified the importance of understanding the principle and became a cause to search ways to protect state interests and human rights if there isn't established procedure of applying to the International Court of Justice.

Література:

1. Статут Ліги Націй від 10.01.1920 р.
2. Статут ООН від 26.06.1945 р.
3. Віденська Конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969р.
4. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 01.04.1999 р.
5. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 р.
6. Угода між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28.05.1997 р.
7. Статут Міжнародного суду ООН 26.06.1945 р.

Науковий керівник: Трушкевич А. А., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ

Питання про співвідношення права Європейського Союзу і національного права держав-членів є досить актуальним. Відповідь на це питання, дозволить розкрити сутність взаємодії цих двох правових систем та визначити, чи має місце примат однієї правової системи над іншою. Ця робота і покликана в формі стислого викладу відкрити цю проблему.

Подібно до того, як міжнародне право створюється державами, Європейський Союз в якості міжнародної організації інтеграційного характеру також створений державами для досягнення певних цілей та завдань. Тому виникає питання – про співвідношення державного суверенітету держав-учасниць Європейського Союзу і власне Євросоюзу як наднаціонального утворення. Державний суверенітет – це верховенство державної влади в середині країни і незалежність державної влади, від будь-якої іншої влади, за межами країни. Суверенітет це невід’ємна властивість держави, джерело її публічної влади. Отже, державам-членам Європейського Союзу точно притаманна одна ознака суверенітету, влада цих держав є найвищою в межах своїх країн. Що стосується другої ознаки суверенітету, незалежності влад країн держав-членів від Європейського Союзу, то тут ця самостійність є дещо обмеженою. Це пов’язано з тим, що при вступі в Європейський Союз, держави делегують частину національного суверенітету співтовариству.

Європейське право є самостійною правовою системою, його не можливо ототожнити ні з міжнародними правом ні з національним правом держав-членів. Цей висновок можна зробити з рішень суду Європейського співтовариства. В них зазначено, що це самостійна правова система, існування якої обумовлено наділенням співтовариства суверенною владою і створенням інститутів по їх реалізації. Як аргумент особливої природи права Європейського союзу, в рішенні по справі «Ван Генд проти Нідерландів» зазначено: «...держави-члени визнають право співтовариства джерелом до якого їх громадяни можуть звертатися в таких судах. Ще більш визначено стосовно цього питання висловився суд в наступних своїх рішеннях. Так, в справі «Коста проти ENEL» зазначено, що: «... на відміну від звичайних міжнарод-

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

них договорів Договір Європейського союзу створив свою власну правову систему...» Ще більш ґрунтовно суд аргументує самостійність Європейської правової системи, в своїх подальших рішеннях.

У взаємодії і взаємозв'язку права Європейського Союзу і права держав-членів вбачається монізм примату права Європейського Союзу, над правом держав-членів. Тому що домінуючим є правопорядок, ґрунтований на праві Європейського співтовариства. Дія норм права Євросоюзу, не потребує процедури імплементації парламентами держав-членів, тобто перетворенням норм права Європейського Союзу на норми права держав-членів. Це доводять кваліфікуючі ознаки (принципи) права Європейської співдружності.

Чотири головних принципи (кваліфікуючі ознаки) розкривають специфічну природу права Європейського Союзу відносно його взаємовідносин з національним правом держав-членів. Зробивши порівняльний аналіз цих принципів, можна простежити відмінність правової системи Європейської співдружності, від міжнародного права і інших правових систем.

1. Пряма дія норм Європейського права. Відповідно до статті 249 Договору про заснування Європейської спільноти: «... регламент має пряме застосування. Він є обов'язковим у всіх своїх елементах та має пряме застосування в усіх державах членах...» Отже, Договір про Співтовариство встановлює пряму дію регламентів, які є одними з головних джерел права Європейського співтовариства. Регламент у всіх своїх елементах є обов'язковим для всіх суб'єктів права Європейського Союзу і є актом прямої дії, тобто він підлягає застосуванню владою і судовими органами всіх держав-членів незалежно від того, чи виступила дана держава за їхнє прийняття чи ні.

2. Верховенство Європейського права. Означає, що норми цієї правової системи мають більшу юридичну силу порівняно із нормами правових систем держав-членів. Це означає, що у випадку колізії між нормою права Європейського співтовариства і нормою права держав-членів, необхідно застосувати норму права Європейського об'єднання. В рішенні по справі Симменталь суд зазначив: «... у відповідності з принципом верховенства права Співтовариства взаємозв'язок між положеннями Договору і прямою дією норм інститутів співдружності, з однієї сторони, і положеннями національного права держав-членів спільноти з іншої, такий що положення і акти співтовариства які вступили в закону силу, виключають будь-яке протиріччя з боку права держав-членів, щодо їх переваги над положеннями і актами національного права держав-членів...».

3. Судовий захист Європейського права. Суд Європейського Союзу покликаний забезпечити одноманітне розуміння і застосування європейського

права всіма державами-членами і інститутами. Сама можливість одноманітного розуміння і застосування Європейського права, не може мати місце, якщо воно не забезпечено судовим захистом. Судовий захист здійснюється на основі Європейського права. Складовими елементами системи захисту права є як Суд Європейського Союзу, так і національні судові установи держав-членів.

4. Впровадження норм Європейського права в правові системи держав-членів. Цей принцип передбачає що акти і норми Європейського права, стають частинами внутрішнього права держав-членів. У рішенні по справі «Франкович проти Італії» Суд Європейського Союзу зазначив: Договір про заснування Європейської спільноти створив власну, інтегровану в правові системи держав-членів правову систему, котра обов'язкова для їх судових установ і суб'єктом котрих виступають як держави-члени так і приватні особи, які знаходяться під їх юрисдикцією.

Таким чином, Європейське право є самостійною правовою системою зміст якої складають принципи і норми, що регулюють відносини між його суб'єктами. Суверенітет держав-членів дещо обмежений у зв'язку з передачею певного об'єму державного суверенітету до органів влади співтовариства. У взаємодії систем права Європейського Союзу і права держав-членів вбачається монізм примату Європейського права, що доводиться за допомогою принципів права Європейської співдружності, які впливають із судових рішень Суду Європейського Союзу.

Література:

1. Аналітичний огляд проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з другої сторони // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 26. – С. 294–305.

2. Трагнюк О. Я. Адаптація права України до права ЄС як складова механізму євроінтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 10. – Х. : Право, 2005. – С. 139–141.

3. Яковюк І. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісн. Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2012. – №4. – С. 29–42.

4. Яковюк І. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісник Акад. прав. наук. – 2010. – №3. – С. 19–31.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Слід відмітити, що темпоральні межі (строки) охорони авторських прав являються невід'ємною складовою гарантійного механізму забезпечення особистих немайнових та майнових прав авторів об'єктів права інтелектуальної власності. Незважаючи на низку міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють строки захисту авторських прав, важливою є фіксація відповідних строків на національному рівні. При цьому ми відмічаємо, що строки охорони авторських прав потрібно підрозділяти в залежності від різновиду авторського права – особистих немайнових чи майнових прав. Так, особисті немайнові права (право на авторство твору, право на цілісність твору, право на репутацію автора) підлягають охороні на безстрокових засадах, тобто термін їх темпорально-продовжуваної охорони не має нормативно встановлених меж. В даному випадку, ми відмічаємо, що в окремих державах не існує диференціації авторських прав на особисті немайнові та майнові, що призводить до встановлення строкового характеру охорони всіх авторських прав загалом. Що ж стосується більшості розвинутих країн, то в них строки охорони авторських прав мають темпорально-детермінований характер, тобто підлягають захисту протягом строку, формалізованого в рамках нормативних приписів діючого законодавства.

Першим нормативно-правовим актом, який визначав строковість захисту майнових авторських прав, був Статут королеви Анни від 1710 року. В рамках вищезазначеного нормативно-правового акту строк охорони авторських становив 14 років з моменту належної реєстрації авторського твору [1, с. 3]. Протягом XVIII ст. етап свого активного становлення проходила романо-германська (континентальна) система авторського права. Так, наприкінці XVIII століття в більшості держав Європи було встановлено, що майнові авторські права підлягають охороні протягом всього життя автора та 10 років після його смерті.

На сьогоднішній день основними нормативно-правовими актами, які на міжнародному рівні закріплюють строки охорони авторських прав, є Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (далі Бернська конвенція) та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власнос-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ті (Угода ТРІПС). Так, згідно із положеннями п. 1 ст. 7 Бернської конвенції термін охорони авторських прав становить увесь час життя автора та п'ятдесят років після його смерті [2]. Вищезазначений строк охорони авторських прав складається із двох інтегративних складників: а) темпорально-недетермінованого строку (усе життя автора об'єкта охорони); б) формально-визначеного строку (п'ятдесят років після смерті автора). Продовження строку охорони авторського права терміном на п'ятдесят років після смерті автора обумовлюється необхідністю забезпечити майнові інтереси прямих нащадків відповідного автора. При формалізації відповідного строку виходили із уявлень про середньостатистичну тривалість життя особи. В даному випадку слід зазначити, що строки, визначені в рамках п. 1 статті 7 Бернської конвенції, є загальними строками.

Що ж стосується спеціальних строків, то вони детермінують строки охорони авторських прав на: а) анонімні твори та твори під псевдонімом; б) твори у співавторстві. Так, згідно з положеннями п. 3 ст. 7 Бернської конвенції для творів, випущених анонімно або під псевдонімом, термін охорони закінчується через п'ятдесят років після того, як твір було правомірно зроблено доступним для загального відома. При цьому слід відмітити, що в тому випадку коли автортворю, випущеного анонімно або під псевдонімом, розкриє свою особу протягом вищезазначеного терміну, то застосуванню підлягають загальні терміни охорони. Також слід відмітити, що загальні строки підлягатимуть застосуванню в тому випадку, коли прийнятий автором псевдонім не викликає сумнівів у його особі [2]. Уточнення щодо порядку обчислення строків охорони авторського права у випадку анонімності авторства твору визначаються положеннями ст. 12 Угоди ТРІПС, де зазначається, що строк захисту твору, який обчислюється на основі іншій, ніж тривалість життя людини, такий строк повинен бути не меншим 50 років від кінця календарного року дозволеної відповідною особою публікації, або у разі, коли такої дозволеної відповідною особою публікації протягом 50 років від часу створення цього твору не було, – то 50 років від закінчення календарного року створення такого твору [3].

Як уже відмічалось, свою специфіку має обчислення строків захисту авторських прав на твори, які були створені у співавторстві. Так, згідно з положеннями ст. 7 (bis) Бернської конвенції строк захисту майнових прав на твір, створений у співавторстві, поширюється на все життя співавторів та на 50 років після смерті такого автора, який пережив усіх інших співавторів [2]. Вищезазначене положення може бути застосовано тільки для цілісних (не-подільних) творів, які були створені декількома авторами.

Слід зазначити, що на сьогодні простежуються тенденції до подовження строків захисту майнових авторських прав. Так, відповідно до положень Директиви ЄС від 12.12.2006 строк захисту майнових авторських прав було подовжено з 50 років до 70 років після смерті автора [4]. Вищезазначені нормативні вимоги мають регіональне значення та були імплементовані в приписи національного законодавства країн-членів ЄС.

Потрібно відмітити, що приписи міжнародних договорів не встановлюють максимальні граничні строки захисту прав інтелектуальної власності. Формалізовані в рамках міжнародних нормативно-правових актів строки виступають в якості гарантійних строків, які встановлюють мінімально-необхідні межі захисту прав інтелектуальної власності. При цьому ми зазначаємо, що в рамках національного законодавства відповідні строки можуть бути значно більшими за своєю продовжуваністю. Потрібно зазначити, що визначення строків охорони авторських прав є прерогативою національних правових систем. В математичному виразі темпоральна модель захисту прав інтелектуальної власності матиме наступний вигляд: $a > b$ або ж $a = b$, де a – строки, які закріплені в національному законодавстві, b – строки, які знайшли свою формалізацію в рамках міжнародних договорів. Вищезазначений підхід обумовлюється системним тлумаченням нормативних положень, які були закріплені в рамках міжнародних конвенцій. Так, згідно з положеннями Бернської конвенції держави, які ратифікували дану конвенцію, мають право встановлювати більш тривалі терміни охорони авторських прав ніж визначаються приписами відповідної конвенції.

На сьогоднішній день гостро постає питання щодо необхідності забезпечити уніфікацію строків охорони авторських прав. Так, в більш розвинутих державах строки охорони авторських прав є більш тривалими. До прикладу в країнах-членах ЄС та США строк охорони авторських прав становить не менше як 70 років після смерті автора. Що ж стосується країн що розвиваються, то в їхніх національних системах відповідні строки є значно меншими. При цьому ми відмічаємо, що в досліджуваній Директиві ЄС зазначається, що «строк охорони, який надається твору в країнах-членах, не повинен перевищувати строк охорони, встановлений в країні власника інтелектуальних прав». Тобто, фактично, країни, які розвиваються, є у менш вигідному становищі відносно захисту своїх інтелектуальних прав.

Згідно з положеннями Закону України «Про авторське право та суміжні права» строк охорони майнових авторських прав триває протягом всього життя автора та 70 років після його смерті. В рамках національної правової системи строк охорони авторських прав громадян України та іноземців є однаковим. Такого роду стан справ обумовлюється загальними вимогами приписів статті 26 Конституції України, де зазначається, що іноземці та особи

без громадянства користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [5]. Потрібно зазначити, що в аспекті строків охорони майнових прав інтелектуальної власності виняток щодо тотожності строків захисту прав інтелектуальної власності становлять тільки ті випадки, коли національний строк охорони авторського права іноземця є довшим ніж той, який встановлюється у державі походження твору. Відповідний підхід знайшов свою формалізацію в рамках нормативних положень п. 8 ст. 7 Бернської конвенції.

Література:

1. Потехіна В. О. Становлення авторського права у прецедентній правовій системі // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viravallee.com/articles/8.pdf>.

2. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 р. в ред. від 31.05.1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_051.

3. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.09.1994 р. в ред. від 06.12.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018.

4. Council Directive 92/100/EEC On rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006L0115>.

5. Конституція України в ред. від 30.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/paran4245#n4245>

Науковий керівник: Шуміло І. А. к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Р. Е. Ісмайлов¹

МІЖНАРОДНО – ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІДКРИТОГО МОРЯ

До середини 20 століття території відкритих морів і океанів використовувалися переважно для судноплавства і рибальства, які регулювалися

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

укладеними між державами міжнародно-правовими актами. У зв'язку з розвитком промисловості держави почали добувати і використовувати природні ресурси континентального шельфу, розробляти природні ресурси на дні океанів і морів за межами континентального шельфу. З'явилися нові види морської діяльності – прокладання трубопроводів по морському дну і зведення штучних островів.

Міжнародне морське право є найбільш давньою частиною міжнародного права, але не дивлячись на це вперше його кодифікація відбулася в 1958 році, коли у Женеві була прийнята Конвенція про відкрите море.

Відповідно до ст. 1 Конвенції про відкрите море 1958 року: Слова «відкрите море» означають всі частини моря, які не входять ні в територіальне море, ні у внутрішні води будь-якої держави. Міжнародно-правовий режим відкритого моря характеризується тим, що на нього не поширюється суверенітет жодної держави, ніяка держава не має права претендувати на підпорядкування якої-небудь його частини своєму суверенітету [1,ст.1].

Відкрите море знаходиться в рівному і вільному користуванні всіх країн. У 1982 році була прийнята Конвенція ООН з морського права, яка містить правовий режим світових океанів і морів. Метою даного документа було кодифікувати традиційні правила використання океанів і морів. Згідно ст. 87 вищезгаданої Конвенції «відкрите море відкрите для всіх держав, як прибережних, так і тих, які не мають виходу до моря». Свобода відкритого моря здійснюється відповідно до умов, визначених у цій Конвенції, і іншими нормами міжнародного права. Вона включає, зокрема, як для прибережних держав, так і для держав, які не мають виходу до моря: свободу судноплавства та рибальства, свободу прокладення підводних кабелів і трубопроводів, свободу будівництва штучних островів та інших установок, свободу польотів над відкритим морем, свободу наукових досліджень. Конвенція допускає існування й інших свобод, що визначаються відповідно до загальних принципів міжнародного права [5,с.273].

Свобода судноплавства означає, що кожна держава має право, щоб його судно ходило у відкритому морі. Судно повинне ходити під прапором тільки однієї держави і, крім виняткових випадків, прямо передбачених у міжнародних договорах або в цій Конвенції, підпорядковуватися її винятковій юрисдикції у відкритому морі. Судно не може змінити свій прапор під час плавання або стоянки при заході в порт, крім випадків дійсного переходу права власності або зміни реєстрації [1,ст.6].

Свобода судноплавства включає в себе судноплавство не тільки торгових, а й військових кораблів, які в свою чергу мають імунітет від юрисдикції всіх

іноземних держав за винятком своєї. У відкритому морі судно підпорядковується виняткової юрисдикції держави, прапор якої вона несе [7,с.264].

Але свобода військового мореплавання повинна узгоджуватися з такими загальноновизнаними міжнародними принципами як незастосування сили і невтручання у внутрішні справи інших держав. При цьому військовий корабель може втрутитися в діяльність іноземного торгового судна. Наприклад, військовий корабель може оглянути торгове судно, якщо є підстави підозрювати, що воно займається піратством або работоргівлею. Згідно ст. 105 Конвенції ООН з морського права: У відкритому морі або в будь-якому іншому місці поза юрисдикцією якої б то не було держави будь-яка держава може захопити піратське судно або піратський літальний апарат, судно або літальний апарат, які захоплені за допомогою піратських дій і знаходяться у владі піратів, заарештувати осіб, які знаходяться на цьому судні або літальному апараті і захопити майно, яке знаходиться на ньому. Судові установи тієї держави, яка вчинила це захоплення, можуть виносити постанови про накладення покарань і визначати, які заходи повинні бути прийняті щодо таких суден, літальних апаратів або майна, не порушуючи прав добросовісних третіх осіб [2,ст.105].

Якщо затримання виявиться безпідставним, судну відшкодовують збитки. Держава може переслідувати і затримувати іноземне судно, яке порушує правовий режим внутрішніх морських вод або територіального моря. Таке переслідування проводиться по «гарячих слідах». Право переслідування по «гарячих слідах» припиняється, коли судно, що переслідується, увійшло в територіальні води своєї країни або третьої держави.

Кожне судно у відкритому морі повинно мати прапор держави або міжнародної організації, який вказує на національну приналежність судна. У відкритому морі судно підпорядковується юрисдикції тієї держави, під прапором якої воно ходить. Між державою і судном повинен існувати реальний зв'язок. Необхідно зазначити, що судно, яке плаває під прапорами двох і більше держав, прирівнюється до судна, що не має національності [6,с.501].

Держава здійснює адміністративний контроль над суднами, які плавають під її прапором. На сьогоднішній день набуло поширення плавання торгових судів під «зручним» прапором, коли право на володіння судном належать особі, яка має іншу національність від національності прапора, під яким це судно ходить [3,с.116]. Судновласники реєструють судна у інших країнах, які мають більш м'яке право або вигідний режим оподаткування з метою отримання додаткових прибутків. Держава, що надала «зручний прапор»,

бере на себе відповідальність за таке судно. На сьогоднішній день найбільш вигідною країною для судовласників є Панама. Її прапор дає можливість легко реєструвати судна і брати на роботу дешеву робочу силу з-за кордону, а іноземні власники не сплачують податок на прибуток.

Свобода рибальства означає, що всі держави мають однакове право користуватися ресурсами відкритого моря, але при цьому повинні дотримуватися міжнародних зобов'язань з метою забезпечення збереження таких ресурсів. В останні роки в міжнародному праві свобода риболовства все більше розглядається крізь призму охорони тваринного світу [3, с.115]. Посилена експлуатація морських ресурсів призвела до встановлення міжнародно-правових обмежень у сфері риболовства. Держави, що займаються промислом у відкритому морі зобов'язані приймати певні заходи щодо його регулювання з метою збереження живих ресурсів моря на оптимальному рівні. Держави, які займаються промислом в одному районі створюють регіональні організації з рибальства, які встановлюють певні квоти на вилов риби та допустимі знаряддя такого лову. Можливий міжнародний контроль за дотриманням правил вилову риби, але притягнення до відповідальності за порушення цих правил здійснюється тільки державою прапора.

Свобода прокладення кабелів і трубопроводів полягає в можливості держави прокласти по дну відкритого моря за межами континентального шельфу підводні кабелі і трубопроводи. При реалізації цієї свободи держава повинна враховувати вже прокладені по дну відкритого моря кабелі та трубопроводи і не перешкоджати судноплавству і рибному промислу. Прибережна держава не може перешкоджати прокладенню і ремонту іноземних підводних кабелів або трубопроводів на континентальному шельфі. Визначення траси для проходження іноземних трубопроводів на континентальному шельфі здійснюється за згодою прибережної держави [4, с.95].

Свобода зведення штучних установок і островів здійснюється шляхом зведення установок і штучних островів у відкритому морі і на його дні, коли мова йде про добування корисних копалин з дна відкритого моря за допомогою спеціальних установок і механізмів. Прибережна держава має виняткове право дозволяти і регулювати бурильні роботи на континентальному шельфі для будь-яких цілей [2, ст.81].

Свобода польотів означає можливість повітряних суден усіх держав здійснювати перельоти в повітряному просторі над відкритим морем. Такі польоти здійснюються відповідно до норм міжнародного повітряного права. Повітряне судно зобов'язане мати реєстраційні знаки, під час польоту воно не повинно здійснювати навмисних маневрів, які загрожують безпеці пові-

тряних і морських суден, управляти таким судном повинен екіпаж, який має відповідну кваліфікацію. При цьому такі перельоти не повинні створювати перешкоди морському судноплавству і використанню відкритого моря в інших цілях.

Свобода наукових досліджень передбачає, що всі держави і міжнародні організації можуть проводити наукові дослідження на поверхні і на дні відкритого моря. При цьому такі дослідження повинні проводитися виключно в мирних цілях і не перешкоджати іншим видам використання моря [8,с.223].

Конвенцією ООН з морського права 1982 р. були внесені зміни, відповідно до яких прибережні держави мають право встановлювати за межами територіального моря виняткову економічну зону шириною до 200 морських миль. У цій зоні за державами закріплюються права на розвідку і розробку природних ресурсів зони. Свободи рибальства і наукових досліджень у виключній економічній зоні були скасовані. Прибережні держави у своїй винятковій економічній зоні мають виключне право створювати штучні острови та будувати установки. Інші держави можуть зводити тут штучні острови, споруди та установки тільки за згодою прибережної держави, наукові дослідження у цій зоні також здійснюються за згодою прибережної держави. Зазвичай прибережні держави мають спеціальне законодавство про виключну економічну зону. Відповідно до ст. 56 Конвенції з морського права 1982 р. «іноземна держава зобов'язана враховувати у виключній економічній зоні права та дотримуватись законів прибережної держави, а прибережна держава – враховувати права іноземної держави у виключній економічній зоні» [2,ст.56].

Аналізуючи вищесказане, можна сказати, що відкрите море –це частина морського простору, який не входить в територіальні моря і внутрішні води держав. На нього не поширюється суверенітет і юрисдикція прибережних держав. Ніяка держава не має права претендувати на підпорядкування якої-небудь частини відкритого моря своєму суверенітету, тому іноді його називають нейтральними водами. Відкрите море відкрите для всіх держав, як прибережних, так і тих, які не мають виходу до моря. Міжнародно-правовий режим цього простору становить принцип свободи відкритого моря, який полягає в праві всіх держав користуватися відкритим морем і повітряним простором над ним.

Література:

1. Конвенція про відкрите море 1958 р. [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_180

2. Конвенція ООН з морського права 1982 р.[Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_057

3. Міжнародне право: Навч. посібник / За ред. М. В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2005. –336 с.

4. Міжнародне право в документах / За заг. ред. М. В. Буроменського. – 406 с.

5. Міжнародне публічне право: Підручник / В. М. Репецький. – К, 2011. – 437 с.

6.Теліпко В. Е. Міжнародне публічне право : навч. посібник / за заг. ред. В. Е. Теліпко. –2010. – 608 с.

7.Д. О. Нікіша Інститут втручання у відкритому морі. Формування миттєвої конвенції. – Одеса : Фенікс, 2010. – С. 264–266.

8. Міжнародне публічне право: А. І. Дмитрів, А. С. Мацко, В. І. Муравйов; Відп. ред.: Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.

Науковий керівник: Маринів І. І., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. В. Каба¹

МЕХАНІЗМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський Союз був створений як економічне і політичне об'єднання без будь-яких певних повноважень у галузі захисту прав людини, однак права людини дедалі більше стають невід'ємною частиною програм ЄС, що швидко розвивається.

Із листопада 1993 р., після ратифікації її державами – членами Європейського співтовариства, набула чинності Маастрихтська угода про поглиблення та розширення європейської інтеграції (Договір про Європейський Союз). Із цього часу Співтовариство має назву Європейський Союз. Європейський Союз – це міждержавна організація, створена на основі міжнародного договору. Діяльність ЄС, як і його попередника, спрямована, головним чином, на співробітництво в соціально-економічній сфері. Проте в Договорі про Європейський Союз були сформульовані «умови вступу до ЄС», де, зокрема, йдеться про те, що майбутня держава-учасниця має володіти реально діючою системою охорони основних прав і свобод та бути учасницею Європейської

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

конвенції про захист прав людини та основних свобод, ухваленої Радою Європи в 1950 р. (ст. 6 розділ I). Відтоді захист прав людини стає одним із основних напрямів політики і діяльності ЄС.

Система Європейського Союзу вирізняється досконалим інституційним механізмом, у тому числі й стосовно дотримання прав людини і основних свобод. Серед семи основних органів Євросоюзу (Європарламент, Європейська Рада, Рада ЄС, Єврокомісія, Суд ЄС, Європейський центральний банк, Рахункова палата ЄС) Судові належить провідне місце у захисті прав і свобод людини. Юрисдикція Суду є обов'язковою для держав-членів. Він складається із суддів і генеральних адвокатів. Призначення відбуваються за домовленістю між урядами; місця генеральних адвокатів резервуються за найбільшими європейськими державами. Обираються судді і генеральні адвокати на шість років і мають право на переобрання. Місце перебування Суду – Люксембург.

Вадодо системи Європейського Союзу вважалася відсутність у її рамках конвенції про права людини та основні свободи. Адже Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод такою не є, тому що стосується не лише 28 держав – членів Європейського Союзу, а й інших європейських країн та Туреччини [1, с. 253].

7 грудня 2000 р. на засіданні Європейської ради була прийнята Хартія основних прав Європейського Союзу (далі – Хартія), що поклато початок заповненню цієї правової прогалини. Хартія була підписана керівниками Європейського парламенту, Ради і Єврокомісії. Документ не передбачав його підписання та ратифікації державами, не був міжнародним договором і не мав юридично обов'язкового характеру. Хартія приймалась як політичний документ, на підставі якого країни створюють уніфіковані національні норми та право Євросоюзу. У подальшому Хартію основних прав Європейського Союзу було включено до проекту Конституції для Європи, а за неможливості її прийняття до Лісабонського договору 2007 р. Основний документ ЄС – Лісабонський договір, а також Хартія, як його невід'ємна складова, набув юридичної чинності 1 грудня 2009 р. Отже, Євросоюз отримав правовий документ, який містить наразі найбільш повний перелік громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав осіб (резидентів Євросоюзу), які напрацьовані світовим співтовариством.

На сьогодні найзначнішу роль у сприянні забезпеченню та захисту прав людини на європейському рівні відіграє Рада Європи – політична міжурядова організація, яка складається з 47 держав-членів, головною сферою діяльності якої від моменту виникнення є захист прав людини та основних

свобод. Рада Європи діє на засадах Статуту від 3 серпня 1949 р., у преамбулі якого проголошується, що духовні й моральні цінності, які є загальною спадщиною народів держав-членів, є першоосновою принципів особистої й політичної свободи та верховенства права, на яких ґрунтується істинна демократія [4].

Основними органами Ради Європи, які діють у сфері захисту прав людини, є зазначені нижче.

Комітет міністрів є керівним органом РЄ, що складається з міністрів закордонних справ держав-членів або їх постійних представників, які перебувають у Страсбурзі, а також інших членів урядів [5, с. 207–209]. Комітет, зокрема, приймає висновки у формі рекомендацій урядам із питань, що розглядаються, готує до ухвалення тексти конвенцій та угод, здійснює контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Парламентська асамблея є консультативним органом, складається з представників кожної держави-члена, що обираються зі складу його парламенту. Національна делегація має включати представників всіх політичних партій, які входять до складу парламенту. Асамблея є консультативним органом, що надає рекомендації та висновки Комітету міністрів, котрі останній може, однак не зобов'язаний, враховувати. Асамблея може приймати резолюції як механізм розвитку власних поглядів та політики.

Європейській суд з прав людини – постійний орган Ради Європи, який розглядає міждержавні справи та індивідуальні скарги на порушення статей Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з боку держав – учасниць Конвенції.

Європейська система захисту прав людини включає в себе також інститут Комісара Ради Європи з прав людини (далі – Комісар). 7 травня 1999 р. Комітет міністрів Ради Європи на своїй 104 – й сесії в Будапешті прийняв Резолюцію (99) 50 про Комісара з прав людини Ради Європи. Таким чином, в рамках найавторитетнішої правозахисної організації, якою є Рада Європи, з'явився новий інститут, незалежна посадова особа, завдання якої сприяти повазі прав людини та їх дотриманню в країнах РЄ.

Вельми важливе положення міститься в п. (е) ст. 3 Резолюції. Відповідно, Комісар має визначати можливі недоліки у законодавстві і практиці держав-членів щодо дотримання прав людини, як вони визначені у документах Ради Європи, заохочувати ефективну імплементацію цих стандартів державами-членами і допомагати їм, за їхньої згоди, у виправленні таких недоліків. Відповідно до п. f ст. 3 Резолюції Комісар подає у відповідних, на його думку, випадках Комітету міністрів або Парламентській

асамблеї та Комітету міністрів доповідь, що стосується конкретних питань, а за змістом п. h подає Комітету міністрів та Парламентській асамблеї щорічну доповідь. Прикладом такої діяльності може бути Звіт Комісара РЄ з прав людини Т. Хаммарберга про його візит до України з 19 по 26 листопада 2011 р. [2].

Важливо зазначити, що, по-перше, Комісару надана ініціатива щодо аналізу законодавства і правозастосовної практики держав – членів Ради Європи – повноваження, якого позбавлений Європейський суд з прав людини, оскільки механізм Суду починає діяти тільки після отримання звернення про порушення прав людини. По-друге, Європейський суд з прав людини не проводить оцінки того або іншого національного нормативного акта. Відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Суд лише ухвалює рішення про те, чи допустила держава в конкретному випадку порушення права або свободи згідно зі своїми зобов'язаннями за Конвенцією.

Проте прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи документ (Резолюція (99) 50) містить немало обмежень і застережень щодо діяльності Комісара. Зокрема, згідно з п. 2 ст. 1 Резолюції (99) 50 Комітету міністрів Ради Європи: «Комісар поважає повноваження і виконує функції, відмінні від тих, що виконуються контрольними органами, створеними відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод або іншого договору про права людини Ради Європи». Крім того, Комісар Ради Європи з прав людини «не повинен розглядати індивідуальні скарги» [2].

Повноваження Комісара розглядати скарги фізичних осіб могли б посилити можливості оперативного реагування на порушення прав людини, однак автори Резолюції не мали бажання підірвати систему, що склалася, оскільки у разі порушення права або свободи жертва такого порушення має право скористатися механізмом Європейського суду з прав людини. Тим більше, що після набуття чинності Протоколом № 11 до Конвенції фізичні особи отримали прямий доступ в цю правозахисну судову установу [3, с. 35].

Створення посади Комісара РЄ з прав людини є гарною можливістю зміцнити системний підхід до заохочення і захисту прав людини в рамках Ради Європи. Ефективність діяльності Комісара значною мірою залежить від готовності держав співпрацювати з ним, а також від політичної волі цих держав і їх рішучості поліпшувати ситуацію із дотриманням прав людини в регіоні.

Література:

1. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека / Рук. авт. колл. и отв. ред. д.ю.н., проф. Л. М. Этнина. – 2 – е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2007. – 301 с.
2. Конституційні акти Європейського союзу. Частина 1. – К.: Видавництво «Юстиніан», 2005. – с. 21.
3. Шишкова Н. Хартія основних прав Європейського Союзу і проблеми її конституційного розвитку // Юридичний журнал. – 2004. – №4. – с. 35.
4. Charter of fundamental right of the European Union // Official Journal of the European Communities 2000/p.364/01
5. Аббакумова Д. Створення та становлення Комітету Міністрів Ради Європи / Д. Аббакумова // Юридичний вісник. – 2014. – №2. – С. 206–210.
6. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження : монографія. – Х. : Право, 2016. – 256 с.
7. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.
8. Битяк Ю. П., Яковюк І. В. Права і свободи людини в умовах глобалізації // Філософія права і загальна теорія права. – 2013, – №2. – С.80–93.
9. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. М. Какапіч¹

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Однією з найбільш актуальних проблем сучасного міжнародного права є міжнародно-правова відповідальність. Інститут міжнародної відповідаль-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ності держав має найважливіше значення у сфері підтримки міжнародного правопорядку та підвищення ефективності міжнародного права. Недотримання державою міжнародно-правових вимог, як правило, призводить до відповідних юридичних наслідків. На даний час в практиці міжнародних відносин держав можна спостерігати тенденцію зростання негативної поведінки їх суб'єктів. Тому, це питання є дуже актуальним і потребує додаткового дослідження.

Незважаючи на велику кількість праць, поняття відповідальності у міжнародному праві сьогодні є дуже специфічним та невизначеним. І хоч інститут міжнародної відповідальності є одним із найдавніших інститутів міжнародного права, його норми й досі не кодифіковано. Отже, щоб визначитись з поняттям відповідальності в сучасних умовах, слід з'ясувати інтерпретацію даного поняття в міжнародному праві [1, с. 351].

Доктрина міжнародного права визначає міжнародно-правову відповідальність як конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ними міжнародно-правового зобов'язання [2].

Слід відзначити, що міжнародно-правову відповідальність спочатку розуміли як інститут. Адже, норми, які стосуються міжнародної відповідальності, не відрізнялися особливою чіткістю, не були об'єднані в єдину систему. Нині становище змінилося в значній мірі завдяки прийняттю Генеральною Асамблеєю статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001р. Однією з найбільш характерних рис сучасного міжнародного права є формування права міжнародної відповідальності як окремої галузі [3, с. 8].

Засновником концепції права міжнародної відповідальності був Д. Б. Левін. Він зазначав, що розвиток міжнародного права призводить до виділення в окрему галузь права міжнародної відповідальності [4, с. 102].

Згідно із визначенням, наданим І. І. Лукашуком, право міжнародної відповідальності – це галузь міжнародного права, принципи і норми якої визначають для суб'єктів міжнародного права юридичні наслідки міжнародно-протиправного діяння, а також заподіяння шкоди в результаті діяльності, не забороненої міжнародним правом. В основі розглянутої галузі міжнародного права лежить принцип міжнародної відповідальності: будь-яке міжнародно-протиправне діяння суб'єкта міжнародного права спричиняє його міжнародну відповідальність [3, с. 9].

Комісія міжнародного права ООН визначила міжнародну відповідальність як «всі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнарод-

ному праві у зв'язку із правопорушенням, що вчинене державою, – незалежно від того, чи обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнародного права, і, незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосовувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом» [5, с. 120].

Для настання міжнародно-правової відповідальності потрібні такі чинники: 1) повинно бути міжнародно-правове зобов'язання між двома державами; 2) повинна бути дія чи бездіяльність, які порушують це зобов'язання і які приписуються відповідній державі; 3) наслідком цієї дії є втрата чи збитки [6, с. 29].

Комісія міжнародного права на підставі узагальнення теорії та звичаєвих норм визначила такі принципи міжнародно-правової відповідальності: відповідальність за будь-які міжнародно-правові діяння держави; визначення суб'єктів таких діянь; визначення умов наявності міжнародно-правових діянь; незастосування внутрішнього права для визначення наявності таких діянь [7, с. 142].

Варто зазначити, що міжнародна відповідальність має свої специфічні цілі: утримати потенційного правопорушника від вчинення правопорушення; спонукати правопорушника належним чином виконати свої зобов'язання; забезпечити потерпілому компенсацію за завдану йому матеріальну чи моральну шкоду; вплинути на майбутню поведінку сторін з метою добросовісного виконання ними своїх зобов'язань [8, с. 233].

Виходячи з вищенаведеного можна стверджувати, що на сьогодні головною задачею учасників міжнародного права є розробка та прийняття ефективної законодавчої моделі й обмін інформацією серед держав щодо відповідальності за міжнародні правопорушення. У зв'язку з цим, необхідно розробити загальноприйняті міжнародні стандарти і сприяти їх імплементації у національне законодавство. Тому подальша розробка й удосконалення права міжнародної відповідальності є необхідним чинником підвищення ефективності функціонування міжнародного права в цілому і, як наслідок, рівня керованості світової системи.

Література

1. Скрильник О. О. Особливості відповідальності і сучасному міжнародному праві // Часопис Київського університету права – 2013. – № 4.

2. Словарь терминов юриста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovari.info/lawyer/1449.html>

3. Лукашук И. И. Право международной ответственности. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 432 с.

4. Нестеренко С. С. Щодо питання про кодифікацію права міжнародної відповідальності // Актуальні проблеми держави і права – 2011. – С.523.

5. Ежегодник Комиссии международного права, 1984., Т.2 – Нью-Йорк: ООН, 1985. – С.120.

6. Антонович М. М. Поняття міжнародно – протиправного діяння держави та злочину за міжнародним правом: порівняльний аспект // Наукові записки. Том 20. Юридичні науки – 2002. – С.29.

7. Касинюк І. В. Колізії правового регулювання міжнародної відповідальності держав за вчинення акту агресії // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – С.142.

8. Андрейченко С. С. Вина держави і принцип «Due Diligence» у праві міжнародної відповідальності // Юр. науковий журнал. – 2014. – № 14. – С. 233.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

І. Ю. Калугін¹

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ

Транснаціоналізація – це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, що являє собою процес посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій транснаціональних корпорацій (ТНК) [1].

Перші прообрази ТНК з'явилися ще в XVI–XVII ст., коли розпочалося колоніальне освоєння Нового Світу. Основні ідеї і практика ТНК були виявлені в джерелах, що характеризують діяльність Ганзейського союзу, утвореного у 1367 р. з міст, розташованих на узбережжі Балтійського та Північного морів та Ост-Індських компаній, наймогутніші ми серед яких були французька Ост-Індська компанія (створена у 1664 р.) та англійська Ост-Індська компанія (створена у 1600 р.) [2].

У XVIII ст. у нових галузях економіки почали з'являтися централізовані мануфактури, найрозвиненішими з яких були мануфактури з виробництва цукру, сукна, шовку у Великобританії та Нідерландах.

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Промисловий переворот XVIII – XIX ст. ввів Великобританію до числа найрозвиненіших країн, а також перетворив її у так звану «фабрику світу», сприяючи формуванню в ній нової галузевої структури економіки та утворенню монополій. Пізніше схожі процеси поширилися на інші країни [3, с. 37].

Проте особливо інтенсивно концентрація капіталу у сфері виробництва, торгівлі та банківсько-кредитної діяльності, яка стимулювала утворення ТНК, розвивалася з кінця XIX ст. [4, с. 72].

На початку 1890 – х років великі американські промислові фірми, наприклад «Singer Sewing Machines», «American Bell», «General Electric», «Standard Oil», мали великі інвестиції за кордоном. Водночас з'явилися цукрові трести, які стали специфічною формою американських монополій у вигляді юридично самостійних компаній або груп акціонерних товариств, що провадили єдину технічну та економічну політику та концентрували фінанси на найбільш важливих і перспективних напрямках розвитку економіки. Згодом форма монополій істотно змінилася. Замість трестів почали утворюватися концерни, керівництво якими здійснювалося за допомогою холдингів.

Надзвичайно високий рівень концентрації капіталу наприкінці XIX – на початку XX ст. сприяв його переходу за національні межі. Транснаціоналізація капіталу стала логічною ланкою у ланцюзі еволюційного розвитку відносин капіталу. На цей період припадає становлення відомих у світі ТНК, зокрема американських «General Motors», «IBM», «Eastman Kodak»; німецьких «Bayer», «Mannensmann», «Bosh», «Henkel»; швейцарської «Nestle» тощо.

Пік розвитку ТНК припав на 60 – ті роки XX ст. У цей період як транснаціональні функціонували такі компанії: японські «Toyota», «Matsushita», «Toshiba», «Mitsubishi», «Kobe Steel», «Sharp»; британські «Ranks Hovis McDougall», «BOK»; німецька «Volkswagen»; французькі «Renault», «L'Oréal» тощо. Наприкінці XX ст. прибутковість міжнародних корпорацій досягла надзвичайно високого рівня [5, с. 55].

Особливості сучасного етапу розвитку ТНК виявляються не тільки в загостренні конкуренції між ними, але, як свідчить практика, й у виникненні взаємних відносин співпраці, які отримали назву стратегічних альянсів. Наприклад, дві ТНК «British Petroleum» та «Mobile» уклали договір, у результаті якого утворився альянс, що контролює 10% продажів бензину в Європі й успішно конкурує з корпораціями «Shell» та «Eksson».

На сьогодні значення ТНК досягло настільки високого рівня у світовій економіці, що чимало науковців вважають їх відповідальними за негативні наслідки глобалізації та загострення глобальних проблем.

Зважаючи на те, що ТНК є основною формою концентрації і централізації капіталу в процесі глобалізації світової економіки, більшість визначень терміну «транснаціональна корпорація» формулювалися представниками економічної науки і мали економічний зміст [6, с. 117119].

Слід зазначити, що економічне визначення поняття «транснаціональна корпорація» не можна належним чином застосовувати як правову категорію, оскільки, по-перше, воно містить терміни, що не використовуються у правовій науці, і, по-друге, сутність однакових термінів в економічній та правовій науках є відмінною. Однак ми вважаємо, що не варто відмовлятися від виробленого економістами визначення поняття «транснаціональна корпорація», адже саме вони найповніше і найчіткіше дослідили діяльність ТНК і виокремили їх основні ознаки. Одночасне дослідження ТНК з економічної та юридичної точок зору допоможе нам зрозуміти сутність поняття «транснаціональна корпорація» як правової категорії.

Македонська дослідниця доктор, професор Савіца Дмітрієска виділяла три групи міжнародних корпорацій: транснаціональні корпорації, багатонаціональні корпорації і міжнародні корпоративні союзи. До ТНК вона віднесла величезні компанії з мононаціональним акціонерним капіталом і контролем над діяльністю всієї корпорації, а до багатонаціональних – об'єднання національних компаній двох чи більше країн на виробничій і науково-технічній основі, які належать власникам цих країн. Міжнародні корпоративні союзи – це спеціальні об'єднання промислових, банківських та інших концернів, які створюються для вирішення великих економічних завдань і які функціонують в організаційній формі консорціумів [7].

Представник науки міжнародного публічного права Хосе Луїс Веласко Кальдерон, так само як і Савіца Дмітрієска, вважав терміни «багатонаціональна компанія» та «транснаціональна компанія» ідентичними. В австрійській літературі з міжнародного публічного права як синоніми використовують «транснаціональні підприємства» («transnationalen unternehmen»), «мульти» («multis») та «транснаціональні корпорації» («transnational corporations»).

Виокремилося в термінологічному аспекті й позначення груп компаній країн – членів Європейського Союзу (ЄС) [8, с. 74–76]. Так, у рамках ЄС почали створюватися нові організаційно-правові форми юридичних осіб, серед яких: Європейське об'єднання з економічних інтересів, Європейське товариство, Європейське кооперативне товариство, Європейська асоціація, Європейське товариство взаємодопомоги, діяльність яких регулюється нормами, що підлягають прямому застосуванню в усіх країнах – членах ЄС, а також внутрішнім правом цих держав.

У 70-х роках ХХ ст. термін «багатонаціональні підприємства» використовувався виключно щодо підприємств, створених на регіональному рівні у країнах третього світу, які контролювалися державами чи були у їхній власності. Тому ООН замість терміну «багатонаціональні корпорації» почала використовувати інший термін – «транснаціональні корпорації» [9, с. 328].

На думку американського економіста Р. Вернона, ТНК – це материнська компанія, яка контролює значну групу інших компаній різної національності. Усі компанії цієї групи використовують єдине джерело фінансів і кадрів. Закордонні продажі групи мають досягати не менше 100 млн. дол. щороку. Групи повинні мати свої філіали більше, ніж в одній-двох країнах. Як бачимо, таким об'ємним визначенням науковець об'єднав обидва зазначені вище критерії.

Варто визнати, що в науці міжнародного публічного права питання визначення поняття «транснаціональна корпорація» майже не досліджується. Науковці зазначають або про відсутність такого визначення у доктрині міжнародного публічного права, або безпосередньо вказують на ті дефініції, що містяться у міжнародних документах універсального та регіонального значення. Основна увага науковців приділяється дискусії навколо питання міжнародної правосуб'єктності ТНК в умовах глобалізації.

На думку македонського професора Б. Андрескі: «ТНК – це учасники комерційної діяльності, річний обсяг яких перевищує 100 млн. дол., з наявністю філій в більше ніж шести країнах світу (структурно це може бути одне підприємство з підпорядкованими йому дочірніми підприємствами, філіями тощо чи група підприємств з різною «національністю»), рівнем продажу товарів за межами держави походження компанії, який є перманентний і встановлюється експертами ООН, ці учасники є економічно та/чи фінансово єдиними, поєднаними особливими зв'язками (акції, договір підпорядкування, управлінський контроль) або характеризуються певними способами залежності учасників (наприклад, особливою системою прийняття рішень), а також для яких характерною є децентралізація управління».

Грунтуючись на викладеному вище, можна підсумувати, що фахівці різних галузей міжнародного права у своїх визначеннях поняття «транснаціональна корпорація» здебільшого застосовують якісні критерії та серед ознак ТНК вказують на вихід діяльності ТНК за межі однієї країни, притаманність їх діяльності комерційного характеру і, що важливо, наявність у них вертикальної системи утворень (за ознакою підпорядкування), які належать до різних держав, є взаємозалежними, проте не мають ознаки юридично оформленої єдності.

1974–1975 рр. під час підготовки проекту Кодексу поведінки транснаціональних корпорацій два органи ООН – Комісія Організації Об'єднаних Націй з транснаціональних корпорацій (The United Nations Commission on Transnational Corporations) та Інформаційно-дослідницький центр Організації Об'єднаних Націй з транснаціональних корпорацій (The United Nations Centre on Transnational Corporations) – зробили першу спробу дати легальне визначення поняттю «транснаціональна корпорація», хоча в той час ООН ще використовувала термін «багатонаціональна».

31 травня 1990 р. на поновленій спеціальній сесії Голова Комісії ООН з ТНК направив листа Голові Економічної і соціальної ради ООН (ЕКОСОП) (United Nations Economic and Social Council), у якому містився «Додаток IV: Пропонований текст проекту Кодексу поведінки транснаціональних корпорацій» («Annex IV: Proposed Text of the Draft Code of Conduct on Transnational Corporations»). Проте робота над Кодексом поведінки транснаціональних корпорацій досі не завершена, його проект на сьогодні існує лише у вигляді документа ЕКОСОП.

Відповідно до п. 1 (а) проекту Кодексу поведінки транснаціональних корпорацій: «Транснаціональні корпорації – це підприємства, незалежно від країни їх походження та форми власності, включаючи приватні, державні або змішані підприємства, з підрозділами у двох чи більше країнах, незалежно від юридичної форми та сфери діяльності цих підрозділів, які функціонують відповідно до певної системи прийняття рішень, що дозволяє провадити узгоджену політику та загальну стратегію через один або кілька центрів з прийняття рішень, і в рамках яких підрозділи пов'язані між собою відносинами власності або такими відносинами, в яких одне або кілька з підрозділів може чи можуть суттєво впливати на діяльність інших, користуватися спільними знаннями та ресурсами і розподіляти відповідальність з іншими підрозділами».

Варто зазначити, що впродовж останніх років прийняття нормативно-правових актів у сфері регулювання різних аспектів діяльності ТНК характеризується двома тенденціями. Перша тенденція виявляється у намаганні міжнародних організацій активно використовувати термін «транснаціональна корпорація» і наводити його визначення. Друга тенденція характеризується тим, що ці самі міжнародні організації не наполягають на чіткому визначенні терміну «транснаціональна корпорація» при його активному використанні. Саме цим і пояснюється акцентування уваги на визначеннях поняття «транснаціональна корпорація» і їх основних ознаках у працях представників економічної науки та різних галузей правової науки.

Традиційною структурою ТНК є так звана «пірамідальна система», яка найчастіше використовується у державах англо-американської «сім'ї» права. Вона включає головну (материнську) компанію та інші підрозділи ТНК, що розташовані і функціонують у різних країнах світу, які, у свою чергу, можуть бути основними компаніями відносно компаній наступного рівня – «внучатих» компаній. Материнській компанії підпорядковуються регіональні відділи ТНК, кожен з яких відповідає за свій географічний регіон. Зважаючи на збільшення обсягу зарубіжного виробництва в країнах зі сприятливим податковим режимом, більшість ТНК створюють зональні центри (базові компанії), які функціонують під керівництвом і контролем відповідних регіональних відділів. Зональний центр юридично оформлюється у вигляді самостійної юридичної особи або у вигляді відокремленого підрозділу регіонального відділу.

Дочірні компанії зі 100 – відсотковою участю (subsidiaries), спільні підприємства (joint ventures), що наділені статусом окремих юридичних осіб, філіали (branches) і представництва (missions), які не мають такого статусу, є найнижчою і найчисельнішою ланкою у структурі ТНК. Вони розташовані здебільшого у країнах, що розвиваються, а порядок їх заснування і діяльності встановлюється внутрішнім правом приймаючих країн.

Прикладом «пірамідальної системи» ТНК є корпорація «IBM» – основна холдингова компанія відносно регіональних холдингових компаній, які беруть переважну участь у компаніях, утворених в окремих країнах.

Водночас у Західній Європі набула поширення специфічна структура ТНК – «холдингові компанії-близнюки» (twin holding). Її специфіка полягає в тому, що ТНК очолюють кілька холдингових компаній, зазвичай дві, які є материнськими компаніями дочірніх компаній, заснованих в інших державах. Єдиний контроль забезпечується за допомогою спільної участі основних холдингових компаній у капіталі дочірніх компаній та формування єдиного складу органів управління компанії. Це, наприклад, англо-датська нафтова ТНК «Royal Dutch Shell», учасниками якої є датська материнська холдингова компанія «Royal Dutch Petroleum Co.» і британська материнська холдингова компанія «Shell Transport and Trading Co.»

Крім того, з метою формування юридичної інфраструктури для єдиного внутрішнього ринку ЄС почали створюватися нові організаційно-правові форми юридичних осіб згідно з правом ЄС – Європейське об'єднання з економічних інтересів (COEI) (European Economic Interest Grouping), Європейське товариство чи Європейське акціонерне товариство (ET) (Societas Europaea), Європейське кооперативне товариство, Європейська асоціація та Європейське товариство взаємодопомоги [10].

Отже, проаналізувавши організаційно-правову структуру ТНК, можна дійти висновку, що ТНК – це ієрархічне утворення, єдність якого полягає в обов'язковості рішень центру управління цього утворення для всіх його структурних підрозділів. Саме головна компанія як центр єдиного управління всією корпорацією створює єдину внутрішню економічну структуру ТНК, яка об'єднує формально самостійні юридичні частини ТНК в єдину економічну одиницю на принципі підкорення всіх підрозділів центру прийняття рішень. Так, однією з наведених вище ознак ТНК є їхня юридична множинність, оскільки ТНК провадять свою діяльність за допомогою дочірніх та залежних підприємств, що є самостійними юридичними особами приймаючих країн.

Література:

1. Божо Андрески. Од меѓународната научна конференција на еурм «Маркетиншката стратегија мора да се адаптира на променливиот свет» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vecer.com.mk/default.asp?itemid=6DC903FA909F674C86B4B2C8E716766>
2. Marx K. The East India Company – Its History and Results / K. Marx // MECW. – 1853. – Vol. 12. – P. 148. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/07/11.html>.
3. Костицький В. В. Економічні передумови утворення та діяльності промислово– фінансових груп // Малий і середній бізнес. – 2001. – №3–4. – С. 36–42.
4. Костицький В. В. Економіко – правові проблеми концентрації капіталу: від промислово – фінансових груп до транснаціональних компаній // Право України. – 2003. – № 3. – С. 70–75.
5. Транснаціональні корпорації: Навч. посіб. з нормат. навч. дисципліни «Транснаціональні корпорації» / В. В. Рокоча, О. В. Плотноков, В. С. Новицький та ін. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
6. Богуславский М. М. Международное частное право. – М.: Юристъ, 2005. – 606 с.
7. Савица Димитриеска. Од меѓународната научна конференција на еурм «Маркетиншката стратегија мора да се адаптира на променливиот свет» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukim.edu.mk/dokumenti_m/bilten/2016/1132–14.10.2016.pdf
8. Фединяк Г. С. Правосуб'єктність транснаціональних корпорацій у час глобалізаційних процесів (аспекти міжнародного права та міжнародного приватного права). – К.: Атіка, 2007. – 200 с.
9. Тарасов О. В. Суб'єкт міжнародного права: проблеми сучасної теорії : [монографія] / О. В. Тарасов. – Х. : Право, 2014. – 512 с.

10. Кузьменко А. Транснаціональні корпорації як суб'єкти розвідувальної діяльності // Юрид. журн. – 2007. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2556>

Науковий керівник: Тарасов О. В., д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Караванський¹

СПВІВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВ ТА ПРАВА НАРОДІВ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ

У сучасному міжнародному праві залишається невирішеним питання співвідношення таких фундаментальних принципів як: принцип територіальної цілісності держав та принцип права народів на самовизначення, що створює підстави для виникнення локальних конфліктів і сепаратистських тенденцій, які в свою чергу несуть загрозу міжнародній безпеці і підривають міжнародний правопорядок.

Зміст вказаних принципів закріплено у таких основоположних міжнародних актах як Статут ООН (1945 р.), Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам (1960 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Декларація про принципи міжнародного права (1970 р.) та Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.).

Відповідно до цих документів принцип територіальної цілісності держав полягає у наступному: утримання держав від погрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави; утримання держав від насильницьких дій, що позбавляють народи рівноправності й самовизначення, права на самовизначення, свободу та незалежність; утримання держав від організації й заохочення іррегулярних сил і військових банд для вторгнення на територію інших держав; утримання держав від перетворення територій інших держав на об'єкти воєнної окупації або застосування інших силових заходів на порушення норм міжнародного права.

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

У Декларації про принципи міжнародного права ці вимоги тісно пов'язуються з іншими принципами, а саме: невтручанням у справи та внутрішню компетенцію інших держав, вирішенням міжнародних спорів мирними засобами, суверенною рівністю держав, а також рівноправністю й самовизначенням народів.

Згідно з вищеназваними документами принцип права народів на самовизначення означає, що всі народи мають право вільно визначати свій політичний статус і здійснювати економічний, соціальний і культурний розвиток, а тому кожна держава повинна поважати це право. Способами здійснення права народу на самовизначення визначається: створення суверенної та незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею чи встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом.

Як видно, ці принципи в значній мірі суперечать один одному, незважаючи на закріплення їх в одних і тих самих міжнародних актах. Слід підкреслити, що Декларація про принципи міжнародного права містить застереження, відповідно до якого «положення цього принципу (права на самовизначення народів) не повинні тлумачитися як такі, що санкціонують або заохочують будь-які дії, що могли б призвести до розчленування, часткового чи цілковитого порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних та незалежних держав», проте це не вирішує питання співвідношення цих принципів, оскільки вони мають однакову юридичну силу, а також через невизначеність суб'єкта права на самовизначення, що спричиняє застосування того чи іншого принципу залежно від конкретних інтересів відповідної держави.

Існують різні думки щодо того, яким чином має бути вирішена ця проблема. На думку Ж. – М. Тувенена, право на самовизначення було визнано в умовах деколонізації, а Статут ООН, який був розроблений державами для держав, ніяк не заохочує сецесію. Фактично ця думка встановлює пріоритет територіальної цілісності держав перед правом народів на самовизначення і проводить чітку паралель між правом народів на самовизначення і сецесією.

О. Ейхельман вважав, що основою для реалізації державного суверенітету є поєднання принципу самовизначення націй і територіальної цілісності держав, де забезпечення прав і свобод кожного громадянина, у тому числі і національних меншин, є запорукою територіальної цілісності держав. Ця позиція не виключає можливості створення відповідним народом власної держави і, відповідно, ви-

ходу зі складу попередньої, але ставить імперативну умову, за якої це буде можливо – порушення прав і свобод відповідного народу.

В. Колісник вирішує проблему шляхом закріпленням за різними суб'єктами у державі різних форм права на самовизначення: державотворчої та недержавної. На його думку, титульна нація має право на самовизначення у державотворчій формі, що передбачає створення власної держави, а корінні народи і національні меншини реалізують своє право у межах відповідної держави без створення власної. Ця позиція, на відміну від попередньої, виключає створення відповідним народом власної держави, проте, не порушуючи норми міжнародного права і не тлумачачи їх у широкому значенні, наділяє корінні народи і національні меншини особливими правами.

Р. Алямкін пропонує створити нову парадигму, відповідно до якої принцип самовизначення може бути реалізований лише за умови збереження територіальної цілісності держав через розвиток та утвердження демократії, оскільки існує криза територіального суверенітету та тенденція міжнародного співтовариства до подальшої фрагментації. Таке розуміння тісно пов'язує два принципи і, подібно до попередньої позиції, заперечує порушення територіальної цілісності держав.

Виходячи з вищезазначеного, вважаю, що для вирішення проблеми співвідношення принципів територіальної цілісності держав та права народів на самовизначення необхідно вжити таких заходів. По – перше, не варто тлумачити право народів і націй на самовизначення як право на здобуття державного суверенітету. Варто вдатися до більш вузького розуміння цього принципу, наприклад такого, що надає право створити національну автономію, за якої будуть реалізовуватися всі права нації чи народу. Якщо кожен народ чи нація буде намагатися створити свою незалежну державу або приєднатися до іншої шляхом відділення від попередньої, то цей процес стане безконтрольним і непередбачуваним, порушить стабільність та рівновагу у світі. По – друге, слід прийняти на рівні ООН акт, що врегулював би питання визначення та ознак суб'єкта права на самовизначення. Різне розуміння «народа» і «нації», а також, хто є суб'єктом права на самовизначення є джерелом сепаратистських конфліктів у різних країнах світу.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ГЕНДЕРНОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ

Проблема дискримінації в різних сферах суспільного життя вже доволі довгий час турбує всю світову спільноту. Ця проблема стала нагальною вже більше, як півстоліття тому, і наразі є об'єктом дослідження та ліквідації. Незважаючи на те, що та чи інша проблема більшою або меншою мірою виражена в кожній окремій країні, однак дискримінаційні проблеми стали невід'ємною частиною суспільства. Дискримінація наносить критичного удару по правам людини, пригнічує її гідність і, навіть, може мати фатальні наслідки.

Слід вказати, що дискримінація є об'єктом багатьох дискусій конференцій та форумів, які проводяться по всьому світові різними міжнародними міжурядовими організаціями, а також стала предметом наукового дослідження, зокрема, М. О. Марценюк, Ю. В. Івченко та інших.

Сьогодні ми можемо спостерігати різноманітність форм боротьби з дискримінацією, яка починається на локальному рівні, а закінчується на рівні міжнародних організацій. І для детальнішого усвідомлення засобів та механізмів боротьби з дискримінацією потрібно усвідомити, що це таке та в яких сферах вона існує.

Нові форми дискримінації виникли, в зв'язку з деякими науковими розробками і процесом глобалізації. В результаті цих нових загроз і спалахів насильства міжетнічних конфліктів у багатьох частинах світу в останні роки міжнародне співтовариство прийняло рішення скликати в 2001 р. в Дурбані Всесвітню конференцію по боротьбі проти расизму, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості. У тісній співпраці з Верховним комісаром Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ), ЮНЕСКО прийняла активну участь в роботі Конференції в Дурбані, яка, без сумніву, є найвищою точкою третього Десятиліття Організації Об'єднаних Націй по боротьбі проти расизму і расової дискримінації, яка закінчилася в 2003 р.

Всі людські істоти, як це передбачено статтею 7 Загальної Декларація прав людини: «... рівні перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону». Дискримінація розглядається як будь-

¹ Студент 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національно-го юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

яке розрізнення, виняток, обмеження або перевага, спрямовані на заперечення рівності прав, приниження людської гідності. Статут Організації Об'єднаних Націй в статтях 1, 55 і 75 проголошує тричі про «дотримання прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови або релігії». Стаття 2 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зобов'язує держави-учасниці поважати і забезпечити рівні для всіх осіб права [1]. Ні в Загальній декларації прав людини, ні в міжнародних пактах немає визначення поняття «дискримінація». Визначення цього терміну може бути знайдений тільки в конвенціях і деклараціях про вирішення конкретних типів або форм дискримінації[2].

У статті 1 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації визначається термін «расова дискримінація», як будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевагу, засновані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного або етнічного походження, яке має на меті або наслідком знищення або применшення визнання, користування чи здійснення на рівних засадах прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших сферах суспільного життя. Для цілей Конвенції Міжнародної організації праці (№ 111) про дискримінацію в галузі праці та занять термін «дискримінація» включає в себе будь-яке розрізнення, виняток або перевагу, що робиться за ознакою раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних переконань, національного або соціального походження, який має ефект применшення або порушення рівності можливостей чи лікування в області праці і занять.

Дискримінація може виражатися в найрізноманітніших видах, і іноді люди не розуміють, що насправді є дискримінацією, адже не усвідомлюють її сутності. Дискримінація в сучасному суспільстві зустрічається на кожному кроці. Наприклад, зображення в рекламі напівоголених жіночих ніг чи інших частин тіла використовують з метою зацікавити клієнта, але, мабуть, в цьому контексті можна розуміти жінку як об'єкт, а не живу людину, яка має права нарівні з чоловіками. Щодо гендерної дискримінації можна сказати, що вивіски на крамницях «потрібна прибиральниця», а не «прибиральник» свідчить про те, що чоловік не може ні за яких умов бути ним.

Вперше ідея рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків була закладена у Римських договорах (1957). Наприклад, у статті 119 йдеться про те, що «чоловіки і жінки повинні отримувати рівну оплату праці за рівноцінну роботу», «рівна оплата праці без дискримінації на основі статі» [3].

У Маастрихтському договорі (1992), а саме у статті 2 зазначається про цінності, які характеризуються «плюралізмом, недискримінацією, терпиміс-

ттю, справедливістю, солідарністю та рівністю жінок і чоловіків» [4]. Стаття 3 проголошує, що ЄС «бореться із соціальною маргіналізацією і з дискримінацією, сприяє соціальній справедливості та соціальному захисту, рівності жінок і чоловіків, солідарності поколінь та охороні прав дітей». В Амстердамському договорі (1997) фіксуються ідеї «рівності між чоловіками і жінками щодо можливостей на ринку праці та стосовно ставлення на роботі» (стаття 118), «рівного ставлення до чоловіків і жінок стосовно працевлаштування і зайнятості, включаючи принцип рівної оплати праці за однакову роботу», «забезпечення повної рівності між чоловіками і жінками у робочому житті» (стаття 119) [5].

У Хартії основних прав ЄС (2000) [6] у статті 21 йдеться про заборону дискримінації на основі ряду ознак, у тому числі статі, що засуджує гендерну дискримінацію. Стаття 23 документу присвячена тематиці рівності між чоловіками і жінками: «Рівність між чоловіками і жінками має бути забезпечена у всіх сферах, включаючи зайнятість, роботу і заробітну плату. Принцип рівності не суперечить ідеї збереження або прийняття заходів, що передбачають особливі переваги на користь недостатньо представленої статі». Тобто у статті йдеться про можливість прийняття так званих позитивних дій (affirmative actions), серед яких можуть бути і гендерні квоти. Однак, на мою думку, гендерні квоти не є ефективним механізмом боротьби з дискримінацією в капіталістичному світі, хоча вони мають позитивний досвід застосування в Латинській Америці.

У Лісабонській угоді (2007) до тематики гендерної рівності на ринку праці і боротьби із дискримінацією на основі статі додаються такі, як подолання торгівлі людьми, що відповідно відноситься до жінок і дітей, подолання насильства у сім'ї. У Консолідованих версіях Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010) у статті 2 знову ж таки зазначено: «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків» [7].

Важливого значення набуває також гендерна пріоритетизація, яка застосовується, наприклад, у бюджетних процесах, так званому гендерному формуванню бюджету, тобто, це гендерна оцінка бюджетів, використання гендерного підходу на всіх рівнях бюджетного процесу та реструктуризація доходів і видатків з метою сприяння гендерній рівності. Окрім того, серед

політичних програм ЄС щодо забезпечення гендерної пріоритетизації наука та дослідження відіграють важливу роль.

Гендерні питання безпосередньо стосуються Комісії з питань правосуддя, прав споживачів та гендерної рівності (Justice, Consumers and Gender Equality). Як зазначено у вітальному слові Комісарки ЄК Віри Юрової, уперше гендерна рівність з'являється у назві посади Комісара ЄК, що означає привернення уваги до проблематики гендерної рівності. Європейський інститут з питань гендерної рівності (European Institute for Gender Equality) засновано у грудні 2006 року, хоча, як описано у історичній довідці про інститут, перші ідеї заснувати дослідницьку структуру подібного рівня виникли ще наприкінці 1990 – х років. Фактично ж, інститут працює лише п'ять років і знаходиться у Вільнюсі (Литва).

Найбільш успішною станом на березень 2015 року серед 28 країн-членів ЄС стосовно участі жінок у національному парламенті (коли жінки займають більше 40% місць) є ситуація лише в трьох країнах ЄС – в Іспанії (41%), Фінляндії (43%) та Швеції (44%). Більше 30% жінок – у національних парламентах восьми країн: Австрії (31%), Бельгії (39%), Данії (38%), Італії (31%), Нідерландів (37%), Німеччини (37%), Португалії (31%) та Словенії (37%). Найгірша ситуація стосовно представництва жінок у топ-політиці – в Угорщині (10%), на Кіпрі (13%), на Мальті (13%), у Румунії (14%), Ірландії (16%). Середній показник політичної складової по ЄС становить 50, проте низка країн перевищують цей показник, а саме: Іспанія (75), Нідерланди (69), Німеччина (60), Фінляндія (86), Франція (64), Швеція (92). Разом із тим, для таких країн, як Румунія та Угорщина цей показник нижчий від 20. Отже, країни ЄС суттєво відрізняються рівнем залучення жінок до великої політики. Як бачимо, найкращою стосовно участі жінок у політиці на рівні прийняття рішень є ситуація саме у Швеції, політична складова індексу гендерної рівності якої становить аж 92 – максимальне значення серед усіх країн ЄС. Протягом десятиліть у Швеції на державному рівні розробляються механізми забезпечення гендерної рівності задля покращення нерівного розподілу прав і можливостей для чоловіків та жінок. Швеція є прикладом «поступального шляху» (incrementaltrack) на противагу «швидкому шляху» (fasttrack) в дискурсі гендерної політики, тобто покрокового покращення стану гендерної рівності в країні. Швеції знадобилося приблизно 60 років, щоб досягнути 20% жінок в парламенті, та 70 років – для досягнення 30% [9].

Таким чином, поступовий розвиток суспільства дозволяє знайти механізми вирішення гендерної дискримінації, але з часом з'являються і інші проблеми в різних сферах суспільного життя. На мою думку, тільки зміни в підходах до вирішення самих проблем, що повинні бути направлені на інформування людей щодо останніх з метою усвідомлення людьми причин дискримінації дасть змогу принаймні зменшити відсоток поширення цієї проблеми.

Література:

1. Права людини (Основні політики ЄС). Представництво Європейського Союзу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/key_eu_policies/human_rights/index_uk.htm
2. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. Друге доповнене видання. – К.: Стилос, 2010. – С. 78.
3. Treaty of Rome, 25 March 1957 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf>
4. Договір о Європейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029
5. Treaty of Amsterdam, signed in Amsterdam on 2 October 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>
6. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01) // Official Journal of the European Communities. – 18.12.2000. – 22 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
7. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу. – Офіційний вісник Європейського Союзу. – 30.3.2010 // www.minjust.gov.ua/file/23491
8. Марценюк Т. Політичне представництво жінок та гендерні квоти: шведський досвід // Соціальні виміри суспільства. Випуск 10. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 153–161.
9. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експертів аналітичних центрів. – К., 2014. – 65 с.

Науковий керівник: Яковюк І. В., д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ ЕТНІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ЗЛОЧИН, ЯКИЙ ІГНОРУЮТЬ

*«Дослідження науки обігнали духовний розвиток.
У нас є керовані ракети та некеровані люди»
Мартін Лютер Кінг*

Під час війни важко говорити про моральні принципи, демократичні права та свободи. Про війну також говорять, що вона є продовженням політики, тільки насильницькими методами. Вона тягне за собою багато проблем, однією з них, «прихованою», є проблема дискримінації. Жажіття Другої світової війти змусили людство насправді усвідомити всю цінність людського життя, основних прав та свобод людини. Задля недопущення таких глобальних катаклізмів в майбутньому, було створено цілий ряд міжнародних організацій та інститутів, систему міждержавних договорів та загальноновизнаних конвенцій. Новий світовий порядок був побудований на закріпленому у 1 статті Загальної декларації прав людини принципі: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах». Однак з кожним новим інцидентом задумується чи держави, що зобов'язалися дотримуватись цього принципу спроможні виконувати задеклароване. Особливо коли це стосується питання рівності за ознакою етнічного походження.

Громадянська війна в Сирії та потік біженців на сьогодні є тим індикатором, що може визначити вагу європейської системи цінностей, детектором на наявність реальних гарантій рівності, а не голосних слів. Проте європейські країни неоднозначно протягують руку допомоги особами, які мають сирійське походження, хоч і змушені рятувати власні життя від війни на Батьківщині. Прикриваючись власними політичними цілями, дефіцитом фінансів уряди країн не забезпечують належного рівноправ'я, а вимушені переселенці піддаються дискримінації. Тобто порушуються не тільки задекларовані зобов'язання, а й усі моральні принципи нормального співіснування людей. На вимушених переселенців дивляться, в першу чергу, як на потік проблем, а не як на рівноправних людей. Сьогодні країни не тільки не хочуть забезпечити їх повноцінними правами, а й закривають для біженців свої кордони, тим самим залишаючи їх сам-на-сам з бідною.

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Дискримінація за ознакою етнічного походження завжди є невід’ємною складовою авторитарного та тоталітарного режимів, інструментом управління масами для нацизму та сталінського комунізму. Дискримінація в демократичному режимі – це сигнал про можливе повернення екстремізму та шовінізму. У час стрімкої глобалізації здавалося би етнічне походження людини не повинно б викликати проблеми[2].

Однак в наш час, люди, які піддаються дискримінації, хоча й не носять на своєму одязі спеціальних наліпок, проте все таки не можуть отримати гідну роботу, проживання, освіту та інші базові права. При цьому навіть тіла мертвих сирійських дітей, викинуті морем на турецькі береги не можуть цілком переконати суспільні настрої та змінити позиції деяких європейських політиків. Це говорить про байдужість світової спільноти, неможливість реально відповідати усім стандартам цивілізованого світу. Попри все, рівність є фундаментальною природною умовою нормального людського співіснування. Тому уряди держав змушені здійснити заходи для його втілення. Згадаємо слова відомого англійського драматурга Бернарда Шоу: «Рівність – це єдина і міцна основа для суспільного устрою, для порядку, законності, добрих звичаїв і відбору на високі посади людей, які справді для них придатні».

Заборона на дискримінацію щодо осіб та соціальних груп за певною ознакою передбачена Лісабонською угодою, що слугує за конституцію для ЄС. Проте у ній не визначено чіткий механізм досягнення рівності прав представників різних етнічних груп в одній країні [1]. На жаль, такі норми є лишень декларативними та не містять конкретних норм їх застосування. Тому необхідно розробити єдину уніфіковану систему досягнення рівноправ’я та захисту прав осіб, які піддаються дискримінації, щоб діяла у всіх країнах ЄС, а також слугувала прикладом для інших країн. Дискримінація визнається міжнародним злочином, проте постає проблема притягнення до відповідальності. Сьогодні багато країн прикривають просто недружнім ставленням свої громадян до переселенців, тимчасовими труднощами в політиці, проте ніхто не називає речі своїми іменами. Людина рівна в правах з іншими до того часу, доки її держава здатна її захистити. Ми не помічаємо як сучасне суспільство розділяє людей, навішує ярлики: біженець, переселенець. Коли хтось потрапляє в такий статус він автоматично стає іншим. Хіба така ставлення не є підґрунтям для дискримінації? Європа є одним із найрозвиненіших континентів у світі. Це спричинює те, що люди, втікаючи із районів бойових дій та кліматичних катаклізмів, обирають європейський континент. Вони керуються інстинктом для пошуку найбільш сприятливих умов для

життя. Європейські країни славляться високим рівнем соціального захисту населення, проте, на жаль, це стосується тільки громадян їх власних держав. Сирійська криза є яскравим доказом цього. Крім того, у світі, де розпочинаються гібридні війни, нехтуючи міжнародними договорами, де країни через економічні переваги не доходять згоди щодо зміни клімату, проблема біженців буде постійною [3]. Сьогодні, на жаль, і наша власна країна зіштовхнулася з такою проблемою. І найгірше те, що ми не здатні прийняти не тільки громадян сусідніх країн, а і власних. Недружнє ставлення основної маси населення до переселенців – це, в першу чергу, недолік державної політики. А отже впровадження відповідних норм є нагальною необхідністю.

Для прийняття оптимальних правових норм слід знати реальний стан суспільних відносин, які ними будуть регулюватися. Власне тому потрібні наукові дослідження рівня та особливостей дискримінації за ознакою етнічного походження. Важливо було б організувати соціальне опитування, статистичні підрахунки серед населення. При цьому доцільно було б застосувати відому шкалу Гордона Олпорта для вимірювання ступеня проявів упередженості в суспільстві. Серед усіх міжнародних організацій регіонального типу, які так чи інакше пов'язані з захистом прав людини, варто звернути увагу на Раду Європи. Саме в її межах був створений один з найбільш ефективних правозахисних механізмів на європейському континенті. І хоча Європейська конвенція з прав людини стала найвідомішим документом цієї організації, не треба забувати про велику кількість інших міжнародних договорів, які були укладені в рамках Ради Європи. Звичайно їх наглядові механізми не мають такого успіху як Європейський суд з прав людини, проте вони досить вдало забезпечують захист закріплених у відповідних договорах прав і свобод [4].

Невід'ємною частиною системи запобігання проявам дискримінації є спеціальні освітні програми, починаючи з дитсадків та шкіл. Перегляд відповідних фільмів та читання художньої літератури сприяє зниженню у дітей стереотипів про представників інших етнічних груп. Також слід проводити просвітницьку діяльність серед різних соціальних груп через засоби телебачення, радіо та Інтернету. Така діяльність має бути спрямована на спростування неправдивої інформації про різні етнічні групи, роз'яснення причин втечі біженців із районів свого попереднього проживання, ті загрози та джерела небезпеки, що підштовхують їх на пошуки нової домівки.

Іншою значною проблемою для осіб, що піддаються дискримінації за ознакою етнічного походження, є упереджене ставлення з боку роботодавця. Нерідко у сфері зайнятості проявляються як пряма, так і непряма дискримі-

нація. Засоби масової інформації нерідко висвітлювали як та чи інша компанія забороняє наймати представників певної етнічної групи або створює такі умови при яких самі представники конкретної етнічної групи не мають можливостей працевлаштуватися. В нашому випадку необхідно впровадити жорсткий контроль юридичних осіб на предмет особливостей прийняття на роботу, допускаючи застосування штрафних санкцій в разі порушення антидискримінаційного законодавства [5].

Значних утисків зазнають біженці в місцях проживання у державі яка їх прийняла. Місцеве населення пригноблює вимушених переселенців навіть в соціально розвинених Скандинавських країнах. Це пояснюється існуванням стереотипів та чуток, які в Європі невпинно пов'язують із присутністю біженців. На початку ХХІ світова громадськість під впливом американського уряду вже уподібнювала поняття «тероризм» із конкретною спільнотою людей (вірянами ісламу). Тоді це призвело до невиправданої війни в Іраку. Сьогодні ж подібна політика не припустима. Потік біженців не є джерелом тероризму в Європі, а всього лиш засобом, за допомогою якого окремі радикали вчиняють терористичні акти. При якій роботі правоохоронної системи, проведення ефективної фільтрації серед мігрантів можна унеможливити прояви екстремізму. Це власне й потрібно доводити до місцевого населення.

У постіндустріальну епоху кожна держава зобов'язана бути готовою до прийняття вимушених переселенців. Більше того, глобалізаційні процеси в сучасному світі повністю взаємопов'язані із міграційними. У світі сім мільярдів людей з різним етнічним походження і кожному повинно знайти-ся належне місце в суспільстві. Жертви війни повинні знати, що в них є можливість почати життя з нової сторінки без осуду та страху. Тому усунення дискримінації представників інших етнічних груп є справжнім викликом нашого часу.

Література:

1. Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної ресстрації ООН; Угода, Міжнародний документ від 31.10.1958
2. Мовчан А. П. «Права людини і міжнародні відносини». – М.: Наука, 1982. – С.5,102.
3. Трагнюк О. Я. Тлумачення міжнародних договорів: теорія і досвід європейських міжнародних судових органів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. Я. Трагнюк. – Х., 2003. – 20 с.

4. Аббакумова Д. В. Щодо контрольних механізмів захисту прав людини в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар. – прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 248–256.

5. Островський Я. А. ООН і права людини / Я. А. Островський. – М. : Міжнародні відносини, 1968. – 191 с.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Д. А. Кашаба

ЕФЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЯК ЗАПОРУКА РЕФОРМУВАННЯ ООН

За час своєї діяльності ООН здійснила історичну місію, відігравши важливу роль у численних прогресивних зрушеннях, що відбулися після Другої світової війни. Найважливіше джерело сили Організації Об'єднаних Націй – це універсальність її членства і всеохоплюючий масштаб її мандату. Саме завдяки цим особливостям ООН є унікальним і незамінним місцем обговорення глобальних проблем та пошуку шляхів їх розв'язання, інструментом врегулювання міжнародних конфліктів, підтримання миру і безпеки, розвитку співробітництва в політичній, економічній, соціальній та інших сферах. Загострення глобальних проблем, виникнення хвилі міжнародних конфліктів після розвалу біполярної структури, еволюція змісту і сутності конфліктів тощо зумовили необхідність адаптації ООН до нових реалій сьогодення [1, с. 23].

На перший план вийшла проблема інституціональної реформи ООН. Адже цілком логічно, що саме на восьмому десятку свого існування питання інституціонального розвитку та реформування ООН набувають особливої значущості та перебувають у центрі уваги світової громадськості та міжнародної спільноти, стають одним із пріоритетів сучасної світової дипломатії провідних країн світу. Україна при цьому також не є виключенням [1, с. 48].

Україна була однією із засновниць ООН – найбільшої універсальної міжнародної організації, яка об'єднує практично всі держави світу. Питання ефективності її діяльності набуває все більшої актуальності для світової

спільноти, у тому числі й України, що як член ООН несе відповідальність за міжнародну стабільність і сталий економічний розвиток. Збройні конфлікти й економічна нестабільність створюють сприятливий ґрунт для тероризму, що на сьогодні є новою чумою для суспільства, викликом для демократії, торгівлі зростом, виробництва та збуту наркотиків. Україна докладає всіх зусиль, щоб у XXI ст. ООН діяла оновленою й продовжувала залишатися надійним інструментом співробітництва, гарантом миру та безпеки [4].

Центральну роль у підтриманні миру і врегулюванні конфліктів відіграє рівень діяльності Ради Безпеки. З особливою гостротою постало питання про необхідність її реформування, оскільки стала очевидною невідповідність структури цього головного органу ООН новій глобальній геополітичній ситуації. Різко зросла кількість членів ООН. Змінилася вага ряду держав на міжнародній арені, які претендують на нові ролі у світових справах. Склався новий баланс сил між традиційними і новими центрами впливу. Яскравими прикладами неефективності можна назвати те, що Рада Безпеки ООН не змогла забезпечити безпеку в Сирії, це підриває всі основи діяльності цієї міжнародної організації. Загибель сотень людей серед цивільного населення, руйнування цивільних об'єктів, захоплення частин території суверенних держав квазі-державним утворенням, що не є де-юре визнаним, а характеризується лише як терористична організація ІД – прояв слабкості ООН. Недостатні дії Ради Безпеки щодо конфлікту в Україні і окупації Криму зараз перетворили Крим на потужну військову базу. Поки війна триває, велика кількість російських військових відправляються в Сирію з російських баз в Криму. Все це підкреслює критичну потребу реформування Ради безпеки, що є наріжним каменем оновлення ООН і в той же час – найскладнішим елементом її перебудови [2].

Правомірність і необхідність розширення складу Ради Безпеки визнаються переважною більшістю країн. Проте погляди розходяться з практичних питань: на скільки треба збільшити цей орган і хто має отримати статус постійного члена. Відсутня єдина точка зору і щодо права вето. Яких же зусиль докладає для цього українська дипломатія?

Конкретні пропозиції, що опинилися в центрі обговорення, зводилися до наступного: збільшити кількість постійних членів на п'ять (ФРН, Японія і три країни від Азії, Африки і Латинської Америки); збільшити склад Ради Безпеки на п'ять постійних і чотири непостійних члени від регіонів; ввести до складу Ради Безпеки п'ять постійних членів без права вето; статус постійних членів мають отримати не окремі країни, а регіональні організації (ЄС, ОАЄ, ОАД та ін.); статус постійних членів країни від Азії,

Африки і Латинської Америки повинні отримувати на ротаційній основі [1, с. 115].

Проблема реформування Ради Безпеки полягає в суперечності між правомірним розширенням членського складу цього органу і загрозою втрати його ефективності. Цілком очевидно, що збільшення кількості постійних членів розширило б можливості застосування права вето і створило б додаткові труднощі на шляху до оперативного ухвалення рішень. А це, у свою чергу, знизило б ефективність безпосереднього функціонування ООН. Позбавлення ж права вето було б дискримінацією відносно нових постійних членів [4].

Обмеження права вето – це питання глибокої реформи Ради Безпеки ООН. Це тривалий процес. Ми повинні розуміти, що те, що говориться на сесії Генасамблеї, не означає, що завтра приймається якесь рішення, але це загострює обговорюване питання серед країн-членів [3].

Наразі українська дипломатія намагається реалізувати свої ідеї шляхом двосторонніх переговорів, зокрема з країнами ЄС. Крім того, Президент України сказав і про те, що треба розглянути питання про право вето в тих випадках, коли країна, яка має таке право, сама задіяна в конфлікті, тобто мова йде про обмеження права вето. Прикладом для цього є Росія, яка блокує рішення в Раді Безпеки ООН. Якщо говорити про практичні наслідки заяви Президента, то навряд чи найближчим часом буде прийнято рішення про те, щоб створити юридичний фон для того, щоб держава, яка сама бере участь в конфлікті, не могла блокувати рішення Ради Безпеки ООН. Але це створює можливість для тиску на цю країну. Передусім мова йде про дипломатичний тиск, запровадження санкцій з боку міжнародних організацій, які стоять на захисті миру та безпеки у світі, і в цілому можуть ініціювати заходи по відношенню до країн, які порушують норми міжнародного права. Прикладом тиску можуть стати рішення Генеральної асамблеї, які не зобов'язують, але на базі яких інші структури, міжнародні організації, провідні країни приймають відповідні рішення. Наприклад, в березні 2014 року була резолюція про територіальну цілісність України, яка була прийнята на Генасамблеї, 100 голосів за, 11 – проти. Практичних кроків не було, але той факт, що була ця резолюція став додатковим аргументом для прийняття санкцій проти Росії цілим рядом організацій. Так само зараз висувається ідея резолюції про порушення прав в окупованому Криму. Якщо така резолюція буде прийнята, на її основі можна буде мати додаткові аргументи для санкцій проти Росії [2].

Безумовно, Україні, як члену ООН та повноцінному суб'єкту міжнародних відносин, самостійно буде досить важко впливати на зміни у вищеназ-

ваній міжнародній організації, але ж головна мета української дипломатії у реформуванні ООН полягає саме в залученні та загостренні уваги на нагальних проблемах, що безпосередньо стосуються нашої Батьківщини, але й не залишаються осторонь світової спільноти. Цьому сприятимуть двосторонні та багатосторонні переговори, представництво у різноманітних міжнародних організаціях, виважена інформаційна політика.

Звичайно, для того, аби реалізувати положення промови Президента, має працювати українська дипломатія, задача якої, зокрема, повинна полягати в створенні «могутньої купки» країн, яка в один голос кричатиме про необхідність реформування ООН і її органів безпеки [3].

Чи зможе Україна домогтися певних результатів? Варто відзначити, що Україна є непостійним членом Ради безпеки ООН до кінця 2017 року, що є серйозним ресурсом. Україна – прекрасний подразник для ООН з війною на Донбасі, окупацією Криму і притиснення з боку Росії кримських татар. На цьому зараз треба грати нашим дипломатам. Зрозуміло, що реформувати ООН дуже складно, до того ж у росіян там багато агентів впливу, оскільки в ряд країн вкладаються чималі гроші. Тому якщо Петро Порошенко хоче перевести рівень дискусії на рівень ООН, треба докладати всіляких зусиль.

Загалом у процесі інституціональної реформи ООН повинен бути лише один інтерес, що домінує над іншими, – відповідність Організації вимогам глобалізованого світу XXI ст. та її можливість більш дієво й ефективно зустрічати нові загрози та виклики. У відповідь на них ООН пропонує нові інституціональні зміни, нову цивілізовану парадигму – світ, збудований на дійсно демократичному міжнародно-правовому фундаменті, який представляє об'єднання досягнень усіх цивілізацій і функціонує за допомогою багатосторонніх, а не односторонніх дій [2].

Слід обов'язково додати і те, що в ООН затверджена нова кандидатура Генерального секретаря – Антоніо Гуттеріша, який зможе внести вклад до подальшого розвитку і реформування ООН. Генсеку на процес впливати буде важко, якщо не неможливо – хіба що намагатися тиснути на РБ. Генеральний секретар – посада більш дипломатична, аніж така, що дає в руки якісь реальні владні повноваження.

Незважаючи на відмінні політичні погляди, лідери світових націй проявили готовність одностайно працювати для вирішення глобальних проблем сучасного світу. Така одностайність є запорукою надійності ефективної діяльності Організації у XXI столітті. ООН є однією з найпотужніших складових сучасної багатосторонньої дипломатії й посідає особливе місце в зовнішній політиці України [4].

Здійснивши комплекс заходів з реформування ООН, було б можливо повернути їй інституційну роль провідної планетарної політико- дипломатичної інституції, яка потенційно готова і спроможна забезпечити мир, толерантність, безпеку, міжцивілізаційний діалог і підвищення ефективності міжнародної співпраці, яка для України на сьогодні має принциповий характер.

Загалом Президент поставив високу планку перед нашою дипломатією. Адже для того щоб зібрати однодумців Україна повинна стати якщо не регіональним лідером, то хоча б почати брати участь у всіх регіональних заходах. Адже для того, щоб стати реальним суб'єктом міжнародних відносин і просувати такі речі як реформування ООН, треба на когось спиратися. Самостійно проштовхнути таку тему шансів немає.

Література:

1. Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших проблем. – К., 2005. – 240с.

2. Как Украине реформировать ООН? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.depo.ua/rus/politics/yak-ukrayini-reformuvati-onn-22092016120000>

3. Ограничит ли Совбез ООН использование право вето Россией? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://replyua.net/novosti-v-mire/40430-ogranichit-li-sovbez-onn-ispolzovanie-prava-veto-rossiey.html>

4. Циватий В. ООН у політико- дипломатичній системі координат (1945–2015 рр.): глобальна ефективність та інституційний вимір багатосторонньої дипломатії / В. Циватий // UAForeignAffairs. – 2015.

Науковий керівник: Галан В. О., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. А. Керопян¹

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ (НАЦІЙ)

Питання права народів (націй) на самовизначення завжди було дискусійним і знаходилося під пильною увагою юристів-міжнародників. Розгля-

¹ Студентка 4 курсу Міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

даючи цю проблему з історичної точки зору, вважається, що початковим етапом становлення даного принципу, який зараз є основним у міжнародному праві, є його обґрунтування в американській Декларації Незалежності 1776 року. Важливим періодом є кінець Першої – початок Другої світової війни, під час якого були зроблені спроби привести державні кордони у відповідність до кордонів національностей після так званих «Чотирнадцяти пунктів» американського президента Вудро Вільсона. Після Другої світової війни велика кількість колоній європейських держав звільнилась політично, а право на самовизначення знайшло своє закріплення у резолюціях міжнародних організацій. Нові кордони держав «третього світу» були свавільно встановлені колоніальними державами. Пізніше право на самовизначення стало сприйматися саме як захист меншин корінного населення, оскільки різноманітні народності у межах певного державного об'єднання мали право на представництво в політичних органах та культурну самобутність. Проте, як відомо, прагнення до національного відродження та вимоги самовизначення призвели та продовжують призводити до численних конфліктів в ряді регіонів [3].

У якості юридично обов'язкового цей принцип був закріплений у ст.1 Статуті ООН, яка встановлює, що ООН «розвиватиме дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності і самовизначення народів...» [6]. У 1960 році Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам деталізувала принцип на самовизначення, встановивши, що «всі нації мають право на самовизначення. Вони можуть самостійно вирішувати питання щодо своєї політичної системи та вільно здійснювати свій економічний, суспільний та культурний розвиток. Недостатня політична, економічна і соціальна підготовленість або недостатня підготовленість в галузі освіти ніколи не повинні використовуватися як привід для затримки досягнення незалежності» [5]. Відомо, що цей принцип знаходить своє відображення і у таких документах: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року. В статті 1 цих Пактів закріплено, що всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що випливають з міжнародного економічного співробітництва, яке засноване на принципі взаємної вигоди. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений необхідних йому засобів існування [2]. Але найбільш повно принцип народів на самовизначення регламентовано в Декларації про принципи міжнародного права 1970 року, відповідно до якої всі народи мають право

вільно визначати, без втручання ззовні, свій політичний статус та здійснювати свій економічний, соціальний та культурний розвиток, і кожна держава повинна поважати це право згідно з положеннями ООН [1].

Слід зазначити, що нині даний принцип розуміється неоднозначно, призводить до численних дискусій та суперечок, по-перше, через відсутність загальноновизнаних, універсальних визначень понять «нація» та «народ», по-друге, через суперечливість двох взаємопов'язаних принципів міжнародного права: територіальної цілісності та самовизначення народів, що як наслідок призводить до міжнародних конфліктів.

Відомо, що наразі не зрозумілим залишається питання про умови реалізації права на самовизначення, оскільки жодним міжнародним актом не встановлено загальноприйнятого, універсального визначення таких понять, як «нація», «народ», «етнічна меншина». Важливо зауважити, що згідно з принципом самоідентифікації право визнавати себе народом належить не державі, а самій спільноті, яка може існувати як певна національна чи етнічна меншина або як сукупність етнічних груп [4].

Зупиняючись на другому питанні, варто звернутись до Декларації про принципи міжнародного права, де закріплені основні способи реалізації принципу самовизначення народів: створення суверенної та незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об'єднання з нею чи встановлення будь-якого іншого політичного статусу, вільно визначеного народом. За декларацією кожна держава повинна утримуватися від будь-яких насильницьких дій, що позбавляють народи їх права на самовизначення, свободу й незалежність. Водночас зазначається, що положення цього принципу не повинні тлумачитися як такі, що заохочують будь-які дії, що могли б призвести до розчленування, часткового чи цілковитого порушення територіальної цілісності або політичної єдності суверенних та незалежних держав. З вищенаведеного можна простежити те, що відбувається взаємопроникнення та взаємовплив принципу територіальної цілісності та самовизначення народів [1].

Вбачається, що реалізація права народів на самовизначення певним чином здатна обмежити реалізацію іншого принципу і є загрозою територіальної цілісності держави. Існує думка, що чим менше держава поважатиме права кожної людини, чим менше вона поважатиме права народу, як відокремленої спільноти, в умовах свободи, без втручання владних суб'єктів визначати свій внутрішній та зовнішній статус, тим реальнішою і тим більшою стає така загроза [8, с. 57], адже заперечення принципу самовизначення народів (націй) часто призводить до міжнародних конфліктів та суперечок,

що супроводжуються актами агресії та спробами дестабілізації внутрішньої ситуації держави.

Отже, як бачимо, відсутній єдиний підхід до застосування даних принципів у міжнародній практиці. Свідченням цього може бути ситуація у Косово. Відомо, що 17 лютого 2008 року Косово проголосило про вихід зі складу Сербської республіки та про набуття ним незалежності. Думки політологів та правознавців з приводу цього розділились, причиною цього є недоліки вищенаведених міжнародних правових актах, у яких відсутнє вирішення протиріччя між даними принципами. Вважаємо, що саме ці недоліки дозволили самопроголошенню незалежності Косово надати певної легітимності.

Слушною є думка, що правомірність застосування згаданого принципу можлива лише в разі деколонізації, інакше він суперечить принципу територіальної цілісності держави. В. Тишков вважає, що принцип самовизначення має стосуватися лише колоніальних країн, одночасно народ, суб'єкт самовизначення, відповідно до даного принципу, не повинен тлумачитися в етнічному розумінні, оскільки він, на його думку, є лише територіальним співтовариством [7]. Дійсно, принцип самовизначення народів повинен мати місце лише в тому разі, коли будуть вирішені колізії та прогаліни норм міжнародного права. Існує потреба прийняття конвенції, яка б регулювала питання щодо утворення нових держав. Вона повинна визначити основні умови цього процесу, наприклад, порядок підготовки, проведення, підрахунку результатів референдуму, правові основи легітимації цього результату. Не менш важливим є утворення механізму визнання новоутворених держав. Дані заходи попередили б утворенню сепаратистських рухів та міжнародних конфліктів.

Література:

1. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: Міжнародний документ від 24.10.1970 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_569
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Право народів на самовизначення як один з принципів міжнародного права та можливості його реалізації після Другої світової війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/87/59.pdf>

4. Рафальський І. Суб'єкти права на самовизначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_66/rafalskyi_subiekty.pdf

5. Резолюція 1514 (XV) Генеральної Асамблеї ООН «Декларація про надання незалежності колоніальним країнам та народам: Міжнародний документ, Декларація від 14.12.1960 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_280

6. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: Міжнародний документ від 26.06.1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_010

7. Тишков В. Забыть о нации (Постнационалистическое понимание национализма) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://русскии-гух.narod.ru/tishkov.htm>

8. Цветков В. В., Сиренко В. Ф., Аверьянов В. Б. Национальная государственность союзной республики. – К., 1991.

Науковий керівник: Ісакова В. М., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. В. Кисельова¹

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На сьогоднішній день такі принципи міжнародного публічного права як право на самовизначення і територіальна цілісність є необхідними компонентами суверенітету будь – якої сучасної держави. Вивченням цих категорій займались такі вчені як Гердер, У. Альтерматт, Й. Левін, Вудро Вільсон (з іменем якого пов'язують появу принципу права на самовизначення), В. П. Колісник та ін.

Уперше у міжнародному праворозумінні зазначені принципи були закріплені у п. 2 ст. 1 Статуті ООН, де зазначено, що ООН буде «розвивати дружні відносини між націями на основі поваги принципу рівноправності й самовизначення народів...» та у п. 4 ст. 2 Статуту ООН, де закріплено положення про заборону використовувати силу або загрозу силою «проти те-

¹ Студентка 4 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

риторіальної недоторканності держав» [1, ст. 1, 2], а також у ст. IV Декларації принципів Гельсінського Заключного акта НБСЄ [2, ст. IV].

У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. вказаним принципам дається таке тлумачення: «У силу принципу рівноправності і самовизначення народів, закріпленого в Статуті, всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов'язана поважати це право відповідно до положень Статуту» [3].

Співвідношення зазначених принципів, на перший погляд, є взагалі неможливим, оскільки реалізація принципу національного самовизначення неминуче призводить до поділу території держави, з якої виділяється нова національна держава, а неухильне однозначне дотримання принципу територіальної цілісності держав призводить до неможливості утворення нової держави, оскільки останнє в будь-якому разі є порушенням територіальної цілісності певної держави. Дуже часто говорять про два взаємовиключних принципи – територіальної цілісності держав і непорушності кордонів, з одного боку, і права на самовизначення народів – з іншого [4, с. 8].

У межах дотримання принципу територіальної цілісності дозволяється зміна територій країн у разі їхніх домовленостей, у встановлених їх законодавством випадках та в межах, передбачених низкою міжнародних договорів. Роль і значення території для функціонування будь-якої держави має вирішальне значення. Охорона держави передбачає неподільність її території, соборність у межах державного кордону, що в свою чергу взагалі нівелює право будь-яких націй, народів, етносів на самовизначення [5, с. 15].

За загальним правилом, держава має утримуватися від будь-яких дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності і територіальної цілісності іншої держави або країни. У той же час спостерігається застосування «подвійних стандартів» щодо права на самовизначення. Наприклад, для поспішного визнання розпаду Югославії, втім, як і розпаду Радянського Союзу (держав – засновниць ООН та учасників Гельсінського Акту), були застосовані положення «про право націй на самовизначення» і «про мирну зміну кордонів». При цьому території України, Грузії, Молдови, Боснії і Герцеговини, а також Хорватії оголошені такими, що не підлягають зміні. Їх межі були проголошені міжнародними та недоторканими (був використаний принцип непорушності кордонів) [6, с. 109].

Виділяють дві форми реалізації права на самовизначення: відділення, тобто вихід з багатонаціональних об'єднань в результаті волевиявлення народу на основі державно національного самовизначення та об'єднання од-

нієї нації з іншою (іншими) в межах однієї держави на федеральній (конфедеративній) основі або автономізації в умовах унітарної держави [7, с. 51]. Якщо ж йде мова про реалізацію народом права на самовизначення у формі об'єднання однієї нації з іншою в кордонах однієї держави, то порушення принципу територіальної цілісності по суті взагалі відсутнє.

Питання співвідношення та ієрархії цих двох принципів давно розв'язане наукою і полягає у чіткому з'ясуванні пріоритетної компетенції кожного з принципів. Таке з'ясування дає змогу зробити висновок, що «протиставлення принципу територіальної цілісності держави принципу самовизначення є просто некоректним, оскільки ці принципи, хоч і стикаються, є юридично непротиставними: кожному з них відведено свою роль у своїй сфері правових відносин» [8, с. 47]. Дія принципу територіальної цілісності поширюється на сферу міждержавних відносин і має на меті захист держави від зовнішніх посягань – односторонніх територіальних претензій, суб'єктами яких є саме держави, які вступають у суперечки для встановлення суверенітету над певною територією.

Суб'єктами ж права на самовизначення є народи-етноси, що обстоюють своє невід'ємне і непорушне право вільно визначати свою долю, у т.ч. політичний і правовий статус своєї території [8, с. 48]. Принцип самовизначення регулює не відносини між державами, а відносини між етносом, який є первинним носієм територіальних прав, та державою, якій народ делегує здійснення своїх прав. Це логічно впливає з пріоритетності суспільства, соціуму над державою, виростання держави із суспільства та призначення держави як інституту, покликаного захищати і оформлювати це суспільство, користуючись для цього повноваженнями, якими її наділило те ж таки суспільство [9, с. 126]. Тому не дарма у преамбулі Конституції України – багатонаціональної держави – проголошено, що Основний Закон країни прийнятий на основі реалізації українськими націями, всім Українським народом права на самовизначення [10].

Ми вважаємо, що говорити про пріоритет одного принципу над іншим немає жодних фактичних або юридичних підстав, оскільки ці принципи діють в різних площинах правовідносин. При цьому у кримінальному законодавстві більшості держав дії, що призвели до порушення територіальної цілісності, визнаються як злочин, а саме як сепаратизм. Тому в умовах реалізації права нації на самовизначення слід провести чітке розмежування із сепаратизмом, що полягає в аналізі етнічного складу населення (чи володіє воно ознаками нації) та причин, що стали підставою для відокремлення.

У висновку можна зазначити, що на сьогодні міжнародна практика не створила жодного міжнародно-правового акта, який би дав чітке поняття «нації», її ознаки, а також порядок врегулювання конфлікту, який виник на основі реалізації права нації на самовизначення, що є значною прогалиною у врегулюванні сучасних міжнародних відносин.

Література:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду [Електронний ресурс] : Складено у м. Сан – Франциско 26 червня 1945 р. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010
2. Заключний акт Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі [Електронний ресурс] : Вчинено у м. Гельсінкі 1 серпня 1975 р. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_055
3. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами у відповідності із Уставом Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 24 жовтня 1970 р. № A/RES/2625/(XXV). – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml
4. Крылов А. Б. Сепаратизм: истоки и тенденции развития (Из опыта политического развития некоторых зарубежных стран) / А. Б. Крылов. – Москва : Знание, 1990. – 62 с.
5. Жалій Т. В. Міжнародні принципи територіальної цілісності та непорушності кордонів держави в контексті необхідності їхнього вивчення в правознавчих курсах ВНЗ України / Т. В. Жалій // Альманах міжнародного права : наук. міжнар. журн. – Одеса : Міжнар. гуманітар. ун – т, 2015. – Вип. 10. – С. 12–19.
6. Бирюков П. Н. Международное право : учеб. пособие / П. Н. Бирюков. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва : Юристъ, 2000. – 416 с.
7. Реут Ю. А. Право нации на самоопределение и сепаратизм / Ю. А. Реут // Materialy VI mezinarodni vedecko – prakticka konference «Aktualni vymozenosti vedy – 2010» (27 cervna – 05 cervencu 2010 roku). – Praha : Publishing House «Education and science», 2010. – Dil 11 : Pedagogika. Politicke vedy. – С. 50, 51.
8. Барсегов Ю. Г. Право на самоопределение – основа демократического решения межнациональных проблем / Ю. Г. Барсегов. – Ереван, 1989. – 121 с.
9. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : підручн. / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – Київ : Знання, 2012. – 631 с.
10. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 – ВР // Відомості Верховної Ради України від 23 липня 1996 р. – № 30. – Ст. 141.

Науковий керівник: Стешенко В. М., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДО ПИТАННЯ ДжЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Категорія «джерело права» є однією з фундаментальних в юриспруденції. Історія цього поняття налічує більше двох тисяч років. Воно виникло ще в античному світі як поняття-метафора. Автором вважається Тіт Лівій, який вперше написав, що Закони XII таблиць є «джерелом усього публічного і приватного права». Згідно з римською релігією джерело є тим місцем, де з'єднувалися два світи – людський і божий. За образним висловом Тіта Лівія, Закони XII таблиць пов'язували земний світ із світом богів. Сучасний зміст цієї метафори: закон не самодостатній, існує ще й деякий фактор, який не тільки визначає, але й у певному сенсі санкціонує його [1, с. 42].

У дореволюційний період (1864–1917 роки) наука міжнародного права при визначенні джерел права керувалася положеннями загальної теорії права. Значна кількість юристів-міжнародників того часу перебувала під впливом природно-правової доктрини і розрізняла поняття джерел права у внутрішньому та зовнішньому прояві: внутрішній прояв характеризувався як причини, що зумовлюють появу права, і зовнішній – як форми вираження міжнародно-правових норм.

Причиною, що зумовлює виникнення права, найчастіше визнавали правосвідомість народів, ідею справедливості, природу людини і т. п., а зовнішні джерела визначали як форми, пам'ятники, матеріали.

Найбільш послідовно природно-правові погляди на джерела міжнародного права знайшли відображення в роботах А. К. Бялецького, який вважав, що необхідно розрізняти поняття джерел права від поняття його зовнішнього виразу. А. К. Бялецький вважав джерелом міжнародного права ідею справедливості, яка проявляється в численних пам'ятках та матеріалах міжнародного права (міжнародні договори, міжнародно-правові звичаї, внутрішнє законодавство держав тощо). При цьому пам'ятками міжнародного права він визнавав лише ті, де виражена ідея справедливості [2, с.26].

Джерело права як об'єктивний фактор – це є не що інше, як умова формування права. Джерела права криються в процесі формування норм поведінки людей, їх груп, об'єднань або іншого співтовариства. Джерела права не можна відривати від норм. Це стає очевидним з позиції системного та

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

історичного аналізу. У будь-якого процесу, того, що відбувається в певній соціальній системі, завжди є мета. Цим характеризується і нормотворення. Тому джерела права нерозривно пов'язані із нормотворенням.

Разом з тим, поряд з нормотворенням слід виділяти і правотворчість, ви-токи якого також знаходяться в нормотворчому процесі. Для з'ясування дже-рел права важливо мати на увазі, що будь-яка спільнота людей представляє собою соціальну систему. Вона живе за своїми, притаманними їй, вироблени-ми нею в процесі свого становлення і розвитку правилами, своєрідними внутрішніми законами, які забезпечують її життєдіяльність. На неї можна впливати ззовні. У таких випадках суб'єкт впливу підтримує внутрішні пра-вила, закони життєдіяльності системи, обмежує або припиняє їх дію.

Міжнародне приватне право – галузь національного права. Тому його джерела – це ті юридичні форми, які характерні для національного права взагалі. Для права нашої держави, в тому числі і для міжнародного приват-ного права, практично єдиним юридичним джерелом є нормативний юри-дичний акт – закони і підзаконні акти. Незначну роль відіграють санкціо-вані звичаї. В окремих державах джерелами права поряд з нормативними актами виступають судові прецеденти, які є джерелом і міжнародного при-ватного права.

У юридичній літературі широко поширена думка про подвійну природу джерел міжнародного приватного права, згідно з якою до джерел відносять-ся як національно-правові, так і міжнародні-правові форми (міжнародні договори та міжнародні правові звичаї). Всі дослідники при цьому виходять з того факту, що багато норм, що входять в систему міжнародного приват-ного права, що створюються у формі міжнародних договорів, рідше звичаїв.

Проте міжнародне право не здатне регулювати внутрішньодержавні відносини так само, як механізм дії національного права не придатний для регулювання міждержавних суспільних відносин. Для того щоб норми між-народного права набули здатності регулювати відносини з участю фізичних і юридичних осіб, вони повинні увійти в правову систему країни, набути юридичної сили національного права. Іншими словами, вони повинні на-бути офіційно-юридичну форму суверенного, незалежного, одноосібного волевиявлення держави, тобто форму національного права. Тільки в такому форматі норми міжнародного договору будуть регулювати внутрішньодер-жавні відносини, встановлювати права та обов'язки для фізичних і юридич-них осіб цієї держави.

Щодо міжнародного приватного права, яке регулюючи відносини між фізичними та юридичними особами, входить в систему національного пра-

ва, то в цій галузі міжнародний договір відіграє значно більшу роль у регулюванні приватних правовідносин з іноземним елементом, ніж в будь-якій іншій сфері внутрішньодержавних відносин. Разом з тим, існує думка, що всі міжнародні договори у сфері міжнародних приватноправових відносин, належать до системи міжнародного (публічного) права.

Іншим джерелом міжнародного приватного права є правовий звичай. Тобто сформоване в практиці правило, за яким держава визнає юридичну силу. Найчастіше звичай як джерело права застосовується комерційної діяльності, а враховуючи значну роль звичаїв міжнародного ділового обороту в регламентації міжнародних економічних зв'язків і труднощі встановлення їх змісту та застосування (в силу їх неписаного характеру), багато міжнародних організацій вивчають, узагальнюють і публікують свого роду «кодекси» звичаїв з тих чи інших питань. Особливо велике значення мають публікації, підготовлені Міжнародною торговою палатою, зокрема Міжнародні правила по уніфікованому тлумаченню торгових термінів (ІНКОТЕРМС).

Що ж стосується внутрішнього законодавства як джерела міжнародного права, то це певний нормативно-правовий акт, який встановлює порядок урегулювання приватноправових відносин, які хоча б через один із своїх елементів пов'язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж національний правопорядок. Сучасні процеси глобалізації економіки, зростання міжнародного товарообміну, а також поширення міжнародної взаємодії приватних осіб спричинили збільшення кількості документів, спрямованих на визнання дії норм іноземного права [3, с. 268]. Це може бути як окремих закон про міжнародне приватне право, як в Україні, так і являти собою результат міжгалузевої кодифікації, тобто основі питання міжнародного приватного права врегульовані галузево: в межах сімейного, трудового, цивільного законодавства і т.д.

Таким чином, на нашу думку, наразі відсутня можливість чітко визначити місце кожного джерела в системі джерел міжнародного приватного права, їх взаємозв'язок та ієрархію. Світові процеси глобалізації й сама сутність міжнародного приватного права зумовлюють необхідність вироблення єдиного підходу до розуміння сутності й значення кожного джерела міжнародного приватного права. Це дозволить найбільш повно відобразити всі форми зовнішнього його вияву, а головне – закріпити місце кожного джерела в системі джерел міжнародного приватного права та гармонізувати їх взаємозв'язок, що, в свою чергу, буде сприяти підвищенню якісного рівня міжнародної правозастосовної практики в сфері приватно-правових відносин.

Література:

1. Рубанов А. А. Понятие источник права как проявление метафоричности юридического сознания // Судебная практика как источник права. – М., 1997. – С. 42–47.
2. Сафронова Е. В. Становление и развитие отечественной доктрины источников международного права // Ленинградский юридический журнал. – 2010. – Выпуск № 1.
3. Чевичалова Ж. В. Надімперативні норми у міжнародному приватного праві // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Економічна теорія і права. – № 1(16). – 2014 – С. 267–272.

Науковий керівник: Чевичалова Ж. В., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. В. Ключка¹

ПРОБЛЕМИ ЕВТАНАЗІЇ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

До сьогодні у світі існують питання, відповіді на які все ще відсутні, незалежно від того, як далеко зробило крок суспільство, розвинувши юридичні, медичні, соціальні, психологічні, а найголовніше інноваційно-технологічні науки. До найбільш актуальних з питань належить проблема евтаназії, яка і досі викликає багато суперечок та дискусій медиків і юристів. Увагу до даної теми також привернув розвиток технологій підтримання життєдіяльності тяжко хворих людей. Питання щодо заборони або дозволу евтаназії дуже складне, адже існує безліч позицій, думок, аргументів та протиріч між ними, отже дійти до єдиного висновку майже неможливо. Ми пропонуємо у своїй роботі розглянути дане дослідження в аспекті положень статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Право на життя, як фундаментальне право людини вперше знайшло своє закріплення в універсальному міжнародно-правовому акті з прийняттям

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Загальної декларації прав людини в 1948 році, де в статті 3 зазначається: «Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість». Напевно, більш вагоме значення для визначеного питання має Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до статті 2, частини 1 вказаного джерела, право кожного на життя охороняється законом, нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Частина 2 передбачає обставини, за яких позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті[1].

Життя є найбільш важливим із соціально-правових благ людини. Н. І. Матузов зазначає, що право на життя – це перше фундаментальне природне право людини і воно є основним, так як без нього усі інші права втрачають сенс. С. В. Черниченко додає до визначеної позиції, якщо не буде забезпечено право на життя, то навіщо підіймати питання про дотримання інших прав і свобод.

Взагалі, існує низка протиріч щодо реалізації окремих аспектів права на життя, за яких умов його можна обмежити, які обов'язки щодо забезпечення такого права покладені на державу та на третіх осіб. Питання легалізації евтаназії настільки багатогранне, що неможна однозначно визначити, прирівнюється право на життя, закріплене на міжнародному рівні, до права на смерть. На думку одних науковців, евтаназія суперечить праву людини на життя, а тому і необхідно спочатку вирішити питання про співвідношення права людини на життя та відповідальності за позбавлення життя. І взагалі, легалізація евтаназії не позбавляє права на її оспорювання, а також притягнення лікарів до кримінальної відповідальності, адже межа між умисним вбивством та евтаназією досить непомітна. Необхідно настільки чітко прописати процедуру евтаназії, щоб ніяка обставина не викликала і найменшого сумніву щодо протиправності дій з боку лікаря. Адже відсутність вини на пряму залежить від неухильного дотримання легалізованої процедури скоєння евтаназії.

В юридичній літературі евтаназія трактується як навмисне позбавлення життя невиліковно хворої людини з метою припинення страждань. Але хто повинен позбавляти таку людину життя, лікар? Наприклад, за українським законодавством, медичні працівники зобов'язані надавати медичну допомогу у повному обсязі хворому, який перебуває у критичному стані для життя. Активні заходи щодо підтримання життя хворого лікар припиняє лише, коли настає незворотна смерть, таким чином медичним працівникам країни заборонено здійснення евтаназії.

Якщо ж аналізувати міжнародне закріплення право на життя, а саме вищезазначену Конвенцію, то тут також існують неоднозначні підходи щодо тлумачення її положень. С. В. Велікоредчаніна зупиняється на тому, що стаття 2 не закріплює саме право на життя, а покладає на державу обов'язок захищати право кожного на життя і містить заборону на навмисне позбавлення життя, тобто автор стверджує, що право на життя – це негативне зобов'язання держави, що зобов'язує вжити всіх заходів для забезпечення саме свободи життя та без необхідності не втручатися у користування цією свободою. Т. М. Фомиченко має дещо іншу думку з цього приводу. Він наполягає на тому, що положення статті спрямоване на те, щоб на рівні закону забезпечити недоторканність життя, а також уникнути зловживань з боку третіх осіб, забезпечити застосування превентивних заходів у випадку, коли людина сама ставить своє життя в небезпечне становище. Таким чином, автор робить висновок, що право на життя не обмежується лише принципом «невтручання»[2].

Ю. А. Дмитрієв та Є. В. Шленєва мають, на їх думку, логічний підхід до розгляду норми щодо права людини на життя. Вчені посилаються на демократизм Закону і вважають, юридичне встановлення права на життя логічно означає і закріплення права людини на смерть, доводячи при цьому, що якщо право на життя відноситься до числа особистих прав людини, то і його реалізація здійснюється людиною особисто та самостійно, незалежно від волі інших [3, с. 258].

На мою думку, це не є логічним. Науковці протирічать самі собі. Припустимо, що право на життя передбачає і право на смерть, при цьому особа самостійно розпоряджається своїм правом. На такий випадок існує умисне спричинення власної смерті. Якщо говорити про право на смерть в аспекті евтаназії, то це вже не самостійне розпорядження своїм правом на життя (і смерть).

Що стосується питання про добровільне припинення життя, то фактично єдиним прикладом міжнародно-правового розгляду та відповідно, єдиною чітко вираженою позицією міжнародного органу щодо евтаназії є на сьогоднішній день справа «Претті проти Сполученого Королівства», яка розглядалася в судових органах Великобританії та в Європейському суді. В результаті справи Суд зазначив: «право на смерть, реалізоване третьою особою або за підтримки органів державної влади, не може впливати зі змісту статті 2 Конвенції», також Суд надав право державам, що легалізували евтаназію, регулювати дане питання на внутрішньому рівні.

Таким чином, Європейський суд з прав людини фактично визнав право людини на пасивну евтаназію. Г. І. Конь акцентує увагу на тому, що при

активній формі евтаназіїді медичного працівника кваліфікуються ргіта fascia як порушення права на життя, а якщо припинення лікування сталося на прохання пацієнта, тобто пасивна форма евтаназії, Європейська Комісія встановила, що такі дії статтею 2 Конвенції не заборонені. Але це не значить, що норму можна тлумачити як таку, що дає людям право на смерть [4].

Першими започаткували легалізацію евтаназії Нідерланди ще в 1984 році, після цього Бельгія у 2002 році. Верховний суд США відмовився визнавати смерть конституційним правом та залишив дане питання на роздум штатів, Орегон, Вашингтон, Монтана, Вермонт підтримали евтаназію на законодавчому рівні, прописуючи певні обставини та умови її застосування. В 2009 році евтаназію було дозволено у Люксембурзі, в 2015 – в Колумбії та Канаді. В таких державах як Іспанія, Італія було зафіксовано випадки евтаназії, що були визнані правомірними, але це трапляється досить рідко. Франція взагалі категорично проти евтаназії, але суспільство цієї держави має протилежну думку. Що стосується Швейцарії, то ще з 1942 року допускається «самогубство з асистенцією», тобто медичний працівник не проводить процедуру евтаназії, а лише консультує хвору особу та може виписати рецепт на літальні медикаменти.

Таким чином, проаналізувавши викладений матеріал, можна зробити висновок, що через сучасні розбіжності та протиріччя щодо позиції стосовно евтаназії неможливо прийти до єдиної думки, що і призводить до правового конфлікту не лише у внутрішній правовій системі держави, а й в сфері застосування міжнародного права та здійснення міжнародного правосуддя. Можливо дане питання більш прозоро буде викладене у майбутньому, що буде пов'язано із стрімким розвитком медицини, права, філософії, релігії та формування єдиних стандартів оцінки життя та його припинення не природнім шляхом. Важливе значення для висвітлення цього питання має практика Європейського суду з прав людини, адже саме вона надає широке тлумачення досить неоднозначної норми, що містить в собі стаття 2 Конвенції, стаючи при цьому майже частиною даного положення. Неможна не сказати про те, що саме Європейський суд з прав людини є одним з найбільш впливових важелів міжнародного правосуддя, що володіє безсумнівним авторитетом, його рішення є обов'язковими для виконання державами, що підпадають під його юрисдикцію. Рішення Європейського суду стосуються найбільш неоднозначних та спірних питань міжнародного права, тому його аргументована позиція щодо таких справ, як наприклад, стосовно евтаназії значно спрощують подальше вирішення щодо дозволу або заборони закріплення такого права.

Література:

1. Конвенція «Про захист прав людини і основоположних свобод»/ Рада Європи // Міжнародний документ від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1476821628337308
2. Практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя) [Електронний ресурс]. – <http://a2k.ua/ua/praktika- evropejskogo- sudu- s- prav- ludyny/>
3. Дяченко О. Тема Евтаназії на сторінках газети «Зеркало тижня» (2000–2011 гг.) / О. Дяченко // Медіа– Журналістика. – 2012 р. С. 257–265. [Електронний ресурс]. – http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3771/1/dialog15_257-265%2B.pdf
4. Хім'як Ю. Б. Захист права на життя у практиці Європейського суду з прав людини // Судова система. Радник – український юридичний портал. [Електронний ресурс]. – <http://radnuk.info/statti/568- sud/15168-2011-01-21-09-18-38.html>

Науковий керівник: Шуміло І. А., к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Ю. Ковач¹

ЗАХИСТ ПРАВ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В МЕЖАХ РАДИ ЄВРОПИ

Права і свободи людини в контексті світового співтовариства відіграють визначальну роль, вони є підґрунтям мирного співіснування держав на міжнародній арені. Дані права становлять невід'ємну частину принципу поваги і захисту прав людини, що безпосередньо пов'язується з міжнародним співробітництвом держав [10].

Звісно, не можна оспорити й той факт, що кожна держава наділена суверенною владою видавати норми, що визначають права й обов'язки своїх громадян, але реалізація цієї влади повинна відбуватися виключно в межах міжнародного права та його норм.

Права людини й основоположні свободи в межах Ради Європи унормовані, стандартизовані та прописані у відповідних міжнародних договорах

¹ Студентка 4 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

(хартіях, конвенціях), а найголовнішим із них є Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод 1950 р. (набрала чинності в 1953 р., на додаток до Конвенції ухвалено 14 протоколів по різних напрямках співробітництва) і Європейська соціальна хартія 1961 р. (набрала сили в 1965 р.). У даних нормативно-правових актах міститься перелік прав і основоположних свобод, які повинні гарантуватись кожній людині, яка перебуває на території держави-члена. Окрім цього в них міститься відповідна процедура нагляду та необхідні гарантії, що дозволяють реалізувати ці права.

Прийняття вищезгаданих актів було логічним продовженням і необхідним наслідком Декларації прав людини 1948 р. Таким чином, в першу чергу, щоб деталізувати та аргументувати актуальність даного питання в контексті міжнародно-правового співтовариства необхідно здійснити аналіз такого визначального та основоположного документу як Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод 1950 р.

Не дарма в преамбулі Конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р. зазначено, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать [1, с.1].

Отже, підсумовуючи все викладене вище, необхідно зазначити, що захист і розвиток прав і свобод людини є одним із засобів досягнення більшої єдності між членами Ради Європи, як основна засада міжнародних відносин, що гарантує дипломатичну форму вирішення конфліктів у зв'язку з порушенням основоположних прав і свобод людини.

Права й свободи зазначені в Конвенції та Протоколах до неї, впливають та регулюють основні сторони життєдіяльності людини і спрямовані унормувати та врегулювати громадянську, економічну, соціальну та політичні сфери участі людини. Серед основних можна виділити: право на життя, право на свободу та особисту недоторканність особи, право на об'єднання та асоціації, право на створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, свобода думки та слова, право на вільне пересування, свобода совісті, релігії, виявлення поглядів, право на мирні збори, право на справедливий судовий розгляд, неприпустимість покарання без закону та низку інших основоположних прав і свобод.

Сьогодні вже слід говорити про те, що міжнародна спільнота держав у цілому визнала (явно або мовчазно) більшість норм цього важливого документа з прав людини звичайними нормами загального міжнародного права. З одного боку, фактично всі вони стали юридично обов'язковими через їх закріплення у міжнародних договорах універсального, регіонального і двостороннього, а також у законодавстві переважної більшості держав.

З іншого боку, навіть ті держави, які не є поки що учасниками відповідних договорів, не можуть ігнорувати загальновизнаний і загальнообов'язковий принцип захисту прав людини, що є імперативною нормою сучасного міжнародного права. Зміст цього принципу і розкривається у Конвенції та інших міжнародних документах.

Визначальну роль, що гарантує чіткий і дієвий контроль за реалізацією державами-учасницями Конвенції взятих на себе зобов'язань, що стосується забезпечення прав та основних свобод людини належить Європейському Суду з прав людини. Дана судова установа забезпечує гарантії прав людини, є контрольним механізмом, закладеним Конвенцією, дотримання державами-учасницями її положень, упровадження норм і принципів у межах відповідних національно-правових систем [2, с.195].

Важливим елементом цього механізму є також Комітет Міністрів Ради Європи, який з моменту підписання Конвенції здійснює нагляд за виконанням рішень Європейського суду з прав людини (зараз це ст. 46 Конвенції) [3, с.188].

Європейській суд з прав людини (далі – Суд) в своїх рішеннях неодноразово зазначав, що Конвенцію треба розглядати не як раз і назавжди зроблений правовий акт, а як документ, що постійно розвивається.

Починаючи з кінця 70 – х років ХХ століття практика Суду почала «експлуатацію потенційних можливостей Конвенції», підкреслюючи що Конвенція – це живий документ, який повинен тлумачитися відповідно до сучасних умов.

«У спробах тлумачення Конвенції Європейський Суд з прав людини базується скоріше на самому її дусові, ніж на її букві, та розглядає передусім майбутні перспективи її застосування, а не її значимість для минулого», – зазначає В. Мармазов. Такий підхід Європейського Суду підтверджується низкою судових рішень.

У Конвенції виділені основоположні принципи, що стосуються прав людини. Їх значення полягає в тому, що всі конкретні норми в законодавстві держав – учасниць (Високих Договірних Сторін) повинні створюватися відповідно до цих принципів, які є критерієм їх законності. До таких принципів

належать: 1) базові права і свободи громадянина, виділені в Конвенції; 2) верховенство права і наявність незалежного від влади суду; 3) неухильне забезпечення прав людини, які мають стати основним елементом становлення сучасної державності країн-учасниць [4, с.3].

Отже, продовжуючи думку авторів, необхідно сказати про те, що дані принципи повинні бути основоположними та керівними на міжнародно-правовій арені в межах Ради Європи, яка в свою чергу повинна забезпечити загальне та ефективне їх визнання і безпосереднє додержання.

Аналізуючи зміст Конвенції, неважко дійти висновку, що її цінність і значення полягають не тільки в закріплених у ній основних правах і свободах, а й у механізмі імплементації цих норм у національні процесуальні процедури [4, с.3]. Звісно, констатування даного положення, повинно підтверджуватись низкою нормативно-правових актів членів Ради Європи, відповідно членство яких відкрите для всіх європейських держав, які визнають принцип верховенства права і гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян, дані права мають нормативне закріплення на державному рівні та систему гарантій з боку держави щодо підтримки даних прав і свобод.

Що стосується Європейської соціальної хартії, то це відповідний міжнародний договір, що захищає економічні та соціальні права громадян країн, які дали згоду на приєднання до хартії. Підписана державами – членами Ради Європи в Туреччині 18 жовтня 1961 р. та набула чинності 26 лютого 1965 р. Дана хартія була прийнята вже після Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, таким чином, в преамбулі Європейської соціальної хартії 1961 р. визначається, що беручи до уваги, що в Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини, яка була підписана в Римі 4 листопада 1950 року, та Протоколі до неї, який був підписаний у Парижі 20 березня 1952 року, держави-члени Ради Європи домовилися забезпечити своєму населенню громадянські та політичні права і свободи, визначені в цих документах, враховуючи, що здійснення соціальних прав повинно бути забезпечене без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, віросповідання, політичних переконань, національної належності чи соціального походження, сповнені рішучості спільно зробити все можливе для підвищення життєвого рівня та поліпшення соціальної забезпеченості як міського, так і сільського населення шляхом використання відповідних установ і здійснення відповідних заходів [5, с.1].

Отже, з преамбули зрозуміло, що держави-учасники сповнені рішучості та впевненості щодо необхідності введення положень хартії на міжнарод-

но-правову арену, як логічне продовження Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 р. у зв'язку з необхідністю захистити економічні та соціальні права індивіда.

Нагляд за виконанням положень даної хартії покладено на Європейський комітет з соціальних прав (відповідно до положень Європейської соціальної хартії 1961 р.) [6, с.6].

Дана Хартія в своїх положеннях визначає високі матеріальні стандарти життя, що можна досягнути в умовах ефективного функціонування соціально спрямованої ринкової економіки, взаємодії державних органів влади, підприємців та найманих працівників у вирішенні суперечливих питань організації сучасних форм виробництва. Вона фіксує передбачені для виробників широкі соціальні права (на дотримання високих стандартів охорони праці, відпочинку, страхування на випадок безробіття, пенсійне забезпечення, рівність жінок та чоловіків в оплаті однакової праці, законний страйк та інші), вона також передбачає взаємні зобов'язання соціальних партнерів.

Суспільство, яке пройшло через горнило двох світових воєн, через безліч кривавих локальних конфліктів, пережило жорстокі диктатури дійшло висновку, що не може бути миру і злагоди на Землі, не може бути цивілізованого життя без поваги до людини її прав і свобод.

Сучасні загальновизнані стандарти в галузі прав людини є дорогоцінним надбанням усіх народів. Їх формування стало можливе лише в результаті поступового, але неухильного утвердження демократичних ідеалів, проголошення найвищими цінностями суспільства законності, свободи, рівності, поваги до особистості [7, с.34].

Підбиваючи підсумки, необхідно сказати, що забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, є необхідною передумовою належного функціонування інституту міжнародних відносин. Їх реалізація, гарантії та додержання є невід'ємним компонентом задля існування цих прав та свобод. Дані правові категорії становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі, є фундаментом демократизму. Основна їх мета – це збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є спільним надбанням держав-членів, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу шляхом, зокрема, захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 р.

2. Кудас І. Б. Актуальні проблеми тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод / Кудас Ірина Борисівна // Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина : зб. наук. ст. та тез повідомл. за матеріалами Міжнар. наук. – практ. конф., 23 листоп. 2012 р. : у 2 ч. – Х. : Точка, 2012. – Ч. 1. – С. 195–196.

3. Аббакумова Д. В. Еволюція конвенційних повноважень Комітету міністрів Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – № 1. – С. 186–194.

4. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно – правова природа та повноваження / Д. В. Аббакумова – Х.: Право, 2016–256 с.

5. Тацій В. Я. Проблеми імплементації норм міжнародного права в національні процесуальні процедури (До 50 – річчя Конвенції про захист прав людини і основних свобод) / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Вісн. Акад. правов. наук України. 1999р. №4(19). – Х. : Право, 2000. – С. 3–10.

6. Європейська соціальна хартія (ETSN 35) (укр/рос) Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 18.10.1961 № ETSN 35.

7. Аббакумова Д. В. Деякі аспекти процедури моніторингу в межах Ради Європи / Д. В. Аббакумова // Теорія і практика правознавства: електр. наук. фах. вид. Нац. юрид. ун – ту ім. Ярослава Мудрого –2014. – Вип. 2 (6).

8. Пирогова С. І. Загальна декларація прав людини – перший міжнародний документ про права і свободи людини (до 50– річчя прийняття) / С. І. Пирогова // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. – Харків, 1998. – Вип. 36. – С. 32–40.

9. Яковюк, І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Акад. правових наук України. – 2009. – № 1(56). – С. 55–64.

10. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Х. : Право, 2007. – Вип. 13. – С. 3–16.

Науковий керівник: Аббакумова Д. В., к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЗМІСТ

Вступне слово	3
Тарасов О. В. ТРАНСФОРМАЦИЯ И ОТСЫЛКА КАК СПОСОБЫ НАЦИОНАЛЬНО – ПРАВОВОЙ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ: МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ И СИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ.....	5
Сердюк О. В. ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНСЬКИХ СУДАХ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ	18
Яковюк І. В. БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ СОЮЗ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПОГЛИБЛЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА НА ПОЧАТКУ ХХ ст.	26
Тімоге де Майар. REMISE EN QUESTION DE L'UNIVERSALITÉ DES DROITS DE L'HOMME ET ÉMERGENCE DU RELATIVISME CULTUREL.....	36
Герасіна Л. М. СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ І РЕАЛЬНА ПОЛІТИКА	41
Дашковська О. Р. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	46
Стещенко В. М. ПРИПИНЕННЯ ДІЇ УГОД ПРО ПЕРЕБУВАННЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ РОСІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	49
Комарова Т. В. РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ПРАКТИЦІ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	59
Окладна М. Г. ІДЕЇ РОЗБУДОВИ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ В ПОЛІТИКО – ПРАВОВІЙ ДУМЦІ XVII – XIX ст.	65
Кононенко В. П. К ВОПРОСУ О НАЛИЧИИ ВИНЫ УКРАИНЫ В ГИБЕЛИ МАЛАЗИЙСКОГО БОИНГА 777. АНАЛИЗ КОНВЕНЦИОННЫХ НОРМ И СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ.....	70
Хаустова М. Г. ПРАВОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	75
Калмикова О. С. СУЧАСНА ІСЛАМСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ	87

Мякота О. В.	
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУЧАСНИХ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ УКРАЇНИ	93
Сіваш О. М.	
СТАТУС ДИПЛОМАТИЧНОГО КУР'ЄРА	99
Сидоренко О. О.	
НАРОСТАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОСТІ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	106
Передерій О. С.	
СУБСИДІАРНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ КЕРІВНИКАМИ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	111
Юрлов М. М., Попова А. І.	
СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	113
Чевичалова Ж. В.	
ЩОДО ПРИНЦИПУ ТІСНОГО ЗВ'ЯЗКУ В ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	117
Isakova V.	
CONTRACTUAL CHOICE AND GOOD FAITH UNDER THE CISG	122
Кудас І. Б.	
СУЧАСНІ АКТОРИ МІЖНАРОДНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ.....	125
Радчук О. П.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРВАННЯ ШЛЮБІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	139
Полатай В. Ю.	
АРБІТРАЖНІ УГОДИ В МІЖНАРОДНОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ АРБІТРАЖІ.....	148
Липко І. П.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ПЕРЕКЛАДУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	152
Artemenko T.	
SOME PECULIARITIES OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION	157
Maleyeva T.	
ACTIVE STUDENT – CENTERED TEACHING VERSUS TRADITIONAL METHODS OF TEACHING.....	159
Романюк С. М.	
THE ENGLISH LANGUAGE ELECTIVES AS THE FOUNDATION OF SUCCESS IN LAW STUDY AND CAREER	163

Усманов Ю. І.	
ПРАВО НА ЖИТТЯ ЯК ІМПЕРАТИВНА НОРМА В УНІВЕРСАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ.....	167
Тичина В. П.	
ОРГАНІЗАЦІЙНО – ПРАВОВА СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІВРОБІТНИЦТВА ТА РОЗВИТКУ	170
Бойчук Д. С.	
ПРАВО НА ЗА ЗБРОЮ ЯК СКЛАДОВА ПРАВА НА ЗАХИСТ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	177

Трибуна Молодого Вченого

Августінов М. А.	
СТАТУС БІЖЕНЦЯ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ СПІВРОБІТНИЦТВА З УВКБ ООН	181
Adzhyieva A.	
COMPETITION OF RULES ARISING FROM PARTY AUTONOMY LIMITATIONS IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION	184
Ампілова К. О.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ СІМЕЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО РЕГЛАМЕНТУ РИМ III (EU) № 1259/2010	188
Анпілова А. А.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ САМОВИЗНАЧЕННЯ НАЦІЙ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	192
Афоніна О. В.	
ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	196
Бабасвська В. І.	
ОСОБЛИВОСТІ НАБРАННЯ ЧИННОСТІ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ.....	199
Бабасвська В. І.	
ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТІЯ ООН ЯК МЕХАНІЗМ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ	203
Балашова О. Ю.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	205
Баранова О. О.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЕЗПЕКИ У КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	209
Бездітко О. А.	
FRENCH BAN ON SURROGACY IN A VISION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	213

Безхутра М. В.	ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗВИЧАЮ ЯК ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	217
Берестецький С. А.	МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ	223
Беспалов О. Ю.	ПРИНЦИП АВТОНОМІЇ ВОЛІ СТОРІН У ЄВРОПІ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ	226
Борисюк Р. Р.	ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ «САМОПРОГОЛОШЕНИХ» ДЕРЖАВОПОДІБНИХ УТВОРЕНЬ	230
Брояков С. В.	ОБ'ЄКТИ ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В КОНТКЕКСТІ БЕРНСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА УГОДИ ТРІПС	233
Буша З. В.	СТАТУС ТА ЮРИСДИКЦІЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	236
Валовина М. А.	ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНО – ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН РОМАНО – ГЕРМАНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'І (НА ПРИКЛАДІ ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ)	241
Вангела К. А.	МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБИТРАЖ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ПРАВОСУДДЯ	244
Васильєва В. А.	МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ІЗ КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ	247
Вегера А. В.	ПРОБЛЕМА ВСТАНОВЛЕННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ У ПРИЗМІ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ	250
Волок А. О.	ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	255
Воскресенський М. С.	ДІЯЛЬНІСТЬ ЮНІСЕФ ІЗ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТ	260
Галушка И. С.	МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОСВОЕНИЯ РЕСУРСОВ РАЙОНА МОРСКОГО ДНА	264
Ганжа О. Г., Коротких А. В.	ВІД ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ ДО ГЛОБАЛЬНОЇ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА ВАГУ СВІТОВОГО	267

Гапонова Є. А.	
СУЧАСНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	275
Гафич О. І.	
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ.....	280
Генералова А. О.	
ПРОБЛЕМА ЛЕГІТИМНОСТІ ГУМАНІТАРНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	285
Гончар О.	
РАДА БЕЗПЕКИ ООН: ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ.....	289
Горлов В. С.	
ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ. РІК ЗЕРНОБОБОВИХ	292
Грабчак Г. В.	
ЧИ НЕОБХІДНО НАДАВАТИ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ РЕЗОЛЮЦІЯМ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН?.....	296
Груба А. І.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЇ КОСМОСУ	300
Губарь Т. Ю.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦЯ	304
Гудзь Ю. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО – СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ	309
Гуров М. Р.	
ПРАВО НА ВІЙНУ	312
Данелюк Ю. І.	
ГЛОБАЛЬНІ МІЖНАРОДНО – ПРАВОВІ НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ	315
Демиденко А. Л.	
ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ АКТИ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	317
Дзюба К. В.	
ПРАВОНАСТУПНИЦТВО АКТИВІВ ТА БОРГІВ СРСР ДЛЯ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ	322
Діденко К. П.	
ПРОБЛЕМИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	329
Довгань Б. В.	
ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ	333
Дорошенко В. В.	
ЗАХОДИ ЗМІЦНЕННЯ ДОВІРИ ТА РЕГІОНАЛЬНА СИСТЕМА КОЛЕКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ В МЕЖАХ АСЕАН.....	337

Дуброва Т. В.	ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ.....	342
Дутко С. С.	ГЕНЕЗИС ВЗАЄМВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	346
Yevlanova D.	EUROPEAN INTEGRATION: IS UKRAINE READY TO BECOME A MEMBER OF EU?	351
Євстифєєва К. Є.	ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО – ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ.....	355
Євтіхєєв В. В.	МІЖНАРОДНО – ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ БАНКОМ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ...	359
Євтушенко А. М.	ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	363
Єременко І. В.	ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	366
Жадан К. І.	ПРОБЛЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	370
Жданюк Н. В.	ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	377
Журавльова К. В.	ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЮБУ ТА ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ	379
Журба Ю. А.	ПРОБЛЕМА ПРИЗНАННЯ РЕСПУБЛИКИ КОСОВО: ОБЩЕПРАВОВОЙ АНАЛІЗ.....	384
Забєліна О. С.	ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВСУБ'ЄКТНОСТІ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ	386
Засць Я. Б.	ОБМЕЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОФШОРНИХ КОМПАНІЙ ВІДПОВІДНО ДО ДИРЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2015 РОКУ	391
Зайцев В. В.	ПРОБЛЕМАТИКА «ГУМАНІТАРНОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ» В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	395

Залозна К. В.	
УЧАСТЬ ООН У ПОДОЛАННІ ПРОБЛЕМИ ГОЛОДУ В АСПЕКТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФАО	400
Звєрєва А. В.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ІНСТИТУТІВ АУТОНОМІЇ ВОЛІ СТОРІН ТА ОБХОДУ ЗАКОНУ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	403
Земська Ю. О.	
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	409
Зіборова К. П.	
КОНЦЕПЦІЯ АКТИВ «М'ЯКОГО» ПРАВА ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ	412
Іванців Д. З.	
ДЕЯКІ ПОРУШЕННЯ НОРМ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В ЗОНІ АТО ТА АР КРИМ	415
Ivanchenko A. M.	
OFFENCES OF THE PRINCIPLE OF PACTA SUNT SERVANDA BY RUSSIAN FEDERATION IN AGREEMENTS WITH UKRAINE	420
Льбін Р. Р.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ	423
Ллющенко К. А.	
ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ АВТОРСЬКИХ ПРАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	426
Ісмайлов Р. Е.	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ВІДКРИТОГО МОРЯ	429
Каба О. В.	
МЕХАНІЗМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	434
Какапіч Ю. М.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	438
Калугін І. Ю.	
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ	441
Караванський В.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВ ТА ПРАВА НАРОДІВ НА САМОВИЗНАЧЕННЯ	448
Касьянов І. О.	
МІЖНАРОДНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БОРОТЬБИ З ГЕНДЕРНОЮ ДИСКРИМІНАЦІЄЮ	451

Качурак К. В.	
ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ ЕТНІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ: ЗЛОЧИН, ЯКИЙ ІГНОРУЮТЬ	456
Кашаба Д. А.	
ЕФЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ ЯК ЗАПОРУКА РЕФОРМУВАННЯ ООН	460
Керопян А. А.	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИНЦИП САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ (НАЦІЙ).....	464
Кисельова В. В.	
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І ПРАВА НА САМОВИЗНАЧЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	468
Клименко С. С.	
ДО ПИТАННЯ ДЖЕРЕЛ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА.....	472
Ключка К. В.	
ПРОБЛЕМИ ЕВТАНАЗІЇ В КОНТЕКСТІ ПРАВА ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ЗГІДНО З КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	475
Ковач В. Ю.	
ЗАХИСТ ПРАВ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ В МЕЖАХ РАДИ ЄВРОПИ.....	479

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА**

**Збірник наукових статей за матеріалами
II Харківських міжнародно-правових читань,
присвячених пам'яті професорів
М. В. Яновського і В. С. Семенова**

У двох частинах
Частина 1

(Харків, 21 листопада 2016 року)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 16.12.2016.
Формат $60 \times 84 \frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 28.71. Обл.-вид. арк. 29.46.
Тираж 200 прим.